

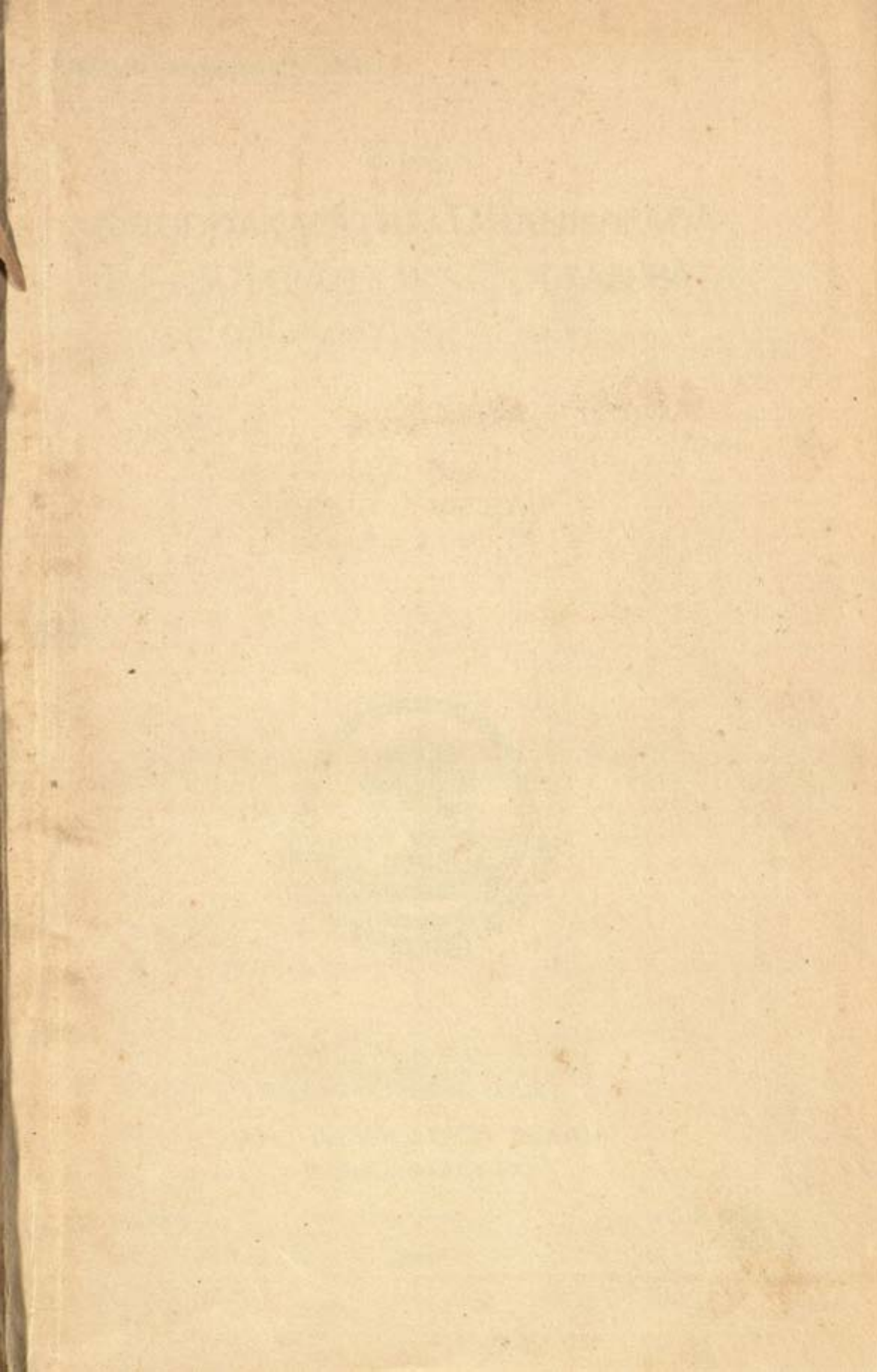
GOVERNMENT OF INDIA
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

CLASS _____

CALL No. BP a3 Khu-Kas

D.G.A. 79.

THE
KHUDDAKAPĀṬHA-DHAMMAPADA-
UDĀNA-ITIVUTTAKA-SUTTANIPĀTA
[KHUDDAKANIKĀYA Vol. I]

General Editor
BHIKKHU J. KASHYAP

10474

BPa3
Khu/Kas

MUNSHI RAM MANOHAR LAL
ORIENTAL & FOREIGN BOOKSELLERS & PUBLISHERS
Post Box 1165, Nai Sarak, DELHI-6.

PĀLI PUBLICATION BOARD
(BIHAR GOVERNMENT)

B. E. 2503

V. E. 2016

1959

CENTRAL ANTHROPOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI

Acc. No. .... 10474 .....

Date .... 28.1.61. ....

Call No. .... BPa3/Khu/Kas .....

Recd. from Mrs. Munkhi Ram-Mandhar Lal, Delhi on 21-12-50 for Rs. 7.50

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hīnayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men. "What is life? Why should I live? Why should I do anything? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death?" Nijinzky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote: "The whole life of my wife and all of mankind is death." How can we be saved from the body of this death? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of *trṣṇā* or *taṇhā*. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffer-

ing. When the Upaniṣads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action. Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative freedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramaṇīs or prohibitions or abstinences called *daśaśīla* or *daśaśikṣāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words : "I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver." The first five are the Buddhist *pañcaśīla*.

Pāṇātipātā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Adinnādānā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Kāmesu micchācārā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Musāvādā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Surā-merayamajja-pamādaṭṭhānā
 veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the outer conflicts between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's *pañcaśīla* we will develop patience, courage, love

and unselfishness. The Buddha teaches us that even in an age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance.

Nirvāṇaṃ paramaṃ sukhaṃ : Nirvāṇa is the highest bliss. It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one. The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution. The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being; the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *saṃsāra* and *nirvāṇa* are one. In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows :

“When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance. In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation. And I came to know : “Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled. What had to be done has been accomplished. After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself”. Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign.

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha's parinirvāṇa, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī script of the complete Pali

and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S. Radhakrishnan

INTRODUCTION

1. The Pāli Tipitaka

After the passing away of the Buddha at Kusinārā, the disciples had assembled to pay their last homage to him. The Venerable Mahā Kassapa, the chief of the congregation, was delivering words of consolation to the bereaved assembly, reminding them of the declaration of the Buddha :—"It is the very nature of all things near and dear to us that we must divide ourselves from them." Subhadra, a monk who had received ordination in an advanced age, however, did not look gloomy. He took a perverted view of the situation and spoke :—"Do not grieve, brothers, for now we are definitely released from the restraint of the Great Teacher and his too rigid discipline. While the Teacher lived, we were constantly rebuked for failing to observe the hard rules; but now we are at liberty to do as we please; therefore, do not grieve." These words sounded a note of warning against the future possible distortion of the Dhamma at the hands of faithless members of a similar category. The Venerable Mahā Kassapa felt an urgent need for convening a Grand Council of the leading Elders of the Saṅgha to make a full collection of the teachings, and also to adopt means for their right preservation and transmission to posterity. He addressed the Bhikkhus thus :—"Come, friends, let us chant together the Dhamma and the Vinaya...." The Venerable Mahā Kassapa drew a list of five hundred names of the topmost disciples to be appointed as members of the Council. At first, the name of the Venerable Ānanda was left out in view of the fact that he had not attained Arhathood till then. But, as no one else in the Saṅgha had the privilege of listening to the Teacher so very closely and for such a long period of time, his participation was deemed necessary and important. He was, consequently, asked to go to a suitable abode and develop insight, so as to become an Arhat and be able in time to join the Council. King Ajātasattu made necessary arrangements for the accommodation

and convenience of the convention at Rājagaha, a favourite resort of the Teacher himself. A spacious beautiful pavilion was raised for the meeting at the entrance of the Sattapaṇṇi cave, on the northern side of the Vebhāra Hill.

Venerable Ānanda made the best efforts to train himself in developing insight. He kept walking up and down for the whole night absorbed in deep meditation; and, early in the morning, as he was going to stretch himself on the bed, his feet had left the ground and the head had not reached the pillow, at that moment, as if by a flash of light, darkness was dispelled and the sublime light of sainthood dawned upon him. And, through his miraculous superhuman power of an Arhat, he appeared all of a sudden on his appointed seat in the hall, as if emerging out of the ground, exactly as the proceedings were going to be started.

With the permission of the Saṅgha, Venerable Mahā Kassapa asked Upāli questions on Vinaya, relating to the different monastic transgressions; the matter, the occasion, the individuals concerned, the principal rules (paṇṇatti), the amended rules (anupaṇṇatti) and all other details about them. In this, the Vinaya text was agreed upon and settled. Then, again, with the permission of the Saṅgha, he asked Ānanda questions on the Dhamma; the occasion of a sermon and the person or persons with reference to whom it was preached¹.

The commentry, Aṭṭhakathā, of a much later date, assumes that the Abhidhamma Piṭaka was also included in the collection of the Dhamma, and that the Tipiṭaka, as it is available to us, was finalised at this very stage.²

A century after the passing away of the Buddha, a great controversy arose in the Saṅgha concerning the interpretation of some Vinaya rules. This necessitated the holding of the Second Council at Vesālī. Seven hundred leading Elders

---

1. *Cullavagga, Chapter XI.*
Nidānakathā.

2. *Sumaṅgalavilāsini,*

from distant parts of the country assembled to take part in it; and they had drawn up a new edition of the Scripture, resulting in the fixing up of the Piṭakas, Nikāyas, Aṅgas and Dhammakkhandhas.¹

A century after, when King Asoka embraced Buddhism and gave patronage to its propagation, the richly furnished monasteries became centres of attraction even for the members of other sects. They donned the yellow robe, either by proper ordination or stealthily, and went about as Bhikkhus enjoying the privileges and honour given to them. They could not, however, leave their own inclinations behind, and began to twist and distort the Doctrine in their own ways. This led to a state of confusion, and it became difficult to distinguish the true principles from the coloured ones. The Elders felt the necessity of safeguarding the purity of the Dhamma by affecting a total purge of the alien elements in the philosophical life of the Saṅgha. This task was entrusted to the Venerable Moggaliputta Tissa, a saint, a thinker and a writer. He compiled a book called the Kathāvatthu, refuting all the foreign theories, which was adopted as a book of the Tipiṭaka at the Third Council held at Pāṭaliputta under his presidentship. After the council, Asoka despatched missionaries to the then civilised parts of the world for a wide propagation of the Dhamma.²

Prince Mahinda and Princess Saṅghamittā renounced the world and joined the Order to lead a mission to Sihaladīpa (Ceylon). Since then, the island became a stronghold of Buddhism, and, even up to this day, has maintained the tradition of Pāli Tipiṭaka with all religious zeal.³

Up till then, the Tipiṭaka was traditionally handed down orally from teachers to pupils. The complete Scripture was compiled in the form of books for the first time in Ceylon in 29 B. C., under the patronage of king Vaṭṭagāmaṇi Abhaya, with all the detailed classifications that are now obtained in the Pāli Tipiṭaka of the Theravāda School. This was done

1. *Cullavagga*, Chapter XI. 2. *Mahāvamsa*, Chapter V.

3. *Mahāvamsa*, op. cit.

at the Council convened for the purpose, known as the Fourth Great Council.¹

The Fifth Council, according to orthodox tradition, was held at Mandalay, Upper Burma, in 1871, under the patronage of King Mindon. In this Council, the entire Pali Tipiṭaka was revised, re-edited and finally engraved on 729 marble slabs as follows²:—

Vinaya :	111 slabs
Sutta :	410 slabs
Abhidhamma :	208 slabs

Now, in this present age, there was the necessity of bringing out an up-to-date edition of the Tipiṭaka, printed on modern machines. This task was taken up by the Burmese Chaṭṭha Saṅgāyana, the Sixth Great Council, held in Rangoon, which opened on the 17th May 1954 in the artificially built Rock Cave, specially constructed for this purpose, at a little distance from the city. Two thousand and five hundred of the most erudite Bhikkhus, from all parts of the world, participated in chanting the Tipiṭaka together. A modern printing press was installed in a separate building, and there the texts were printed as soon as they received the sanction of the Saṅgāyana. The Council kept functioning for two years, and concluded on the fullmoon day, May 1956, synchronising with the 2500th Jayanti of the Buddha.

In Ceylon, Burma, Thailand and Cambodia the principal religion of the people is Theravāda Buddhism, that adheres to Pali Tipiṭaka as its Scripture. There, they have been having editions of it in their own scripts. Pali Text Society, London, has been able to complete the publication of a major portion of it in Roman characters. But, as yet, it is not fully available in any script of India.

It is with a view to removing this want that the Government of India and the State Government of Bihar have jointly

---

1. *Mahāvamsa*,⁵ Chapter X - XXIII. 2. बौद्ध धर्म के २५०० वर्ष, १९५६, p. 35.

sanctioned a scheme of editing and publishing the entire Pāli Tipiṭaka in Devanāgarī, which will be complete in 40 volumes of about 400 pages each. This task has been entrusted to the Devanāgarī Tripiṭaka Publication Department, Nalanda. It aims at presenting a co-ordinated edition of the text based on the printed books in Roman, Sinhalese, Burmese and Siamese scripts.

The following chart will show the distribution of books in the literature :—

TIPITAKA

Vinaya Piṭaka	Sutta Piṭaka	Abhidhamma Piṭaka
1. Mahāvagga	1. Dīghanikāya	1. Dhammasaṅgaṇi
2. Cullavagga	2. Majjhimanikāya	2. Vibhaṅga
3. Pācittiya	3. Saṃyuttanikāya	3. Dhātukathā
4. Pārājika	4. Aṅguttaranikāya	4. Puggalapaññatti
5. Parivāra	5. Khuddakanikāya, which contains the following fifteen books :—	5. Kathāvatthu
	i. Khuddakapāṭha	6. Yamaka
	ii. Dhammapada	7. Paṭṭhāna
	iii. Udāna	
	iv. Itivuttaka	
	v. Suttanipāta	
	vi. Vimānavatthu	
	vii. Petavatthu	
	viii. Theragāthā	
	ix. Therīgāthā	
	x. Jātaka	
	xi. Niddesa	
	xii. Paṭisambhidāmagga	
	xiii. Apadāna	
	xiv. Buddhavaṃsa &	
	xv. Cariyāpiṭaka	

2. The Present Volume

In this volume we are publishing the following five books of the Khuddaka Nikāya of the Sutta Piṭaka—Khuddakapāṭha, Dhammapada, Udāna, Itivuttaka and Suttanipāta. These are rather more collections of stanzas and passages picked up from various books of the Tipiṭaka than compilations made independently. The Khuddakapāṭha is almost and the Dhammapada is fully in stanzas. And the main body of the Udāna is in prose, having a concluding utterance of the Buddha or of a disciple at the end, generally in stanzas. The Itivuttaka and the Suttanipāta are in a mixed style of prose and poetry. We give here below a short introductory to these—

1. THE KHUDDAKAPĀṬHA

This is the smallest book in the entire Tipiṭaka, a collection of nine small pieces. It had been compiled, it seems, for the use of the primary trainees in the Doctrine. It begins with taking refuge in the Triple Gem, of the Buddha, the Dhamma and the Saṅgha. Then, there follows the taking of the ten precepts of the novice, a Sāmaṇera—I take the vow of refraining from taking life,...from stealing,...from sex-indulgence,...from falsehood,...from intoxicants,...from untimely meals,...from dance, song, music & witnessing exciting performances,...from the use of garland, perfumes, pomades and decorative articles,...from the use of high and luxurious beds, and...from accepting gold or silver.

Then comes the important meditation on the impurities of this body, the Kāyagatā Sati—"There are in this body dirty things, like—hairs, nails, teeth, skin...bones...urine...brain pulp in the skull".

The following piece is called Kumāra-paṇhā or the Juvenile Queries, in which ten questions have been put and answered, as—

What is one ? This that all beings live on food.

What are two ? Mind and body.

What are three ? The three feelings.

What are four ? Four Noble Truths.

What are five ? Five Aggregates of Attachment.

What are six ? Six bases pertaining to the self.

What are seven ? Seven factors conducive to the attainment of Enlightenment.

What are eight ? Eight-fold Noble Path.

What are nine ? The nine states of existence.

What are ten ? The ten requisite factors for being an Arhat.

The next two suttas—the Maṅgala Sutta and the Ratana Sutta—have been borrowed from the Suttanipāṭa. In the Buddhist countries the recitation of these is regarded as very auspicious.

The Tirokuḍḍa Sutta gives a description of the spirits who are always eager to receive merits offered in their names by their relatives. A spirit says—“Neither do we rear cattle nor carry on trade or cultivation, but we live upon the gifts made by our relatives in our names. As the rains falling from above flow downwards, so the gifts given here itself is received by the departed”.

The Nidhikaṇḍa Sutta teaches that all the mundane wealth and riches are transitory and unreliable; it is only the merits of a man acquired in this world that go along with him in the next.

The ninth, and the last Sutta, the Metta Sutta is one of the most important pieces in the entire Tipiṭaka. It serves as a medium for meditation on universal loving kindness, so much stressed upon by the Buddha.

2. THE DHAMMAPADA

There are altogether 423 stanzas in the book, grouped in 26 Vaggas. In the Buddhist countries it occupies the same eminent place in the common religious life of the people as does the Gītā in India. Even in size and form they are very much similar. The Dhammapada has been rightly called the “Gītā of the Buddhists”. We give here below specimen extracts from the book—

Yamaka Vagga. Enmity is not conquered by enmity, it is conquered by love — this is the eternal law. The sinful lament here and here after, in both the places; they lament and wail all the more when they look at the bad deeds done by them. The meritorious, on the other hand, rejoice here and here after, in both the places; they rejoice and feel happy all the more at the good acts done by them. A person might have read widely; but, if he does not believe accordingly, he is no better than the herdsman who is all the while counting the kine of others.

Citta Vagga. The mind is light and fickle. It is difficult to keep it in control. The wise make it tame and docile.

Bala Vagga. If while going about one does not come accross a person either similar or superior to oneself, he should rather be all alone; for, there is no help from a fool.

Paṇḍita Vagga. He who admonishes and checks one from evil is dear to the good but otherwise to the bad. In reality, there are few who wish to go accross; most are such who but run up and down along the shore.

Arhanta Vagga. Even the gods envy the man who has made his senses tame and controlled, as does the charioteer the horses, who has purged off his egotism and mental defilements.

Pāpa Vagga. Neither in the sky, nor in the depth of the ocean, not even in the caves of the hills — nowhere there exists a spot reaching which one may be rid of the evil actions.

Daṇḍa Vagga. Every one is afraid of the rod; death is dreadful to all. Therefore, regarding others as oneself, one should neither kill nor cause to kill.

Jarā Vagga. When it is all ablaze, what is there to laugh and rejoice about ! it is all enveloped in darkness, and you do not look for a lamp !

Atta Vagga. One is the master of oneself. Who else can be his master ? When one has gained victory over oneself one attains to a rare mastery.

Buddha Vagga. To refrain from evils, to do good, to purify the mind — this is the teaching of the Buddhas.

Sukha Vagga. We live happily, with love, amongst those who hate. We dwell free from enmity amongst those who are full of it. The victor breeds the feelings of enmity, the vanquished have a disturbed sleep. The Liberated One, arisen above the consideration of victory and defeat, is blissful. To be free from disease is a great gain, contentment is the best wealth, confidence is the real relative, and Nibbāna is the highest attainment.

Kodha Vagga. He indeed is a charioteer who is able to check oneself from going astray in anger. The others so called are but holders of reins. Let one conquer the bad by goodness, a miser by liberality, and falsehood by truth.

Brāhmaṇa Vagga. One is never a Brāhmaṇa by wearing knotted hair, nor by family, nor by birth. He, indeed, is a Brāhmaṇa who is endowed with truth, piety and purity.

3. THE UDĀNA

The word 'Udāna' means an utterance that a saint breaths forth in the bliss of his emancipation or in appreciation of a sublime state. The book called by this name is a collection of Suttas having such utterances of the Buddha or of the chief disciples. The following is an introduction to some of these —

Sanḡāmaji Sutta. The former wife of Bhikkhu Saṅgāmaji heard that he had arrived at Sāvatti. She took her child before him and said — "This is your child. Take care of it". At it the Bhikkhu kept quiet, not even looking towards her. When she saw that he was not interested either in her or in the child, she left the place in utter disappointment. The Bhikkhu remained unmoved.

The Blessed One viewed this by his superhuman sight and uttered forth —

"He does neither greet her while approaching, nor does worry while she departs. Saṅgāmaji is free from attachment. Him I call a Brāhmaṇa".

Nanda Sutta. Bhikkhu Nanda, a cousin of the Buddha, being still in love with Janapada-kalyāṇī, found it difficult to lead the holy life. The Buddha, with his superhuman Yogic power, took him to the abode of the gods, where the Lord of the gods, Devenda, came down to greet them, followed by a batch of exquisitely beautiful celestial nymphs. The Buddha said — “Nanda, look at these. Are they not more beautiful than Janapada-kalyāṇī” ?

“Sir, before them Janapada-kalyāṇī is no more than an ugly monkey, whose nose has been chopped off and who has a bad burn in the fire”.

“Very well, Nanda, believe me. I will get these nymphs for you if you give your heart to the fulfilment of the Path I have taught you”.

Nanda lived in a secluded place devoting himself fully to the culture of the path; and soon after attained to the state of sainthood — Arhantship. He was no more in a desire for nymphs. The Blessed One saw it, and uttered forth —

“Who has crossed the mire,
has crushed up the thorns of desire,
has put an end to all delusion,
is not shaken by pain or pleasure—
he indeed is a Bhikkhu”.

Nānātitthiya Sutta. Mendicants of diverse faiths were quarrelling amongst themselves — this is the truth, not that. The Buddha narrated a story to illustrate —

A king got the born-blind of his kingdom collected together and ordered a man to take them to see an elephant. When this was done, the king asked them what an elephant is like. The blind man, who had caught hold of the leg of the elephant declared — “Sir, certainly the elephant is like a pillar”. The other who had felt the tusk said — “No, sir, the elephant is like a big smooth sharp peg”. And thus, all of them, describing the elephant in their own ways, fought and quarrelled amongst themselves, saying — “The elephant is like this, and not like that”.

The Buddha uttered forth—"These mendicants and Brāhmaṇas, having their own limited vision obstinately hold to their own and quarrel amongst themselves".

4. THE ITIVUTTAKA

The name means—"It has been thus said". All the Suttas of this book open with the declaration — "This has been said by the Blessed One, this has been said by the Freed One—thus I have heard". It is perhaps due to this style of its suttas that this name has been given to it. There are four Nipātas or collections in it, dealing with principles that are one or two or three or four, as —

Lobha Sutta. This has been said by the Blessed One, this has been said by the Freed One — thus I have heard.

"Monks, give up one thing. I give you the assurance that you will get the state of an Anāgāmi. What one thing? Monks, it is Greed. Give it up. I give you the assurance that you will get the state of an Anāgāmi".

The Blessed One said this. It has been said — "The wise give up greed, knowing well that people are subjected to the states of misery due to it. They give it up, and never come to this world".

This was said by the Blessed One — thus I have heard.

Sīla Sutta. This has been said by the Blessed One, this has been said by the Freed One — thus I have heard.

"Monks, a person having two is doomed to go to hell. Which two? Evil conduct and evil view. Monks, a person having these two is doomed to go to hell". The Blessed One said this. It has been said—

"Evil conduct and evil view,
one who has these two
is born in the hell after his death".

This was said by the Blessed One — thus I have heard.

Vedanā Sutta. This has been said by the Blessed One, this has been said by the Freed One — thus I have heard.

“Monks, there are three feelings. Which three ? Pleasant, painful, and neither pleasant nor painful. Monks, these are the three feelings”.

The Blessed one said this. It has been said —

“The Bhikkhu concentrated, mindful and aware knows the states of feeling, as also the origin of these. He also knows where they cease to be, as also the path leading to it. Due to cessation of feelings he is known as the Liberated One”.

This was said by the Blessed One — thus I have heard.

Taṇhuppāda Sutta. This has been said by the Blessed One, this has been said by the Freed One — thus I have heard.

“Monks, there are four things towards which a monk may get attachment. What four things ? Monks, a monk may get attachment for a robe, for alms, for an abode or for other things”.

The Blessed One said this. It has been said —

“Due to attachment, the being
wanders on and on,
and is not freed from the world.
Viewing this evil in attachment,
the cause of all misery
let the monk be alert
and get rid of attachment and craving”.

The Blessed One said this — thus I have heard.

5. THE SUTTA NIPĀTA

The Suttanipāta is one of the most important books in the Khuddaka Nikāya. The language and style of it are considered to be close to those of the Vedas. The last two chapters of it — *Aṭṭhaka Vagga* and *Pārāyana Vagga*—are so very important that the commentary written on them, the *Niddesa* has been incorporated in the collection of this Nikāya. Some of the Suttas are fully in stanzas and some are in a mixed style of prose and poetry. The following is an introduction to some of these —

Khaggavisāṇa Sutta. This Sutta gives an account of the

ideals of a Pacceka Buddha. Having shunned all, he dwells all alone. He has been compared to the horn of a rhinoceros. as —

Not doing harm to any being, not inflicting pain to any one, let one not wish for son or friend. Better dwell all alone, like the horn of the rhinoceros.

Having given up greed, ill will and delusion, having destroyed all fetters, not being daunted even by death, let one dwell all alone, like the horn of the rhinoceros

Kasibhāradvāja Sutta. Bhāradvāja Brāhmaṇa chides the Buddha — “O recluse, I till and sow. Having tilled and sown I eat. Let you too till and sow”.

The Buddha said — “O Brāhmaṇa, I also till and sow. I also eat having tilled and sown”.

The Brāhmaṇa said — “I do not see with you either oxen or plough or other agricultural implements. Then, how do you say that you till and sow” ?

The Buddha gave an spiritual explanation of it, saying — “Faith is the seeds, penance is the rains, wisdom is the ox and plough, mind is the reins, . . . and the product of this cultivation is deathlessness, the Nibbāna”.

This opened the eyes of the Brāhmaṇa. He accepted the discipleship of the Buddha. He was duly ordained. He attained to the state of sainthood, Arhantship.

Vasala Sutta. Aggika Bhāradvāja Brāhmaṇa reviled the Buddha calling him a Vasala, an outcaste. The Buddha gave him a sermon on ‘who is indeed an outcaste’ in which he demolished the principles of Caste-differences. He said —

“It is not by birth, but by action that one is really an outcaste or a Brāhmaṇa”.

Metta Sutta. This sutta is used for the practice of meditation on universal loving kindness. Even the recitation of this sutta is regarded as very auspicious by the Buddhists. The meaning of the Sutta is as follows —

The wise man, seeking the attainment of the Sublime, should be able, straight, exceedingly straight, meek, humble,

contented, of less wants, of less duties, of light livelihood, calmed in the senses, clever, docile and without greed. He must not do even the smallest thing due to which the wise might speak ill of him.

May all beings be happy. All the beings—those that move and those that do not...those that are big and those that are small...may be happy. Let one extend the same feelings of love to all that the mother has towards her only son,...While walking, standing, sitting, or lying down, as long as one does not fall asleep, one should keep the same feeling of loving kindness to all. This is called *Brahma-Vihāra*. Not falling in a wrong view, being pure in life, endowed with insight, having conquered attachment towards the pleasure of the world, one must not come in the womb of a mother.

Ratana Sutta. In the Buddhist countries the recitation of this sutta is considered as having miraculous effects in warding off ill omens and evil influences. The stanzas praise the high merits of the Buddha, Dhamma and Saṅgha and thereby invoke their blessings for the well being of all.

Maṅgala Sutta. The Buddha preaches to a certain god that the best blessings consist in the following— not to live with the fools, to associate with the wise, to worship the deserving persons, to dwell in a suitable place, having merits of previous actions, to follow the right path, to be learned, to know arts, to be disciplined, to serve the parents, to feed wife and children, to have regulated actions, giving gift, to be righteous, to look after one's family and relatives, to avoid and shun evils, to refrain from intoxicants, etc.

Brāhmaṇadhammika Sutta. This sutta gives an account of the merits of the Brāhmaṇas of old and of the demerits of the modern. Devotion to cow has been stressed upon. The Buddha says—“The Cow is for the best of our well being, just as the mother, father, brother and other relatives. She is the giver of food, strength, beauty and happiness. All sorts of evils sprang up when the Brāhmaṇas began to make a sacrifice of the cows. At first there were only three diseases—wish, hunger and oldness. Due to the sin of Cow-sacrifice, their number rose up to ninety eight.

3. The Present Edition

The present edition of these five books has been prepared co-ordinating the following texts —

Burmese — Chaṭṭhasaṅgāyana publication, 1956.

Siamese — Mahāmakūṭa Government publication, 1925.

Sinhalese —

(a) Khuddakapāṭha,

(b) Dhammapada,

(c) Udāna

&

(d) Itivuttaka — edited by Siridhamma Thero, 1926.

(e) Suttanipāta — edited by Rev. Wimalanana Thero, 1926.

Roman—

(a) Khuddakapāṭha — edited by Helmer Smith,
P. T. S., 1915.

(b) Dhammapada — edited by V. Fausböll, 1885.

(c) Udāna — edited by P. Steinthal, P. T. S., 1885.

(d) Itivuttaka — edited by Ernst Windisch, P. T. S., 1889.

(e) Suttanipāta — edited by V. Fausböll, P. T. S., 1885.

For preparing our MSS, we have adopted the Chaṭṭhasaṅgāyana edition as our basic text, an edition that has been brought out by the efforts and sanction of an international Saṅgha, constituting of the zealous holders of the orthodox Theravāda tradition. Very often, we have agreed in selecting the readings and in paragraph arrangement; but we have broken new grounds by providing a system of headings and sub-headings and adopting a method of punctuating, thereby making the text more useful for the modern reader.

(a) *Selection of Reading*

In selecting a reading for our text out of the variants available, philological consideration, no doubt, has been the chief consideration; but, at the same time, we have not lost sight of the importance of the historical usage. When different forms are both grammatically correct and current in use, we have put one in the text and mentioned the others in the foot-

notes. In such cases, selection of one form does not mean the rejection of others.

(b) *Abbreviations*

In the foot-note, the abbreviation रो० stands for the Roman edition, सी० stands for the Sinhalese edition, स्था० for the Siamese edition and म० for the Burmese edition.

In the margin, the abbreviation 'R' stands for the Roman, and 'B' for the Burmese editions. They indicate that the page number put by its side begins from that line. Reference to the page numbers of Roman edition will facilitate the use of the P. T. S. Pali English Dictionary, as well as other modern publications in or on Pāli, in which references are made to the books of the Roman edition.

The other details of the principles of editing in this volume have been the same as those adopted in the previous ones.

×

×

×

Our learned Editor, Shri Lakshmi Narayan Tiwari, M. A., has finalised the Press Copy and he and his associates have worked very hard in getting this published in time.

Varanasi

Bhikkhu J. Kashyap

13th August, 1959.

आमुख

१. पालि तिपिटक

कुशीनगर में बुद्ध के निर्वाण के पश्चात् उनके शिष्यगण एकत्रित हो अपनी-अपनी श्रद्धा-ञ्जलि अर्पित कर रहे थे। उस समय सङ्घनायक आयुष्मान् 'महाकस्सप' सभी को सान्त्वना देते हुए बुद्ध के उपदेश का स्मरण दिला रहे थे—“सभी वस्तुयें अनित्य हैं और उनसे वियोग होना अवश्यम्भावी है”। उस परिषद् में 'सुभद्' नामक एक वृद्ध प्रव्रजित भिक्षु भी था, जो दुःखी होने के स्थान पर बुद्ध के निर्वाण पर प्रसन्नता प्रकट करते हुए कह रहा था—“भिक्षुओ, दुःखी मत हो। अब हम उस महाश्रमण के कठिन नियन्त्रण से मुक्त हो गये। वह बराबर कहता रहता था—‘यह करना तुम्हें विहित है और यह नहीं’। अब हम स्वेच्छा से जो चाहेंगे करेंगे और जो नहीं चाहेंगे नहीं करेंगे। अतः आप लोग दुःखी न हों”। 'सुभद्' के इन शब्दों से चेतावनी सी मिली और आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने इस आवश्यकता का अनुभव किया कि प्रमुख भिक्षुओं की एक बैठक का आयोजन हो, जिसमें बुद्ध-वचन का प्रामाणिक संग्रह कर लिया जाय, जिससे धर्म की सुरक्षा हो सके और आगामी पीढ़ियों में उसकी परम्परा अबाधगति से चल सके। अतः उन्होंने भिक्षुओं को सम्बोधित किया—“आवुसो, हम लोग 'धम्म' और 'विनय' का सङ्ग्राहण करें”। उन्होंने उक्त बैठक में भाग लेने के लिये सुयोग्य भिक्षुओं की एक नामावली तैयार की। पहले तो उन्होंने आयुष्मान् आनन्द का नाम उसमें सम्मिलित नहीं किया; क्योंकि तब तक वे अर्हत्-पद को प्राप्त न कर सके थे। परन्तु सम्पूर्ण सङ्घ में भगवान् के निकटतम सम्पर्क में रहकर उनके वचन श्रवण करने का सौभाग्य आयुष्मान् आनन्द के अतिरिक्त और किसी को नहीं प्राप्त हुआ था। अतः अन्त में आयुष्मान् 'महाकस्सप' को उनका भी नाम सम्मिलित करना पड़ा। आयुष्मान् आनन्द भी पूरी श्रद्धा और वीर्य से ध्यानाभ्यास में तल्लीन हो गये, जिससे वे बैठक की तिथि के पूर्व ही अर्हत्-पद की प्राप्ति करने में समर्थ हो सकें।

तत्कालीन मगध-सम्राट अजातशत्रु ने राजगृह के 'वेभार' पर्वत के उत्तर-पार्श्व में स्थित 'सत्तपणी' गुहा के द्वार पर एक विस्तृत रम्य मण्डप का निर्माण कराया, जिसमें भिक्षुओं की उक्त बैठक प्रारम्भ हुई।

उधर आयुष्मान् आनन्द को भी अपने प्रयत्न में सिद्धि-लाभ हुआ। सारी रात वे ध्यान-मग्न हो चक्रमण करते रहे। प्रातःकाल जैसे ही वे शय्या पर लेटने के लिये बैठे, उनके पैर भूमि से उठ चुके थे और उनका सिर तकिये तक पहुँचा भी न था कि इसी बीच उनका अज्ञानान्धकार नष्ट हो गया और उनमें परम ज्ञान की ज्योति का प्रादुर्भाव हुआ। उन्होंने अर्हत्-पद को प्राप्त

कर लिया। अपनी दिव्य शक्ति से वे बैठक प्रारम्भ होने के क्षण ही मण्डप में अपने लिये निर्धारित आसन पर ऐसे विराजमान हुए मानों वे पृथ्वी के गर्भ से उद्भूत हुये हों।

सङ्घ की अनुमति लेकर आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने उपालि से विनय के नियम पूछे और आयुष्मान् उपालि ने भी सङ्घ को उन प्रश्नों का सविस्तार उत्तर दिया। फिर उसी प्रकार आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने आनन्द से भगवान् बुद्ध के उपदिष्ट धर्म पर प्रश्न किये, जिनका उन्होंने पूर्णरूपेण उत्तर दिया। इस प्रकार इसमें 'विनय' और 'धम्म' दोनों का संग्रह किया गया।^१ पर इस सङ्गीति के कई शताब्दी पश्चात् लिखे गये 'अट्ठकथा-साहित्य' में यह उल्लेख मिलता है कि इसी पहली बैठक में ही 'अभिधम्मपिटक' का भी संग्रह हो गया था और जिस रूप में आज हमें 'तिपिटक' साहित्य मिलता है, उसी रूप में उसका उसी समय निर्माण हुआ था।^२

बुद्ध-निर्वाण के एक शताब्दी पश्चात् विनय के नियमों को लेकर एक बड़ा विवाद खड़ा हुआ, जिस पर निर्णय करने के लिये वैशाली में एक दूसरी बैठक बुलाई गई। इसमें देश के सुदूर प्रान्तों के चुने हुये विख्यात सात सौ भिक्षु सम्मिलित हुये। इसी कारण यह द्वितीय सङ्गीति 'सप्तशतिका' नाम से प्रसिद्ध है।^३

इसके एक सौ वर्ष बाद जब सम्राट् अशोक ने बौद्ध-धर्म ग्रहण किया और उसके प्रचार को राज्याश्रय प्राप्त हुआ, तब लाभ देखकर अन्य मतावलम्बी भी बौद्ध-विहारों की ओर आकृष्ट हुये। विधिवत् प्रव्रज्या ग्रहण करके अथवा चुपचाप ही पीले वस्त्र धारण कर वे अपने को बौद्ध-भिक्षु घोषित करके विहारों में रहने लगे। किन्तु उनके लिये अपने पुराने संस्कार और विचार छोड़ना सरल नहीं था। अतः उन्होंने अपनी-अपनी तरह से धर्म की उलट-पलट व्याख्या करनी प्रारम्भ कर दी। फलतः भिक्षु-सङ्घ के बौद्धिक जीवन में एक उच्छृङ्खलता प्रकट हुई और धर्म के वास्तविक स्वरूप का निर्णय करना कठिन हो गया। धर्म के नायक स्थविर भिक्षुओं ने धर्म की शुद्धता को चिरस्थायी रखने के लिये तथा उसे विरोधी तत्त्वों से मुक्त रखने के लिये एक तीसरी सङ्गीति की आवश्यकता समझी। सम्राट् अशोक के गुरु आयुष्मान् 'मोग्गलिपुत्त तिस्स' के नेतृत्व में पाटलिपुत्र के 'अशोकाराम' नामक विहार में इस सङ्गीति की बैठक हुई। आयुष्मान् 'तिस्स' ने अशुद्ध मतों का खण्डन करते हुए और मौलिक परम्परा से मान्य शुद्ध 'स्थविरवाद' नामक धर्म के स्वरूप का प्रतिपादन करते हुए 'कथावत्यु' नामक एक ग्रन्थ की रचना की, जिसे सङ्घ ने तीसरी सङ्गीति में बुद्ध-वचन का ही गौरव प्रदान किया। आज भी यह 'तिपिटक-साहित्य' का एक अमूल्य ग्रन्थ माना जाता है। इस सङ्गीति के पश्चात् अशोक ने सुदूर देशों में प्रचार करने के निमित्त धर्मदूतों को भेजा।^४

१. चुल्लवग्ग, ग्यारहवाँ 'खन्धक'।
२. सुमङ्गलविलासिनी, निदान कथा।
३. चुल्लवग्ग, बारहवाँ 'खन्धक'।
४. महावंस, पाँचवाँ अध्याय।

राजकुमार 'महिन्द' और राजकुमारी 'सङ्गमिता' ने गृह त्याग कर भिक्षु-सङ्घ में प्रव्रज्या ग्रहण की। उन लोगों ने दक्षिण में सुदूर लङ्काद्वीप की यात्रा की और वहाँ वे धर्म की स्थापना करने में सफल हुये। आज तक बौद्ध 'पालि-तिपिटक' की परम्परा लङ्का में अनुप्राणित हो रही है।'

ईसा पूर्व २९ में राजा 'वट्टगामिनी अभय' के संरक्षण में एक चौथी सङ्गीति की बैठक हुई, जिसमें सम्पूर्ण 'तिपिटक' लिपिबद्ध कर लिया गया।' फिर स्थविरवाद की मान्यता के अनुसार बर्मा देश के माण्डले नामक नगर में १८७१ ई० में राजा मिण्डन के संरक्षण में पाँचवीं सङ्गीति का आयोजन हुआ, जिसमें सारे 'तिपिटक' का संशोधन और सम्पादन किया गया और उन्हें सङ्गममर की पट्टियों पर इस प्रकार उत्कीर्ण कर दिया गया':—

विनय	१११ पट्टियाँ
सुत्त	४१० पट्टियाँ
अभिधम्म	२०८ पट्टियाँ

लोग इस आवश्यकता का अनुभव कर रहे थे कि अब इस युग में आधुनिकतम यन्त्रों पर 'तिपिटक' का सुन्दर से सुन्दर मुद्रित संस्करण प्रकाशित किया जाय। बर्मा में होने वाले 'छट्ट सङ्गायन' में इस अभाव की पूर्ति करने का निश्चय किया गया। राजधानी रंगून से कुछ ही दूर सुन्दर निर्मित पाषाण-गुहा में १७ मई, १९५४ को सङ्गायन की बैठक प्रारम्भ हुई। संसार के विभिन्न देशों से आमन्त्रित ढाई सहस्र विद्वान् भिक्षुओं ने सङ्गायन में भाग लिया। सङ्गायन द्वारा स्वीकृत मूल 'तिपिटक' वहीं अपने मुद्रणालय में मुद्रित कर लिया गया। १९५६ ई० की पच्चीस-सौवीं बुद्ध-जयन्ती के दिन सङ्गायन की बैठक पूरी हुई।

लङ्का, बर्मा, थाईलैण्ड और कम्बोडिया आदि में राष्ट्रधर्म बौद्ध-स्थविरवाद है, जिसका सर्वमान्य ग्रन्थ है :—'पालि-तिपिटक'। उन देशों में उनकी अपनी-अपनी लिपियों में समय-समय पर 'तिपिटक' के सुन्दर से सुन्दर संस्करण प्रकाशित होते रहे हैं। लन्दन की 'पालि टेक्स्ट सोसायटी' ने भी 'तिपिटक' के अधिकांश का प्रकाशन रोमन लिपि में किया है। किन्तु अभी तक भारतवर्ष की किसी लिपि में यह अमूल्य साहित्य उपलब्ध नहीं है।

१. महावंस, वही।

२. महावंस, अध्याय १०-२३।

३. बौद्धधर्म के २५०० वर्ष, १९५६, पृ० ३५।

इस अभाव की पूर्ति के उद्देश्य से केन्द्रीय तथा बिहार सरकार के संयुक्त प्रयत्न से सम्पूर्ण 'पालि-तिपिटक' को देवनागरी लिपि में सम्पादित तथा मुद्रित करने की योजना स्वीकृत की गई। प्रायः चार-चार सौ पृष्ठों वाले चालीस खण्डों में यह प्रकाशन समाप्त होगा। इसे पूर्ण करने का भार नालन्दा के 'देवनागरी तिपिटक प्रकाशन विभाग' को सौंपा गया है। इस प्रकाशन का मुख्य उद्देश्य रोमन, सिंहली, बर्मी तथा स्यामी लिपियों में मुद्रित ग्रन्थों के आधार पर एक प्रामाणिक देवनागरी-संस्करण उपस्थित करना है।

'तिपिटक' के ग्रन्थों का विभाजन किस प्रकार है, यह निम्न तालिका से प्रकट होगा :—

तिपिटक		
विनयपिटक	सुत्तपिटक	अभिधम्मपिटक
१. महावग्ग	१. दीघनिकाय	१. धम्मसङ्गणि
२. चुल्लवग्ग	२. मज्झिमनिकाय	२. विभङ्ग
३. पाराजिक	३. संयुत्तनिकाय	३. धातुकथा
४. पाचित्तिय	४. अङ्गुत्तरनिकाय	४. पुग्गलपञ्चत्ति
५. परिवार	५. खुद्दकनिकाय	५. कथावत्थु
	(१) खुद्दकपाठ	६. यमक
	(२) धम्मपद	७. पट्टान
	(३) उदान	
	(४) इतिवुत्तक	
	(५) सुत्तनिपात	
	(६) विमानवत्थु	
	(७) पेतवत्थु	
	(८) थेरगाथा	
	(९) थेरीगाथा	
	(१०) जातक	
	(११) निद्देस	
	(१२) पटिसम्भिमदामग्ग	
	(१३) अपदान	
	(१४) बुद्धवंस	
	(१५) चरियापिटक	

२. प्रस्तुत ग्रन्थ

इस जिल्द में सुत्तपिटक के खुद्दकनिकाय के इन पाँच ग्रन्थों का संग्रह है — खुद्दकपाठ, धम्मपद, उदान, इतिवुत्तक और सुत्तनिपात। इन पाँचों की रचना स्वतन्त्र रूप से की गई नहीं मालूम पड़ती है। इनके अधिक अंश त्रिपिटक के भिन्न-भिन्न ग्रन्थों से संगृहीत हैं। खुद्दकपाठ और धम्मपद पूर्णतः गाथाओं में हैं; उदान के सूत्रों का मुख्य भाग तो गद्यमय है और अन्त में उदान प्रायः गाथा में आता है और, सुत्तनिपात तथा इतिवुत्तक गद्य-पद्य मिश्रित शैली में लिखे गये हैं। इनका परिचय, इस प्रकार है :—

१. खुद्दकपाठ

सारे त्रिपिटक में यह सब से छोटा ग्रन्थ है। यह नौ छोटे-छोटे पाठों का संग्रह है। मालूम होता है कि धर्म के प्रारम्भिक विद्यार्थियों के पाठ करने के अभिप्राय से इसका संकलन हुआ है।

बुद्ध, धर्म और संघ की शरण का ग्रहण कर ग्रन्थ का प्रारम्भ होता है। फिर, श्रामणेय के लिये दस शिक्षापदों का उल्लेख है — मैं जीवहिंसा से विरत रहने का व्रत लेता हूँ, चोरी से . . . , अब्रह्मचर्य से . . . , असत्यभाषण से . . . , नशीली चीजों के सेवन करने से . . . , असमय भोजन से . . . , नाच गान तथा अश्लील हावभाव के देखने से . . . , माला गन्धादि के उपयोग से . . . , ऊँची ठाटबाट की शय्या पर सोने से . . . , सोना-चाँदी ग्रहण करने से विरत रहने का व्रत लेता हूँ।

इसके बाद 'कायगता सति' भावना का क्रम बताया गया है, जिसमें अपने शरीर की ३२ गन्दगियों का ख्याल किया जाता है — इस शरीर में केश लोम नख दांत त्वचा मांस स्नायु हड्डी मज्जा आदि हैं।

आगे के पाठ का शीर्षक है — 'कुमारपञ्चा' (कुमार प्रश्न) जिसमें दस प्रश्न किये गये हैं और उनका उत्तर दिया गया है, जैसे —

एक बात क्या है? सभी प्राणी आहार पर स्थित हैं।

दो बातें क्या हैं? नाम और रूप।

तीन बातें क्या हैं? तीन वेदनायें।

चार बातें क्या हैं? चार आर्य सत्य।

पाँच बातें क्या हैं? पाँच उपादान।

छः बातें क्या हैं? छः आध्यात्मिक आयतन।

सात बातें क्या हैं? सात बोध्यंग।

आठ बातें क्या हैं? आर्य अष्टांगिक मार्ग।

नौ बातें क्या हैं? जीवों की नौ योनियाँ।

दस बातें क्या हैं? दस बातें जिनसे युक्त हो कोई अर्हत् होता है।

इसके बाद आने वाले दो सूत्र 'मङ्गलसुत्त' और 'रतनसुत्त' सुत्तनिपात से लिये गये हैं। बौद्ध देशों में इनके पाठ का बड़ा महत्त्व माना जाता है।

'तिरोकुड्डसुत्त' में प्रेतात्मा का वर्णन है जो अपने सम्बन्धियों के श्राद्ध के लिये लालायित रहते हैं। प्रेत के मुँह से कहलाया गया है — "हम लोग न तो गोपालन करते हैं, न कृषि और न

वाणिज्य। हमारे सम्बन्धी हमें उद्देश्य कर जो दान-पुण्य करते हैं उसी से हम यापन करते हैं। जैसे ऊपर पड़ी वृष्टि का जल बह कर नीचे आता है वैसे ही इस लोक में दिया गया दान प्रेतों को प्राप्त होता है”।

‘निधिकण्डसुत’ में दिखाया गया है कि संसार की सारी निधियाँ नश्वर हैं, केवल मनुष्य का अपना किया गया पुण्य ही उसके साथ परलोक में जाता है।

ग्रन्थ का नीचा सूत्र बड़े महत्व का है। इसके आधार पर ‘मैत्री ब्रह्मविहार भावना’ का अभ्यास किया जाता है।

२. धम्मपद

इसमें कुल २६ वर्ग और ४२३ गाथाएँ हैं। बौद्ध देशों में इस पुस्तक के प्रति वही गौरव और श्रद्धा के भाव हैं जो भारतवर्ष में ‘गीता’ के प्रति हैं। आकार-प्रकार में भी दोनों समान हैं। किसी विद्वान् ने ठीक ही धम्मपद को ‘बौद्ध गीता’ का नाम दिया था। इसकी गाथाएँ इस प्रकार की हैं:—

यमकवग्ग — वैर से वैर शान्त नहीं होते, प्रेम से ही वैर शान्त होते हैं — यही पुराना नियम है। यहाँ शोक करता है, मर कर शोक करता है, पापी दोनों जगह शोक करता है, अपने बुरे कर्मों को देख वह दुःखित होता है और घबड़ाता है। यहाँ प्रसन्न होता है, मर कर प्रसन्न होता है, पुण्यात्मा दोनों जगह प्रसन्न होता है, अपने अच्छे कर्मों को देख वह मुदित और प्रमुदित होता है। बहुत ग्रन्थों का पाठ करने वाला कोई भले ही हो, यदि वह उसके अनुसार आचरण नहीं करता है, तो वह उस ग्वाले की तरह है जो दूसरों की गाँवें गिनता रहता है।

चित्तवग्ग — यह चित्त चंचल और चपल है, उसे वश में रखना कठिन है; विज्ञ जन उसे सीधा कर लेता है।

बालवग्ग — संसार में विचरण करते यदि अपने जैसा या अपने से अच्छा मनुष्य मित्र नहीं मिले, तो अकेला ही रहे। मूर्खों के संग से कोई लाभ नहीं।

पण्डितवग्ग — जो उपदेश देकर बुरी बातों से रोकता हो वह सज्जनों को प्रिय होता है, और असज्जनों को अप्रिय। ऐसे बहुत थोड़े हैं जो सचमुच पार जाना चाहते हैं; अधिक तो ऐसे हैं जो तीर पर ही इधर से उधर दौड़ने वाले हैं।

अरहन्तवग्ग — देवता भी उस सन्त पुरुष की स्तुति करते हैं जिसने अपनी इन्द्रियों को वैसे ही वश में कर लिया है जैसे कोई चतुर सारथी घोड़ों को, जिसका अभिमान और चित्त का कालुष्य चला गया है।

पापवग्ग — न तो अन्तरिक्ष में, न समद्र के मध्य में, और न तो पर्वतों की गुहा में — संसार में ऐसी कोई भी जगह नहीं है जहाँ जाकर मनुष्य पाप कर्म से बच जाय।

दण्डवग्ग — दण्ड से सभी डरते हैं, मृत्यु से सभी को भय होता है; अतः अपने जैसा समझ किसी दूसरे को न मारे, न मरवाये।

जरावग्ग — जब बराबर आग लगी है, तब कैसी हँसी और कैसा आनन्द ! अन्धकार से ढका है, तुम प्रदीप की खोज भी नहीं करते !!

अत्तवग्ग — मनुष्य अपना मालिक आप है। भला दूसरा कोई उसका मालिक कैसे हो सकता है ? जब वह अपने को जीत लेता है तब उसे दुर्लभ स्वामित्व प्राप्त हो जाता है।

बुद्धवग्ग — सारे पापों का न करना, पुण्य का करना, अपने चित्त को शुद्ध करना — यही बुद्धों की शिक्षा है।

सुखवग्ग — हम सुख से जीते हैं — वैर करने वालों में प्रेम से। वैरी मनुष्यों में हम वैर-रहित हो विहार करते हैं। विजयी वैर बढ़ाता है, पराजित दुःखी होता है, और जय-पराजय के भाव से मुक्त शान्त पुरुष सुख से रहता है। नीरोग रहना बड़ा लाभ है, संतोष परम धन है, विश्वास सब से बड़ा बन्धु है, और निर्वाण परम सुख है।

क्रोधवग्ग — सच्चा सारथी तो वही कहा जा सकता है जो भ्रान्त रथ के समान क्रोध के आवेश को रोक ले। दूसरे तो केवल लगाम पकड़ने वाले हैं। बुरे को अच्छाई से जीत ले, कंजूस को दान से जीत ले, और झूठे को सत्य से जीत ले।

ब्राह्मणवग्ग — न जटा से, न गोत्र से, और न तो जन्म से कोई ब्राह्मण होता है। सचमुच ब्राह्मण तो वह है जिसमें सत्य, धर्म और पवित्रता है।

३. उदान

‘उदान’ शब्द का अर्थ होता है — सन्तों के मुँह से अनायास निकला प्रीति-वाक्य। इस पुस्तक में ऐसे ही प्रीति-वाक्यों का संग्रह है, जो दस दस सूत्रों के आठ वर्गों में विभक्त हैं। सूत्रों की शैली प्रायः एक प्रकार की है। पहले उस कथानक का वर्णन गद्य में आता है जिसने उदान के शब्द कहने की प्रेरणा दी, और अन्त में प्रायः गायत्रा में उदान का अवतरण होता है। उदाहरणार्थ कुछ सूत्रों का परिचय इस प्रकार है —

सङ्गमज्जिमुत्त — भिक्षु संग्रामजित् की पहले की स्त्री ने सुना कि वे श्रावस्ती में आय हुये हैं। वह अपने बच्चों को गोद में ले उनके पास जाकर बोली—भिक्षु, यह तुम्हारा बच्चा है, इसका पोषण करो। भिक्षु चुप रहे। स्त्री ने बच्चे को जमीन पर उतार सामने रख दिया, और वह चली गई। आगे जा छिप कर देखने लगी कि भिक्षु क्या करते हैं। संग्रामजित् चुपचाप ध्यान में अपने आसन पर बैठे रहे। यह देख वह लौट कर आई और बच्चे को उठाकर निराश चली गई। भगवान् ने अपनी दिव्य दृष्टि से यह देखा। उनके मुँह से अनायास उदान के ये शब्द निकल पड़े —

“आती हुई का न तो अभिनन्दन करता है, और न जाती हुई का शोक। संग्रामजित् आसक्ति से मुक्त हैं। उन्हीं को मैं ब्राह्मण कहता हूँ” ॥

नन्दमुत्त — नन्द भगवान् बुद्ध का मौसेरा भाई था। दबाव में आकर उसने भिक्षुत्व तो ग्रहण कर लिया, किन्तु उसका मन जनपदकल्याणी की ओर अत्यन्त आसक्त रहता था। बुद्ध को यह बात मालूम हुई। उसे राह पर लाने के लिये बुद्ध ने एक उपाय किया। अपनी ऋद्धि से नन्द को लिये वे देवलोक में प्रकट हुये। वहाँ अप्सराओं की मण्डली के साथ इन्द्र उन्हें स्वागत करने आया। बुद्ध ने नन्द से पूछा — “नन्द, ये अप्सरायें अधिक सुन्दर हैं या तुम्हारी जनपदकल्याणी” ?

“भन्ते, इन अप्सराओं के सामने जनपदकल्याणी तो नकटी जली बन्दरी के समान ठहरती है” ।

“अच्छा; हे नन्द, मैं तुम्हें विश्वास दिलाता हूँ कि यदि तुम मेरे बताये मार्ग को सिद्ध कर लो तो तुम्हें ये अप्सरायें दिला दूँगा” ।

भिक्षु नन्द अप्सरा के लोभ से बड़े उत्साह के साथ योग के अभ्यास में लग गया। उसने सिद्धि प्राप्त कर ली। वह वीततृष्ण अर्हत् हो गया। तब, भला अप्सरा के लोभ से उसे क्या!! यह देख बुद्ध के मुँह से उदान के शब्द निकल पड़े :—

“जिसने कीचड़ पार कर ली,
कामरूपी काँटे को चूर कर दिया।
मोह के क्षय को प्राप्त कर लिया,
जो सुख-दुःख से विचलित नहीं होता, वही भिक्षु है”।

नानातित्थियमुत्त— उस समय नाना मत के साधु एकत्रित हो आपस में विवाद कर रहे थे कि— धर्म यह है, यह नहीं! बुद्ध ने यह देख भिक्षुओं को एक कथा सुनाई—

एक राजा ने अन्धों को हाथी दिखलाया, और उनसे पूछा कि हाथी कैसा होता है। जिस अन्धे ने हाथी के पैर को पकड़ कर देखा था, उसने कहा— “देव, हाथी खम्भे के समान होता है”। जिसने कान पकड़ा था उसने कहा— “देव, हाथी सूप जैसा होता है”। जिसने दाँत पकड़ा था उसने कहा— “देव, हाथी कील के समान होता है”, इत्यादि। वे आपस में लड़ने लगे कि— हाथी ऐसा होता है, ऐसा नहीं।

बुद्ध ने उन नाना मत के साधुओं की उपमा इन्हीं अन्धों से दी जो सत्य के एकांश ज्ञान के कारण विवाद करते हैं। उनके मुँह से उदान के शब्द निकल पड़े :—

“कुछ साधु और ब्राह्मण एक अंग को ही देख कर इस प्रकार आग्रह कर लेते हैं और आपस में झगड़ा करते हैं”।

४. इतिवृत्तक

‘इतिवृत्तक’ शब्द का अर्थ है— ऐसा कहा गया। इस ग्रन्थ में बुद्ध के ११२ प्रवचनों का संग्रह है। इसके सभी सूत्रों का प्रारम्भ इस प्रकार होता है— “भगवान् ने यह कहा, अर्हत् ने यह कहा— ऐसा मैंने सुना”। शायद सूत्रों के प्रारम्भ करने की इस शैली के कारण ही इस ग्रन्थ का नाम ‘इतिवृत्तक’ पड़ा।

ग्रन्थ चार निपातों में विभक्त है। एक एक बात से सम्बन्ध रखने वाले सूत्र ‘एकक-निपात’ में... और चार चार बातों से सम्बन्ध रखने वाले सूत्र ‘चतुक्कनिपात’ में लिये गये हैं। जैसे—

लोभमुत्त— भगवान् ने यह कहा, अर्हत् ने यह कहा— ऐसा मैंने सुना।

“भिक्षुओ! एक बात छोड़ दो, मैं तुम्हें अनागामिपद की प्राप्ति का आश्वासन देता हूँ। किस एक बात को?

“भिक्षुओ, एक बात लोभ को छोड़ दो। मैं तुम्हें अनागामिपद की प्राप्ति का आश्वासन देता हूँ। यह भगवान् बोले। ऐसा कहा है—

“जिस लोभ में पड़ लोग दुर्गति को प्राप्त होते हैं,
उस लोभ को अच्छी तरह जान पण्डित लोग छोड़ देते हैं;
और उसे छोड़ वे फिर भी कभी
इस लोक में नहीं आते”।

यह बात भी भगवान् ने कही— ऐसा मैंने सुना।

सीलसुत्त — भगवान् ने यह कहा, अहंत् ने यह कहा — ऐसा मैंने सुना।

“भिक्षुओ, दो बातों से युक्त पुरुष नरक में पड़ेगा। किन दो बातों से? बुरे आचरण से और बुरी धारणा से। भिक्षुओ, इन दो बातों से युक्त पुरुष नरक में पड़ेगा”।

यह भगवान् बोले। यह कहा गया है —

“बुरे आचरण से, और बुरी धारणा से,

इन दो बातों से जो पुरुष युक्त है,

वह दुष्प्रज्ञ मर कर नरक में उत्पन्न होता है”।

यह बात भी भगवान् ने कही। ऐसा मैंने सुना।

वेदनासुत्त — भगवान् ने यह कहा, अहंत् ने यह कहा — ऐसा मैंने सुना।

“भिक्षुओ! वेदनायें तीन होती हैं। कौन सी तीन? सुख वेदना, दुःख वेदना, न सुख न दुःख की वेदना — भिक्षुओ, यही तीन वेदनायें हैं”। यह भगवान् बोले। ऐसा कहा है —

“समाधित्व सम्प्रज्ञ स्मृतिमान् भिक्षु वेदनाओं को जानता है और उनकी उत्पत्ति को भी। जहाँ यह निरुद्ध हो जाती है, उसे भी वह जानता है, और उसके मार्ग को भी।

वेदनाओं के क्षय हो जाने से वह निष्णात और परिनिवृत कहा जाता है”।

यह बात भी भगवान् ने कही। ऐसा मैंने सुना।

तण्हप्पादसुत्त — भगवान् ने यह कहा, अहंत् ने यह कहा — ऐसा मैंने सुना।

“भिक्षुओ! तृष्णा उत्पन्न होने के चार स्थान हैं, जिनके प्रति भिक्षु को तृष्णा उत्पन्न होती है। कौन से चार? भिक्षुओ! चीवर के कारण, भिक्षान्न के कारण, आवास के कारण, और भी तरह तरह की बातों के लिये भिक्षु को तृष्णा उत्पन्न होती है”।

यह भगवान् बोले। कहा है —

“तृष्णा के साथ पुरुष दीर्घकाल तक भटकते रह संसार में जंजाल से नहीं छूटता।

दुःख के कारण तृष्णा में यह दोष देख, भिक्षु जागरूक रह तृष्णा और उपादान से मुक्त हो निकल जाय”।

यह बात भी भगवान् ने कही। ऐसा मैंने सुना।

५. सुत्तनिपात

खुदकनिकाय के ग्रन्थों में ‘सुत्तनिपात’ का बड़ा महत्व है। इसकी भाषा और शैली की तुलना वेदों से की जाती है। इसके अन्तिम दो वर्ग — ‘अट्ठकवग्ग’ और ‘पारायनवग्ग’ इतने महत्त्वपूर्ण माने गये हैं कि उन पर लिखी गई अट्ठकथा, ‘निद्देस’ को त्रिपिटक-ग्रन्थ होने का गौरव दिया गया। इसके कुछ सूत्र पूर्णतः गाथा में हैं, और कुछ गद्य और गाथा मिश्रित में हैं। उदाहरण के लिये कुछ सूत्रों के सारांश नीचे दिये जा रहे हैं :—

धनियसुत्त — धनिय गोप गृहस्थ के सारे सुखों से सम्पन्न हो संतोष और आनन्द के भाव व्यक्त कर रहा है। दूसरी ओर, वहीं मही नदी के तट पर खुले आकाश में बैठे भगवान् बुद्ध वीत-तृष्णा अपनी विमुक्ति के सुख भाव व्यक्त कर रहे हैं। धनिय गोप श्रद्धा से भर भगवान् के पास जा अभिवादन करता है और तीन शरणों में अपने को अर्पित करता है।

सग्विसागसुत्त — यह सूत्र प्रत्येक-बुद्ध की चर्या का वर्णन करता है। वह सभी बन्धनों को छोड़ एकान्त में एकाकी रहता है। उसकी उपमा गँडे की सींग से दी गई है। जैसे —
 सभी जीवों के प्रति दण्ड छोड़, किसी को न संताते हुये,
 न पुत्र की इच्छा करे और न सहायक की।
 अकेला विचरण करे, गँडे की सींग की तरह॥
 राग, द्वेष और मोह को छोड़ सभी बन्धनों को कुचल,
 मृत्यु से भी न घबराता हुआ, अकेला विचरण
 करे, गँडे की सींग की तरह॥

कसिभारद्वाजसुत्त — भारद्वाज ब्राह्मण भगवान् बुद्ध को कोसता है — “रे श्रमण, मैं तो जोतता हूँ, गोड़ता हूँ, जोत गोड़ कर खाता हूँ। तू भी जोत और गोड़, जोत गोड़ कर खा”।
 बुद्ध ने कहा—“मैं भी खेती करता हूँ। मैं भी जोतता हूँ और गोड़ता हूँ, जोत गोड़ कर खाता हूँ।

ब्राह्मण ने कहा — “मैं आपके पास न तो बैल देखता हूँ, न हल और न अन्य कृषि के उपकरण। तब, भला आप कैसे कहते हैं कि आप खेती करते हैं ?

बुद्ध ने अपनी आध्यात्मिक खेती का निदर्शन करते हुए कहा — “श्रद्धा बीज है, तप वृष्टि है, प्रज्ञा बैल और हल है, ह्रीं ईसा है, मन लगाम है, स्मृति फाल और छकुनी है. . .”।

ब्राह्मण की आँख खुल गई। उसने शिष्यत्व ग्रहण किया। और, प्रप्रजित हो अहंत्-पद का लाभ किया।

वसलसुत्त — ‘अग्नि भारद्वाज’ ब्राह्मण ने बुद्ध को वृषल (चाण्डाल) कह कर दुरदुराया। बुद्ध ने उपदेश दिया कि वृषल कौन होता है, जिसमें उन्होंने जातिवाद का खण्डन किया। कहा — जन्म से न तो कोई वृषल होता है और न ब्राह्मण, कर्म से ही कोई वृषल और ब्राह्मण होता है।

ब्राह्मण को ज्ञान उत्पन्न हुआ। उसने शिष्यत्व ग्रहण किया।

मेत्तसुत्त — यह सूत्र मैत्री भावना के अभ्यास के लिये बड़ा महत्त्वपूर्ण है। बौद्ध देशों में लोग इस सूत्र के पाठ करने में बड़ा मज्जल मानते हैं। सूत्र के भाव इस प्रकार हैं—

शान्त-पद निर्वाण की प्राप्ति चाहने वाला कुशल पुरुष समर्थ हो, ऋजु हो, अत्यन्त ऋजु हो, सुवच हो, मृदु हो, मानरहित हो, संतोषी हो, सुभर हो, कम काम वाला हो, हलकी वृत्ति वाला हो, शान्तेन्द्रिय हो, कुशल हो, अप्रगल्भ हो, अलोभी हो। कोई छोटी बात भी ऐसा न करे जिससे दूसरे विज्ञ पुरुष निन्दा करें।

सभी जीव सुखपूर्वक रहें। जितने प्राणी हैं — चलने वाले या नहीं चलने वाले, लम्बे, बड़े, मझोले, छोटे, सूक्ष्म, स्थूल, दृष्ट, अदृष्ट, दूर रहने वाले, पास के, पैदा हुये या होने वाले, सभी सुखी हों।

दूसरे के काम को न बिगाड़े, कहीं किसी को नीचा न समझे, किसी पर क्रोध न करे, किसी का अनिष्ट न चाहे। माता जैसे अपने इकलौते लड़के की रक्षा प्राण-पन से करती है, वैसे ही सभी जीवों के प्रति मन रखने का अभ्यास करे। उपर नीचे सभी तरफ प्रेम फैलावे। खड़े होते, चलते, बैठे, सोये, जब तक नींद न आवे — ऐसे ही भाव बनाये रखे। इसी को ब्रह्मविहार कहते हैं। मिथ्या धारणा से बच शीलवान् हो, ज्ञानसम्पन्न, कामनाओं में तृष्णा को जीतकर फिर कभी गर्भ में न पड़े।

रतनसुत — बौद्ध देशों में इस सूत्र के पाठ का बड़ा महत्व माना जाता है। अमङ्गल की शान्ति के लिये भिक्षुओं द्वारा इसका विधिवत् पाठ कराया जाता है। इसमें बुद्ध, धर्म और सङ्घ की स्तुति की गई है, और इसकी दुहाई देकर स्वस्ति की कामना की गई है। सारा सूत्र गाथाओं में है। प्रायः प्रत्येक गाथा के अन्त में आता है — बुद्ध, धर्म या सङ्घ में यह उत्तम रत्न है, इस सत्य से स्वस्ति हो। एक गाथा इस प्रकार है — “पुराना क्षीण हो गया, नये की उत्पत्ति नहीं होती। आगे जन्म-ग्रहण के प्रति जो सर्वथा विरक्त हो चुके हैं उनका बीज-भाव चला गया है। उनकी इच्छा नहीं पनपती। वे धीरे पुरुष निर्वाण पा लेते हैं — जैसे यह प्रदीप। सङ्घ में यह-उत्तम रत्न है। इस सत्य से स्वस्ति हो।

मङ्गलसुत — ‘मैत्रसुत’ और ‘रतनसुत’ की तरह इस सूत्र का मङ्गल पाठ भी मङ्गलकारी माना जाता है।

कोई देवता भगवान् के पास आकर बोला — “कल्याण की कामना से अनेक देवता और मनुष्यों ने विचार किया है कि मङ्गल क्या है। आप बतावें कि उत्तम मङ्गल क्या है।

भगवान् बोले — “मूर्खों के साथ न रहना, पण्डितों के साथ रहना, पूजनीय जनों की पूजा करनी, यह उत्तम मङ्गल है। अनुकूल स्थान में रहना, पहले के किये पुण्य का होना, अपने को अच्छे मार्ग में लगाना, यह उत्तम मङ्गल है। बहुश्रुत होना, शिल्प का जानना, सुशिक्षित विनय, सुभाषित वाणी, यह उत्तम मङ्गल है। माता-पिता की सेवा, स्त्री-पुत्र का पोषण करना, व्यवस्थित कर्म यह उत्तम मङ्गल है। दान, धर्माचरण, बन्धु-बान्धवों का ख्याल रखना, निर्दोष कर्म, यह उत्तम मङ्गल है। पाप से बचना, पाप छोड़ देना, मद्य-पान से संयम, धर्म में अप्रमाद, यह उत्तम मङ्गल है। गौरव-शील होना, घमण्ड न करना, संतोष रखना, कृतज्ञ होना, समय पर धर्म का सुनना, यह उत्तम मङ्गल है। सहनशीलता, दूसरों की बात सुनना, साधु दर्शन, समय पर धर्म चर्चा यह उत्तम मङ्गल है। तप, ब्रह्मचर्य, आर्यसत्त्वों का दर्शन, निर्वाण का साक्षात्कार, यह उत्तम मङ्गल है। संसार की बातों के आ पड़ने पर जिसका चित्त कम्पित नहीं होता, शोक और राग से रहित रहता है, यह उत्तम मङ्गल है। इन जैसी बातों को कर, सभी जगह स्वस्ति को प्राप्त करता है, यही उनका उत्तम मङ्गल है।

ब्राह्मणवम्मिकसुत — इस सूत्र में पुराने ब्राह्मणों के गुण और आधुनिक के दोष दिखाये गये हैं। गो-भक्ति की भी पुष्टि की गई है। बुद्ध कहते हैं — “माता पिता भ्राता तथा अन्य बन्धु-बान्धवों की तरह गौ भी हमारी परम हितकारी है। गौ अन्नदा बलदा वर्णदा और सुखदा है। जब ब्राह्मणों ने यज्ञ में गौ की बलि करना प्रारम्भ किया तब बड़े बड़े अनर्थ उत्पन्न होने लगे। इच्छा, भूख और बुढ़ापा पहले यही तीन रोग थे। गौ-मेघ होने के कारण इनकी संख्या अन्धानवे हो गई।

३. प्रस्तुत संस्करण

प्रस्तुत पाँच ग्रन्थों का संस्करण निम्नाङ्कित ग्रन्थों के पाठों के आधार पर तैयार किया गया है :—

वर्मा-संस्करण — छट्ट-संगायन प्रकाशन, १९५६

स्यामी-संस्करण — महामकुट राजविद्यालय प्रकाशन, १९२५

सिंहली-संस्करण —

(क) खुदकपाठ,

(ख) धम्मपद,

(ग) उदान

और

(घ) इतिवृत्तक—श्री सिरिधम्म थेर द्वारा सम्पादित, १९२६

(ङ) सुत्तनिपात—श्री विमलज्जाण थेर द्वारा सम्पादित, १९५६

रोमन-संस्करण—

(क) खुदकपाठ—श्री हेलमर स्मिथ द्वारा सम्पादित, पालि टेक्स्ट सोसाइटी प्रकाशन,
१९१५

(ख) धम्मपद—श्री वी० फुसबोल द्वारा सम्पादित, १८८५

(ग) उदान—श्री पी० स्टेनथल द्वारा सम्पादित, पालि टेक्स्ट सोसाइटी प्रकाशन,
१८८५

(घ) इतिवृत्तक—श्री अर्नेस्ट विडिश द्वारा सम्पादित, पालि टेक्स्ट सोसाइटी प्रकाशन,
१८८९

(ङ) सुत्तनिपात—श्री वी० फुसबोल द्वारा सम्पादित, पालि टेक्स्ट सोसाइटी प्रकाशन,
१८८५

स्वविरवाद परम्परा के चुने हुये प्रतिनिधियों के अन्तर्राष्ट्रीय सङ्घ के सोत्साह सम्मिलित प्रयत्न से तैयार किये गये 'छट्ट-संगायन' संस्करण को हमने अपनी पहली पाण्डुलिपि तैयार करने के लिये आधार-स्वरूप ग्रहण किया है। उसके पाठ और धर्म-स्कन्ध नियोजन से साधारणतः हम सहमत रहे हैं। किन्तु आधुनिक दृष्टि से अपने संस्करण को अधिक उपयोगी बनाने के लिये हमने दो नये प्रयत्न किये हैं:—(१) सम्पूर्ण ग्रन्थ में एक व्यवस्थित क्रम से विराम-चिन्हों का प्रयोग करना तथा (२) शीर्षक एवं अनुशीर्षक से सुसज्जित कर पाठ का एक सांगोपांग स्वरूप उपस्थित करना।

(क) पाठभेद-निर्धारण

पाठभेद-निर्धारण में शब्द की निरुक्ति तथा व्युत्पत्ति का विचार करने के साथ ही इस बात का भी ध्यान रखा गया है कि ऐतिहासिक दृष्टि से किन रूपों का अत्यधिक प्रचलन रहा। दोनों दृष्टियों से सिद्ध यदि एक शब्द के एकाधिक रूप हुये हैं तो हमने एक को मूल-पाठ के साथ और दूसरे को पृष्ठ की अधःटिप्पणी में दे दिया है। यहाँ एक के ग्रहण करने का यह अर्थ नहीं है कि हमने दूसरे रूप का बहिष्कार किया है।

(ख) साङ्केतिक

अधःटिप्पणी में रो०, सी०, स्या० तथा म० संकेत क्रमशः रोमन, सिंहली, स्यामी तथा मरम्म (बर्मी) संस्करणों के लिये प्रयुक्त हुये हैं।

पृष्ठ के पार्श्व में प्रयुक्त R और B संकेत क्रम से रोमन तथा बर्मी संस्करणों का बोध कराते हैं। इन संकेतों के साथ दी हुई संख्या से यह सूचित होता है कि उन संस्करणों के उस पृष्ठ का प्रारम्भ उसी पंक्ति से होता है।

रोमन संस्करण की पृष्ठसंख्या से आधुनिक पाठक को कई सुविधायें प्राप्त होंगी। पालि टेक्स्ट सोसाइटी के महत्वपूर्ण कोषों तथा अन्य ग्रन्थों में रोमन की ही पृष्ठसंख्या का हवाला दिया गया है; इससे हमारे पाठक उन स्थलों को सरलता से खोज लेंगे।

इस खण्ड के सम्पादन के आधारभूत सिद्धान्त हमारे अन्य ग्रन्थों के समान ही हैं।

×

×

×

इस खण्ड की पाण्डुलिपि को योग्यता से तैयार करने और अवधि के भीतर ही छपाई पूर्ण कर देने का श्रेय हमारे विद्वान् सम्पादक श्री लक्ष्मीनारायण तिवारी, एम० ए० तथा उनकी मण्डली को है।

वाराणसी
१३.८.५९

भिक्षु जगदीश काश्यप

THE PALI ALPHABET IN DEVANĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a   आ ā   इ i   ई ī   उ u   ऊ ū   ए e   ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न na
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अं am

VOWELS IN COMBINATION

क ka	का kā	कि ki	की ki	कु ku	कू kū	के ke	को ko
ख kha	खा khā	खि khi	खी khi	खु khu	खू khū	खे khe	खो kho

CONJUNCT-CONSONANTS

क्क kka	ञ्च ŋca	द्व dva	म्ब mba
क्ख kkha	ञ्छ ŋcha	ध्व dhya	म्भ mbha
क्य kya	ञ्ज ŋja	ध्व dhva	म्म mma
क्रि kri	ञ्झ, ञ्झ ŋjha	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट ṭṭa	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ ṭṭha	न्य ntha	य्य yya
ख्या khya	ड्ड ḍḍa	न्द nda	य्ह yha
ख्व khva	ड्ढ ḍḍha	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	ण्ट ṇṭa	न्ध ndha	ल्य lya
ग्घ gggha	ण्ठ ṇṭha	न्न nna	ल्ह lha
ग्य gya	ण्ड ṇḍa	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	ण्ण ṇṇa	न्ह nha	स्त sta
ङ्क ṅka	ण्ह ṇha	प्प ppa	स्त्र stra
ङ्ख ṅkha	त्त tta	प्फ ppha	स्न sna
ङ्ग ṅga	त्थ ttha	प्य pya	स्य sya
ङ्घ ṅgha	त्व tva	प्ल pla	स्स ssa
च्च cca	त्य tyā	ब्ब bba	स्म sma
च्छ ccha	त्र tra	ब्भ bbha	स्व sva
ज्ज jja	द्द dda	ब्य bya	ह्य hma
ज्झ, ञ्झ jjha	द्ध ddha	ब्र bra	ह्व hva
ञ्ज ñña	द्य dya	म्प mpa	ळ्ह ḷha
ञ्ह ñha	द्र dra	म्फ mpha	

ī = ā;	f = i;	ṛ = ī;	ṡ = u;	ṣ = ū;	˘ = e;	ṭ = o			
१	२	३	४	५, ५	६	७	८	९	०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

सूची

खुदकपाठो

	पिट्ठुक्का		पिट्ठुक्का
१. सरणत्तयं	३	६. रतनसुत्तं	६
२. दससिक्खापदं	३	७. तिरोकुट्टसुत्तं	९
३. द्वित्तिसाकारो	४	८. निधिकण्डसुत्तं	१०
४. कुमारपञ्हा	४	९. मेत्तसुत्तं	११
५. मङ्गलसुत्तं	५		

—:०:—

धम्मपदं

	पिट्ठुक्का		पिट्ठुक्का
१. यमकवग्गो	१७	१३. लोकवग्गो	३३
२. अप्पमादवग्गो	१९	१४. बुद्धवग्गो	३४
३. चित्तवग्गो	२०	१५. सुखवग्गो	३६
४. पुप्फवग्गो	२१	१६. पियवग्गो	३७
५. बालवग्गो	२३	१७. कोधवग्गो	३८
६. पण्डितवग्गो	२४	१८. मलवग्गो	३९
७. अरहन्तवग्गो	२५	१९. धम्मट्ठवग्गो	४१
८. सहस्सवग्गो	२६	२०. मग्गवग्गो	४२
९. पापवग्गो	२८	२१. पकिण्णकवग्गो	४४
१०. दण्डवग्गो	२९	२२. निरयवग्गो	४५
११. जरावग्गो	३१	२३. नागवग्गो	४७
१२. अत्तवग्गो	३२	२४. तण्हावग्गो	४८

	पिटृङ्का		पिटृङ्का
२५. भिक्षुवग्गो	५१	धम्मपदे वग्गानमुद्दानं	५७
२६. ब्राह्मणवग्गो	५३	गाथानमुद्दानं	५७

—:०:—

उदानं

	पिटृङ्का		पिटृङ्का
१. बोधिवग्गो	६३	१०. भदियसुत्तं	८३
१. पठमबोधिसुत्तं	६३	तस्सुद्दानं	८५
२. दुतियबोधिसुत्तं	६४	३. नन्दवग्गो	८६
३. ततियबोधिसुत्तं	६४	१. कम्मविपाकजसुत्तं	८६
४. हुंहुङ्कसुत्तं	६५	२. नन्दसुत्तं	८६
५. ब्राह्मणसुत्तं	६६	३. यसोजसुत्तं	९०
६. महाकस्सपसुत्तं	६७	४. सारिपुत्तसुत्तं	९३
७. अजकलापकसुत्तं	६७	५. महामोग्गल्लानसुत्तं	९४
८. सङ्गामजिसुत्तं	६८	६. पिलिन्दवच्छसुत्तं	९४
९. जटिलसुत्तं	६९	७. सक्कुदानसुत्तं	९५
१०. बाहियसुत्तं	६९	८. पिण्डपातिकसुत्तं	९७
तस्सुद्दानं	७२	९. सिप्पसुत्तं	९८
२. मुचलिन्दवग्गो	७३	१०. लोकसुत्तं	१००
१. मुचलिन्दसुत्तं	७३	तस्सुद्दानं	१०१
२. राजसुत्तं	७३	४. मेघियवग्गो	१०२
३. दण्डसुत्तं	७५	१. मेघियसुत्तं	१०२
४. सक्कारसुत्तं	७५	२. उद्धतसुत्तं	१०६
५. उपासकसुत्तं	७६	३. गोपालकसुत्तं	१०७
६. गम्भिनीसुत्तं	७७	४. यक्खपहारसुत्तं	१०८
७. एकपुत्तकसुत्तं	७८	५. नागसुत्तं	११०
८. सुप्पवासासुत्तं	७९	६. पिण्डोलसुत्तं	१११
९. विसाखासुत्तं	८३		

पिटृङ्का

पिटृङ्का

७. सारिपुत्तसुत्तं	११२
८. सुन्दरीसुत्तं	११३
९. उपसेनसुत्तं	११६
१०. सारिपुत्तउपसमसुत्तं	११६
तस्सुद्धानं	११७

१०. उप्पज्जन्तिसुत्तं	१५२
तस्सुद्धानं	१५३

७. चूलवग्गो १५४

१. पठमलकुण्डकभदियसुत्तं	१५४
२. दुतियलकुण्डकभदिय- सुत्तं	१५४

३. पठमसत्तसुत्तं	१५५
४. दुतियसत्तसुत्तं	१५६
५. अपरलकुण्डकभदियसुत्तं	१५६
६. तण्हासह्वयसुत्तं	१५७
७. पपञ्चखयसुत्तं	१५८
८. कच्चानसुत्तं	१५८
९. उदपानसुत्तं	१५९
१०. उदेनसुत्तं	१६०
तस्सुद्धानं	१६१

८. पाटलिगामियवग्गो १६२

१. पठमनिब्बानपटिसंयुत्त- सुत्तं	१६२
------------------------------------	-----

२. दुतियनिब्बानपटिसंयुत्त- सुत्तं	१६२
--------------------------------------	-----

३. ततियनिब्बानपटिसंयुत्त- सुत्तं	१६३
-------------------------------------	-----

४. चतुत्थनिब्बानपटिसंयुत्त- सुत्तं	१६३
---------------------------------------	-----

५. चुन्दसुत्तं	१६४
६. पाटलिगामियसुत्तं	१६८

७. द्विधापथसुत्तं	१७३
८. विसाखासुत्तं	१७४

पिटृङ्का

पिटृङ्का

७. सारिपुत्तसुत्तं	११२
८. सुन्दरीसुत्तं	११३
९. उपसेनसुत्तं	११६
१०. सारिपुत्तउपसमसुत्तं	११६
तस्सुद्धानं	११७

५. सोणवग्गो ११८

१. पियतरसुत्तं	११८
२. अप्पायुकसुत्तं	११९
३. सुप्पबुद्धकुट्टिसुत्तं	११९
४. कुमारकसुत्तं	१२२
५. उपोसथसुत्तं	१२३
६. सोणसुत्तं	१२९
७. कह्वारेवतसुत्तं	१३३
८. सङ्घभेदसुत्तं	१३३
९. सधायमानसुत्तं	१३४
१०. चूलपन्थकसुत्तं	१३५
तस्सुद्धानं	१३५

६. जच्चन्धवग्गो १३६

१. आयुसह्वारोस्सज्जन- सुत्तं	१३६
२. सत्तजटिलसुत्तं	१४०
३. पच्चवेक्खणसुत्तं	१४२
४. पठमनानातित्थियसुत्तं	१४२
५. दुतियनानातित्थियसुत्तं	१४६
६. ततियनानातित्थियसुत्तं	१४८
७. सुभूतिसुत्तं	१५०
८. गणिकासुत्तं	१५०
९. उपातिधावन्तिसुत्तं	१५१

९. पठमदब्बसुत्तं
१०. दुतियदब्बसुत्तं

पिट्ठञ्जा

१७६

१७७

- तस्सुद्धानं
उदाने वग्गानमुद्धानं

पिट्ठञ्जा

१७७

१७८

—:०:—

इतिवृत्तकं

१. एककनिपातो

पिट्ठञ्जा

१८३

१. लोभसुत्तं
२. दोससुत्तं
३. मोहसुत्तं
४. कोधसुत्तं
५. मक्खसुत्तं
६. मानसुत्तं
७. सब्बपरिञ्चासुत्तं
८. मानपरिञ्चासुत्तं
९. लोभपरिञ्चासुत्तं
१०. दोसपरिञ्चासुत्तं

१८३

१८३

१८४

१८४

१८४

१८५

१८५

१८६

१८६

१८६

तस्सुद्धानं

१८७

११. मोहपरिञ्चासुत्तं
१२. कोधपरिञ्चासुत्तं
१३. मक्खपरिञ्चासुत्तं
१४. अविज्जानीवरणसुत्तं
१५. तण्हासंयोजनसुत्तं
१६. पठमसेखसुत्तं
१७. दुतियसेखसुत्तं
१८. सङ्खभेदसुत्तं
१९. सङ्खसामग्गीसुत्तं

१८७

१८७

१८८

१८८

१८९

१८९

१९०

१९०

१९१

२०. पटुट्ठचित्तसुत्तं
तस्सुद्धानं

पिट्ठञ्जा

१९१

१९२

२१. पसन्नचित्तसुत्तं

१९२

२२. मेत्तसुत्तं

१९३

२३. उभयत्थसुत्तं

१९३

२४. अट्ठिपुञ्जसुत्तं

१९४

२५. मुसावादसुत्तं

१९५

२६. दानसुत्तं

१९५

२७. मेत्ताभावनासुत्तं

१९६

तस्सुद्धानं

१९७

२. दुकनिपातो

१९८

१. दुक्खविहारसुत्तं

१९८

२. सुखविहारसुत्तं

१९८

३. तपनीयसुत्तं

१९९

४. अतपनीयसुत्तं

२००

५. पठमसीलसुत्तं

२००

६. दुतियसीलसुत्तं

२००

७. आतापीसुत्तं

२०१

८. पठमनकुहनसुत्तं

२०१

९. दुतियनकुहनसुत्तं

२०२

१०. सोमनस्ससुत्तं

२०२

तस्सुद्धानं

२०३

	पिटृङ्का		पिटृङ्का
११. वितक्कसुत्तं	२०३	१५. दुच्चरितसुत्तं	२१९
१२. देसनासुत्तं	२०४	१६. सुचरितसुत्तं	२२०
१३. विज्जासुत्त	२०५	१७. सोचेय्यसुत्तं	२२०
१४. पञ्चापरिहीनसुत्तं	२०६	१८. मोनेय्यसुत्तं	२२०
१५. सुक्कधम्मसुत्तं	२०६	१९. पठमरागसुत्तं	२२१
१६. अजातसुत्तं	२०७	२०. दुतियरागसुत्तं	२२१
१७. निब्बानधातुसुत्तं	२०७	तस्सुद्धानं	२२२
१८. पटिसल्लानसुत्तं	२०८	२१. मिच्छादिट्ठिकसुत्तं	२२२
१९. सिक्खानिसंससुत्तं	२०९	२२. सम्मादिट्ठिकसुत्तं	२२३
२०. जागरियसुत्तं	२१०	२३. निस्सरणियसुत्तं	२२४
२१. आपायिकसुत्तं	२१०	२४. सन्ततरसुत्तं	२२४
२२. दिट्ठिगतसुत्तं	२११	२५. पुत्तसुत्तं	२२५
तस्सुद्धानं	२१२	२६. अबुट्ठिकसुत्तं	२२६
३. तिकनिपातो	२१३	२७. सुखपत्थनासुत्तं	२२८
१. मूलसुत्तं	२१३	२८. भिदुरसुत्तं	२२९
२. धातुसुत्तं	२१३	२९. धातुसोसंसन्दनसुत्तं	२२९
३. पठमवेदनासुत्तं	२१४	३०. परिहानसुत्तं	२३०
४. दुतियवेदनासुत्तं	२१४	तस्सुद्धानं	२३१
५. पठमएसनासुत्तं	२१५	३१. वितक्कसुत्तं	२३१
६. दुतियएसनासुत्तं	२१५	३२. सक्कारसुत्तं	२३१
७. पठमआसवसुत्तं	२१५	३३. देवसदसुत्तं	२३२
८. दुतियआसवसुत्तं	२१६	३४. पञ्चपुब्बनिमित्तसुत्तं	२३३
९. तण्हासुत्तं	२१६	३५. बहुजनहितसुत्तं	२३५
१०. मारधेय्यसुत्तं	२१७	३६. असुभानुपस्सीसुत्तं	२३६
तस्सुद्धानं	२१७	३७. धम्मानुधम्मपटिपन्नसुत्तं	२३७
११. पुञ्चकिरियवत्थुसुत्तं	२१७	३८. अन्धकरणसुत्तं	२३७
१२. चक्खुसुत्तं	२१८	३९. अन्तरामलसुत्तं	२३८
१३. इन्द्रियसुत्तं	२१८	४०. देवदत्तसुत्तं	२४०
१४. अद्वासुत्तं	२१९	तस्सुद्धानं	२४१

	पिट्ठङ्का		पिट्ठङ्का
४१. अग्गप्पसादसुत्तं	२४१	२. सुलभसुत्तं	२५२
४२. जीविकसुत्तं	२४२	३. आसवक्खयसुत्तं	२५२
४३. सङ्खाटिकणसुत्तं	२४३	४. समणब्राह्मणसुत्तं	२५३
४४. अग्गिसुत्तं	२४४	५. सीलसम्पन्नसुत्तं	२५४
४५. उपपरिक्खसुत्तं	२४५	६. तण्हुप्पादसुत्तं	२५५
४६. कामूपपत्तिसुत्तं	२४५	७. सन्नहकसुत्तं	२५६
४७. कामयोगसुत्तं	२४६	८. बहुकारसुत्तं	२५७
४८. कल्याणसीलसुत्तं	२४६	९. कुहसुत्तं	२५७
४९. दानसुत्तं	२४७	१०. नदीसोतसुत्तं	२५८
५०. तेविज्जसुत्तं	२४८	११. चरसुत्तं	२५९
तस्सुदानं	२५०	१२. सम्पन्नसीलसुत्तं	२६१
४. चतुक्कनिपातो	२५१	१३. लोकसुत्तं	२६३
१. ब्राह्मणधम्मयागसुत्तं	२५१	तस्सुदानं	२६४
		सुत्तसङ्ग्रहो	२६४

—:०:—

सुत्तनिपातो

	पिट्ठङ्का		पिट्ठङ्का
१. उरगवग्गो	२६९	१०. आळवकसुत्तं	२९५
१. उरगसुत्तं	२६९	११. विजयसुत्तं	२९७
२. धनियसुत्तं	२७१	१२. मुनिसुत्तं	२९८
३. खग्गविसाणसुत्तं	२७४	तस्सुदानं	३००
४. कसिभारद्वाजसुत्तं	२८०	२. चूळवग्गो	३०१
५. चुन्दसुत्तं	२८३	१. रतनसुत्तं	३०१
६. पराभवसुत्तं	२८५	२. आमगन्धसुत्तं	३०४
७. वसलसुत्तं	२८७	३. हिरिसुत्तं	३०६
८. मेत्तसुत्तं	२९०	४. मङ्गलसुत्तं	३०७
९. हेमवतसुत्तं	२९२	५. सूचिलोमसुत्तं	३०८

	पिटृङ्का		पिटृङ्का
६. धम्मचरियसुत्तं	३१०	३. दुट्ठकसुत्तं	३९०
७. ब्राह्मणधम्मिकसुत्तं	३११	४. सुद्धकसुत्तं	३९१
८. नावासुत्तं	३१४	५. परमट्ठकसुत्तं	३९२
९. किंसीलसुत्तं	३१५	६. जरासुत्तं	३९३
१०. उट्ठानसुत्तं	३१७	७. तिस्समेत्तेय्यसुत्तं	३९५
११. राहुलसुत्तं	३१७	८. पसूरसुत्तं	३९६
१२. निग्रोधकप्पसुत्तं	३१८	९. मागण्डियसुत्तं	३९८
१३. सम्मापरिव्वाजनीयसुत्तं	३२१	१०. पुराभेदसुत्तं	४००
१४. धम्मिकसुत्तं	३२३	११. कलहविवादसुत्तं	४०१
तस्सुद्धानं	३२८	१२. चूळव्यूहसुत्तं	४०४
		१३. महाव्यूहसुत्तं	४०७
३. महावग्गो	३२९	१४. तुवटकसुत्तं	४१०
१. पव्वज्जासुत्तं	३२९	१५. अत्तदण्डसुत्तं	४१३
२. पधानसुत्तं	३३०	१६. सारिपुत्तसुत्तं	४१५
३. सुभासितसुत्तं	३३३	तस्सुद्धानं	४१८
४. सुन्दरिकभारद्वाजसुत्तं	३३४		
५. माघसुत्तं	३४०	५. पारायनवग्गो	४१९
६. सभियसुत्तं	३४४	१. वत्थुगाथा	४१९
७. सेलसुत्तं	३५३	२. अजितमाणवपुच्छा	४२४
८. सल्लसुत्तं	३६०	३. तिस्समेत्तेय्यब्राह्मण-	
९. वासेट्ठसुत्तं	३६२	पुच्छा	४२५
१०. कोकालिकसुत्तं	३६८	४. पुण्णकमाणवपुच्छा	४२५
११. नालकसुत्तं	३७४	५. मेत्तगूमाणवपुच्छा	४२६
१२. द्वयतानुपस्सनासुत्तं	३८०	६. धोतकमाणवपुच्छा	४२८
तस्सुद्धानं	३८७	७. उपसीवमाणवपुच्छा	४२९
तस्सुद्धानं	३८७	८. नन्दमाणवपुच्छा	४३१
		९. हेमकमाणवपुच्छा	४३२
४. अट्ठकवग्गो	३८८	१०. तोदेय्यमाणवपुच्छा	४३३
१. कामसुत्तं	३८८	११. कप्पमाणवपुच्छा	४३३
२. गुहट्ठकसुत्तं	३८८	१२. जतुकण्णिमाणवपुच्छा	४३४

	पिट्ठङ्का		पिट्ठङ्का
१३. भद्रावुधमाणवपुच्छा	४३४	१७. पिङ्गियमाणवपुच्छा	४३७
१४. उदयमाणवपुच्छा	४३५	१८. पारायनत्युतिगाथा	४३८
१५. पोसालमाणवपुच्छा	४३६	१९. पारायनानुगीतिगाथा	४३९
१६. मोघराजमाणवपुच्छा	४३६	सुत्तुदानं	४४२

—:•:—

मुत्तपिटके
खुद्दकनिकाये
खुद्दकपाठो

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

खुदकपाठपालि

१. सरणत्तयं

बुद्धं सरणं गच्छामि ।

B. 1,

धम्मं सरणं गच्छामि ।

R. 1

सङ्घं सरणं गच्छामि ॥

दुतियं पि बुद्धं सरणं गच्छामि ।

दुतियं पि धम्मं सरणं गच्छामि ।

5

दुतियं पि सङ्घं सरणं गच्छामि ॥

ततियं पि बुद्धं सरणं गच्छामि ।

ततियं पि धम्मं सरणं गच्छामि ।

ततियं पि सङ्घं सरणं गच्छामि ॥

२. दससिक्खापदं

१. पाणातिपाता वेरमणिसिक्खापदं^१ समादियामि ।

10

२. अदिन्नादाना वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।

३. अब्रह्मचरिया वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।

B. 2

४. मुसावादा वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।

५. सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।

६. विकालभोजना वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।

15

७. नच्च-गीत-वादित-विसूक-दस्सना वेरमणिसिक्खापदं समा-
दियामि ।

१. वेरमणि सिक्खापदं - सी०; वेरमणीसिक्खापदं - स्या० ।

R. 2

८. माला-गन्ध-विलेपन-धारण-मण्डन-विभूसनट्टाना वेरमणि-
सिक्खापदं समादियामि ।
९. उच्चासयन-महासयना वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।
१०. जातरूप-रजतपटिगहणा वेरमणिसिक्खापदं समादियामि ।

३. द्वत्तिंसाकारो

5 अत्थि इमस्मिं काये -

केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं नहारु^१ अट्ठि^२ अट्ठिमिञ्जं
वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं
करीसं मत्थलुङ्गं^३ पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा
खेलो^४ सिङ्घाणिका^५ लसिका मुत्तं^६ ति^७ ।

४. कुमारपञ्चा^१

B. 3

10

एकं^२ नाम किं^३? सब्बे सत्ता आहारट्टितिका ।

द्वे नाम किं^४? नामं च रूपं च ।

तीणि नाम किं^५? तिस्सो वेदना ।

चत्तारि नाम किं^६? चत्तारि अरियसच्चानि ।

पञ्च नाम किं^७? पञ्चुपादानक्खन्धा ।

15

छ नाम किं^८? छ अज्झत्तिकानि आयतनानि ।

सत्त नाम किं^९? सत्त बोज्झङ्गा ।

अट्ठ नाम किं^{१०}? अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो ।

नव नाम किं^{११}? नव सत्तावासा ।

दस नाम किं^{१२}? दसहज्जेहि समन्नागतो अरहा ति

20

वुच्चती ति ।

१. न्हारु-म० । २. अट्ठी-स्या० । ३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
४. खेलो-स्या० । ५. सिङ्घाणिका-सी०, स्या० । ६-६. मुत्तं मत्थके मत्थलुङ्गन्ति-स्या० ।
७. खुदकपाठे सामणेरपञ्चा-स्या० । ८-८. एकन्नाम किं-स्या० ।

५. मङ्गलसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय
रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा
तेनुपसङ्गमि ; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।
एकमन्तं ठिता खो सा देवता भगवन्तं गाथाय अज्झभासि -

5

१. बहू देवा मनुस्सा च, मङ्गलानि अचिन्तयुं ।
आकङ्खमाना सोत्थानं, ब्रूहि मङ्गलमुत्तमं ॥
२. असेवना च बालानं, पण्डितानं च सेवना ।
पूजा च पूजनीयानं^१, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
३. पतिरूपदेसवासो^२ च, पुब्बे च कतपुञ्जता ।
अत्तसम्मापणिधि^३ च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
४. बाहुसच्चं^४ च सिप्पं च, विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता च या वाचा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
५. मातापितु उपट्ठानं, पुत्तदारस्स सङ्गहो ।
अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
६. दानं च धम्मचरिया च, आतकानं च सङ्गहो ।
अनवज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
७. आरती विरती पापा, मज्जपाना च संयमो ।
अप्पमादो च धम्मेसु, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
८. गारवो च निवातो च, सन्तुट्ठि च कतञ्जुता ।
कालेन धम्मस्सवनं^५, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
९. खन्ती च सोवचस्सता, समणानं च दस्सनं ।
कालेन धम्मसाकच्छा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
१०. तपो च ब्रह्मचरियं च, अरियसच्चान दस्सनं ।
निब्बानसच्छिकिरिया च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥

R. 3

10

B. 4

15

20

25

१. पूजनेय्यानं - म० । २. पतिरूपदेसवासो - स्या० । ३. अत्तसम्मापणिधी - सी० ।

४. बाहुस्सच्चं - सी० । ५. धम्मस्सवणं - सी० ।

११. फुट्ठस्स लोकधम्ममेहि, चित्तं यस्स न कम्पति ।
असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
१२. एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थमपराजिता ।
सब्बत्थ सोत्थिं गच्छन्ति, तं तेसं मङ्गलमुत्तमं ति ॥

६. रतनसुत्तं

- 5 १. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
सब्बेव भूता सुमना भवन्तु,
अथो पि सक्कच्च सुणन्तु भासितं ॥
- B. 5 २. तस्मा हि भूता निसामेथ सब्बे,
10 मेत्तं करोथ मानुसिया पजाय ।
दिवा च रत्तो च हरन्ति ये बलिं,
तस्मा हि ने रक्खथ अप्पमत्ता ॥
- R. 4 ३. यं किञ्चि वित्तं इध वा हुं वा,
15 सग्गेसु वा यं रतनं पणीतं ।
न नो समं अत्थि तथागतेन,
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
- 20 ४. खयं विरागं अमत्तं पणीतं,
यदज्झगा सक्कयमुनी समाहितो ।
न तेन धम्मेन समत्थि किञ्चि,
इदं पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
- 25 ५. यं बुद्धसेट्ठो परिवण्णयी सुचिं,
समाधिमानन्तरिकञ्जमाहु ।
समाधिना तेन समो न विज्जति,
इदं पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

६. ये पुग्गला अट्ठ सतं पसत्था',
 चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ।
 ते दक्खिण्येया सुगतस्स सावका,
 एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

5

७. ये सुप्पयुत्ता मनसा दळ्हेन,
 निक्कामिनो गोतमसासनम्हि ।
 ते पत्तिपत्ता अमतं विगय्ह,
 लद्धा मुधा निब्बुतिं भुञ्जमाना ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

10

B. 6

८. यथिन्दखीलो पठविस्सितो' सिया,
 चतुब्भि वातेहि असम्पकम्पियो ।
 तथूपमं सप्पुरिसं वदामि,
 यो अरियसच्चानि अवेच्च पस्सति ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

15

९. ये अरियसच्चानि विभावयन्ति,
 गम्भीरपञ्जेन सुदेसितानि ।
 किञ्चा पि ते होन्ति भुसं' पमत्ता',
 न ते भवं अट्ठममादियन्ति ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

20

१०. सहावस्स दस्सनसम्पदाय,
 तयस्सु धम्मा जहिता भवन्ति ।
 सक्कायदिट्ठी' विचिकिच्छितं च,
 सीलव्वतं वा पि यदत्थि किञ्चि ॥

25

R. 5

१. पसट्ठा - स्या० । २. पठविस्सितो - म०; पठविस्सितो - स्या०, रो० । ३-३.

भुसप्पमत्ता - सी०, स्या० । ४. सक्कायदिट्ठी - स्या० ।

११. चतूहपायेहि च विप्पमुत्तो,
छ चाभिठानानि^१ अभव्वो^२ कातुं ।
इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

5 १२. किञ्चा पि सो कम्मं^३ करोति पापकं,
कायेन वाचा उद चेतसा वा ।
अभव्वो सो तस्स पटिच्छदाय^४,
अभव्वता दिट्ठपदस्स वुत्ता ।
B. 7 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
10 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

१३. वनप्पगुम्बे यथा^५ फुस्सितग्गे,
गिम्हानमासे पठमस्मिं गिम्हे ।
तथूपमं धम्मवरं अदेसयि^६,
निव्वानगामिं परमं हिताय ।
15 इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

१४. वरो वरञ्जू वरदो वराहरो,
अनुत्तरो धम्मवरं अदेसयि ।
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं,
20 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

१५. खीणं पुराणं नवं^७ नत्थि सम्भवं,
विरत्तचित्तायतिके भवस्मिं ।
ते खीणबीजा अवरुब्धिहन्दा,
निव्वन्ति धीरा यथायं पदीपो ।
25 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

१६. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।

१. छच्चाभिठानानि - म० । २. अभव्व - म० । ३. कम्म - म० । ४. पटिच्छा-
दाय - सी० । ५. यथ - म० । ६. अदेसयी - सी० । ७. नव - म० ।

तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
बुद्धं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

१७. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
धम्मं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

5

R. 6

१८. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
सङ्घं नमस्साम सुवत्थि होतु ति ॥

B. 8

10

७. तिरोकुडुसुत्तं'

१. तिरोकुडुसु तिट्ठन्ति, सन्धिसिद्धाटकेसु च ।
द्वारबाहासु तिट्ठन्ति, आगन्त्वान सकं घरं ॥
२. पहूते^१ अन्नपानम्हि, खज्जभोज्जे उपट्ठिते ।
न तेसं कोचि सरति, सत्तानं कम्मपच्चया ॥
३. एवं ददन्ति आतीनं, ये होन्ति अनुकम्पका ।
सुचिं पणीतं कालेन, कप्पियं पानभोजनं ।
इदं वो आतीनं होतु, सुखिता होन्तु आतयो ॥
४. ते च तत्थ समागन्त्वा, आतिपेता समागता ।
पहूते अन्नपानम्हि, सक्कच्चं अनुमोदरे ॥
५. चिरं जीवन्तु नो आती, येसं हेतु लभामसे^२ ।
अम्हाकं च कता पूजा, दायका च अनिप्फला ॥
६. न हि तत्थ कसी^३ अत्थि, गोरक्खेत्थ न विज्जति ।
वणिज्जा तादिसी नत्थि, हिरञ्जेन कयाकयं^४ ।
इतो दिन्नेन यापेन्ति, पेता कालङ्कता^५ तर्हि ॥

15

20

१. तिरोकुडुसुत्तं—म० । २. पहूते—सी०, स्या० । ३. लभामहे—स्या० । ४. कसि
—म०, स्या०, रो० । ५. कयाकयं—म० ; कयाकयं—स्या० । ६. कालकता—सी०, स्या० ।

B. 9 5

10

20

25

७. उन्नमे^१ उदकं वुट्ठं, यथा निन्नं पवत्तति ।
एवमेव इतो दिन्नं, पेतानं उपकप्पति ॥
८. यथा वारिवहा पूरा, परिपूरेन्ति सागरं ।
एवमेव इतो दिन्नं, पेतानं उपकप्पति ॥
९. अदासि मे अकासि मे, वातिमित्ता सखा च मे ।
पेतानं दक्खिणं दज्जा, पुब्बे कतमनुस्सरं ॥
१०. न हि रुण्णं वा सोको वा, या चञ्जा^२ परिदेवना ।
न तं पेतानमत्थाय, एवं तिट्ठन्ति ज्ञातयो ॥
११. अयं च^३ खो दक्खिणा दिन्ना, सङ्घमिह सुप्पतिट्ठिता ।
दीघरत्तं हितायस्स, ठानसो उपकप्पति ॥
१२. सो वातिधम्मो च अयं निदस्सितो,
पेतान पूजा च कता उळारा ।
बलं च भिक्खूनमनुप्पदिन्नं,
तुम्हेहि पुञ्ञं पसुतं अनप्पकं ति ॥

८. निधिकण्डसुत्तं

R. 7 15

१. निधिं निधेति पुरिसो, गम्भीरे ओदकन्तिके^४ ।
अत्थे किच्चे समुप्पन्ने, अत्थाय मे भविस्सति ॥
२. राजतो वा दुरुत्तस्स, चोरतो पीळितस्स वा ।
इणस्स वा पमोक्खाय, दुब्भिक्खे आपदासु वा ।
एतदत्थाय लोकस्मिं, निधि नाम निधीयति ॥
३. तावस्सुनिहितो सन्तो, गम्भीरे ओदकन्तिके ।
न सब्बो सब्बदा एव, तस्स तं उपकप्पति ॥
४. निधि वा ठाना चवति, सञ्जा वास्स विमुहति ।
नागा वा अपनामेन्ति, यक्खा वा पि हरन्ति नं ॥
५. अप्पिया वा पि दायादा, उद्धरन्ति अपस्सतो ।
यदा पुञ्ञक्खयो होति, सब्बमेतं विनस्सति ॥

१. उन्नते - स्या० । २. वञ्जा - स्या० । ३. सी० पोत्वके नत्वि । ४. उदकन्तिके - स्या० ।

६. यस्स दानेन सीलेन, संयमेन दमेन च ।
निधी' सुनिहितो होति, इत्थिया पुरिसस्स वा ॥
७. चेतियम्हि च सङ्खे वा, पुग्गले अतिथीसु वा ।
मातरि पितरि चा' पि, अथो जेट्ठम्हि भातरि ॥ B. 10
८. एसो निधि सुनिहितो, अजेय्यो अनुगामिको ।
पहाय गमनीयेसु, एतं आदाय गच्छति ॥ 5
९. असाधारणमञ्जेसं, अचोराहरणो' निधि ।
कयिराथ धीरो पुञ्ञानि, यो निधि अनुगामिको ॥
१०. एस देवमनुस्सानं, सब्बकामददो निधि ।
यं यदेवाभिपत्थेन्ति, सब्बमेतेन लब्भति ॥ 10
११. सुवण्णता सुसरता, सुसण्ठाना' सुरूपता' ।
आधिपच्चपरिवारो', सब्बमेतेन लब्भति ॥
१२. पदेसरज्जं इस्सरियं, चक्कवत्तिसुखं पियं ।
देवरज्जं पि दिब्बेसु, सब्बमेतेन लब्भति ॥
१३. मानुस्सिका च सम्पत्ति, देवलोके च या रति ।
या च निब्बानसम्पत्ति, सब्बमेतेन लब्भति ॥ 15
१४. मित्तसम्पदमागम्म, योनिसो' व' पयुञ्जतो ।
विज्जा विमुत्ति वसीभावो, सब्बमेतेन लब्भति ॥
१५. पटिसम्भिदा विमोक्खा च, या च सावकपारमी ।
पच्चेकबोधि बुद्धभूमि, सब्बमेतेन लब्भति ॥ 20
१६. एवं महत्थिका एसा, यदिदं पुञ्ञसम्पदा ।
तस्मा धीरा पसंसन्ति, पण्डिता कतपुञ्ञतं ति ॥

१. मेत्तसुत्तं

१. करणीयमत्थकुसलेन, यन्तं' सन्तं' पदं अभिसमेच्च ।
सक्को उजू च सुहुजू' च, सुवचो चस्स मुदु अनतिमानी ॥

R. 8

१. निधि—स्या० । २. वा— स्या० । ३. अचोराहरणो—स्या० । ४-४. सुसण्ठान-
सुरूपता—सी०; सुसण्ठानं—स्या० । ५. आधिपच्चं परिवारो—स्या० । ६-६. योनिसो वे
—सी०; योनिसो वे—स्या० । ७-७. यन्तसन्तं—म० । ८. सूजू—सी० ।

B. 11

२. सन्तुस्सको च सुभरो च, अप्पकिच्चो च सल्लहुकवुत्ति ।
सन्तिन्द्रियो च निपको च, अप्पगब्भो कुलेस्वननुगिद्धो' ॥

३. न च खुदमाचरे' किञ्चि, येन विञ्जू परे उपवदेय्युं ।
सुखिनो व' खेमिनो होन्तु, सब्बसत्ता' भवन्तु सुखितत्ता ॥

5

४. ये केचि पाणभूतत्थि, तसा वा थावरा वनवसेसा ।
दीघा वा ये व महन्ता, मज्झिमा रस्सका अणुकथूला ॥

५. दिट्ठा वा ये व' अदिट्ठा, ये व दूरे वसन्ति अविदूरे ।
भूता व सम्भवेसी व, सब्बसत्ता भवन्तु सुखितत्ता ॥

10

६. न परो परं निकुब्बेथ, नातिमञ्जेथ कत्थचि न' कञ्चि' ।
व्यारोसना पटिघसञ्जा, नाञ्जमञ्जस्स दुक्खमिच्छेय्य ॥

७. माता यथा नियं पुत्तमायुसा एकपुत्तमनुरक्खे ।
एवं पि सब्बभूतेसु, मानसं भावये अपरिमाणं ॥

८. मेत्तं च सब्बलोकस्मि, मानसं भावये अपरिमाणं ।
उद्धं अधो च तिरियं च, असम्बाधं अवेरमसपत्तं ॥

15

९. तिट्ठं चरं निसिन्नो व, सयानो यावतास्स विगतमिद्धो' ।
एतं सतिं अधिद्वेय्य, ब्रह्ममेतं विहारमिधमाहु ॥

R. 9

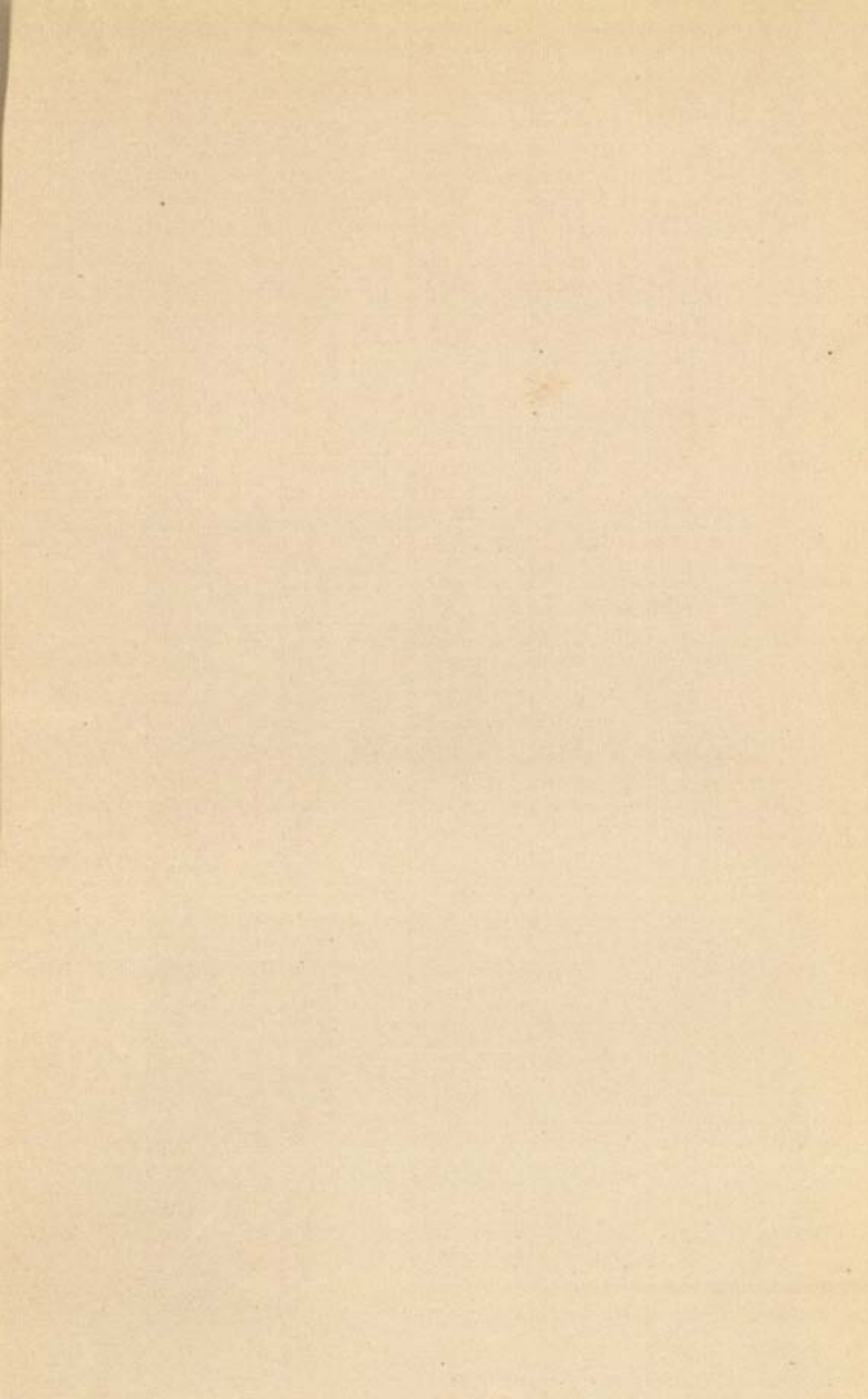
१०. दिट्ठिं च अनुपगगम्म, सीलवा दस्सनेन सम्पन्नो ।
कामेसु विनेय्य गेधं, न हि जातुग्गब्भसेय्यं पुनरेती ति ॥

खुदकपाठपालि निट्ठिता ।

—:०:—

१. कुलेसु अननुगिद्धो-स्या० । २. खुदं समाचरे-स्या० । ३. वा-स्या० ।
४. सब्बे सत्ता-स्या० । ५. च-स्या० । ६-६. नं कञ्चि-सी०, रो०; नं किञ्चि-स्या० ।
७. पटिघसञ्ज-म० । ८. सब्बलोकस्मि-स्या० । ९. वितमिद्धो-म० ।

सुत्तपिटके
खुदकनिकाये
धम्मपदं

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

धम्मपदपालि

१. यमकवग्गो

१. मनोपुब्बङ्गमा धम्मा, मनोसेट्ठा मनोमया ।
मनसा चे पदुट्ठेन, भासति वा करोति वा ।
ततो नं दुक्खमन्वेति, चक्कं व वहतो पदं ॥

B. 13,
R. 2

२. मनोपुब्बङ्गमा धम्मा, मनोसेट्ठा मनोमया ।
मनसा चे पसन्नेन, भासति वा करोति वा ।
ततो नं सुखमन्वेति, छाया व अनपायिनी' ॥

5

३. अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च तं उपनय्हन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥

४. अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च तं नुपनय्हन्ति, वेरं तेसूपसम्मति ॥

10

५. न हि वेरेन वेरानि, सम्मन्तीध कुदाचनं ।
अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मा सनन्तनो ॥

B. 14

६. परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे ।
ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥

७. सुभानुपस्सिं विहरन्तं, इन्द्रियेसु असंवुतं ।
भोजनम्हि चामत्तञ्जुं, कुसीतं हीनवीरियं ।
तं वे पसहति मारो, वातो रुक्खं व दुब्बलं ॥

15

R. 4

८. असुभानुपस्सिं विहरन्तं, इन्द्रियेसु सुसंवृतं ।
भोजनमिह च मत्तञ्जुं, सद्धं आरद्धवीरियं ।
तं वे नप्पसहति मारो, वातो सेलं व पब्बतं ॥

5

९. अनिक्कसावो कासावं, यो वत्थं परिदहिस्सति ।
अपेतो दमसच्चेन, न सो कासावमरहति ॥

१०. यो च वन्तकसावस्स, सीलेसु सुसमाहितो ।
उपेतो दमसच्चेन, स वे कासावमरहति ॥

११. असारे सारमतिनो, सारे चासारदस्सिनो ।
ते सारं नाधिगच्छन्ति, मिच्छासङ्कप्पगोचरा ॥

10

१२. सारं च सारतो ब्रत्वा, असारं च असारतो ।
ते सारं अधिगच्छन्ति, सम्मासङ्कप्पगोचरा ॥

१३. यथा अगारं दुच्छन्नं, वुट्ठी^१ समतिविज्झति ।
एवं अभावितं चित्तं, रागो समतिविज्झति ॥

B. 15

15

१४. यथा अगारं सुछन्नं, वुट्ठी न समतिविज्झति ।
एवं सुभावितं चित्तं, रागो न समतिविज्झति ॥

१५. इध सोचति पेच्च^२ सोचति,
पापकारी उभयत्थ सोचति ।
सो सोचति सो विहञ्जति,
दिस्वा कम्मकिलिट्ठमत्तनो ॥

20

१६. इध मोदति पेच्च मोदति,
कतपुञ्जो उभयत्थ मोदति ।
सो मोदति सो पमोदति,
दिस्वा कम्मविसुद्धिमत्तनो ॥

25

१७. इध तप्पति पेच्च तप्पति,
पापकारी उभयत्थ तप्पति ।
पापं मे कतं ति तप्पति,
भिय्यो^३ तप्पति दुग्गतिं गतो ॥

R. 6

१८. इध नन्दति पेच्च नन्दति,
 कतपुञ्जो उभयत्थ नन्दति ।
 पुञ्जं मे कतं ति नन्दति,
 भिय्यो नन्दति सुग्गतिं गतो ॥

१९. बहुं पि चे संहितं^१ भासमानो,
 न तक्करो होति नरो पमत्तो ।
 गोपो व गावो गणयं परेसं,
 न भागवा सामञ्जस्स होति ॥

5

B. 16

२०. अप्पं पि चे संहितं^१ भासमानो,
 धम्मस्स होति^२ अनुधम्मचारी ।
 रागं च दोसं च पहाय मोहं,
 सम्मप्पजानो सुविमुत्तचित्तो ।
 अनुपादियानो इध वा हुरं वा,
 स भागवा सामञ्जस्स होति ॥

10

२. अप्पमादवग्गो

२१. अप्पमादो अमतपदं, पमादो मच्चुनो पदं ।
 अप्पमत्ता न मीयन्ति, ये पमत्ता यथा मता ॥

15

२२. एवं^३ विसेसतो अत्वा, अप्पमादम्हि पण्डिता ।
 अप्पमादे पमोदन्ति, अरियानं गोचरे रता ॥

२३. ते ज्ञायिनो साततिका, निच्चं दब्धपरक्कमा ।
 फुसन्ति धीरा निब्बानं, योगक्खेमं अनुत्तरं ॥

20

२४. उट्टानवतो सतीमतो^४,
 सुचिकम्मस्स निसम्मकारिनो ।
 सञ्जतस्स धम्मजीविनो,
 अप्पमत्तस्स यसोभिवड्ढुति ॥

R. 8

२५. उट्टानेनप्पमादेन, संयमेन दमेन च ।
 दीपं कयिराथ मेधावी, यं ओघो नाभिकीरति ॥

25

B. 17

१. संहित - म० । २. होती - सी०, रो० । ३. एतं - सी०, स्या०, रो० । ४. सति-
 मतो - सी०, स्या० ।

२६. पमादमनुयुञ्जन्ति, बाला दुम्मेधिनो जना ।
अप्पमादं च मेधावी, धनं सेट्ठं व रक्खति ॥
२७. मा पमादमनुयुञ्जेथ, मा कामरतिसन्धवं ।
अप्पमत्तो हि ज्ञायन्तो, पप्पोति विपुलं सुखं ॥
२८. पमादं अप्पमादेन, यदा नुदति पण्डितो ।
पञ्जापासादमारुह, असोको सोकिनिं पजं ।
पव्वतट्ठो व भूमट्ठे, धीरो बाले अवेक्खति ॥
२९. अप्पमत्तो पमत्तेसु, सुत्तेसु बहुजागरो ।
अबलस्सं व सीघस्सो, हित्वा याति सुमेधसो ॥
३०. अप्पमादेन मघवा, देवानं सेट्ठतं गतो ।
अप्पमादं पसंसन्ति, पमादो गरहितो सदा ॥
३१. अप्पमादरतो भिक्खु, पमादे भयदस्सि वा ।
संयोजनं अणुं थूलं, ड्हं अग्गोव गच्छति ॥
३२. अप्पमादरतो भिक्खु, पमादे भयदस्सि वा ।
अभब्बो परिहानाय, निब्बानस्सेव सन्तिके ॥

३. चित्तवग्गो

- B. 18 ३३. फन्दनं चपलं चित्तं, दूरक्खं^१ दुन्निवारयं ।
उजुं करोति मेधावी, उसुकारो व तेजनं ॥
- R. 10 ३४. वारिजो व थले खित्तो, ओकमोक्तउब्भतो ।
परिफन्दतिदं चित्तं, मारधेय्यं पहातवे ॥
- 20 ३५. दुन्निग्गहस्स लहुनो, यत्थकामनिपातिनो ।
चित्तस्स दमथो साधु, चित्तं दन्तं सुखावहं ॥
३६. सुदुद्दसं सुनिपुणं, यत्थकामनिपातिनं ।
चित्तं रक्खेथ मेधावी, चित्तं गुत्तं सुखावहं ॥
- 25 ३७. दूरङ्गमं एकचरं, असरीरं गुहासयं ।
ये चित्तं संयमिस्सन्ति, मोक्खन्ति मारबन्धना ॥

३८. अनवट्टितचित्तस्स, सद्धम्मं अविजानतो ।
परिप्लवपसादस्स, पञ्ञा न परिपूरति ॥

३९. अनवस्सुतचित्तस्स, अनन्वाहतचेतसो ।
पुञ्ञपापपहीनस्स, नत्थि जागरतो भयं ॥

४०. कुम्भूपमं कायमिमं विदित्वा, 5
नगरूपमं चित्तमिदं ठपेत्वा ।
योधेथ मारं पञ्ञाबुधेन,
जितं च रक्खे अनिवेसनो सिया ॥

४१. अचिरं वतयं कायो, पठविं अधिसेस्सति । B. 19
छुद्धो अपेतविञ्ञाणो, निरत्थं व कलिङ्गरं ॥ 10

४२. दिसो दिसं यं तं कयिरा, वेरी वा पन वेरिनं ।
मिच्छापणिहितं चित्तं, पापियो नं ततो करे ॥

४३. न तं माता पिता कयिरा, अञ्ञे वा पि च ज्ञातका ।
सम्मापणिहितं चित्तं, सेय्यसो नं ततो करे ॥

४. पुष्पवग्गो

४४. को' इमं' पठविं विजेस्सति,^१ 15 R. 12
यमलोकं च इमं सदेवकं ।
को धम्मपदं सुदेसितं,
कुसलो पुष्पमिव पचेस्सति ॥

४५. सेखो पठविं विजेस्सति,
यमलोकं च इमं सदेवकं । 20
सेखो धम्मपदं सुदेसितं,
कुसलो पुष्पमिव पचेस्सति ॥

४६. फेणूपमं कायमिमं विदित्वा, B. 20
मरीचिधम्मं अभिसम्बुधानो ।
छेत्वान मारस्स पपुष्फकानि, 25
अदस्सनं मच्चुराजस्स गच्छे ॥

४७. पुष्पानि हेव पचिनन्तं, व्यासत्तमनसं नरं ।
सुत्तं गामं महोधो व, मच्चु आदाय गच्छति ॥
४८. पुष्पानि हव पचिनन्तं, व्यासत्तमनसं नरं ।
अतित्तञ्जेव कामेसु, अन्तको कुरुते वसं ॥
- 5 ४९. यथा पि भमरो पुष्पं, वण्णगन्धमहेठयं ।
पलेति रसमादाय, एवं गामे मुनी चरे ॥
५०. न परेसं विलोमानि, न परेसं कताकतं ।
अत्तनो व अवेक्खेय्य, कतानि अकतानि च ॥
- 10 ५१. यथा पि रुचिरं पुष्पं, वण्णवन्तं अगन्धकं ।
एवं सुभासिता वाचा, अफला होति अकुब्बतो ॥
५२. यथा पि रुचिरं पुष्पं, वण्णवन्तं सगन्धकं^१ ।
एवं सुभासिता वाचा, सफला होति कुब्बतो^१ ॥
५३. यथा पि पुष्परासिम्हा, कयिरा मालागुणे बहू ।
एवं जातेन मच्चेन, कत्तब्बं कुसलं बहुं ॥
- 15 ५४. न पुष्पगन्धो पटिवातमेति,
न चन्दनं तगरमल्लिका^२ वा ।
सतं च गन्धो पटिवातमेति,
सब्बा दिसा सप्पुरिसो पवायति ॥
५५. चन्दनं तगरं वा पि, उप्पलं अथ वस्सिकी ।
20 एतेसं गन्धजातानं, सीलगन्धो अनुत्तरो ॥
५६. अप्पमत्तो अयं गन्धो, य्वायं तगरचन्दनं^३ ।
यो च सीलवतं गन्धो, वाति देवेसु उत्तमो ॥
५७. तेसं सम्पन्नसीलानं, अप्पमादविहारिनं ।
सम्मदञ्जा विमुत्तानं, मारो मग्गं न विन्दति ॥
- 25 ५८. यथा सङ्कारधानस्मिं^४, उज्झितस्मिं महापथे ।
पदुमं तत्थ जायेथ, सुचिगन्धं मनोरमं ॥

B. 21,
R. 14

१. सुगन्धकं—म० । २. सकुब्बतो—सी०, रो०; सुकुब्बतो—स्या० । ३. तगरम-
ल्लिका—म० । ४. तगरचन्दनी—सी०, स्या०, रो० । ५. सङ्कारधानस्मिं—म० ।

५९. एवं सङ्कारभूतेसु, अन्धभूते पुथुज्जने ।
अतिरोचति पञ्जाय, सम्मासम्बुद्धसावको ॥

५. बालवग्गो

६०. दीघा जागरतो रत्ति^१, दीघं सन्तस्स योजनं । B. 22
दीघो बालान^२ संसारो, सद्धम्मं अविजानतं ॥
६१. चरञ्चे नाधिगच्छेय्य, सेय्यं सदिसमत्तनो । 5
एकचरियं दब्धं कयिरा, नत्थि बाले सहायता ॥
६२. पुत्ता मत्थि धनमत्थि, इति बालो विहञ्जति ।
अत्ता हि अत्तनो नत्थि, कुतो पुत्ता कुतो धनं ॥
६३. यो बालो मञ्जति^३ बाल्यं, पण्डितो वा पि तेन सो । R. 16
बालो च पण्डितमानी, स वे बालो ति वुच्चति ॥ 10
६४. यावजीवं पि चे बालो, पण्डितं पयिरुपासति ।
न सो धम्मं विजानाति, दब्धी सूपरसं यथा ॥
६५. मुहुत्तमपि चे विञ्जू, पण्डितं पयिरुपासति ।
खिप्पं धम्मं विजानाति, जिह्वा सूपरसं यथा ॥
६६. चरन्ति बाला दुम्मेधा, अमित्तेनेव अत्तना । 15
करोन्ता पापकं कम्मं, यं होति कटुकप्फलं ॥
६७. न तं कम्मं कतं साधु, यं कत्वा अनुत्तप्पति । B. 23
यस्स अस्सुमुखो रोदं, विपाकं पटिसेवति ॥
६८. तं च कम्मं कतं साधु, यं कत्वा नानुत्तप्पति ।
यस्स पतीतो सुमनो, विपाकं पटिसेवति ॥ 20
६९. मधुवा मञ्जति बालो, याव पापं न पच्चति ।
यदा च पच्चति पापं, बालो^४ दुक्खं निगच्छति ॥
७०. मासे मासे कुसग्गेन, बालो भुञ्जेय्य^५ भोजनं ।
न सो सङ्घातधम्मानं^६, कलं अग्घति सोळसिं ॥

१. रत्ती—रो० । २. बालानं—सो०, रो० । ३. मञ्जती—रो० । ४. अथ बालो—
सी०, स्या० । ५. भुञ्जेय—सी०, स्या०, रो० । ६. सङ्घातधम्मानं—म० ।

७१. न हि पापं कतं कम्मं, सज्जु खीरं व मुच्चति ।
 डहन्तं^१ बालमन्वेति, भस्मच्छन्नो^२ व पावको ॥
७२. यावदेव अनत्थाय, अत्तं बालस्स जायति ।
 हन्ति बालस्स सुक्कंसं, मुद्धमस्स विपातयं ॥
७३. असन्तं भावनमिच्छेय्य^३, पुरेक्खारं च भिक्खुसु ।
 आवासेसु च इस्सरियं, पूजं परकुलेसु च ॥
७४. ममेव कतमञ्जन्तु, गिहीपव्वजिता उभो ।
 ममेवातिवसा अस्सु, किच्चाकिच्चेसु किस्मिचि ।
 इति बालस्स सङ्कप्पो, इच्छा मानो च वड्ढति ॥
७५. अञ्जा हि लाभूपनिसा, अञ्जा निव्वानगामिनी ।
 एवमेतं अभिञ्जाय, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
 सक्कारं नाभिनन्देय्य, विवेकमनुब्रूहये ॥

६. पण्डितवग्गो

७६. निधीनं व पवत्तारं, यं पस्से वज्जदस्सिनं ।
 निग्गय्हवादिं मेधाविं, तादिसं पण्डितं भजे ।
 तादिसं भजमानस्स, सेय्यो होति न पापियो ॥
७७. ओवदेय्यानुसासेय्य, असव्भा च निवारये ।
 सतं हि सो पियो होति, असतं होति अप्पियो ॥
७८. न भजे पापके मित्ते, न भजे पुरिसाधमे ।
 भजेथ मित्ते कल्याणे, भजेथ पुरिसुत्तम ॥
७९. धम्मपीति सुखं सेति, विप्पसन्नेन चेतसा ।
 अरियप्पवेदिते धम्मे, सदा रमति पण्डितो ॥
८०. उदकं हि नयन्ति नेत्तिका,
 उसुकारा नमयन्ति तेजनं ।
 दारुं नमयन्ति तच्छका,
 अत्तानं दमयन्ति पण्डिता ॥

१. दहन्त - स्या० । २. भस्माच्छन्नो - स्या०, रो० । ३. भावमिच्छेय्य - स्या० ।

८१. सेलो यथा एकघनो, वातेन न समीरति ।
एवं निन्दापसंसासु, न समिञ्जन्ति पण्डिता ॥
८२. यथा पि रहदो गम्भीरो, विप्पसन्नो अनाविलो ।
एवं धम्मानि सुत्वान, विप्पसीदन्ति पण्डिता ॥ R. 20
८३. सब्बत्थ वे सप्पुरिसा चजन्ति,
न कामकामा लपयन्ति सन्तो ।
सुखेन फुट्ठा अथ वा दुखेन,
न उच्चावचं पण्डिता दस्सयन्ति ॥ 5
८४. न अत्तहेतु न परस्स हेतु,
न पुत्तमिच्छे न धनं न रट्ठं ।
न' इच्छेय्य' अधम्मेन समिद्धिमत्तनो,
स सीलवा पञ्जवा धम्मिको सिया ॥ 10
८५. अप्पका ते मनुस्सेसु, ये जना पारगामिनो ।
अथायं इतरा पजा, तीरमेवानुधावति ॥
८६. ये च खो सम्मदक्खाते, धम्मे धम्मानुवत्तिनो ।
ते जना पारमेस्सन्ति, मच्चुधेय्यं सुदुत्तरं ॥ 15
८७. कण्हं धम्मं विप्पहाय, सुक्कं भावेथ पण्डितो ।
ओका अनोकमागम्म, विवेके यत्थ दूरमं ॥ B. 26
८८. तत्राभिरतिमिच्छेय्य, हित्वा कामे अकिञ्चनो ।
परियोदपेय्य अत्तानं, चित्तक्लेसेहि पण्डितो ॥ 20
८९. येसं सम्बोधियङ्गेषु, सम्मा चित्तं सुभावितं ।
आदानपटिनिस्सग्गे, अनुपादाय ये रता ।
खीणासवा जुतिमन्तो, ते लोके परिनिब्बुता ॥

७. अरहन्तवग्गो

९०. गतद्धिनो विसोकस्स, विप्पमुत्तस्स सब्बधि ।
सब्बगन्थप्पहीनस्स, परिळाहो न विज्जति ॥ R. 22

९१. उय्युञ्जन्ति सतीमन्तो, न निकेते रमन्ति ते ।
हंसा व पल्ललं हित्वा, ओकमोकं जहन्ति ते ॥
९२. येसं सन्निचयो नत्थि, ये परिञ्जातभोजना ।
सुञ्जतो अनिमित्तो च, विमोक्खो येसं' गोचरो ।
आकासे व सकुन्तानं, गति तेसं दुरन्नया ॥
९३. यस्सासवा परिक्खीणा, आहारे च अनिस्सितो ।
सुञ्जतो अनिमित्तो च, विमोक्खो यस्स गोचरो ।
आकासे व सकुन्तानं, पदं तस्स दुरन्नयं ॥
९४. यस्सिन्द्रियानि समथङ्गतानि,
अस्सा यथा सारथिना सुदन्ता ।
पहीनमानस्स अनासवस्स,
देवा पि तस्स पिहयन्ति तादिनो ॥
९५. पठविसमो नो विरुज्झति,
इन्दखीलूपमो' तादि सुव्वतो ।
रहदो व अपेतकद्दमो,
संसारा न भवन्ति तादिनो ॥
९६. सन्तं तस्स मनं होति, सन्ता वाचा च कम्म च ।
सम्मदञ्जा विमुत्तस्स, उपसमन्तस्स तादिनो ॥
९७. अस्सद्धो अकतञ्जू च, सन्धिच्छेदो च यो नरो ।
हतावकासो वन्तासो, स वे उत्तमपोरिसो ॥
९८. गामे वा यदि वारञ्जे, निन्ने वा यदि वा थले ।
यत्थ अरहन्तो विहरन्ति, तं भूमिरामण्येयकं ॥
९९. रमणीयानि अरञ्जानि, यत्थ न रमती' जनो ।
वीतरागा रमिस्सन्ति, न ते कामगवेसिनो ॥

८. सहस्सवग्गो

१००. सहस्समपि चे वाचा, अनत्थपदसंहिता ।
एकं अत्थपदं सेय्यो, यं सुत्वा उपसम्मति ॥

१०१. सहस्रमपि चे गाथा, अनत्यपदसंहिता ।
एकं गाथापदं सेय्यो, यं सुत्वा उपसम्मति ॥
१०२. यो च गाथा सतं भासे, अनत्यपदसंहिता ।
एकं धम्मपदं सेय्यो, यं सुत्वा उपसम्मति ॥
१०३. यो सहस्सं सहस्सेन, सङ्गामे मानुसे जिने ।
एकं च जेय्यमत्तानं, स वे सङ्गामजुत्तमो ॥ 5
१०४. अत्ता हवे जितं सेय्यो, या चायं इतरा पजा ।
अत्तदन्तस्स पोसस्स, निच्चं सञ्जतचारिनो ॥
१०५. नेव देवो न गन्धर्वो, न मारो सह ब्रह्मणा ।
जितं अपजितं कयिरा, तथारूपस्स जन्तुनो ॥ 10
१०६. मासे मासे सहस्सेन, यो यजेथ सतं समं ।
एकं च भावित्तानं, मुहुत्तमपि पूजये ।
सायेव पूजना सेय्यो, यं चे वस्ससतं हुतं ॥ B. 20
१०७. यो च वस्ससतं जन्तु, अग्गिं परिचरे वने ।
एकं च भावित्तानं, मुहुत्तमपि पूजये ।
सायेव पूजना सेय्यो, यं चे वस्ससतं हुतं ॥ R. 26
१०८. यं किञ्चि यिट्ठं च^१ हुतं च लोके,
संवच्छरं यजेथ पुञ्जपेक्खो ।
सब्बं पि तं न चतुभागमेति,
अभिवादना उज्जुगतेसु सेय्यो ॥ 20
१०९. अभिवादनासीलिस्स, निच्चं वुड्ढापचायिनो^१ ।
चत्तारो धम्मा वड्ढन्ति, आयु वण्णो सुखं वलं ॥
११०. यो च वस्ससतं जीवे, दुस्सीलो असमाहितो ।
एकाहं जीवितं सेय्यो, सीलवन्तस्स ज्ञायिनो ॥
१११. यो च वस्ससतं जीवे, दुप्पञ्जो असमाहितो ।
एकाहं जीवितं सेय्यो, पञ्जवन्तस्स ज्ञायिनो ॥ 25

B. 30

5

११२. यो च वस्ससतं जीवे, कुसीतो हीनवीरियो ।
एकाहं जीवितं सेय्यो, विरियमारभतो दब्धं ॥
११३. यो च वस्ससतं जीवे, अपस्सं उदयव्वयं ।
एकाहं जीवितं सेय्यो, पस्सतो उदयव्वयं ॥
११४. यो च वस्ससतं जीवे, अपस्सं अमतं पदं ।
एकाहं जीवितं सेय्यो, पस्सतो अमतं पदं ॥
११५. यो च वस्ससतं जीवे, अपस्सं धम्ममुत्तमं ।
एकाहं जीवितं सेय्यो, पस्सतो धम्ममुत्तमं ॥

९. पापवग्गो

B. 28

10

११६. अभित्थरेथ कल्याणे', पापा चित्तं निवारये ।
दग्धं हि करोतो पुञ्ञं, पापस्मिं रमती मनो ॥
११७. पापं चे पुरिसो कयिरा, न नं' कयिरा' पुनप्पुनं ।
न तम्हि छन्दं कयिराथ, दुक्खो पापस्स उच्चयो ॥
११८. पुञ्ञं चे पुरिसो कयिरा, कयिरा' नं' पुनप्पुनं ।
तम्हि छन्दं कयिराथ, सुखो पुञ्ञस्स उच्चयो ॥

B. 31

15

११९. पापो पि पस्सति भद्रं, याव पापं न पच्चति ।
यदा च पच्चति पापं, अथ पापो पापानि पस्सति ॥
१२०. भद्रो पि पस्सति पापं, याव भद्रं न पच्चति ।
यदा च पच्चति भद्रं, अथ भद्रो भद्रानि पस्सति ॥
१२१. माप्पमञ्ञेथ' पापस्स, न मन्तं' आगमिस्सति ।
उदबिन्दुनिपातेन, उदकुम्भो पि पूरति ।
बालो' पूरति' पापस्स, थोकथोकम्पि' आचिनं ॥
१२२. माप्पमञ्ञेथ पुञ्ञस्स, न मन्तं आगमिस्सति ।
उदबिन्दुनिपातेन, उदकुम्भो पि पूरति ।
धीरो पूरति पुञ्ञस्स, थोकथोकम्पि आचिनं ॥

20

१. कल्याणो-सी० । २. तं-सी०, रो० । ३. कयिरा-रो० । ४-४. कयिरावेतं-सी०, स्या० । ५. मावमञ्ञेथ-म० । ६. मन्दं-म० । ७-७. पूरति बालो-सी०; आपूरति बालो-स्या० । ८. थोकं थोकं पि-म० ।

१२३. वाणिजो व भयं मगं, अप्पसत्थो महद्धनो ।
विसं जीवितुकामो व, पापानि परिवज्जये ॥
१२४. पाणिम्हि चे वणो नास्स, हरेय्य पाणिना विसं ।
नाब्बणं विसमन्वेति, नत्थि पापं अकुब्बता ॥
१२५. यो अप्पदुट्ठस्स नरस्स दुस्सति,
सुद्धस्स पोसस्स अनङ्गणस्स ।
तमेव बालं पच्चेति^१ पापं,
सुखुमो रजो पटिवातं व खित्तो ॥
१२६. गव्वमेके उप्पज्जन्ति, निरयं पापकम्मिनो ।
सगं सुगतिनो यन्ति, परिनिब्बन्ति अनासवा ॥
१२७. न अन्तलिक्खे न समुद्धमज्झे,
न पब्बतानं विवरं पविस्स ।
न विज्जती^२ सो जगतिप्पदेसा,
यत्थद्वितो^३ मुच्चेय्य पापकम्मा ॥
१२८. न अन्तलिक्खे न समुद्धमज्झे,
न पब्बतानं विवरं पविस्स ।
न विज्जती सो जगतिप्पदेसो,
यत्थद्वितं^४ नप्पसहेय्यमच्चु ॥

5 B. 32,
R. 30

10

15

१०. दण्डवगो

१२९. सब्बे तसन्ति दण्डस्स, सब्बे भायन्ति मच्चुनो ।
अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्य न घातये ॥
१३०. सब्बे तसन्ति दण्डस्स, सब्बेसं जीवितं पियं ।
अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्य न घातये ॥
१३१. सुखकामानि भूतानि, यो दण्डेन विहिंसति ।
अत्तनो सुखमेसानो, पेच्च सो न लभते सुखं ॥
१३२. सुखकामानि भूतानि, यो दण्डेन न हिंसति ।
अत्तनो सुखमेसानो, पेच्च सो लभते सुखं ॥

B. 33

20

25 R. 32

१. पटिवेति - रो० । २. विज्जति - सी०, रो० । ३. यत्थद्वितो - स्या० । ४. यत्थ-
द्वितं - स्या० ।

१३३. मावोच फरुसं कञ्चि, वुत्ता पटिवदेय्यु तं ।
दुक्खा हि सारम्भकथा, पटिदण्डा फुसेय्यु तं ॥
१३४. सचे नेरेसि अत्तानं, कंसो उपहतो यथा ।
एस^१ पत्तोसि निब्बानं, सारम्भो ते न विज्जति ॥
१३५. यथा दण्डेन गोपालो, गावो पाजेति^२ गोचरं ।
एवं जरा च मच्चु च, आयुं पाजेन्ति पाणिनं ॥
१३६. अथ पापानि कम्मनि, करं बालो न बुज्झति ।
सेहि कम्मेहि दुम्मेधो, अग्गिदड्ढो व तप्पति ॥
१३७. यो दण्डेन अदण्डेसु, अप्पदुट्ठेसु दुस्सति ।
दसन्नमञ्जतरं ठानं, खिप्पमेव निगच्छति ॥
१३८. वेदनं फरुसं जानिं, सरीरस्स च^३ भेदनं ।
गरुक्कं वा पि आबाधं, चित्तक्खेपं व^४ पापुणे ॥
१३९. राजतो वा उपसगं,^५ अब्भक्खानं च^६ दारुणं ।
परिक्खयं च व्रातीनं, भोगानं च पभङ्गुरं ॥
१४०. अथवास्स अगारानि, अग्गि डहति पावको ।
कायस्स भेदा दुप्पञ्जो, निरयं सोपपज्जति^७ ॥
१४१. न नग्गचरिया न जटा न पङ्का,
नानासका थण्डिलसायिका वा ।
रजोजल्लं^८ उक्कुटिकप्पधानं,
सोधेन्ति मच्चं अवितिण्णकङ्खं ॥
१४२. अलङ्कतो चे पि समं चरेय्य,
सन्तो दन्तो नियतो ब्रह्मचारी ।
सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं,
सो ब्राह्मणो सो समणो स भिक्खु ॥
१४३. हिरीनिसेधो पुरिसो, कोचि लोकस्मि विज्जति ।
यो निन्दं^९ अपबोधेति,^{१०} अस्सो भद्रो कसामिव ॥

B. 34

10

15

20

R. 34 25

१. एसो-स्या०, रो० । २. पाजेन्ति-सी०, रो० । ३-३. पभेदनं-स्या० । ४. च-म० । ५. उपसगं-सी०, रो० । ६. व-सी०, रो० । ७. सो उपपज्जति-सी०, स्या० । ८. रजो च जल्लं-सी० ; रजो व जल्लं-रो० । ९. निदं-म० । १०. अपबोधति-सी०, स्या०, रो० ।

१४४. अस्सो यथा भद्रो कसानिविट्ठो,
 आतापिनो संवेगिनो भवाथ ।
 सद्धाय सीलेन च वीरियेन च,
 समाधिना धम्मविनिच्छयेन च ।
 सम्पन्नविज्जाचरणा पतिस्सता,
 पहस्सथ^१ दुक्खमिदं अनप्पकं ॥

B. 35

१४५. उदकं हि नयन्ति नेत्तिका,
 उसुकारा नमयन्ति तेजनं ।
 दाहं नमयन्ति तच्छका,
 अत्तानं दमयन्ति सुब्बता ॥

5

10

११. जरावग्गो

१४६. को नु हासो किमानन्दो, निच्चं पज्जलिते सति ।
 अन्धकारेण ओनद्धा, पदीपं न गवेसथ ॥

१४७. पस्स चित्तकतं बिम्बं, अरुकायं समुस्सितं ।
 आतुरं बहुसङ्कप्पं, यस्स नत्थि धुवं ठिति ॥

१४८. परिजिण्णमिदं रूपं, रोगनीळं^२ पभङ्गुरं^३ ।
 भिज्जति पूतिसन्देहो, मरणन्तं हि जीवितं ॥

15

१४९. यानिमानि अपत्थानि^४, अलाबूनेव^५ सारदे ।
 कापोतकानि अट्ठीनि, तानि दिस्वान का रति ॥

B. 36

१५०. अट्ठीनं नगरं कतं, मंसलोहितलेपनं ।
 यत्थ जरा च मच्चु च, मानो मक्खो च ओहितो ॥

R. 36

20

१५१. जीरन्ति वे राजरथा सुचित्ता,
 अथो सरीरं पि जरं उपेति ।
 सतं च धम्मो न जरं उपेति,
 सन्तो हवे सग्ग्भि पवेदयन्ति ॥

१. जहिस्सथ - म० । २. रोगनिट्ठं - सी०, रो०; रोगनिट्ठं - स्या० । ३. पभङ्ग
 गुणं - स्या०, रो० । ४. अपत्तानि - म० । ५. अलाबूनेव - सी०, स्या०, रो० ।

१५२. अप्पस्सुतायं पुरिसो, बलिबद्धो व जीरति ।
मंसानि तस्स वड्ढन्ति, पञ्जा तस्स न वड्ढति ॥
१५३. अनेकजातिसंसारं, सन्धाविस्सं अनिब्बिसं ।
गहकारं^१ गवेसन्तो, दुक्खा जाति पुनप्पुनं ॥
१५४. गहकारक दिट्ठोसि, पुन गेहं न काहसि ।
सब्बा ते फासुका भग्गा, गहकूटं विसङ्खतं ।
विसङ्खारगतं चित्तं, तण्हानं खयमज्झगा ॥
१५५. अचरित्वा ब्रह्मचरियं, अलद्धा योव्वने धनं ।
जिण्णकोञ्चा व ज्ञायन्ति, खीणमच्छे व पल्लले ॥
- B. 37 10 १५६. अचरित्वा ब्रह्मचरियं, अलद्धा योव्वने धनं ।
सेन्ति चापातिखीणा व, पुराणानि अनुत्थुनं ॥

१२. अत्तवग्गो

१५७. अत्तानं चे पियं जञ्जा, रक्खेय्य नं सुरक्खितं ।
तिण्णं अञ्जतरं यामं, पटिजग्गेय्य पण्डितो ॥
१५८. अत्तानमेव पठमं, पतिरूपे^२ निवेसये ।
अथञ्चमनुसासेय्य, न किलिस्सेय्य पण्डितो ॥
- 15 १५९. अत्तानं चे तथा कयिरा, यथाञ्चमनुसासति ।
सुदन्तो वत दमेथ, अत्ता हि किर दुद्दमो ॥
- R. 38 १६०. अत्ता हि अत्तनो नाथो, को हि नाथो परो सिया ।
अत्तना हि सुदन्तेन, नाथं लभति दुल्लभं ॥
- 20 १६१. अत्तना हि कतं पापं, अत्तजं अत्तसम्भवं ।
अभिमन्थति^३ दुम्मेधं, वजिरं वस्ममयं^४ मणिं ॥
१६२. यस्स अच्चन्तदुस्सील्यं, मालुवा सालमिवोत्ततं^५ ।
करोति सो तथत्तानं, यथा नं इच्छती दिसो ॥

१. गहकारकं—सी०, स्या०, रो० । २. पटिरूपे—स्या० । ३. अभिमन्थति—म० ।
४. वजिरम्हयं—स्या० । ५. सालमिवोत्ततं—म० ।

१६३. सुकरानि असाधूनि, अत्तनो अहितानि च ।
यं वे हितं च साधुं च, तं वे परमदुक्करं ॥
१६४. यो सासनं अरहतं, अरियानं धम्मजीविनं ।
पटिक्कोसति दुम्मेधो, दिट्ठिं निस्साय पापिकं ।
फलानि कट्टकस्सेव, अत्तघाताय^१ फल्लति ॥ 5
१६५. अत्तना हि^२ कतं पापं, अत्तना सङ्किलिस्सति ।
अत्तना अकतं पापं, अत्तना व विसुज्झति ।
सुद्धी^३ असुद्धि पच्चत्तं, नाञ्जो^४ अञ्जं^५ विसोधये ॥
१६६. अत्तदत्थं परत्थेन, बहुना पि न हापये ।
अत्तदत्थमभिञ्जाय, सदत्थपसुतो सिया ॥ 10

१३. लोकवग्गो

१६७. हीनं धम्मं न सेवेय्य, पमादेन न संवसे ।
मिच्छादिट्ठिं न सेवेय्य, न सिया लोकवड्डुनो ॥ R. 40
१६८. उत्तिट्ठे नप्पमज्जेय्य, धम्मं सुचरितं चरे ।
धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमिह च ॥
१६९. धम्मं चरे सुचरितं, न नं दुच्चरितं चरे ।
धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमिह च ॥ 15 B. 39
१७०. यथा बुब्बुळकं^६ पस्से, यथा पस्से मरीचिकं ।
एवं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सति ॥
१७१. एथ पस्सथिमं लोकं, चित्तं राजरथूपमं ।
यत्थ बाला विसीदन्ति, नत्थि सङ्गो विजानतं ॥ 20
१७२. यो च पुब्बे पमज्जित्वा, पच्छा सो नप्पमज्जति ।
सो इमं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तो व चन्दिमा ॥
१७३. यस्स पापं कतं कम्मं, कुसलेन पिधीयति^१ ।
सो इमं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तो व चन्दिमा ॥

१. अत्तघञ्जाय—सी०, स्या०, रो० । २. व—सी०, स्या०, रो० । ३. सुद्धि—सी०, स्या० । ४-४. नाञ्जमञ्जो—सी० । ५. पुब्बुळकं—म०; बुब्बुळकं—रो० । ६. पिधीयति—सी०, स्या०, रो० ।

१७४. अन्धभूतो अयं लोको, तनुकेत्थ विपस्सति ।
सकुणो जालमुत्तो व, अप्पो सग्गाय गच्छति ॥
१७५. हंसादिच्चपथे यन्ति, आकासे यन्ति इद्धिया ।
नीयन्ति धीरा लोकम्हा, जेत्वा मारं सवाहिनिं ॥
१७६. एकं धम्मं अतीतस्स, मुसावादिस्स जन्तुनो ।
वितिण्णपरलोकस्स, नत्थि पापं अकारियं ॥
१७७. न वे कदरिया देवलोकं वजन्ति,
बाला हवे नप्पसंसन्ति दानं ।
धीरो च दानं अनुमोदमानो,
तेनेव सो होति सुखी परत्थ ॥
१७८. पथव्या^१ एकरज्जेन, सग्गस्स गमनेन वा ।
सब्बलोकाधिपच्चेन, सोतापत्तिफलं वरं ॥

१४. बुद्धवग्गो

१७९. यस्स जितं नावजीयति,
जितं^२ यस्स^३ नो याति कोचि लोके ।
तं बुद्धमनन्तगोचरं,
अपदं केन पदेन नेस्सथ ॥
१८०. यस्स जालिनी विसत्तिका,
तण्हा नत्थि कुहिञ्चि नेतवे ।
तं बुद्धमनन्तगोचरं,
अपदं केन पदेन नेस्सथ ॥
१८१. ये ज्ञानपसुता धीरा, नेक्खम्मूपसमे रता ।
देवा पि तेसं पिहयन्ति, सम्बुद्धानं सतीमतं ॥
१८२. किच्छो मनुस्सपटिलाभो, किच्छं मच्चान जीवितं ।
किच्छं सद्धम्मस्सवनं, किच्छो बुद्धानमुप्पादो ॥

१. सवाहनं - स्या० । २. पथव्या - म०; पठव्या - स्या० । ३-३. जितमस्स - सी०,
स्या०, रो० ।

१८३. सब्बपापस्स अकरणं, कुसलस्स' उपसम्पदा' ।
सच्चित्तपरियोदपनं, एतं बुद्धान सासनं ॥
१८४. खन्ती परमं तपो तितिक्खा,
निब्बानं' परमं वदन्ति बुद्धा ।
न हि पब्बजितो परूपघाती,
समणो होति परं विहेठयन्तो ॥ 5
१८५. अनुपवादो' अनुपघातो,' पातिमोक्खे च संवरो ।
मत्तञ्जुता च भत्तस्मिं, पन्तं च सयनासनं ।
अधिचित्ते च आयोगो, एतं बुद्धान सासनं ॥
१८६. न कहापणवस्सेन, तित्ति कामेसु विज्जति ।
अप्पस्सादा दुखा कामा, इति विज्जाय पण्डितो ॥ 10
१८७. अपि दिब्बेसु कामेसु, रतिं सो नाधिगच्छति ।
तण्हक्खयरतो होति, सम्मासम्बुद्धसावको ॥ R. 44
१८८. बहुं वे सरणं यन्ति, पब्बतानि वनानि च ।
आरामरुक्खचेत्यानि, मनुस्सा भयतज्जिता ॥ 15
१८९. नेतं खो सरणं खेमं, नेतं सरणमुत्तमं ।
नेतं सरणमागम्म, सब्बदुक्खा पमुच्चति ॥
१९०. यो च बुद्धं च धम्मं च, सङ्घं च सरणं गतो ।
चत्तारि अरियसच्चानि, सम्मप्पज्जाय पस्सति ॥ B. 42
१९१. दुक्खं दुक्खसमुप्पादं, दुक्खस्स च अतिककमं ।
अरियं चट्ठङ्गिकं मगं, दुक्खूपसमगामिनं ॥ 20
१९२. एतं खो सरणं खेमं, एतं सरणमुत्तमं ।
एतं सरणमागम्म, सब्बदुक्खा पमुच्चति ॥
१९३. दुल्लभो पुरिसाजञ्जो, न सो सब्बत्थ जायति ।
यत्थ सो जायति धीरो, तं कुलं सुखमेधति ॥ 25
१९४. सुखो बुद्धानमुप्पादो, सुखा सद्धम्मदेसना ।
सुखा सङ्घस्स सामग्गी, समग्गानं तपो सुखो ॥

१९५. पूजारहे पूजयतो, बुद्धे यदि व सावके ।
पपञ्चसमतिक्रान्ते, तिण्णसोकपरिद्वे ॥
१९६. ते तादिसे पूजयतो, निब्बुते अकुतोभये ।
न सक्का पुञ्जं सङ्घातुं, इमेत्तमपि केनचि ॥

पठमभाणवारं ।

१५. सुखवग्गो

- R. 46 5 १९७. सुसुखं वत जीवाम, वेरिनेसु अवेरिनो ।
वेरिनेसु मनुस्सेसु, विहराम अवेरिनो ॥
- B. 43 १९८. सुसुखं वत जीवाम, आतुरेसु अनातुरा ।
आतुरेसु मनुस्सेसु, विहराम अनातुरा ॥
- 10 १९९. सुसुखं वत जीवाम, उस्सुकेसु अनुस्सुका ।
उस्सुकेसु मनुस्सेसु, विहराम अनुस्सुका ॥
२००. सुसुखं वत जीवाम, येसं नो नत्थि किञ्चनं ।
पीतिभक्खा भविस्साम, देवा आभस्सरा यथा ॥
२०१. जयं वेरं पसवति, दुक्खं सेति पराजितो ।
उपसन्तो सुखं सेति, हित्वा जयपराजयं ॥
- 15 २०२. नत्थि रागसमो अग्गि, नत्थि दोससमो कलि ।
नत्थि खन्धसमा^१ दुक्खा, नत्थि सन्तिपरं सुखं ॥
२०३. जिघच्छा^२ परमा^३ रोगा, सङ्घारा^३ परमा^३ दुखा ।
एतं ब्रत्वा यथाभूतं, निब्बानं परमं सुखं ॥
- 20 २०४. आरोग्यपरमा लाभा, सन्तुट्ठिपरमं धनं ।
विस्सासपरमा जाति, निब्बानं परमं सुखं ॥
२०५. पविवेकरसं पित्वा^४, रसं उपसमस्स च ।
निद्वरो होति निप्पापो, धम्मपीतिरसं पिवं ॥
- B. 44 २०६. साहु दस्सनमरियानं, सन्निवासो सदा सुखो ।
अदस्सनेन बालानं, निच्चमेव सुखी सिया ॥

१. खन्धादिता - सी०, स्या०, रो० । २-२. जिघच्छापरमा - म० । ३-३. सङ्घारपरमा - म० । ४. पीत्वा - सी०, स्या०, रो० ।

२०७. बालसङ्गतचारी हि, दीघमद्धान सोचति ।
 दुक्खो बालेहि संवासो, अमित्तेनेव सब्बदा ।
 धीरो च सुखसंवासो, आतीनं व समागमो ॥
२०८. तस्मा हि - R. 48
 धीरं च पञ्जं च बहुस्सुतं च, 5
 धोरय्हसीलं वतवन्तमारियं^१ ।
 तं तादिसं सप्पुरिसं सुमेधं,
 भजेथ नक्खत्तपथं व चन्दिमा ॥

१६. पियवग्गो

२०९. अयागे युञ्जमत्तानं, योगस्मिं च अयोजयं ।
 अत्थं हित्वा पियग्गाही, पिहेतत्तानुयोगिनं ॥ 10
२१०. मा पियेहि समागञ्छि, अप्पियेहि कुदाचनं ।
 पियानं अदस्सनं दुक्खं, अप्पियानं च दस्सनं ॥
२११. तस्मा पियं न कयिराथ, पियापायो हि पापको ।
 गन्था तेसं न विज्जन्ति, येसं नत्थि पियाप्पियं ॥
२१२. पियतो जायती सोको, पियतो जायती भयं । 15
 पियतो विप्पमुत्तस्स, नत्थि सोको कुतो भयं ॥
२१३. पेमतो जायती सोको, पेमतो जायती भयं । B. 45
 पेमतो विप्पमुत्तस्स, नत्थि सोको कुतो भयं ॥
२१४. रतिया जायती सोको, रतिया जायती भयं ।
 रतिया विप्पमुत्तस्स, नत्थि सोको कुतो भयं ॥ 20
२१५. कामतो जायती सोको, कामतो जायती भयं ।
 कामतो विप्पमुत्तस्स, नत्थि सोको कुतो भयं ॥
२१६. तण्हाय जायती सोको, तण्हाय जायती भयं ।
 तण्हाय विप्पमुत्तस्स, नत्थि सोको कुतो भयं ॥
२१७. सीलदस्सनसम्पन्नं, धम्मद्वं सच्चवेदिनं । 25
 अत्तनो कम्म कुब्बानं, तं जनो कुरुते पियं ॥

R. 50

२१८. छन्दजातो अनक्खाते, मनसा च फुटो सिया।
कामेसु^१ च अप्पटिबद्धचित्तो, उद्धंसोतो ति वुच्चति ॥

२१९. चिरप्पवासिं पुरिसं, दूरतो सोत्थिमागतं।
आतिमित्ता सुहज्जा च, अभिनन्दन्ति आगतं ॥

5

२२०. तथेव कतपुञ्जं पि, अस्मा लोका परं गतं।
पुञ्जानि पटिगण्हन्ति, पियं आतीव आगतं ॥

१७. कोधवग्गो

B. 46

२२१. कोधं जहे विप्पजहेय्य मानं,
संयोजनं सब्बमतिक्कमेय्य।
तं नामरूपस्मिमसज्जमानं,
अकिञ्चनं नानुपतन्ति दुक्खा ॥

10

२२२. यो वे उप्पतितं कोधं, रथं भन्तं व धारये^२।
तमहं सारथिं ब्रूमि, रस्मिग्गाहो इतरो जनो ॥

२२३. अक्कोधेन जिने कोधं, असाधुं साधुना जिने।
जिने कदरियं दानेन, सच्चेनालिकवादिनं ॥

15

२२४. सच्चं भणे न कुज्झेय्य, दज्जा अप्पं^३ पि^४ याचितो।
एतेहि तीहि ठानेहि, गच्छे देवान सन्तिके ॥

R. 52

२२५. अहिंसका ये मुनयो, निच्चं कायेन संवुता।
ते यन्ति अच्चुतं ठानं, यत्थ गत्त्वा न सोचरे ॥

२२६. सदा जागरमानानं, अहोरत्तानुसिक्खिनं।
निब्बानं अधिमुत्तानं, अत्थं गच्छन्ति आसवा ॥

20

B. 47

२२७. पोराणमेतं अतुल, नेतं अज्जतनामिव।
निन्दन्ति तुण्हिमासीनं,^५ निन्दन्ति बहुभाणिनं।
मितभाणिं पि निन्दन्ति, नत्थि लोके अनिन्दितो ॥

२२८. न चाहु न च भविस्सति, न चेतरहि विज्जति।
एकन्तं निन्दितो पोसो, एकन्तं वा पसंसितो ॥

25

१. कामे-स्या०। २. वारये-म०। ३-३. अप्पस्मिम्पि-सी०, रो०; अप्पस्मि-
-स्या०। ४. तुण्ही०-स्या०, रो०।

२२९. यं चे विञ्जू पसंसन्ति, अनुविच्च सुवे सुवे ।
अच्छिद्बुत्तिं मेधाविं, पञ्चासीलसमाहितं ॥
२३०. निक्खं^१ जम्बोनदस्सेव, को तं निन्दितुमरहति ।
देवा पि नं पसंसन्ति, ब्रह्मणा पि पसंसितो ॥
२३१. कायप्पकोपं रक्खेय्य, कायेन संवुतो सिया ।
कायदुच्चरितं हित्वा, कायेन सुचरितं चरे ॥ 5
२३२. वचीपकोपं रक्खेय्य, वाचाय संवुतो सिया ।
वचीदुच्चरितं हित्वा, वाचाय सुचरितं चरे ॥
२३३. मनोपकोपं रक्खेय्य, मनसा संवुतो सिया ।
मनोदुच्चरितं हित्वा, मनसा सुचरितं चरे ॥ 10
२३४. कायेन संवुता धीरा, अथो वाचाय संवुता ।
मनसा संवुता धीरा, ते वे सुपरिसंवुता ॥

१८. मलवगो

२३५. पण्डुपलासो व दानिसि, यमपुरिसा पि च ते^२ उपट्ठिता ।
उय्योगमुखे च तिट्ठसि, पाथेय्यं पि च ते न विज्जति ॥ R. 54
२३६. सो करोहि दीपमत्तनो, खिप्पं वायम पण्डितो भव ।
निद्धन्तमलो अनङ्गणो, दिब्बं अरियभूमिं^३ उपेहिसि^४ ॥ 15 B. 48
२३७. उपनीतवयो च दानिसि, सम्पयातोसि यमस्स सन्तिके ।
वासो ते नत्थि अन्तरा, पाथेय्यं पि च ते न विज्जति ॥
२३८. सो करोहि दीपमत्तनो, खिप्पं वायम पण्डितो भव ।
निद्धन्तमलो अनङ्गणो, न पुन जातिजरं उपेहिसि ॥ 20
२३९. अनुपुब्बेन मेधावी, थोकथोकं^५ खणे खणे ।
कम्मारो रजतस्सेव, निद्धमे मलमत्तनो ॥
२४०. अयसा व मलं समुट्ठितं, तदुट्ठाय^६ तमेव खादति ।
एवं अतिधोनचारिनं, सानि^७ कम्मानि^८ नयन्ति दुग्गतिं ॥

१. नेक्खं—सी०, स्या०, रो० । २. तं—सी०, स्या०, रो० । ३-३. अरियभूमिमेहिसि—सी०, स्या०, रो० । ४. थोकं थोकं—म० । ५. तदुट्ठाय—म० । ६-६. सककम्मामि—सी०, रो० ।

२४१. असज्झायमला मन्ता, अनुद्वानमला घरा ।
मलं वण्णस्स कोसज्जं, पमादो रक्खतो मलं ॥
२४२. मल्लित्थिया दुच्चरितं, मच्छेरं ददतो मलं ।
मला वे पापका धम्मा, अस्मिं लोके परम्हि च ॥
- R. 56 5 २४३. ततो मला मलतरं, अविज्जा परमं मलं ।
एतं मलं पहत्त्वान, निम्मला होथ भिक्खवो ॥
२४४. सुजीवं अहिरिकेन, काकसूरेन धंसिना ।
पक्खन्दिना पगब्भेन, सङ्किलिट्ठेन जीवितं ॥
- B. 49 10 २४५. हिरीमता च दुज्जीवं, निच्चं सुचिगवेसिना ।
अलीनेनाप्पगब्भेन, सुद्धाजीवेन पस्सता ॥
२४६. यो पाणमतिपातेति, मुसावादं च भासति ।
लोके अदिन्नमादियति, परदारं च गच्छति ॥
२४७. सुरामेरयपानं च, यो नरो अनुयुञ्जति ।
इधेव मेसो लोकस्मिं, मूलं खणति अत्तनो ॥
- 15 २४८. एवं भो पुरिस जानाहि, पापधम्मा असज्जता ।
मा तं लोभो अधम्मो च, चिरं दुक्खाय रन्धयुं ॥
२४९. ददाति वे यथासद्धं, यथापसादनं जनो ।
तत्थ^१ यो मङ्कु भवति^२, परेसं पानभोजने ।
न सो दिवा वा रत्तिं वा, समाधिमधिगच्छति ॥
- 20 २५०. यस्स चेतं समुच्छिन्नं, मूलघच्चं समूहतं ।
स वे दिवा वा रत्तिं वा, समाधिमधिगच्छति ॥
२५१. नत्थि रागसमो अग्गि, नत्थि दोससमो गहो ।
नत्थि मोहसमं जालं, नत्थि तण्हासमा नदी ॥
२५२. सुदस्सं वज्जमज्जेसं, अत्तनो पन दुद्दसं ।
परेसं हि सो वज्जानि, ओपुनाति^३ यथा भुसं ।
अत्तना पन छादेति, कलिं व कितवा सठो ॥
- 25

१-१. तत्थ चे मङ्कु यो होति - सी०; तत्थ यो मङ्कुतो होति - स्या० । २. ओफु-
णाति - सी० ।

२५३. परवज्जानुपस्सिस्स, निच्चं उज्झानसज्जिनो ।
आसवा तस्स वड्डन्ति, आरा सो आसवक्खया ॥
२५४. आकासेव पदं नत्थि, समणो नत्थि बाहिरे^१ ।
पपञ्चाभिरता पजा, निप्पपञ्चा तथागता ॥
२५५. आकासेव पदं नत्थि, समणो नत्थि बाहिरे ।
सङ्खारा सस्सता नत्थि, नत्थि बुद्धानमिज्जितं ॥

5

१९. धम्मट्ठवग्गो

२५६. न तेन होति धम्मट्ठो, येनत्थं सहसा^२ नये ।
यो च अत्थं अनत्थं च, उभो निच्छेय्य पण्डितो ॥
२५७. असाहसेन धम्मेन, समेन नयती परे ।
धम्मस्स गुत्तो मेधावी, धम्मट्ठो ति पवुच्चति ॥
२५८. न तेन पण्डितो होति, यावता बहु भासति ।
खेमी अवेरी अभयो, पण्डितो ति पवुच्चति ॥
२५९. न तावता धम्मधरो, यावता बहु भासति ।
यो च अप्पं पि सुत्वान, धम्मं कायेन पस्सति ।
स वे धम्मधरो होति, यो धम्मं नप्पमज्जति ॥
२६०. न तेन थेरो सो^३ होति, येनस्स पलितं सिरो ।
परिपक्को वयो तस्स, मोघजिण्णो ति वुच्चति ॥
२६१. यम्हि सच्चं च धम्मो च, अहिंसा संयमो दमो ।
स वे वन्तमलो धीरो, थेरो^४ इति^५ पवुच्चति ॥
२६२. न वाक्करणमत्तेन, वण्णपोक्खरताय वा ।
साधुरूपो नरो होति, इस्सुकी मच्छरी सठो ॥
२६३. यस्स चेतं समुच्छिन्नं, मूलघच्चं समूहतं ।
स वन्तदोसो मेधावी, साधुरूपो ति वुच्चति ॥
२६४. न मुण्डकेन समणो, अब्वतो अलिकं भणं ।
इच्छालोभसमापन्नो, समणो किं भविस्सति ॥

10

15

B. 51

20

R. 60

25

१. बाहिरो—स्या०, रो० । २. साहसा—म० । ३. सी०, स्या० पोत्वकेसु नत्थि ।

४-४. सो थेरो ति—स्या० ।

२६५. यो च समेति पापानि, अणुं थूलानि सब्बसो ।
समितत्ता हि पापानं, समणो ति पवुच्चति ॥
२६६. न तेन भिक्खु सो होति, यावता भिक्खते परे ।
विस्सं धम्मं समादाय, भिक्खु होति न तावता ॥
- 5 २६७. योध पुञ्ञं च पापं च, बाहेत्वा ब्रह्मचरियवा ।
सङ्खाय लोके चरति, स वे भिक्खू ति वुच्चति ॥
२६८. न मोनेन मुनी होति, मूब्हरूपो अविदसु ।
यो च तुलं व पग्गय्ह, वरमादाय पण्डितो ॥
- B. 52 २६९. पापानि परिवज्जेति, स मुनी तेन सो मुनि ।
10 यो मुनाति उभो लोके, मुनि तेन पवुच्चति ॥
२७०. न तेन अरियो होति, येन पाणानि हिंसति ।
अहिंसा सब्बपाणानं, अरियो ति पवुच्चति ॥
२७१. न सीलब्बतमत्तेन, बाहुसच्चेन वा पन' ।
अथ वा समाधिलाभेन, विवित्तसयनेन वा ॥
- 15 २७२. फुसामि नेक्खम्मसुखं, अपुथुज्जनसेवितं ।
भिक्खु विस्सासमापादि, अप्पत्तो आसवक्खयं ॥

२०. मग्गवग्गो

- R. 62 २७३. मग्गानट्ठङ्गिको सेट्ठो, सच्चानं चतुरो पदा ।
विरागो सेट्ठो धम्मानं, द्विपदानं च चक्खुमा ॥
२७४. एसो व मग्गो नत्थञ्जो, दस्सनस्स विसुद्धिया ।
20 एतञ्चि तुम्हे पटिपज्जथ, मारस्सेतं पमोहनं ॥
२७५. एतञ्चि तुम्हे पटिपन्ना, दुक्खस्सन्तं करिस्सथ ।
अक्खातो वो' मया मग्गो, अञ्जाय सल्लकन्तनं' ॥
२७६. तुम्हेहि किच्चमातप्पं, अक्खातारो तथागता ।
पटिपन्ना पमोक्खन्ति, ज्ञायिनो मारबन्धना ॥

१. पुन-सी०, रो० । २. वे-सी०, रो० । ३. सल्लकन्तनं-सी०, रो०; सल्ल-
सत्थनं-स्या० ।

२७७. सब्बे सङ्खारा अनिच्चा ति, यदा पञ्जाय पस्सति ।
अथ निब्बिन्दति दुक्खे, एस मग्गो विसुद्धिया ॥ B. 53
२७८. सब्बे सङ्खारा दुक्खा ति, यदा पञ्जाय पस्सति ।
अथ निब्बिन्दति दुक्खे, एस मग्गो विसुद्धिया ॥
२७९. सब्बे धम्मा अनत्ता ति, यदा पञ्जाय पस्सति । 5
अथ निब्बिन्दति दुक्खे, एस मग्गो विसुद्धिया ॥
२८०. उट्ठानकालमिह अनुट्ठहानो,
युवा बली आलसियं उपेतो ।
संसन्नसङ्कप्पमनो कुसीतो,
पञ्जाय मग्गं अलसो न विन्दति ॥ 10
२८१. वाचानुरक्खी मनसा सुसंवृतो,
कायेन च अकुसलं^१ न^२ कयिरा ।
एते तयो कम्मपथे विसोधये,
आराधये मग्गमिसिप्पवेदितं ॥
२८२. योगा वे जायती भूरि, अयोगा भूरिसङ्खयो । 15
एतं द्वेधापथं जत्वा, भवाय विभवाय च ।
तथात्तानं निवेसेय्य, यथा भूरि पवड्ढति ॥
२८३. वनं छिन्दथ मा रुक्खं, वनतो जायते भयं । B. 54
छेत्वा वनं च वनथं च, निब्बना होथ भिक्खवो ॥
२८४. याव हि वनथो न छिज्जति , 20 R. 64
अणुमत्तो पि नरस्स नारिसु ।
पटिबद्धमनो व ताव सो,
वच्छो खीरपको^३ व^३ मातरि ॥
२८५. उच्छिन्न सिनेहमत्तनो^१, कुमुदं सारदिकं व पाणिना ।
सन्तिमग्गमेव ब्रूह्य, निब्बानं सुगतेन देसितं ॥ 25
२८६. इध वस्सं वसिस्सामि, इध हेमन्तगिम्हिसु ।
इति बालो विचिन्तेति, अन्तरायं न बुज्झति ॥

२८७. तं पुत्तपसुसम्मत्तं, व्यासत्तमनसं नरं।
 सुत्तं गामं महोघो व, मच्चु आदाय गच्छति ॥
२८८. न सन्ति पुत्ता ताणाय, न पिता ना पि बन्धवा।
 अन्तकेनाधिपन्नस्स, नत्थि आतीसु ताणता ॥
२८९. एतमत्यवसं अत्वा, पण्डितो सीलसंबुतो।
 निब्बानगमनं मग्गं, खिप्पमेव विसोधये ॥

२१. पकिण्णकवग्गो

B. 55

२९०. मत्तासुखपरिच्चागा, पस्से चे विपुलं सुखं।
 चजे मत्तासुखं धीरो, सम्पस्सं विपुलं सुखं ॥
२९१. परदुक्खूपधानेन, अत्तनो^१ सुखमिच्छति।
 वेरसंसग्गसंसट्ठो, वेरा सो न परिमुच्चति ॥
२९२. यं हि किच्चं अपविद्धं^२, अकिच्चं पन कयिरति^३।
 उन्नळानं पमत्तानं, तेसं वड्डन्ति आसवा ॥
२९३. येसं च सुसमारद्धा, निच्चं कायगता सति।
 अकिच्चं ते न सेवन्ति, किच्चे सातच्चकारिनो।
 सतानं सम्पजानानं, अत्थं गच्छन्ति आसवा ॥
२९४. मातरं पितरं हत्त्वा, राजानो द्वे च खत्तिये।
 रद्धं सानुचरं हत्त्वा, अनीघो याति ब्राह्मणो ॥
२९५. मातरं पितरं हत्त्वा, राजानो द्वे च सोत्थिये।
 वेयग्घपञ्चमं हत्त्वा, अनीघो याति ब्राह्मणो ॥
२९६. सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति, सदा गोतमसावका।
 येसं दिवा च रत्तो च, निच्चं बुद्धगता सति ॥
२९७. सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति, सदा गोतमसावका।
 येसं दिवा च रत्तो च, निच्चं धम्मगता सति ॥
२९८. सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति, सदा गोतमसावका।
 येसं दिवा च रत्तो च, निच्चं सङ्खगता सति ॥

B. 56

25

१. यो अत्तनो - स्या०, रो०। २. तदपविद्धं - सी०, स्या०। ३. करीयति - म०।

२९९. सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति, सदा गोतमसावका ।
येसं दिवा च रत्तो च, निच्चं कायगता सति ॥
३००. सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति, सदा गोतमसावका ।
येसं दिवा च रत्तो च, अहिंसाय रतो मनो ॥
३०१. सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति, सदा गोतमसावका ।
येसं दिवा च रत्तो च, भावनाय रतो मनो ॥ 5
३०२. दुप्पब्बज्जं दुरभिरमं, दुरावासा घरा दुखा ।
दुक्खोसमानसंवासो, दुक्खानुपतितद्वगू ।
तस्मा न चद्वगू सिया, न च दुक्खानुपतितो सिया ॥
३०३. सद्धो सीलेन सम्पन्नो, यसोभोगसमप्पितो ।
यं यं पदेसं भजति, तत्थ तत्थेव पूजितो ॥ 10
३०४. दूरे सन्तो पकासेन्ति, हिमवन्तो व पब्बतो ।
असन्तेत्थ न दिस्सन्ति, रत्तिं खित्ता यथा सरा ॥
३०५. एकासनं एकसेय्यं, एको चरमतन्दितो ।
एको दमयमत्तानं, वनन्ते रमितो सिया ॥ 15

R. 68

२२. निरयवग्गो

३०६. अभूतवादी निरयं उपेति,
यो वा^१ पि कत्वा न करोमि^२ चाह ।
उभो पि ते पेच्च समा भवन्ति,
निहीनकम्मा मनुजा परत्थ ॥
३०७. कासावकण्ठा बहवो, पापधम्मा असञ्जता ।
पापा पापेहि कम्मेहि, निरयं ते उपपज्जरे ॥ 20
३०८. सेय्यो अयोगुळो भुत्तो, तत्तो अगिसिखूपमो ।
यञ्चे भुञ्जेय्य दुस्सीलो, रट्ठपिण्डमसञ्जतो ॥
३०९. चत्तारि ठानानि नरो पमत्तो,
आपज्जति परदारूपसेवी । 25

B. 57

अपुञ्जलाभं न निकामसेय्यं,
निन्दं ततीयं^१ निरयं चतुत्थं ॥

३१०. अपुञ्जलाभो च गती च पापिका,
भीतस्स भीताय रती च थोकिका ।
राजा च दण्डं गरुक्कं पणेति,
तस्मा नरो परदारं न सेवे ॥

३११. कुसो यथा दुग्गहितो, हत्थमेवानुकन्तति ।
सामञ्जं दुप्परामट्ठं, निरयायुपकड्ढति ॥

३१२. यं किञ्चि सिथिलं कम्मं, सङ्किलिट्ठं च यं वतं ।
सङ्कस्सरं ब्रह्मचरियं, न तं होति महप्फलं ॥

३१३. कयिरा^२ च^३ कयिराथेनं, दब्धमेतं परक्कमे ।
सिथिलो हि परिब्बाजो, भिय्यो आकिरते रजं ॥

३१४. अकतं दुक्कटं सेय्यो, पच्छा तप्पति दुक्कटं ।
कतं च सुकतं सेय्यो, यं कत्वा नानुतप्पति ॥

३१५. नगरं यथा पच्चन्तं, गुत्तं सन्तरवाहिरं ।
एवं गोपेथ अत्तानं, खणो वो^४ मा उपच्चगा ।
खणातीता हि सोचन्ति, निरयमिह समप्पिता ॥

३१६. अलज्जिताये लज्जन्ति, लज्जिताये न लज्जरे ।
मिच्छादिट्ठिसमादाना, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ॥

३१७. अभये भयदस्सिनो, भये चाभयदस्सिनो ।
मिच्छादिट्ठिसमादाना, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ॥

३१८. अवज्जे वज्जमतिनो, वज्जे चावज्जदस्सिनो ।
मिच्छादिट्ठिसमादाना, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ॥

३१९. वज्जं च वज्जतो अत्वा, अवज्जं च अवज्जतो ।
सम्मादिट्ठिसमादाना, सत्ता गच्छन्ति सुग्गतिं ॥

१. ततीयं—स्या० । २-३. कयिरञ्चे—स्या० । ३. वे—सी०, रो० ।

२३. नागवग्गो

३२०. अहं नागो व सङ्गामे, चापतो पतितं सरं।
अतिवाक्यं तित्तिक्खस्सं, दुस्सीलो हि बहुज्जनो ॥ B. 59
३२१. दन्तं नयन्ति समित्तिं, दन्तं राजाभिरूहति।
दन्तो सेट्ठो मनुस्सेसु, योतिवाक्यं तित्तिक्खति ॥ R. 72
३२२. वरमस्सतरा दन्ता, आजानीया च' सिन्धवा।
कुञ्जरा च महानागा, अत्तदन्तो ततो वरं ॥ 5
३२३. न हि एतेहि यानेहि, गच्छेय्य अगतं दिसं।
यथात्तना सुदन्तेन, दन्तो दन्तेन गच्छति ॥
३२४. धनपालो' नाम कुञ्जरो,
कटुकभेदनो' दुत्तिवारयो।
बद्धो कवळं न भुञ्जति,
सुमरति नागवनस्स कुञ्जरो ॥ 10
३२५. मिद्धी यदा होति महग्घसो च,
निदायिता सम्परिवत्तसायी।
महावराहो व निवापपुट्ठो,
पुनप्पुनं गब्भमुपेति मन्दो ॥ 15
३२६. इदं पुरे चित्तमचारि चारिकं,
येनिच्छकं यत्थकामं यथासुखं।
तदज्जहं निग्गहेस्सामि योनिसो,
हत्थिप्पभिन्नं विय अङ्कुसग्गहो ॥ B. 60
३२७. अप्पमादरता होथ, सचित्तमनुरक्खथ।
दुग्गा उद्धरथत्तानं, पङ्के सन्नो' व' कुञ्जरो ॥ 20
३२८. सचे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारिधीरं।
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि,
चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा ॥ 25

१. व-स्या०। २. धनपालको-सी०, स्या०, रो०। ३. कटुकप्पभेदनो-सी०, स्या०, रो०। ४-४. सत्तोव-सी०, रो०।

३२९. नो चे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारिधीरं।
राजा व रट्ठं विजितं पहाय,
एको चरे मातङ्गरञ्जे व नागो ॥
- R. 74 5 ३३०. एकस्स चरितं सेय्यो, नत्थि बाले सहायता।
एको चरे न च पापानि कयिरा,
अप्पोस्सुक्को मातङ्गरञ्जे व नागो ॥
- 10 ३३१. अत्थमिह जातमिह सुखा सहाया,
तुट्ठी सुखा या इतरीतरेन।
पुञ्जं सुखं जीवितसङ्ख्यमिह,
सब्बस्स दुक्खस्स सुखं पहानं ॥
- B. 61 ३३२. सुखा मत्तेय्यता लोके, अथो पेत्तेय्यता सुखा।
सुखा सामञ्जता लोके, अथो ब्रह्मञ्जता सुखा ॥
- 15 ३३३. सुखं याव जरा सीलं, सुखा सद्धा पतिट्ठिता।
सुखो पञ्जाय पटिलाभो, पापानं अकरणं सुखं ॥

२४. तण्हावग्गो

३३४. मनुजस्स पमत्तचारिनो,
तण्हा वड्ढति मालुवा विय।
सो प्लवती^१ हुरा हुरं,
फलमिच्छं व वनस्मि वानरो ॥
- 20 ३३५. यं एसा सहते^२ जम्मी, तण्हा लोके विसत्तिका।
सोका तस्स पवड्ढन्ति, अभिवट्ठं^३ व^४ बीरणं ॥
३३६. यो चेतं^५ सहते जम्मिं, तण्हं लोके दुरच्चयं।
सोका तम्हा पपतन्ति, उदविन्दु व पोक्खरा।
- 25 ३३७. तं वो वदामि भट्ठं वो, यावन्तेत्थ समागता ॥
तण्हाय मूलं खणथ, उसीरत्थो व बीरणं।
मा वो नळं^६ व सोतो व, मारो भञ्जि पुनप्पुनं ॥

१. प्लवति-सी०; पलवती-स्या०, रो०। २. सहती-स्या०, रो०। ३-३. अभि-
वड्ढव-स्या०; अभिवट्ठव-रो०। ४. चेतं-सी०, स्या०। ५. नळं-सी०, स्या०।

३३८. यथा पि मूले अनुपद्दे दब्हे,
छिन्नो पि रुक्खो पुनरेव रुहति ।
एवं पि तण्हानुसये अनूहते,
निव्वत्तती^१ दुक्खमिदं पुनप्पुनं ॥
३३९. यस्स छत्तिंसति सोता, मनापसवना भुसा ।
बाहा^२ वहन्ति दुद्धिट्ठिं, सङ्कप्पा रागनिस्सिता ॥ 5
३४०. सवन्ति सब्बधि सोता, लता उब्भिज्ज^३ तिट्ठति ।
तं च दिस्वा लतं जातं, मूलं पञ्चाय छिन्दथ ॥
३४१. सरितानि सिनेहितानि च,
सोमनस्सानि भवन्ति जन्तुनो ।
ते सातसिता सुखेसिनो,
ते वे जातिजरूपगा नरा ॥ 10
३४२. तसिणाय पुरक्खता पजा,
परिसप्पन्ति ससो व बन्धितो ।
संयोजनसङ्गसत्तका,^४
दुक्खमुपेन्ति पुनप्पुनं चिराय ॥ 15
३४३. तसिणाय पुरक्खता पजा,
परिसप्पन्ति ससो व बन्धितो ।
तस्मा तसिणं विनोदये,
आकल्लन्त^५ विरागमत्तनो ॥ 20
३४४. यो निव्वनथो वनाधिमुत्तो,
वनमुत्तो वनमेव धावति ।
तं पुगलमेथ^६ पस्सथ,
मुत्तो बन्धनमेव धावति ॥
३४५. न तं दब्धं बन्धनमाहु धीरा,
यदायसं दारुजं^७ बव्वजं^८ च । 25 B. 63

१. निव्वत्तति—स्या०, रो० । २. महा—म० । ३. उप्पज्ज—म० । ४. संयोजन-
सङ्गसत्ता—स्या० । ५. भिक्खु आकल्लं—स्या०; भिक्खु आकल्ल—रो०; भिक्खु आकल्ली—
सी० । ६. पुगलमेव—स्या० । ७-७. दारुजपव्वजञ्च—म० ।

सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु,
पुत्तेसु दारेसु च या अपेक्खा ॥

R. 78

३४६. एतं दब्धं बन्धनमाहु धीरा,
ओहारिनं सिथिलं दुप्पमुञ्चं ।
५ एतं पि छेत्वान परिव्वजन्ति,
अनपेक्खिनो कामसुखं पहाय ॥

३४७. ये रागरत्तानुपतन्ति सोतं,
सयंकतं मक्कटको व जालं ।
१० एतं पि छेत्वान वजन्ति धीरा,
अनपेक्खिनो सब्बदुक्खं पहाय ॥

३४८. मुञ्च पुरे मुञ्च पच्छतो,
मज्झे मुञ्च भवस्स पारगू ।
सब्बत्थं विमुत्तमानसो,
न पुनं जातिजरं उपेहिसि ॥

३४९. वितक्कमथितस्स जन्तुनो,
तिव्वरागस्स सुभानुपस्सिनो ।
१५ भिय्यो तण्हा पवड्ढति,
एस खो दब्धं करोति बन्धनं ॥

B. 64

३५०. वितक्कूपसमे च यो रतो,
असुभं भावयते सदा सतो ।
२० एस खो व्यन्ति' काहिति',
एस' छेच्छति' मारबन्धनं ॥

३५१. निट्ठङ्गतो असन्तासी, वीततण्हो अनङ्गणो ।
अच्छिन्दि भवसल्लानि, अन्तिमोयं' समुत्सयो ॥

३५२. वीततण्हो अनादानो, निरुत्तिपदकोविदो ।
अक्खरानं सन्निपातं, जज्जा पुब्बापरानि च ।
२५ स वे अन्तिमसारीरो, महापज्जो महापुरिसो ति वुच्चति ॥

१-१. व्यन्तिकाहिति - स्या०; व्यन्तिकाहिति - सी०; वियन्तिकाहितो - रो० ।

२-२. एसच्छेच्छति - स्या०, रो०; एस छेज्जति - सी० । ३. अन्तिमायं - सी० ।

३५३. सब्वाभिभू सब्बविदूहमस्मि,
सब्बेसु धम्मेषु अनूपलित्तो ।
सब्बञ्जहो तण्हक्खये विमुत्तो,
सयं अभिञ्जाय कमुद्दिसेय्यं ॥

R. 80

३५४. सब्बदानं धम्मदानं जिनाति,
सब्बरसं धम्मरसो जिनाति ।
सब्बरतिं धम्मरतिं^१ जिनाति,
तण्हक्खयो सब्बदुक्खं जिनाति ॥

5

३५५. हनन्ति भोगा दुम्मेधं, नो च पारगवेसिनो ।
भोगतण्हाय दुम्मेधो, हन्ति अञ्जेव अत्तनं ॥

10

३५६. तिण्णदोसानि खेत्तानि, रागदोसा अयं पजा ।
तस्मा हि वीतरागेषु, दिन्नं होति महप्फलं ॥

३५७. तिण्णदोसानि खेत्तानि, दोसदोसा अयं पजा ।
तस्मा हि वीतदोसेसु, दिन्नं होति महप्फलं ॥

B. 65

३५८. तिण्णदोसानि खेत्तानि, मोहदोसा अयं पजा ।
तस्मा हि वीतमोहेसु, दिन्नं होति महप्फलं ॥

15

३५९. तिण्णदोसानि खेत्तानि, इच्छादोसा अयं पजा ।
तस्मा हि विगतिच्छेषु, दिन्नं होति महप्फलं ॥
तिण्णदोसानि* खेत्तानि, तण्हादोसा अयं पजा ।
तस्मा हि वीततण्हेसु, दिन्नं होति महप्फलं* ॥

20

२५. भिक्षुवग्गो

३६०. चक्खुना संवरो साधु, साधु सोतेन संवरो ।
घानेन संवरो साधु, साधु जिह्वाय संवरो ॥

३६१. कायेन संवरो साधु, साधु वाचाय संवरो ।
मनसा संवरो साधु, साधु सब्बत्थ संवरो ।
सब्बत्थ संवुतो भिक्षु, सब्बदुक्खा पमुच्चति ॥

25

१. धम्मरतो - सी०, स्या० । *-*. अयं गाथा अट्टकायायं न दिस्सति ।

३६२. हत्थसंयतो पादसंयता,
वाचासंयतो संयतुत्तमो ।
अञ्जत्तरतो समाहितो,
एको सन्तुसितो तमाहु भिक्खुं ॥
- R. 82 5 ३६३. यो मुखसंयतो भिक्खु, मन्तभाणी अनुद्धतो ।
अत्थं धम्मं च दीपेति, मधुरं तस्स भासितं ॥
- B. 66 ३६४. धम्मरामो धम्मरतो, धम्मं अनुविचिन्तयं ।
धम्मं अनुस्सरं भिक्खु, सद्धम्मा न परिहायति ॥
- 10 ३६५. सलाभं नातिमञ्जेय्य, नाञ्जेसं पिहयं चरे ।
अञ्जेसं पिहयं भिक्खु, समाधिं नाधिगच्छति ॥
३६६. अप्पलाभो पि चे भिक्खु, सलाभं नातिमञ्जति ।
तं वे देवा पसंसन्ति, सुद्धाजीविं अतन्दितं ॥
३६७. सब्बसो नामरूपस्मिं, यस्स नत्थि ममायितं ।
असता च न सोचति, स वे भिक्खू ति वुच्चति ॥
- 15 ३६८. मेत्ताविहारी यो भिक्खु, पसन्नो बुद्धसासने ।
अधिगच्छे पदं सन्तं, सङ्खारूपसमं सुखं ॥
३६९. सिञ्च भिक्खु इमं नावं, सित्ता ते लहुमेस्सति ।
छेत्वा रागं च दोसं च, ततो निब्बानमेहिसि ॥
- 20 ३७०. पञ्च छिन्दे पञ्च जहे, पञ्च चुत्तरि भावये ।
पञ्च सङ्गातिगो भिक्खु, ओघतिण्णो ति वुच्चति ॥
३७१. ज्ञाय भिक्खु मा' पमादो',
मा ते कामगुणे रमेस्सु' चित्तं ।
मा लोहगुळं गिली पमत्तो,
मा कन्दि दुक्खमिदं ति ड्य्हमानो' ॥
- 25 ३७२. नत्थि ज्ञानं अपञ्जस्स, पञ्जा नत्थि अज्ञायतो ।
यम्हि ज्ञानं च पञ्जा च, स वे निब्बानसन्तिके ॥

१-१. मा च पमादो - सी०, स्या०, रो० । २. भवस्सु - स्या०; भमस्सु - सी०, रो० ।
३. द्य्हमानो - म० ।

३७३. सुञ्जागारं पविट्ठस्स, सन्तचित्तस्स भिक्खुनो ।
अमानुसी रति होति, सम्मा धम्मं विपस्सतो ॥
३७४. यतो यतो सम्मसति, खन्धानं उदयव्वयं ।
लभती पीतिपामोज्जं, अमतं तं विजानतं ॥
३७५. तत्रायमादि भवति, इध पञ्जस्स भिक्खुनो ।
इन्द्रियगुत्ति सन्तुट्ठि, पातिमोक्खे च संवरो ॥
३७६. मित्ते भजस्सु कल्याणे, सुद्धाजीवे अतन्दिते ।
पटिसन्धारवुत्थस्स, आचारकुसलो सिया ।
ततो पामोज्जबहुलो, दुक्खस्सन्तं करिस्सति' ॥
३७७. वस्सिका विय पुप्फानि, मद्दवानि पमुञ्चति ।
एवं रागं च दोसं च, विप्पमुञ्चेथ भिक्खवो ॥
३७८. सन्तकायो सन्तवाचो, सन्तवा' सुसमाहितो ।
वन्तलोकामिसो भिक्खु, उपसन्तो ति वुच्चति ॥
३७९. अत्तना चोदयत्तानं, पटिमंसेथ' अत्तना' ।
सो अत्तगुत्तो सतिमा, सुखं भिक्खु विहाहिसि ॥
३८०. अत्ता हि अत्तनो नाथो, अत्ता हि अत्तनो गति ।
तस्मा संयमयत्तानं', अस्सं भद्रं व वाणिजो ॥
३८१. पामोज्जबहुलो भिक्खु, पसन्नो बुद्धसासने ।
अधिगच्छे पदं सन्तं, सङ्खारूपसमं सुखं ॥
३८२. यो हवे दहरो भिक्खु, युञ्जति बुद्धसासने ।
सो इमं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तो व चन्दिमा ॥

B. 67,
R. 84

5

10

15

B. 68

20

२६. ब्राह्मणवग्गो

३८३. छिन्द सोतं परक्कम्म, कामे पनुद ब्राह्मण ।
सङ्खारानं खयं अत्वा, अकतञ्जूसि ब्राह्मण ॥

R. 86

१. करिस्ससि—सी० । २. सन्तमनो—स्या०, रो० । ३-३. पटिमासे अत्तमत्तना
—सी०, रो०; पटिमंसे तमत्तना—स्या० । ४. संयमयत्तानं—म० ।

- ३८४ यदा द्वयेसु धम्मेसु, पारगू होति ब्राह्मणो ।
अथस्स सब्बे संयोगा, अत्थं गच्छन्ति जानतो ॥
३८५. यस्स पारं अपारं वा, पारापारं न विज्जति ।
वीतद्वरं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
- 5 ३८६. ज्ञायिं विरजमासीनं, कतकिच्चमनासवं ।
उत्तमत्थमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
- B. 69 ३८७. दिवा तपति आदिच्चो, रत्तिमाभाति चन्दिमा ।
सन्नद्धो खत्तियो तपति, ज्ञायी तपति ब्राह्मणो ।
अथ सब्बमहोरत्तिं, बुद्धो तपति तेजसा ॥
- 10 ३८८. बाहितपापो ति ब्राह्मणो,
समचरिया समणो ति वुच्चति ।
पब्बाजयमत्तनो मलं,
तस्मा पब्बजितो ति वुच्चति ॥
- 15 ३८९. न ब्राह्मणस्स पहरेय्य, नास्स मुञ्चेय्य ब्राह्मणो ।
धी^१ ब्राह्मणस्स हन्तारं, ततो धी यस्स मुञ्चति ॥
३९०. न ब्राह्मणस्सेतदकिञ्चि सेय्यो,
यदा निसेधो मनसो पियेहि ।
यतो यतो हिंसमनो निवत्तति,
ततो ततो सम्मतिमेव दुक्खं ॥
- R. 88 20 ३९१. यस्स कायेन वाचाय, मनसा नत्थि दुक्कटं ।
संवुत्तं तीहि ठानेहि, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
३९२. यम्हा धम्मं विजानेय्य, सम्मासम्बुद्धदेसितं ।
सक्कच्चं तं नमस्सेय्य, अग्गिहुत्तं व ब्राह्मणो ॥
- 25 ३९३. न जटाहि न गोत्तेन, न जच्चा^२ होति ब्राह्मणो ।
यम्हि सच्चं च धम्मो च, सो सुची सो च ब्राह्मणो ॥
- R. 70 ३९४. किं ते जटाहि दुम्मेध, किं ते अजिनसाटिया ।
अब्भन्तरं ते गहनं, बाहिरं परिमज्जसि ॥

३९५. पंसुकूलधरं जन्तुं, किसं धमनिसन्धतं ।
एकं वनस्मिं ज्ञायन्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
३९६. न चाहं ब्राह्मणं ब्रूमि, योनिजं मत्तिसम्भवं ।
भोवादि नाम सो होति, सचे होति सकिञ्चनो ।
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
३९७. सब्बसंयोजनं छेत्वा, यो वे न परितस्सति ।
सज्जातिगं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
३९८. छेत्वा नद्धिं^१ वरत्तं च, सन्दानं^२ सहनुक्कमं ।
उक्खित्तपलिघं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
३९९. अक्कोसं वधवन्धं च, अदुट्ठो यो तितिक्वति ।
खन्तीबलं बलानीकं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४००. अक्कोधनं वतवन्तं, सीलवन्तं अनुस्सदं ।
दन्तं अन्तिमसारीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०१. वारि पोक्खरपत्ते व, आरग्गेरिव सासपो ।
यो न लिप्पति^३ कामेसु, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०२. यो दुक्खस्स पजानाति, इधेव खयमत्तनो ।
पन्नभारं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०३. गम्भीरपञ्चं मेधाविं, मग्गामग्गस्स कोविदं ।
उत्तमत्थमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०४. असंसट्ठं गहट्ठेहि, अनागारेहि चूभयं ।
अनोकसारिमप्पिच्छं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०५. निधाय दण्डं भूतेसु, तसेसु थावरेसु च ।
यो न हन्ति न घातेति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०६. अविरुद्धं विरुद्धेसु, अत्तदण्डेसु निव्वुतं ।
सादानेसु अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४०७. यस्स रागो च दोसो च, मानो मक्खो च पातितो ।
सासपोरिव आरग्गा, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

5

10 R. 90

B. 71

15

20

25

B. 72

४०८. अकक्कसं विञ्जापनिं, गिरं सच्चमुदीरये ।
याय नाभिसजे कञ्चि, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

४०९. योध दीघं व रस्सं वा, अणुं थूलं सुभासुभं ।
लोके अदिन्नं नादियति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

5

४१०. आसा यस्स न विज्जन्ति, अस्मिं लोके परमिह च ।
निरासासं^१ विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

४११. यस्सालया न विज्जन्ति, अञ्जाय अकथङ्कथी ।
अमतोगधमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

R. 92

10

४१२. योध पुञ्जं च पापं च, उभो सङ्गमुपच्चगा ।
असोकं विरजं सुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

४१३. चन्दं व विमलं सुद्धं, विप्पसन्नमनाविलं ।
नन्दीभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

15

४१४. यो इमं पलिपथं दुग्गं, संसारं मोहमच्चगा ।
तिण्णो पारगतो^२ ज्ञायी, अनेजो अकथङ्कथी ।
अनुपादाय निब्बुतो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

B. 73

४१५. योध कामे पहन्त्वान^३, अनागारो परिव्वजे ।
कामभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

४१६. योध^४ तण्हं पहन्त्वान, अनागारो परिव्वजे ।
तण्हाभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं^५ ॥

20

४१७. हित्वा मानुसकं योगं, दिव्वं योगं उपच्चगा ।
सव्वयोगविसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

४१८. हित्वा रतिं च अरतिं च, सीतिभूतं निरूपधिं ।
सव्वलोकाभिभुं वीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

25

४१९. चुतिं यो वेदि सत्तानं, उपपत्तिं च सव्वसो ।
असत्तं सुगतं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

१. निरासयं—सी०, स्था०, रो० । २. पारङ्गतो—म० । ३. पहन्त्वान—सी०, रो० ।
४-४. अट्टकथायं पन अयं गाथा द्विक्खत्तुं दिस्सति—जटिलत्थेरवत्थुस्मिं जोतिकत्थेरवत्थुस्मिं च ।
अतो मरम्मपोत्थके तु तथेव आगता ।

४२०. यस्स गतिं न जानन्ति, देवा गन्धब्बमानुसा ।
 खीणासवं अरहन्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४२१. यस्स पुरे च पच्छा च, मज्झे च नत्थि किञ्चनं ।
 अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४२२. उसभं पवरं वीरं, महेसिं विजिताविनं ।
 अनेजं न्हातकं^१ बद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
४२३. पुब्बेनिवासं यो वेदि, सग्गापायं च पस्सति,
 अथो जातिक्खयं पत्तो, अभिञ्जावोसितो मुनि ।
 सब्बवोसितवोसानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

B. 74

5

धम्मपदे वग्गानमुद्दानं

यमकप्पमादो चित्तं, पुप्फं बालेन पण्डितो ।
 अरहन्तो सहस्सं च, पापं दण्डेन ते दस ॥

जरा अत्ता च लोको च, बुद्धो सुखं पियेन च ।
 कोधो मलं च धम्मट्ठो, मग्गवग्गेन वीसति ॥

पकिण्णं निरयो नागो, तण्हा भिक्खु च ब्राह्मणो ।
 एते छब्बीसति वग्गा, देसितादिच्चवन्धुना ॥

10

B. 75,
R. 94

15

गाथानमुद्दानं

यमके वीसति गाथा, अप्पमादम्हि द्वादस ।
 एकादस चित्तवग्गे, पुप्फवग्गम्हि सोळस ॥

बाले च सोळस गाथा, पण्डितम्हि चतुदस ।
 अरहन्ते दस गाथा, सहस्से होन्ति सोळस ॥

तेरस पापवग्गम्हि, दण्डम्हि दस सत्त च ।
 एकादस जरा वग्गे, अत्तवग्गम्हि ता दस ॥

द्वादस लोकवग्गम्हि, बुद्धवग्गम्हि ठारस ।
 सुखे च पियवग्गे च, गाथायो होन्ति द्वादस ॥

20

B. 76

१. न्हातकं—सी०, स्या०, रो० ।

६

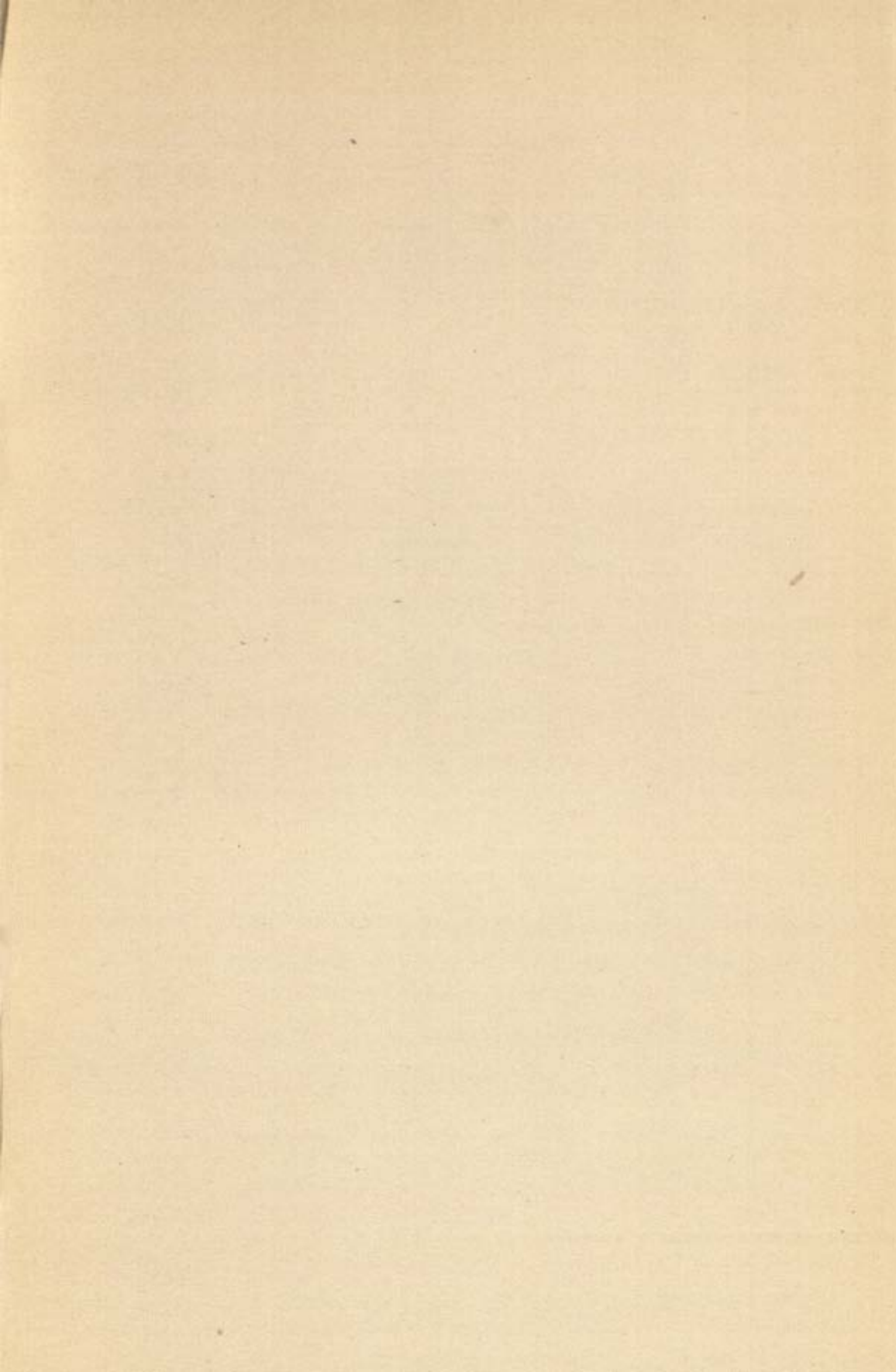
चुद्दस कोधवग्गम्हि, मलवग्गेकवीसति ।
 सत्तरस च धम्मट्ठे, मग्गवग्गे सत्तरस ॥
 पकिण्णे सोळस गाथा, निरये नागे च चुद्दस ।
 छब्बीस तण्हावग्गम्हि, तेवीस^१ भिक्खुवग्गिका ॥
 एकतालीसगाथायो^२, ब्राह्मणे वग्गमुत्तमे ।
 गाथासतानि चत्तारि, तेवीस च पुनापरे ।
 धम्मपदे निपातम्हि, देसितादिच्चबन्धुना ति ॥

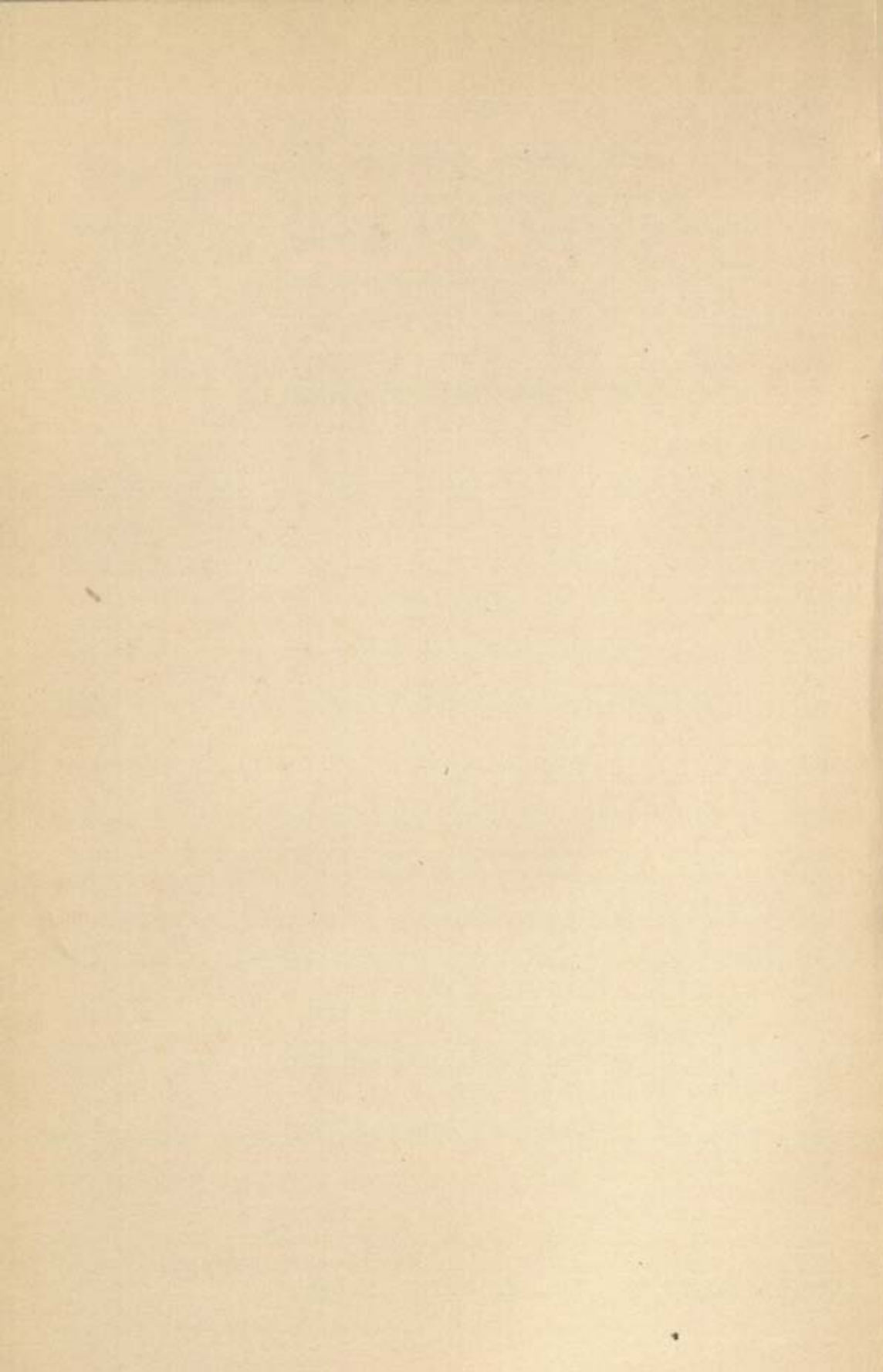
धम्मपदपालि समत्ता ।

— : ० : —

१. तेवीसा — स्या०; द्वावीसति — सी० । २. चत्तालीस च गाथाओ — सी०, स्या० ।

सुत्तपिटके
खुइकनिकाये
उदानं

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

उदानपालि

१. बोधिवग्गो

१. पठमबोधिसुत्तं

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा उरुवेलायं विहरति
नज्जा नेरञ्जराय तीरे बोधिरुक्खमूले पठमाभिसम्बुद्धो। तेन खो
पन समयेन भगवा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्ति-
सुखपटिसंवेदी^१। अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा
समाधिम्हा वुट्ठुहित्वा रत्तिया पठमं यामं पटिच्चसमुप्पादं अनुलोमं^५
साधुकं मनसाकासि -

B. 77,
R. 1

“इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति,
यदिदं - अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाण-
पच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो,
फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं,^{१०}
उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं
सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति। एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति।

२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

15

“यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा,
आतापिनो ज्ञायतो ब्राह्मणस्स।
अथस्स कङ्खा वपयन्ति सब्बा,
यतो पजानाति सहेतुधम्मं” ति॥

B. 78

२. दुतियबोधिसुत्तं

R. 2

३. एवं मे सुतं। एक समयं भगवा उरुवेलायं विहरति नज्जा नेरञ्जराय तीरे बोधिखूखमूले पठमाभिसम्बुद्धो। तेन खो पन समयेन भगवा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्ति-सुखपटिसंवेदी। अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा
5 समाधिम्हा वुट्ठित्वा रत्तिया मज्झिमं यामं पटिच्चसमुप्पादं पटिलोमं साधुकं मनसाकासि -

“इति इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं - अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा
10 सल्लायतननिरोधो, सल्लायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादान-निरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति। एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती” ति।

15 ४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा,
आतापिनो ज्ञायतो ब्राह्मणस्स।
अथस्स कङ्खा वपयन्ति सब्बा,
20 यतो खयं पच्चयानं अवेदी” ति॥

३. ततियबोधिसुत्तं

B. 79

५. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा उरुवेलायं विहरति नज्जा नेरञ्जराय तीरे बोधिखूखमूले पठमाभिसम्बुद्धो। तेन खो पन समयेन भगवा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्ति-सुखपटिसंवेदी। अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा
25 समाधिम्हा वुट्ठित्वा रत्तिया पच्छिमं यामं पटिच्चसमुप्पादं अनु-लोमपटिलोमं साधुकं मनसाकासि -

“इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति, इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं — अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादान- 5 पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेव- दुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, 10 नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जाति- निरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती” ति । 15 R. 3

६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा,
आतापिनो ज्ञायतो ब्राह्मणस्स ।
विधूपयं तिट्ठति मारसेनं,
सूरियो' व' ओभासयमन्तलिक्खं” ति । 20

४. हृदयसुतं

७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा उरुवेलायं विहरति नज्जा नेरञ्जराय तीरे अजपालनिग्रोधे पठमाभिसम्बुद्धो । तेन खो पन समयेन भगवा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्तिसुख- पटिसंवेदी । अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा 25 समाधिम्हा वुट्ठासि ।

B. 80

अथ खो अञ्जतरो हुंहुङ्कजातिको^१ ब्राह्मणो येन भगवा
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं
कथं साराणीयं^२ वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सो
ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच—“कित्तावता नु खो, भो गोतम, ब्राह्मणो
५ होति, कतमे च पन ब्राह्मणकारणा^३ धम्मा” ति ?

८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि—

“यो ब्राह्मणो बाहितपापधम्मो,
निहुंहुङ्को^४ निक्कसावो यतत्तो ।
१० वेदन्तगू वूसितब्रह्मचरियो,
धम्मेन सो ब्रह्मवादं वदेय्य ।
यस्सुस्सदा नत्थि कुहिञ्चि लोके” ति ॥

५. ब्राह्मणसुतं

९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च
१५ सारिपुत्तो आयस्मा च महामोगल्लानो आयस्मा च महाकस्सपो
आयस्मा च महाकच्चानो^५ आयस्मा च महाकोट्टिको आयस्मा च
महाकप्पिनो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च
रेवतो आयस्मा च नन्दो^६ येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु ।

अइसा खो भगवा ते आयस्मन्ते दूरतो व आगच्छन्ते; दिस्वान
२० भिक्खू आमन्तेसि—“एते, भिक्खवे, ब्राह्मणा आगच्छन्ति; एते, भिक्खवे,
ब्राह्मणा आगच्छन्ती” ति । एवं वुत्ते, अञ्जतरो ब्राह्मणजातिको भिक्खु
भगवन्तं एतदवोच—“कित्तावता नु खो, भन्ते, ब्राह्मणो होति, कतमे
च पन ब्राह्मणकारणा धम्मा” ति ?

१०. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
२५ उदानेसि—

१. हुंहुङ्कजातिको—सी०, स्या०, रो० । २. साराणीयं—म० । ३. ब्राह्मणकारणा—
म० । ४. निहुंहुङ्को—सी०, स्या०, रो० । ५. महाकच्चायनो—सी०, रो० । ६. आनन्दो—
सी०, रो० ।

“बाह्तिवा पापके धम्मे, ये चरन्ति सदा सता ।
खीणसंयोजना बुद्धा, ते वे' लोकस्मि ब्राह्मणा” ति ॥

६. महाकस्सपसुत्तं

११. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा महाकस्सपो पिप्पलि-
गुहायं^१ विहरति आवाधिको^२ दुक्खितो बाब्बहगिलानो । अथ खो आयस्मा 5
महाकस्सपो अपरेन समयेन तम्हा आबाधा वुट्ठासि । अथ खो आयस्मतो
महाकस्सपस्स तम्हा आबाधा वुट्ठितस्स एतदहोसि — “यन्नूनाहं राजगहं
पिण्डाय पविसेय्यं” ति ।

तेन खो पन समयेन पञ्चमत्तानि देवतासतानि उस्सुक्कं
आपन्नानि होन्ति आयस्मतो महाकस्सपस्स पिण्डपातपटिलाभाय । अथ 10
खो आयस्मा महाकस्सपो तानि पञ्चमत्तानि देवतासतानि पटिक्खित्वा
पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि
येन दलिद्विसिखा कपणविसिखा पेसकारविसिखा । अद्दसा खो भगवा
आयस्मन्तं महाकस्सपं राजगहे पिण्डाय चरन्तं येन दलिद्विसिखा
कपणविसिखा पेसकारविसिखा । 15

१२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

“अनञ्जपोसिमञ्जातं, दन्तं सारे पतिट्ठितं ।
खीणासवं वन्तदोसं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं” ति ॥

७. अजकलापकसुत्तं

१३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा पावायं^३ विहरति 20 B. 82
अजकलापके चेतिये अजकलापकस्स यक्खस्स भवने । तेन खो पन
समयेन भगवा रत्तन्धकारतिमिसायं अब्भोकासे निसिन्नो होति ; देवो च R. 5
एकमेकं फुसायति । अथ खो अजकलापको यक्खो भगवतो भयं छम्भितत्तं
लोमहंसं उप्पादेतुकामो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा

१. तेव — सी० । २. पिप्पलिगुहायं — स्या०, रो० । ३. आवाधिको होति — स्या०,
रो० । ४. पाटलियं — रो० ।

भगवतो अविदूरे तिव्खत्तुं “अक्कुलो पक्कुलो” ति अक्कुलपक्कुलिकं अकासि—“एसो ते, समण, पिसाचो” ति।

१४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायां वेलायां इमं उद्दानं उदानेसि—

५ “यदा सकेसु धम्मेषु, पारगू होति ब्राह्मणो।
अथ एतं पिसाचं च, पक्कुलञ्चातिवत्तती” ति॥

८. सङ्गामजिसुत्तं

१५. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन आयस्मा सङ्गामजि सावत्थि अनुपपत्तो होति भगवन्तं दस्सनाय। अस्सोसि खो आयस्मतो
१० सङ्गामजिस्स पुराणदुतियिका—“अय्यो किर सङ्गामजि सावत्थि अनुपपत्तो” ति। सा दारकं आदाय जेतवनं अगमासि।

तेन खो पन समयेन आयस्मा सङ्गामजि अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसिन्नो होति। अथ खो आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुराण-
दुतियिका येनायस्मा सङ्गामजि तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं
१५ सङ्गामजि एतदवोच—“खुदपुत्तं हि, समण, पोस मं” ति। एवं वुत्ते, आयस्मा सङ्गामजि तुण्ही अहोसि।

दुतियं पि खो आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुराणदुतियिका आयस्मन्तं सङ्गामजि एतदवोच—“खुदपुत्तं हि, समण, पोस मं” ति।
दुतियं पि खो आयस्मा सङ्गामजि तुण्ही अहोसि।

B. 83 20 ततियं पि खो आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुराणदुतियिका आयस्मन्तं सङ्गामजि एतदवोच—“खुदपुत्तं हि, समण, पोस मं” ति।
ततियं पि खो आयस्मा सङ्गामजि तुण्ही अहोसि।

अथ खो आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुराणदुतियिका तं दारकं आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुरतो निक्खपित्वा पक्कामि—“एसो ते,
२५ समण, पुत्तो; पोस नं” ति।

R. 6 अथ खो आयस्मा सङ्गामजि तं दारकं नेव ओलोकेसि ना पि आलपि। अथ खो आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुराणदुतियिका

अविदूरं^१ गन्त्वा अपलोकेन्ती अद्दसं^२ आयस्मन्तं सङ्गामजिं तं दारकं
नेव ओलोकेन्तं ना पि आलपन्तं । दिस्वानस्सा एतदहोसि—“न चायं
समणो पुत्तेन पि अत्थिको” ति । ततो पटिनिवत्तित्वा दारकं आदाय
पक्कामि । अद्दसा खो भगवा दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त-
मानुसकेन आयस्मतो सङ्गामजिस्स पुराणदुतियिकाय एवरूपं विप्पकारं ।^५

१६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि—

“आयन्तिं नाभिनन्दति, पक्कमन्तिं न सोचति ।

सङ्गा सङ्गामजिं मुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं” ति ॥

९. जटिलसुत्तं

१७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा गयायं विहरति^{१०}
गयासीसे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला जटिला सीतासु हेमन्ति-
कासु रत्तीसु अन्तरट्टके हिमपातसमये गयायं उम्मुज्जन्ति पि
निमुज्जन्ति पि उम्मुज्जनिमुज्जं पि करोन्ति ओसिञ्चन्ति पि अग्गिं
पि जुहन्ति—“इमिना सुद्धी” ति ।

अद्दसा खो भगवा ते सम्बहुले जटिले सीतासु हेमन्तिकासु^{१५}
रत्तीसु अन्तरट्टके हिमपातसमये गयायं उम्मुज्जन्ते पि निमुज्जन्ते
पि उम्मुज्जनिमुज्जं पि करोन्ते ओसिञ्चन्ते पि अग्गिं पि जुहन्ते—
“इमिना सुद्धी” ति ।

१८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि—

“न उदकेन सुची^१ होती, बह्वेत्थ न्हायती^२ जनो ।

यम्हि सच्चं च धम्मो च, सो सुची सो च ब्राह्मणो” ति ॥

१०. बाहियसुत्तं

१९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन बाहियो

१. अविदूरे—स्या०, रो० । २. अद्दसा—सी०, स्या० । ३-३. उम्मुज्जनिमुज्जं करोन्ते
पि—सी०, रो० । ४. सुची—स्या०, रो० । ५. न्हायती—सी० ।

दारुचीरियो सुप्पारके पटिवसति समुद्तीरे सक्कतो^१ गरुक्तो^२ मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्ज-परिक्खारानं । अथ खो बाहियस्स दारुचीरियस्स रहोगतस्स पटिसल्ली-नस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि-“ये खो केचि लोके अरहन्तो
 ५ वा अरहत्तमगं वा समापन्ना, अहं तेसं अञ्जतरो” ति ।

R. 7 अथ खो बाहियस्स दारुचीरियस्स पुराणसालोहिता देवता अनुकम्पिका अत्थकामा बाहियस्स दारुचीरियस्स चेतसा चेतोपरि-वितक्कमञ्जाय येन बाहियो दारुचीरियो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-मित्वा बाहियं दारुचीरियं एतदवोच-“नेव खो त्वं, बाहिय, अरहा
 १० ना पि अरहत्तमगं वा समापन्नो । सा पि ते पटिपदा नत्थि याय त्वं अरहा वा अस्स^३ अरहत्तमगं वा समापन्नो” ति ।

“अथ के^४ चरहि सदेवके लोके अरहन्तो वा अरहत्तमगं वा समापन्नो” ति ।

“अत्थि, बाहिय, उत्तरेसु जनपदेसु^५ सावत्थि नाम नगरं ।
 १५ तत्थ सो भगवा एतरहि विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि बाहिय, भगवा अरहा चेव अरहत्ताय च धम्मं देसेती” ति ।

B. 85 अथ खो बाहियो दारुचीरियो ताय देवताय संवेजितो तावदेव सुप्पारकम्हा पक्कामि । सब्बत्थ एकरत्तिपरिवासेन येन सावत्थि जेतवनं अनाथपिण्डकस्स आरामो तेनुपसङ्कमि । तेन खो
 २० पन समयेन सम्बहुला भिक्खू अब्भोकासे चङ्कमन्ति । अथ खो बाहियो दारुचीरियो येन ते भिक्खू तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा ते भिक्खू एतदवोच-“कहं नु खो, भन्ते, एतरहि भगवा विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो ? दस्सनकामम्हा मयं तं भगवन्तं अरहन्तं सम्मा-सम्बुद्धं” ति ।

२५ “अन्तरघरं पविट्ठो खो, बाहिय, भगवा पिण्डाया” ति ।

२०. अथ खो बाहियो दारुचीरियो तरमानरूपो जेतवना निक्खमित्वा सावत्थिं पविसित्वा अद्दस भगवन्तं सावत्थियं पिण्डाय चरन्तं पासादिकं पसादनीयं सन्तिन्द्रियं सन्तमानसं उत्तमदमथसमथ-

१. सक्कतो होति - स्या०, रो० । २. गरुक्तो होति - रो० । ३. अस्ससि - स्या० ।
 ४. को - सी० । ५. जनपदे - सी० ।

मनुष्यत्तं दन्तं गुत्तं यतिन्द्रियं नागं । दिस्वानं येन भगवा तेनुप-
सङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवतो पादे सिरसा निपतित्वा भगवन्तं
एतदवोच—“देसेतु मे, भन्ते, भगवा धम्मं ; देसेतु सुगतो धम्मं, यं
ममस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति । एवं वुत्ते, भगवा बाहियं
दारुचीरियं एतदवोच—“अकालो खो ताव, बाहिय ; अन्तरघरं 5
पविट्ठम्हा पिण्डाया” ति ।

दुतियं पि खो बाहियो दारुचीरियो भगवन्तं एतदवोच—
“दुज्जानं खो पनेतं, भन्ते, भगवतो वा जीवितन्तरायानं मय्हं वा
जीवितन्तरायानं । देसेतु मे, भन्ते, भगवा धम्मं ; देसेतु सुगतो धम्मं,
यं ममस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति । दुतियं पि खो भगवा 10
बाहियं दारुचीरियं एतदवोच—“अकालो खो ताव, बाहिय ; अन्तरघरं
पविट्ठम्हा पिण्डाया” ति ।

ततियं पि खो बाहियो दारुचीरियो भगवन्तं एतदवोच—“दुज्जानं
खो पनेतं, भन्ते, भगवतो वा जीवितन्तरायानं मय्हं वा जीवितन्तरायानं ।
देसेतु मे भन्ते, भगवा धम्मं, देसेतु सुगतो धम्मं, यं ममस्स दीघरत्तं 15
हिताय सुखाया” ति ।

२१. “तस्मातिह ते, बाहिय, एवं सिक्खितब्बं—‘दिट्ठे दिट्ठमत्तं
भविस्सति, सुते सुतमत्तं भविस्सति, मुते मुतमत्तं भविस्सति, विञ्जाते
विञ्जातमत्तं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, बाहिय, सिक्खितब्बं । यतो खो ते,
बाहिय, दिट्ठे दिट्ठमत्तं भविस्सति, सुते सुतमत्तं भविस्सति, मुते मुतमत्तं 20
भविस्सति, विञ्जाते विञ्जातमत्तं भविस्सति, ततो त्वं, बाहिय, न
तेन । यतो त्वं, बाहिय, न तेन ततो त्वं, बाहिय, न तत्थ ; यतो
त्वं, बाहिय, न तत्थ, ततो त्वं, बाहिय, नेविध न हरं न उभयमन्तरेन ।
एसेवन्तो दुक्खस्सा” ति ।

अथ खो बाहियस्स दारुचीरियस्स भगवतो इमाय सङ्घित्ताय 25
धम्मदेसनाय तावदेव अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि ।

अथ खो भगवा बाहियं दारुचीरियं इमिना सङ्घित्तेन ओवादेन
ओवदित्वा पक्कामि । अथ खो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो बाहियं
दारुचीरियं गावी तरुणवच्छा अधिपातेत्वा जीविता वोरपेसि ।

अथ खो भगवा सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं
पिण्डपातपटिकन्तो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं नगरम्हा निक्खमित्वा
अद्दस बाहियं दारुचीरियं कालङ्कतं^१; दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि -
“गण्हथ, भिक्खवे, बाहियस्स दारुचीरियस्स सरीरकं; मञ्चकं
5 आरोपेत्वा नीहरित्वा ज्ञापेथ; थूपञ्चस्स करोथ । सन्नह्यचारी वो,
भिक्खवे, कालङ्कतो” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पटिस्सुत्वा^२ बाहि-
यस्स दारुचीरियस्स सरीरकं मञ्चकं आरोपेत्वा नीहरित्वा ज्ञापेत्वा
थूपञ्चस्स कत्वा^३ येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
10 अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू
भगवन्तं एतदवोचुं - “दङ्गं, भन्ते, बाहियस्स दारुचीरियस्स सरीरं,
थूपो चस्स कतो । तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ? पण्डितो,
भिक्खवे, बाहियो दारुचीरियो पच्चपादि धम्मस्सानुधम्मं; न च मं
धम्माधिकरणं विहेसेसि । परिनिब्बुतो, भिक्खवे, बाहियो दारुचीरियो”
15 ति ।

R. 9

२२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

“यत्थ आपो च पठवी, तेजो वायो न गाधति ।
न तत्थ सुक्का जोतन्ति, आदिच्चो नप्पकासति ॥
20 “न तत्थ चन्दिमा भाति, तमो तत्थ न विज्जति ।
यदा च अत्तनावेदि, मुनि मोनेन ब्राह्मणो ।
अथ रूपा अरूपा च, सुखदुक्खा पमुच्चती” ति ॥
अयं^४ पि उदानो वुत्तो भगवता इति मे सुतं ति” ।

B. 87

बोधिबग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं

तयो बोधि च हुंहुङ्को, ब्राह्मणो कस्सपेन च ।
25 अजसङ्गामजटिला, बाहियेना ति दसा ति ॥

—:०:—

१. कालकतं - सी०, स्था० । २. पटियुणित्वा - रो० । ३. करित्वा - सी०, स्था०,
रो०, ४-४. स्था० पोत्थके नत्थि ।

२. मुचलिन्दवग्गो

१. मुचलिन्दसुत्तं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा उरुवेलायं विहरति नज्जा
नेरञ्जराय तीरे मुचलिन्दमूले पठमाभिसम्बुद्धो । तेन खो पन
समयेन भगवा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्तिसुखपटि-
संवेदी ।

R. 10

तेन खो पन समयेन महा अकालमेघो उदपादि सत्ताहवद्- 5
लिका सीतवातदुद्दिनी । अथ खो मुचलिन्दो नागराजा सकभवना
निक्खमित्वा भगवतो कायं सत्तक्खत्तुं भोगेहि परिक्खपित्वा उपरि-
मुद्धनि महन्तं फणं विहच्च अट्टासि — “मा भगवन्तं सीतं, मा भगवन्तं
उण्हं, मा भगवन्तं डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सो” ति ।

अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा समाधिम्हा 10
वुट्टासि । अथ खो मुचलिन्दो नागराजा विद्धं विगतवलाहकं देवं
विदित्वा भगवतो काया भोगे विनिवेठेत्वा सकवण्णं पटिसंहरित्वा
माणवकवण्णं अभिनिम्मिनित्वा भगवतो पुरतो अट्टासि पञ्जलिको
भगवन्तं नमस्समानो ।

२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं 15
उदानं उदानेसि —

B. 88

“सुखो विवेको तुट्टस्स, सुतधम्मस्स पस्सतो ।

अव्यापज्जं सुखं लोके, पाणभूतेसु संयमो ॥

“सुखा विरागता लोके, कामानं समतिक्कमो ।

अस्मिमानस्स यो विनयो, एतं वे परमं सुखं” ति ॥ 20

२. राजसुत्तं

३. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति

R. 11

जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहु-
लानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं
सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि - “को नु खो,
आवुसो, इमेसं द्विन्नं राजूनं महद्धनतरो वा महाभोगतरो वा
5 महाकोसतरो वा महाविजिततरो वा महावाहनतरो वा महब्बलतरो
वा महिद्धिकतरो वा महानुभावतरो वा राजा वा मागधो सेनियो
विम्बिसारो राजा वा पसेनदि कोसलो” ति ? अयञ्चरहि तेसं
भिक्खूनं अन्तराकथा होति विप्पकता ।

अथ खो भगवा सायण्हसमयं^१ पटिसल्लाना वुट्ठितो येनुपट्टान-
10 साला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि । निसज्ज
खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि - “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि
कथाय सन्निसिन्ना सन्निपतिता, का च पन वो अन्तराकथा
विप्पकता” ति ?

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टान-
15 सालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि - ‘को
नु खो, आवुसो, इमेसं द्विन्नं राजूनं महद्धनतरो वा महाभोगतरो वा
महाकोसतरो वा महाविजिततरो वा महावाहनतरो वा महब्बलतरो
वा महिद्धिकतरो वा महानुभावतरो वा राजा वा मागधो सेनियो
विम्बिसारो राजा वा पसेनदि कोसलो’ ति ? अयं खो नो, भन्ते,
20 अन्तराकथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

B. 80

“न ख्वेतं, भिक्खवे, तुम्हाकं पतिरूपं^२ कुलपुत्तानं सद्धा अगा-
रस्मा अनगारियं पव्वजितानं यं तुम्हे एवरूपि कथं कथेय्याथ ।
सन्निपतितानं वो, भिक्खवे द्वयं करणीयं - धम्मी वा कथा अरियो वा
तुण्हीभावो” ति ।

25 ४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तां वेलायं इमं उदानं
उदानेसि -

“यं च कामसुखं लोके, यञ्चिदं दिवियं सुखं ।

तण्हक्खयसुखस्सेते, कलं नाग्घन्ति सोळसि” ति ॥

३. दण्डसुत्तं

५. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला कुमारका अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च जेतवनं अहिं दण्डेन हनन्ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । अद्दसा खो भगवा सम्बहुले कुमारके अन्तरा च सावत्थिं 5 अन्तरा च जेतवनं अहिं दण्डेन हनन्ते ।

R. 12

६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“सुखकामानि भूतानि, यो दण्डेन विहिसति ।
अत्तनो सुखमेसानो, पेच्च सो न लभते सुखं ॥
“सुखकामानि भूतानि, यो दण्डेन न हिंसति ।
अत्तनो सुखमेसानो, पेच्च सो लभते सुखं” ति ॥

10

४. सक्कारसुत्तं

७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासन- 15 गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं; भिक्खुसङ्घो पि सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासन- गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । अञ्जतित्थिया पन परिब्बाजका असक्कता होन्ति अगरुकता अमानिता अपूजिता अनपचिता न लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । अथ खो ते 20 अञ्जतित्थिया परिब्बाजका भगवतो सक्कारं असहमाना भिक्खुसङ्घस्स च गामे च अरञ्जे च भिक्खू दिस्वा असब्भाहि फरुसाहि वाचाहि अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसेन्ति ।

B. 90

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उप- सङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना 25

खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं - “एतरहि, भन्ते, भगवा सक्कतो
 गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासनगिलान-
 पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं ; भिक्खुसङ्घो पि सक्कतो गरुकतो मानितो
 पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्ज-
 ५ परिक्खारानं । अञ्जतित्थिया पन परिब्बाजका असक्कता अगुरुकता
 अमानिता अपूजिता अनपचिता न लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासन-
 गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । अथ खो ते, भन्ते, अञ्जतित्थिया
 परिब्बाजका भगवतो सक्कारं असहमाना भिक्खुसङ्घस्स च गामे च
 अरञ्जे च भिक्खू दिस्वा असब्भाहि फरुसाहि वाचाहि अक्कोसन्ति
 १० परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसन्ती” ति ।

८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि -

“गामे अरञ्जे सुखदुक्खफुट्ठो,
 नेवत्ततो नो परतो दहेथ ।
 १५ फुसन्ति फस्सा उपधिं पटिच्च,
 निरूपधिं केन फुसेय्यु फस्सा” ति ।

५. उपासकसुत्तं

९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
 अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अञ्जतरो इच्छानङ्ग-
 लको उपासको सावत्थियं अनुप्पत्तो होति केनचिदेव करणीयेन । अथ खो
 २० सो उपासको सावत्थियं तं करणीयं तीरेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि ;
 उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
 निसिन्नं खो तं उपासकं भगवा एतदवोच - “चिरस्सं खो त्वं, उपासक,
 इमं परियायमकासि यदिदं इधागमनाया” ति ।

“चिरपटिकाहं भन्ते, भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमितुकामो,
 २५ अपि चाहं केहिचि केहिचि किच्चकरणीयेहि व्यावटो । एवाहं नासक्खिं
 भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमितुं” ति ।

१०. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
 उदानं उदानेसि -

“सुखं वत तस्स न होति किञ्चि,
सङ्घातधम्मस्स बहुस्सुतस्स ।
सकिञ्चनं पस्स विहञ्जमानं,
जनो जनस्मिं पटिबन्धरूपो” ति ॥

६. गब्भिनीसुत्तं

११. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति ५
जेटवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अञ्जतरस्स
परिव्वाजकस्स दहरमाणविका^१ पजापति होति गब्भिनी उपविजञ्जा ।
अथ खो सा परिव्वाजिका तं परिव्वाकं एतदवोच — “गच्छ त्वं,
ब्राह्मण, तेलं आहर,^२ यं मे विजाताय भविस्सती” ति ।

एवं वुत्ते, सो परिव्वाजको तं परिव्वाजिकं एतदवोच — “कुतो १०
पनाहं भोति,^३ तेलं आहरामी” ति ? दुतियं पि खो सा परिव्वाजिका
तं परिव्वाजकं एतदवोच — “गच्छ त्वं, ब्राह्मण, तेलं आहर, यं मे
विजाताय भविस्सती” ति । दुतियं पि खो सो परिव्वाजिको तं परिव्वा-
जिकं एतदवोच — “कुतो पनाहं, भोति, तेलं आहरामी” ति ? ततियं
पि खो सा परिव्वाजिका तं परिव्वाजकं एतदवोच — “गच्छ त्वं, १५
ब्राह्मण, तेलं आहर, यं मे विजाताय भविस्सती” ति ।

तेन खो पन समयेन रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स कोट्टागारे
समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा सप्पिस्स वा तेलस्स वा यावदत्थं पातुं दीयति,^४
नो नीहरितुं ।

अथ खो तस्स परिव्वाजकस्स एतदहोसि — “रञ्जो खो पन २०
पसेनदिस्स कोसलस्स कोट्टागारे समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा सप्पिस्स वा
तेलस्स वा यावदत्थं पातुं दीयति, नो नीहरितुं । यन्नूनाहं रञ्जो
पसेनदिस्स कोसलस्स कोट्टागारं गत्वा तेलस्स यावदत्थं पिवित्वा घरं
आगत्वा उच्छद्दित्वान^५ ददेय्यं, यं इमिस्सा विजाताय भविस्सती” ति ।

अथ खो सो परिव्वाजको रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स २५
कोट्टागारं गत्वा तेलस्स यावदत्थं पिवित्वा घरं आगत्वा नेव सक्कोति

१. जनम्हि — स्या०, रो० । २. दहरा माणविका — सी०, रो० । ३. आहार — सी० ।

४. भोतिया — स्या०, रो० । ५. दिध्यति — सी० । ६. उगिरित्वान — सी०, स्या०, रो० ।

उद्धं कातुं, न पन अधो । सो दुक्खाहि तिब्बाहि' खराहि कटुकाहि वेदनाहि फुट्ठो आवट्टति परिवट्टति ।

अथ खो भगवा पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । अद्दसा खो भगवा तं परिब्बाजकं दुक्खाहि तिब्बाहि खराहि कटुकाहि वेदनाहि फुट्ठं आवट्टमानं परिवट्टमानं ।

१२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“सुखिनो वत ये अकिञ्चना,
वेदगुनो हि जना अकिञ्चना ।
सकिञ्चनं पस्स विहञ्जमानं,
जनो' जनस्मि पटिवन्धचित्तो'” ति ॥

७. एकपुत्तकसुत्तं

१३. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अञ्जतरस्स उपासकस्स एकपुत्तको पियो मनापो कालङ्कतो होति । अथ खो सम्बहुला उपासका अल्लवत्था अल्लकेसा दिवा दिवस्स येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते उपासके भगवा एतदवोच - “किं नु खो तुम्हे उपासका अल्लवत्था अल्लकेसा इधूपसङ्कमन्ता दिवा दिवस्सा” ति ?

२० एवं वुत्ते, सो उपासको भगवन्तं एतदवोच - “मय्हं खो, भन्ते, एकपुत्तको पियो मनापो कालङ्कतो । तेन मयं अल्लवत्था अल्लकेसा इधूपसङ्कमन्ता दिवा दिवस्सा” ति ।

१४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“पियरूपस्सादगधितासे' देवकाया पुथु मनुस्सा च ।
अघाविनो परिजुत्ता, मच्चुराजस्स वसं गच्छन्ति ॥

१. तिप्पाहि - स्या० । २. जनम्हि - स्या०, रो० । ३. पटिवद्धचित्तो - स्या० ।
४. ० स्सात० - सी०, रो० ।

“ये वे दिवा च रत्तो च,
अप्पमत्ता जहन्ति पियरूपं ।
ते वे खणन्ति अधमूलं,
मच्चुनो आमिसं दुरतिवत्तं” ति ॥

८. सुप्पवासासुत्तं

१५. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा कुण्डिकायं^१ विहरति ५
कुण्डधानवने^२ । तेन खो पन समयेन सुप्पवासा कोलियधीता सत्त
वस्सानि गब्भं धारेति । सत्ताहं मूब्हगब्भा सा दुक्खाहि तिब्बाहि
खराहि कटुकाहि वेदनाहि फुट्टा तीहि वितक्केहि अधिवासेति—“सम्मा-
सम्बुद्धो वत सो भगवा यो इमस्स एवरूपस्स दुक्खस्स पहानाय
धम्मं देसेति; सुप्पटिपन्नो वत तस्स भगवतो सावकसङ्घो यो इमस्स 10
एवरूपस्स दुक्खस्स पहानाय पटिपन्नो; सुसुखं वत तं निब्बानं यत्थिदं
एवरूपं दुक्खं न संविज्जती” ति ।

अथ खो सुप्पवासा कोलियधीता सामिकं आमन्तेसि—“एहि त्वं,
अय्यपुत्त, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो
पादे सिरसा वन्दाहि; अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्टानं बलं फासुविहारं 15
पुच्छ—‘सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता भगवतो पादे सिरसा वन्दति;
अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्टानं बलं फासुविहारं पुच्छती’ ति । एवं
च वदेहि—‘सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता सत्त वस्सानि गब्भं
धारेति । सत्ताहं मूब्हगब्भा सा दुक्खाहि तिब्बाहि खराहि कटुकाहि
वेदनाहि फुट्टा तीहि वितक्केहि अधिवासेति—सम्मासम्बुद्धो वत सो 20
भगवा यो इमस्स एवरूपस्स दुक्खस्स पहानाय धम्मं देसेति;
सुप्पटिपन्नो वत तस्स भगवतो सावकसङ्घो यो इमस्स एवरूपस्स
दुक्खस्स पहानाय पटिपन्नो; सुसुखं वत तं निब्बानं यत्थिदं एवरूपं
दुक्खं न संविज्जती” ति ।

“परमं” ति खो सो कोलियपुत्तो सुप्पवासाय कोलियधीताय 25
पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं

१. कुण्डिकायं—सी०, स्या०, रो० । २. कुण्डिधानवने—स्या०, रो० ।

अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि' । एकमन्तं निसिन्नो' खो कोलियपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —“सुप्पवासा, भन्ते कोलियधीता भगवतो पादे सिरसा वन्दति, अप्पावाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं वलं फासुविहारं पुच्छति; एवं च वदेति—‘सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता सत्त वस्सानि गब्भं धारेति ।

R. 16 5 सत्ताहं मूब्हगब्भा सा दुवखाहि तिब्बाहि खराहि कटुकाहि वेदनाहि फुट्ठा तीहि वितक्केहि अधिवासेति —सम्मासम्बुद्धो वत सो भगवा यो इमस्स एवरूपस्स दुक्खस्स पहानाय धम्मं देसेति; सुप्पटिपन्नो वत तस्स भगवतो सावकसङ्घो यो इमस्स एवरूपस्स दुक्खस्स पहानाय पटिपन्नो; सुसुखं वत' निब्बानं यत्थिदं एवरूपं दुक्खं न संविज्जती”' ति ।

10 “सुखिनी होतु सुप्पवासा कोलियधीता; अरोगा अरोगं पुत्तं विजायतू” ति ।

सह वचना च पन भगवतो सुप्पवासा कोलियधीता सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजायि ।

“एवं, भन्ते” ति खो सो कोलियपुत्तो भगवतो भासितं 15 अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन सकं घरं तेन पच्चायासि । अद्दसा खो सो कोलियपुत्तो सुप्पवासं कोलियधीतरं सुखिनि अरोगं अरोगं पुत्तं विजातं । दिस्वानस्स एतदहोसि —“अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नामायं सुप्पवासा कोलियधीता सह 20 वचना च पन भगवतो सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजायिस्सती” ति ! अत्तमनो पमुदितो पीतिसोमनस्सजातो अहोसि ।

अथ खो सुप्पवासा कोलियधीता सामिकं आमन्तेसि —“एहि त्वं, अय्यपुत्त, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि —‘सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता भगवतो पादे 25 सिरसा वन्दती’ ति; एवं च वदेहि—‘सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता सत्त वस्सानि गब्भं धारेति । सत्ताहं मूब्हगब्भा सा एतरहि सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजाता । सा सत्ताहं बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं भत्तेन निमन्तेति । अधिवासेतु किर, भन्ते, भगवा सुप्पवासाय कोलियधीताय सत्त भत्तानि सद्धि भिक्खुसङ्घेना’ ” ति ।

“परमं” ति खो सो कोलियपुत्तो सुप्पवासाय कोलियधीताय पटिस्सुत्वा^१ येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो कोलियपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —

“सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता भगवतो पादे सिरसा वन्दति; 5
एवं च वदेति — ‘सुप्पवासा, भन्ते, कोलियधीता सत्त वस्सानि गव्भं धारेति । सत्ताहं मूब्हगव्भा सा एतरहि सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजाता । सा सत्ताहं बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं भत्तेन निमन्तेति । अधिवासेतु किर, भन्ते, भगवा सुप्पवासाय कोलियधीताय सत्त भत्तानि सद्धिं भिक्खुसङ्घेना’” ति । 10

तेन खो पन समयेन अञ्जतरेन उपासकेन बुद्धप्पमुखो भिक्खु-
सङ्घो स्वातनाय भत्तेन निमन्तितो होति; सो च उपासको आयस्मतो
महामोग्गल्लानस्स उपट्ठाको होति । अथ खो भगवा आयस्मन्तं महा-
मोग्गल्लानं आमन्तेसि — “एहि त्वं, मोग्गल्लान, येन सो उपासको तेनुप-
सङ्कमि^२; उपसङ्कमित्वा तं उपासकं एवं वदेहि — ‘सुप्पवासा, आवुसो, 15
कोलियधीता सत्त वस्सानि गव्भं धारेसि । सत्ताहं मूब्हगव्भा सा
एतरहि सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजाता । सा सत्ताहं बुद्धप्पमुखं
भिक्खुसङ्घं भत्तेन निमन्तेति । करोतु सुप्पवासा कोलियधीता सत्त
भत्तानि, पच्छा त्वं करिस्ससी’ ति । तुय्हेसो उपट्ठाको” ति । 20

“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो 20
पटिस्सुत्वा येन सो उपासको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं उपासकं
एतदवोच — “सुप्पवासा, आवुसो, कोलियधीता सत्त वस्सानि गव्भं
धारेति^३ । सत्ताहं मूब्हगव्भा सा एतरहि सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं
विजाता । सा सत्ताहं बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं भत्तेन निमन्तेति ।
करोतु सुप्पवासा कोलियधीता सत्त भत्तानि । पच्छा त्वं करि- 25
स्ससी” ति ।

“सचे मे, भन्ते, अय्यो महामोग्गल्लानो तिण्णं धम्मानं
पाटिभोगो — भोगानं च जीवितस्स च सद्दाय च, करोतु सुप्पवासा
कोलियधीता सत्त भत्तानि; पच्छाहं करिस्सामी” ति ।

१. पटिस्सुत्वा — सी० । २. तेनुपसङ्कमेय्यासि — सी० । ३. धारेसि — सी० ।

“द्विन्नं खो ते' अहं', आवुसो, धम्मानं पाटिभोगो - भोगानं च जीवितस्स च । सद्धाय पन त्वंयेव पाटिभोगो” ति ।

“सचे मे, भन्ते, अय्यो महामोग्गल्लानो द्विन्नं धम्मानं पाटि-
भोगो - भोगानं च जीवितस्स च, करोतु सुप्पवासा कोलियधीता सत्त
5 भत्तानि; पच्छाहं करिस्सामी” ति ।

अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तं उपासकं सञ्जापेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच - “सञ्जत्तो', भन्ते, सो उपासको मया; करोतु सुप्पवासा कोलियधीता सत्त भत्तानि; पच्छा सो करिस्सती” ति ।

10 अथ खो सुप्पवासा कोलियधीता सत्ताहं बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारैसि, तं च दारकं भगवन्तं वन्दापेसि सब्बं च भिक्खुसङ्घं ।

B. 97

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो तं दारकं एतदवोच - “कच्चि ते, दारक, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि न किञ्चि दुक्खं” ति ?

15 “कुतो मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं, कुतो यापनीयं ! सत्त मे' वस्सानि' लोहितकुम्भियं' वुत्तानी” ति ।

अथ खो सुप्पवासा कोलियधीता - “पुत्तो मे धम्मसेनापतिना सद्धिं मन्तेती” ति अत्तमना पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता अहोसि । अथ खो भगवा सुप्पवासं' कोलीयधीतरं अत्तमनं पमुदितं पीतिसोमन-
20 स्सजातं विदित्वा' सुप्पवासं कोलियधीतरं एतदवोच - “इच्छेय्यासि त्वं, सुप्पवासे, अञ्जं पि एवरूपं पुत्तं” ति ?

R. 18

“इच्छेय्यामहं, भगवा, अञ्जानि पि एवरूपानि सत्त पुत्तानी” ति ।
१६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

25 “असातं सातरूपेन, पियरूपेन अप्पियं ।
दुक्खं सुखस्स रूपेन, पमत्तमतिवत्तती” ति ।

९. विसाखासुत्तं

१७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन विसाखाय मिगारमातुया कोचिदेव अत्थो रञ्जे पसेनदिम्हि कोसले पटिवद्धो^१ होति । तं राजा पसेनदि कोसलो न यथाधिष्णायं तीरेति ।

अथ खो विसाखा मिगारमाता दिवा^२ दिवस्स^३ येन भगवा ५ तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो विसाखं मिगारमातरं भगवा एतदवोच — “हन्द कुतो नु त्वं, विसाखे, आगच्छसि दिवा दिवस्सा” ति ?

“इध मे, भन्ते, कोचिदेव अत्थो रञ्जे पसेनदिम्हि कोसले पटिवद्धो ; तं राजा पसेनदि कोसलो न यथाधिष्णायं तीरेती” ति । १०

१८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

B. 98

“सब्बं परवसं दुक्खं, सब्बं इस्सरियं सुखं ।

साधारणे विहञ्जन्ति, योगा हि दुरितक्कमा” ति ॥

१०. भट्टियसुत्तं

१९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा अनुपियायं विहरति १५ अम्बवने । तेन खो पन समयेन आयस्मा भट्टियो काळीगोधाय^४ पुत्तो अरञ्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि सुञ्जागारगतो पि अभिक्खणं उदानं उदानेसि — “अहो सुखं, अहो सुखं” ति !

अस्सोसुं खो सम्बहुला भिक्खू आयस्मतो भट्टियस्स काळीगो-
धाय पुत्तस्स अरञ्जगतस्स पि रुक्खमूलगतस्स पि सुञ्जागारगतस्स पि २०
अभिक्खणं उदानं उदानेन्तस्स — “अहो सुखं, अहो सुखं” ति ! सुत्त्वान नेसं एतदहोसि — “निस्संसयं खो, आवुसो, आयस्मा भट्टियो काळी-
गोधाय पुत्तो अनभिरतो ब्रह्मचरियं चरति यंस^५ पुब्बे अगारियभूतस्स”
रज्जसुखं, सो तमनुस्सरमानो अरञ्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि सुञ्जा-
गारगतो पि अभिक्खणं उदानं उदानेसि — “अहो सुखं, अहो सुखं” ति ! २५

R. 19

१. पटिवन्धो—रो० । २—२. दिवादिवस्सेव—स्या०; दिवादिवस्सेवसे—रो० । ३.

कालिगोधाय—रो०; काळिगोधाय—सी० । ४. यस्स—रो० । ५. अगारिकभूतस्स—स्या० ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उप-
सङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना
खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं—“आयस्मा, भन्ते, भदियो काळी-
गोधाय पुत्तो अरञ्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि सुञ्जागारगतो पि
5 अभिक्खणं उदानं उदानेसि—‘अहो सुखं, अहो सुखं’ ति ! निस्संसयं
खो, भन्ते, आयस्मा भदियो काळीगोधाय पुत्तो अनभिरतो ब्रह्मचरियं
चरति यंस पुब्बे अगारियभूतस्स रज्जसुखं, सो तमनुस्सरमानो अरञ्ज-
गतो पि रुक्खमूलगतो पि सुञ्जागारगतो पि अभिक्खणं उदानं उदानेसि—
‘अहो सुखं, अहो सुखं’ ” ति !

B. 99

10

अथ खो भगवा अञ्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि—“एहि त्वं,
भिक्खु, मम वचनेन भदियं भिक्खुं आमन्तेहि—‘सत्था तं, आवुसो
भदिय, आमन्तेती’ ” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा
भदियो काळीगोधाय पुत्तो तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भदियं काळी-
15 गोधाय पुत्तं एतदवोच—“सत्था तं, आवुसो भदिय, आमन्तेती” ति ।
“एवमावुसो” ति खो आयस्मा भदियो काळीगोधाय पुत्तो तस्स
भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं भदियं
काळीगोधाय पुत्तं भगवा एतदवोच—

20

“सच्चं किर त्वं, भदिय, अरञ्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि
सुञ्जागारगतो पि अभिक्खणं उदानं उदानेसि—‘अहो सुखं, अहो
सुखं’ ” ति !

“एवं, भन्ते” ति ।

“किं पन त्वं, भदिय, अत्थवसं सम्पस्समानो अरञ्जगतो पि
25 रुक्खमूलगतो पि सुञ्जागारगतो पि अभिक्खणं उदानं उदानेसि—‘अहो
सुखं, अहो सुखं’ ” ति !

“पुब्बे मे, भन्ते, अगारियभूतस्स रज्जं कारेन्तस्स अन्तो पि
अन्तेपुरे रुक्खा सुसंविहिता अहोसि, बहि पि अन्तेपुरे रुक्खा सुसंविहिता
अहोसि, अन्तो पि नगरे रुक्खा सुसंविहिता अहोसि, बहि पि नगरे

रक्खा सुसंविहिता अहोसि, अन्तो पि जनपदे रक्खा सुसंविहिता अहोसि,
 वहि पि जनपदे रक्खा सुसंविहिता अहोसि । सो खो अहं, भन्ते, एवं
 रक्खितो गोपितो सन्तो भीतो उब्बिग्गो उस्सङ्की उत्रासी विहासि ।
 एतरहि खो पनाहं, भन्ते, अरञ्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि सुञ्जागर-
 गतो पि एको^१ अभीतो अनुब्बिग्गो अनुस्सङ्की अनुत्रासी अप्पोस्सुवको 5
 पन्नलोमो परदत्तवुत्तो^२, मिगभूतेन चेतसा विहरामि । इमं^३ खो अहं,
 भन्ते, अत्थवसं सम्पस्समानो अरञ्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि सुञ्जा-
 गारगतो पि अभिक्खणं उदानं उदानेसि — ‘अहो सुखं, अहो सुखं’” ति !

B. 20

२०. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि —

10

“यस्सन्तरतो न सन्ति कोपा,
 इतिभवाभवतं च वीतिवत्तो ।
 तं विगतभयं सुखि असोकं,
 देवा नानुभवन्ति दस्सनाया” ति ॥

B. 100

मुचलिन्दवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्दानं

मुचलिन्दो राजा दण्डेन, सक्कारो उपासकेन च ।
 गग्भिनी एकपुत्तो च, सुप्पवासा विसाखा च ।
 काळीगोधाय भट्टियो ति ॥

15

—:०:—

३. नन्दवग्गो

१. कम्मविपाकजसुत्तं

R. 21

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेत खो पन समयेन अञ्जतरो भिक्खु
भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय
पुराणकम्मविपाकजं दुक्खं तिब्बं खरं कटुकं वेदनं अधिवासेन्तो सतो
5 सम्पजानो अविहञ्जमानो ।

अद्सा खो भगवा तं भिक्खुं अविदूरे निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा
उजुं कायं पणिधाय पुराणकम्मविपाकजं दुक्खं तिब्बं खरं कटुकं वेदनं
अधिवासेन्तं सतं सम्पजानं अविहञ्जमानं ।

२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
10 उदानेसि —

“सब्बकम्मजहस्स भिक्खुनो,
धुनमानस्स पुरे कतं रजं ।
अममस्स ठितस्स तादिनो,
अत्थो नत्थि जनं लपेतवे” ति ॥

२. नन्दसुत्तं

B. 101

15

३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा नन्दो
भगवतो भाता मातुच्छापुत्तो सम्बहुलानं भिक्खून् एवमारोचेति —
“अनभिरतो अहं, आवुसो, ब्रह्मचरियं चरामि; न सक्कोमि ब्रह्मचरियं
सन्धारेतुं, सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्सामी” ति ।

20

अथ खो अञ्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-
मित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो

सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मा, भन्ते, नन्दो भगवतो भाता मातुच्छापुत्तो सम्बहुलानं भिक्खूनं एवमारोचेति — ‘अनभिरतो अहं, आवुसो, ब्रह्मचरियं चरामि, न सक्कोमि ब्रह्मचरियं सन्धारेतुं, सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्सामी’ ” ति ।

R. 22

अथ खो भगवा अञ्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, 5
मम वचनेन नन्दं भिक्खुं आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो नन्द, आमन्तेती’ ” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा नन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं नन्दं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो नन्द, आमन्तेती” ति ।

“एवमावुसो” ति खो आयस्मा नन्दो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा 10
येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं नन्दं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, नन्द, सम्बहुलानं भिक्खूनं एवमारोचेसि — ‘अनभिरतो अहं, आवुसो, ब्रह्मचरियं चरामि, न सक्कोमि ब्रह्मचरियं सन्धारेतुं, सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्सामी’ ” ति ?

15

“एवं, भन्ते” ति ।

“किस्स पन त्वं, नन्द, अनभिरतो ब्रह्मचरियं चरसि, न सक्कोसि ब्रह्मचरियं सन्धारेतुं, सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्ससी” ति ?

‘साकियानी मं’, भन्ते, जनपदकल्याणी घरा निक्खमन्तस्स’ 20
उपड्डुल्लिखितेहि केसेहि अपलोकेत्वा मं एतदवोच — ‘तुवटं खो, अय्यपुत्त, आगच्छेय्यासी’ ति । सो खो अहं, भन्ते, तमनुस्सरमानो अनभिरतो ब्रह्मचरियं चरामि, न सक्कोमि ब्रह्मचरियं सन्धारेतुं, सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्सामी” ति ।

B. 102

अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दं बाहायं गहेत्वा — सेय्यथापि 25
नाम बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मिञ्जेय्य, एवमेव — जेतवने अन्तरहितो देवेसु तार्वतिसेसु पातुरहोसि ।

तेन खो पन समयेन पञ्चमत्तानि अच्छरासतानि सक्कस्स देवानमिन्दस्स उपट्ठानं आगतानि होन्ति कुक्कुटपादानि । अथ खो भगवा

आयस्मन्तं नन्दं आमन्तेसि - “पस्ससि नो त्वं, नन्द, इमानि पञ्च
अच्छरासतानि कुक्कुटपादानी” ति ?

“एवं, भन्ते” ति ।

“तं किं मञ्जसि, नन्द, कतमानु खो अभिरूपतरा वा दस्स-
नीयतरा वा पासादिकतरा वा, साकियानी वा जनपदकल्याणी इमानि
वा पञ्च अच्छरासतानि कुक्कुटपादानी” ति ?

R. 23

“सेय्यथापि, भन्ते, पलुट्टुमक्कटी कण्णनासच्छिन्ना, एवमेव खो,
भन्ते, साकियानी जनपदकल्याणी इमेसं पञ्चन्नं अच्छरासतानं उप-
निधाय सङ्ख्यं पि नोपेति कलभागं पि नोपेति उपनिधिं पि नोपेति ।
अथ खो इमानि पञ्च अच्छरासतानि अभिरूपतरानि चेव दस्सनीय-
तरानि च पासादिकतरानि चा” ति ।

“अभिरम, नन्द, अभिरम, नन्द ! अहं ते पाटिभोगो पञ्चन्नं
अच्छरासतानं पटिलाभाय कुक्कुटपादानं” ति ।

“सचे मे, भन्ते, भगवा पाटिभोगो पञ्चन्नं अच्छरासतानं
पटिलाभाय कुक्कुटपादानं”, अभिरमिस्सामहं, भन्ते, भगवति ब्रह्म-
चरिये” ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दं बाहायं गहेत्वा - सेय्यथापि नाम
बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मि-
ञ्जेय्य, एवमेव - देवेसु तावत्तिसेसु अन्तरहितो जेतवने पातुरहोसि ।

B. 103

४. अस्सोसुं खो भिक्खू - “आयस्मा किर नन्दो भगवतो
भाता मातुच्छापुत्तो अच्छरानं हेतु ब्रह्मचरियं चरति; भगवा किरस्स
पाटिभोगो पञ्चन्नं अच्छरासतानं पटिलाभाय कुक्कुटपादानं” ति ।

अथ खो आयस्मतो नन्दस्स सहायका भिक्खू आयस्मन्तं नन्दं
भतकवादेन च उपक्वितकवादेन च समुदाचरन्ति - “भतको किरायस्मा
नन्दो, उपक्वितको किरायस्मा नन्दो अच्छरानं हेतु ब्रह्मचरियं चरति;
भगवा किरस्स पाटिभोगो पञ्चन्नं अच्छरासतानं पटिलाभाय कुक्कुट-
पादानं” ति ।

अथ खो आयस्मा नन्दो सहायकानं भिक्खून् भतकवादेन च

उपक्विकतकवादेन च अट्टीयमानो हरायमानो जिगुच्छमानो' एको वूपकट्टो
अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय
कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पव्वजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्म-
चरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहासि । “खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं कतं करणीयं नापरं इत्थ- 5
त्ताया” ति अब्भञ्जासि । अञ्जतरो खो पनायस्मा नन्दो अरहतं
अहोसि ।

अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय' रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा
केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता 10
भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मा, भन्ते, नन्दो भगवतो भाता मातुच्छापुत्तो
आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं
अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती” ति । भगवतो पि खो
जाणं उदपादि — “नन्दो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति
पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज 15
विहरती” ति ।

R. 24

अथ खो आयस्मा नन्दो तस्सा रत्तिया अच्चयेन येन भगवा
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा नन्दो भगवन्तं एतदवोच — “यं मे,
भन्ते, भगवा पाटिभोगो पञ्चन्नं अच्छरासतानं पटिलाभाय कुक्कुटपादानं, 20
मुञ्चामहं, भन्ते, भगवन्तं एतस्मा पटिस्सवा” ति ।

“मया पि खो त्वं, नन्द, चेतसा चेतो परिच्च विदितो — ‘नन्दो
आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं
अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ ति । देवता पि मे एतमत्थं
आरोचेसि — ‘आयस्मा, भन्ते, नन्दो भगवतो भाता मातुच्छापुत्तो 25
आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं
अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ ति । यदेव खो ते, नन्द,
अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं, अथाहं मुत्तो एतस्मा
पटिस्सवा” ति ।

B. 104

१. जिगुच्छियमानो — रो०; जिगुच्छमानो — सी० । २. अतिक्कन्ताय — रो० । ३. ते
— सी०, स्या०, रो० ।

५. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“यस्स नित्तिण्णो पङ्को, मद्दितो कामकण्ठको ।

मोहक्खयं अनुप्पत्तो, सुखदुक्खेसु न वेधती स भिक्खू” ति ॥

३. यसोजसुत्तं

६. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन यसोजप्पमुखानि
पञ्चमत्तानि भिक्खुसतानि सावत्थिं अनुप्पत्तानि होन्ति भगवन्तं
दस्सनाय । तेध खो आगन्तुका भिक्खू नेवासिकेहि भिक्खूहि सद्धि
पटिसम्मोदमाना सेनासनानि पञ्जापयमाना पत्तचीवरानि पटिसामय-
१० माना उच्चासदा महासदा अहेसुं ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि - “के पनेते,
आनन्द, उच्चासदा महासदा, केवट्टा मञ्जे मच्छविलोपे” ति ?

“एतानि, भन्ते, यसोजप्पमुखानि पञ्चमत्तानि भिक्खुसतानि
सावत्थिं अनुप्पत्तानि भगवन्तं दस्सनाय । तेते^१ आगन्तुका भिक्खू
१५ नेवासिकेहि भिक्खूहि सद्धि पटिसम्मोदमाना सेनासनानि पञ्जापयमाना
पत्तचीवरानि पटिसामयमाना उच्चासदा महासदा” ति ।

“तेनहानन्द, मम वचनेन ते भिक्खू आमन्तेहि - ‘सत्था
आयस्मन्ते आमन्तेती’” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा
येन^२ ते^३ भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच -
२० “सत्था आयस्मन्ते आमन्तेती” ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू
आयस्मतो आनन्दस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्ग-
मित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने
खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच -

२५ “किं नु तुम्हे, भिक्खवे, उच्चासदा महासदा, केवट्टा मञ्जे
मच्छविलोपे” ति ? एवं वुत्ते,^४ आयस्मा यसोजो भगवन्तं एतदवोच -
“इमानि, भन्ते, पञ्चमत्तानि भिक्खुसतानि सावत्थिं अनुप्पत्तानि

भगवन्तं दस्सनाय । तेमे आगन्तुका भिक्खू नेवासिकेहि भिक्खूहि सद्धिं पटिसम्मोदमाना सेनासनानि पञ्चापयमाना पत्तचीवरानि पटिसामयमाना उच्चासद्दा महासद्दा” ति ।

“गच्छथ, भिक्खवे, पणामेमि’ वो’; न वो मम सन्तिके वत्थब्बं” ति ।

5

“एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सेनासनं संसामेत्वा’ पत्तचीवरमादाय येन वज्जी तेन चारिकं पक्कमिसु । वज्जीसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमाना येन वग्गुमुदा नदी तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा वग्गुमुदाय नदिया तीरे पण्णकुटियो करित्वा वस्सं उपगच्छिसु ।

10

७. अथ खो आयस्मा यसोजो वस्सूपगतो भिक्खू आमन्तेसि — “भगवता मयं, आवुसो, पणामिता अत्थकामेन हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय । हन्द मयं, आवुसो, तथा विहारं कप्पेम यथा नो विहरतं भगवा अत्तमनो अस्सा” ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो यसोजस्स पच्चस्सोसुं । अथ खो ते भिक्खू वूपकट्ठा अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता तेनेवन्तरवस्सेन सब्बेव तिस्सो विज्जा सच्छाकंसु ।

15

अथ खो भगवा सावत्थियं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन वेसाली’ तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन वेसाली तदवसरि । तत्र सुदं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागार-
सालायं ।

20

अथ खो भगवा वग्गुमुदातीरियानं भिक्खूनं चेतसा चेतो परिच्च मनसि करित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आलोकजाता विय मे, आनन्द, एसा दिसा, ओभासजाता विय मे, आनन्द, एसा दिसा; यस्सं दिसायं वग्गुमुदातीरिया भिक्खू विहरन्ति । गन्तुं अप्पटिकूलासि मे मनसि कातुं । पहिण्येय्यासि त्वं, आनन्द, वग्गुमुदातीरियानं भिक्खूनं सन्तिके दूतं — ‘सत्था आयस्मन्ते आमन्तेति, सत्था आयस्मन्तानं दस्सनकामो’” ति ।

B. 106

25

R. 26

“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा

येन अञ्चतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच - “एहि त्वं, आवुसो, येन वग्गुमुदातीरिया भिक्खू तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा वग्गुमुदातीरिये भिक्खू एवं वदेहि - ‘सत्था आयस्मन्ते आमन्तेति, सत्था आयस्मन्तानं दस्सनकामो’ ” ति ।

- 5 “एवमावुसो” ति खो सो भिक्खु आयस्मतो आनन्दस्स पटिस्सुत्वा - सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मिञ्जेय्य, एवमेव - महावने कूटागारसालायं अन्तरहितो वग्गुमुदाय नदिया तीरे तेसं भिक्खूनं पुरतो पातुरहोसि । अथ खो सो भिक्खु वग्गुमुदातीरिये भिक्खू एतदवोच - “सत्था आय-
10 स्मन्ते आमन्तेति, सत्था आयस्मन्तानं दस्सनकामो” ति ।

“एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय - सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मिञ्जेय्य, एवमेव - वग्गुमुदाय नदिया तीरे अन्तरहिता महावने कूटागारसालायं भगवतो सम्मुखे
15 पातुरहेसुं । तेन खो पन समयेन भगवा आनेञ्जेन समाधिना निसिन्धो होति । अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि - “कतमेन नु खो भगवा विहारेण एतरहि विहरती” ति ? अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि - “आनेञ्जेन खो भगवा विहारेण एतरहि विहरती” ति । सब्बेव आनेञ्जसमाधिना निसीदिसु ।

B. 107 20

८. अथ खो आयस्मा आनन्दो अभिक्कन्ताय रत्तिया, निक्खन्ते पठमे यामे, उट्ठायासना एकसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच - “अभिक्कन्ता, भन्ते, रत्ति; निक्खन्तो पठमो यामो ; चिरनिसिन्धा आगन्तुका भिक्खू ; पटिसम्मोदतु, भन्ते, भगवा आगन्तुकेहि भिक्खूही” ति । एवं वुत्ते, भगवा तुण्ही अहोसि ।

25

दुतियं पि खो आयस्मा आनन्दो अभिक्कन्ताय रत्तिया, निक्खन्ते मज्झिमे यामे, उट्ठायासना एकसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच - “अभिक्कन्ता, भन्ते, रत्ति; निक्खन्तो मज्झिमो यामो ; चिरनिसिन्धा आगन्तुका भिक्खू ; पटिसम्मोदतु, भन्ते, भगवा आगन्तुकेहि भिक्खूही” ति । दुतियं पि खो

B. 27

30 भगवा तुण्ही अहोसि ।

तत्तियं पि खो आयस्मा आनन्दो अभिक्कन्ताय रत्तिया,
 निक्खन्ते पच्छिमे यामे, उद्धस्ते' अरुणे, नन्दिमुखिया रत्तिया
 उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा
 भगवन्तं एतदवोच - “अभिक्कन्ता, भन्ते, रत्ति ; निक्खन्तो पच्छिमो
 यामो ; उद्धस्तो अरुणो ; नन्दिमुखी रत्ति; चिरनिसिन्ना आगन्तुका 5
 भिक्खू ; पटिसम्मोदतु, भन्ते, भगवा, आगन्तुकेहि भिक्खूही” ति ।

अथ खो भगवा तम्हा समाधिम्हा वुट्ठित्वा आयस्मन्तं आनन्दं
 आमन्तेसि - “सचे खो त्वं, आनन्द, जानेय्यासि एत्तकं पि ते नप्पटि-
 भासेय्य । अहं च, आनन्द, इमानि च पञ्च भिक्खुसतानि सब्बेव
 आनेञ्जसमाधिना निसीदिम्हा” ति । 10

९. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
 उदानं उदानेसि -

“यस्स जितो कामकण्ठको,
 अक्कोसो च वधो च बन्धनं च ।
 पब्बतो व' सो ठितो अनेजो,
 सुखदुक्खेसू न वेधती स भिक्खू” ति ॥ 15

४. सारिपुत्तसुत्तं

१०. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
 अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो
 भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं
 पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं 20
 सारिपुत्तं अविदूरे निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय
 परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा ।

११. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
 उदानं उदानेसि -

“यथा पि पब्बतो सेलो, अचलो सुप्पतिट्ठितो ।
 एवं मोहक्खया भिक्खु, पब्बतो व न वेधती” ति ॥ 25

५. महामोग्गल्लानसुत्तं

R. 28

१२. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय कायगताय सतिया अज्झत्तं सूपट्ठिताय । अद्दसा खो
 ५ भगवा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अविदूरे निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय कायगताय सतिया अज्झत्तं सूपट्ठिताय ।

१३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

10 “सति कायगता उपट्ठिता,
 छसु फस्सायतनेसु संवृतो ।
 सततं भिक्खु समाहितो,
 जञ्जा निब्बानमत्तनो” ति ॥

६. पिलिन्दवच्छसुत्तं

B. 109

१४. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा पिलिन्दवच्छो^१ भिक्खू
 15 वसलवादेन समुदाचरति । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं - “आयस्मा, भन्ते, पिलिन्दवच्छो भिक्खू वसलवादेन समुदाचरती” ति ।

अथ खो भगवा अञ्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि - “एहि त्वं, भिक्खु,
 20 मम वचनेन पिलिन्दवच्छं भिक्खुं आमन्तेहि - ‘सत्था तं, आवुसो पिलिन्दवच्छ, आमन्तेती’” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा पिलिन्दवच्छो^१ तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं पिलिन्दवच्छं एतदवोच - “सत्था तं, आवुसो पिलिन्दवच्छ, आमन्तेती” ति ।

25 “एवमावुसो” ति खो आयस्मा पिलिन्दवच्छो तस्स भिक्खुनो पटि-

१. पिलिन्दवच्छो - सी० । २. वच्छ - स्या० ।

स्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं पिलिन्दवच्छं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, वच्छ, भिक्खू वसलवादेन समुदाचरसी” ति ?

“एवं, भन्ते” ति ।

5

अथ खो भगवा आयस्मतो पिलिन्दवच्छस्स पुब्बेनिवासं मनसि करित्वा भिक्खू आमन्तेसि — “मा खो तुम्हे, भिक्खवे, वच्छस्स भिक्खुनो उज्झायित्थ । न, भिक्खवे, वच्छो दोसन्तरो भिक्खू वसलवादेन समुदाचरति । वच्छस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो पञ्च जातिसतानि अब्बोकिणानि ब्राह्मणकुले पच्चाजातानि । सो तस्स वसलवादो दीघरत्तं समुदाचिणो^१ । तेनायं वच्छो भिक्खू वसलवादेन समुदाचरती” ति ।

10

R. 20

१५. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“यम्ही^२ न माया वसती न मानो,
यो वीतलोभो अममो निरासो ।
पनुण्णकोधो^३ अभिनिव्वुत्तो,
सो ब्राह्मणो सो समणो स भिक्खू” ति ॥

B. 110

15

७. सक्कुदानसुत्तं

१६. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा महाकस्सपो पिप्पलिगुहायं विहरति, सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति^४ अञ्जतरं समाधिं समापज्जित्वा । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा समाधिम्हा वुट्ठासि । अथ खो आयस्मतो महाकस्सपस्स तम्हा समाधिम्हा वुट्ठितस्स एतदहोसि — “यन्नूनाहं राजगहं पिण्डाय पविसेय्यं” ति ।

20

तेन खो पन समयेन पञ्चमत्तानि देवतासतानि उस्सुकं आपन्नानि होन्ति आयस्मतो महाकस्सपस्स पिण्डपातपटिलाभाय । अथ

25

१. अज्जाचिणो — स्या०, रो० । २. यम्हि — सी०, रो० । ३. पणुन्नकोधो — रो० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

खो आयस्मा महाकस्सपो तानि पञ्चमत्तानि देवतासतानि पटिक्ख-
पित्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय
पाविसि ।

- तेन खो पन समयेन सक्को देवानमिन्दो आयस्मतो महा-
5 कस्सपस्स पिण्डपातं दातुकामो होति । पेसकारवण्णं अभिनिम्मिनित्वा
तन्तं विनाति । सुजा^१ असुरकञ्जा तसरं पूरेति । अथ खो आयस्मा
महाकस्सपो राजगहे सपदानं पिण्डाय चरमानो येन सक्कस्स देवान-
मिन्दस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो सक्को देवानमिन्दो
आयस्मन्तं महाकस्सपं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान घरा निक्ख-
10 मित्वा पच्चुगन्त्वा हत्थतो पत्तं गहेत्वा घरं पविसित्वा घटिया ओदनं
उद्धरित्वा पत्तं पूरेत्वा आयस्मतो महाकस्सपस्स अदासि । सो अहोसि
पिण्डपातो अनेकसूपो अनेकव्यञ्जनो अनेकरसव्यञ्जनो^२ । अथ खो
आयस्मतो महाकस्सपस्स एतदहोसि—“को नु खो अयं सत्तो यस्सायं
R. 30 एवरूपो इद्धानुभावो” ति ? अथ खो आयस्मतो महाकस्सपस्स एतद-
B. 111 होसि—“सक्को खो अयं देवानमिन्दो” ति । इति विदित्वा सक्कं
15 देवानमिन्दं एतदवोच—“कतं खो ते इदं, कोसिय ; मा^३ पुन पि
एवरूपमकासी” ति ।

“अम्हाकं पि, भन्ते कस्सप, पुञ्जेन अत्थो; अम्हाकं पि
पुञ्जेन करणीयं” ति ।

- अथ खो सक्को देवानमिन्दो आयस्मन्तं महाकस्सपं अभि-
20 वादेत्वा पदक्खिणं कत्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे
तिक्खत्तुं उदानं उदानेसि—“अहो दानं परमदानं” कस्सपे मुप्पतिट्ठितं !
अहो दानं परमदानं कस्सपे सुप्पतिट्ठितं !! अहो दानं परमदानं कस्सपे
सुप्पतिट्ठितं” ति !!! अस्सोसि खो भगवा दिव्वाय सोतधातुया
25 विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय सक्कस्स देवानमिन्दस्स वेहासं अब्भु-
गन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे तिक्खत्तुं उदानं उदानेन्तस्स—“अहो दानं
परमदानं कस्सपे सुप्पतिट्ठितं ! अहो दानं परमदानं कस्सपे
सुप्पतिट्ठितं !! अहो दानं परमदानं कस्सपे सुप्पतिट्ठितं” ति !!!

१. सुजाता—स्या०, रो० । २. अनेकसूपरसव्यञ्जनो—सी०, रो० । ३. मास्तु—
सी०, स्या० । ४. परमं दानं—रो० ।

१७. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“पिण्डपातिकस्स भिक्खुनो,
अत्तभरस्स अनञ्जपोसिनो ।
देवा पिहयन्ति तादिनो,
उपसन्तस्स सदा सतीमतो” ति ॥

5

८. पिण्डपातिकसुत्तं

१८. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुलानं भिक्खूनां पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिककन्तानं करेरिमण्डलमाळे' सन्निसिन्नानं सन्निसिन्नानं अयमन्तराकथा उदपादि —

10

“पिण्डपातिको, आवुसो, भिक्खु पिण्डाय चरन्तो लभति कालेन कालं मनापिके चक्खुना रूपे पस्सितुं, लभति कालेन कालं मनापिके सोतेन सद्दे सोतुं, लभति कालेन कालं मनापिके घानेन गन्धे घायितुं, लभति कालेन कालं मनापिके जिह्वाय रसे सायितुं, लभति कालेन कालं मनापिके कायेन फोटुब्बे फुसितुं । पिण्डपातिको, आवुसो, भिक्खु सक्कतो गरुक्कतो मानितो पूजितो अपचितो पिण्डाय चरति । हन्दावुसो, मयं पि पिण्डपातिका होम । मयं पि लच्छाम कालेन कालं मनापिके चक्खुना रूपे पस्सितुं, मयं पि लच्छाम कालेन कालं मनापिके सोतेन सद्दे सोतुं, मयं पि लच्छाम कालेन कालं मनापिके घानेन गन्धे घायितुं, मयं पि लच्छाम कालेन कालं मनापिके जिह्वाय रसे सायितुं, मयं पि लच्छाम कालेन कालं मनापिके कायेन फोटुब्बे फुसितुं; मयं पि सक्कता गरुक्कता मानिता पूजिता अपचिता पिण्डाय चरिस्सामा” ति । अयञ्चरहि तेसं भिक्खूनां अन्तराकथा होति विप्पकता ।

B. 112

15

20

R. 31

अथ खो भगवा सायण्हसमयं' पटिसल्लाना वुद्धितो येन करेरिमण्डलमाळो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

25

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं करेरि-
मण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि -

‘पिण्डपातिको, आवुसो, भिक्खु पिण्डाय चरन्तो लभति कालेन
कालं मनापिके चक्खुना रूपे पस्सितुं, लभति कालेन कालं मनापिके
5 सोतेन सद्दे सोतुं, लभति कालेन कालं मनापिके धानेन गन्धे घायितुं,
लभति कालेन कालं मनापिके जिह्वाय रसे सायितुं, लभति कालेन
कालं मनापिके कायेन फोट्टब्बे फुसितुं । पिण्डपातिको, आवुसो, भिक्खु
सक्कतो गरुक्कतो मानितो पूजितो अपचितो पिण्डाय चरति । हन्दावुसो,
मयं पि पिण्डपातिका होम । मयं पि लच्छाम कालेन कालं मनापिके
10 चक्खुना रूपे पस्सितुं...पे०...कायेन फोट्टब्बे फुसितुं । मयं पि
सक्कता गरुक्कता मानिता पूजिता अपचिता पिण्डाय चरिस्सामा’ ति ।
अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो’ ति ।

B. 113

१९. “न ख्वेतं, भिक्खवे, तुम्हाकं पतिरूपं कुलपुत्तानं सद्धा
अगारस्मा अनगारियं पव्वजितानं यं तुम्हे एवरूपिं कथं कथेय्याथ ।
15 सन्निपतितानं वो, भिक्खवे, द्वयं करणीयं - धम्मी’ वा कथा अरियो वा
तुण्हीभावो’ ति ।

२०. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

“पिण्डपातिकस्स भिक्खुनो,
20 अत्तभरस्स अनञ्जपोसिनो ।
देवा पिहयन्ति तादिनो,
नो चे सद्दसिलोकनिस्सितो’ ति ॥

९. सिप्पसुत्तं

२१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुलानं भिक्खून्
25 पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं

अयमन्तराकथा उदपादि — “को नु खो, आवुसो, सिप्पं जानाति ? को किं सिप्पं सिक्खि ? कतरं सिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति ?

तत्थेकच्चे एवमाहंसु — “हत्थिसिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति ।
 एकच्चे एवमाहंसु — “अस्ससिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति । एकच्चे
 एवमाहंसु — “रथसिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति । एकच्चे एवमाहंसु — 5
 “धनुसिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति । एकच्चे एवमाहंसु — “थरसिप्पं सिप्पानं
 अग्गं” ति । एकच्चे एवमाहंसु — “मुद्दासिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति ।
 एकच्चे एवमाहंसु — “गणनासिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति । एकच्चे एवमा- R. 32
 हंसु — “सङ्खानसिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति । एकच्चे एवमाहंसु — “लेखा-
 सिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति । एकच्चे एवमाहंसु — “कावेय्यसिप्पं” सिप्पानं 10
 अग्गं” ति । एकच्चे एवमाहंसु — “लोकायतसिप्पं सिप्पानं अग्गं” ति ।
 एकच्चे एवमाहंसु — “खेत्तविज्जासिप्पं” सिप्पानं अग्गं” ति । अयञ्चरहि
 तेसं भिक्खूनं अन्तराकथा होति विप्पकता ।

अथ खो भगवा सायण्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन मण्डल-
 माळो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि । निसज्ज 15 B. 114
 खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय
 सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डल-
 माळे सन्निसिन्नानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘को नु खो, आवुसो, सिप्पं
 जानाति ? को किं सिप्पं सिक्खि ? कतरं सिप्पं सिप्पानं अग्गं’ ति ? 20

“तत्थेकच्चे एवमाहंसु — ‘हत्थिसिप्पं सिप्पानं अग्गं’ ति । एकच्चे
 एवमाहंसु — ‘अस्ससिप्पं सिप्पानं अग्गं’ ति ... अयं खो नो, भन्ते,
 अन्तराकथा होति विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

२२. “न ख्वेतं, भिक्खवे, तुम्हाकं पतिरूपं कुलपुत्तानं सद्वा
 अगारस्मा अनगारियं पव्वजितानं यं तुम्हे एवरूपि कथं कथेय्याथ । 25
 सन्निपतितानं वो भिक्खवे द्वयं करणीयं — धम्मी वा कथा अरियो वा
 तुण्हीभावो” ति ।

२३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि —

“असिप्पजीवी’ लहु अत्थकामो,
यतिन्द्रियो सब्बधि विप्पमुत्तो ।
अनोकसारी अममो निरासो,
हित्वा मानं एकचरो स भिक्खू” ति ॥

१०. लोकसुत्तं

५ २४. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा उरुवेलायं विहरति
नज्जा नेरञ्जराय तीरे बोधिरुक्खमूले पठमाभिसम्बुद्धो । तेन खो पन
B. 115 समयेन भगवा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्तिसुख-
पटिसंवेदी ।

अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा समाधिम्हा
10 वुट्ठित्वा बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेसि । अद्सा खो भगवा बुद्धचक्खुना
वोलोकेन्तो सत्ते अनेकेहि सन्तापेहि सन्तप्पमाने अनेकेहि च परिळाहेहि
परिड्य्हमाने – रागजेहि पि दोसजेहि पि मोहजेहि पि ।

२५. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि –

15 “अयं लोको सन्तापजातो,
फस्सपरेतो रोगं वदति अत्ततो ।
येन येन हि मज्जति,
ततो तं होति अज्जथा ॥
अज्जथाभावी भवसत्तो लोको,
20 भवपरेतो भवमेवाभिनन्दति ।
यदभिनन्दति^१ तं भयं,
यस्स भायति तं दुक्खं ।

भवविप्पहानाय खो पनिदं ब्रह्मचरियं वुस्सति ॥

“ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा भवेन भवस्स विप्प-
25 मोक्खमाहंसु, सब्बे ते अविप्पमुत्ता भवस्मा’ ति वदामि । ‘ये वा पन
केचि समणा वा ब्राह्मणा वा विभवेन भवस्स निस्सरणमाहंसु, सब्बे ते
अनिस्सटा भवस्मा’ ति वदामि ।

“उपधि^१ हि पटिच्च दुक्खमिदं सम्भोति, सब्बुपादानक्खया
नत्थि दुक्खस्स सम्भवो। लोकमिमं पस्स; पुथू अविज्जाय परेता भूता
भूतरता अपरिमुत्ता; ये हि केचि भवा सब्बधि सब्बत्थताय सब्बे ते
भवा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा ति।

“एवमेतं यथाभूतं, सम्मप्पञ्जाय पस्सतो।
भवतण्हा पहीयति, विभवं नाभिनन्दति ॥

5 B. 116

“सब्बसो तण्हानं खया,
असेसविरागनिरोधो निब्बानं।
तस्स निब्बुतस्स भिक्खुनो,
अनुपादा^२ पुनब्भवो न होति।
अभिभूतो मारो विजितसङ्गामो,
उपच्चगा सब्बभवानि तादी” ति ॥

10

नन्दवग्गो ततियो।

तस्सुद्धानं

“कम्मं नन्दो यसोजो च, सारिपुत्तो च कोलितो।
पिलिन्दो^३ कस्सपो पिण्डो, सिप्पं लोकेन ते दसा” ति ॥

—:०:—

४. मेघियवग्गो

१. मेघियसुत्तं

R. 34

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा चालिकायं विहरति चालिके पव्वते । तेन खो पन समयेन आयस्मा मेघियो भगवतो उपट्ठाको होति । अथ खो आयस्मा मेघियो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो ४ खो आयस्मा मेघियो भगवन्तं एतदवोच — “इच्छामहं, भन्ते, जन्तुगामं पिण्डाय पविसितुं” ति ।

“यस्स दानि त्वं, मेघिय, कालं मञ्जसी” ति ।

B. 117

अथ खो आयस्मा मेघियो पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-
मादाय जन्तुगामं पिण्डाय पाविसि । जन्तुगामे पिण्डाय चरित्वा
10 पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिवकन्तो येन किमिकाळाय^१ नदिया तीरं
तेनुपसङ्कमि । अदसा खो आयस्मा मेघियो किमिकाळाय नदिया तीरे
जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो अम्बवनं पासादिकं मनुञ्जं
रमणीयं । दिस्वानस्स एतदहोसि — “पासादिकं वतिदं अम्बवनं मनुञ्जं
रमणीयं । अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स पधानाय । सचे मं
15 भगवा अनुजानेय्य, आगच्छेय्याहं इमं अम्बवनं पधानाया” ति ।

अथ खो आयस्मा मेघियो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ;
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
निसिन्नो खो आयस्मा मेघियो भगवन्तं एतदवोच —

“इधाहं, भन्ते, पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
20 जन्तुगामं पिण्डाय पाविसि । जन्तुगामे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं
पिण्डपातपटिवकन्तो येन किमिकाळाय नदिया तीरं तेनुपसङ्कमि ।
अदसं खो अहं, भन्ते, किमिकाळाय नदिया तीरे जङ्घाविहारं अनुचङ्कम-

मानो अनुविचरमानो अम्बवनं पासादिकं मनुञ्जं रमणीयं । दिस्वान मे एतदहोसि — ‘पासादिकं वतिदं अम्बवनं मनुञ्जं रमणीयं । अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स पधानाय । सचे मं भगवा अनुजानेय्य, आगच्छेय्याहं इमं’ अम्बवनं पधानाया’ ति । सचे मं, भन्ते, भगवा अनुजानाति, गच्छेय्याहं तं अम्बवनं पधानाया’ ति ।

5 R. 35

एवं वुत्ते, भगवा आयस्मन्तं मेघियं एतदवोच — ‘आगमेहि ताव, मेघिय, एककम्हि’ ताव, याव अञ्जो पि कोचि भिक्खु आगच्छती’ ति ।

दुतियं पि खो आयस्मा मेघियो भगवन्तं एतदवोच — ‘भगवतो, भन्ते, नत्थि किञ्चि उत्तरि’ करणीयं, नत्थि कतस्स वा पतिचयो । मय्हं खो पन, भन्ते, अत्थि उत्तरि करणीयं, अत्थि कतस्स पतिचयो । सचे मं भगवा अनुजानाति, गच्छेय्याहं तं अम्बवनं पधानाया’ ति ।

10

दुतियं पि खो भगवा आयस्मन्तं मेघियं एतदवोच — ‘आगमेहि ताव, मेघिय, एककम्हि ताव, याव अञ्जो पि कोचि भिक्खु आगच्छती’ ति ।

B. 118

ततियं पि खो आयस्मा मेघियो भगवन्तं एतदवोच — ‘भगवतो, भन्ते, नत्थि किञ्चि उत्तरि करणीयं, नत्थि कतस्स वा पतिचयो । मय्हं खो पन, भन्ते, अत्थि उत्तरि करणीयं, अत्थि कतस्स पतिचयो । सचे मं भगवा अनुजानाति, गच्छेय्याहं तं अम्बवनं पधानाया’ ति ।

15

“पधानं ति खो, मेघिय, वदमानं किन्ति वदेय्याम ? यस्स दानि त्वं, मेघिय, कालं मञ्जसी’ ति ।

अथ खो आयस्मा मेघियो उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन तं अम्बवनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं अम्बवनं अज्झोगाहेत्वा^१ अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि । अथ खो आयस्मतो मेघियस्स तस्मिं अम्बवने विहरन्तस्स येभ्य्येन तयो पापका अकुसला वितक्का समुदाचरन्ति, सेय्यथीदं^२ — कामवितक्को, व्यापादवितक्को, विहिंसावितक्को^३ ।

25

अथ खो आयस्मतो मेघियस्स एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत, भो ! सद्धाय च वतम्हा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता ।

१. इदं — रो० । २. एककम्हा — सी०, रो०; एककोम्हि — स्या० । ३. उत्तरि — सी०, स्या०, रो० । ४. अज्झोगाहेत्वा — सी०, स्या०, रो० । ५. सेय्यथीदं — म० । ६. विहिंसा — वितक्कोति — सी०, रो० ।

अथ च पनिमेहि तीहि पापकेहि अकुसलेहि वितक्केहि अन्वासत्ता, सेय्यथीदं - कामवितक्केन, व्यापादवितक्केन, विहिंसावितक्केन ।

अथ खो आयस्मा मेघियो सायण्हसमयं^१ पटिसल्लाना बुद्धितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मेघियो भगवन्तं एतदवोच - "इध मय्हं, भन्ते, तस्मिं अम्बवने विहरन्तस्स येभुय्येन तयो पापका अकुसला वितक्का समुदाचरन्ति, सेय्यथीदं - कामवितक्को, व्यापादवितक्को, विहिंसावितक्को । तस्स मय्हं, भन्ते, एतदहोसि - 'अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो ! सद्धाय च वतम्हा अगारस्मा अनगारियं पव्वजिता । अथ च पनिमेहि तीहि पापकेहि अकुसलेहि वितक्केहि अन्वासत्ता, सेय्यथीदं - कामवितक्केन, व्यापादवितक्केन, विहिंसावितक्केन' " ।

२. "अपरिपक्काय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया पञ्च धम्मा परिपाकाय संवत्तन्ति । कतमे पञ्च ? इध, मेघिय, भिक्खु कल्याण-मित्तो होति कल्याणसहायो कल्याणसम्पवद्धो । अपरिपक्काय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया अयं पठमो धम्मो परिपाकाय संवत्तति । पुन च परं, मेघिय, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति आचार-गोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । अपरिपक्काय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया अयं दुतियो धम्मो परिपाकाय संवत्तति । पुन च परं, मेघिय, भिक्खु यायं कथा अभि-सल्लेखिका चेतोविवरणसप्पाया एकन्तनिव्विदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति, सेय्यथीदं - अप्पि-च्छकथा सन्तुट्ठिकथा पविवेककथा असंसग्गकथा विरियारम्भकथा^३ सील-कथा समाधिकथा पञ्जाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिबाणदस्सनकथा, एवरूपाय कथाय निकामलाभी होति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी । अपरिपाकाय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया अयं ततियो धम्मो परिपाकाय संवत्तति । पुन च परं, मेघिय, भिक्खु आरद्धविरियो विहरति, अकुसलानं धम्मानं पहानाय, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय^४, थामवा दब्धपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु । अपरिपक्काय,

मेघिय, चेतोविमुत्तिया अयं चतुत्थो धम्मो परिपाकाय संवत्तति । पुन
च परं, मेघिय, भिक्खु पञ्चवा होति उदयत्थगामिनिया पञ्चाय
समन्नागतो अरियाय निब्बेधिकाय सम्मा दुक्खक्खयगामिनिया ।
अपरिपक्काय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया अयं पञ्चमो धम्मो परिपाकाय
संवत्तति । अपरिपक्काय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया इमे पञ्च धम्मा 5
परिपाकाय संवत्तन्ति ।

३. “कल्याणमित्तस्सेतं, मेघिय, भिक्खुनो पाटिकङ्खं कल्याण-
सहायस्स कल्याणसम्पवङ्कस्स यं सीलवा भविस्सति, पातिमोक्खसंवर-
संवृतो विहरिस्सति, आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी,
समादाय सिक्खिस्सति सिक्खापदेसु । कल्याणमित्तस्सेतं, मेघिय, भिक्खुनो 10
पाटिकङ्खं कल्याणसहायस्स कल्याणसम्पवङ्कस्स यं यायं कथा अभिसल्ले-
खिका चेतोविवरणसप्पाया एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय
उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, सेय्यथीदं—
अप्पिच्छकथा सन्तुट्टिकथा पविवेककथा असंसगगकथा विरियारम्भकथा
सीलकथा समाधिकथा पञ्चाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिञ्जाणदस्सन- 15
कथा, एवरूपाय कथाय निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिर-
लाभी । कल्याणमित्तस्सेतं, मेघिय, भिक्खुनो पाटिकङ्खं कल्याण-
सहायस्स कल्याणसम्पवङ्कस्स यं आरद्धविरियो विहरिस्सति अकुसलानं
धम्मानं पहानाय, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय, थामवा दब्धपरक्कमो
अनिव्विस्तत्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु । कल्याणमित्तस्सेतं, मेघिय, भिक्खुनो 20
पाटिकङ्खं कल्याणसहायस्स कल्याणसम्पवङ्कस्स यं पञ्चवा भविस्सति,
उदयत्थगामिनिया पञ्चाय समन्नागतो अरियाय निब्बेधिकाय सम्मा
दुक्खक्खयगामिनिया ।

४. “तेन च पन, मेघिय, भिक्खुना इमेसु पञ्चसु धम्मेसु
पतिट्ठाय चत्तारो धम्मा उत्तरि भावेतब्बा—असुभा भावेतब्बा रागस्स 25
पहानाय, मेत्ता भावेतब्बा व्यापादस्स पहानाय, आनापानस्सति भावेतब्बा
वितक्कुपच्छेदाय, अनिच्चसञ्जा भावेतब्बा अस्मिमानसमुग्घाताय ।
अनिच्चसञ्जिनो हि, मेघिय, अनत्तसञ्जा सण्ठाति, अनत्तसञ्जी
अस्मिमानसमुग्घातं पापुणाति दिट्ठेव धम्मे निब्बानं” ति ।

५. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं 30
उदानं उदानेसि —

B. 121

“खुदा वितक्का सुखुमा वितक्का,
अनुग्गता^१ मनसो उप्पिलावा^२ ।
एते अविद्धा मनसो वितक्के,
हुरा हुरं धावति भन्तचित्तो ॥

5

“एते च विद्धा मनसो वितक्के,
आतापियो संवरती सतीमा ।
अनुग्गते मनसो उप्पिलावे,
असेसमेते पजहासि बुद्धो^३” ति ॥

२. उद्धतसुत्तं

R. 38

६. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा कुसिनारायं विहरति
10 उपवत्तने मल्लानं सालवने । तेन खो पनं समयेन सम्बहुला भिक्खू
भगवतो अविदूरे अरञ्जकुटिकायं विहरन्ति उद्धता उन्नळा^४ चपला
मुखरा विकिण्णवाचा मुट्ठस्सतिनो असम्पजाना असमाहिता विव्भन्त-
चित्ता पाकतिन्द्रिया । अद्दसा खो भगवा ते सम्बहुले भिक्खू अविदूरे
अरञ्जकुटिकायं विहरन्ते उद्धते उन्नळे चपले मुखरे विकिण्णवाचे
15 मुट्ठस्सतिनो असम्पजाने असमाहिते विव्भन्तचित्ते पाकतिन्द्रिये ।

७. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

“अरक्खितेन कायेन, मिच्छादिट्ठिहतेन^५ च ।
थीनमिद्धाभिभूतेन^५, वसं मारस्स गच्छति ॥

20

“तस्मा रक्खितचित्तस्स, सम्मासङ्कप्पगोचरो ।
सम्मादिट्ठिपुरेक्खारो, अत्वान उदयव्वयं ।
थीनमिद्धाभिभू भिक्खु, सब्बा दुग्गतियो जहे” ति ॥

१. अनुग्गता - स्या०, रो०, म० । २. उब्बिलापा - सी०, स्या०, रो० । ३. उन्नळा
- रो० । ४. मिच्छादिट्ठिगतेन - रो० । ५. थिनमिद्धाभिभूतेन - म० ।

३. गोपालकसुतं

८. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरति
 महता भिक्खुसङ्घेन सद्धि । अथ खो भगवा मग्गा ओक्कम्म येन
 अञ्जतरं हक्खमूलं तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि ।
 अथ खो अञ्जतरो गोपालको येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा
 भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं 5
 गोपालकं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि
 सम्पहंसेसि । अथ खो सो गोपालको भगवतो धम्मिया कथाय सन्द-
 स्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच —
 “अधिवासेतु मे, भन्ते, भगवा स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति ।
 अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो सो गोपालको भगवतो 10
 अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा
 पक्कामि । अथ खो सो गोपालको तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके
 निवेसने प्हूतं अप्पोदकपायसं पटियादापेत्वा नवं च सप्पि भगवतो
 कालं आरोचेसि — “कालो, भन्ते, निट्ठितं भत्तं” ति । अथ खो भगवा
 पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धिं भिक्खुसङ्घेन येन तस्स 15
 गोपालकस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने
 निसीदि । अथ खो सो गोपालको बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं अप्पोदकपायसेन^१
 नवेन च सप्पिना सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो सो गोपालको
 भगवन्तं भुत्तावि ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा R. 39
 एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं गोपालकं भगवा धम्मिया 20
 कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना
 पक्कामि । अथ खो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो तं गोपालकं अञ्जतरो
 पुरिसो सीमन्तरिकाय जीविता वोरपेसि ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु ; उपसङ्क-
 मित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना 25
 खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “येन, भन्ते, गोपालकेन अज्ज
 बुद्धप्पमुखो भिक्खुसङ्घो अप्पोदकपायसेन नवेन च सप्पिना सहत्था

B. 122

15

R. 39

20

B. 123

25

सन्तप्पितो सम्पवारितो सो किर, भन्ते, गोपालको अञ्जतरेन पुरिसेन सीमन्तरिकाय जीविता वीरोपितो” ति ।

९. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि—

५ “दिसो दिसं यं तं कयिरा, वेरी वा पन वेरिनं ।
मिच्छापणिहितं चित्तं, पापियो नं ततो करे” ति ॥

४. यक्खपहारसुत्तं

१०. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महामोग्गल्लानो कपोतकन्दरायं विहरन्ति । तेन खो पन समयेन
१० आयस्मा सारिपुत्तो जुण्हाय रत्तिया नवीरोपितेहि केसेहि अब्भोकासे निसिन्नो होति अञ्जतरं समाधिं समापज्जित्वा ।

तेन खो पन समयेन द्वे यक्खा सहायका उत्तराय दिसाय दक्खिणं दिसं गच्छन्ति केनचिदेव करणीयेन । अद्दसंखो खो ते यक्खा आयस्मन्तं सारिपुत्तं जुण्हाय रत्तिया निवीरोपितेहि केसेहि अब्भोकासे
१५ निसिन्नं । दिस्वान एको यक्खो दुतियं यक्खं एतदवोच—“पटिभाति मं, सम्म, इमस्स समणस्स सीसे पहारं दातुं” ति । एवं वुत्ते, सो यक्खो तं यक्खं एतदवोच—“अलं, सम्म, मा समणं आसादेसि । उळारो सो, सम्म, समणो महिद्धिको महानुभावो” ति ।

दुतियं पि खो सो यक्खो तं यक्खं एतदवोच—पटिभाति मं,
R. 40 20 सम्म, इमस्स समणस्स सीसे पहारं दातुं” ति । दुतियं पि खो सो यक्खो तं यक्खं एतदवोच—“अलं, सम्म, मा समणं आसादेसि । उळारो सो, सम्म, समणो महिद्धिको महानुभावो” ति । ततियं पि खो सो यक्खो तं यक्खं एतदवोच—
B. 124 “पटिभाति मं, सम्म, इमस्स समणस्स सीसे पहारं दातुं” ति । ततियं पि खो सो यक्खो तं यक्खं एतदवोच—“अलं, सम्म,
25 मा समणं आसादेसि । उळारो सो, सम्म, समणो महिद्धिको महानुभावो” ति ।

अथ खो सो यक्खो तं यक्खं अनादियित्वा आयस्मतो सारिपुत्त-
त्थेरस्स सीसे पहारं अदासि । ताव महा पहारो अहोसि, अपि तेन

पहारेन सत्तरतनं वा अङ्गुट्टमरतनं वा नागं ओसादेय्य, महन्तं वा पव्वतकूटं पदालेय्य^१। अथ च पन सो यक्खो 'ड्य्हामि ड्य्हामी' ति वत्वा तत्थेव महानिरयं अपतासि ।

११. अद्दसा खो आयस्मा महामोग्गल्लानो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन तेन यक्खेन आयस्मतो सारिपुत्तत्थेरस्स 5 सीसे पहारं दीयमानं । दिस्वा येन आयस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “कच्चि ते, आवुसो, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि न किञ्चि दुक्खं” ति ?

“खमनीयं मे, आवुसो मोग्गल्लान, यापनीयं मे, आवुसो मोग्गल्लान; अपि च मे सीसं थोकं दुक्खं” ति । 10

“अच्छरियं, आवुसो सारिपुत्त, अब्भुतं, आवुसो सारिपुत्त ! याव' महिद्धिको आयस्मा सारिपुत्तो महानुभावो ! इध ते, आवुसो सारिपुत्त, अञ्जतरो यक्खो सीसे पहारं अदासि । ताव महा पहारो अहोसि, अपि तेन पहारेन सत्तरतनं वा अङ्गुट्टमरतनं वा नागं ओसादेय्य, महन्तं वा पव्वतकूटं पदालेय्य, अथ च पनायस्मा सारिपुत्तो एवमाह — 15 'खमनीयं मे, आवुसो मोग्गल्लान, यापनीयं मे, आवुसो मोग्गल्लान; अपि च मे सीसं थोकं दुक्खं' ” ति ।

“अच्छरियं, आवुसो मोग्गल्लान, अब्भुतं, आवुसो मोग्गल्लान ! याव महिद्धिको आयस्मा महामोग्गल्लानो महानुभावो यत्र हि नाम यक्खं पस्सिस्सति ! मयं पनेतरहि पंसुपिसाचकं पि न पस्सामा” ति । 20

अस्सोसि खो भगवा दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्त-मानुसिकाय तेसं उभिन्नं महानागानं इमं एवरूपं कथासल्लापं ।

१२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि — B. 125

“यस्स सेलूपमं चित्तं, ठितं नानुपकम्पति । 25 R. 41

विरतं रजनीयेसु, कोपनेय्ये न कुप्पति ।

यस्सेवं भावितं चित्तं, कुतो तं दुक्खमेस्सती” ति ॥

५. नागसुत्तं

१३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । तेन खो पन समयेन भगवा आक्किण्णो विहरति भिक्खूहि भिक्खूनीहि उपासकेहि उपासिकाहि राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थियसावकेहि । आक्किण्णो दुक्खं न फासु विहरति । अथ खो भगवतो
 5 एतदहोसि – “अहं खो एतरहि आक्किण्णो विहरामि भिक्खूहि भिक्खूनीहि उपासकेहि उपासिकाहि राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थिय-
 सावकेहि । आक्किण्णो दुक्खं न फासु विहरामि । यन्नूनाहं एको गणस्मा वूपकट्ठो विहरेय्यं” ति ।

अथ खो भगवा पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
 10 कोसम्बिं पिण्डाय पाविसि । कोसम्बियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो सामं सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय अना-
 मन्तेत्वा उपट्ठाकं अनपलोकेत्वा भिक्खुसङ्घं एको अदुतियो येन पालि-
 लेय्यकं तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुव्वेन चारिकं चरमानो येन
 पालिलेय्यकं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा पालिलेय्यके विहरति रक्खित-
 15 वनसण्डे भद्दसालमूले ।

१४. अञ्जतरो पि खो हत्थिनागो आक्किण्णो विहरति हत्थीहि हत्थिनीहि हत्थिकलभेहि^१ हत्थिच्छापेहि^२ । छिन्नग्गानि चेव तिणानि खादति, ओभग्गोभग्गं चस्स साखाभङ्गं खादन्ति, आविलानि च पानीयानि पिबति, ओगाहा चस्स उत्तिण्णस्स हत्थिनियो कायं उपनिधंसन्तियो
 20 गच्छन्ति । आक्किण्णो दुक्खं न फासु विहरति । अथ खो तस्स हत्थिनागस्स एतदहोसि – “अहं खो एतरहि आक्किण्णो विहरामि हत्थीहि हत्थिनीहि हत्थिकलभेहि हत्थिच्छापेहि, छिन्नग्गानि चेव तिणानि खादामि, ओभग्गो-
 भग्गं च मे साखाभङ्गं खादन्ति, आविलानि च पानीयानि पिवामि, ओगाहा च मे उत्तिण्णस्स हत्थिनियो कायं उपनिधंसन्तियो गच्छन्ति,
 25 आक्किण्णो दुक्खं न फासु विहरामि । यन्नूनाहं एको गणस्मा वूपकट्ठो विहरेय्यं” ति ।

B. 126

R. 42

अथ खो सो हत्थिनागो यूथा अपक्कम्म येन पालिलेय्यकं रक्खितवनसण्डो भद्दसालमूलं येन भगवा तेनुपसङ्कमि । तत्र सुदं सो

हत्थिनागो यस्मिं पदेसे भगवा विहरति तं पदेसं अप्पहरितं^१ करोति,
सोण्डाय च भगवतो पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठापेति^२ ।

अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो
परिवितक्को उदपादि — “अहं खो पुब्बे आकिण्णो विहासिं भिक्खूहि
भिक्खूनीहि उपासकेहि उपासिकाहि राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि ५
तित्थियसावकेहि, आकिण्णो दुक्खं न फासु विहासिं । सोम्हि एतरहि
अनाकिण्णो विहरामि भिक्खूहि भिक्खूनीहि उपासकेहि उपासिकाहि
राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थियसावकेहि, अनाकिण्णो सुखं
फासु विहरामी” ति ।

तस्स पि खो हत्थिनागस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — 10
“अहं खो पुब्बे आकिण्णो विहासिं हत्थीहि हत्थिनीहि हत्थिकलभेहि
हत्थिच्छापेहि, छिन्नगानि चेव तिणानि खादिं, ओभग्गोभग्गं च मे
साखाभङ्गं खादिंसु, आविलानि च पानियानि अपायिं, ओगाहा च मे
उत्तिण्णस्स हत्थिनियो कायं उपनिधंसन्तियो अगमंसु, आकिण्णो दुक्खं
न फासु विहासिं । सोम्हि एतरहि अनाकिण्णो विहरामि हत्थीहि 15
हत्थिनीहि हत्थिकलभेहि हत्थिच्छापेहि, अच्छिन्नगानि चेव तिणानि
खादामि, ओभग्गोभग्गं च मे साखाभङ्गं न खादन्ति, अनाविलानि च
पानीयानि पिवामि, ओगाहा च मे उत्तिण्णस्स हत्थिनियो न कायं
उपनिधंसन्तियो गच्छन्ति, अनाकिण्णो सुखं फासु विहरामी” ति ।

१५. अथ खो भगवा अत्तनो च पविवेकं विदित्वा तस्स च 20
हत्थिनागस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमञ्जाय तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

“एतं नागस्स नागेन, ईसादन्तस्स हत्थिनो ।

B. 127

समेति चित्तं चित्तेन, यदेको रमती मनो” ति ॥

६. पिण्डोलसुत्तं

१६. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने 25
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा पिण्डोल-

R. 43

भारद्वाजो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं
 कायं पणिधाय आरञ्जिको पिण्डपातिको पंसुकूलिको तेचीवरिको
 अप्पिच्छो सन्तुट्ठो पविवित्तो असंसट्ठो आरद्धविरियो^१ धुतवादो अधि-
 चित्तमनुयुत्तो । अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं पिण्डोलभारद्वाजं अविदूरे
 5 निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय आरञ्जिकं पिण्ड-
 पातिकं पंसुकूलिकं तेचीवरिकं अप्पिच्छं सन्तुट्ठं पविवित्तं असंसट्ठं आरद्ध-
 विरियं धुतवादं अधिचित्तमनुयुत्तं ।

१७. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि -

10

“अनुपवादो^२ अनुपघातो^३, पातिमोक्खे च संवरो ।
 मत्तञ्जुता च भत्तस्मिं, पन्तं च सयनासनं ।
 अधिचित्ते च आयोगो, एतं बुद्धान सासनं” ति ॥

७. सारिपुत्तसुत्तं

B. 128

१८. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
 जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा
 15 सारिपुत्तो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं
 कायं पणिधाय अप्पिच्छो सन्तुट्ठो पविवित्तो असंसट्ठो आरद्धविरियो
 अधिचित्तमनुयुत्तो । अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अविदूरे
 निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय अप्पिच्छं सन्तुट्ठं
 पविवित्तं असंसट्ठं आरद्धविरियं अधिचित्तमनुयुत्तं ।

20

१९. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि -

“अधिचेतसो अप्पमज्जतो,
 मुनिनो मोनपथेसु सिक्खतो ।
 सोका न भवन्ति तादिनो,
 25 उपसन्तस्स सदा सतीमतो” ति ॥

८. सुन्दरीसुत्तं

२०. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभो चीवरपिण्डपातसेनासन-गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, भिक्खुसङ्घो पि सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चय- 5 भेसज्जपरिक्खारानं; अञ्जतित्थिया पन परिब्बाजका असक्कता होन्ति अगरुकता अमानिता अपूजिता अनपचिता न लाभिनो चीवर-पिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं ।

अथ खो ते अञ्जतित्थिया परिब्बाजका भगवतो सक्कारं असहमाना भिक्खुसङ्घस्स च येन सुन्दरी परिब्बाजिका तेनुपसङ्कमिसु; 10 उपसङ्कमित्वा सुन्दरिं परिब्बाजिकं एतदवोचुं — “उस्सहसि त्वं, भगिनि, ज्ञातीनं अत्थं कातुं” ति ?

R. 44

“क्याहं, अय्या, करोमि ? किं मया न सक्का कातुं ? जीवितं पि मे परिच्चत्तं ज्ञातीनं अत्थाया” ति ।

“तेन हि, भगिनि, अभिक्खणं जेतवनं गच्छाही” ति । 15

“एवं, अय्या” ति खो सुन्दरी परिब्बाजिका तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं पटिस्सुत्वा अभिक्खणं जेतवनं अगमासि ।

यदा ते अञ्जिसु अञ्जतित्थिया परिब्बाजका — “वोदिट्ठा खो सुन्दरी परिब्बाजिका बहुजनेन अभिक्खणं जेतवनं गच्छती” ति; अथ न जीविता वोरोपेत्वा तत्थेव जेतवनस्स परिक्खाकूपे निक्खिपित्वा 20 राजा पसेनदि कोसलो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा राजानं पसेनदि कोसलं एतदवोचुं — “या सा, महाराज, सुन्दरी परिब्बाजिका सा नो न दिस्सती” ति ।

B. 129

“कत्थ पन तुम्हे आसङ्कथा” ति ?

“जेतवने, महाराजा” ति । 25

“तेन हि जेतवनं विचिन्था” ति ।

अथ खो ते अञ्जतित्थिया परिब्बाजका जेतवनं विचिन्तित्वा

१-१. किं मया सक्का — स्या०, रो० । २. गच्छन्तीति — म० । ३. निवृत्तित्वा-
सी०, स्या०, रो० ।

यथानिक्खित्तं परिखाकूपा उद्धरित्वा मञ्चकं आरोपेत्वा सावत्थि पवेसेत्वा रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं उपसङ्कमित्वा मनुस्से उज्जापेसुं -

- “पस्सथाय्या समणानं सक्कपुत्तियानं कम्मं ! अलज्जिनो इमे
 5 समणा सक्कपुत्तिया दुस्सीला पापधम्मा मुसावादिनो अब्रह्मचारिनो ।
 इमे हि नाम धम्मचारिनो समचारिनो ब्रह्मचारिनो सच्चवादिनो
 सीलवन्तो कल्याणधम्मा पटिजानिस्सन्ति ! नत्थि इमेसं सामञ्जं,
 नत्थि इमेसं ब्रह्मञ्जं । नट्ठं इमेसं सामञ्जं, नट्ठं इमेसं ब्रह्मञ्जं । कुतो
 इमेसं सामञ्जं, कुतो इमेसं ब्रह्मञ्जं ! अपगता इमे सामञ्जा, अपगता
 10 इमे ब्रह्मञ्जा । कथं हि नाम पुरिसो पुरिसकिच्चं करित्वा इत्थि जीविता
 वोरपेस्सती” ति !

२१. तेन खो पन समयेन सावत्थियं मनुस्सा भिक्खू दिस्वा
 असब्भाहि फरुसाहि वाचाहि अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसन्ति
 विहेसन्ति -

- “अलज्जिनो इमे समणा सक्कपुत्तिया दुस्सीला पापधम्मा
 15 मुसावादिनो अब्रह्मचारिनो ... पे०... कथं हि नाम पुरिसो पुरिसकिच्चं
 करित्वा इत्थि जीविता वोरपेस्सती” ति !

- अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-
 R. 45 मादाय सावत्थि पिण्डाय पार्विसिसु । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा
 B. 130 20 पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्क-
 मित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना
 खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं - “एतरहि, भन्ते, सावत्थियं मनुस्सा
 भिक्खू दिस्वा असब्भाहि फरुसाहि वाचाहि अक्कोसन्ति परिभासन्ति
 रोसन्ति विहेसन्ति - ‘अलज्जिनो इमे समणा सक्कपुत्तिया दुस्सीला
 25 पापधम्मा मुसावादिनो अब्रह्मचारिनो ... कथं हि नाम पुरिसो पुरिसकिच्चं
 करित्वा इत्थि जीविता वोरपेस्सती’” ति !

- “नेसो, भिक्खवे, सद्दो चिरं भविस्सति सत्ताहमेव भविस्सति ।
 सत्ताहस्स अच्चयेन अन्तरघायिस्सति । तेन हि, भिक्खवे, ये मनुस्सा
 भिक्खू दिस्वा असब्भाहि फरुसाहि वाचाहि अक्कोसन्ति परिभासन्ति
 30 रोसन्ति विहेसन्ति ते तुम्हे इमाय गाथाय पटिचोदेथ -

“अभूतवादी निरयं उपेति,
 यो वा' पि कत्वा न करोमि चाह।
 उभो पि ते पेच्च समा भवन्ति,
 निहीनकम्मा मनुजा परत्था” ति ॥

अथ खो ते भिक्खू भगवतो सन्तिके इमं गाथं परियापुणित्वा ५
 ये मनुस्सा भिक्खू दिस्वा असब्भाहि फरुसाहि वाचाहि अक्कोसन्ति
 परिभासन्ति रोसन्ति विहेसन्ति ते इमाय गाथाय पटिचोदेन्ति —

“अभूतवादी निरयं उपेति,
 यो वा पि कत्वा न करोमि चाह।
 उभो पि ते पेच्च समा भवन्ति,
 निहीनकम्मा मनुजा परत्था” ति ॥

10

मनुस्सानं एतदहोसि — “अकारका इमे समणा सक्यपुत्तिया ।
 नयिमेहि कतं । सपन्तिमे समणा सक्यपुत्तिया” ति । नेव सो सद्दो चिरं
 अहोसि । सत्ताहमेव अहोसि । सत्ताहस्स अच्चयेन अन्तरधायि ।

B. 131

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्क- 15
 मित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो
 ते भिक्खू भगवतो एतदवोचुं —

“अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! याव सुभासितं चिदं भन्ते
 भगवता — नेसो, भिक्खवे, सद्दो चिरं भविस्सति । सत्ताहमेव
 भविस्सति । सत्ताहस्स अच्चयेन अन्तरधायिस्सती’ ति । अन्तरहितो 20
 सो, भन्ते, सद्दो” ति ।

२२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि —

“तुदन्ति वाचाय जना असञ्जता,
 सरेहि सङ्गामगतं व कुञ्जरं ।
 सुत्वान वाक्यं फरुसं उदीरितं,
 अधिवासये भिक्खु अदुट्ठचित्तो” ति ॥

25

९. उपसेनसुतं

R. 46

२३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मतो उपसेनस्स वङ्गन्तपुत्तस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि - “लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे, सत्था च मे भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो; स्वाक्खाते
 5 चम्हि धम्मविनये अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो; सब्रह्मचारिनो च मे सीलवन्तो कल्याणधम्मा; सीलेसु चम्हि परिपूरकारी; सुसमाहितो चम्हि एकगचित्तो; अरहा चम्हि खीणासवो; महिद्धिको चम्हि महानुभावो । भद्दकं मे जीवितं, भद्दकं मरणं” ति ।

B. 132

२४. अथ खो भगवा आयस्मतो उपसेनस्स वङ्गन्तपुत्तस्स चेतसा
 10 चेतोपरिवितक्कमञ्जाय तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“यं जीवितं न तपति, मरणन्ते न सोचति ।

स वे दिट्ठपदो धीरो, सोकमज्झे न सोचति ॥

“उच्छिन्नभवतण्हस्स, सन्तचित्तस्स भिक्खुनो ।

विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि तस्स पुनब्भवो” ति ॥

१०. सारिपुत्तउपसमसुतं

15

२५. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय अत्तनो उपसमं पच्चवेक्खमानो ।

20

अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अविदूरे निसिन्नं
 20 पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय अत्तनो उपसमं पच्च-
 वेक्खमानं ।

२६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“उपसन्तसन्तचित्तस्स, नेत्तिच्छिन्नस्स भिक्खुनो ।

25

विक्खीणो जातिसंसारो, मुत्तो सो मारबन्धना” ति ॥

मेधियवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं

मेघियो उद्धता गोपालो, यक्खो^१ नागेन पञ्चमं ।
 पिण्डोलो सारिपुत्तो च, सुन्दरी भवति अट्ठमं ।
 उपसेनो वज्झन्तपुत्तो, सारिपुत्तो च ते दसा ति ॥

—:०:—

५. सोणवग्गो

१. पियतरसुत्तं

B. 133,
R. 47

१. एवं^१ मे^१ सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन राजा पसेनदि कोसलो मल्लिकाय देविया सद्धि उपरिपासादवरगतो होति । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो मल्लिकं देविं एतदवोच – “अत्थि नु खो ते,
5 मल्लिके, कोचञ्जो अत्तना पियतरो” ति ?

“नत्थि खो मे, महाराज, कोचञ्जो अत्तना पियतरो । तुय्हं पन, महाराज, अत्थञ्जो कोचि अत्तना पियतरो” ति ? “मय्हं पि खो, मल्लिके, नत्थञ्जो कोचि अत्तना पियतरो” ति ।

अथ खो राजा पसेनदि कोसलो पासादा ओरोहित्वा येन भगवा
10 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा पसेनदि कोसलो भगवन्तं एतदवोच –

“इधाहं, भन्ते, मल्लिकाय देविया सद्धि उपरिपासादवरगतो मल्लिकं देविं एतदवोचं – ‘अत्थि नु खो ते, मल्लिके, कोचञ्जो अत्तना पियतरो’ ति ? एवं वुत्ते, मल्लिका देवी मं एतदवोच – ‘नत्थि खो मे,
15 महाराज, कोचञ्जो अत्तना पियतरो । तुय्हं पन, महाराज, अत्थञ्जो कोचि अत्तना पियतरो’ ति ? एवं वुत्ते, अहं भन्ते, मल्लिकं देविं एतदवोचं – ‘मय्हं पि खो, मल्लिके, नत्थञ्जो कोचि अत्तना पियतरो’ ” ति ।

२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
20 उदानेसि –

“सव्वा दिसा अनुपरिगम्म चेतसा,
नेवज्झगा पियतरमत्तना क्वचि ।

एवं पियो पुथु अत्ता परेसं,
तस्मा न हिंसे परमत्तकामो” ति ॥

२. अप्पायुकसुत्तं

३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा आनन्दो सायण्हसमयं^१
पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं 5
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा
आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, याव
अप्पायुका हि, भन्ते, भगवतो माता अहोसि, सत्ताहजाते भगवति
भगवतो माता कालमकासि, तुसितं कायं उपपज्जी” ति ।

B. 134

R. 48

“एवमेतं^३, आनन्द^३ ; अप्पायुका ति, आनन्द, बोधिसत्तमातरो 10
होन्ति । सत्ताहजातेसु बोधिसत्तेसु बोधिसत्तमातरो कालं करोन्ति,
तुसितं कायं उपपज्जन्ती” ति ।

४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि —

“ये केचि भूता भविस्सन्ति ये वा पि,

15

सब्बे गमिस्सन्ति पहाय देहं ।

तं सब्बजानि कुसलो विदित्वा,

आतापियो ब्रह्मचरियं चरेय्या” ति ॥

३. सुप्पबुद्धकुट्टिसुत्तं

५. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने
कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन राजगहे सुप्पबुद्धो नाम कुट्ठी अहोसि 20
मनुस्सदलिद्दो मनुस्सकपणो मनुस्सवराको । तेन खो पन समयेन
भगवा महितिया परिसाय परिवुतो धम्मं देसेन्तो निसिन्नो होति ।

अहसा खो सुप्पबुद्धो कुट्ठी तं महाजनकायं दूरतो व सन्निपतितं ।
दिस्वानस्स एतदहोसि — “निस्संसयं खो एत्थ किञ्चि खादनीयं” वा

१. सायन्ह० — म० । २-२. एवमेतं आनन्द एवमेतं आनन्द — स्या० । ३. खादनीयं
— रो० ।

भोजनीयं वा भाजीयति^१। यन्नूनाहं येन सो महाजनकायो तेनुपसङ्क-
मेय्यं। अप्पेव नामेत्य किञ्चि खादनीयं वा भोजनीयं वा लभेय्यं” ति।

B. 135

अथ खो सुप्पबुद्धो कुट्टी येन सो महाजनकायो तेनुपसङ्कमि।
अदसा खो सुप्पबुद्धो कुट्टी भगवन्तं महितिया परिसाय परिवुत्तं धम्मं
5 देसेन्तं निसिन्नं। दिस्वानस्स एतदहोसि – “न खो एत्थ किञ्चि खाद-
नीयं वा भोजनीयं वा भाजीयति। समणो अयं गोतमो परिसति धम्मं
देसेति। यन्नूनाहं पि धम्मं सुणेय्यं” ति। तत्थेव एकमन्तं निसीदि – “अहं
पि धम्मं सोस्सामी” ति।

R. 49

अथ खो भगवा सब्बावन्तं परिसं चेतसा चेतो परिच्च मनसा-
10 कासि “को नु खो इध भब्बो धम्मं विञ्जातुं” ति? अदसा खो भगवा
सुप्पबुद्धं कुट्ठिं तस्सं परिसायं निसिन्नं। दिस्वानस्स एतदहोसि –
“अयं खो इध भब्बो धम्मं विञ्जातुं” ति। सुप्पबुद्धं कुट्ठिं आरब्भ आनुपुब्बि^२
कथं^३ कथेसि, सेय्यथीदं^४ – दानकथं सीलकथं सग्गकथं; कामानं आदीनवं
ओकारं सङ्किलेसं, नेक्खम्मे च आनिसंसं पकासेसि। यदा भगवा
15 अञ्जासि सुप्पबुद्धं कुट्ठिं कल्लचित्तं मुदुचित्तं विनीवरणचित्तं उदग्ग-
चित्तं पसन्नचित्तं, अथ या बुद्धानं सामुक्कंसिका धम्मदेसना तं
पकासेसि – दुक्खं, समुदयं, निरोधं, मग्गं। सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं
अपगतकालकं^५ सम्मदेव रजनं पटिग्गण्हेय्य, एवमेव सुप्पबुद्धस्स
कुट्ठिस्स तस्मिं येव आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि –
20 “यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं” ति।

अथ खो सुप्पबुद्धो कुट्टी दिट्ठधम्मो पत्तधम्मो विदितधम्मो
परियोगाब्धधम्मो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथङ्कथो वेसारज्जप्पत्तो
अपरप्पच्चयो सत्थुसासने उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उप-
सङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं
25 निसिन्नो खो सुप्पबुद्धो कुट्टी भगवन्तं एतदवोच – “अभिवक्कन्तं, भन्ते,
अभिवक्कतं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य,
पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा
तेलपज्जोतं धारेय्य – चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति; एवमेवं भगवता

१. भाजीयिस्सति – सी०; भाजियति – रो०। २-२. अनुपुब्बि कथं – म०; अनुपु-
ब्बिकथं – स्या०, रो०। ३. सेय्यथिदं – म०। ४. अपगतकालकं – सी०, रो०।

अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

अथ खो सुप्पबुद्धो कुट्टी भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा 5 अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो अचिरपक्कन्तं सुप्पबुद्धं कुट्ठिं गावी तरुणवच्छा अधिपतित्वा जीविता वोरपेसि ।

B. 136

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं 10 निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “यो सो, भन्ते, सुप्पबुद्धो नाम कुट्टी भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो सो कालङ्कतो” । तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

R. 59

“पण्डितो, भिक्खवे, सुप्पबुद्धो कुट्टी; पच्चपादि धम्मस्सानुधम्मं; न च मं धम्माधिकरणं विहेसेसि । सुप्पबुद्धो, भिक्खवे, कुट्टी 15 तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो” ति ।

एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन सुप्पबुद्धो कुट्टी अहोसि मनुस्सदलिद्दो” मनुस्सकपणो मनुस्सवराको” ति ? 20

६. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, सुप्पबुद्धो कुट्टी इमस्मिं येव राजगहे सेट्ठिपुत्तो अहोसि । सो उय्यानभूमिं निय्यन्तो अद्दस” तगरसिखि पच्चेकबुद्धं नगरं पिण्डाय पविसन्तं । दिस्वानस्स एतदहोसि— “क्वायं कुट्टी कुट्ठिचीवरेण विचरती” ति ? निट्ठुभित्वा अपसव्यतो 25 करित्वा पक्कामि । सो तस्स कम्मस्स विपाकेन बहूनि वस्ससतानि बहूनि वस्ससहस्सानि बहूनि वस्ससतसहस्सानि निरये पच्चित्थ । तस्सेव इमस्स विपाकावसेसेन इमस्मिं येव राजगहे कुट्टी अहोसि मनुस्सदलिद्दो मनुस्सकपणो मनुस्सवराको । सो तथागतप्पवेदितं

१. कालकतो—सी० । २. मनुस्सदलिद्दो—सी० । ३. अद्दसा—रो० । ४. अपव्यामतो—स्या० ।

B. 137

धम्मविनयं आगम्म सद्धं समादियि सीलं समादियि सुतं समादियि
चागं समादियि पञ्चं समादियि । सो तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं
आगम्म सद्धं समादियित्वा सीलं समादियित्वा सुतं समादियित्वा चागं
समादियित्वा पञ्चं समादियित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं
5 सगं लोकं उपपन्नो देवानं तावत्तिसानं सहव्यतं । सो तत्थ अञ्जे
देवे अतिरोचति वण्णेन चेव यससा चा” ति ।

७. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि -

“चक्खुमा विसमानीव, विज्जमाने परक्कमे ।
10 पण्डितो जीवलोकस्मि, पापानि परिवज्जये” ति ॥

४. कुमारकसुत्तं

R. 51

८. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला कुमारका
अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च जेतवनं मच्छके बाधेन्ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
15 सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । अद्दसा खो भगवा ते सम्बहुले कुमारके
अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च जेतवनं मच्छके बाधेन्ते । दिस्वान
येन ते कुमारका तेनुपङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते कुमारके एतदवोच -
“भायथ वो तुम्हे कुमारका दुक्खस्स, अप्पियं वो दुक्खं” ति ?

“एवं, भन्ते, भायाम मयं, भन्ते, दुक्खस्स, अप्पियं नो
20 दुक्खं” ति ।

९. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि -

“सचे भायथ दुक्खस्स, सचे वो दुक्खमप्पियं ।

माकत्थ पापकं कम्मं, आवि वा यदि वा रहो ॥

25 “सचे च पापकं कम्मं, करिस्सथ करोथ वा ।

न वो दुक्खा पमुत्थत्थि, उपेच्च पि पलायतं” ति ।

५. उपोसथसुत्तं

१०. एवं मे सुतं । एक समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन भगवा तदहु-पोसथे भिक्खुसङ्घपरिवृतो निसिन्नो होति ।

B. 138

अथ खो आयस्मा आनन्दो अभिक्कन्ताय रत्तिया, निक्खन्ते पठमे यामे, उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं^१ करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच – “अभिक्कन्ता, भन्ते रत्ति; निक्खन्तो पठमो यामो; चिरनिसिन्नो भिक्खुसङ्घो; उद्दिसतु, भन्ते, भगवा भिक्खूनं पातिमोक्खं” ति । एवं वुत्ते, भगवा तुण्ही अहोसि ।

दुतियं पि खो आयस्मा आनन्दो अभिक्कन्ताय रत्तिया, निक्खन्ते मज्झिमे यामे, उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच – “अभिक्कन्ता, भन्ते, रत्ति; निक्खन्तो मज्झिमो यामो; चिरनिसिन्नो भिक्खुसङ्घो; उद्दिसतु, भन्ते, भगवा भिक्खूनं पातिमोक्खं” ति । दुतियं पि खो भगवा तुण्ही अहोसि ।

R. 52

ततियं पि खो आयस्मा आनन्दो अभिक्कन्ताय रत्तिया, निक्खन्ते पच्छिमे यामे, उद्धस्ते^२ अरुणे, नन्दिमुखिया रत्तिया उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच – अभिक्कन्ता, भन्ते, रत्ति; निक्खन्तो पच्छिमो यामो; उद्धस्तो अरुणो; नन्दिमुखी रत्ति; चिरनिसिन्नो भिक्खुसङ्घो; उद्दिसतु, भन्ते, भगवा भिक्खूनं पातिमोक्खं” ति ।

20

“अपरिसुद्धा, आनन्द, परिसा” ति ।

अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि – “कं नु खो भगवा पुगलं सन्धाय एवमाह – ‘अपरिसुद्धा, आनन्द, परिसा’ ति ? अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सव्वावन्तं भिक्खुसङ्घं चेतसा चेतो परिच्च मनसाकासि । अद्दसा खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तं पुगलं दुस्सीलं पापधम्मं असुचिं सङ्कस्सरसमाचारं पटिच्छन्नकम्मन्तं असमणं समणपटिञ्जं अब्रह्मचारिं ब्रह्मचारिपटिञ्जं अन्तोपूर्तिं अवस्सुतं कसम्बुजातं मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नं । दिस्वान उट्ठायासना येन

25

B. 139

सो पुग्गलो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं पुग्गलं एतदवोच - “उट्ठेहि, आवुसो, दिट्ठोसि भगवता; नत्थि ते भिक्खूहि सद्धि संवासो” ति। एवं वृत्ते, सो पुग्गलो तुण्ही अहोसि।

दुतियं पि खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तं पुग्गलं एतदवोच
8 - “उट्ठेहि, आवुसो, दिट्ठोसि भगवता; नत्थि ते भिक्खूहि सद्धि संवासो”
ति। दुतियं पि खो ...पे०... ततियं पि खो सो पुग्गलो तुण्ही अहोसि।

अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तं पुग्गलं बाहायं गहेत्वा
बहिद्वारकोट्टका निक्खामेत्वा सूचिघटिकं दत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच - निक्खामितो, भन्ते, सो पुग्गलो
10 मया। परिसुद्धा परिसा। उद्दिंसु, भन्ते, भगवा भिक्खून् पातिमोक्खं” ति।

“अच्छरियं, मोग्गल्लान, अब्भुतं, मोग्गल्लान! याव बाहा-
गहणा पि नाम सो मोघपुरिसो आगमेस्सती” ति!

R. 53

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि - “न दानाहं, भिक्खवे, इतो
परं उपोसथं करिस्सामि, पातिमोक्खं उद्दिस्सामि। तुम्हेव दानि,
15 भिक्खवे, इतो परं उपोसथं करेय्याथ, पातिमोक्खं उद्दिसेय्याथ।
अट्टानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो यं तथागतो अपरिसुद्धाय परिसाय
उपोसथं करेय्य, पातिमोक्खं उद्दिसेय्य।

११. “अट्ठिमे, भिक्खवे, महासमुद्दे अच्छरिया अब्भुता धम्मा,
ये दिस्वा दिस्वा असुरा महासमुद्दे अभिरमन्ति। कतमे अट्ठ ?

20 “महासमुद्दो, भिक्खवे, अनुपुब्बनिन्नो अनुपुब्बपोणो अनुपुब्ब-
पब्भारो, न आयतकेनेव पपातो। यं पि भिक्खवे, महासमुद्दो
अनुपुब्बनिन्नो अनुपुब्बपोणो अनुपुब्बपब्भारो न आयतकेनेव पपातो;
अयं, भिक्खवे, महासमुद्दे पठमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा
दिस्वा असुरा महासमुद्दे अभिरमन्ति।

B. 140 25

“पुन च परं, भिक्खवे, महासमुद्दो ठितधम्मो वेलं नातिवत्तति।
यं पि, भिक्खवे, महासमुद्दो ठितधम्मो वेलं नातिवत्तति; अयं, भिक्खवे,
महासमुद्दे दुतियो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा
असुरा महासमुद्दे अभिरमन्ति।

“पुन च परं, भिक्खवे, महासमुद्दो न मतेन कुणपेन संवसति।

यं होति महासमुद्धे मतं कुणपं तं खिप्पमेव^१ तीरं वाहेति, थलं उस्सारेति ।
यं पि, भिक्खवे, महासमुद्धो न मतेन कुणपेन संवसति, यं होति
महासमुद्धे मतं कुणपं तं खिप्पमेव तीरं वाहेति थलं उस्सारेति; अयं,
भिक्खवे, महासमुद्धे ततियो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा
असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

5

“पुन च परं, भिक्खवे, या काचि महानदियो, सेय्यथीदं^२—गङ्गा
यमुना अचिरवती सरभू मही, ता महासमुद्धं पत्वा^३ जहन्ति पुरिमानि
नामगोत्तानि; ‘महासमुद्धो’ त्वेव सङ्खं गच्छन्ति । यं पि, भिक्खवे,
या काचि महानदियो, सेय्यथीदं—गङ्गा यमुना अचिरवती सरभू मही
ता महासमुद्धं पत्वा जहन्ति पुरिमानि नामगोत्तानि, ‘महासमुद्धो’ त्वेव
सङ्खं गच्छन्ति; अयं^४, भिक्खवे, महासमुद्धे चतुत्थो अच्छरियो अब्भुतो^५
धम्मो^६, यं दिस्वा दिस्वा असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

10

“पुन च परं, भिक्खवे, या च लोके सवन्तियो महासमुद्धं अप्पेन्ति,
या च अन्तलिक्खा धारा पपतन्ति, न तेन महासमुद्धस्स ऊनत्तं वा
पूरत्तं वा पञ्चायति । यं पि, भिक्खवे, या च लोके सवन्तियो महासमुद्धं
अप्पेन्ति, या च अन्तलिक्खा धारा पपतन्ति, न तेन महासमुद्धस्स ऊनत्तं
वा पूरत्तं वा पञ्चायति; अयं, भिक्खवे, महासमुद्धे पञ्चमो अच्छरियो
अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

15

R. 54

पुन च परं, भिक्खवे, महासमुद्धो एकरसो लोणरसो । यं पि,
भिक्खवे, महासमुद्धो एकरसो लोणरसो; अयं, भिक्खवे, महासमुद्धे छट्ठो
अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

20

“पुन च परं, भिक्खवे, महासमुद्धो बहुरतनो अनेकरतनो ।
तत्रिमानि रतनानि, सेय्यथीदं—मुत्ता मणि वेळुरियो सङ्खो सिला
पवाळं^७ रजतं जातरूपं लोहितङ्गो^८ मसारगल्लं^९ । यं पि, भिक्खवे,
महासमुद्धो बहुरतनो अनेकरतनो, तत्रिमानि रतनानि, सेय्यथीदं—मुत्ता
मणि वेळुरियो सङ्खो सिला पवाळं रजतं जातरूपं लोहितङ्गो मसारगल्लं;
अयं, भिक्खवे, महासमुद्धे सत्तमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा
दिस्वा असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

B. 141

52

१. खिप्पञ्जेव—सी० । २. सेय्यथीदं—म० । ३. पत्ता—स्या०, रो० । ४. अयं
पि—सी०, रो० । ५-५. अब्भुतम्मो—सी० । ६. पवाळं—रो० । ७. लोहितङ्गो—सी०,
रो० । ८. मसारगल्लो—रो० ।

“पुन च परं, भिक्खवे, महासमुद्धो महत्तं भूतानं आवासो । तत्रिमे भूता – तिमि तिमिङ्गलो तिमितिमिङ्गलो^१ असुरा नागा गन्धब्बा । सन्ति महासमुद्धे योजनसतिका पि अत्तभावा, द्वियोजनसतिका पि अत्तभावा, त्रियोजनसतिका पि अत्तभावा, चतुयोजनसतिका पि अत्तभावा, पञ्चयोजनसतिका पि अत्तभावा । यं पि, भिक्खवे, महासमुद्धो महत्तं भूतानं आवासो, तत्रिमे भूता – तिमि तिमिङ्गलो तिमितिमिङ्गलो असुरा नागा गन्धब्बा, सन्ति महासमुद्धे योजनसतिका पि अत्तभावा द्वियोजनसतिका पि अत्तभावा ...पे०... पञ्चयोजनसतिका पि अत्तभावा; अयं, भिक्खवे महासमुद्धे अट्ठमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

“इमे खो, भिक्खवे, महासमुद्धे अट्ठ अच्छरिया अब्भुता धम्मा ये दिस्वा दिस्वा असुरा महासमुद्धे अभिरमन्ति ।

१२. “एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये अट्ठ अच्छरिया अब्भुता धम्मा, ये दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति । कतमे अट्ठ ?

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुद्धो अनुपुब्बनिन्नो अनुपुब्बपोणो अनुपुब्बपव्वारो, न आयतकेनेव पपातो; एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा, न आयतकेनेव अज्जापटिवेधो । यं पि, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा, न आयतकेनेव अज्जापटिवेधो; अयं, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये पठमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुद्धो ठितधम्मो वेलं नातिवत्तति; एवमेव खो, भिक्खवे, यं मया सावकानं सिक्खापदं पञ्जत्तं तं मम सावका जीवितहेतु पि नातिक्कमन्ति । यं पि, भिक्खवे, मया सावकानं सिक्खापदं पञ्जत्तं तं मम सावका जीवितहेतु पि नातिक्कमन्ति; अयं, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये दुतियो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुद्धो न मतेन कुणपेन संवसति;

यं होति महासमुद्दे मतं कुणपंतं खिप्पमेव तीरं वाहेति, थलं उस्सारेति;
 एवमेव खो, भिक्खवे, यो सो पुग्गलो दुस्सीलो पापधम्मो असुचि
 सङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो अस्समणो समणपटिञ्जो अब्रह्म-
 चारी ब्रह्मचारिपटिञ्जो अन्तोपूति अवस्सुतो कसम्बुजातो, न तेन
 सङ्घो संवसति; अथ खो नं खिप्पमेव सन्निपतित्वा उक्खिपति । 5
 किञ्चा पि सो होति मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नो, अथ खो सो
 आरका व सङ्घम्हा, सङ्घो च तेन। यं पि, भिक्खवे, यो सो पुग्गलो
 दुस्सीलो पापधम्मो असुचि सङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो
 अस्समणो समणपटिञ्जो अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिञ्जो अन्तोपूति
 अवस्सुतो कसम्बुजातो, न तेन सङ्घो संवसति; खिप्पमेव नं सन्नि- 10
 पतित्वा उक्खिपति; किञ्चा पि सो होति मज्झे भिक्खुसङ्घस्स
 निसिन्नो, अथ खो सो आरका व सङ्घम्हा, सङ्घो च तेन; अयं,
 भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये ततियो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं
 दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, या काचि महानदियो, सेय्यथीदं—गङ्गा 15
 यमुना अचिरवती सरभू मही, ता महासमुदं पत्वा जहन्ति पुरिमानि
 नामगोत्तानि, ‘महासमुदो’ त्वेव सङ्घं गच्छन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे,
 चत्तारो वण्णा—खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा सुद्दा ते—तथागतप्पवेदिते धम्म-
 विनये अगारस्मा अनगारियं पव्वजित्वा जहन्ति पुरिमानि नामगोत्तानि,
 ‘समणा सक्कपुत्तिया’ त्वेव सङ्घं गच्छन्ति । यं पि, भिक्खवे, चत्तारो 20
 वण्णा—खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा सुद्दा ते—तथागतप्पवेदिते धम्मविनये
 अगारस्मा अनगारियं पव्वजित्वा जहन्ति पुरिमानि नामगोत्तानि,
 ‘समणा सक्कपुत्तिया’ त्वेव सङ्घं गच्छन्ति; अयं, भिक्खवे, इमस्मिं
 धम्मविनये चतुत्थो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा
 भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति । 25

“सेय्यथापि, भिक्खवे, या च लोके सवन्तियो महासमुदं
 अप्पेन्ति, या च अन्तलिक्खा धारा पपतन्ति, न तेन महासमुदस्स
 ऊनत्तं वा पूरत्तं वा पञ्जायति; एवमेव खो, भिक्खवे, बहू चे पि
 भिक्खू अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायन्ति, न तेन
 निब्बानधातुया ऊनत्तं वा पूरत्तं वा पञ्जायति । यं पि भिक्खवे 30
 बहू चे पि भिक्खू अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायन्ति, न

तेन निव्वानधातुया ऊतत्तं वा पूरत्तं वा पञ्चायति; अयं, भिक्खवे इमस्मिं धम्मविनये पञ्चमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

R. 56

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुदो एकरसो लोणरसो; एवमेव खो, भिक्खवे, अयं धम्मविनयो एकरसो विमुत्तिरसो । यं पि, भिक्खवे, अयं धम्मविनयो एकरसो विमुत्तिरसो; अयं, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये छट्ठो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुदो बहुरतनो अनेकरतनो, तत्रिमानि रतनानि, सेय्यथीदं – मुत्ता मणि वेलुरियो सङ्खो सिला पवाळं रजतं जातरूपं लोहितङ्गो मसारगल्लं; एवमेव खो, भिक्खवे, अयं धम्मविनयो बहुरतनो अनेकरतनो; तत्रिमानि रतनानि, सेय्यथीदं – चत्तारो सतिपट्टाना, चत्तारो सम्मप्पधाना, चत्तारो इद्धिपादा, पञ्चिन्द्रियानि, पञ्च बलानि, सत्त बोज्झङ्गा, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । यं पि, भिक्खवे, अयं धम्मविनये बहुरतनो अनेकरतनो, तत्रिमानि रतनानि, सेय्यथीदं – चत्तारो सतिपट्टाना, चत्तारो सम्मप्पधाना, चत्तारो इद्धिपादा, पञ्चिन्द्रियानि, पञ्च बलानि, सत्त बोज्झङ्गा, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो; अयं, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये सत्तमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

B. 144

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुदो महत्तं भूतानं आवासो, तत्रिमे भूता – तिमि तिमिङ्गलो तिमितिमिङ्गलो असुरा नागा गन्धब्बा, सन्ति महासमुदे योजनसतिका पि अत्तभावा द्वियोजनसतिका पि अत्तभावा त्रियोजनसतिका पि अत्तभावा चतुयोजनसतिका पि अत्तभावा पञ्चयोजनसतिका पि अत्तभावा; एवमेव खो, भिक्खवे, अयं धम्मविनयो महत्तं भूतानं आवासो; तत्रिमे भूता – सोतापन्नो, सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो, सकदागामी, सकदागामीफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो, अनागामि, अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो, अरहा, अरहत्ताय^१ पटिपन्नो । यं पि, भिक्खवे, अयं धम्मविनयो महत्तं भूतानं आवासो,

तत्रिमे भूता—सोतापन्नो, सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो, सकदागामी, सकदागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो, अनागामी, अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो, अरहा, अरहत्ताय पटिपन्नो; अयं, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये अट्ठमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो, यं दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ति ।

5

“इमे खो, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये अट्ठ अच्छरिया अब्भुता धम्मा, ये दिस्वा दिस्वा भिक्खू इमस्मिं धम्मविनये अभिरमन्ती” ति ।

१३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

10

“छन्नमतिवस्सति, विवटं नातिवस्सति ।

तस्मा छन्नं विवरेथ, एवं तं नातिवस्सती” ति ॥

६. सोणसुत्तं

१४. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा महा-
कच्चानो अवन्तीसु विहरति कुररघरे' पवत्ते' पब्बते । तेन खो पन समयेन
सोणो उपासको कुटिकण्णो आयस्मतो महाकच्चानस्स उपट्ठाको होति ।

15

अथ खो सोणस्स उपासकस्स कुटिकण्णस्स रहोगतस्स पटि-
सल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “यथा यथा खो अय्यो
महाकच्चानो धम्मं देसेति नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्त-
परिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं
केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा
अनगारियं पब्बजेय्यं” ति ।

20

B. 145

अथ खो सोणो उपासको कुटिकण्णो येनायस्मा महाकच्चानो
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सोणो उपासको कुटिकण्णो
आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच —

25

“इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स' एवं चेतसो
परिवितक्को उदपादि — ‘यथा यथा खो अय्यो महाकच्चानो धम्मं देसेति

१. कुररघरे—स्या० । २. पपाते—सी० । ३. पतिसल्लीनस्स—सी० ।

नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं' ति । पब्बाजेतु मं, भन्ते, अय्यो महाकच्चानो" ति ।

5 एवं वुत्ते, आयस्मा महाकच्चानो सोणं उपासकं कुटिकण्णं एतदवोच - "दुक्करं खो, सोण, यावजीवं एकभत्तं एकसेय्यं ब्रह्मचरियं । इङ्ख त्वं, सोण, तत्थेव आगारिकभूतो सामानो बुद्धानं सासनं अनुयुञ्ज कालयुत्तं एकभत्तं एकसेय्यं ब्रह्मचरियं" ति । अथ खो सोणस्स उपासकस्स कुटिकण्णस्स यो अहोसि पब्बज्जाभिसङ्खारो सो पटिपस्सम्भि ।

10 दुतियं पि खो ...पे०... दुतियं पि खो आयस्मा महाकच्चानो सोणं उपासकं कुटिकण्णं एतदवोच - "दुक्करं खो, सोण, यावजीवं एकभत्तं एकसेय्यं ब्रह्मचरियं । इङ्ख त्वं, सोण, तत्थेव आगारिकभूतो सामानो बुद्धानं सासनं अनुयुञ्ज कालयुत्तं एकभत्तं एकसेय्यं ब्रह्मचरियं" ति । दुतियं पि खो सोणस्स उपासकस्स कुटिकण्णस्स' यो अहोसि पब्बज्जाभि-
15 सङ्खारो सो पटिपस्सम्भि ।

ततियं पि खो सोणस्स उपासकस्स कुटिकण्णस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि - "यथा यथा खो अय्यो महाकच्चानो धम्मं दसेति नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं
20 केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं" ति । ततियं पि खो सोणो उपासको कुटिकण्णो येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महा-
B. 146 कच्चानं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसन्नो खो सोणो उपासको कुटिकण्णो आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच -
R. 58

25 "इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि - "यथा यथा खो अय्यो महाकच्चानो धम्मं देसेति नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा

कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं' ति ।
पब्बाजेतु मं, भन्ते, अय्यो महाकच्चानो' ति ।

अथ खो आयस्मा महाकच्चानो सोणं उपासकं कुटिकणं
पब्बाजेसि । तेन खो पन समयेन अवन्तिदक्खिणापथो' अप्पभिक्षुको
होति । अथ खो आयस्मा महाकच्चानो तिण्णं वस्सानं अच्छयेन किच्छेन 5
कसिरेन ततो ततो दसवग्गं भिक्षुसङ्घं सन्निपातेत्वा आयस्मन्तं सोणं
उपसम्पादेसि ।

अथ खो आयस्मतो सोणस्स वस्सं वुत्थस्स' रहोगतस्स पटिसल्ली-
नस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “न खो मे सो भगवा सम्मुखा
दिट्ठो, अपि च सुतोयेव मे सो भगवा — ‘ईदिसो च ईदिसो चा’ ति । 10
सचे मं उपज्झायो अनुजानेय्य, गच्छेय्याहं तं भगवन्तं दस्सनाय अरहन्तं
सम्मासम्बुद्धं” ति ।

अथ खो आयस्मा सोणो सायण्हसमयं' पटिसल्लाना वुट्ठितो
येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महा-
कच्चानं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा 15
सोणो आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच —

“इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो
परिवितक्को उदपादि — ‘न खो मे सो भगवा सम्मुखा दिट्ठो, अपि च
सुतोयेव मे सो भगवा — ईदिसो च ईदिसो चा’ ति । सचे मं उपज्झायो
अनुजानेय्य, गच्छेय्याहं तं भगवन्तं दस्सनाय अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं” ति । 20

“साधु साधु, सोण; गच्छ त्वं, सोण, तं भगवन्तं दस्सनाय
अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं । दक्खिस्ससि त्वं, सोण, तं भगवन्तं पासादिकं
पसादनीयं सन्तिन्द्रियं सन्तमानसं उत्तमदमथसमथमनुप्पत्तं दन्तं गुत्तं
यतिन्द्रियं नागं । दिस्वान मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि,
अप्पावाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासुविहारं पुच्छ — ‘उपज्झायो मे, 25
भन्ते, आयस्मा महाकच्चानो भगवतो पादे सिरसा वन्दति, अप्पावाधं
अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासुविहारं पुच्छती’” ति ।

१५. “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा सोणो आयस्मतो महाकच्चानस्स
भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना आयस्मन्तं महाकच्चानं

१. दक्खिणापथो — सी० । २. वस्संवुट्ठस्स — म० । ३. सायण्हसमयं — म० । ४. फासु-
विहारञ्च — सी० ।

R. 59

अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि जेतवनं अनाथपिण्डकस्स आरामो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सोणो भगवन्तं एतदवोच - “उपज्झायो मे, भन्ते, आयस्मा महाकच्चानो भगवतो पादे सिरसा वन्दति, अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासु-विहारं पुच्छती” ति ।

“कच्चि, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चिसि’ अप्पकिलमथेन अट्ठानं आगतो, न च पिण्डकेन किलन्तोसी” ति ?

10 “खमनीयं, भगवा, यापनीयं, भगवा । अप्पकिलमथेन चाहं, भन्ते, अट्ठानं आगतो, न च पिण्डकेन किलन्तोमी” ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि - “इमस्सानन्द, आगन्तुकस्स भिक्खुनो सेनासनं पञ्जापेही” ति । अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि - “यस्स खो मं भगवा आणापेति - ‘इमस्सानन्द

B. 148

15 आगन्तुकस्स भिक्खुनो सेनासनं पञ्जापेती’ ति, इच्छति भगवा तेन भिक्खुना सद्धिं एकविहारे वत्थुं, इच्छति भगवा आयस्मता सोणेन सद्धिं एकविहारे वत्थुं” ति । यस्मिं विहारे भगवा विहरति तस्मिं विहारे आयस्मतो सोणस्स सेनासनं पञ्जापेसि ।

अथ खो भगवा बहुदेव रत्ति अब्भोकासे निसज्जाय वीति-
20 नामेत्वा पादे पक्खालेत्वा विहारं पाविसि । आयस्मा पि खो सोणो बहुदेवरत्ति अब्भोकासे निसज्जाय वीतिनामेत्वा पादे पक्खालेत्वा विहारं पाविसि । अथ खो भगवा रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय आयस्मन्तं सोणं अज्झेसि - “पटिभातु तं, भिक्खु, धम्मो भासितुं” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा सोणो भगवतो पटिस्सुत्वा सोळस
25 अट्ठकवगिगकानि सब्बानेव सरेन अभणि । अथ खो भगवा आयस्मतो सोणस्स सरभञ्जपरियोसाने अब्भनुमोदि - “साधु साधु, भिक्खु; सुग्ग-हितानि ते, भिक्खु, सोळस अट्ठकवगिगकानि सुमनसिकतानि सूप-धारितानि । कल्याणियासि वाचाय समन्नागतो विस्सट्ठाय अनेलगळाय अत्थस्स विज्जापनिया । कतिवस्सोसि त्वं, भिक्खू” ति ?

30 “एकवस्सो अहं, भगवा” ति ।

“किस्स पन त्वं, भिक्खु, एवं चिरं अकासी” ति ?

“चिरं दिट्ठो मे, भन्ते, कामेसु आदीनवो; अपि च सम्बाधो घरावासो बहुकिच्चो बहुकरणीयो” ति ।

१६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

5

“दिस्वा आदीनवं लोके, अत्वा धम्मं निरूपधिं ।

अरियो न रमती पापे, पापे न रमती सुची” ति ॥

७. कङ्खारेवतसुत्तं

१७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा कङ्खारेवतो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय अत्तनो कङ्खावितरणविसुद्धिं पच्चवेक्खमानो ।

R. 60

अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं कङ्खारेवतं अविदूरे निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय अत्तनो कङ्खावितरणविसुद्धिं पच्चवेक्खमानं ।

B. 149

१८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

15

“या काचि कङ्खा इध वा हरं वा,

सकवेदिया वा परवेदिया वा ।

ये भायिनो ता पजहन्ति सब्बा,

आतापिनो ब्रह्मचरियं चरन्ता” ति ॥

20

८. सङ्खभेदसुत्तं

१९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो तदहुपोसथे पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि ।

अद्दसा खो देवदत्तो आयस्मन्तं आनन्दं राजगहे पिण्डाय चरन्तं ।

दिस्वान येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं
आनन्दं एतदवोच - “अज्जतग्गे दानाहं, आवुसो आनन्द, अज्जत्रेव
भगवता अज्जत्र भिक्खुसङ्घा उपोसथं करिस्सामि सङ्घकम्मानी चा” ति।

अथ खो आयस्मा आनन्दो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं
5 पिण्डपातपटिक्कन्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा
आनन्दो भगवन्तं एतदवोच -

“इधाहं, भन्ते, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
राजगहं पिण्डाय पाविसिं। अद्दसा खो मं, भन्ते, देवदत्तो राजगहे पिण्डाय
10 चरन्तं। दिस्वान येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं एतदवोच -
‘अज्जतग्गे दानाहं, आवुसो आनन्द, अज्जत्रेव भगवता अज्जत्र
भिक्खुसङ्घा उपोसथं करिस्सामि सङ्घकम्मानी चा’ ति। अज्ज, भन्ते,
देवदत्तो सङ्घं भिन्दिस्सति उपोसथं च करिस्सति सङ्घकम्मानी चा” ति।

B. 150

20. अथ खो भगवा एतमथं विदित्वा तायं वेलायं इमं
15 उदानं उदानेसि -

R. 61

“सुकरं साधुना साधु, साधु पापेन दुक्करं।
पापं पापेन सुकरं, पापमरियेहि दुक्करं” ति॥

९. सधायमानसुत्तं

21. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरति
महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं। तेन खो पन समयेन सम्बहुला माणवका
20 भगवतो अविदूरे सधायमानरूपा^१ अतिक्कमन्ति। अद्दसा खो भगवा
सम्बहुले माणवके अविदूरे सधायमानरूपे अतिक्कन्ते।

22. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

“परिमुट्ठा पण्डिताभासा, वाचागोचरभाणिनो।
25 याविच्छन्ति मुखायामं, येन नीता न तं विदू” ति॥

१०. चूळपन्थकसुत्तं

२३. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा
चूळपन्थको^१ भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा
उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सतिं उपट्टपेत्वा ।

अदसा खो भगवा आयस्मन्तं चूळपन्थकं^२ अविदूरे निसिन्नं^३
पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सतिं उपट्टपेत्वा ।

२४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि —

“ठितेन कायेन ठितेन चेतसा,
तिट्ठं निसिन्नो उद वा सयानो ।
एतं सतिं भिक्खु अधिट्ठहानो,
लभेथ पुब्बापरियं विसेसं ।
लद्धान पुब्बापरियं विसेसं,
अदस्सनं मच्चुराजस्स गच्छे” ति ॥

B. 151

10

सोणवग्गो पञ्चमो ।

तत्सुद्धानं

पियो अप्पायुका कुट्टी, कुमारका उपोसथो ।
सोणो च रेवतो भेदो, सधाय पन्थकेन चा ति ॥

15

—:०:—

६. जच्चन्धवग्गो

१. आयुसङ्खारोस्सज्जनसुत्तं

R. 62

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-मादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि —
 ५ “गण्हाहि, आनन्द, निसीदनं । येन चापालं चेतियं तेनुपसङ्कमिस्साम’ दिवाविहाराया” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । अथ खो भगवा येन चापालं चेतियं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने
 10 निसीदि । निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि —

B. 152

“रमणीया, आनन्द, वेसाली; रमणीयं उदेनं चेतियं; रमणीयं गोतमकं चेतियं; रमणीयं सत्तम्बं चेतियं; रमणीयं बहुपुत्तं चेतियं; रमणीयं सारन्ददं चेतियं; रमणीयं चापालं चेतियं । यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता^१ वत्थुकता
 15 अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा । तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा । आकङ्खमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा” ति ।

एवं पि खो आयस्मा आनन्दो, भगवता ओळारिके निमित्ते
 20 कयिरमाने, ओळारिके ओभासे कयिरमाने, नासक्खि पटिविज्झितुं; न भगवन्तं याचि — “तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं; तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय

देवमनुस्सानं” ति, यथा तं मारेण परियुद्धितचित्तो । दुतियं पि खो ...पे०... ततियं पि खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि —

“रमणीया, आनन्द, वेसाली; रमणीयं उदेनं चेतियं; रमणीयं गोतमकं चेतियं; रमणीयं सत्तम्बं चेतियं; रमणीयं बहुपुत्तं चेतियं; रमणीयं सारन्ददं चेतियं; रमणीयं चापालं चेतियं । यस्स 5 कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा । तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारद्धा । आकङ्खमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा” ति । 10

एवं पि खो आयस्मा आनन्दो, भगवता ओळारिके निमित्ते कयिरमाने, ओळारिके ओभासे कयिरमाने, नासक्खि पटिविज्झित्तुं; न भगवन्तं याचि — “तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं; तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं” ति, यथा तं मारेण परियुद्धितचित्तो । 15

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “गच्छ त्वं, आनन्द, यस्स दानि कालं मञ्जसी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा अविदूरे अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि । B. 153

२. अथ खो मारो पापिमा, अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते आनन्दे, 20 येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो मारो पापिमा भगवन्तं एतदवोच —

“परिनिब्बातु दानि, भन्ते, भगवा; परिनिब्बातु सुगतो; परिनिब्बानकालो दानि, भन्ते, भगवतो । भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — ‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि याव मे 25 भिक्खू न सावका भविस्सन्ति वियत्ता विनीता विसारदा’ बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना^१ सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनो, सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति^२ पञ्जपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति

१. विसारदण्णत्ता योगक्खेमा — सी०, रो० ; विसारदण्णत्ता योगक्खेमकामा — स्या० ।

२. धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना — सी० रो० । ३. देसिस्सन्ति — रो० ।

विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति' उप्पन्नं परप्पवादं सह-
 धम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ती' ति ।
 एतरहि खो पन, भन्ते', भिक्खू भगवतो सावका वियत्ता विनीता
 विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना
 ५ अनुधम्मचारिनो सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खन्ति देसेन्ति
 पञ्ञपेन्ति पट्टपेन्ति विवरन्ति विभजन्ति उत्तानीकरोन्ति उप्पन्नं
 परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं
 देसेन्ति । परिनिब्बातु' दानि', भन्ते, भगवा; परिनिब्बातु सुगतो;
 परिनिब्बानकालो दानि, भन्ते, भगवतो ।

10 “भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — ‘न तावाहं,
 पापिम, परिनिब्बायिस्सामि याव मे भिक्खुनियो न' साविका'
 भविस्सन्ति वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानु-
 धम्मप्पटिपन्ना सामिचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनियो सकं आचरियकं
 उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पञ्ञपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति
 15 विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति उप्पन्नं परप्पवादं
 सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ती'
 ति । एतरहि खो पन, भन्ते, भिक्खुनियो भगवतो साविका
 वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना
 सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनियो सकं आचरियकं उग्गहेत्वा
 20 आचिक्खन्ति देसेन्ति पञ्ञपेन्ति पट्टपेन्ति विवरन्ति विभजन्ति
 उत्तानीकरोन्ति उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा
 सप्पाटिहारियं धम्मं देसेन्ति । परिनिब्बातु दानि, भन्ते, भगवा;
 परिनिब्बातु सुगतो; परिनिब्बानकालो दानि, भन्ते, भगवतो ।

25 “भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — ‘न तावाहं,
 पापिम, परिनिब्बायिस्सामि याव मे उपासका न सावका भविस्सन्ति
 वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना
 सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनो सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचि-
 क्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पञ्ञपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति विवरिस्सन्ति विभजि-

१. उत्तानि करिस्सन्ति — सी०; उत्तानिकरिस्सन्ति — रो० । २-२. सन्ति खो पन
 भन्ते एतरहि — सी०, रो० । ३-३. परिनिब्बातु — सी० । ४-४. साविका — रो० ।

स्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ती' ति । एतरहि खो पन, भन्ते, उपासका भगवतो सावका वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनो सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खन्ति देसेन्ति पञ्ञपेन्ति पट्टपेन्ति विवरन्ति 5 विभजन्ति उत्तानीकरोन्ति उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेन्ति । परिनिब्बातु दानि, भन्ते, भगवा; परिनिब्बातु सुगतो; परिनिब्बानकालो दानि, भन्ते, भगवतो ।

“भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — ‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि याव मे उपासिका न साविका भविस्सन्ति 10 वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनियो सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पञ्ञपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ती' ति । एतरहि खो पन, भन्ते, उपासिका 15 भगवतो साविका वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनियो सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खन्ति देसेन्ति पञ्ञपेन्ति पट्टपेन्ति विवरन्ति विभजन्ति उत्तानीकरोन्ति उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेन्ति । परिनिब्बातु दानि, भन्ते, भगवा; परि- 20 निब्बातु सुगतो; परिनिब्बानकालो दानि, भन्ते, भगवतो ।

“भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — ‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि याव मे इदं ब्रह्मचरियं न इदं चेव भविस्सति फीतं च वित्थारिकं बाहुजञ्ञं पुथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं' ति । एतरहि खो पन, भन्ते, भगवतो ब्रह्मचरियं इदं चेव फीतं च 25 वित्थारिकं बाहुजञ्ञं पुथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं । परिनिब्बातु दानि, भन्ते, भगवा; परिनिब्बातु सुगतो; परिनिब्बानकालो दानि, भन्ते, भगवतो” ति ।

एवं वुत्ते, भगवा मारं पापिमन्तं एतदवोच — “अप्पोस्सुवको त्वं, पापिम, होहि । न चिरं तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । इतो 30 तिण्णं मासानं अच्चयेन तथागतो परिनिब्बायिस्सती” ति ।

अथ खो भगवा चापाले चेति ये सतो सम्पजानो आयुसङ्खारं ओस्सज्जि। ओस्सट्ठे च भगवता आयुसङ्खारे महाभूमिचालो अहोसि भिसनको लोमहंसो, देवदुन्दुभियो च फल्लिसु।

३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तां वेलायं इमं
५ उदानं उदानेसि -

“तुलमतुलञ्च सम्भवं, भवसङ्खारमवस्सजि मुनि।

अज्झत्तरतो समाहितो, अभिन्दि कवचमिवत्तसम्भवं” ति ॥

२. सत्तजटिलसुत्तं

R. 65

४. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे। तेन खो पन समयेन भगवा सायण्हसमयं
१० पटिसल्लाना वुट्ठितो बहिद्वारकोट्टके निसिन्नो होति। अथ खो राजा पसेनदि कोसलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि।

B. 156

तेन खो पन समयेन सत्त च जटिला सत्त च निगण्ठा सत्त च अचेलका^१ सत्त च एकसाटका^२ सत्त च परिब्बाजका परूळ्हकच्छ-
१५ नखलोमा खारिविविधमादाय भगवतो अविदूरे अतिक्कमन्ति।

अद्दसा खो राजा पसेनदि कोसलो ते सत्त च जटिले सत्त च निगण्ठे सत्त च अचेलके सत्त च एकसाटके सत्त च परिब्बाजके परूळ्हकच्छनखलोमे खारिविविधमादाय भगवतो अविदूरे अतिक्कमन्ते। दिस्वान उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा दक्खिणजाणुमण्डलं
२० पठवियं^३ निहन्त्वा येन ते सत्त च जटिला सत्त च निगण्ठा सत्त च अचेलका सत्त च एकसाटका सत्त च परिब्बाजका, तेनञ्जलिं पणामेत्वा तिव्वत्तुं नामं सावेसि - “राजाहं, भन्ते, पसेनदि कोसलो; राजाहं, भन्ते, पसेनदि कोसलो; राजाहं, भन्ते, पसेनदि कोसलो” ति।

अथ खो राजा पसेनदि कोसलो अचिरपक्कन्तेसु तेसु सत्तसु
२५ च जटिलेसु सत्तसु च निगण्ठेसु सत्तसु च अचेलकेसु सत्तसु च एकसाटकेसु सत्तसु च परिब्बाजकेसु, येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा

१. सायण्ह० - म०। २. अचेल - रो०। ३. एकसाटा - रो०। ४. पयवियं

भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा पसेनदि कोसलो भगवन्तं एतदवोच—“ये खो”, भन्ते लोके अरहन्तो वा अरहत्तमगं वा समापन्ना एते तेसं अञ्जतरे” ति ।

५. “दुज्जानं खो एतं, महाराज, तया गिहिना कामभोगिना पुत्तसम्बाधसयनं अज्झावसन्तेन कासिकचन्दनं पच्चनुभोन्तेन मालागन्ध- 5 विलेपनं धारयन्तेन जातरूपरजतं सादियन्तेन—इमे वा अरहन्तो इमे वा अरहत्तमगं समापन्ना ति ।

“संवासेन खो, महाराज, सीलं वेदितव्वं तं च खो दीधेन अद्धुना न इत्तरं, मनसिकरोता नो अमनसिकरोता, पञ्जवता नो दुप्पञ्जेन । संवोहारेन खो, महाराज, सोचेय्यं वेदितव्वं । तं च खो दीधेन अद्धुना 10 न इत्तरं, मनसिकरोता नो अमनसिकरोता, पञ्जवता नो दुप्पञ्जेन । आपदासु खो, महाराज, थामो वेदितव्वो । सो च खो दीधेन अद्धुना न इत्तरं, मनसिकरोता नो अमनसिकरोता, पञ्जवता नो दुप्पञ्जेन । साकच्छाय खो, महाराज, पञ्जा वेदितव्वा । सा च खो दीधेन अद्धुना न इत्तरं, मनसिकरोता नो अमनसिकरोता, पञ्जवता नो 15 दुप्पञ्जेना” ति ।

R. 66

“अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! याव सुभासितं चिदं, भन्ते, भगवता—‘दुज्जानं खो एतं, महाराज, तया गिहिना पुत्तसम्बाधसयनं अज्झावसन्तेन कासिकचन्दनं पच्चनुभोन्तेन मालागन्धविलेपनं धारयन्तेन जातरूपरजतं सादियन्तेन—इमे वा अरहन्तो इमे वा अरहत्तमगं 20 समापन्ना ति । संवासेन खो, महाराज, सीलं वेदितव्वं ...पे०... साकच्छाय खो, महाराज, पञ्जा वेदितव्वा । सा च खो दीधेन अद्धुना न इत्तरं, मनसिकरोता नो अमनसिकरोता, पञ्जवता नो दुप्पञ्जेना’ ति ।

“एते, भन्ते, मम पुरिसा चोरा ओचरका जनपदं ओचरित्वा गच्छन्ति । तेहि पठमं ओचिण्णं अहं पच्छा ओसारिस्सामि’ । इदानि 25 ते, भन्ते, तं रजोजल्लं पवाहेत्वा सुन्हाता सुविलित्ता कप्पितकेसमस्सू ओदातवत्थवसना पञ्चहि कामगुणेहि समप्पिता समङ्गिभूता परिचारे-स्सन्ती” ति ।

६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“न वायमेय्य सब्बत्थ, नाञ्जस्स पुरिसो सिया ।

नाञ्जं निस्साय जीवेय्य, धम्मेन न वर्णि चरे” ति ॥

३. पच्चवेक्खणसुत्तं

5 ७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा अत्तनो अनेके पापके अकुसले धम्मे पहीने पच्चवेक्खमानो निसिन्नो होति अनेके च कुसले धम्मे भावनापारिपूरिं गते ।

10 ८. अथ खो भगवा^१ अत्तनो अनेके पापके अकुसले धम्मे पहीने विदित्वा अनेके च कुसले धम्मे भावनापारिपूरिं गते तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“अहु पुब्बे तदा नाहु, नाहु पुब्बे तदा अहु ।

न चाहु न च भविस्सति, न चेतरेहि विज्जती” ति ॥

४. पठमनानातिथियसुत्तं

15 ९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला नानातिथियसमणब्राह्मणपरिव्वाजका सावत्थियं पटिवसन्ति नानादिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सिता ।

20 सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - “सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - “असस्सतो लोको, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - “अन्तवा लोको, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - “अनन्तवा लोको, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - “तं जीवं तं सरीरं, इदमेव सच्चं मोघ-
25 मञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - “अञ्जं

जीवं अञ्जं सरीरं, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “न होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “होति च न च 5 होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति ।

B. 159

ते भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति – “एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो” ति । 10

अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-मादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसिसु । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिवकन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं 15 निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – “इध, भन्ते, सम्बहुला नानातित्थियसमणब्राह्मणपरिव्वाजका^१ सावत्थियं पटिवसन्ति नाना-दिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सिता । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – ‘सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति ... पे० ... ते भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना 20 अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति – ‘एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो’” ति ।

“अञ्जतित्थिया, भिक्खवे, परिव्वाजका अन्धा अचक्खुका; अत्थं न जानन्ति, अनत्थं न जानन्ति, धम्मं न जानन्ति, अधम्मं न जानन्ति । ते अत्थं अजानन्ता अनत्थं अजानन्ता धम्मं अजानन्ता अधम्मं 25 अजानन्ता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति – ‘एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो’ ति ।

R. 68

१०. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, इमिस्सायेव सावत्थिया अञ्जतरो राजा

अहोसि । अथ खो, भिक्खवे, सो राजा अञ्जतरं पुरिसं आमन्तेसि -
 'एहि त्वं, अम्भो पुरिस, यावतका सावत्थिया' जच्चन्धा ते सब्बे
 एकज्झं सन्निपातेही' ति । 'एवं, देवा' ति खो, भिक्खवे, सो पुरिसो
 तस्स रञ्जो पटिस्सुत्वा यावतका सावत्थिया जच्चन्धा ते सब्बे
 5 गहेत्वा येन सो राजा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं राजानं
 एतदवोच - 'सन्निपातिता खो ते, देव, यावतका सावत्थिया जच्चन्धा' ति ।

B. 160

'तेन हि, भणे, जच्चन्धानं हत्थिं दस्सेही' ति ।

'एवं, देवा' ति खो, भिक्खवे, सो पुरिसो तस्स रञ्जो
 पटिस्सुत्वा जच्चन्धानं हत्थिं दस्सेसि ।

- 10 "एकच्चानं जच्चन्धानं हत्थिस्स सीसं दस्सेसि - 'एदिसो,
 जच्चन्धा, हत्थी' ति । एकच्चानं जच्चन्धानं हत्थिस्स कण्ठं दस्सेसि
 - 'एदिसो, जच्चन्धा, हत्थी' ति । एकच्चानं जच्चन्धानं हत्थिस्स
 दन्तं दस्सेसि - 'एदिसो, जच्चन्धा, हत्थी' ति । एकच्चानं जच्चन्धानं
 हत्थिस्स सोण्डं दस्सेसि - 'एदिसो, जच्चन्धा, हत्थी' ति । एकच्चानं
 15 जच्चन्धानं हत्थिस्स कायं दस्सेसि - 'एदिसो, जच्चन्धा, हत्थी' ति ।
 एकच्चानं जच्चन्धानं हत्थिस्स पादं दस्सेसि - 'एदिसो, जच्चन्धा,
 हत्थी' ति । एकच्चानं जच्चन्धानं हत्थिस्स सत्थिं^१ दस्सेसि - 'एदिसो,
 जच्चन्धा, हत्थी' ति । एकच्चानं जच्चन्धानं हत्थिस्स नङ्गुट्ठं
 दस्सेसि - 'एदिसो, जच्चन्धा, हत्थी' ति । एकच्चानं जच्चन्धानं
 20 हत्थिस्स वाल्धिं दस्सेसि - 'एदिसो, जच्चन्धा, हत्थी' ति ।

"अथ खो, भिक्खवे, सो पुरिसो जच्चन्धानं हत्थिं दस्सेत्वा
 येन सो राजा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं राजानं एतदवोच -
 'दिट्ठो खो तेहि, देव, जच्चन्धेहि हत्थी; यस्स दानि कालं मञ्जसी' ति ।

- "अथ खो, भिक्खवे, सो राजा येन ते जच्चन्धा तेनुप-
 25 सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते जच्चन्धे एतदवोच - 'दिट्ठो वो, जच्चन्धा,
 हत्थी' ति ?

'एवं, देव, दिट्ठो नो हत्थी' ति ।

'वदेथ, जच्चन्धा, कीदिसो हत्थी' ति ?

"येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स सीसं दिट्ठं अहोसि

ते एवमाहंसु—‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि कुम्भो’ ति । येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स कण्णो दिट्ठो अहोसि ते एवमाहंसु—
 ‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि सुप्पो’ ति । येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स दन्तो दिट्ठो अहोसि ते एवमाहंसु—‘एदिसो, देव, हत्थी
 सेय्यथापि खीलो’ ति । येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स सोण्डो दिट्ठो
 अहोसि ते एवमाहंसु—‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि नङ्गलीसा’
 ति । येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स कायो दिट्ठो अहोसि ते एव-
 माहंसु—‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि कोट्ठो’ ति । येहि, भिक्खवे,
 जच्चन्धेहि हत्थिस्स पादो दिट्ठो अहोसि ते एवमाहंसु—‘एदिसो,
 देव, हत्थी सेय्यथापि थूणो’ ति । येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स
 सत्थि’ दिट्ठो’ अहोसि ते एवमाहंसु—‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि
 उदुक्खलो’ ति । येहि, भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स नङ्गुट्ठं दिट्ठं अहोसि
 ते एवमाहंसु—‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि मुसलो’ ति । येहि,
 भिक्खवे, जच्चन्धेहि हत्थिस्स वालधि दिट्ठो अहोसि ते एवमाहंसु—
 ‘एदिसो, देव, हत्थी सेय्यथापि सम्मज्जनी’ ति ।

R. 69

B. 161

“ते ‘एदिसो हत्थी, नेदिसो हत्थी; नेदिसो हत्थी, एदिसो हत्थी’ ति अञ्जमञ्जं मुट्ठीहि संसुम्भंसु’ । तेन च पन, भिक्खवे, सो राजा अत्तमनो अहोसि ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका अन्धा अचक्खुका । ते अत्थं न जानन्ति अनत्थं न जानन्ति, धम्मं न जानन्ति
 अधम्मं न जानन्ति । ते अत्थं अजानन्ता अनत्थं अजानन्ता, धम्मं
 अजानन्ता अधम्मं अजानन्ता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना
 अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति—‘एदिसो धम्मो, नेदिसो
 धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो’ ” ति ।

११. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
 उदानं उदानेसि—

“इमेसु किर सज्जन्ति, एके समणब्राह्मणा ।
 विग्गय्ह नं विवदन्ति, जना एकङ्गदस्सिनो” ति ॥

५. दुतियनानातिथियसुतं

१२. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला नानातिथियसमणब्राह्मणपरिव्वाजका सावत्थियं पटिवसन्ति नानादिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सिता ।

B. 162

5

सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समण-ब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “नेव सस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सयंकतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “परंकतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सयंकतो च परंकतो च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समण-ब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “असयंकारो अपरंकारो अधिच्च-समुप्पन्नो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समण-ब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “असस्सतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतं च असस्सतं च सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “नेव सस्सतं नासस्सतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सयंकतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा

R. 70

१-१. सस्सतो असस्सतो - सी० । २-२. सयंकतो परंकतो - सी० । ३-३. असयं-कारो च अपरंकारो च - स्या०, रो० । ४-४. सस्सतं असस्सतं - सी० ।

एवंवादिनो एवदिट्ठिनो —“परंकत्तं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो —“सयंकत्तं च परंकत्तं च” सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, 5 इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति ।

B. 163

ते भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति —“एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो” ति ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर- 10 मादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसिंसु । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं —“इध, भन्ते, सम्बहुला नानातिथियसमण- ब्राह्मणपरिब्बाजका सावत्थियं पटिवसन्ति नानादिट्ठिका नानाखन्तिका 15 नानारुचिका नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सिता । सन्तेके समणब्राह्मणा एवं- वादिनो एवंदिट्ठिनो —‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति ... पे० ... ते भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति —‘एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो’ ” ति । 20

“अञ्जतिथिया, भिक्खवे, परिब्बाजका अन्धा अचक्खुका; अत्थं न जानन्ति अनत्थं न जानन्ति, धम्मं न जानन्ति अधम्मं न जानन्ति । ते अत्थं अजानन्ता अनत्थं अजानन्ता, धम्मं अजानन्ता अधम्मं अजानन्ता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति —‘एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो 25 धम्मो, एदिसो धम्मो’ ” ति ।

१३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“इमेसु किर सज्जन्ति, एके समणब्राह्मणा ।
अन्तरा व विसीदन्ति, अप्पत्वा व तमोगधं” ति ॥

६. ततियनानातिथियसुत्तं

B. 164

१४. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला
5 नानातिथियसमणब्राह्मणपरिव्वाजका सावत्थियं पटिवसन्ति नाना-
दिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सिता ।

सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतो अत्ता
च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा
एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
10 मोघमज्झं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो —
“सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं”
ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “नेव
सस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति ।
सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सयंकतो अत्ता च लोको
15 च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा
एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “परंकतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमज्झं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो —
सयंकतो च परंकतो च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं”
ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “असयंकारो
20 अपरंकारो अधिच्चसमुप्पन्नो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमज्झं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतं
सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति । सन्ति
पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “असस्सतं सुखदुक्खं अत्ता
च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा
25 एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “सस्सतं च असस्सतं च सुखदुक्खं अत्ता च
लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा
एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — “नेव सस्सतं नासस्सतं सुखदुक्खं अत्ता च
लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्झं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवं-

वादिनो एवंदिट्ठिनो – “सयंकतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “परंकतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “सयंकतं च परंकतं च सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति । सन्ति पनेके 5 समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – “असयंकारं अपरंकारं अधिच्च-समुप्पन्नं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति ।

ते भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति – “एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो” ति । 10

अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-मादाय सावत्थिं पिण्डाय पार्विसिंसु । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – “इध, भन्ते, सम्बहुला नानातित्थियसमण- 15 ब्राह्मणपरिब्बाजका सावत्थियं पटिवसन्ति नानादिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सिता । सन्तेके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति ...पे०... ते भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति – ‘एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; 20 नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो’ ” ति ।

“अञ्जतित्थिया, भिक्खवे, परिब्बाजका अन्धा अचक्खुका । ते अत्थं न जानन्ति अनत्थं न जानन्ति, धम्मं न जानन्ति अधम्मं न जानन्ति । ते अत्थं अजानन्ता अनत्थं अजानन्ता, धम्मं अजानन्ता अधम्मं अजानन्ता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं 25 मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति – ‘एदिसो धम्मो, नेदिसो धम्मो; नेदिसो धम्मो, एदिसो धम्मो’ ” ति ।

१५. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि –

“अहङ्कारपसुतायं पजा, परंकारूपसंहिता ।

एतदेके नाब्भञ्जंसु, न नं सल्लं ति अद्दसुं ॥

“एतं च सल्लं पटिकच्च' पस्सतो,
अहं करोमी ति न तस्स होति ।
परो करोती ति न तस्स होति ॥

“मानुपेता अयं पजा, मानगन्था मानविनिबद्धा' ।
दिट्ठीसु सारम्भकथा, संसारं नातिवत्तती” ति ॥

5

७. सुभूतिसुत्तं

R. 71

१६. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा
सुभूति भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं
पणिधाय अवितक्कं समार्धि समापज्जित्वा ।

10

अदसा खो भगवा आयस्मन्तं सुभूतिं अविदूरे निसिन्नं पल्लङ्कं
आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय अवितक्कं समार्धि समापन्नं ।

१७. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

“यस्स वितक्का विधूपिता,
अज्झत्तं सुविकप्पिता असेसा ।
तं सङ्गमतिच्च अरूपसञ्जी,
चतुयोगातिगतो न' जातु मेती” ति ॥

15

८. गणिकासुत्तं

१८. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने
कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन राजगहे द्वे पूगा अञ्जतरिस्सा
गणिकाय सारत्ता होन्ति पटिबद्धचित्ता ; भण्डनजाता कलहजाता विवादा-
पन्ना अञ्जमञ्जं पाणीहि पि उपक्कमन्ति लेड्डूहि पि उपक्कमन्ति
दण्डेहि पि उपक्कमन्ति सत्थेहि पि उपक्कमन्ति । ते तत्थ मरणं
पि निगच्छन्ति मरणमत्तं पि दुक्खं ।

20

B. 167

अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्त-
चीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पार्विसिंसु । राजगहे पिण्डाय चरित्वा

25

१. पटिकच्च - सी०, स्या०, रो० । २. मानविनिबद्धा - सी० । ३-३. न जातिमे-
तीति - स्या ०, रो० ।

पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्क-
मित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो
ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं—“इध, भन्ते, राजगहे द्वे पूगा अञ्जतरिस्सा
गणिकाय सारत्ता पटिबद्धचित्ता; भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना
अञ्जमञ्जं पाणीहि पि उपक्कमन्ति लेङ्गूहि पि उपक्कमन्ति दण्डेहि ६
पि उपक्कमन्ति सत्थेहि पि उपक्कमन्ति। ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति
मरणमत्तं पि दुक्खं” ति।

१९. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि—

“यं च पत्तं यं च पत्तब्बं, उभयमेतं रजानुकिण्णं, आतुरस्सानु- 10
सिक्खतो। ये च सिक्खासारा सीलव्वतं जीवितं ब्रह्मचरियं उपट्टानसारा,
अयमेको अन्तो। ये च एवंवादिनो—‘नत्थि कामेसु दोसो’ ति, अयं
दुतियो अन्तो। इच्चेते उभो अन्ता कटसिवड्डुना, कटसियो दिट्ठिं वड्ढेन्ति।
एतेते उभो अन्ते अनभिञ्जाय ओलीयन्ति एके, अतिधावन्ति एके।
ये च खो ते अभिञ्जाय तत्र च नाहेसुं, तेन च नामञ्जिंसु, वट्ठं तेसं 15
नत्थि पञ्जापनाया” ति।

R. 72

९. उपातिधावन्तिसुत्तं

२०. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन भगवा रत्तन्ध-
कारतिमिसायं अब्भोकासे निसिन्नो होति तेलप्पदीपेसु शायमानेसु।

तेन खो पन समयेन सम्बहुला अधिपातका तेसु तेलप्पदीपेसु 20
आपातपरिपातं अनयं आपज्जन्ति, व्यसनं आपज्जन्ति, अनयव्यसनं
‘आपज्जन्ति’। अद्दसा खो भगवा ते सम्बहुले अधिपातके तेसु तेलप्प-
दीपेसु आपातपरिपातं अनयं आपज्जन्ते, व्यसनं आपज्जन्ते, अनयव्यसनं
आपज्जन्ते।

B. 168

२१. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं 25
उदानं उदानेसि—

“उपातिधावन्ति न सारमेन्ति,
नवं नवं बन्धनं ब्रूह्यन्ति ।
पतन्ति पज्जोतमिवाधिपातका,^१
दिट्ठे सुते इतिहेके निविट्ठा” ति ॥

१०. उप्पज्जन्तिसुत्तं

२२. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच —

“यावकीवं च, भन्ते, तथागता लोके नुप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा ताव अञ्जतित्थिया परिब्बाजका सक्कता होन्ति गरुक्ता मानिता पूजिता अपचिता लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । यतो च खो, भन्ते, तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अथ अञ्जतित्थिया परिब्बाजका असक्कता होन्ति अगरुक्ता अमानिता अपूजिता अनपचिता न लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । भगवायेव^२ दानि, भन्ते, सक्कतो होति गरुक्तो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, भिक्खुसङ्घो चा” ति ।

“एवमेतं, आनन्द, यावकीवं च, आनन्द, तथागता लोके नुप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा ताव अञ्जतित्थिया परिब्बाजका सक्कता होन्ति गरुक्ता मानिता पूजिता अपचिता लाभिनो^३ चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । यतो च खो, आनन्द, तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अथ अञ्जतित्थिया परिब्बाजका असक्कता होन्ति अगरुक्ता अमानिता अपूजिता अनपचिता न लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । तथागता^४ व^५ दानि सक्कतो होति गरुक्तो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, भिक्खुसङ्घो चा” ति ।

१. पज्जोतमिवाधिपाता — सी०, स्या० । २. भगवा चेव — स्या० । ३. लाभी — सी० । ४-५. तथागतो चेव — स्या० ।

२३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“ओभासति ताव सो किमि,
याव न उन्नमते^१ पभङ्करो ।
स^२ वेरोचनमिह उगते,
हतप्पभो होति न चा पि भासति ॥

5

“एवं ओभासितमेव तक्किकानं”,
याव सम्मासम्बुद्धा लोके नुप्पज्जन्ति ।
न तक्किका सुज्झन्ति न चा पि सावका,
दुद्दिट्ठी न दुक्खा पमुच्चरे” ति ॥

10

जच्चन्धवग्गो छट्ठो ।

तस्सुद्धानं

आयुजटिलवेक्खणा, तयो तित्थिया सुभूति ।
गणिका उपाति नवमो, उप्पज्जन्ति च ते दसा ति ॥

—:०:—

१. उगमति — सी०; उन्नमति — स्या० । २. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ३. तित्थियानं — सी०, स्या०, रो० ।

७. चूळवगो

१. पठमलकुण्डकभद्वियसुत्तं

B. 170,

R. 74

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो
आयस्मन्तं लकुण्डकभद्वियं अनेकपरियायेन धम्मिया कथाय सन्दस्सेति
समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति ।

५ अथ खो आयस्मतो लकुण्डकभद्वियस्स आयस्मता सारिपुत्तेन
अनेकपरियायेन धम्मिया कथाय सन्दस्सियमानस्स समादपियमानस्स
समुत्तेजियमानस्स सम्पहंसियमानस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं
विमुच्चि ।

१० अहसा खो भगवा आयस्मन्तं लकुण्डकभद्वियं आयस्मता
सारिपुत्तेन अनेकपरियायेन धम्मिया कथाय सन्दस्सियमानं समाद-
पियमानं समुत्तेजियमानं सम्पहंसियमानं अनुपादाय आसवेहि चित्तं
विमुत्तं ।

२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

15

“उद्धं अधो सब्बधि विप्पमुत्तो,
अयंहमस्मी' ति अनानुपस्सी ।
एवं विमुत्तो उदतारि ओघं,
अतिण्णपुब्बं अपुनब्भवाया' ति ॥

२. दुतियलकुण्डकभद्वियसुत्तं

३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
२० अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो

आयस्मन्तं लकुण्डकभट्टियं सेखं' मञ्जमानो भिय्योसो मत्ताय अनेक-
परियायेन धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्प-
हंसेति ।

अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आयस्मन्तं लकुण्डक-
भट्टियं सेखं मञ्जमानं भिय्योसो मत्ताय अनेकपरियायेन धम्मिया 5 B. 171
कथाय सन्दस्सेत्तं समादपेत्तं समुत्तेजेत्तं सम्पहंसेत्तं । R. 75

४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

“अच्छेच्छि^१ वट्ठं व्यगा निरासं,
विसुक्खा सरिता न सन्दति ।
छिन्नं वट्ठं न वत्तति,
एसेवन्तो दुक्खस्सा” ति ॥

10

३. पठमसत्तसुत्तं

५. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सावत्थिया मनुस्सा
येभ्य्येन कामेसु अतिवेलं सत्ता^२ रत्ता गिद्धा गधिता^३ मुच्छिता 15
अज्झोपन्ना सम्मत्तकजाता^४ कामेसु विहरन्ति ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्त-
चीवरमादाय सावत्थियं पिण्डाय पाविसिंसु । सावत्थियं पिण्डाय
चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु;
उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं 20
निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, सावत्थिया
मनुस्सा येभ्य्येन कामेसु अतिवेलं सत्ता रत्ता गिद्धा गधिता मुच्छिता
अज्झोपन्ना सम्मत्तकजाता कामेसु विहरन्ती” ति ।

६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

25

१. सेक्खो ति — स्या०; सेखो ति — रो० । २. अच्छेज्जि — सी०, रो० । ३. सत्ता
होन्ति — रो० । ४. गधिता — सी० । ५. सम्मत्तकजाता — रो० ।

“कामेसु सत्ता कामसङ्गसत्ता,
संयोजने वज्जमपस्समाना ।
न हि जातु संयोजनसङ्गसत्ता,
ओघं तरेय्यं विपुलं महन्तं” ति ॥

४. दुतियसत्तसुत्तं

B. 172 5

७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सावत्थिया मनुस्सा
येभ्य्येन कामेसु सत्ता रत्ता गिद्धा गधिता मुच्छिता अज्झोपन्ना अन्धी-
कता सम्मत्तकजाता कामेसु विहरन्ति ।

R. 76

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
10 सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । अद्दसा खो भगवा सावत्थिया ते मनुस्से
येभ्य्येन कामेसु सत्ते रत्ते गिद्धे गधिते मुच्छिते अज्झोपन्ने अन्धीकते
सम्मत्तकजाते कामेसु विहरन्ते ।

८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायां वेलायां इमं उदानं
उदानेसि —

15

“कामन्धा जालसञ्छन्ना, तण्हाछदनछादिता ।
पमत्तबन्धुना बद्धा, मच्छा व कुमिनामुखे ।
जरामरणमन्वेन्ति, वच्छो खीरपको व मातरं” ति ॥

५. अपरलकुण्डकभदियसुत्तं

९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा
20 लकुण्डकभदियो सम्बहुलानं भिक्खूनं पिट्ठितो पिट्ठितो येन भगवा
तेनुपसङ्गमि ।

अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं लकुण्डकभदियं दूरतो व सम्ब-
हुलानं भिक्खूनं पिट्ठितो पिट्ठितो आगच्छन्तं दुब्बण्णं दुद्दसिकं ओको-
टिमकं येभ्य्येन भिक्खूनं परिभूतरूपं । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि —

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं भिक्खुं दूरतो व सम्बहुलानं भिक्खूनं पिट्ठितो पिट्ठितो आगच्छन्तं दुब्बण्णं दुद्दसिकं ओकोटिमकं येभ्य्येन भिक्खूनं परिभूतरूपं” ति ?

“एवं, भन्ते” ति ।

“एसो, भिक्खवे, भिक्खु महिद्विको महानुभावो । न च सा 5 B. 173 समापत्ति सुलभरूपा या तेन भिक्खुना असमापन्नपुब्बा । यस्स^१ चत्थाय^१ कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उप-सम्पज्ज विहरती” ति ।

१०. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं 10 उदानं उदानेसि -

“नेलङ्गो सेतपच्छादो, एकारो वत्तती रथो ।

अनीधं पस्स आयन्तं, छिन्नसोतं अबन्धनं” ति ॥

६. तण्हासङ्ख्यसुत्तं

११. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा 15 R. 77 अञ्जासिकोण्डञ्जो^२ भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय तण्हासङ्ख्यविमुत्तिं पच्चवेक्खमानो ।

अदसा खो भगवा आयस्मन्तं अञ्जासिकोण्डञ्जं अविदूरे निसिन्नं पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय तण्हासङ्ख्यविमुत्तिं पच्चवेक्खमानं ।

20

१२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“यस्स मूलं छमा नत्थि, पण्णा नत्थि कुतो लता ।

तं धीरं बन्धना मुत्तं, को तं निन्दितुमरहति ।

देवा पि नं पसंसन्ति, ब्रह्मणा पि पसंसितो” ति ॥ 25

७. पपञ्चखयसुत्तं

१३. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा अत्तनो पपञ्चसञ्जासङ्खापहानं पच्चवेक्खमानो निसिन्नो होति ।

B. 174

१४. अथ खो भगवा अत्तनो पपञ्चसञ्जासङ्खापहानं विदित्वा
५ तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“यस्स पपञ्चा ठिति च नत्थि,
सन्दानं पलिघं च वीतिवत्तो ।
तं नित्तण्हं मुनिं चरन्तं,
नावजानाति सदेवको पि लोको” ति ॥

८. कच्चानसुत्तं

१५. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा महा-
कच्चानो भगवतो अविदूरे निसिन्नो होति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं
कायं पणिधाय कायगताय सतिया अज्झत्तं परिमुखं सूपट्ठिताय^१ ।

अद्दसा खो भगवा आयस्मन्तं महाकच्चानं अविदूरे निसिन्नं
१५ पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय कायगताय सतिया अज्झत्तं
परिमुखं सूपट्ठिताय ।

१६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि -

R. 78

20

“यस्स सिया सब्बदा सति,
सततं कायगता उपट्ठिता ।
नो चस्स नो च मे सिया,
न भविस्सति न च मे भविस्सति ।
अनुपुब्बविहारि^२ तत्थ सो,
कालेनेव तरे विसत्तिकं” ति ॥

१. तंतं-सी०; नतं-रो० । २. सुपट्ठिताय-सी०, रो० । ३. अनुपुब्बविहारी
-सी०, रो० ।

९. उदपानसुत्तं

१७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा मल्लेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन थूणं^१ नाम मल्लानं ब्राह्मणगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो थूणेय्यका ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो मल्लेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खु-
सङ्घेन सद्धिं थूणं अनुप्पत्तो” ति । उदपानं तिणस्स च भुसस्स च याव 5
मुखतो पूरेसुं — “मा ते मुण्डका समणका पानीयं अपंसू” ति ।

B. 175

अथ खो भगवा मग्गा ओक्कम्म येन^२ रुक्खमूलं तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं
आनन्दं आमन्तेसि — “इद्ध मे त्वं, आनन्द, एतम्हा उदपाना पानीयं
आहरा” ति ।

10

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “इदानि सो,
भन्ते, उदपानो थूणेय्यकेहि ब्राह्मणगहपतिकेहि तिणस्स च भुसस्स च
याव मुखतो पूरितो — ‘मा ते मुण्डका समणका पानीयं अपंसू’” ति ।

दुतियं पि खो...पे०...ततियं पि खो भगवा आयस्मन्तं
आनन्दं आमन्तेसि — “इद्ध मे त्वं, आनन्द, एतम्हा उदपाना पानीयं 15
आहरा” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा पत्तं
गहेत्वा येन सो उदपानो तेनुपसङ्कमि । अथ खो सो उदपानो आयस्मन्ते
आनन्दे उपसङ्कमन्ते सब्बं तं तिणं च भुसं च मुखतो ओवमित्वा अच्छस्स
उदकस्स अनाविलस्स विप्पसन्नस्स याव मुखतो पूरितो विस्सन्दन्तो 20
मज्जे अट्ठासि ।

अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “अच्छरियं वत,
भो, अब्भुतं वत, भो, तथागस्स महिद्धिकता महानुभावता ! अयं हि
सो उदपानो मयि उपसङ्कमन्ते सब्बं तं तिणं च भुसं च मुखतो
ओवमित्वा अच्छस्स उदकस्स अनाविलस्स विप्पसन्नस्स याव मुखतो 25
पूरितो विस्सन्दन्तो मज्जे ठितो” ति !! पत्तेन पानीयं आदाय येन
भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं,
भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता ! अयं हि

R. 79

सो, भन्ते, उदपानो मयि उपसङ्क्रमन्ते सब्बं तं तिणं च भुसं च मुखतो ओवमित्वा अच्छस्स उदकस्स अनाविलस्स विप्पसन्नस्स याव मुखतो पूरितो विस्सन्दन्तो मञ्जे अट्ठासि !! पिवतु भगवा पानीयं, पिवतु सुगतो पानीयं” ति ।

B. 176

5

१८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

“किं कयिरा उदपानेन, आपा चे सब्बदा सियुं ।
तण्हाय मूलतो छेत्वा, किस्स परियेसनं चरे” ति ॥

१०. उदेनसुत्तं^१

१९. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति
10 घोसितारामे । तेन खो पन समयेन रञ्जो उदेनस्स^२ उय्यानगतस्स अन्तेपुरं दड्ढं होति, पञ्च च इत्थिसतानि कालङ्कतानि होन्ति सामावती-
पमुखानि^३ ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-
मादाय कोसम्बिं पिण्डाय पार्विसिंसु । कोसम्बियं पिण्डाय चरित्वा
15 पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिककन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं - “इध, भन्ते, रञ्जो उदेनस्स उय्यानगतस्स अन्तेपुरं दड्ढं, पञ्च च इत्थिसतानि कालङ्कतानि सामावतीपमुखानि । तासं, भन्ते, उपासिकानं का गति को अभिसम्परायो” ति ?

20 “सन्तेत्थ, भिक्खवे, उपासिकायो सोतापन्ना, सन्ति सकदा-
गामिनियो, सन्ति अनागामिनियो । सब्बा ता, भिक्खवे, उपासिकायो अनिप्फला कालङ्कता” ति ।

२०. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि -

१. उतेनसुत्तं - म० । २. उतेनस्स - म० । ३. सामावतिप्पमुखानि - सी० ; सामावतिप्पमुखानि - रो० ।

“मोहसम्बन्धनो लोको, भव्वरूपो व दिस्सति ।
 उपधिबन्धनो बालो, तमसा परिवारितो ।
 सस्सतोरिव^१ खायति, पस्सतो नत्थि किञ्चनं” ति ॥
 चूळवग्गो सत्तमो ।

तस्सुद्धानं

द्वे भद्दिया द्वे च सत्ता, लकुण्डको तण्हाखयो ।
 पपञ्चखयो च कच्चानो, उदपानं च उदेनो ति ॥

B. 177

5

—:०:—

१. सस्सरिव – रो०; सस्सतो विय – सी० ।

८. पाटलिगामियवग्गो

१. पठमनिब्बानपटिसंयुत्तसुत्तं

R. 80

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा भिक्खू निब्बान-
पटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति ।
तेध' भिक्खू अट्ठि' कत्वा' मनसि कत्वा सब्बं चेतसो समन्नाहरित्वा ओहित-
५ सोता धम्मं सुणन्ति ।

२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

“अत्थि, भिक्खवे, तदायतनं यत्थ नेव पठवी' न आपो न तेजो
न वायो न आकासानञ्चायतनं न विञ्ज्जाणञ्चायतनं न आकिञ्चञ्जा-
१० यतनं न नेवसञ्ज्जानासञ्जायतनं नायं लोको न परलोको न उभो
चन्दिमसुरिया । तत्रापाहं', भिक्खवे, नेव आगतिं वदामि न गतिं न
ठितिं न चुतिं न उपपत्तिं; अप्पतिट्ठं अप्पवत्तं अनारम्मणमेवेतं ।
एसेवन्तो दुक्खस्सा” ति ।

२. दुतियनिब्बानपटिसंयुत्तसुत्तं

B. 178

३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
१५ अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा भिक्खू
निब्बानपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति
सम्पहंसेति । तेध भिक्खू अट्ठि कत्वा मनसि कत्वा सब्बं चेतसो
समन्नाहरित्वा ओहितसोता धम्मं सुणन्ति ।

४. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
२० उदानेसि —

१. ते च — सी०, स्या०, रो० । २-२. अट्ठीकत्वा — सी०, स्या०; अट्ठिकत्वा — रो० ।
३. पथवी — म० । ४. तत्रापाहं — सी०; तदमहं — रो० ।

“दुद्दसं अनतं नाम, न हि सच्चं सुदस्सनं ।

पटिविद्धा तण्हा जानतो, पस्सतो नत्थि किञ्चन” ति ॥

३. ततियनिब्बानपटिसंयुत्तसुत्तं

५. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा भिक्खू
निब्बानपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति ५
सम्पहंसेति । तेध भिक्खू अट्ठि कत्वा मनसि कत्वा सब्बं चेतसो समन्ना-
हरित्वा ओहितसोता धम्मं सुणन्ति ।

६. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
उदानेसि —

“अत्थि, भिक्खवे, अजातं अभूतं अकतं असङ्खतं । नो चेतं, 10
भिक्खवे, अभविस्स अजातं अभूतं अकतं असङ्खतं, नयिध जातस्स
भूतस्स कतस्स सङ्खतस्स निस्सरणं पञ्चायेथ । यस्मा च खो, भिक्खवे,
अत्थि अजातं अभूतं अकतं असङ्खतं, तस्मा जातस्स भूतस्स कतस्स
सङ्खतस्स निस्सरणं पञ्चायती” ति ।

B. 81

४. चतुर्थनिब्बानपटिसंयुत्तसुत्तं

७. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने 15
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा भिक्खू
निब्बानपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति
सम्पहंसेति । तेध भिक्खू अट्ठि कत्वा मनसि कत्वा सब्बं चेतसो समन्ना-
हरित्वा ओहितसोता धम्मं सुणन्ति ।

८. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं 20
उदानेसि —

निस्सितस्स चलितं, अनिस्सितस्स चलितं नत्थि । चलिते असति
पस्सद्धि, पस्सद्धिया सति नति' न होति । नतिया असति आगतिगति
न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो न होति । चुतूपपाते
असति नेविध न हुरं न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो दुक्खस्सा” ति । 25

B. 179

५. चुन्दसुत्तं

९. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा मल्लेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धि येन पावा तदवसरि । तत्र सुदं भगवा पावायं विहरति चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स अम्बवने ।

अस्सोसि खो चुन्दो कम्मरपुत्तो -- “भगवा किर मल्लेसु चारिकं
 ५ चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धि पावं अनुप्पत्तो पावायं विहरति मय्हं अम्बवने” ति । अथ खो चुन्दो कम्मरपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चुन्दं कम्मरपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो चुन्दो कम्मर-
 १० पुत्तो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच -- “अधिवासेतु मे, भन्ते, भगवा स्वातनाय भत्तं सद्धि भिक्खुसङ्घेना” ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदविखणं कत्वा पक्कामि । अथ खो
 १५ चुन्दो कम्मरपुत्तो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके निवेसने पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा पहूतं च सूकरमद्वं भगवतो कालं आरोचापेसि -- “कालो, भन्ते, निट्ठितं भत्तं” ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धि भिक्खुसङ्घेन येन चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि;
 २० उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा चुन्दं कम्मरपुत्तं आमन्तेसि -- “यं ते, चुन्द, सूकरमद्वं पटियत्तं तेन मं परिविस, यं पनञ्जं खादनीयं भोजनीयं पटियत्तं तेन भिक्खुसङ्घं परिविसा” ति । “एवं, भन्ते” ति खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा यं अहोसि सूकरमद्वं पटियत्तं तेन भगवन्तं परिविसि;
 २५ यं पनञ्जं खादनीयं भोजनीयं पटियत्तं तेन भिक्खुसङ्घं परिविसि ।

अथ खो भगवा चुन्दं कम्मरपुत्तं आमन्तेसि -- “यं ते, चुन्द, सूकरमद्वं अवसिट्ठं तं सोव्भे निखणाहि । नाहं तं, चुन्द, पस्सामि सदेवके लोके समारके सन्नह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय

यस्स तं परिभुत्तं सम्मा परिणामं गच्छेय्य अञ्जत्र तथागतस्सा” ति ।
 “एवं, भन्ते” ति खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा यं अहोसि
 सूकरमद्वं अवसिट्ठं तं सोब्भे निखणित्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि;
 उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
 निसिन्नं खो चुन्दं कम्मरपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा 5
 समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो भगवतो चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स भत्तं भुत्ताविस्स
 खरो आवाधो उप्पज्जि । लोहितपक्खन्दिका पवाब्हा वेदना वत्तन्ति
 मारणन्तिका । तत्र सुदं भगवा सतो सम्पजानो अधिवासेसि अविहञ्ज-
 मानो । अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि --“आयामानन्द, येन 10
 कुसिनारा तेनुपसङ्कमिस्सामा” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा
 आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

चुन्दस्स भत्तं भुज्जित्वा, कम्मरस्सा ति मे सुतं ।

आवाधं सम्फुसी धीरो, पवाब्हं मारणन्तिकं ॥

भुत्तस्स च सूकरमद्वेन,

15

व्याधिप्पवाब्हो उदपादि सत्थुनो ।

विरिच्चमानो भगवा अवोच,

“गच्छामहं कुसिनारं नगरं” ति ॥

१०. अथ खो भगवा मग्गा ओक्कम्म येन अञ्जतरं रुक्खमूलं
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि --“इद्ध मे 20
 त्वं, आनन्द, चतुग्गुणं सङ्घाटिं पञ्जापेहि; किलन्तोस्मि, आनन्द,
 निसीदिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 पटिस्सुत्वा चतुग्गुणं सङ्घाटिं पञ्जापेसि । निसीदि भगवा पञ्जत्ते
 आसने । निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि --“इद्ध मे 25
 त्वं, आनन्द, पानीयं आहर; पिपासितोस्मि, आनन्द, पिवि-
 स्सामी” ति ।

R. 83

B. 181

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच --“इदानि,
 भन्ते, पञ्चमत्तानि सकटसत्तानि अतिक्कन्तानि । तं चक्कच्छिन्नं उदकं
 परित्तं लुळितं आविलं सन्दति । अयं, भन्ते, कुकुट्टा नदी अविदूरे अच्छो-

दका सातोदका सीतोदका सेतोदका सुपतित्था रमणीया । एत्थ भगवा पानीयं च पिविस्सति गत्तानि च सीतीकरिस्सती” ति ।

दुतियं पि खो ... पे० ... ततियं पि खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि—“इद्ध मे त्वं, आनन्द, पानीयं आहर; पिपासितोस्मि, 5 आनन्द, पिविस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा पत्तं गहेत्वा येन सा नदी तेनुपसङ्कमि । अथ खो सा नदी चक्कच्छिन्ना परित्ता लुळिता आविला सन्दमाना आयस्मन्ते आनन्दे उपसङ्कमन्ते अच्छा विप्पसन्ना अनाविला सन्दति ।

अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि—“अच्छरियं वत, 10 भो, अब्भुतं वत, भो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता ! अयं हि सा नदी चक्कच्छिन्ना परित्ता लुळिता आविला सन्दमाना मयि उपसङ्कमन्ते अच्छा विप्पसन्ना अनाविला सन्दती” ति !! पत्तेन पानीयं आदाय येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच—“अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता ! अयं हि 15 सा, भन्ते, नदी चक्कच्छिन्ना परित्ता लुळिता आविला सन्दमाना मयि उपसङ्कमन्ते अच्छा विप्पसन्ना अनाविला सन्दति ! पिवतु भगवा पानीयं, पिवतु सुगतो पानीयं” ति ।

R. 84

अथ खो भगवा पानीयं अपायि^१ । अथ खो भगवा महता भिक्खु-सङ्घेन सद्धिं येन कुकुट्टा नदी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा कुकुट्टं नदि 20 अज्झोगाहेत्वा न्हत्वा^२ च पिवित्वा च पच्चुत्तरित्वा येन अम्बवनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं चुन्दकं आमन्तेसि—“इद्ध मे त्वं, चुन्दक, चतुग्गुणं सङ्घाटिं पञ्चापेहि; किलन्तोस्मि, चुन्दक, निपज्जि- 30 स्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा चुन्दको भगवतो पटिस्सुत्वा चतुग्गुणं सङ्घाटिं पञ्चापेसि । अथ खो भगवा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि पादे पादं अच्छाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसञ्जं मनसि करित्वा । आयस्मा पन चुन्दको तत्थेव भगवतो पुरतो निसीदि ।

B. 182

गन्त्वान बुद्धो नदिकं^३ कुकुट्टं,
अच्छोदकं सातोदकं^४ विप्पसन्नं ।

१-१. सीति करिस्सतीति - सी०; सीतं करिस्सती ति - स्या०, रो० । २. अपासि-सी० । ३. नहात्वा-सी०, रो० । ४. नदियं-सी०, रो० । ५. कुकुत्थं-सी० । ६. सातुदकं-म० ।

ओगाहि सत्था सुकिलन्तरूपो,
 तथागतो अप्पटिमोध लोके ॥
 न्हत्वा च पिवित्वा चुदतारि सत्था,
 पुरक्खतो भिक्खुगणस्स मज्झे ।
 सत्था पवत्ता भगवा इध धम्मे,
 उपागमि अम्बवनं महेसि ।
 आमन्तयि चुन्दकं नाम भिक्खुं,
 चतुग्गुणं सन्थर' मे निपज्जं ॥
 सो चोदितो भावितत्तेन चुन्दो,
 चतुग्गुणं सन्थरि' खिप्पमेव ।
 निपज्जि सत्था सुकिलन्तरूपो,
 चुन्दो पि तत्थ पमुखे निसीदी ति ॥

5

10

११. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “सिया
 खो पनानन्द, चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स कोचि विप्पटिसारं उपदहेय्य —
 ‘तस्स ते, आवुसो चुन्द, अलाभा, तस्स ते दुल्लद्धं यस्स ते तथागतो
 पच्छिमं पिण्डपातं भुञ्जित्वा परिनिव्वुतो’ ति । चुन्दस्सानन्द, कम्मर-
 पुत्तस्स एवं विप्पटिसारो पटिविनोदेतब्बो —

15

R. 85

‘तस्स ते, आवुसो चुन्द, लाभा, तस्स ते सुलद्धं यस्स ते तथा-
 गतो पच्छिमं पिण्डपातं परिभुञ्जित्वा परिनिव्वुतो । सम्मुखा मेतं,
 आवुसो चुन्द, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — द्वेमे पिण्डपाता समसम-
 फला समसमविपाका अतिविय अञ्जेहि पिण्डपातेहि महप्फलतरो च
 महानिसंसतरा च । कतमे द्वे ? यं च पिण्डपातं परिभुञ्जित्वा तथा-
 गतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झति, यं च पिण्डपातं परिभुञ्जि-
 त्वा अनुपादिसेसाय निव्वानधातुया परिनिव्वायति । इमे द्वे पिण्डपाता
 समसमफला समसमविपाका अतिविय अञ्जेहि पिण्डपातेहि महप्फलतरा
 च महानिसंसतरा च ।

20

B. 183

25

‘आयुसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं,
 वण्णसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं,
 सुखसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, सग-

संवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, यससंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, आधिपतेय्यसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं' ति । चुन्दस्सानन्द, कम्मरपुत्तस्स एवं विप्पटिसारो पटिविनोदेतब्बो' ति ।

- 5 १२. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि—

“ददतो पुञ्जं पवड्ढति,
संयमतो वेरं न चीयति ।
कुसलो च जहाति पापकं,
10 रागदोसमोहक्खया सनिब्बुतो” ति ।

६. पाटलिगामियसुत्तं

१३. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा मगधेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन पाटलिगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो पाटलिगामिया^१ उपासका—“भगवा किर मगधेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पाटलिगामं अनुप्पत्तो” ति ।
- 15 अथ खो पाटलिगामिया उपासका येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो पाटलिगामिया उपासका भगवन्तं एतदवोचुं—“अधिवासेतु नो, भन्ते, भगवा आवसथागारं” ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

R. 86

B. 184

- अथ खो पाटलिगामिया उपासिका भगवतो अधिवासनं
- 20 विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येनावसथागारं तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा सब्बसन्थरिं आवसथागारं सन्थरित्वा आसनानि पञ्चापेत्वा उदकमणिकं पतिट्ठापेत्वा तेलप्पदीपं आरोपेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो पाटलिगामिया उपासका
- 25 भगवन्तं एतदवोचुं—“सब्बसन्थरिसन्थतं, भन्ते, आवसथागारं; आसनानि

१. परिनिब्बुतो—सी०, स्या०, रो० । २. पाटलिगामिका—सी० । ३. सब्बसन्थरि सन्थतं—सी०, स्या०, रो० ।

पञ्चत्तानि; उदकमणिको' पतिट्ठापितो'; तेलप्पदीपो आरोपितो ।
यस्स दानि, भन्ते, भगवा कालं मञ्जती" ति ।

अथ खो भगवा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धि भिक्खु-
सङ्घेन येन आवसथागारं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पादे पक्खालेत्वा
आवसथागारं पविसित्वा मज्झिमं थम्भं निस्साय पुरत्थाभिमुखो 5
निसीदि । भिक्खुसङ्घो पि खो पादे पक्खालेत्वा आवसथागारं पवि-
सित्वा पच्छिमं भित्तिं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि भगवन्तंयेव
पुरक्खत्वा । पाटलिगामिया पि खो उपासका पादे पक्खालेत्वा
आवसथागारं पविसित्वा पुरत्थिमं भित्तिं निस्साय पच्छिमाभिमुखा
निसीदिसु भगवन्तंयेव पुरक्खत्वा' । अथ खो भगवा पाटलिगामिये 10
उपासके आमन्तेसि —

“पञ्चमे, गहपतयो, आदीनवा दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।
कतमे पञ्च? इध, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो पमादाधिकरणं
महतिं भोगजानिं निगच्छति । अयं पठमो आदीनवो दुस्सीलस्स
सीलविपत्तिया । 15

“पुन च परं, गहपतयो, दुस्सीलस्स सीलविपन्नस्स पापको
कित्तिसद्दो अब्भुगच्छति' । अयं दुतियो आदीनवो दुस्सीलस्स सील-
विपत्तिया ।

“पुन च परं, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो यञ्जदेव
परिसं उपसङ्कमति—यदि खत्तियपरिसं यदि ब्राह्मणपरिसं यदि गह- 20
पतिपरिसं यदि समणपरिसं—अविसारदो उपसङ्कमति मङ्कुभूतो ।
अयं ततियो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

R. 87

“पुन च परं, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो सम्मूब्धो
कालं करोति । अयं चतुत्थो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

“पुन च परं, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो कायस्स 25 B. 185
भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । अयं
पञ्चमो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया । इमे खो, गहपतयो,
पञ्च आदीनवा दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

“पञ्चमे, गहपतयो, आनिसंसा सीलवतो सीलसम्पदाय ।
कतमे पञ्च? इध, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो अप्पमादाधि- 30

१-१. उदकमणिकं पतिट्ठापितं—स्या० । २. पुरक्खत्वा—रो० । ३. अब्भुगतो०—रो० ।

करणं महन्तं भोगकखन्धं अधिगच्छति । अयं पठमो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

“पुन च परं, गहपतयो, सीलवतो सीलसम्पन्नस्स कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छति । अयं दुतियो आनिसंसो सीलवतो सील-
5 सम्पदाय ।

“पुन च परं, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो यञ्जदेव परिसं उपसङ्कमति — यदि खत्तियपरिसं यदि ब्राह्मणपरिसं यदि गह- पतिपरिसं यदि समणपरिसं — विसारदो उपसङ्कमति अमङ्कुभूतो । अयं ततियो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

10 “पुन च परं, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो असम्मूलहो कालं करोति । अयं चतुत्थो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

“पुन च परं, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । अयं पञ्चमो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय । इमे खो, गहपतयो, पञ्च
15 आनिसंसा सीलवतो सीलसम्पदाया” ति ।

अथ खो भगवा पाटलिगामिये उपासके बहुदेव रत्ति धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उय्योजेसि — “अभिककन्ता खो, गहपतयो, रत्ति; यस्स दानि तुम्हे कालं मञ्जथा” ति । अथ खो पाटलिगामिया उपासका भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनु-
20 मोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिस्सु । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तेसु पाटलिगामियेसु उपासकेसु सुञ्जागारं पाविसि ।

B. 186

R. 88

१४. तेन खो पन समयेन सुनीधवस्सकारा' मगधमहामत्ता पाटलिगामे नगरं मापेन्ति वज्जीनं पटिबाहाय । तेन खो पन समयेन
25 सम्बहुला देवतायो सहस्ससहस्सेव' पाटलिगामे वत्थूनि परिग्गण्हन्ति । यस्मिं पदेसे महेसक्खा देवता वत्थूनि परिग्गण्हन्ति महेसक्खानं तत्थ रञ्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यस्मिं पदेसे मज्झिमा देवता वत्थूनि परिग्गण्हन्ति मज्झिमानं तत्थ रञ्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यस्मिं पदेसे नीचा

देवता वत्थूनि परिग्गण्हन्ति नीचानं तत्थ रञ्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं ।

अदसा खो भगवा दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिककन्त-
मानुसकेन ता देवतायो सहस्ससहस्सेव पाटलिगामे वत्थूनि परिग्गण्ह-
न्तियो । यस्मिं पदेसे महेसक्खा देवता वत्थूनि परिग्गण्हन्ति महे- 5
सक्खानं तत्थ रञ्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि
मापेतुं ... पे० ... ।

अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया पच्चूससमये पच्चुट्ठाय आय-
स्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि -

“के’ नु खो, आनन्द, पाटलिगामे नगरं मापेन्ती” ति ? 10
“सुनीधवस्सकारा, भन्ते, मगधमहामत्ता पाटलिगामे नगरं मापेन्ति
वज्जीनं पटिवाहाया” ति ।

“सेय्यथापि, आनन्द, देवेहि तार्वत्तिसेहि सद्धिं मन्तेत्वा; एवमेव
खो, आनन्द, सुनीधवस्सकारा मगधमहामत्ता पाटलिगामे नगरं मापेन्ति
वज्जीनं पटिवाहाय । इधाहं, आनन्द, अदसं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन 15
अतिककन्तमानुसकेन सम्बहुला देवतायो सहस्ससहस्सेव पाटलिगामे
वत्थूनि परिग्गण्हन्तियो । यस्मिं पदेसे महेसक्खा देवता वत्थूनि
परिग्गण्हन्ति महेसक्खानं तत्थ रञ्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति
निवेसनानि मापेतुं ... पे० ... यावता, आनन्द, अरियं आयतनं यावता
वणिप्पथो इदं अगगनगरं भविस्सति पाटलिपुत्तं पुटभेदनं । पाटलि- 20
पुत्तस्स खो, आनन्द, तयो अन्तराया भविस्सन्ति - अग्गितो वा
उदकतो वा मिथुभेदतो वा” ति ।

अथ खो सुनीधवस्सकारा मगधमहामत्ता येन भगवा तेनुपसङ्क-
मिसु; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं कथं
साराणीयं’ वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो 25
सुनीधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवन्तं एतदवोचुं - “अधिवासेतु नो
भवं गोतमो अज्जतनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । अधिवासेसि
भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ खो सुनीधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवतो अधिवासनं
विदित्वा येन सको आवसथो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा सके 30

आवसथे पणीतं खादनीयं' भोजनीयं' पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचेसुं—“कालो, भो गोतम, निद्रितं भत्तं” ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धिं भिक्खुसङ्घेन येन सुनीधवस्सकारानं मगधमहामत्तानं आवसथो तेनु-
 5 पसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो सुनीध-
 वस्सकारा मगधमहामत्ता बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन
 भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसुं सम्पवारेसुं ।

अथ खो सुनीधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवन्तं भुत्तावि ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।
 10 एकमन्तं निसिन्ने खो सुनीधवस्सकारे मगधमहामत्ते भगवा इमाहि
 गाथाहि अनुमोदि—

“यस्मिं पदेसे कप्पेति, वासं पण्डितजातियो ।

सीलवन्तेत्थ भोजेत्वा, सञ्जते ब्रह्मचारयो’ ॥

“या तत्थ देवता आसुं, तासं दक्खिणमादिसे ।

15 ता पूजिता पूजयन्ति, मानिता मानयन्ति नं ॥

“ततो नं अनुकम्पन्ति, माता पुत्तं व ओरसं ।

देवतानुकम्पितो पोसो, सदा भद्रानि पस्सती” ति ॥

अथ खो भगवा सुनीधवस्सकारानं मगधमहामत्तानं इमाहि गाथाहि अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

20 तेन खो पन समयेन सुनीधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवन्तं पिद्रितो पिद्रितो अनुबन्धा होन्ति—“येनज्ज समणो गोतमो द्वारेन निक्खमिस्सति तं ‘गोतमद्वारं’ नाम भविस्सति; येन तित्थेन गङ्गं नदिं तरिस्सति तं ‘गोतमतित्थं’ नाम भविस्सती ” ति ।

R. 90

अथ खो भगवा येन द्वारेन निक्खमि तं ‘गोतमद्वारं’ नाम
 25 अहोसि । अथ खो भगवा येन गङ्गा नदी तेनुपसङ्कमि । तेन खो
 पन समयेन गङ्गा नदी पूरा होति समत्तित्तिका काकपेय्या ।
 अप्पेकच्चे मनुस्सा नावं परियेसन्ति, अप्पेकच्चे उल्लुम्पं परियेसन्ति,
 अप्पेकच्चे कुल्लं बन्धन्ति अपारा पारं गन्तुकामा । अथ खो भगवा—
 सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं

वा बाहं समिञ्जेय्य, एवमेव - गङ्गाय नदिया ओरिमतीरे अन्तर-
हितो पारिमतीरे पच्चुट्ठासि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन ।

अद्दसा खो भगवा ते मनुस्से अप्पेकच्चे नावं परियेसन्ते
अप्पेकच्चे उल्लुम्पं परियेसन्ते अप्पेकच्चे कुल्लं बन्धन्ते अपारा पारं
गन्तुकामे ।

5

१५. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि -

“ये तरन्ति अण्णवं सरं,
सेतुं कत्वान विसज्ज पल्ललानि ।
कुल्लं हि जनो पबन्धति,^१
तिण्णा मेधाविनो जना” ति ॥

10

७. द्विधापथसुत्तं

१६. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसलेसु अद्धान-
मग्गपटिपन्नो होति आयस्मता नागसमालेन पच्छासमणेन । अद्दसा
खो आयस्मा नागसमालो अन्तरामग्गे द्विधापथं^२ । दिस्वान भगवन्तं
एतदवोच - “अयं, भन्ते, भगवा पन्थो; इमिना गच्छामा” ति । एवं
वुत्ते, भगवा आयस्मन्तं नागसमालं एतदवोच - “अयं, नागसमाल,
पन्थो; इमिना गच्छामा” ति ।

B. 189

15

दुतियं पि ... पे० ... ततियं पि खो आयस्मा नागसमालो
भगवन्तं एतदवोच - “अयं, भन्ते, भगवा पन्थो; इमिना गच्छामा”
ति । ततियं पि खो भगवा आयस्मन्तं नागसमालं एतदवोच - “अयं
नागसमाल, पन्थो; इमिना गच्छामा” ति । अथ खो आयस्मा नाग-
समालो भगवतो पत्तचीवरं तत्थेव छमायं निक्खपित्वा पक्कामि-
“इदं, भन्ते, भगवतो पत्तचीवरं” ति ।

20

अथ खो आयस्मतो नागसमालस्स तेन पन्थेन गच्छन्तस्स
अन्तरामग्गे चोरा निक्खमित्वा हत्थेहि च पादेहि च आकोटेसुं पत्तं च
भिन्दिसु सङ्घाटिं च विप्फालेसुं । अथ खो आयस्मा नागसमालो

25

R. 91

भिन्नेन पत्तेन विष्फालिताय सङ्घाटिया येन भगवा तेनुपसङ्कमि ;
 उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
 निसिन्नो खो आयस्मा नागसमालो भगवन्तं एतदवोच - “इध मय्हं,
 भन्ते, तेन पन्थेन गच्छन्तस्स अन्तरामग्गे चोरा निक्खमित्वा हत्थेहि
 5 च पादेहि च आकोटेसुं, पत्तं च भिन्दिसु, सङ्घाटिं च विष्फालेसुं”
 ति ।

१७. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
 उदानं उदानेसि -

“सद्धिं चरमेकतो वसं,
 10 मिस्सो अञ्जनेन वेदगू ।
 विट्ठा पजहाति पापकं,
 कोञ्चो खीरपको व निन्नगं” ति ॥

८. विसाखासुत्तं

B. 190

१८. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
 पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन विसाखाय मिगार-
 15 मातुया नत्ता कालङ्कता होति पिया मनापा । अथ खो विसाखा
 मिगारमाता अल्लवत्था अल्लकेसा दिवा दिवस्स येन भगवा तेनुप-
 सङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
 एकमन्तं निसिन्नं खो विसाखं मिगारमातरं भगवा एतदवोच -

“हन्दे कुतो नु त्वं, विसाखे, आगच्छसि अल्लवत्था अल्लकेसा
 20 इधूपसङ्कन्ता दिवा दिवस्सा” ति ?

“नत्ता मे, भन्ते, पिया मनापा कालङ्कता । तेनाहं अल्ल-
 वत्था अल्लकेसा इधूपसङ्कन्ता दिवा दिवस्सा” ति ।

“इच्छेय्यासि त्वं, विसाखे, यावतिका सावत्थिया मनुस्सा
 तावतिके पुत्ते च नत्तारो चा” ति ?

25 “इच्छेय्याहं, भगवा, यावतिका सावत्थिया मनुस्सा तावतिके
 पुत्ते च नत्तारो चा” ति ।

“कीवबहुका पन, विसाखे, सावत्थिया मनुस्सा देवसिकं कालं करोन्ती” ति ?

“दस पि, भन्ते, सावत्थिया मनुस्सा देवसिकं कालं करोन्ति ;
नव पि भन्ते ... अट्ठ पि, भन्ते ... सत्त पि, भन्ते ... छ पि, भन्ते ... पञ्च
पि, भन्ते ... चत्तारो पि, भन्ते ... तीणि पि, भन्ते ... द्वे पि, भन्ते सावत्थिया 5
मनुस्सा देवसिकं कालं करोन्ति । एको पि, भन्ते, सावत्थिया मनुस्सो
देवसिकं कालं करोति । अविवित्ता, भन्ते, सावत्थि मनुस्सेहि कालं
करोन्तेही” ति ।

“तं किं मञ्जसि, विसाखे, अपि नु त्वं कदाचि करहचि
अनल्लवत्था वा भवेय्यासि अनल्लकेसा वा” ति ? 10

“नो हेतं, भन्ते । अलं मे, भन्ते, ताव बहुकेहि पुत्तेहि च
नत्तारेहि चा” ति । R. 92

“येसं खो, विसाखे, सतं पियानि, सतं तेसं दुक्खानि ;
येसं नवुति पियानि, नवुति तेसं दुक्खानि ; येसं असीति पियानि,
असीति तेसं दुक्खानि ; येसं सत्तति पियानि, सत्तति तेसं दुक्खानि ; 15
येसं सट्ठि पियानि, सट्ठि तेसं दुक्खानि ; येसं पञ्चासं पियानि,
पञ्चासं तेसं दुक्खानि ; येसं चत्तारीसं पियानि, चत्तारीसं तेसं दुक्खानि,
येसं तिसं पियानि, तिसं तेसं दुक्खानि ; येसं वीसति पियानि, वीसति
तेसं दुक्खानि, येसं दस पियानि, दस तेसं दुक्खानि ; येसं नव पियानि, B. 191
नव तेसं दुक्खानि ; येसं अट्ठ पियानि, अट्ठ तेसं दुक्खानि ; येसं सत्त 20
पियानि, सत्त तेसं दुक्खानि ; येसं छ पियानि, छ तेसं दुक्खानि ; येसं
पञ्च पियानि, पञ्च तेसं दुक्खानि ; येसं चत्तारि पियानि, चत्तारि
तेसं दुक्खानि ; येसं तीणि पियानि, तीणि तेसं दुक्खानि ; येसं द्वे
पियानि, द्वे तेसं दुक्खानि ; येसं एकं पियं, एकं तेसं दुक्खं ; येसं नत्थि
पियं, नत्थि तेसं दुक्खं, असोका ते विरजा अनुपायासा ति वदामी” ति । 25

१९. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं
उदानं उदानेसि —

“ये केचि सोका परिदेविता वा,

दुक्खा च लोकस्मिन्नेकरूपा ।

पियं पटिच्चप्पभवन्ति एते,

पिये असन्ते न भवन्ति एते ॥ 30

“तस्मा हि ते सुखिनो वीतसोका,
 येसं पियं नत्थि कुहिञ्चि लोके ।
 तस्मा असोकं विरजं पत्थयानो,
 पियं न कयिराथ कुहिञ्चि लोके” ति ॥

९. पठमदब्बसुत्तं

२०. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने
 कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा दब्बो मल्लपुत्तो येन भगवा
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
 एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा दब्बो मल्लपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —
 “परिनिब्बानकालो मे दानि, सुगता” ति ।

“यस्स दानि त्वं, दब्ब, कालं मञ्जसी” ति ।

अथ खो आयस्मा दब्बो मल्लपुत्तो उट्ठायासना भगवन्तं
 अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे
 पल्लङ्केन निसीदित्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा वुट्ठित्वा परिनिब्बायि ।

B. 192,
R. 93

अथ खो आयस्मतो दब्बस्स मल्लपुत्तस्स वेहासं अब्भुगन्त्वा
 आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदित्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा
 वुट्ठित्वा परिनिब्बुतस्स सरीरस्स ज्ञायमानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका
 पञ्चायित्थ न मसि । सेय्यथापि नाम सप्पिस्स वा तेलस्स वा ज्ञाय-
 मानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका पञ्चायति न मसि; एवमेव
 आयस्मतो दब्बस्स मल्लपुत्तस्स वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्त-
 लिक्खे पल्लङ्केन निसीदित्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा वुट्ठित्वा
 परिनिब्बुतस्स सरीरस्स ज्ञायमानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका पञ्चा-
 यित्थ न मसी ति ।

२१. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं
 उदानेसि —

25

“अभेदि कायो निरोधि सञ्जा,
 वेदना सीतिभविंसु’ सब्बा ।

वूपसमिसु सङ्खारा, विञ्जाणं अत्थमागमा' ति ॥

१०. द्वुतीयदब्बसुत्तं

२२. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“दब्बस्स, भिक्खवे, मल्लपुत्तस्स वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदित्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा वुट्ठहित्वा परिनिब्बुतस्स सरीरस्स ज्ञायमानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका पञ्जायित्थ न मसि । सेय्यथापि नाम सप्पिस्स वा तेलस्स वा ज्ञायमानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका पञ्जायति न मसि; एवमेव खो, भिक्खवे, दब्बस्स मल्लपुत्तस्स वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदित्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा चुट्ठहित्वा परिनिब्बुतस्स सरीरस्स ज्ञायमानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका पञ्जायित्थ न मसी” ति ।

२३. अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“अयोधनहतस्सेव, जलतो जातवेदसो' ।

अनुपुब्बूपसन्तस्स, यथा न जायते गति ॥

एवं सम्माविमुत्तानं, कामबन्धोधतारिनं ।

पञ्जापेतुं गति नत्थि, पत्तानं अचलं सुखं” ति ॥

पाटलिगामियवग्गो अट्ठमो ।

तस्सुद्धानं

निब्बाना चतुरो वुत्ता, चुन्दो पाटलिगामिया ।

द्विधापथो विसाखा च, दब्बेन सह ते दसा ति ॥

उदाने वग्गानमुद्दानं

वग्गमिदं पठमं वरबोधि, वग्गमिदं दुतियं मुचलिन्दो ।
 नन्दकवग्गवरो ततियो तु, मेघियवग्गवरो च चतुत्थो ॥
 पञ्चमवग्गवरन्तिध सोणो, छट्ठमवग्गवरन्ति^१ जच्चन्धो^२ ।
 सत्तमवग्गवरन्ति च चूळो, पाटलिगामियमट्ठमवग्गो^३ ॥
 असीतिमनूनकसुत्तवरं, वग्गमिदट्ठकं सुविभत्तं ।
 दस्सितं चक्खुमता विमलेन, अद्धा^४ हि तं उदानमितीदमाहु^५ ॥
 उदानपालि निट्ठिता ।

—:०:—

१-१. छट्ठमवग्गवरं तु तमन्धो - सी० । २. पाटलिगामियवरट्ठमवग्गो - स्या०, रो०;
 पाटलिगामवरट्ठमवग्गो - सी० । ३-३. सद्धा हि तं उदानन्तिदमाहु - स्या०, रो० ।

सुत्तपिटके
खुद्दकनिकाये
इतिवुत्तकं

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

इतिवुत्तकपालि

१. एककनिपातो

१. लोभसुत्तं

१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं—

B. 195,

R. 1

“एकधम्मं, भिक्खवे, पजहथ; अहं वो पाटिभोगो अना-
गामिताय। कतमं एकधम्मं? लोभं, भिक्खवे, एकधम्मं पजहथ;
अहं वो पाटिभोगो अनागामिताया” ति। एतमत्थं भगवा अवोच।
तत्थेतं इति वुच्चति—

5

“येन लोभेन लुद्धासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं।

तं लोभं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो।

पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

२. दोससुत्तं

२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं—

10

“एकधम्मं, भिक्खवे, पजहथ; अहं वो पाटिभोगो अना-
गामिताय। कतमं एकधम्मं? दोसं, भिक्खवे, एकधम्मं पजहथ;
अहं वो पाटिभोगो अनागामिताया” ति। एतमत्थं भगवा अवोच।
तत्थेतं इति वुच्चति—

R. 2

“येन दोसेन दुद्धासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं।

तं दोसं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो।

15 B. 196

पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति !

३. मोहसुत्तं

३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकधम्मं, भिक्खवे, पजहथ; अहं वो पाटिभोगो अना-
5 गामिताय। कतमं एकधम्मं? मोहं, भिक्खवे, एकधम्मं पजहथ;
अहं वो पाटिभोगो अनागामिताया” ति। एतमत्थं भगवा अवोच।
तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन मोहेन मूब्हासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं।
तं मोहं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो।
10 पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

४. कोधसुत्तं

४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकधम्मं, भिक्खवे, पजहथ; अहं वो पाटिभोगो अना-
गामिताय। कतमं एकधम्मं? कोधं, भिक्खवे, एकधम्मं पजहथ;
15 अहं वो पाटिभोगो अनागामिताया” ति। एतमत्थं भगवा अवोच।
तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन कोधेन कुद्धासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं।
तं कोधं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
20 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

५. मक्खसुत्तं

५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकधम्मं, भिक्खवे, पजहथ; अहं वो पाटिभोगो अना-
गामिताय। कतमं एकधम्मं? मक्खं, भिक्खवे, एकधम्मं पजहथ;

अहं वो पाटिभोगो अनागामिताया” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन मक्खेन मक्खासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।
तं मक्खं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

5

६. मानसुत्तं

६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकधम्मं, भिक्खवे, पजहथ; अहं वो पाटिभोगो अना-
गामिताय । कतमं एकधम्मं? मानं, भिक्खवे, एकधम्मं पजहथ;
अहं वो पाटिभोगो अनागामिताया” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । 10
तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन मानेन मत्तासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।
तं मानं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

15

७. सब्वपरिञ्जासुत्तं

७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“सब्वं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं अविराजयं
अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । सब्वं च खो, भिक्खवे, अभिजानं
परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

R. 4

20 B. 198

“यो सब्वं सब्वतो अत्वा, सब्वत्थेसु न रज्जति ।
स वे सब्वपरिञ्जा^१ सो, सब्वदुक्खमुपच्चगा^२” ति^३ ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१. मक्खितासे - स्या० । २. सब्वं परिञ्जा - स्या०, रो० । ३-३. सब्वं दुक्खं
उपच्चगाति - स्या० ।

८. मानपरिञ्चासुत्तं

८. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“मानं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं अविराजयं
अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । मानं च खो, भिक्खवे, अभिजानं
परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।

5 एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“मानुपेता अयं पजा, मानगन्था भवे रता ।

मानं अपरिजानन्ता, आगन्तारो पुनब्भवं ॥

“ये च मानं पहन्त्वान, विमुत्ता मानसङ्ख्ये ।

ते मानगन्थाभिभुनो, सब्बदुक्खमुपच्चगुं” ति ॥

10 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

९. लोभपरिञ्चासुत्तं

९. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“लोभं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं अविराजयं
अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । लोभं च खो, भिक्खवे, अभिजानं
परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।

15 एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन लोभेन लुद्धासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।

तं लोभं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।

पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१०. दोसपरिञ्चासुत्तं

१०. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“दोसं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं अविराजयं
अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । दोसं च खो, भिक्खवे, अभिजानं

परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन दोसेन दुट्ठासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।
तं दोसं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥ 5
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।
पाटिभोगवग्गो पठमो ।

R. 6

तस्सुद्धानं

रागदोसा अथ मोहो, कोधमक्खा मानं सब्बं ।
मानतो रागदोसा पुन द्वे, पकासिता वग्गमाहु पठमं ति ॥

११. मोहपरिञ्चासुत्तं

११. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“मोहं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं अविराजयं 10
अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । मोहं च खो, भिक्खवे, अभिजानं
परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“येन मोहेन मूब्हासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।
तं मोहं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥ 15
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

R. 7

१२. कोधपरिञ्चासुत्तं

१२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“कोधं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं अविराजयं
अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । कोधं च खो, भिक्खवे, अभिजानं 20
परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

B. 200

“येन कोधेन कुद्धासे, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।
तं कोधं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१३. मक्खपरिञ्जासुत्तं

५ १३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“मक्खं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं तत्थ चित्तं
अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । मक्खं च खो, भिक्खवे,
अभिजानं परिजानं तत्थ चित्तं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

१० “येन मक्खेन मक्खासे,^१ सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं ।
तं मक्खं सम्मदञ्जाय, पजहन्ति विपस्सिनो ।
पहाय न पुनायन्ति, इमं लोकं कुदाचनं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१४. अविज्जानीवरणसुत्तं

R. 8 १४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

१५ “नाहं, भिक्खवे, अञ्जं एकनीवरणं पि समनुपस्सामि येन
नीवरणेन निवुता पजा दीघरत्तं सन्धावन्ति संसरन्ति यथयिदं,
भिक्खवे, अविज्जानीवरणं । अविज्जानीवरणेन हि, भिक्खवे, निवुता
पजा दीघरत्तं सन्धावन्ति संसरन्ती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति -

B. 201 20 “तत्थञ्जो एकधम्मो पि, येनेवं^२ निवुता पजा ।
संसरन्ति अहोरत्तं, यथा मोहेन आवुता^३ ॥
ये च मोहं पहन्त्वानं^४, तमोखन्धं^५ पदालयुं ।

१. मक्खितासे - स्या० । २. येनेव - सी०, रो० । ३. आवुता - स्या० । ४. पहन्त्वानं - रो० ।
५. तमोखन्धं - सी०, स्या० ।

न ते पुन संसरन्ति, हेतु तेसं न विज्जती" ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१५. तण्हासंयोजनसुत्तं

१५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

"नाहं, भिक्खवे, अञ्जं एकसंयोजनं पि समनुपस्सामि येन' संयोजनेन संयुत्ता सत्ता दीघरत्तं सन्धावन्ति संसरन्ति यथयिदं, 5
भिक्खवे, तण्हासंयोजनं । तण्हासंयोजनेन हि, भिक्खवे, संयुत्ता सत्ता दीघरत्तं सन्धावन्ति संसरन्ती" ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

"तण्हादुतियो पुरिसो, दीघमद्धान संसरं ।

R. 9

इत्थभावञ्जथाभावं, संसारं नातिवत्तति ॥

10

"एतमादीनवं" अत्वा, तण्हं दुक्खस्स सम्भवं ।

वीततण्हो अनादानो, सतो भिक्खु परिव्वजे" ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१६. पठमसेखसुत्तं

१६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

"सेखस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो अप्पत्तमानसस्स अनुत्तरं 15
योगक्खेमं पत्थयमानस्स विहरतो अज्झत्तिकं अज्झं ति करित्वा नाञ्जं एकज्झं पि समनुपस्सामि यं" एवं बहूपकारं यथयिदं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारो । योनिसो, भिक्खवे, भिक्खु मनसि करोन्तो अकुसलं पजहति, कुसलं भावेती" ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

B. 202

20

"योनिसो मनसिकारो, धम्मो सेखस्स भिक्खुनो ।

R. 10

नत्थञ्जो एवं बहुकारो, उत्तमत्थस्स पत्तिया ।

१. येनेवं - स्या०; येनेव - रो० । २. इत्थभावञ्जथाभावं - स्या० । ३. एवमादीनवं - सी०, रो० । ४. तण्हा - सी०, रो० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. बहुकारं - स्या० ।

योनिः सो पदहं भिक्षु, खयं दुक्खस्स पापुणे” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१७. दुत्तियसेखसुत्तं

१७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“सेखस्स, भिक्षवे, भिक्षुनो अप्पत्तमानस्स अनुत्तरं
५ योगक्खेमं पत्थयमानस्स विहरतो बाहिरं अङ्गं ति करित्वा नाञ्जं
एकङ्गं पि समनुपस्सामि यं एवं बहूपकारं यथयिदं, भिक्षवे,
कल्याणमित्ताता । कल्याणमित्तो, भिक्षवे, भिक्षु अकुसलं पजहति,
कुसलं भावेती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति
वुच्चति -

१० “कल्याणमित्तो यो भिक्षु, सप्पतिस्सो सगारवो ।
करं मित्तानं” वचनं, सम्पजानो पतिस्सतो ।
पापुणे अनुपुब्बेन, सब्बसंयोजनक्खयं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१८. सङ्खभेदसुत्तं

१८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

R. 11 15 “एकधम्मो, भिक्षवे, लोके उप्पज्जमानो उप्पज्जति बहुजना-
हिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय
देवमनुस्सानं । कतमो एकधम्मो ? सङ्खभेदो । सङ्खे खो पन, भिक्षवे,
भिन्ने अञ्जमञ्जं भण्डनानि चेव होन्ति, अञ्जमञ्जं परिभासा च
होन्ति, अञ्जमञ्जं परिक्खेपा च होन्ति, अञ्जमञ्जं परिच्चजना च
२० होन्ति । तत्थ अप्पसन्ना चेव नप्पसीदन्ति, पसन्नानं च एकच्चानं
अञ्जथत्तं होती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“आपायिको नेरयिको, कप्पट्ठो सङ्खभेदको ।
वग्गारामो अधम्मट्ठो, योगक्खेमा^१ पधंसति^२ ।

१. मित्तान - स्या० । २-२. योगक्खेमतो धंसति - स्या०, रो०; विधंसति - सी० ।

सङ्घं समगं भेत्वान्, कप्पं निरयम्हि पच्चती” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१९. सङ्घसामग्गीसुत्तं

१९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकधम्मो, भिक्खवे, लोके उप्पज्जमानो उप्पज्जति बहुजन-
हिताय बहुजनसुखाय बहुनो जनस्स अत्थाय हिताय सुखाय देवमनु- 5
स्सानं । कतमो एकधम्मो ? सङ्घसामग्गी । सङ्घे खो पन, भिक्खवे,
समग्गे न चेव अञ्जमञ्जं भण्डनानि होन्ति, न च अञ्जमञ्जं
परिभासा होन्ति, न च अञ्जमञ्जं परिक्खेपा होन्ति, न च अञ्जमञ्जं
परिच्चजना होन्ति । तत्थ अप्पसन्ना चेव पसीदन्ति, पसन्नानं च
भिय्योभावो होती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति 10
वुच्चति -

“सुखा सङ्घस्स सामग्गी, समग्गानं चनुगहो ।

समग्गरतो धम्मट्ठो, योगक्खेमा न धंसति ।

सङ्घं समगं कत्वान, कप्पं सग्गम्हि मोदती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

15

२०. पटुट्टचित्तसुत्तं

२०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुग्गलं पटुट्टचित्तं एवं चेतसा चेतो
परिच्च पजानामि - ‘इमम्हि चायं समये पुग्गलो कालं करेय्य यथाभतं
निक्खित्तो एवं निरये’ । तं किस्स हेतु ? चित्तं हिस्स, भिक्खवे,
पटुट्ठं । चेतो पदोसहेतु खो पन, भिक्खवे, एवमिधेकच्चे सत्ता 20
कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उप-
पज्जन्ती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“पटुट्टचित्तं अत्वान, एकच्चं इध पुग्गलं ।

एतमत्थं च^१ व्याकासि, बुद्धो भिक्खून सन्तिके ॥

B. 204,
R. 13

“इमम्हि चायं समये, कालं कयिराथ पुग्गलो ।

निरयं उपपज्जेय्य, चित्तं हिस्स पद्वसितं ॥

“यथा हरित्वा निक्खिपेय्य, एवमेव तथाविधो ।

चेतोपदोसहेतु हि, सत्ता गच्छन्ति दुग्गतिं” ति ॥

5 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

मोहो कोधो अथ मक्खो, विज्जा तण्हा सेखदुवे च ।

भेदो सामग्गिपुग्गलो, वग्गमाहु दुतियं ति वुच्चती ति ॥

२१. पसन्नचित्तसुत्तं

२१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुग्गलं पसन्नचित्तं एवं चेतसा चेतो

R. 14 10 परिच्च पजानामि - ‘इमम्हि चायं समये पुग्गलो कालं करेय्य यथाभतं
निक्खित्तो एवं सग्गे’ । तं किस्स हेतु ? चित्तं हिस्स, भिक्खवे,
पसन्नं । चेतोपसादहेतु खो पन, भिक्खवे, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स
भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती” ति । एतमत्थं भगवा
अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

15 “पसन्नचित्तं अत्वान, एकच्चं इध पुग्गलं ।

एतमत्थं च’ व्याकासि, बुद्धो भिक्खून सन्तिके ॥

B. 205

“इमम्हि चायं समये, कालं कयिराथ पुग्गलो ।

सुगतिं उपपज्जेय्य, चित्तं हिस्स पसादितं ॥

यथा हरित्वा निक्खिपेय्य, एवमेव तथाविधो ।

20 चेतोपसादहेतु हि, सत्ता गच्छन्ति सुग्गतिं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्ती भगवता, इति मे सुतं ति ।

२२. मेत्तसुत्तं

२२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“मा, भिक्खवे, पुञ्ञानं भायित्थ । सुखस्सेतं, भिक्खवे, अधिवचनं इट्ठस्स कन्तस्स पियस्स मनापस्स यदिदं पुञ्ञानि । अभिजानामि खो पनाहं, भिक्खवे, दीघरत्तं कतानं पुञ्ञानं इट्ठं कन्तं पियं मनापं विपाकं पच्चनुभूतं । सत्त वस्सानि मेत्तचित्तं भावेत्वा सत्त संवट्ठविट्ठकप्पे नयिमं लोकं पुनरागमासिं । संवट्ठमाने सुदं, भिक्खवे, कप्पे आभस्सरूपगो होमि; विट्ठमाने कप्पे सुञ्ञं ब्रह्माविमानं उपपज्जामि । तत्र सुदं, भिक्खवे, ब्रह्मा होमि महाब्रह्मा अभिभू अनभिभूतो अञ्ञदत्थुदसो वसवत्ती । छत्तिसक्खत्तुं खो पनाहं, भिक्खवे, सक्को अहोसिं देवानमिन्दो ; अनेकसतक्खत्तुं राजा अहोसिं चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । को पन वादो पदेसरज्जस्स !

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किस्स नु खो मे इदं कम्मस्स फलं, किस्स कम्मस्स विपाको, येनाहं एतरहि एवमहिद्विको एवमहानुभावो’ ति ? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘तिण्णं खो मे इदं कम्मानं फलं, तिण्णं कम्मानं विपाको, येनाहं एतरहि एवमहिद्विको एवमहानुभावो ति, सेय्यथीदं’ — दानस्स, दमस्स, सञ्ञमस्सा” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“पुञ्ञमेव सो सिक्खेय्य, आयतगं सुखुद्रयं ।

दानं च समचरियं च, मेत्तचित्तं च भावये ॥

“एते धम्मे भावयित्वा, तयो सुखसमुद्दये ।

अव्यापज्जं सुखं लोकं, पण्डितो उपपज्जती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।

२३. उभयत्यसुत्तं

२३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“एकधम्मो, भिक्खवे, भावितो बहुलीकतो उभो अत्थे

१. दीघरत्तं इट्ठं—स्या०, रो० । २. सेय्यथिदं—म० । ३. अव्यापज्जं—सी०, स्या० ।

समधिगय्ह तिट्ठति-दिट्ठधम्मिकञ्चेव अत्थं सम्परायिकं च । कतमो एकधम्मो ? अप्पमादो कुसलेसु धम्मेषु । अयं खो, भिक्खवे, एकधम्मो भावितो बहुलीकतो उभो अत्थे समधिगय्ह तिट्ठति-दिट्ठधम्मिकञ्चेव अत्थं सम्परायिकं चा' ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति

५ वुच्चति -

“अप्पमादं पसंसन्ति, पुञ्चकिरियासु पण्डिता ।

अप्पमत्तो उभो अत्थे, अधिगण्हाति' पण्डितो ॥

“दिट्ठे धम्मेषु च यो अत्थो, यो चत्थो सम्परायिको ।

अत्थाभिसमया धीरो, पण्डितो ति पवुच्चती' ति ॥

10

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२४. अट्ठिपुञ्जसुत्तं

२४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकपुगलस्स, भिक्खवे, कप्पं सन्धावतो संसरतो सिया एवं महा अट्ठिकङ्कलो अट्ठिपुञ्जो अट्ठिरासि यथायं वेपुल्लो पव्वतो : सचे संहारको अस्स, सम्भतं च न विनस्सेय्या' ति । एतमत्थं भगवा

15 अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“एकस्सेकेन कप्पेन, पुगलस्सट्ठिसञ्चयो ।

सिया पव्वतसमो रासि, इति वुत्तं महेसिना ॥

“सो खो पनायं अक्खातो, वेपुल्लो पव्वतो महा ।

उत्तरो गिज्झकूटस्स, मगधानं गिरिव्वजे ॥

B. 207 20

“यतो च अरियसच्चानि, सम्मप्पञ्जाय पस्सति ।

दुक्खं दुक्खसमुप्पादं, दुक्खस्स च अतिक्कमं ।

R. 18

अरियञ्चट्ठङ्गिकं मग्गं, दुक्खूपसमगामिनं ॥

“स सत्तक्खत्तुं परमं, सन्धावित्वान पुगलो ।

दुक्खस्सन्तकरो होति, सब्बसंयोजनक्खया' ति ॥

25

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२५. मुसावादसुत्तं

२५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एकधम्मं अतीतस्स, भिक्खवे, पुरिसपुग्गलस्स नाहं तस्स किञ्चि पापकम्मं अकरणीयं ति वदामि। कतमं एकधम्मं? यदिदं, भिक्खवे, सम्पजानमुसावादो” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

5

“एकधम्मं अतीतस्स, मुसावादस्स जन्तुनो।

वितिण्णपरलोकस्स, नत्थि पापं अकारियं” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

२६. दानसुत्तं

२६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“एवं चे, भिक्खवे, सत्ता जानेय्युं दानसंविभागस्स विपाकं यथाहं जानामि, न अदत्त्वा भुञ्जेय्युं, न च नेसं मच्छेरमलं चित्तं परियादाय तिट्ठेय्य। यो पि नेसं अस्स चरिमो आलोपो चरिमं कवलं, ततो पि न असंविभजित्वा भुञ्जेय्युं, सचे नेसं पटिग्गाहका अस्सु। यस्मा च खो, भिक्खवे, सत्ता न एवं जानन्ति दानसंविभागस्स विपाकं यथाहं जानामि, तस्मा अदत्त्वा भुञ्जन्ति, मच्छेरमलं च नेसं चित्तं परियादाय तिट्ठती” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

R. 19

15

“एवं चे सत्ता जानेय्युं, यथावुत्तं महेसिना।
विपाकं संविभागस्स, यथा होति महप्फलं॥

“विनेय्य मच्छेरमलं, विप्पसन्नेन चेतसा।

20 B. 208

दज्जुं कालेन अरियेसु, यत्थ दिन्नं महप्फलं॥

“अन्नं च दत्त्वा बहुनो, दक्खिण्येसु दक्खिणं।

इतो चुता मनुस्सत्ता, सग्गं गच्छन्ति दायका॥

“ते च सग्गगता तत्थ, मोदन्ति कामकामिनो।

विपाकं संविभागस्स, अनुभोन्ति अमच्छरा' ति ॥
अयं पि अत्थो वृत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२७. मेत्ताभावनासुतं

२७. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“यानि कानिचि, भिक्खवे, ओपधिकानि पुञ्ञकिरियवत्थूनि'
5 सब्बानि तानि मेत्ताय चेतोविमुत्तिया कलं नाग्घन्ति सोळसिं।
मेत्तायेव तानि चेतोविमुत्ति अधिग्गहेत्वा भासते च तपते च
विरोचति' च ।

R. 20

“सेय्यथापि, भिक्खवे, या काचि तारकरूपानं पभा सब्बा
ता चन्दिया' पभाय' कलं नाग्घन्ति सोळसिं, चन्दपभायेव ता'
10 अधिग्गहेत्वा भासते च तपते च विरोचति च; एवमेव' खो, भिक्खवे,
यानि कानिचि ओपधिकानि पुञ्ञकिरियवत्थूनि सब्बानि तानि
मेत्ताय चेतोविमुत्तिया कलं नाग्घन्ति सोळसिं, मेत्तायेव तानि
चेतोविमुत्ति अधिग्गहेत्वा भासते च तपते च विरोचति च ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये
15 विद्धे' विगतवलाहके देवे' आदिच्चो नभं अब्भुस्सक्कमानो' सब्बं
आकासगतं' तमगतं अभिविहच्च'” भासते च तपते च विरोचति
च; एवमेव खो, भिक्खवे, यानि कानिचि ओपधिकानि पुञ्ञकिरिय-
वत्थूनि सब्बानि तानि मेत्ताय चेतोविमुत्तिया कलं नाग्घन्ति सोळसिं,
मेत्तायेव तानि चेतोविमुत्ति अधिग्गहेत्वा भासते च तपते च विरो-
20 चति च ।

B. 209

“सेय्यथापि, भिक्खवे, रत्तिया पच्चूससमयं ओसधितारका
भासते च तपते च विरोचति च; एवमेव खो, भिक्खवे, यानि
कानिचि ओपधिकानि पुञ्ञकिरियवत्थूनि सब्बानि तानि मेत्ताय
चेतोविमुत्तिया कलं नाग्घन्ति सोळसिं, मेत्तायेव तानि चेतोविमुत्ति

R. 21

१. पुञ्ञकिरियावत्थूनि-स्या०। २. विरोचते-स्या०। ३-३. चन्दपभाय-स्या०।
४. तानि-स्या०। ५. एवं-सी०। ६. विसुद्धे-रो०। ७. नभे-सी०, रो०। ८. अब्भुसग्ग-
मानो-सी०। ९. आकासं-स्या०। १०. अभिविहच्च-स्या०।

अधिगगहेत्वा भासते च तपते च विरोचति चा' ति । एतमर्थं भगवा
अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“यो च' मेत्तं भावयति, अप्पमाणं पटिस्सतो' ।

तनु' संयोजना होन्ति, पस्सतो उपधिक्खयं ॥

“एकं पि चे पाणमदुट्ठचित्तो,

5

मेत्तायति कुसलो तेन होति ।

सब्बे च पाणे मनसानुकम्पं,

पहूतमरियो पकरोति पुञ्ञं ॥

“ये' सत्तसण्डं पठविं' विजित्वा,

10

राजिसयो' यजमानानुपरियगा ।

अस्समेधं पुरिसमेधं,

सम्मापासं वाजपेय्यं निरग्गळं ॥

“मेत्तस्स चित्तस्स सुभावितस्स,

कलं पि ते नानुभवन्ति सोळसिं ।

चन्दप्पभा तारगणा' व' सब्बे ॥

15

R. 22

“यो न हन्ति न घातेति, न जिनाति न जापये ।

मेत्तंसो सब्बभूतेसु, वेरं तस्स न केनची' ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

ततियो' वग्गो' ।

तस्सुद्धानं

चित्तं मेत्तं' उभो अत्थे, पुञ्ञं' वेपुल्लपब्बतं ।

B. 210

सम्पजानमुसावादो, दानं च मेत्तभावना' ॥

20

सत्तिमानि' च' सुत्तानि, पुरिमानि च वीसति ।

एकधम्मसे सुत्तन्ता, सत्तवीसतिसङ्गहा ति ॥

एककनिपातो' निट्ठितो' ।

—:—

१. स्या० पोत्यके नत्थि । २. पतिस्सतो—सी०, रो० । ३. तनु—सी०, रो० । ४. यो—
सी० । ५. पयविं—म० ६. राजीसयो—सी०, स्या०, रो० । ७-७. तारगणा च—सी० । ८-८.
तियवग्गो ततियो—स्या०; रो० पोत्यके नत्थि । ९. ज्ञायी—स्या०; ज्ञायि—सी०, रो० । १०.
पुञ्ञं—सी०, स्या०, रो० । ११. मेत्तभावं च—सी०, स्या०, रो० । १२-१२. सत्तिमानिध—सी० ।
१३-१३. एकनिपातो निट्ठितो—सी०, स्या०; रो० पोत्यके नत्थि ।

२. दुक्कनिपातो

१. दुक्खविहारसुत्तं

B. 211

१. द्वे' धम्मे अनुक्कटि' वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

R. 23

“द्वीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे दुक्खं विहरति सविघातं सउपायासं सपरिळाहं ; कायस्स भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्खा । कतमेहि द्वीहि ? इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारताय च, भोजने अमत्तञ्जुताय च । इमेहि खो, भिक्खवे, द्वीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे दुक्खं विहरति सविघातं सउपायासं सपरिळाहं ; कायस्स भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्खा” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

10

“चक्खु सोतं च घानं च, जिह्वा कायो तथा मनो ।
एतानि यस्स द्वारानि, अगुत्तानिध' भिक्खुनो ॥

“भोजनमिह अमत्तञ्जू, इन्द्रियेसु असंवृतो ।
कायदुक्खं चेतोदुक्खं, दुक्खं सो अधिगच्छति ॥

15

“डह्मानेन कायेन, डह्मानेन चेतसा ।

दिवा वा यदि वा रत्तिं, दुक्खं विहरति तादिसो” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।

२. सुखविहारसुत्तं

२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

“द्वीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे सुखं विहरति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं ; कायस्स भेदा परं मरणा सुगति पाटिकङ्खा । कतमेहि द्वीहि ? इन्द्रियेसु गुत्तद्वारताय

B. 212,

20

R. 24

च, भोजने मत्तञ्जुताय च । इमेहि खो, भिक्खवे, द्वीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे सुखं विहरति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं; कायस्स भेदा परं मरणा सुगति पाटिकह्वा” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“चक्खु सोतं च घानं च, जिह्वा कायो तथा मनो । 5
एतानि यस्स द्वारानि, सुगुत्तानिध भिक्खुनो ॥

“भोजनमिह च मत्तञ्जू, इन्द्रियेसु च संवृतो ।
कायसुखं चेतोसुखं, सुखं सो अधिगच्छति ॥

“अड्य्हमानेन कायेन, अड्य्हमानेन चेतसा ।
दिवा वा यदि वा रत्तिं, सुखं विहरति तादिसो” ति ॥ 10

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

३. तपनीयसुत्तं

३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

“द्वेमे, भिक्खवे, धम्मा तपनीया । कतमे द्वे ? इध, भिक्खवे, एकच्चो अकतकल्याणो होति अकतकुसलो अकतभीरुत्ताणो कतपापो कतलुद्धो कतकिब्बिसो । सो ‘अकतं मे कल्याणं’ ति पि तप्पति, 15
‘कतं मे पापं’ ति पि तप्पति । इमे खो, भिक्खवे, द्वे धम्मा तपनीया”
ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“कायदुच्चरितं कत्वा, वचीदुच्चरितानि च ।
मनोदुच्चरितं कत्वा, यञ्चञ्जं दोससञ्जितं ॥

“अकत्वा कुसलं” कम्मं, कत्वानाकुसलं बहं । 20
कायस्स भेदा दुप्पञ्जो, निरयं सोपपज्जती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

४. अतपनीयसुत्तं

B. 213

४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वेमे, भिक्खवे, धम्मा अतपनीया। कतमे द्वे? इध, भिक्खवे, एकच्चो कतकल्याणो होति कतकुसलो कतभीरुत्ताणो अकतपापो अकतलुद्धो अकतकिब्बिसो। सो ‘कतं मे कल्याणं’ ति पि न तप्पति, ‘अकतं मे पापं’ ति पि न तप्पति। इमे खो, भिक्खवे, द्वे धम्मा अतपनीया” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

R. 26

10

“कायदुच्चरितं हित्वा, वचीदुच्चरितानि च।

मनोदुच्चरितं हित्वा, यच्चञ्जं दोससञ्चितं ॥

“अकत्वाकुसलं कम्मं, कत्वान कुसलं बहं।

कायस्स भेदा सप्पञ्जो, सम्मं सो उपपज्जती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

५. पठमसीलसुत्तं

५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो पुग्गलो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये। कतमेहि द्वीहि? पापकेन च सीलेन, पापिकाय च दिट्ठिया। इमेहि खो, भिक्खवे, द्वीहि धम्मेहि समन्नागतो पुग्गलो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

20

“पापकेन च सीलेन, पापिकाय च दिट्ठिया।

एतेहि द्वीहि धम्मेहि, यो समन्नागतो नरो।

कायस्स भेदा दुप्पञ्जो निरयं सोपपज्जती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

६. दुतियसीलसुत्तं

६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो पुग्गलो यथाभतं

निक्खित्तो एवं सग्गे । कतमेहि द्वीहि ? भद्दकेन च सीलेन, भद्दिकाय च दिट्ठिया । इमेहि खो, भिक्खवे, द्वीहि धम्मेहि समन्नागतो पुग्गलो यथाभतं निक्खित्तो एवं सग्गे” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

R. 27

B. 214

“भद्दकेन च सीलेन, भद्दिकाय च दिट्ठिया ।

5

एतेहि द्वीहि धम्मेहि, यो समन्नागतो नरो ।

कायस्स भेदा सप्पञ्जो, सग्गं सो उपपज्जती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

७. आतापीसुत्तं

७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

“अनातापी, भिक्खवे, भिक्खु अनोत्तापी’ अभब्बो सम्बोधाय 10
अभब्बो निब्बानाय अभब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय :
आतापी च’ खो, भिक्खवे, भिक्खु ओत्तापी’ भब्बो सम्बोधाय भब्बो
निब्बानाय भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाया” ति । एतमत्थं
भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“अनातापी अनोत्तापी, कुसीतो हीनवीरियो ।

15

यो थीनमिद्धबहुलो, अहिरीको’ अनादरो ।

अभब्बो तादिसो भिक्खु, फुट्ठं सम्बोधिमुत्तमं ॥

“यो च सतिमा निपको ज्ञायी,

R. 28

आतापी ओत्तापी च अप्पमत्तो ।

संयोजनं जातिजराय छेत्वा,

20

इधेव सम्बोधिमुत्तरं फुसे” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

८. पठमनकुहनसुत्तं

८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

“नयिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति जनकुहनत्थं, न’

१. अनोत्तपी — सी० स्या०, रो० । २. रो० पोत्यके नत्थि । ३. ओत्तपी — सी०, स्या०, रो० । ४. अहिरिको — स्या० । ५. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

B. 215

जनलपनत्थं, न' लाभसक्कारसिलोकानिसंसत्थं, न' 'इति मं जनो जानातू' ति। अथ खो इदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति संवरत्थञ्चेव प्हानत्थं चा' ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

“संवरत्थं प्हानत्थं, ब्रह्मचरियं अनीतिहं।

5

अदेसयि सो भगवा, निब्बानोगधगामिनं ॥

R. 29

“एस मग्गो महत्तेहि, अनुयातो महेसिभि' ।

ये ये तं पटिपज्जन्ति, यथा बुद्धेन देसितं ।

दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति, सत्थुसासनकारिनो' ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

९. दुतियनकुहनसुत्तं

10

९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“नयिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति जनकुहनत्थं, न जनलपनत्थं, न लाभसक्कारसिलोकानिसंसत्थं, न 'इति मं जनो जानातू' ति। अथ खो इदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति अभिञ्जत्थञ्चेव परिञ्जत्थं चा' ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

15

“अभिञ्जत्थं परिञ्जत्थं, ब्रह्मचरियं अनीतिहं।

अदेसयि सो भगवा, निब्बानोगधगामिनं ॥

“एस मग्गो महत्तेहि, अनुयातो महेसिभि' ।

ये ये तं पटिपज्जन्ति, यथा बुद्धेन देसितं ।

दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति, सत्थुसासनकारिनो' ति ॥

20

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

१०. सोमनस्ससुत्तं

१०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वीहि, भिक्खवे, धम्ममेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे

R. 30

१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. महत्तेहि - स्या०; महत्तेदि - सी० । ३. महेसिनो सी०, रो० ।

सुखसोमनस्सबहुलो विहरति, योनिं चस्स आरद्धा होति आसवानं
 खयाय' । कतमेहि द्वीहि? संवेजनीयेसु ठानेसु संवेजनेन, संविग्गस्स'
 च योनिसो पधानेन । इमेहि खो, भिक्खवे, द्वीहि धम्मेहि समन्नागतो
 भिक्खु दिट्ठेव धम्मे सुखसोमनस्सबहुलो विहरति, योनिं चस्स आरद्धा
 होति आसवानं खयाया' ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति ५
 वुच्चति -

B. 216

“संवेजनीयठानेसु, संविज्जेथेव पण्डितो ।

आतापी निपको भिक्खु, पञ्जाय समवेक्खिय ॥

“एवं विहारी आतापी, सन्तवुत्ति अनुद्धतो ।

चेतोसमथमनुयुत्तो, खयं दुक्खस्स पापुणे' ति ॥ 10

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

द्वे च' भिक्खू तपनीया, तपनीया परत्थेहि ।

आतापी' नकुहना द्वे, सोमनस्सेन ते दसा ति ॥

R. 31

११. वितक्कसुत्तं

११. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तथागतं, भिक्खवे, अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं द्वे वितक्का बहुलं 15
 समुदाचरन्ति - खेमो च वितक्को, पविवेको च । अब्यापज्झारामो,
 भिक्खवे, तथागतो अब्यापज्झरतो । तमेनं, भिक्खवे, तथागतं अब्या-
 पज्झारामं अब्यापज्झरतं एसेव वितक्को बहुलं समुदाचरति - 'इमायाहं
 इरियाय न किञ्चि व्यावाधेमि तसं वा थावरं वा' ति ।

“पविवेकारामो, भिक्खवे, तथागतो पविवेकरतो । तमेनं, 20 B. 217
 भिक्खवे, तथागतं पविवेकारामं पविवेकरतं एसेव वितक्को बहुलं
 समुदाचरति - 'यं अकुसलं तं पहीनं' ति ।

१-१. योनिसो - सी०, स्या०, रो० । २. आरद्धो - सी०, स्या०, रो० । ३. खयायाति -
 सी० । ४. संवेगस्स - सी०, स्या०, रो० । ५. संवेजनीयेसु ठानेसु - स्या०, रो० । ६. मे - स्या०,
 रो० । ७. द्वे आतापी - सी० । ८. च - सी०, स्या०, रो० । ९. विवेको - स्या० ।

R. 32

१२. “तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे पि अब्यापज्झारामा विहरथ अब्यापज्झरता । तेसं वो, भिक्खवे, तुम्हाकं अब्यापज्झारामानं विहरतं अब्यापज्झरतानं एसेव वितक्को बहुलं समुदाचरिस्सति - ‘इमाय मयं इरियाय न किञ्चि व्यावाधेम तसं वा थावरं वा’ ति ।

6

“पविवेकारामा, भिक्खवे, विहरथ पविवेकरता । तेसं वो, भिक्खवे, तुम्हाकं पविवेकारामानं विहरतं पविवेकरतानं एसेव वितक्को बहुलं समुदाचरिस्सति - ‘किं अकुसलं किं अप्पहीनं किं पजहामा’” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

10

“तथागतं बुद्धमसय्हसाहिनं,
दुवे^१ वितक्का समुदाचरन्ति नं ।
खेमो वितक्को पठमो उदीरितो,
ततो विवेको दुतियो पकासितो ॥

15

“तमोनुदं पारगतं महेसिं,
तं पत्तिपत्तं वसिमं अनासवं ।
विसन्तरं^२ तण्हक्खये विमुत्तं,
तं वे मुनिं अन्तिमदेहधारिं ।
मारज्जहं^३ ब्रूमि जराय पारगुं ॥

R. 33

20

“सेले यथा पव्वतमुद्धनिट्ठितो,
यथा पि पस्से जनतं समन्ततो ।
तथूपमं धम्ममयं सुमेधो,
पासादमारुह् ॥ समन्तचक्खु ।
सोकावतिण्णं जनतमपेतसोको,
अवेक्खति जातिजराभिभूतं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१२. देसनासुत्तं

B. 218 25

१३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तथागतस्स, भिक्खवे, अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स द्वे धम्मदेसना

१. द्वे - स्या० । २. वेस्सन्तरं - सी० ; विस्सन्तरं - रा० । ३. मारजहं - स्या० ; मानजहं - रो० ; मानजहं - सी० ।

परियायेन भवन्ति । कतमा द्वे ? 'पापं पापकतो पस्सथा' ति - अयं पठमा धम्मदेसना ; 'पापं पापकतो दिस्वा तत्थ निब्बिन्दथ विरज्जथ विमुच्चथा' ति - अयं दुतिया धम्मदेसना । तथागतस्स, भिक्खवे, अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमा द्वे धम्मदेसना परियायेन भवन्ती" ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

5

“तथागतस्स बुद्धस्स, सब्बभूतानुकम्पिनो ।

परियायवचनं पस्स, द्वे च धम्मा पकासिता ॥

“पापकं पस्सथ चेतं, तत्थ चा' पि' विरज्जथ ।

R. 34

ततो विरत्तचित्तासे, दुक्खस्सन्तं करिस्सथा" ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

10

१३. विज्जासुत्तं

१४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“अविज्जा, भिक्खवे, पुब्बङ्गमा अकुसलानं धम्मानं समा-
पत्तिया अन्वदेव अहिरिकं अनोत्तप्पं ; विज्जा च खो, भिक्खवे,
पुब्बङ्गमा कुसलानं धम्मानं समापत्तिया अन्वदेव हिरोत्तप्पं" ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

15

“या काचिमा दुग्गतियो, अस्मिं लोके परम्हि च ।

अविज्जामूलिका' सब्बा, इच्छालोभसमुस्सया ॥

“यतो च होति पापिच्छो, अहिरीको' अनादरो ।

ततो पापं पसवति, अपायं तेन गच्छति ॥

“तस्मा छन्दं च लोभं च, अविज्जं च विराजयं ।

20

विज्जं उप्पादयं भिक्खु, सब्बा दुग्गतियो जहे" ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

R. 35

पठमभाणवारो ।

१. अयम्पि - स्या० । २. छेका - स्या० ; चेकं - सी०, रो० । ३-३. पापं - स्या० । ४. अविज्जामूलिका - सी०, स्या०, रो० । ५. अहिरिको - स्या० ।

१४. पञ्जापरिहीनसुत्तं

B. 219

१५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

“ते, भिक्खवे, सत्ता सुपरिहीना ये अरियाय पञ्जाय परिहीना। ते दिट्ठे^१ धम्मे दुक्खं विहरन्ति सविघातं सउपायासं सपरिळाहं ; कायस्स भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकह्वा। ते,
 ५ भिक्खवे, सत्ता अपरिहीना ये अरियाय पञ्जाय अपरिहीना। ते दिट्ठे^२ धम्मे सुखं विहरन्ति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं ; कायस्स भेदा परं मरणा सुगति पाटिकह्वा” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति-

“पञ्जाय परिहानेन, पस्स लोकं सदेवकं।
 १० निर्विट्ठं^३ नामरूपस्मिं, इदं सच्चं ति मज्जति॥

“पञ्जा हि सेट्ठा लोकस्मिं, यायं निब्बेधगामिनी।
 याय^४ सम्मा पजानाति, जातिभवपरिक्खयं॥

R. 36

15

“तेसं देवा मनुस्सा च, सम्बुद्धानं सतीमतं।
 पिहयन्ति हासपञ्जानं, सरीरन्तिमधारिनं” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

१५. सुक्कधम्मसुत्तं

१६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

“द्वेमे, भिक्खवे, सुक्का धम्मा लोकं पालेन्ति। कतमे द्वे? हिरी^१ च, ओत्तप्पं^२ च। इमे चे, भिक्खवे, द्वे सुक्का धम्मा लोकं न पालेय्युं, नयिध पञ्जायेथ माता ति वा मातुच्छा ति वा
 २० मातुलानी ति वा आचरियभरिया ति वा गरूनं दारा ति वा। सम्भेदं लोको अगमिस्स यथा अजेळका कुक्कुटसूकरा सोणसिङ्गाला^३। यस्मा च खो, भिक्खवे, इमे द्वे सुक्का धम्मा लोकं पालेन्ति तस्मा पञ्जायति^४ माता ति वा मातुच्छा ति वा मातुलानी ति वा

१. दिट्ठे चेव - स्या०। २. साच - स्या०। ३. हिरी - सी०, स्या०, रो०। ४. सोन-सिङ्गाला - सी०, रो०। ५. पञ्जायेथ - स्या०।

आचरियभरिया ति वा गरुनं दारा ति वा” ति । एतमत्थं भगवा
अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“येसं चे हिरिओत्तप्पं, सब्बदा च न विज्जति ।

B. 22)

वोक्कन्ता सुक्कमूला, ते जातिमरणगामिनो ॥

“येसं च’ हिरिओत्तप्पं, सदा सम्मा उपट्ठिता ।

5

विरुब्धब्रह्मचरिया ते, सन्तो खीणपुनब्भवा” ति ॥

R. 37

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१६. अजातसुत्तं

१७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“अत्थि, भिक्खवे, अजातं अभूतं अकतं असङ्खतं । नो चेतं,
भिक्खवे, अभविस्स अजातं अभूतं अकतं असङ्खतं, नयिध जातस्स 10
भूतस्स, कतस्स, सङ्खतस्स निस्सरणं पञ्जायेथ । यस्मा च खो, भिक्खवे,
अत्थि अजातं अभूतं अकतं असङ्खतं तस्मा जातस्स भूतस्स कतस्स सङ्खतस्स
निस्सरणं पञ्जायती” ति ॥ एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“जातं भूतं समुप्पन्नं, कतं सङ्खतमद्धुवं ।

जराभरणसङ्घाटं, रोगनीळं पभङ्गुरं ॥

15

“आहारनेत्तिप्पभवं, नालं तदभिनन्दितुं ।

तस्स निस्सरणं सन्तं, अतक्कावचरं धुवं ॥

“अजातं असमुप्पन्नं, असोकं विरजं पदं ।

निरोधो दुक्खधम्मानं, सङ्खारूपसमो सुखो” ति ॥

R. 38

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

20

१७. निब्वानधातुसुत्तं

१८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वेमा, भिक्खवे, निब्वानधातुयो । कतमे द्वे ? सउपादिसेसा
च निब्वानधातु, अनुपादिसेसा च निब्वानधातु ।

१. चे - सी० । २. जराभरणसङ्खतं - स्या०, रो० । ३. रोगनिळं पभङ्गुणं - स्या० ;
रोगनिळं पभङ्गुणं - सी० ; ० पभङ्गुणं - रो० । ४. आहारनेत्तिपभवं - सी० ।

B. 221

“कतमा च, भिक्खवे, सउपादिसेसा निब्बानधातु? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होति खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो। तस्स तिट्ठन्तेव पञ्चिन्द्रियानि येसं अविघातत्ता मनापा मनापं पच्चनुभोति, सुखदुक्खं पटिसंवेदेति^१। तस्स यो रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – अयं वुच्चति, भिक्खवे, सउपादिसेसा निब्बानधातु।

“कतमा च, भिक्खवे, अनुपादिसेसा निब्बानधातु? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होति खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहित-भारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो। तस्स इधेव, भिक्खवे, सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीति भवि-
 10 त्सन्ति। अयं वुच्चति, भिक्खवे, अनुपादिसेसा निब्बानधातु। इमा खो, भिक्खवे, द्वे निब्बानधातुयो” ति। एतमत्थं भगवा अवोच।
 तत्थेतं इति वुच्चति –

“दुवे इमा चक्खुमता पकासिता,
 15 निब्बानधातू अनिस्सितेन तादिना।
 एका हि धातु इध दिट्ठधम्मिका,
 सउपादिसेसा भवनेत्तिसङ्ख्या।
 अनुपादिसेसा पन सम्परायिका,
 यम्हि निरुज्झन्ति भवानि सब्बसो॥

20 “ये एतदञ्जाय पदं असङ्खतं,
 विमुत्तचित्ता भवनेत्तिसङ्ख्या।
 ते धम्मसाराधिगमा^२ खये^३ रता,
 पहंसु ते सब्बभवानि तादिनो” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

१८. पटिसल्लानसुत्तं

25

१९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं –

“पटिसल्लानारामा, भिक्खवे, विहरथ पटिसल्लानरता,

१. पटिसंवेदयति – स्या०; पटिसंवेदियति – रो०। २-२. धम्मसाराधिगा मक्खये – स्या०।

अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्ता, अनिराकतज्झाना, विपस्सनाय समन्नागता,
 ब्रूहेता सुज्जागारानं । पटिसल्लानारामानं, भिक्खवे, विहरतं पटि-
 सल्लानरतानं अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तानं अनिराकतमज्झानानं
 विपस्सनाय समन्नागतानं ब्रूहेतानं सुज्जागारानं द्विन्नं फलानं अज्जतरं
 फलं पाटिकह्वं - दिट्ठेव धम्मं अज्जा, सति वा उपादिसेसे अना- 5
 गामिता” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

B. 222

“ये सन्तचित्ता निपका, सतिमन्तो च’ ज्ञायिनो ।

सम्मा धम्मं विपस्सन्ति, कामेसु अनपेक्खिनो ॥

R. 40

“अप्पमादरता सन्ता, पमादे भयदस्सिनो ।

अभव्वा परिहानाय, निब्बानस्सेव सन्तिके” ति ॥

10

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१९. सिक्खानिसंससुत्तं

२०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“सिक्खानिसंसा, भिक्खवे, विहरथ पज्जुत्तरा विमुत्तिसारा
 सताधिपतेय्या । सिक्खानिसंसानं, भिक्खवे, विहरतं पज्जुत्तरानं
 विमुत्तिसारानं सताधिपतेय्यानं द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकह्वं - 15
 दिट्ठेव धम्मं अज्जा, सति वा उपादिसेसे अनागामिता” ति । एतमत्थं
 भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“परिपुण्णसिक्खं” अपहानधम्मं,

पज्जुत्तरं जातिखयन्तदस्सिं ।

तं वे मुनिं अन्तिमदेहधारिं,

20

मारज्जहं ब्रूमि जराय पारगुं ॥

“तस्मा सदा ज्ञानरता समाहिता,

आतापिनो जातिखयन्तदस्सिनो ।

R. 41

मारं ससेनं अभिभुय्य भिक्खवो,

भवथ जातिमरणस्स पारगा” ति ॥

25

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२०. जागरियसुत्तं

B. 223

२१. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“जागरो चस्स, भिक्खवे, भिक्खु विहरेय्य सतो सम्पजानो
समाहितो पमुदितो विप्पसन्नो च तत्थ कालविपस्सी च कुसलेसु
धम्मेसु । जागरस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो विहरतो सतस्स^१ सम्पजानस्स
5 समाहितस्स पमुदितस्स विप्पसन्नस्स तत्थ कालविपस्सिनो कुसलेसु
धम्मेसु द्विन्नं फलानं अञ्जतरं फलं पाटिकह्वं - दिट्ठेव धम्मे अञ्जा,
सति वा उपादिसेसे अनागामिता” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति -

10

“जागरन्ता सुणाथेतं, ये सुत्ता ते पबुज्झथ ।
सुत्ता जागरितं सेय्यो, नत्थि जागरतो भयं ॥

R. 42

“यो जागरो च सतिमा सम्पजानो,
समाहितो मुदितो विप्पसन्नो च ।
कालेन सो सम्मा धम्मं परिवीमंसमानो,
एकोदिभूतो विहने तमं सो ॥

15

“तस्मा हवे जागरियं भजेथ,
आतापी भिक्खु निपको ज्ञानलाभी ।
संयोजनं जातिजराय छेत्वा,
इधेव सम्बोधिमनुत्तरं फुसे” ति ॥

अयं पि अत्थो वृत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२१. आपायिकसुत्तं

20

२२. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वेमे, भिक्खवे, आपायिका नेरयिका इदमप्पहाय^१ । कतमे द्वे ?
यो च^२ अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिञ्जो, यो च परिपुण्णं परिसुद्धं
ब्रह्मचरियं चरन्तं अमूलकेन अब्रह्मचरियेन अनुद्धंसेति । इमे खो, भिक्खवे,

१. सतिमतो - स्या० । २. इदमप्पहाय - स्या० । ३. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु
नत्थि ।

द्वे आपायिका नेरयिका इदमप्पहाया” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति -

“आभूतवादी निरयं उपेति,
यो वा^१ पि कत्वा न करोमि^२ चाह^३ ।
उभो पि ते पेच्च समा भवन्ति,
निहीनकम्मा मनुजा परत्थ ॥

B. 294

5 R. 43

“कासावकण्ठा बहवो, पापधम्मा असञ्जता ।
पापा पापेहि कम्मेहि, निरयं ते उपपज्जरे ॥
सेय्यो अयोगुळो भुत्तो, तत्तो अग्गिसिखूपमो ।
यं चे भुञ्जेय्य दुस्सीलो, रट्ठपिण्डमसञ्जतो” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

10

२२. दिट्ठिगतसुत्तं

२३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“द्वीहि, भिक्खवे, दिट्ठिगतेहि परियुट्ठिता देवमनुस्सा ओलीयन्ति^४
एके, अतिधावन्ति एके; चक्खुमन्तो च पस्सन्ति ।

“कथं च, भिक्खवे, ओलीयन्ति एके ? भवारामा, भिक्खवे,
देवमनुस्सा भवरता भवसम्मदिता तेसं भवनिरोधाय धम्मे देसियमाने
चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति^५ न सन्तिट्ठति नाधिमुच्चति । एवं
खो^६, भिक्खवे, ओलीयन्ति एके ।

15

“कथं च, भिक्खवे, अतिधावन्ति एके ? भवेनेव खो पनेके
अट्ठीयमाना हरायमाना जिगुच्छमाना विभवं अभिनन्दन्ति - यतो किर,
भो, अयं अत्ता^१ कायस्स भेदा परं मरणा उच्छिज्जति विनस्सति न
होति परं मरणा; एतं सन्तं एतं पणीतं एतं याथावं ति । एवं खो,
भिक्खवे, अतिधावन्ति एके ।

20

R. 44

“कथं च, भिक्खवे, चक्खुमन्तो पस्सन्ति ? इध भिक्खु भूतं
भूततो पस्सति; भूतं भूततो दिस्वा भूतस्स निब्बिदाय विरागाय^२

25

१. चा - स्या० । २-२. करोमिच्चाह - स्या० । ३. ओलीयन्ति - सी०, स्या०, रो० ।

४. सम्पसीदति - स्या० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. सत्तो - सी० ।

निरोधाय पटिपन्नो होति । एवं खो, भिक्खवे, चक्खुमन्तो' पस्सन्ती'
ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

B. 225

“ये^१ भूतं भूततो दिस्वा, भूतस्स च अतिक्कमं ।

यथाभूते^२ विमुच्चन्ति, भवतण्हा परिकल्पाया ॥

5

“स^३ वे भूतपरिञ्जो^४, सो वीततण्हो भवाभवे ।

भूतस्स विभवा भिक्खु^५, नागच्छति^६ पुनब्भवं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

R. 45

द्वे इन्द्रिया द्वे तपनीया, सीलेन अपरे दुवे ।

अनोत्तापी^१ कुहना द्वे च, संवेजनीयेन ते दस ॥

10

वितक्का देसना विज्जा, पञ्चा धम्मेन पञ्चमं ।

अजातं धातुसल्लानं, सिक्खा जागरियेन च ।

अपायदिट्ठिया चेव,^२ बावीसति पकासिता ति ॥

दुकनिपातो निट्ठितो ।

—:०:—

१. चक्खुमन्तो च - सी०, स्या० । २. यो - स्या० । ३. यथाभूतं - स्या० । ४-४. स चे
भूतपरिञ्जो - स्या०; सचे० - सी०, रो० । ५-५. भिक्खू नागच्छन्ति - स्या० । ६. अनोत्तप्पी -
सी०, स्या०, रो० । ७. येव - स्या० ।

३. तिकनिपातो

१. मूलसुत्तं

१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

B. 226

“तीणिमानि, भिक्खवे, अकुसलमूलानि । कतमानि तीणि ?
लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं - इमानि
खो, भिक्खवे, तीणि अकुसलमूलानी” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति -

5

“लोभो दासो च मोहो च, पुरिसं पापचेतसं ।

हिंसन्ति अत्तसम्भूता, तच्चसारं व सम्फलं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२. धातुसुत्तं

२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, धातुयो । कतमा तिस्सो ? रूप- 10
धातु, अरूपधातु, निरोधधातु - इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो धातुयो”
ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“रूपधातुं परिञ्जाय, अरूपेसु असण्ठिता ।

निरोधे ये विमुच्चन्ति, ते जना मच्चुहायिनो ॥

R. 46

“कायेन अमतं धातुं, फुसयित्वा^१ निरूपधिं ।

15

उपधिप्पटिनिस्सगं, सच्छिक्त्वा अनासवो ।

देसेति सम्मासम्बुद्धो, असोकं विरजं पदं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१. रूपधातु - सी०, स्या०, रो० । २. फुसयित्वा - स्या०; फस्सयित्वा - रो० ।

३. पठमवेदनासुत्तं

B. 227

३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना। कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना - इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

5

“समाहितो सम्पजानो, सतो बुद्धस्स सावको।

वेदना च पजानाति, वेदनानं च सम्भवं ॥

“यत्थ चेता निरुज्झन्ति, मग्गं च खयगामिनं।

वेदनानं खया भिक्खु, निच्छातो परिनिव्वुतो” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

४. दुतियवेदनासुत्तं

R. 47 10

४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना। कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना। सुखा, भिक्खवे, वेदना दुक्खतो दट्ठ्वा; दुक्खा वेदना सल्लतो दट्ठ्वा; अदुक्खमसुखा वेदना अनिच्चतो दट्ठ्वा। यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सुखा वेदना दुक्खतो दिट्ठा होति, दुक्खा वेदना सल्लतो दिट्ठा होति, अदुक्खमसुखा वेदना अनिच्चतो दिट्ठा होति; अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु अरियो सम्मद्दसो अच्छेच्छि’ तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

20

“यो सुखं दुक्खतो अद्द, दुक्खमदक्खि सल्लतो।

अदुक्खमसुखं सन्तं, अदक्खि नं अनिच्चतो ॥

“स वे सम्मद्दसो भिक्खु, यतो तत्थ विमुच्चति।

अभिज्जावोसितो सन्तो, स वे योगातिगो मुनी” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

५. पठमएसनासुत्तं

५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

B. 228,
R. 48

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, एसना । कतमा तिस्सो ? कामेसना, भवेसना, ब्रह्मचरियेसना - इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो एसना” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“समाहितो सम्पजानो, सतो बुद्धस्स सावको ।

8

एसना च पजानाति, एसनानं च सम्भवं ॥

“यत्थ चेता निरुज्झन्ति, मगं च खयगामिनं ।

एसनानं खया भिक्खु, निच्छातो परिनिब्बुतो” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।

६. दुतियएसनासुत्तं

६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

10

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, एसना । कतमा तिस्सो ? कामेसना, भवेसना, ब्रह्मचरियेसना - इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो एसना” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“कामेसना भवेसना, ब्रह्मचरियेसना सह ।

इति सच्चपरामासो, दिट्ठिट्ठाना समुस्सया ॥

15

“सब्बरागविरत्तस्स, तण्हक्खयविमुत्तिनो ।

एसना पटिनिस्सट्ठा, दिट्ठिट्ठाना समूहता ।

R. 49

एसनानं खया भिक्खु, निरासो अकथङ्कथी” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।

७. पठमआसवसुत्तं

७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

20

“तयोमे, भिक्खवे, आसवा । कतमे तयो ? कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो - इमे खो, भिक्खवे, तयो आसवा” ति ।
एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

B. 229

“समाहितो सम्पजानो, सतो बुद्धस्स सावको।
आसवे च पजानाति, आसवानं च सम्भवं ॥

“यत्थ चेता निरुज्झन्ति, मग्गं च खयगामिनं।
आसवानं खया भिक्खु, निच्छातो परिनिब्बुतो” ति ॥

५ अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

८. दुतियआसवसुत्तं

८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तयोमे, भिक्खवे, आसवा । कतमे तयो ? कामासवो,
भवासवो, अविज्जासवो - इमे खो, भिक्खवे, तयो आसवा” ति।

एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

R. 50 10

“यस्स कामासवो खीणो, अविज्जा च विराजिता।

भवासवो परिक्खीणो, विप्पमुत्तो निरूपधि।

धारेति अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहिनि” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

९. तण्हासुत्तं

९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

15 “तिस्सो इमा, भिक्खवे, तण्हा। कतमा तिस्सो ? कामतण्हा,
भवतण्हा, विभवतण्हा - इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो तण्हा” ति।

एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

“तण्हायोगेन संयुत्ता, रत्तचित्ता भवाभवे।

ते योगयुत्ता मारस्स, अयोगक्खेमिनो जना।

20

सत्ता गच्छन्ति संसारं, जातीमरणगामिनो ॥

“ये च तण्हं पहत्त्वान, वीततण्हा भवाभवे।

ते वे पारङ्गता लोके, ये पत्ता आसवक्खयं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

१-१. सवाहनन्ति - सी०, स्या०, रो०। २. वित्तण्हा च - सी०। ३. च - सी०, रो०।
४. पारंगता - स्या०; पारंगता - सी०, रो०।

१०. मारधेय्यसुत्तं

१०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

B. 230

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अतिक्कम्म मारधेय्यं आदिच्चो व विरोचति। कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु असेखेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो होति, असेखेन समाधिक्खन्धेन समन्नागतो होति, असेखेन पञ्चाक्खन्धेन समन्नागतो होति — इमेहि 5 खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अतिक्कम्म मारधेय्यं आदिच्चो व विरोचती” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति —

R. 51

“सीलं” समाधि पञ्जा च, यस्स एते सुभाविता।

अतिक्कम्म मारधेय्यं, आदिच्चो व विरोचती” ति॥ 10

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

पठमो वग्गो।

तस्सुद्धानं

मूलधातु अथ वेदना दुवे,
एसना च दुवे आसवा दुवे।
तण्हातो च^१ अथ मारधेय्यतो,
वग्गमाहु पठमं ति मुत्तमं ति॥

15

११. पुञ्जकिरियवत्थुसुत्तं

११. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“तीणिमानि, भिक्खवे, पुञ्जकिरियवत्थूनि^१। कतमानि तीणि? दानमयं पुञ्जकिरियवत्थु, सीलमयं पुञ्जकिरियवत्थु, भावनामयं पुञ्जकिरियवत्थु — इमानि खो, भिक्खवे, तीणि पुञ्ज- 20 किरियवत्थूनी” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति —

B. 231

१. सील — स्या०। २. स्या० पोत्वके नत्थि। ३. पुञ्जकिरिया वत्थुनि — स्या०।

R. 52

“पुञ्जमेव सो सिक्खेय्य, आयतगं सुखुद्रयं ।
दानं च समचरियं च, मेत्तचित्तं च भावये ॥

“एते धम्मे भावयित्वा, तयो सुखसमुद्दये ।
अव्यापज्झं सुखं लोकं, पण्डितो उपपज्जती” ति ॥

5 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१२. चक्खुसुत्तं

१२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तीणिमानि, भिक्खवे, चक्खूनि । कतमानि तीणि ? मंस-
चक्खु, दिब्बचक्खु, पञ्चाचक्खु - इमानि खो, भिक्खवे, तीणि चक्खूनी”
ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

10 “मंसचक्खु दिब्बचक्खु, पञ्चाचक्खु अनुत्तरं ।
एतानि तीणि चक्खूनि, अक्खासि पुरिसुत्तमो ॥

“मंसचक्खुस्स उप्पादो, मग्गो दिब्बस्स चक्खुनो ।
यतो जाणं उदपादि, पञ्चाचक्खु अनुत्तरं ।
यस्स चक्खुस्स पटिलाभा, सब्बदुक्खा पमुच्चती” ति ॥

15 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१३. इन्द्रियसुत्तं

R. 53

१३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तीणिमानि, भिक्खवे, इन्द्रियानि । कतमानि तीणि ?
अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं, अञ्जिन्द्रियं, अञ्जाताविन्द्रियं - इमानि
खो, भिक्खवे, तीणि इन्द्रियानी” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।

20 तत्थेतं इति वुच्चति -

“सेक्खस्स” सिक्खमानस्स, उजुमगगानुसारिनो ।
खयस्मिं पठमं जाणं, ततो अञ्जा अनन्तरा ॥

B. 232

“ततो अञ्जा विमुत्तस्स, जाणं वे होति तादिनो ।
 अकुप्पा मे विमुत्ती ति, भवसंयोजनक्खया ॥
 “स वे” इन्द्रियसम्पन्नो, सन्तो सन्तिपदे रतो ।
 धारेति अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहिं” ति ॥
 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

६

१४. अद्वासुत्तं

१४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —
 “तयोमे, भिक्खवे, अद्वा । कतमे तयो? अतीतो अद्वा,
 अनागतो अद्वा, पच्चुप्पन्नो अद्वा — इमे खो, भिक्खवे, तयो अद्वा”
 ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“अक्खेय्यसञ्जिन्नो सत्ता, अक्खेय्यस्मि पतिट्ठिता ।
 अक्खेय्यं अपरिञ्जाय, योगमायन्ति मच्चुनो ॥

10

“अक्खेय्यं च” परिञ्जाय, अक्खातारं न मञ्जति ।
 फुट्ठो विमोक्खो मनसा, सन्तिपदमनुत्तरं ॥

R, 54

“स वे अक्खेय्यसम्पन्नो, सन्तो सन्तिपदे रतो ।
 सङ्खायसेवी धम्मट्ठो, सङ्ख्यं नोपेति वेदगू” ति ॥
 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

15

१५. दुच्चरितसुत्तं

१५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —
 “तीणिमानि, भिक्खवे, दुच्चरितानि । कतमानि तीणि?
 कायदुच्चरितं, वचीदुच्चरितं, मनोदुच्चरितं — इमानि खो, भिक्खवे,
 तीणि दुच्चरितानी” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति
 वुच्चति —

20

“कायदुच्चरितं कत्वा, वचीदुच्चरितानि च ।
 मनोदुच्चरितं कत्वा, यं चञ्जं दोससंहितं ॥

B. 233,
R. 55

“अकत्वा कुसलं कम्मं, कत्वानाकुसलं बहुं ।
कायस्स भेदा दुप्पञ्जो, निरयं सोपपज्जती” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१६. सुचरितसुत्तं

१६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -
5 “तीणिमानि, भिक्खवे, सुचरितानि । कतमानि तीणि ?
कायसुचरितं, वचीसुचरितं, मनोसुचरितं - इमानि खो, भिक्खवे, तीणि
सुचरितानी” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -
“कायदुच्चरितं हित्वा, वचीदुच्चरितानि च ।
मनोदुच्चरितं हित्वा, यं चञ्चं दोससंहितं ॥
10 “अकत्वाकुसलं कम्मं, कत्वान कुसलं बहुं ।
कायस्स भेदा सप्पञ्जो, सगं सो उपपज्जती” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१७. सोचेय्यसुत्तं

१७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -
“तीणिमानि, भिक्खवे, सोचेय्यानि । कतमानि तीणि ?
15 कायसोचेय्यं, वचीसोचेय्यं, मनोसोचेय्यं - इमानि खो, भिक्खवे, तीणि
सोचेय्यानी” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -
“कायसुचिं^१ वचीसुचिं^२, चेतोसुचिमनासवं ।
सुचिं^३ सोचेय्यसम्पन्नं^३, आहु सव्वप्पहायिनं” ति ॥
R. 56 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१८. मोनेय्यसुत्तं

B. 234 20

१८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -
“तीणिमानि, भिक्खवे, मोनेय्यानि । कतमानि तीणि ?

१-१. कायसुचि वाचासुचि - सी० ; ० वाचासुचि - स्या० । २-२. सुचितोचेय्यसम्पन्नं
- रो० । ३. सव्वप्पहायिनं त - स्या० ।

कायमोनेय्यं, वचीमोनेय्यं, मनोमोनेय्यं—इमानि खो, भिक्खवे, तीणि मोनेय्यानी” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति—

“कायमुनिं वचीमुनिं, मनोमुनिमनासवं।

मुनिं मोनेय्यसम्पन्नं, आहु निन्हातपापकं” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

5

१९. पठमरागसुत्तं

१९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं—

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, रागो अप्पहीनो, दोसो अप्पहीनो, मोहो अप्पहीनो—अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘बद्धो’ मारस्स पटिमुक्कस्स मारपासो यथाकामकरणीयो पापिमतो”। यस्स कस्सचि, भिक्खवे, रागो पहीनो, दोसो पहीनो, मोहो पहीनो—अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘अबद्धो मारस्स ओमुक्कस्स मारपासो न यथा कामकरणीयो पापिमतो’” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति—

10

“यस्स रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता।

R. 57

तं भावितत्तञ्जतरं, ब्रह्मभूतं तथागतं।

बुद्धं वेरभयातीतं, आहु सब्बप्पहायिनं” ति॥

15

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

२०. दुतियरागसुत्तं

२०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं—

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा रागो अप्पहीनो, दोसो अप्पहीनो, मोहो अप्पहीनो—अयं वुच्चति, भिक्खवे, न ‘अतरि समुद्दं सज्जमि सवीचि सावट्टं सगहं सरक्खसं’। यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा रागो पहीनो, दोसो पहीनो, मोहो पहीनो—अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘अतरि समुद्दं

20

B. 235

१-१. कायमुनिं वाचामुनिं—सी०; ० वाचामुनिं—स्या०, रो०। २. निन्हातपापकं—सी०। ३. बद्धो—सी०, स्या०, रो०। ४. च पापिमतो—स्या०, रो०; व पापिमतो—सी०।

सऊमि सवीचि सावट्टं सगहं सरक्खसं, तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति
ब्राह्मणो' ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“यस्स रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता ।
सोमं समुदं सगहं सरक्खसं, सऊमिभयं दुत्तरं अच्छतारि ॥

R. 58 5

“सङ्गातिगो मच्चुजहो निरूपधि,
पहासि दुक्खं अपुनब्भवाय ।
अत्थङ्गतो सो न पमाणमेति',
अमोहयि' मच्चुराजं ति ब्रूमी' ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

10

पुञ्जं चक्खु अथ' इन्द्रियाणि',
अद्वा च' चरितं' दुवे सोचि' ।
मुनो' अथ रागदुवे पुन,
वग्गमाहु दुतियमुत्तमं ति ॥

—०—

२१. मिच्छादिट्ठिकसुत्तं

२१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

15

“दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता
वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं
उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स
भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना ।

B. 236

20

R. 59

“तं खो पनाहं, भिक्खवे, नाञ्जस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स
वा सुत्वा वदामि । दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता कायदुच्चरितेन
समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता

१. समानमेति - स्या०, रो० । २. अमोहयी - सी० । ३-३. अथिन्द्रिया - स्या०,
रो० । ४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेमु नत्वि । ५. चरियं - सी० । ६. सुचि - स्या०, रो० । ७.
मुने - स्या०, रो० ।

अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । अपि च, भिक्खवे, यदेव सामं आतं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेवाहं वदामि ।

“दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता 5 वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“मिच्छा मनं पणिधाय, मिच्छा वाचं च^१ भासिय^१ । 10

मिच्छा कम्मनि कत्वान, कायेन इध पुग्गलो ॥

अप्पस्सुतापुञ्जकरो^२, अप्पस्मि इध जीविते ।

कायस्स भेदा दुप्पञ्जो, निरयं सोपपज्जती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२२. सम्मादिट्ठिकसुत्तं

२२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं — 15

“दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुप- 20 वादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना ।

R. 60

“तं खो पनाहं, भिक्खवे, नाञ्जस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स 20 वा सुत्वा वदामि । दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना । अपि च, भिक्खवे, यदेव सामं 25 आतं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेवाहं वदामि ।

B. 237

25

१-१. अभासिय — सी०, स्या०, रो० । २-२. अप्पस्सुतो अपुञ्जकरो — स्या०, रो० ; अप्पस्सुतो ०-सी० ।

“दिट्ठं मया, भिक्खवे, सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुप-
वादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा
परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
६ तत्थेतं इति वुच्चति -

“सम्मा मनं पणिधाय, सम्मा वाचं च भासिय ।
सम्मा कम्मनि कत्वान, कायेन इध पुग्गलो ॥

“बहुस्सुतो पुञ्जकरो, अप्पस्मि इध जीविते ।
कायस्स भेदा सप्पञ्जो, सगं सो उपपज्जती” ति ॥

१० अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२३. निस्सरणियसुत्तं

B. 61

२३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, निस्सरणिया धातुयो । कतमा
तिस्सो ? कामानमेतं निस्सरणं यदिदं नेक्खम्मं, रूपानमेतं निस्सरणं
यदिदं आरुप्पं, यं खो पन किञ्चि भूतं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं
१५ निरोधो तस्स निस्सरणं - इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो निस्सरणिया
धातुयो” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“कामनिस्सरणं अत्वा, रूपानं च अतिकम्मं” ।

सब्बसङ्खारसमथं, फुसं आतापि सब्बदा ॥

“स वे सम्मदसो भिक्खु, यतो तत्थ विमुच्चति ।

२० अभिञ्जावोसितो सन्तो, स वे योगातिगो मुनी” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२४. सन्ततरसुत्तं

२४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“रूपेहि, भिक्खवे, अरूपा सन्ततरा, अरूपेहि निरोधो
सन्ततरो” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

१. अतिकम्म - स्या० ।

“ये च रूपपगा सत्ता, ये च अरूपद्वयानिनो ।
निरोधं अप्पजानन्ता, आगन्तारो पुनब्भवन् ॥

“ये च रूपे परिञ्जाय, अरूपेसु असण्ठिता ।
निरोधे ये विमुच्चन्ति, ते जना मच्चुहायिनो ॥

“कायेन अमतधातुं^१, फुसयित्वा^२ निरूपधिं ।
उपधिप्पटिनिस्सगं, सच्छिकत्वा अनासवो ।
देसेति सम्मासम्बुद्धो, असोकं विरजं पदं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२५. पुत्तसुत्तं

२५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तयोमे, भिक्खवे, पुत्ता सन्तो संविज्जमाना लोकिस्मि । कतमे 10 R. 63
तयो ? अतिजातो, अनुजातो, अवजातो ति ।

“कथं च, भिक्खवे, पुत्तो अतिजातो होति ? इध, भिक्खवे,
पुत्तस्स मातापितरो होन्ति न बुद्धं सरणं गता न धम्मं सरणं गता
न सङ्घं सरणं गता, पाणातिपाता अप्पटिविरता अदिन्नादाना अप्पटि-
विरता कामेसुमिच्छाचारा अप्पटिविरता मुसावादा अप्पटिविरता 15
सुरामेरयमज्जपमादद्वाना अप्पटिविरता, दुस्सीला पापधम्मा; पुत्तो
च नेसं होति बुद्धं सरणं गतो धम्मं सरणं गतो सङ्घं सरणं गतो,
पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा
पटिविरतो, मुसावादा पटिविरतो सुरामेरयमज्जपमादद्वाना पटिविरतो
सीलवा कल्याणधम्मो । एवं खो, भिक्खवे, पुत्तो अतिजातो होति । 20

“कथं च, भिक्खवे, पुत्तो अनुजातो होति ? इध, भिक्खवे,
पुत्तस्स मातापितरो होन्ति बुद्धं सरणं गता धम्मं सरणं गता सङ्घं
सरणं गता, पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता
कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्ज-
पमादद्वाना पटिविरता, सीलवन्तो कल्याणधम्मा; पुत्तो पि^३ नेसं 25

B. 239

१. अमतं धातुं - सी०, स्या०, रो० । २. फुस्सयित्वा - स्या०; फत्सयित्वा - रो० ।

३. च - स्या० ।

होति बुद्धं सरणं गतो धम्मं सरणं गतो सङ्घं सरणं गतो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो मुसावादा पटिविरतो सुरामेरयमज्जपमादट्टाना पटिविरतो, सीलवा कल्याणधम्मो । एवं खो, भिक्खवे, पुत्तो अनुजातो होति ।

- 5 “कथं च, भिक्खवे, पुत्तो अवजातो होति ? इध, भिक्खवे, पुत्तस्स मातापितरो होन्ति बुद्धं सरणं गता धम्मं सरणं गता सङ्घं सरणं गता, पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्ज-
पमादट्टाना पटिविरता, सीलवन्तो कल्याणधम्मा ; पुत्तो च नेसं होति
10 न बुद्धं सरणं गतो न धम्मं सरणं गतो न सङ्घं सरणं गतो, पाणाति-
पाता अप्पटिविरतो अदिन्नादाना अप्पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा
R. 64 अप्पटिविरतो, मुसावादा अप्पटिविरतो सुरामेरयमज्जपमादट्टाना
अप्पटिविरतो दुस्सीलो पापधम्मो । एवं खो, भिक्खवे, पुत्तो अवजातो
होति । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुत्ता सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि”
15 ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“अतिजातं अनुजातं, पुत्तमिच्छन्ति पण्डिता ।

अवजातं न इच्छन्ति, यो होति कुलगन्धनो ॥

“एते खो पुत्ता लोकस्मि, ये भवन्ति उपासका ।

सद्धा सीलेन सम्पन्ना, वदञ्जू वीतमच्छरा ।

20 चन्दो अब्भघना मुत्तो, परिसासु विरोचरे” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

२६. अबुट्टिकसुत्तं

२६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि ।
कतमे तयो ? अबुट्टिकसमो, पदेसवस्सी, सब्बत्थाभिवस्सी ।

B. 240 25

“कथं च, भिक्खवे, पुग्गलो अबुट्टिकसमो होति ? इध,
भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सब्बेसञ्जेव न दाता होति समणब्राह्मण-

कपणद्विकवनिव्वकयाचकानं^१ अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं^२ सेय्यावसथपदीपेय्यं^३ । एवं खो, भिक्खवे, पुग्गलो अवुट्टिकसमो होति ।

“कथं च, भिक्खवे, पुग्गलो पदेसवस्सी होति ? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो एकच्चानं दाता होति एकच्चानं न दाता होति^४ समणब्राह्मणकपणद्विकवनिव्वकयाचकानं अन्नं पानं वत्थं यानं माला- 5 गन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं, एवं खो, भिक्खवे, पुग्गलो पदेस- वस्सी होति ।

“कथं च, भिक्खवे, पुग्गलो सब्बत्थाभिवस्सी होति ? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सब्बेसं^५ वं देति समणब्राह्मणकपणद्विक- वनिव्वकयाचकानं अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदी- 10 पेय्यं एवं खो, भिक्खवे, पुग्गलो सब्बत्थाभिवस्सी होति । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकिस्मि” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“न समणे न ब्राह्मणे, न^६ कपणद्विकवनिव्वके^७ ।

लद्धान संविभाजेति, अन्नं^८ पानं च भोजनं ।

तं वे अवुट्टिकसमो ति, आहु नं पुरिसाधमं ॥

“एकच्चानं न ददाति, एकच्चानं पवेच्छति ।

तं वे पदेसवस्सी ति, आहु मेधाविनो जना ॥

“सुभिक्खवाचो पुरिसो, सब्बभूतानुकम्पको ।

आमोदमानो पकिरेति, देथ देथा ति भासति ॥

“यथा पि मेघो थनयित्वा, गज्जयित्वा पवस्सति ।

थलं निन्नं च पूरेति, अभिसन्दन्तो वं वारिना ॥

“एवमेव इधेकच्चो, पुग्गलो होति तादिसो ।

धम्मेन संहरित्वान, उट्ठानाधिगतं धनं ।

तप्पेति अन्नपानेन, सम्मा पत्ते वनिव्वके” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१. ०कवणिव्वक० — सी०; ०कपणिद्विक० — रो० । २. मालागन्धं विलेपनं — स्या० ।

३. सेय्यावसथं — स्या० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५-५. सब्बेसं — स्या०, रो०; सब्बेसं च — सी० । ६-६. कपणद्विके न वनिव्वके — स्या०; कपणिद्विके न वनिव्वके — रो० । ७. अन्न — स्या० । ८. च — स्या० ।

२७. सुखपत्थनासुत्तं

२७. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“तीणिमानि, भिक्खवे, सुखानि पत्थयमानो सीलं रक्खेय्य पण्डितो। कतमानि तीणि? पसंसा मे आगच्छतू ति सीलं रक्खेय्य पण्डितो, भोगा मे उप्पज्जन्तू ति सीलं रक्खेय्य पण्डितो, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी ति सीलं रक्खेय्य पण्डितो। इमानि खो, भिक्खवे, तीणि सुखानि पत्थयमानो सीलं रक्खेय्य पण्डितो” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

10 “सीलं रक्खेय्य मेधावी, पत्थयानो तयो सुखे।
पसंसं वित्तलाभं च, पेच्च सग्गे पमोदनं ॥

“अकरोन्तो पि चे पापं, करोन्तमुपसेवति।
सङ्घियो होति पापस्मि, अवण्णो चस्स रुहति ॥

R. 68 “यादिसं कुरुते मित्तं, यादिसं चूपसेवति’।
स वे तादिसको होति, सहवासो हि’ तादिसो ॥

15 “सेवमानो सेवमानं, सम्फुट्ठो सम्फुसं परं।
सरो दिट्ठो’ कलापं व, अलित्तमुपलिम्पति।
उपलेपभया धीरो, नेव पापसखा सिया ॥

“पूतिमच्छं कुसग्गेन, यो नरो उपनय्हति।
कुसा पि पूति वायन्ति, एवं बालूपसेवना ॥

20 “तगरं च पलासेन, यो नरो उपनय्हति।
पत्ता पि सुरभि वायन्ति, एवं धीरूपसेवना ॥

B. 242 “तस्मा पत्तपुटस्सेव’, अत्वा सम्पाकमत्तनो।
R. 69 असन्ते नुपसेवेय्य, सन्ते सेवेय्य पण्डितो।

असन्तो निरयं नेन्ति, सन्तो पापेन्ति सुगतिं” ति ॥
25 अयं पि अत्थो वृत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

१. चुपसेवति - सी०, स्या०, रो०। २. पि - सी०। ३. दुट्ठो - सी०, स्या०, रो०।
४. पलासपुटस्सेव - रो०; पत्तपुटस्सेव - स्या०। ५. सुगतिं - स्या०।

२८. भिदुरसुत्तं

२८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“भिदुरायं”, भिक्खवे, कायो, विञ्जाणं विरागधम्मं, सब्बे उपधी अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति —

“कायं च भिदुरं अत्वा, विञ्जाणं च विरागुनं”।

5

उपधीसु भयं दिस्वा, जातिमरणमच्चगा”।

सम्पत्वा परमं सन्ति, कालं कङ्खति भावित्तो” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

२९. धातुसोसंसन्दनसुत्तं

२९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

R. 70

“धातुसो, भिक्खवे, सत्ता सत्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति। 10
हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिकेहि सत्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति,
कल्याणाधिमुत्तिका सत्ता कल्याणाधिमुत्तिकेहि सत्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति
समेन्ति।

“अतीतं पि, भिक्खवे, अद्धानं धातुसो व सत्ता सत्तेहि सद्धिं
संसन्दिस्सु समिस्सु। हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिकेहि सत्तेहि 15
सद्धिं संसन्दिस्सु समिस्सु, कल्याणाधिमुत्तिका सत्ता कल्याणाधिमुत्तिकेहि
सत्तेहि सद्धिं संसन्दिस्सु समिस्सु।

“अनागतं पि, भिक्खवे, अद्धानं धातुसो व सत्ता सत्तेहि सद्धिं
संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति। हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिकेहि
सत्तेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति, कल्याणाधिमुत्तिका सत्ता 20
कल्याणाधिमुत्तिकेहि सत्तेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति।

B. 243

“एतरहि पि”, भिक्खवे, पच्चुप्पनं अद्धानं धातुसो व सत्ता
सत्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति। हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधि-
मुत्तिकेहि सत्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति, कल्याणाधिमुत्तिका सत्ता

१. भिन्दन्तायं — स्या०, रो०। २. पभङ्गुणं — स्या०। ३. जातिमरणमज्झगा — सी०,
रो०। ४. स्या० पोत्यके नत्वि।

कल्याणाधिमुत्तिकेहि सत्तेहि सद्धि संसन्दन्ति समेन्ती" ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं^१ इति वुच्चति -

R. 71

“संसग्गा वनथो जातो, असंसग्गेन छिज्जति ।

परित्तं दारुमारुह, यथा सीदे महण्णवे ॥

5

“एवं कुसीतमागम्म, साधुजीवी पि सीदति ।

तस्मा तं परिवज्जेय्य, कुसीतं हीनवीरियं ॥

“पविवित्तेहि अरियेहि, पहितत्तेहि ज्ञायिभि ।

निच्चं आरद्धविरियेहि, पण्डितेहि सहावसे” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

३०. परिहानसुतं

10

३०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तयोमे, भिक्खवे, धम्मा सेखस्स भिक्खुनो परिहानाय संवत्तन्ति । कतमे तयो ? इध, भिक्खवे, सेखो भिक्खु कम्मरामो होति कम्मरतो कम्मरामतमनुयुत्तो, भस्सारामो होति भस्सरतो भस्सारामतमनुयुत्तो, निद्वारामो होति निद्वारतो निद्वारामतमनुयुत्तो ।

15

इमे खो, भिक्खवे, तयो धम्मा सेखस्स भिक्खुनो परिहानाय संवत्तन्ति ।

B. 244,

20

R. 72

“तयोमे, भिक्खवे, धम्मा सेखस्स भिक्खुनो अपरिहानाय संवत्तन्ति । कतमे तयो ? इध, भिक्खवे, सेखो भिक्खु न कम्मरामो होति न कम्मरतो न कम्मरामतमनुयुत्तो, न भस्सारामो होति न भस्सरतो न भस्सारामतमनुयुत्तो, न निद्वारामो होति न निद्वारतो न निद्वारामतमनुयुत्तो । इमे खो, भिक्खवे, तयो धम्मा सेखस्स भिक्खुनो अपरिहानाय संवत्तन्ती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

25

“कम्मरामो भस्सारामो, निद्वारामो च उद्धतो ।

अभव्वो तादिसो भिक्खु, फुट्ठुं सम्बोधिमुत्तमं ॥

“तस्मा हि अप्पकिच्चस्स, अप्पमिद्धो अनुद्धतो ।
 भब्बो सो तादिसो भिक्खु, फुट्ठुं सम्बोधिमुत्तमं” ति ।
 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।
 ततियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

द्वे दिट्ठी निस्सरणं रूपं, पुत्तो अवुट्ठिकेन च ।
 सुखा च भिदुरो धातु, परिहानेन ते दसा ति ॥

३१. वितक्कसुत्तं

३१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति म सुत्तं —

“तयोमे, भिक्खवे, अकुसलवितक्का । कतमे तयो ? अन-
 वञ्जत्तिपटिसंयुत्तो वितक्को, लाभसक्कारसिलोकपटिसंयुत्तो वितक्को,
 परानुद्दयतापटिसंयुत्तो वितक्को । इमे खो, भिक्खवे, तयो अकुसल-
 वितक्का” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति — 10 R. 73

“अनवञ्जत्तिसंयुत्तो, लाभसक्कारगारवो ।

सहनन्दी^१ अमच्चेहि, आरा संयोजनक्खया ॥

“यो च पुत्तपसुं^२ हित्वा, विवाहे संहरानि^३ च ।

भब्बो सो तादिसो भिक्खु, फुट्ठुं सम्बोधिमुत्तमं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति । 15

३२. सक्कारसुत्तं

३२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता सक्कारेन अभिभूता परिया-
 दिन्नचित्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपन्ना^४ । दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता असक्कारेन अभिभूता परिया-
 दिन्नचित्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं 20

१. भिन्दना — सी०, स्या०, रो० । २. सहनन्दि — सी०, स्या०, रो० । ३. पुत्तेपसु —
 स्या०; पुत्तेपसुं — रो० । ४. सङ्गहानि — सी०, स्या०, रो० । ५. उपपन्ना — सी० ।

R. 74

निरयं उपपन्ना । दिट्ठा मया, भिक्खवे, सत्ता सक्कारेन च असक्कारेन च तदुभयेन अभिभूता परियादिन्नचित्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना ।

३३. “तं खो पनाहं, भिक्खवे, नाञ्जस्स समणस्स वा
 5 ब्राह्मणस्स वा सुत्वा वदामि; * अपि च, भिक्खवे, यदेव मे सामं
 जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तमेवाहं वदामि । दिट्ठा मया,
 भिक्खवे, सत्ता सक्कारेन अभिभूता परियादिन्नचित्ता कायस्स भेदा
 परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । दिट्ठा मया,
 भिक्खवे, सत्ता असक्कारेन अभिभूता परियादिन्नचित्ता कायस्स भेदा
 10 परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । दिट्ठा मया,
 भिक्खवे, सत्ता सक्कारेन च असक्कारेन च तदुभयेन अभिभूता
 परियादिन्नचित्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं
 निरयं उपपन्ना” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

15

“यस्स सक्करियमानस्स, असक्कारेन चूभयं ।

समाधि न विकम्पति, अप्पमादविहारिनो ॥

“तं ज्ञायिनं साततिकं, सुखुमंदिट्ठिविपस्सकं” ।

उपादानक्खयारामं, आहु सप्पुरिसो इती” ति ॥

अयं^१ पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति^१ ।

३३. देवसदसुत्तं

३४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

20

“तयोमे, भिक्खवे, देवेसु देवसद्दा निच्छरन्ति समया समयं
 उपादाय । कतमे तयो? यस्मिं, भिक्खवे, समये अरियसावको केस-
 मस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं
 पव्वज्जाय चेतंति तस्मिं^१ समये देवेसु देवसद्दो निच्छरति — ‘एसो

* एत्थ स्या०, रो० पोत्थकेसु अयं अधिको पाठो दिस्सति — दिट्ठा मया भिक्खवे सत्ता सक्कारेन अभिभूता ...पे०... असक्कारेन अभिभूता ...पे०... सक्कारेन च असक्कारेन च तदुभयेन च अभिभूता परियादिन्नचित्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना ति । १. सुखुमंदिट्ठि ० — सी०, स्या०, रो० । २-२. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. तस्मिं भिक्खवे — रो० ।

अरियसावको मारेन सद्धिं सङ्गामाय चेतेती' ति। अयं, भिक्खवे,
पठमो देवेसु देवसद्दो निच्छरति समया समयं उपादाय।

“पुन च परं, भिक्खवे, यस्मिं समये अरियसावको सत्तन्नं
बोधिपक्खियानं धम्मानं भावनानुयोगमनुयुत्तो विहरति तस्मिं' समये
देवेसु देवसद्दो निच्छरति — ‘एसो अरियसावको मारेन सद्धिं सङ्गा- 5
मेती' ति। अयं, भिक्खवे, दुतियो देवेसु देवसद्दो निच्छरति समया
समयं उपादाय।

“पुन च परं, भिक्खवे, यस्मिं समये अरियसावको आसवानं
खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा
सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति तस्मिं समये देवेसु देवसद्दो निच्छ- 10
रति — ‘एसो अरियसावको विजितसङ्गामो तमेव सङ्गामसीसं अभि-
विजिय अज्झावसती' ति। अयं, भिक्खवे, ततियो देवेसु देवसद्दो
निच्छरति समया समयं उपादाय। इमे खो, भिक्खवे, तयो देवेसु
देवसद्दा निच्छरन्ति समया समयं उपादाया' ति। एतमत्थं' भगवा
अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति' — 15

“दिस्वा विजितसङ्गामं, सम्मासम्बुद्धसावकं।

R. 76

देवता पि नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं॥

“नमो ते पुरिसाज्ज, यो त्वं दुज्जयमज्झभू।

B. 247

जेत्वान मच्चुनो सेनं, विमोक्खेन अनावरं॥

“इति हेतं नमस्सन्ति, देवता पत्तमानसं।

20

तज्झि तस्स न पस्सन्ति, येन मच्चुवसं वजे' ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

३४. पञ्चपुब्बनिमित्तसुत्तं

३५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

“यदा, भिक्खवे, देवो देवकाया चवनधम्मो होति, पञ्चस्स'
पुब्बनिमित्तानि पातुभवन्ति — माला मिलायन्ति, वत्थानि किलिस्सन्ति, 25
कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति, काये दुब्बण्णियं ओक्कमति, सके देवो देवा-

१. तस्मिं भिक्खवे — सी०, स्या०, रो० । २-२. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि;
एवमुपरि पि । ३. पञ्च-रो० ।

R. 77

सने नाभिरमती ति । तमेनं, भिक्खवे, देवा 'चवनधम्मो अयं देव-
पुत्तो' ति इति विदित्वा तीहि वाचाहि अनुमोदेन्ति' - 'इतो, भो,
सुगतिं गच्छ, सुगतिं गत्वा सुलद्धलाभं लभ, सुलद्धलाभं लभित्वा
सुप्पतिट्ठितो भवाही' ति ।

- 5 एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच - "किन्नु
खो, भन्ते, देवानं सुगतिगमनसङ्घातं; किञ्च, भन्ते, देवानं सुलद्ध-
लाभसङ्घातं; किं पन, भन्ते, देवानं सुप्पतिट्ठितसङ्घातं" ति ?

- "मनुस्सत्तं खो, भिक्खु, देवानं सुगतिगमनसङ्घातं; यं
मनुस्सभूतो समानो तथागतप्पवेदिते धम्मविनये सद्धं पटिलभति ।
10 इदं खो, भिक्खु, देवानं सुलद्धलाभसङ्घातं; सा खो पनस्स सद्धा
निविट्ठा होति मूलजाता पतिट्ठिता दब्बा असंहारिया समणेन वा
ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकिस्मि ।
इदं खो, भिक्खु, देवानं सुप्पतिट्ठितसङ्घातं" ति । एतमत्थं भगवा
अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

- 15 "यदा देवो देवकाया, चवति आयुसङ्ख्या ।
तयो सद्दा निच्छरन्ति, देवानं अनुमोदतं ॥
B. 248 'इतो भो सुगतिं गच्छ, मनुस्सानं सहव्यतं' ।
मनुस्सभूतो सद्धम्मे, लभ सद्धं अनुत्तरं ॥
R. 78 20 'सा ते सद्धा निविट्ठस्स, मूलजाता पतिट्ठिता ।
यावजीवं असंहीरा, सद्धम्मे सुप्पवेदिते' ॥
'कायदुच्चरितं हित्वा, वचीदुच्चरितानि च ।
मनोदुच्चरितं हित्वा, यं चञ्जं दोससञ्चितं' ॥
'कायेन कुसलं कत्वा, वाचाय कुसलं बहं ।
मनसा कुसलं कत्वा, अप्पमाणं निरुपधि ॥
25 'ततो ओपधिकं पुञ्जं, कत्वा दानेन तं बहं ।
अञ्जे पि मच्चे सद्धम्मे, ब्रह्मचरिये निवेसय' ॥

१. अनुमोदन्ति - सी०, स्या०, रो० । २. सुप्पतिट्ठितो - स्या० । ३. भिक्खवे - स्या०,
रो० । ४. खो पन - सी० । ५. सहव्यतं - सी०, रो० । ६. असंहिरा - स्या० । ७. सुप्पवेदिते
- स्या० । ८. दोससञ्चितं - सी०, स्या०, रो० । ९. निवेसये - सी० ।

“इमाय अनुकम्पाय, देवा देवं यदा विदू।

चवन्तं अनुमोदेन्ति, एहि देव पुनप्पुनं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

३५. बहुजनहितसुत्तं

३६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“तयोमे” पुग्गला लोके उप्पज्जमाना उप्पज्जन्ति बहुजनहिताय 5
बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं।
कतमे तयो? इध, भिक्खवे, तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं
सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिस-
दम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा। सो धम्मं देसेति आदि-
कल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवल- 10
परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति। अयं, भिक्खवे, पठमो
पुग्गलो लोके उप्पज्जमानो उप्पज्जति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय
लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं।

R. 79

“पुन च परं, भिक्खवे, तस्सेव मत्थ^१ गावको अरहं होति
खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभागा अनुपत्तसदत्थो परि- 15
क्खीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो। सो धम्मं देसेति आदि-
कल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवल-
परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति। अयं,^२ भिक्खवे, दुतियो
पुग्गलो लोके उप्पज्जमानो उप्पज्जति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय
लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं। 20

B. 249

“पुन च परं, भिक्खवे, तस्सव सत्थु सावको सेखो^३ होति
पाटिपदो^४ बहुस्सुतो सीलवतूपपन्नो। सो पि धम्मं देसेति आदिकल्याणं
मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं
परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति। अयं, भिक्खवे, ततियो पुग्गलो लोके
उप्पज्जमानो उप्पज्जति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय 25

१. तयोमे भिक्खवे — स्या०। २. सत्थुनो — स्या०। ३. अयं पि — स्या०। ४. सेक्खो-
स्या०। ५. पाटिपदो — सी०।

अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । इमे खो, भिक्खवे, तयो
पुग्गला लोके उप्पज्जमाना उप्पज्जन्ति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय
लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं” ति । एतमत्थं
भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

५

“सत्था हि लोके पठमो महेसि,
तस्सन्वयो सावको भावितत्तो ।
अथापरो पाटिपदो पि सेखो,
बहुस्सुतो सीलवतूपपन्नो ॥

R. 80

10

“एते तयो देवमनुस्ससेट्ठा,
पभङ्कुरा धम्ममुदीरयन्ता^१ ।
अपापुरन्ति^२ अमतस्स द्वारं,
योगा^३ पमोचेन्ति^४ बहुज्जनं ते ॥

15

“ये सत्थवाहेन अनुत्तरेन,
सुदेसितं मग्गमनुक्कमन्ति ।
इधेव दुक्खस्स करोन्ति अन्तं,
ये अप्पमत्ता सुगतस्स सासने” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

३६. असुभानुपस्सीसुत्तं

B. 250

३७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“असुभानुपस्सी, भिक्खवे, कार्यास्मि विहरथ; आनापानस्सति
२० च वो अज्झत्तं परिमुखं सूपट्ठिता^१ होतु; सब्बसङ्खारेसु अनिच्चानु-
पस्सिनो विहरथ । असुभानुपस्सीनं, भिक्खवे, कार्यास्मि विहरत्तं
यो सुभाय धातुया रागानुसयो सो पहीयति । आनापानस्सतिया^२
R. 81 अज्झत्तं परिमुखं सूपट्ठिताय^३ ये बाहिरा वितक्कासया विघात-
पक्खिका ते न होन्ति । सब्बसङ्खारेसु अनिच्चानुपस्सीनं विहरत्तं

१. धम्ममुदीरयन्ता - स्या० । २. अपावुणन्ति - रो० । ३-३. यागा पमुज्जन्ति -
सी०; ० पमोचन्ति - स्या० । ४. सुपटिठिता - स्या० । ५. आनापानसतिया - सी०, रो० ।
६. सुपटिठिताय - स्या०; सूपट्ठिताय - सी०, रो० ।

या अविज्जा सा पहीयति, या विज्जा सा उप्पज्जती” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति —

“असुभानुपस्सी कायस्मिं, आनापाने पटिस्सतो।

सब्बसङ्खारसमथं, पस्सं आतापि सब्बदा ॥

“स वे सम्मद्दसो’ भिक्खु, यतो तत्थ विमुच्चति। 5

अभिज्जावोसितो सन्तो, स वे योगातिगो मुनी” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

३७. धम्मानुधम्मपटिपन्नसुत्तं

३८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“धम्मानुधम्मपटिपन्नस्स भिक्खुनो अयमनुधम्मो होति वेय्या-
करणाय — धम्मानुधम्मपटिपन्नोयं ति भासमानो धम्मञ्जेव भासति 10
नो अधम्मं, वितक्कयमानो वा’ धम्मवितक्कञ्जेव वितक्केति
नो अधम्मवितक्कं, तदुभयं वा’ पन’ अभिनिवेज्जेत्वा उपेक्खको
विहरति सतो सम्पजानो” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं
इति वुच्चति —

“धम्मारामो धम्मरतो, धम्मं अनुविचिन्तयं। 15

R. 82

धम्मं अनुस्सरं भिक्खु, सद्धम्मा न परिहायति ॥

“चरं वा यदि वा तिट्ठं, निसिन्नो उद वा सयं।

अज्झत्तं समयं चित्तं, सन्तिमेवाधिगच्छती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

३८. अन्धकरणसुत्तं

३९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

20 B. 251

“तयोमे, भिक्खवे, अकुसलवितक्का अन्धकरणा अचक्खुकरणा
अज्जाणकरणा पज्जानिरोधिका विधातपक्खिका अनिब्बानसंवत्त-
निका। कतमे तयो? कामवितक्को, भिक्खवे, अन्धकरणो अचक्खु-

करणो अञ्जाणकरणो पञ्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बान-
संवत्तनिको; व्यापादवितक्को, भिक्खवे, अन्धकरणो अचक्खुकरणो
अञ्जाणकरणो पञ्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको;
विहिंसावितक्को, भिक्खवे, अन्धकरणो अचक्खुकरणो अञ्जाणकरणो
5 पञ्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको। इमे खो,
भिक्खवे, तयो अकुसलवितक्का' अन्धकरणा अचक्खुकरणा अञ्जाण-
करणा पञ्जानिरोधिका विघातपक्खिका अनिब्बानसंवत्तनिका।

४०. “तयोमे, भिक्खवे, कुसलवितक्का अनन्धकरणा चक्खुकरणा
जाणकरणा पञ्जावुद्धिका अविघातपक्खिका निब्बानसंवत्तनिका।
10 कतमे तयो? नेक्खम्मवितक्को, भिक्खवे, अनन्धकरणो चक्खुकरणो
जाणकरणो पञ्जावुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको;
अव्यापादवितक्को, भिक्खवे, अनन्धकरणो चक्खुकरणो जाणकरणो
पञ्जावुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको; अविहिंसा-
वितक्को, भिक्खवे, अनन्धकरणो चक्खुकरणो जाणकरणो पञ्जा-
R. 83 15 वुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको। इमे खो, भिक्खवे,
तयो कुसलवितक्का' अनन्धकरणा चक्खुकरणा जाणकरणा पञ्जा-
वुद्धिका अविघातपक्खिका निब्बानसंवत्तनिका” ति। एतमत्थं भगवा
अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

“तयो वितक्के कुसले वितक्कये,
20 तयो पन अकुसले निराकरे।
स वे वितक्कानि विचारितानि,
समेति वुट्ठीव रजं समूहतं।
स वे वितक्कूपसमेन चेतसा,
इधेव सो सन्तिपदं समज्झगा” ति॥

25 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

३९. अन्तरामलसुत्तं

B. 252

४१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तयोमे, भिक्खवे, अन्तरामला अन्तराअमित्ता अन्तरासपत्ता

अन्तरावधका अन्तरापच्चत्थिका । कतमे तयो ? लोभो, भिक्खवे,
 अन्तरामलो अन्तराअमित्तो अन्तरासपत्तो अन्तरावधको अन्तरापच्च-
 त्थिको ; दोसो, भिक्खवे, अन्तरामलो अन्तराअमित्तो अन्तरासपत्तो
 अन्तरावधको अन्तरापच्चत्थिको ; मोहो, भिक्खवे, अन्तरामलो
 अन्तराअमित्तो अन्तरासपत्तो अन्तरावधको अन्तरापच्चत्थिको । ६
 इमे खो, भिक्खवे, तयो अन्तरामला अन्तराअमित्ता अन्तरासपत्ता
 अन्तरावधका अन्तरापच्चत्थिका” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
 तत्थेतं इति वुच्चति -

“अनत्थजननो लोभो, लोभो चित्तप्पकोपनो ।

भयमन्तरतो जातं, तं जनो नावबुज्झति ॥

10

“लुद्धो अत्थं न जानाति, लुद्धो धम्मं न पस्सति ।

अन्धतमं तदा होति, यं लोभो सहते नरं ॥

R. 84

“यो च लोभं पहन्त्वान, लोभनेय्ये न लुब्भति ।

लोभो पहीयते तम्हा, उदविन्दू व पोक्खरा ॥

“अनत्थजननो दोसो, दोसो चित्तप्पकोपनो ।

भयमन्तरतो जातं, तं जनो नावबुज्झति ॥

15

“दुट्ठो अत्थं न जानाति, दुट्ठो धम्मं न पस्सति ।

अन्धतमं तदा होति, यं दोसो सहते नरं ॥

“यो च दोसं पहन्त्वान, दोसनेय्ये न दुस्सति ।

दोसो पहीयते तम्हा, तालपक्कं व बन्धना ॥

20

“अनत्थजननो मोहो, मोहो चित्तप्पकोपनो ।

भयमन्तरतो जातं, तं जनो नावबुज्झति ॥

“मूब्धो अत्थं न जानाति, मूब्धो धम्मं न पस्सति ।

अन्धतमं तदा होति, यं मोहो सहते नरं ॥

“यो च मोहं पहन्त्वान, मोहनेय्ये न मुह्ति ।

मोहं विहन्ति सो सब्बं, आदिच्चोवुदयं तमं” ति ॥

25 B. 253,
R. 85

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

४०. देवदत्तसुतं

४२. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“तीहि, भिक्खवे, असद्धम्मेहि अभिभूतो परियादिन्नचित्तो देवदत्तो आपायिको नेरयिको कप्पट्ठो अतेकिच्छो । कतमेहि तीहि ? पापिच्छताय, भिक्खवे, अभिभूतो परियादिन्नचित्तो देवदत्तो आपायिको
 ५ नेरयिको कप्पट्ठो अतेकिच्छो; पापमित्तताय, भिक्खवे, अभिभूतो परियादिन्नचित्तो देवदत्तो आपायिको नेरयिको कप्पट्ठो अतेकिच्छो; सति खो पन उत्तरिकरणीये^१ ओरमत्तकेन विसेसाधिगमेन अन्तरा^२ वोसानं आपादि^३ । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि असद्धम्मेहि अभिभूतो परियादिन्नचित्तो देवदत्तो आपायिको नेरयिको कप्पट्ठो अतेकिच्छो”
 १० ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“मा जातु कोचि लोकस्मिं, पापिच्छो उदपज्जथ^४ ।
 तदमिना पि जानाथ, पापिच्छानं यथा गति ॥

“पण्डितो ति समञ्जातो, भावितत्तो ति सम्मतो ।
 जलं व^५ यससा अट्ठा, देवदत्तो ति विस्सुतो^६ ॥

“सो पमाणमनुचिण्णो,^७ आसज्ज^८ नं तथागतं ।
 अवीचिनिरयं पत्तो, चतुद्धारं भयानकं ॥

“अदुट्ठस्स हि यो दुब्भे, पापकम्मं अकुब्बतो ।
 तमेव पापं फुसति,^९ दुट्ठचित्तं अनादरं ॥

“समुदं विसकुम्भेन, यो मञ्जेय्य पदूसितुं ।
 न सो तेन पदूसेय्य,^{१०} भेस्मा^{११} हि उदधि महा ॥

“एवमेव^{१२} तथागतं, यो वादेन विहिंसति ।
 सम्मगतं^{१३} सन्तचित्तं, वादो तम्मिह न रूहति ॥

१. उत्तरिकरणीये - स्या० । २. च अन्तरा - स्या०, रो० । ३. आपादी ति - सी० ।
 ४. उपपज्जतु - सी०; उपपज्जथ - स्या०, रो० । ५. मे सुतं - सी०, स्या० । ६. पमादमनु-
 चिण्णो - सी०, स्या०, रो० । ७. आपज्ज - रो० । ८. फुस्सति - स्या०, रो० । ९. पदूसेय्ये -
 सी० । १०. तस्मा - सी०, स्या० । ११. एवमेतं - स्या०, रो० । १२. सम्मतं - सी०,
 स्या० ।

“तादिसं मित्तं कुब्बेथ, तं च सेवेय्य पण्डितो ।
 यस्स मग्गानुगो भिक्खु, खयं दुक्खस्स पापुणे” ति ॥
 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।
 चतुत्थो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

वितक्कासक्कारसद्, चवनलोके^१ असुभं^२ ।
 धम्मअन्धकारमलं, देवदत्तेन^३ ते दसा ति ॥

5

४१. अग्गप्पसादसुत्तं

४३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं—

“तयोमे, भिक्खवे, अग्गप्पसादा । कतमे तयो? यावता,
 भिक्खवे, सत्ता अपदा^४ वा द्विपदा वा^५ चतुप्पदा वा बहुप्पदा वा
 रूपिनो वा अरूपिनो वा सञ्जिनो वा असञ्जिनो वा नेवसञ्जि-
 नासञ्जिनो^६ वा, तथागतो तेसं अग्गमक्खायति अरहं^७ सम्मासम्बुद्धो । 10 R. 88
 ये, भिक्खवे, बुद्धे पसन्ना, अग्गे ते पसन्ना । अग्गे खो पन पसन्नानं
 अग्गो विपाको होति ।

“यावता, भिक्खवे, धम्मा सङ्खता वा असङ्खता वा, विरागो
 तेसं अग्गमक्खायति, यदिदं मदनिम्मदनो पिपासविनयो आलयसमु-
 ग्धातो वट्टुपच्छेदो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बानं । 15
 भिक्खवे, विरागो धम्मे पसन्ना, अग्गे ते पसन्ना । अग्गे खो पन पसन्नानं
 अग्गो विपाको होति ।

“यावता, भिक्खवे, सङ्घा वा गणा वा, तथागतसावकसङ्घो
 तेसं अग्गमक्खायति, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला
 एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो 20 B. 255
 अञ्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्स । ये, भिक्खवे, सङ्घे
 पसन्ना, अग्गे ते पसन्ना । अग्गे खो पन पसन्नानं अग्गो विपाको

१. चवमानलोके—सी०, स्या०, रो० । २. असुभ—सी० । ३. देवदत्तोति—सी० ।

४-४. अपादा वा दिपादावा—स्या० । ५. नेवसञ्जीनासञ्जिनो—स्या० । ६. यदिदं अरहं
 —सी०, रो० ।

होति । इमे खो, भिक्खवे, तयो अग्गप्पसादा” ति । एतमत्थं भगवा
अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“अगगतो वे पसन्नानं, अगं धम्मं विजानतं ।

अग्गे बुद्धे पसन्नानं, दक्खिण्ये अनुत्तरे ॥

5

“अग्गे धम्मे पसन्नानं, विरागूपसमे सुखे ।

अग्गे सङ्खे पसन्नानं, पुञ्ञक्खत्ते अनुत्तरे ॥

R. 89

“अगस्मिं दानं ददतं, अगं पुञ्ञं पवड्ढति ।

अगं आयु च वण्णो च, यसो कित्ति सुखं बलं ॥

10

“अगस्स दाता मेधावी, अगधम्मसमाहितो ।

देवभूतो मनुस्सो वा, अगप्पत्तो पमोदती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

४२. जीविकसुत्तं

४४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“अन्तमिदं, भिक्खवे, जीविकानं यदिदं पिण्डोल्यं । अभि-
सापोयं^१, भिक्खवे, लोकस्मिं - ‘पिण्डोलो विचरसि पत्तपाणी’ ति ।

15 तं च खो एतं, भिक्खवे, कुलपुत्ता उपेन्ति अत्थवसिका^२, अत्थवसं^३

पटिच्च; नेव राजाभिनीता^४ न चोराभिनीता^५ न इणट्टा न भयट्टा

न आजीविकापकता । अपि च खो ‘ओतिण्णम्हा जातिया जराय

मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि दुक्खो-

तिण्णा^६ दुक्खपरेता, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स

20 अन्तकिरिया पञ्ञायेथा^७ ति, एवं पव्वजितो चायं, भिक्खवे, कुलपुत्तो

सो^८ च^९ होति अभिज्झालु कामेसु तिब्बसारागो, व्यापन्नचित्तो

पदुट्ठमनसङ्कप्पो, मुट्ठस्सति असम्पजानो असमाहितो विव्वभन्तचित्तो

पाकतिन्द्रियो । सेय्यथापि, भिक्खवे, छवालातं उभतोपदित्तं मज्जे

गूथगतं नेव गामे कटुत्थं फरति न अरञ्जे : तथूपमाहं, भिक्खवे,

R. 90

B. 256

१. अभिलापोयं - रो०; अभिलापायं - स्या० । २-२. अत्थवसिका अत्थवसं - सी० ।

३. राजाभिनीता - सी० । ४. चोराभिनीता - सी० । ५. दुक्खाभिकिण्णा - सी०, रो० । ६-६. सी०, स्या० पोत्थकेमु नत्थि ।

इमं पुग्गलं वदामि गिहिभोगा' परिहीनो सामञ्जत्थं च न परि-
पूरेती' ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“गिहिभोगा परिहीनो, सामञ्जत्थं च दुब्भगो ।
परिधंसमानो पकिरेति, छवालातं व' नस्सति' ॥

“कासावकण्ठा' बहवो, पापधम्मा असञ्जता ।
पापा पापेहि कम्मेहि, निरयं ते उपपज्जरे' ॥

“सेय्यो अयोगुळो भुत्तो, तत्तो अगिसिखूपमो ।
यं चे भुञ्जेय्य दुस्सीलो, रट्ठपिण्डमसञ्जतो' ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

४३. सङ्घाटिकणसुत्तं

४५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“सङ्घाटिकण्णे चे पि, भिक्खवे, भिक्खु गहेत्वा पिट्ठितो
पिट्ठितो अनुबन्धो अस्स पादे पादं निक्खिपन्तो, सो च होति अभि-
ज्जालु कामेसु तिब्बसारागो व्यापन्नचित्तो पदुट्ठमनसङ्कप्पो मुट्ठस्सति
असम्पजानो असमाहितो विव्वन्तचित्तो पाकतिन्द्रियो; अथ खो सो
आरका व मय्हं, अहं च तस्स । तं किस्स हेतु? धम्मं हि सो,
भिक्खवे, भिक्खु न पस्सति । धम्मं अपस्सन्तो न मं पस्सति ।

“योजनसते चे पि सो, भिक्खवे, भिक्खु विहरेय्य, सो च
होति अनभिज्जालु कामेसु न तिब्बसारागो अब्यापन्नचित्तो अपदुट्ठ-
मनसङ्कप्पो उपट्ठितस्सति सम्पजानो समाहितो एकगचित्तो संवुति-
न्द्रियो; अथ खो सो सन्तिके व मय्हं, अहं च तस्स । तं किस्स
हेतु? धम्मं हि सो, भिक्खवे, भिक्खु पस्सति; धम्मं पस्सन्तो मं
पस्सती' ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“अनुबन्धो पि चे अस्स, महिच्छो च' विघातवा ।
एजानुगो अनेजस्स, निव्वुतस्स अनिव्वुतो ।
गिद्धो सो वीतगेधस्स, पस्स यावं च आरका ॥

१. गिहिभोगा च - सी०, स्या०, रो० । २-२. विनस्सति - स्या० । ३-३. अयं गाथा
सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ४. व - स्या०, रो० ।

B. 257

R. 92

“यो” च धम्ममभिञ्जाय, धम्ममञ्जाय पण्डितो ।
रहदो व निवाते^१ च, अनेजो वूपसम्मति ॥

“अनेजो सो अनेजस्स, निब्बुतस्स च निब्बुतो ।
अगिद्धो वीतगेधस्स, पस्स यावं च सन्तिके” ति ॥

5

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

४४. अगिसुत्तं

४६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“तयोमे, भिक्खवे, अग्गी । कतमे तयो ? रागग्गि, दोसग्गि,
मोहग्गि - इमे खो, भिक्खवे, तयो अग्गी” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति -

10

“रागग्गि दहति मच्चे, रत्ते कामेसु मुच्छिते ।
दोसग्गि पन व्यापन्ने, नरे पाणातिपातिनो ॥

“मोहग्गि पन सम्मूळहे, अरियधम्मे अकोविदे ।
एते अग्गी अजानन्ता, सक्कायाभिरता पजा ॥

“ते वड्डयन्ति निरयं, तिरच्छानं च योनियो ।
असुरं पेत्तिविसयं^१, अमुत्ता मारवन्धना ॥

R. 93

15

“ये च रत्तिन्दिवा युत्ता, सम्मासम्बुद्धसासने ।
ते निब्बापेन्ति रागग्गिं, निच्चं असुभसञ्जिनो ॥

“दोसग्गिं पन मेत्ताय, निब्बापेन्ति नरुत्तमा ।
मोहग्गिं पन पञ्जाय, यायं निब्बेधगामिनी ॥

20

“ते निब्बापेत्वा निपका, रत्तिन्दिवमतन्दिता ।
असेसं परिनिव्वन्ति, असेसं दुक्खमच्चगुं^४ ॥

“अरियदृसा वेदगुनो, सम्मदञ्जाय पण्डिता ।
जातिक्खयमभिञ्जाय, नागच्छन्ति पुनव्भवं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१. सो-सी० । २. निवातो-स्या०, रो० । ३. पित्तिविसयं च-स्या०; पेत्तिविसयं
च-रो० । ४. दुक्खमज्जागुं-स्या० ।

४५. उपपरिक्खसुत्तं

४७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

B. 258

“तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथास्स’
उपपरिक्खतो बहिद्वा चस्स विञ्ञाणं अविक्खित्तं’ अविसटं’ अज्झत्तं
असण्ठितं अनुपादाय न’ परितस्सेय्य । बहिद्वा, भिक्खवे, विञ्ञाणे
अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय’ अपरितस्सतो ५
आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती” ति । एतमत्थं
भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

R. 94

“सत्तसङ्गप्पहीनस्स,’ नेत्तिच्छिन्नस्स भिक्खुनो ।

विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि तस्स’ पुनब्भवो” ति ।

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।

10

४६. कामूपपत्तिसुत्तं

४८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं —

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, कामूपपत्तियो’ । कतमा तिस्सो ?
पच्चुपट्टितकामा, निम्मानरतिनो, परनिम्मितवसवत्तिनो — इमा खो,
भिक्खवे, तिस्सो कामूपपत्तियो” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
तत्थेतं इति वुच्चति —

15

“पच्चुपट्टितकामा च, ये देवा वसवत्तिनो ।

निम्मानरतिनो देवा, ये चञ्जे कामभोगिनो ।

इत्थभावञ्जथाभावं, संसारं’ नातिवत्तरे” ॥

“एतमादीनवं’ अत्वा, कामभोगेसु पण्डितो’ ।

सब्बे परिच्चजे कामे, ये दिब्बा ये च मानुसा ॥

20

“पियरूपसातगधितं, छेत्वा सोतं दुरच्चयं ।

असेसं परिनिव्वन्ति, असेसं दुक्खमच्चगुं ॥

R. 95

१. यथा — सी०, स्या०, रो० । २-२. होति अविसट्टं — सी०; होति अविसटं — रो० ।
३-३. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ४. सत्तसङ्गप्पहीनस्स — सी०; सत्तसङ्गप्पहीनस्स
— स्या०, रो० । ५. अस्स — स्या० । ६. कामूपपत्तियो — सी० । ७-७. कामभोगेसु पण्डितो —
सी०, रो०; कामभोगेसु पण्डिता — स्या० । ८-८. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

“अरियदसा वेदगुनो, सम्मदञ्जाय पण्डिता।
जातिक्खयमभिञ्जाय, नागच्छन्ति पुनब्भवं” ति ॥
अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

४७. कामयोगसुत्तं

B. 259

४९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

5 “कामयोगयुत्तो, भिक्खवे, भवयोगयुत्तो आगामी होति
आगन्ता’ इत्थत्तं। कामयोगविसंयुत्तो, भिक्खवे, भवयोगयुत्तो
अनागामी होति अनागन्ता’ इत्थत्तं। कामयोगविसंयुत्तो’, भिक्खवे,
भवयोगविसंयुत्तो अरहा’ होति खीणासवो” ति। एतमत्थं भगवा
अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

10

“कामयोगेन संयुत्ता, भवयोगेन चूभयं।
सत्ता गच्छन्ति संसारं, जातिमरणगामिनो” ॥

R. 96

“ये च कामे पहन्त्वान, अप्पत्ता आसवक्खयं।
भवयोगेन संयुत्ता, अनागामी ति वुच्चरे ॥

15

“ये च खो छिन्नसंसया’, खीणमानपुनब्भवा।
ते वे पारङ्गता” लोके, ये पत्ता आसवक्खयं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

ततियभाणवारं।

४८. कल्याणसीलसुत्तं

५०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“कल्याणसीलो, भिक्खवे, भिक्खु कल्याणधम्मो कल्याणपञ्जो
इमस्मिं धम्मविनये केवली वुसितवा उत्तमपुरिसो ति वुच्चति -

20

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु कल्याणसीलो होति ? इध,
भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवुतो विहरति,

१. आगन्त्वा - स्या०। २. अनागन्त्वा - स्या०। ३. कामयोगविसञ्जुत्तो - सी०,
रो०। ४. अरहं - स्या०। ५. जातिमरणगामिनन्ति - स्या०। ६. छिन्नसंसारा - सी०।
७. पारगता - स्या०।

आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय
सिक्खति सिक्खापदेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु कल्याणसीलो
होति। इति कल्याणसीलो।

“कल्याणधम्मो च कथं होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सत्तन्नं^१
बोधिपक्खियानं^२ धम्मानं भावनानुयोगमनुयुत्तो विहरति । एवं खो,
भिक्खवे, भिक्खु कल्याणधम्मो होति । इति कल्याणसीलो, कल्याणधम्मो ।

B. 260

“कल्याणपञ्जो च कथं होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु
आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे
सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । एवं खो, भिक्खवे,
भिक्खु कल्याणपञ्जो होति ।

R. 97

“इति कल्याणसीलो कल्याणधम्मो कल्याणपञ्जो इमस्मिं
धम्मविनये केवली वुसितवा उत्तमपुरिसो ति वुच्चती” ति । एतमत्थं
भगवा अबोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“यस्स कायेन वाचाय, मनसा नत्थि दुक्कटं ।

तं वे कल्याणसीलो ति, आहु भिक्खुं हिरीमनं” ॥

15

“यस्स धम्मा सुभाविता, सत्तं^३ सम्बोधिगामिनो^४ ।

तं वे कल्याणधम्मो ति, आहु भिक्खुं अनुस्सदं ॥

“यो दुक्खस्स पजानाति, इधेव खयमत्तनो ।

तं वे कल्याणपञ्जो ति, आहु भिक्खुं अनासवं ॥

“तेहि धम्मेहि सम्पन्नं, अनीघं छिन्नसंसयं ।

असितं सब्बलोकस्स, आहु सब्बपहायिनं” ति ॥

20

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

४९. दानसुत्तं

५१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरुहता ति मे सुतं —

R. 98

“द्वेमानि, भिक्खवे, दानानि — आमिसदानं च धम्मदानं च ।

एतदगं, भिक्खवे, इमेसं द्वित्रं दानानं यदिदं — धम्मदानं ।

25

१. सत्तत्तिस — स्या० । २. बोधिपक्खिकानं — सी०, रो० । ३. हिरीमतं — स्या०, रो० ।

४. पत्त — सी०, स्या०, रो० । ५. सम्बोधिगामिनो — सी० । ६. सब्बपहायिनं — सी०, रो० ।

“द्वेमे, भिक्खवे, संविभागा-आमिससंविभागो च धम्म-
संविभागो च। एतदग्गं, भिक्खवे, इमेसं द्वित्रं संविभागानं यदिदं-
धम्मसंविभागो।

B. 261

“द्वेमे, भिक्खवे, अनुग्गहा-आमिसानुग्गहो च धम्मानुग्गहो
च। एतदग्गं, भिक्खवे, इमेसं द्वित्रं अनुग्गहानं यदिदं-धम्मानुग्गहो”
ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

“यमाहु दानं परमं अनुत्तरं,
यं संविभागं भगवा अवण्णयि’।
अग्गम्हि खेत्तम्हि पसन्नचित्तो,
विञ्जू पजानं को न यजेथ काले॥

“ये चेव भासन्ति सुणन्ति चूभयं,
पसन्नचित्ता सुगतस्स सासने।
तेसं सो अत्थो परमो विसुज्झति,
ये अप्पमत्ता सुगतस्स सासने” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

५०. तेविज्जसुत्तं

५२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“धम्मेनाहं, भिक्खवे, तेविज्जं ब्राह्मणं पञ्चापेमि, नाञ्जं
लपितलापनमत्तेन।

“कथञ्चाहं”, भिक्खवे, धम्मेन तेविज्जं ब्राह्मणं पञ्चापेमि,
नाञ्जं लपितलापनमत्तेन? इध, भिक्खवे, भिक्खु अनेकविहितं
पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं - एकं पि जातिं द्वे पि जातियो
तिस्सो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस
पि जातियो वीसं पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तालीसं’ पि
जातियो पञ्चासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जातिसत-
सहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके
पि संवट्टविवट्टकप्पे-‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एव-

R. 99

माहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी' एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो
 अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं' एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो
 एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो' B. 262
 ति। इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति।
 अयमस्स पठमा विज्जा अधिगता होति, अविज्जा विहता, विज्जा 5
 उप्पन्ना, तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो, यथा तं अप्पमत्तस्स आता-
 पिनो पहितत्तस्स विहरतो।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
 अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते
 सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति—‘इमे वत 10
 भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
 मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका
 मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं
 दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता काय-
 सुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन 15 R. 100
 समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्म-
 समादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’
 ति। इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते
 पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते
 दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति। अयमस्स दुतिया विज्जा 20
 अधिगता होति, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना, तमो विहतो,
 आलोको उप्पन्नो, यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स
 विहरतो।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु आसवानं खया अनासवं
 चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिज्जा' सच्छिक्त्वा 25
 उपसम्पज्ज विहरति। अयमस्स ततिया विज्जा अधिगता होति,
 अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना, तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो,
 यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो। एवं खो अहं,

१. एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी—सी०, स्या०, रो०। २. तत्रापासिं—सी०। ३. अभि-
 ज्ञाय—रो०।

भिक्षवे, धम्मेन तेविज्जं ब्राह्मणं पञ्चापेमि, नाञ्जं लपितलापन-
मत्तेना” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“पुब्बेनिवासं यो वेदि’, सग्गापायं च पस्सति ।

अथो’ जातिकखं पत्तो, अभिञ्जावोसितो मुनि ॥

“एताहि तीहि विज्जाहि, तेविज्जो होति ब्राह्मणो ।

तमहं वदामि तेविज्जं, नाञ्जं लपितलापनं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

पञ्चमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं

पसादजीवितसङ्घाटि, अग्गिउपपरिक्खया ।

उपपत्तिकामकल्याणं, दानं धम्मेन ते दसा ति ॥

तिकनिपातो निद्वितो ।

—:०:—

४. चतुक्कनिपातो

१. ब्राह्मणधम्मयागसुत्तं

१. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं—

B. 264

“अहमस्मि, भिक्खवे, ब्राह्मणो याचयोगो सदा पयतपाणि’
अन्तिमदेहधरो’ अनुत्तरो भिसक्को’ सल्लकत्तो। तस्स मे तुम्हे पुत्ता
ओरसा मुखतो जाता धम्मजा धम्मनिम्मिता धम्मदायादा, नो
आमिसदायादा।

5

“द्वेमानि, भिक्खवे, दानानि—आमिसदानं च धम्मदानं च।
एतदग्गं, भिक्खवे, इमेसं द्विन्नं दानानं यदिदं—धम्मदानं।

R. 102

“द्वेमे, भिक्खवे, संविभागा—आमिससंविभागो च धम्म-
संविभागो च। एतदग्गं, भिक्खवे, इमेसं द्विन्नं संविभागानं यदिदं—
धम्मसंविभागो।

10

“द्वेमे, भिक्खवे, अनुग्गहा—आमिसानुग्गहो च धम्मनुग्गहो
च। एतदग्गं, भिक्खवे, इमेसं द्विन्नं अनुग्गहानं यदिदं—धम्मनुग्गहो।

“द्वेमे, भिक्खवे, यागा—आमिसयागो च धम्मयागो च।
एतदग्गं, भिक्खवे, इमेसं द्विन्नं यागानं यदिदं—धम्मयागो” ति।
एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति—

15

“यो धम्मयागं अयजी’ अमच्छरी,
तथागतो सब्बभूतानुकम्पी।
तं तादिसं देवमनुस्ससेट्ठं,
सत्ता नमस्सन्ति भवस्स पारगुं” ति॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति।

20

१. पयतपाणी—सी०, स्या०। २. अन्तिमदेहधरो—रो०। ३. भिसक्को—स्या०।

४. अयजि—सी०।

२. सुलभसुत्तं

२. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“चत्तारिमानि, भिक्खवे, अप्पानि चेव सुलभानि च, तानि च अनवज्जानि। कतमानि चत्तारि? पंसुकूलं, भिक्खवे, चीवरानं अप्पं च सुलभं च, तं च अनवज्जं; पिण्डियालोपो, भिक्खवे, भोजनानं अप्पं च सुलभं च, तं च अनवज्जं; रुक्खमूलं, भिक्खवे, सेनासनानं अप्पं च सुलभं च, तं च अनवज्जं; पूतिमुत्तं, भिक्खवे, भेसज्जानं अप्पं च सुलभं च तं च अनवज्जं; इमानि खो, भिक्खवे, चत्तारि अप्पानि चेव सुलभानि च, तानि च अनवज्जानि। यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु अप्पेन च तुट्ठो होति सुलभेन च अनवज्जेन च, 'इमस्साहं' अज्जतरं सामज्जङ्गं ति वदामी” ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति -

“अनवज्जेन तुट्ठस्स, अप्पेन सुलभेन च।

न सेनासनमारब्भ, चीवरं पानभोजनं।

विघातो होति चित्तस्स, दिसा नप्पटिहज्जति ॥

“ये चस्स' धम्मा अक्खाता, सामज्जस्सानुलोमिका।

अधिग्गहिता' तुट्ठस्स, अप्पमत्तस्स भिक्खुनो” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

३. आसवक्खयसुत्तं

३. वृत्तं हेतं भगवता, वृत्तमरहता ति मे सुतं -

“जानतोहं, भिक्खवे, पस्सतो आसवानं खयं वदामि, नो अजानतो नो अपस्सतो। किञ्च, भिक्खवे, जानतो किं पस्सतो आसवानं खयो होति? इदं दुक्खं ति, भिक्खवे, जानतो पस्सतो आसवानं खयो होति; अयं दुक्खसमुदयो ति, भिक्खवे, जानतो पस्सतो आसवानं खयो होति; अयं दुक्खनिरोधो ति, भिक्खवे, जानतो पस्सतो आसवानं खयो होति; अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति,

१-१. सी०, रो० पोत्वकेसु नत्थि। २. इदमस्साहं - म०। ३. पस्स - स्या०। ४. अधिग्गहिता - सी०, रो०। ५. सिक्खतो - सी०।

भिक्षवे, जानतो पस्सतो आसवानं खयो होति । एवं खो, भिक्षवे, जानतो एवं पस्सतो आसवानं खयो होती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

“सेखस्स^१ सिक्खमानस्स, उजुमग्गानुसारिनो ।

खर्यस्मिं पठमं ब्राणं, ततो अञ्जा अनन्तरा^२ ॥

5

“ततो अञ्जा विमुत्तस्स, विमुत्तिब्राणमुत्तमं ।

उप्पज्जति खये ब्राणं, खीणा संयोजना इति ॥

B. 266

“न त्वेविदं^३ कुसीतेन, बालेनमविजानता ।

निब्बानं अधिगन्तव्वं, सब्बगन्थप्पमोचनं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

10

४. समणब्राह्मणसुत्तं

४. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

“ये हि^४ केचि, भिक्षवे, समणा वा ब्राह्मणा वा ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं नप्पजानन्ति; ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं नप्पजानन्ति; ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति यथाभूतं नप्पजानन्ति; ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं नप्पजानन्ति — न मे ते, भिक्षवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेषु वा समणसम्मता ब्राह्मणेषु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पनेते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति ।

R. 105

15

“ये च खो केचि, भिक्षवे, समणा वा ब्राह्मणा वा ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं पजानन्ति; ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानन्ति; ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति यथाभूतं पजानन्ति; ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानन्ति — ते^५ खो मे, भिक्षवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेषु च समणसम्मता ब्राह्मणेषु च ब्राह्मणसम्मता, ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थं च ब्रह्मञ्जत्थं च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति —

20

25

१. सेखस्स — स्या० । २. अनुत्तरा — सी०, स्या० । ३. तेवितं — सी० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. ते च — स्या० ।

R. 106

“ये दुक्खं नप्पजानन्ति, अथो दुक्खस्स सम्भवं ।
यत्थ च सब्बसो दुक्खं, असेसं उपरुज्झति ।
तं च मग्गं न जानन्ति, दुक्खूपसमगामिनं ॥

5

“चेतोविमुत्तिहीना ते, अथो पञ्चाविमुत्तिया ।
अभब्बा ते अन्तकिरियाय, ते वे जातिजरूपगा ॥

B. 267

“ये च दुक्खं पजानन्ति, अथो दुक्खस्स सम्भवं ।
यत्थ च सब्बसो दुक्खं, असेसं उपरुज्झति ।
तं च मग्गं पजानन्ति, दुक्खूपसमगामिनं ॥

10

“चेतोविमुत्तिसम्पन्ना, अथो पञ्चाविमुत्तिया ।
भब्बा ते अन्तकिरियाय, न ते जातिजरूपगा” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

५. सीलसम्पन्नसुत्तं

५. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

R. 107

“ये ते, भिक्खवे, भिक्खू सीलसम्पन्ना समाधिसम्पन्ना पञ्चा-
सम्पन्ना विमुत्तिसम्पन्ना विमुत्तित्राणदस्सनसम्पन्ना ओवादका विञ्जा-
15 पका सन्दस्सका समादपका समुत्तेजका सम्पहंसका अलंसमक्खातारो
सद्धम्मस्स दस्सनम्पहं, भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं बहूपकारं वदामि;
सवनम्पहं, भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं बहूपकारं वदामि; उपसङ्कमनम्पहं,
भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं बहूपकारं वदामि; पयिरूपासनम्पहं, भिक्खवे,
तेसं भिक्खूनं बहूपकारं वदामि; अनुस्सरणम्पहं, भिक्खवे, तेसं
20 भिक्खूनं बहूपकारं वदामि; अनुपव्वज्जम्पहं, भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं
बहूपकारं वदामि । तं किस्स हेतु ? तथारूपे, भिक्खवे, भिक्खू सेवतो
भजतो पयिरूपासतो अपरिपूरो पि सीलक्खन्धो भावनापारिपूर्णि
गच्छति, अपरिपूरो पि समाधिक्खन्धो भावनापारिपूर्णि गच्छति,
R 108 अपरिपूरो पि पञ्चाक्खन्धो भावनापारिपूर्णि गच्छति, अपरिपूरो पि
25 विमुत्तिक्खन्धो भावनापारिपूर्णि गच्छति, अपरिपूरो पि विमुत्तित्राण-
दस्सनक्खन्धो भावनापारिपूर्णि गच्छति । एवरूपा च ते, भिक्खवे,

भिक्षू सत्थारो' ति' पि वुच्चन्ति, सत्थवाहा ति पि वुच्चन्ति,
रणञ्जहा ति पि वुच्चन्ति, तमोनुदा ति पि वुच्चन्ति, आलोककरा
ति पि वुच्चन्ति, ओभासकरा ति पि वुच्चन्ति, पज्जोतकरा ति पि
वुच्चन्ति, उक्काधारा ति पि वुच्चन्ति, पभङ्करा ति पि वुच्चन्ति,
अरिया ति पि वुच्चन्ति, चक्खुमन्तो ति पि वुच्चन्ती' ति । एतमत्थं ६
भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“पामोज्जकरणं^१ ठानं^२, एतं^३ होति विजानतं ।

B. 268

यदिदं भावित्तानं, अरियानं धम्मजीविनं ॥

“ते जोतयन्ति सद्धम्मं, भासयन्ति पभङ्करा ।

आलोककरणा धीरा, चक्खुमन्तो रणञ्जहा ॥

10

“येसं वे सासनं सुत्वा, सम्मदञ्जाय पण्डिता ।

जातिक्खयमभिञ्जाय, नागच्छन्ति पुनग्भवं” ति ॥

R. 109

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

६. तण्हुप्पादसुत्तं

६. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

“चत्तारोमे, भिक्षवे, तण्हुप्पादा, यत्थ भिक्षुनो तण्हा 15

उप्पज्जमाना, उप्पज्जति । कतमे चत्तारो ? चीवरहेतु वा, भिक्षवे,

भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति; पिण्डपातहेतु वा, भिक्षवे,

भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति; सेनासनहेतु वा, भिक्षवे,

भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति; इतिभवाभवहेतु वा,

भिक्षवे, भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति । इमे खो, भिक्षवे, 20

चत्तारो तण्हुप्पादा यत्थ भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जती”

ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“तण्हादुतियो पुरिसो, दीघमद्धान संसरं ।

इत्थभावञ्जथाभावं, संसारं^४ नातिवत्तति ॥

१-१. सत्थारो पि - सी० । २-२. पामुज्जकरणद्वानं - सी०; ० करणद्वानं - स्या०;
पामुज्जकरणं ठानं - रो० । ३. एवं - सी०, रो० । ४. संसरं - म० ।

“एतमादीनवं” अत्वा, तण्हं^१ दुक्खस्स सम्भवं ।
 वीततण्हो अनादानो, सतो भिक्खु परिव्वजे” ति ॥
 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

७. सब्रह्मकसुत्तं

७. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

5 “सब्रह्मकानि, भिक्खवे, तानि कुलानि येसं पुत्तानं माता-
 R. 110 पितरो अज्झागारे पूजिता होन्ति । सपुब्बदेवतानि, भिक्खवे, तानि
 B. 269 कुलानि येसं पुत्तानं मातापितरो अज्झागारे पूजिता होन्ति । सपुब्बा-
 चरियकानि^२, भिक्खवे, तानि कुलानि येसं पुत्तानं मातापितरो अज्झा-
 गारे पूजिता होन्ति । साहुनेय्यकानि^३, भिक्खवे, तानि कुलानि येसं
 10 पुत्तानं मातापितरो अज्झागारे पूजिता होन्ति ।

“‘ब्रह्मा’ ति, भिक्खवे, मातापितूनं^४ एतं अधिवचनं । ‘पुब्ब-
 देवता’ ति, भिक्खवे, मातापितूनं एतं अधिवचनं । ‘पुब्बाचरिया’ ति,
 भिक्खवे, मातापितूनं एतं अधिवचनं । ‘आहुनेय्या’ ति, भिक्खवे,
 मातापितूनं एतं अधिवचनं । तं किस्स हेतु ? बहुकारा^५, भिक्खवे,
 15 मातापितरो पुत्तानं आपादका पोसका इमस्स लोकस्स^६ दस्सेतारो”
 ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“ब्रह्मा ति मातापितरो, पुब्बाचरिया ति वुच्चरे ।
 आहुनेय्या च पुत्तानं, पजाय अनुकम्पका ॥

“तस्मा हि ने नमस्सेय्य, सक्करेय्य च पण्डितो ।
 अन्नेन अर्थं पानेन, वत्थेन सयनेन च ।
 उच्छादनेन न्हापनेन^७, पादानं धोवनेन च ॥

“ताय नं पारिचरियाय मातापितूसु पण्डिता” ।
 इधेव नं पसंसन्ति, पेच्च सग्गे पमोदती” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

१. एवमादीनवं - सी०, रो० । २. तण्हा - सी०, स्या०, रो० । ३. सपुब्बाचरियानि -
 स्या०, रो० । ४. साहुनेय्यानि - स्या० । ५. मातापितुन्नं - सी० । ६. बहुपकारा - सी० । ७. स्या०
 पोत्यके नत्थि । ८. अथो - स्या०, रो० । ९. नहापनेन - सी० । १०. पण्डितो - सी०, रो० ।

८. बहुकारसुत्तं

८. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

“बहुकारा”, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका तुम्हाकं ये वो^१
पच्चुपट्ठिता चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि ।
तुम्हे पि, भिक्खवे, बहुकारा ब्राह्मणगहपतिकानं यं नेसं धम्मं देसेथ
आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, 5
केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ । एवमिदं, भिक्खवे,
अञ्जमञ्जं निस्साय ब्रह्मचरियं वुस्सति ओघस्स नित्थरणत्थाय सम्मा
दुक्खस्स अन्तकिरियाया” ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति
वुच्चति -

“सागारा अनगारा” च, उभो अञ्जोञ्जनिस्सिता ।
आराधयन्ति सद्धम्मं, योगक्खेमं अनुत्तरं ॥

10 B. 270

“सागारेसु च चीवरं, पच्चयं सयनासनं ।
अनगारा पटिच्छन्ति, परिस्सयविनोदनं ॥

R. 112

“सुगतं” पन निस्साय, गहट्ठा घरमेसिनो ।
सद्दहाना^२ अरहतं, अरियपञ्चाय ज्ञायिनो ॥

15

“इध धम्मं चरित्वान, मगं सुगतिगामिनं ।
नन्दिनो देवलोकस्मि, मोदन्ति कामकामिनो” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुत्तं ति ।

९. कुहसुत्तं

९. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुत्तं -

“ये केचि, भिक्खवे, भिक्खू कुहा थद्धा लपा सिङ्गी उन्नळा^३ 20
असमाहिता, न मे ते, भिक्खवे, भिक्खू मामका । अपगता च ते,
भिक्खवे, भिक्खू इमस्मा धम्मविनया; न च ते इमस्मि^४ धम्मविनये

R. 113

१. बहुपकारा - सी० । २. ते - सी०, स्या०, रो० । ३. अनागारा - स्या०, रो० ।

४. पुगलं - सी० । ५. सद्दहानो - सी० । ६. उन्नला - सी०, रो० । ७. भिक्खवे भिक्खू
इमस्मिं - सी०, रो० ।

वुद्धिं^१ विरूहिं वेपुल्लं आपज्जन्ति । ये च खो, भिक्खवे, भिक्खू
 निक्कुहा निल्लपा धीरा अत्थद्धा^२ सुसमाहिता, ते^३ खो मे, भिक्खवे,
 भिक्खू मामका । अनपगता च ते, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मा^४ धम्म-
 विनया ; ते^५ च^६ इमस्सि धम्मविनये वुद्धिं विरूहिं वेपुल्लं आपज्जन्ती^७”
 ५ ति । एतमत्थं भगवा अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

“कुहा थद्धा लपा सिङ्गी, उन्नळा असमाहिता ।
 न ते धम्मे विरूहन्ति, सम्मासम्बुद्धदेसिते ॥

“निक्कुहा निल्लपा धीरा, अत्थद्धा सुसमाहिता ।
 ते वे धम्मे विरूहन्ति, सम्मासम्बुद्धदेसिते” ति ॥

10 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति -

१०. नदीसोतसुत्तं

१०. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरुहता ति मे सुतं -

B. 271 “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो नदिया सोतेन ओवुह्येय्य
 R. 114 पियरूपसातरूपेन । तमेनं चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो दिस्वा एवं
 वदेय्य - ‘किञ्चा पि खो त्वं, अम्भो पुरिस, नदिया सोतेन ओवुह्येसि
 15 पियरूपसातरूपेन, अत्थि चेत्य हेट्ठा रहदो सऊमि सावट्ठो सगहो
 सरक्खसो यं त्वं, अम्भो पुरिस, रहदं^१ पापुणित्वा मरणं वा निगच्छसि
 मरणमत्तं वा दुक्खं’ ति । अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो तस्स पुरि-
 सस्स सद्दं सुत्वा हत्थेहि च पादेहि च पटिसोतं वायमेय्य ।

“उपमा खो मे अयं, भिक्खवे, कता अत्थस्स विञ्जापनाय ।
 20 अयं^२ चेत्य^३ अत्थो - नदिया सोतो^४ ति^५ खो, भिक्खवे, तण्हायेतं अधि-
 वचनं । पियरूपं^६ सातरूपं ति^७ खो, भिक्खवे, छन्नेतं अज्झत्तिकानं
 आयतनानं अधिवचनं । हेट्ठा रहदो ति खो, भिक्खवे, पञ्चन्नं ओर-
 म्भागियानं संयोजनानं अधिवचनं । ऊमिभयं^८ ति^९ खो, भिक्खवे,

१. वड्ढि - स्या० । २. अथद्धा - स्या० । ३. ते च - स्या० । ४. इममम्हा - सी० ।
 ५-५. ते भिक्खवे भिक्खू - सी० । ६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७-७. अयमेत्थ - सी० ;
 अयं चेत्य - स्या० । ८-८. सातेना ति - स्या० । ९-९. पियरूपसातरूपेना ति - स्या० ;
 पियरूप० - सी०, रो० । १०-१०. सऊमीति - सी०, स्या० ; सऊमी ति - रो० ।

कोधुपायासस्सेतं अधिवचनं । आवट्टं^१ ति खो, भिक्खवे, पञ्चघ्नेतं
कामगुणानं अधिवचनं । गहरक्खसो^२ ति खो, भिक्खवे, मातुगामस्सेतं
अधिवचनं । पटिसोतो^३ ति खो, भिक्खवे, नेक्खम्मस्सेतं अधिवचनं ।
हत्थेहि च पादेहि च वायामो ति खो, भिक्खवे, विरियारम्भस्सेतं
अधिवचनं । चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो ति खो, भिक्खवे, तथागत-
स्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्सा^४ ति । एतमत्थं भगवा
अवोच । तत्थेतं इति वुच्चति -

R. 115

“सहा पि दुक्खेन जहेय्य कामे,
योगक्खेमं आयति^५ पत्थयानो^६ ।

B. 272

सम्मप्पजानो सुविमुत्तचित्तो,
विमुत्तिया फस्सये तत्थ तत्थ ।

10

स वेदगू वूसितब्रह्मचरियो,
लोकन्तगू पारगतो ति वुच्चती^७ ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

११. चरसुत्तं

११. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं -

15

“चरतो चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो उप्पज्जति कामवितक्को
वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे^८, भिक्खु
अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न व्यन्तीकरोति^९ न अनभावं
गमेति, चरं पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो अनातापी अनोत्तापी^{१०}
सततं समितं कुसीतो हीनविरियो ति वुच्चति ।

R. 116

20

“ठितस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो उप्पज्जति कामवितक्को
वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे,
भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न व्यन्तीकरोति न अन-

१. सवट्टो-सी०, स्या०, रो० । २. सगहो सरक्खसो-सी०, स्या०, रो० ।
३-३. पटिसोतन्ति-स्या० । ४. सी० पोत्थके नत्थि । ५-५. आयति पत्थमानो-सी०; आयति
पत्थयानो-रो० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. व्यन्ति करोति-सी०, रो० । ८. अनोत्तप्पी-
सी०, स्या०, रो० ।

भावं गमेति, ठितो पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो अनातापी अनोत्तापी सततं समितं कुसीतो हीनविरियो ति वुच्चति ।

“निसिन्नस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो उप्पज्जति कामवितक्को वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे, भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न व्यन्तीकरोति न अनभावं गमेति, निसिन्नो पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो अनातापी अनोत्तापी सततं समितं कुसीतो हीनविरियो ति वुच्चति ।

B 273 10 “सयानस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो जागरस्स उप्पज्जति कामवितक्को वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे, भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न व्यन्तीकरोति न अनभावं गमेति, सयानो पि, भिक्खवे, भिक्खु जागरो एवंभूतो अनातापी अनोत्तापी सततं समितं कुसीतो हीनविरियो ति वुच्चति ।

“चरतो चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो उप्पज्जति कामवितक्को वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे, भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति चरं पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्धविरियो पहित्तो ति वुच्चति ।

R. 117 20 “ठितस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो उप्पज्जति कामवितक्को वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे, भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति ठितो पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्धविरियो पहित्तो ति वुच्चति ।

“निसिन्नस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो उप्पज्जति कामवितक्को वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे, भिक्खवे, भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, निसिन्नो पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्धविरियो, पहित्तो ति वुच्चति ।

“सयानस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो जागरस्स उप्पज्जति कामवितक्को वा व्यापादवितक्को वा विहिंसावितक्को वा । तं चे,

भिक्षवे, भिक्षु नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति
अनभावं गमेति, सयानो पि, भिक्षवे, भिक्षु जागरो एवंभूतो
आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्धविरियो पहितत्तो ति वुच्चती”
ति। एतमत्थं भगवा अवोच। तत्थेतं इति वुच्चति—

“चरं वा यदि वा तिट्ठं, निसिन्नो उद वा सयं। 5
यो वितक्कं वितक्केति, पापकं गेहनिस्सितं ॥

“कुम्मगं^१ पटिपन्नो सो, मोहनेय्येसु मुच्छितो।
अभव्वो तादिसो भिक्षु, फुट्ठुं सम्बोधिमुत्तमं ॥

“यो^२ च चरं वा तिट्ठं वा^३, निसिन्नो उद वा सयं। B. 274
वितक्कं समयित्वान, वितक्कूपसमे^४ रतो। 10 R. 118
भव्वो सो तादिसो भिक्षु, फुट्ठुं सम्बोधिमुत्तमं” ति ॥

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति।

१२. सम्पन्नसीलसुत्तं

१२. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं—

“सम्पन्नसीला, भिक्षवे, विहरथ^५ सम्पन्नपातिमोक्खा; पाति-
मोक्खसंवरसंवुता विहरथ आचारगोचरसम्पन्ना अणुमत्तेसु वज्जेसु 15
भयदस्साविनो; समादाय सिक्खथ सिक्खापदेसु।

“सम्पन्नसीलानं वो^६, भिक्षवे, विहरतं^७ सम्पन्नपातिमोक्खानं
पातिमोक्खसंवरसंवुतानं विहरतं आचारगोचरसम्पन्नानं अणुमत्तेसु
वज्जेसु भयदस्सावीनं समादाय सिक्खतं सिक्खापदेसु किमस्स^८ उत्तरि^९
करणीयं? 20

“चरतो चे पि, भिक्षवे, भिक्षुनो अभिज्झा विगता होति,
व्यापादो विगतो होति, थीनमिद्धं विगतं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं
विगतं होति, विचिकिच्छा पहीना होति, आरद्धं होति विरियं अस- R. 119

१. कुम्मगं—स्या०, रो०। २-२. यो चरं वाय तिट्ठं वा—सी०; यो चरं वा यदि वा
तिट्ठं—स्या०; यो चरं वा यो तिट्ठं वा—रो०। ३. वितक्कोपसमो—रो०। ४. होय—स्या०।
५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ६. भवतं—स्या०। ७. किस्स भिक्षवे—सी०;
० भिक्षवे—स्या०; किञ्चस्स भिक्षवे—रो०। ८. उत्तरिं—स्या०।

ल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुट्ठा^१, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं। चरं पि, भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्धविरियो पहितत्तो ति वुच्चति।

“ठितस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो अभिज्झा विगता होति
 ५ व्यापादो ...पे०... थीनमिद्धं ... उद्धच्चकुक्कुच्चं ... विचिकिच्छा पहीना
 होति, आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुट्ठा,
 पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं। ठितो पि, भिक्खवे,
 भिक्खु एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्धविरियो पहि-
 तत्तो ति वुच्चति।

B. 275

“निसिन्नस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो अभिज्झा विगता होति,
 १० व्यापादो ...पे०... थीनमिद्धं ... उद्धच्चकुक्कुच्चं ... विचिकिच्छा पहीना
 होति, आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुट्ठा,
 पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं। निसिन्नो पि^२,
 भिक्खवे, भिक्खु एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं आरद्ध-
 १५ विरियो पहितत्तो ति वुच्चति।

R. 120

“सयानस्स चे पि, भिक्खवे, भिक्खुनो जागरस्स अभिज्झाविगता
 होति व्यापादो ...पे०... थीनमिद्धं ... उद्धच्चकुक्कुच्चं ... विचिकिच्छा
 पहीना होति, आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुट्ठा,
 पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं। सयानो पि,
 २० भिक्खवे, भिक्खु जागरो एवंभूतो आतापी ओत्तापी सततं समितं
 आरद्धविरियो पहितत्तो ति वुच्चती” ति। एतमत्थं भगवा अवोच।
 तत्थेतं इति वुच्चति -

“यतं चरे यतं तिट्ठे, यतं अच्छे यतं सये।

यतं समिञ्जये^३ भिक्खु, यतमेनं पसारये ॥

25

“उद्धं तिरियं अपाचीनं, यावता जगतो गति।

समवेक्खिता च^४ धम्मानं, खन्धानं उदयब्बयं ॥

१. अप्पमुट्ठा - स्या०। २. सी० पोत्यके नत्थि। ३. समिञ्जये - सी०, स्या०,
 रो०। ४. व - रो०।

“एवं विहारिमातापि, सन्तवुत्तिमनुद्धतं ।
 चेतोसमथसामीचिं, सिक्खमानं सदा सतं ।
 सततं पहितत्तो ति, आहु भिक्खुं तथाविधं” ति ॥
 अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

R. 121

१३. लोकसुत्तं

१३. वुत्तं हेतं भगवता, वुत्तमरहता ति मे सुतं —

5

“लोको, भिक्खवे, तथागतेन अभिसम्बुद्धो : लोकस्मा तथागतो
 विसंयुत्तो । लोकसमुदयो, भिक्खवे, तथागतेन अभिसम्बुद्धो : लोकसमु-
 दयो तथागतस्स पहीनो । लोकनिरोधो, भिक्खवे, तथागतेन अभि-
 सम्बुद्धो : लोकनिरोधो तथागतस्स सच्छिकतो । लोकनिरोधगामिनी
 पटिपदा, भिक्खवे, तथागतेन अभिसम्बुद्धा : लोकनिरोधगामिनीपटि-
 पदा तथागतस्स भाविता ।

B. 276

१४. “यं, भिक्खवे, सदेवकस्स लोकस्स समारकस्स सब्रह्म-
 कस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दिट्ठं सुतं मुतं
 विञ्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा यस्मा तं तथागतेन
 अभिसम्बुद्धं, तस्मा तथागतो ति वुच्चति ।

15

“यं च, भिक्खवे, रत्तिं तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभि-
 सम्बुज्झति यं च रत्तिं अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति
 यं एतस्मि अन्तरे भासति लपति निद्दिसति सब्बं तं तथेव होति नो
 अञ्जथा, तस्मा तथागतो ति वुच्चति ।

R. 122

“यथावादी, भिक्खवे, तथागतो तथाकारी, यथाकारी तथा-
 वादी, इति यथावादी तथाकारी यथाकारी तथावादी, तस्मा तथागतो
 ति वुच्चति ।

20

“सदेवके, भिक्खवे, लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया
 पजाय सदेवमनुस्साय तथागतो अभिभू अनभिभूतो अञ्जदत्थुदसो
 वसवत्ती, तस्मा तथागतो ति वुच्चती” ति । एतमत्थं भगवा अवोच ।
 तत्थेतं इति वुच्चति —

25

“सब्बलोकं अभिञ्जाय, सब्बलोके यथातथं ।
सब्बलोकविसंयुत्तो, सब्बलोके अनूपयो’ ॥

“स’ वे’ सब्बाभिभू धीरो, सब्बगन्थप्पमोचनो ।
फुट्ठास्स’ परमा सन्ति, निब्बानं अकुतोभयं ॥

R. 123 5

“एस खीणासवो बुद्धो, अनीघो छिन्नसंसयो ।
सब्बकम्मक्खयं पत्तो, विमुत्तो उपधिसङ्खये ॥

B. 277

“एस सो भगवा बुद्धो, एस सीहो अनुत्तरो ।
सदेवकस्स लोकस्स, ब्रह्मचक्कं पवत्तयि ॥

10

“इति देवा मनुस्सा च, ये बुद्धं सरणं गता ।
सङ्गम्म तं नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

“दन्तो दमयतं सेट्ठो, सन्तो समयतं इसि ।
मुत्तो मोचयतं अग्गो, तिण्णो तारयतं वरो ॥

“इति हेतं नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ।
सदेवकस्मिं लोकस्मिं, नत्थि ते पटिपुग्गलो” ति ॥

15

अयं पि अत्थो वुत्तो भगवता, इति मे सुतं ति ।

चतुक्कनिपातो निट्ठितो ।

तस्सुद्धानं

R. 124

ब्राह्मणसुलभा’ जानं, समणसीला तण्हा ब्रह्मा ।
बहुकारा कुहपुरिसा’, चर’ सम्पन्न लोकेन तेरसा’ ति ॥

*सुत्तसङ्गहो

20

सत्तविसेकनिपातं, दुक्कं’ वावीससुत्तसङ्गहितं ।
समपञ्चासमथतिकं, तेरस चतुक्कं च इति यमिदं ॥
द्विदसुत्तरसुत्तसते, सङ्गायित्वा समादहिंसु’ पुरा ।
अरहन्तो चिरट्ठितिया, तमाहु नामेन इतिवुत्तं ति ॥

इतिवुत्तकपालि निट्ठिता ।

—:०:—

१. अनूपयो—सी०; अनूपमो—स्या०, रो०। २-२. सब्बे—सी०, स्या०, रो०। ३. फुट्ठस्स—सी०, स्या०, रो०। ४. ब्राह्मण चत्तारि—सी०; ब्राह्मणाचत्तारि—स्या०; ब्राह्मणा चत्तारि—रो०। ५. कुहनापुरिसा—स्या०, रो०। ६. चरं—स्या०, रो०। ७. तेदसा—रो०। ८. दुक्कं—सी०। ९. समादहंसु—स्या०। *रो० पोत्यके न दिस्सति ।

सुत्तपिटके
खुइकनिकाये
सुत्तनिपातो

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

सुत्तनिपातपालि

१. उरगवग्गो

१. उरगसुत्तं

१. यो' उप्पत्तितं विनेति कोधं,
विसटं' सप्पविसं व ओसधेहि' ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं' पुराणं ॥

B. 279,
R. 1

२. यो रागमुदच्छिदा असेसं,
भिसपुप्फं' व सरोरुहं विगय्ह ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

5

३. यो तण्हमुदच्छिदा असेसं,
सरितं सीघसरं विसोसयित्वा' ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

10

४. यो मानमुदब्बधी असेसं,
नळसेतुं व सुदुब्बलं महोघो ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

B. 280

15

१. यो वे-स्या० । २. विसतं-सी०, रो० । ३. ओसधेहि-स्या० । ४. जिण्णमिवत्तचं-
सी०, स्या०, रो० । ५. भिसपुप्फं-स्या० । ६. विसोसयित्वा-सी० ।

R. 2

५. यो नाज्झगमा भवेसु सारं,
विचिनं पुप्फमिव^१ उदुम्बरेसु ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

5

६. यस्सन्तरतो न सन्ति कोपा,
इतिभवाभवतं च वीतिवत्तो ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

10

७. यस्स वितक्का विधूपिता,
अज्झत्तं सुविकप्पिता असेसा ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

15

८. यो नाच्चसारी न पच्चसारी,
सब्बं अच्चगमा^२ इमं पपञ्चं ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

20

९. यो नाच्चसारी न पच्चसारी,
सब्बं वितथमिदं ति अत्वा^३ लोके ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

१०. यो नाच्चसारी न पच्चसारी,
सब्बं वितथमिदं ति वीतलोभो ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

B. 281 25

११. यो नाच्चसारी न पच्चसारी,
सब्बं वितथमिदं ति वीतरागो ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

१२. यो नाच्चसारी न पच्चसारी,
सब्बं वितथमिदं ति वीतदोसो !
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

१३. यो नाच्चसारी न पच्चसारी,
सब्बं वितथमिदं ति वीतमोहो ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

5

१४. यस्सानुसया न सन्ति केचि,
मूला^१ अकुसला समूहतासे ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

10

१५. यस्स दरथजा न सन्ति केचि,
ओरं आगमनाय पच्चयासे ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

R. 3

15

१६. यस्स वनथजा न सन्ति केचि,
विनिबन्धाय भवाय हेतुकप्पा ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

20

१७. यो नीवरणे पहाय पञ्च,
अनीघो^२ तिण्णकथङ्कथो विसल्लो ।
सो भिक्खु जहाति ओरपारं,
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं ॥

२. धनियसुत्तं

१८. "पक्कोदनो दुद्धखीरोहमस्मि, (इति धनियो गोपो)
अनुतीरे महिया समानवासो ।

25 B. 282

छन्ना कुटि आहितो गिनि,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

१९. "अक्कोधनो विगतखिलोहमस्मि, (इति भगवा)
अनुतीरे महियेकरत्तिवासो ।
विवटा कुटि निब्बुतो गिनि,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥

२०. "अन्धकमकसा न विज्जरे, (इति धनियो गोपो)
कच्छे रुब्भतिणे चरन्ति गावो ।
बुद्धिं पि सहेय्युमागतं,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

२१. "बद्धा' हि' भिसी सुसङ्खता, (इति भगवा)
तिण्णो पारगतो विनेय्य ओघं ।
अत्थो भिसिया न विज्जति,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

२२. "गोपी मम अस्सवा अलोला, (इति धनियो गोपो)
दीघरत्तं संवासिया मनापा ।
तस्सा न सुणामि किञ्चि पापं,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

२३. "चित्तं मम अस्सवं विमुत्तं, (इति भगवा)
दीघरत्तं परिभावितं सुदन्तं ।
पापं पन मे न विज्जति,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

२४. "अत्तवेतनमतोहमस्मि", (इति धनियो गोपो)
पुत्ता च मे समानिया अरोगा ।
तेसं न सुणामि किञ्चि पापं,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

२५. "नाहं भतकोस्मि कस्सचि, (इति भगवा)
निब्बिट्ठेन चरामि सब्बलोके ।

अथो भतिया न विज्जति,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

२६. "अत्थि वसा अत्थि धेनुपा, (इति धनियो गोपो)
गोधरणियो पवेणियो पि अत्थि ।
उसभो पि गवम्पतीध^१ अत्थि,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

5

२७. "नत्थि वसा नत्थि धेनुपा, (इति भगवा)
गोधरणियो पवेणियो पि नत्थि ।
उसभो पि गवम्पतीध नत्थि,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

10

२८. "खीला^२ निखाता असम्पवेधी^३, (इति धनियो गोपो)
दामा मुञ्जमया नवा सुसण्ठाना ।
न हि सक्खिन्ति धेनुपा पि छेत्तुं,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

R. 5

२९. "उसभोरिव छेत्वा^४ बन्धनानि, (इति भगवा)
नागो पूतिलतं व दालयित्वा ।
नाहं पुनुपेस्सं गवभसेय्यं,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव" ॥

15

३०. निन्नं च थलं च पूरयन्तो,
महामेधो पवस्सि^५ तावदेव ।
सुत्वा देवस्स वस्सतो,
इममत्थं धनियो अभासथ ॥

20

३१. "लाभा^६ वत नो अनप्पका,
ये मयं भगवन्तं अद्दसाम ।
सरणं तं उपेम चक्खुम,
सत्था नो होहि तुवं^७ महामुनि ॥

B. 284

25

१. गवम्पती च - स्या० रो० । २. खीला - म० । ३. असम्पवेदी - स्या० । ४. छेत्वा - रो० । ५. पावस्सि - स्या०, रो० । ६. लाभो - सी० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि ।

३२. “गोपी च अहं च अस्सवा,
ब्रह्मचरियं सुगते चरामसे ।
जातिमरणस्स पारगू,
दुक्खस्सन्तकरा भवामसे” ॥

5

३३. “नन्दति पुत्तेहि पुत्तिमा, (इति मारो पापिमा)
गोमा^१ गोहि तथेव नन्दति ।
उपधी हि नरस्स नन्दना,
न हि सो नन्दति यो निरूपधी” ॥

10

३४. “सोचति पुत्तेहि पुत्तिमा, (इति भगवा)
गोमा गोहि तथेव सोचति ।
उपधी हि नरस्स सोचना,
न हि सो सोचति यो निरूपधी” ति ॥

३. खग्गविसाणसुत्तं

R. 6

३५. सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं,
अविहेठयं अञ्जतरं पि तेसं ।
न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहायं,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

15

B. 285

३६. संसग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा,
स्नेहन्वयं दुक्खमिदं प्होति ।
आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

20

३७. मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो,
हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तो ।
एतं भयं सन्थवे^२ पेक्खमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

१. पारगा—सी०, स्या०, रो० । २. गोमिको—सी०, रो०; गोपिको—स्या० । ३. निरूपधी—सी० । ४. सन्थवे—स्या० ।

३८. वंसो विसालो व यथा विसत्तो,
पुत्तेसु दारेसु च या अपेक्खा^१ ।
वंसक्कलीरो^२ व असज्जमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥
३९. मिगो अरञ्जम्हि यथा अवद्धो^३,
येनिच्छकं गच्छति गोचराय ।
विञ्जू नरो सेरितं पेक्खमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 5
४०. आमन्तना होति सहायमज्जे,
वासे ठाने गमने चारिकाय ।
अनभिज्झितं सेरितं पेक्खमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 10
४१. खिड्डा रती होति सहायमज्जे,
पुत्तेसु च विपुलं होति पेमं ।
पियविप्पयोगं विजिगुच्छमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 15 R. 7
४२. चातुद्दिसो अप्पटिघो च होति,
सन्नुस्समानो इतरीतरेन ।
परिस्सयानं सहिता अछम्भी,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ B. 286 20
४३. दुस्सङ्गहा पव्वजिता पि एके,
अथो गहट्टा घरमावसन्ता ।
अप्पोस्सुक्को^४ परपुत्तेसु हुत्वा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥
४४. ओरोपयित्वा गिहिब्बञ्जनानि^५,
सञ्छिन्नपत्तो^६ यथा कोविळारो । 25

१. अपेक्खा—सी०, रो० । २. वंसक्कलीरो—सी०; वंसाक्कलीरो—स्या०, रो० । ३. अवद्धो—स्या० । ४. अप्पोस्सुक्को—स्या० । ५. गिहिब्बञ्जनानि—सी०, रो० । ६. संसीन-पत्तो—सी०, रो० ।

छेत्वान वीरो^१ गिहिवन्धनानि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

४५. सचे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारिधीरं ।
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि,
चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा^२ ॥

४६. नो चे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारिधीरं ।
राजा व रट्ठं विजितं पहाय,
एको चरे मातङ्गरञ्जे^३ व नागो^४ ॥

४७. अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं,
सेट्ठा समा सेवितब्बा सहाया ।
एते अलद्धा अनवज्जभोजी,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

४८. दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानि,
कम्मरपुत्तेन सुनिट्ठितानि ।
सङ्खट्टमानानि दुवे भुजस्मि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

४९. एवं दुतियेन^५ सहा ममस्स,
वाचाभिलापो अभिसज्जना वा ।
एतं भयं आयतिं^६ पेक्खमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

५०. कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा,
विरूपरूपेन मथेन्ति चित्तं ।
आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

१. धीरो-स्या० । २. सतिमा-स्या० । ३-३. खग्गविसाणकप्पो-सी०, रो० ।

४. दुतीयेन-म० । ५. आयति-स्या० ।

५१. ईती च गण्डो च उपद्वो च,
रोगो च सल्लं च भयं च मेतं ।
एतं भयं कामगुणेषु दिस्वा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥
५२. सीतं च उण्हं च खुदं पिपासं,
वातातपे ङंससरीसपे^१ च ।
सब्बानिपेतानि अभिसम्भवित्वा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 5
५३. नागो व यूथानि विवज्जयित्वा,
सञ्जातखन्धो^२ पदुमी उल्लारो ।
यथाभिरन्तं विहरं^३ अरञ्जे,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 10
५४. अट्टानतं सङ्गणिकारतस्स,
यं फस्सये^४ सामयिकं विमुत्तिं ।
आदिच्चवन्धुस्स वचो निसम्म,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 15
५५. दिट्ठीविसूकानि उपातिवत्तो,
पत्तो नियामं पटिलद्धमगो ।
उप्पन्नआणोमिह अनञ्जनेय्यो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ R. 9
20
५६. निल्लोलुपो निक्कुहो निप्पिपासो,
निम्मक्खो निद्धन्तकसावमोहो ।
निरासयो सब्बलोके भवित्वा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ B. 288
५७. पापं सहायं परिवज्जयेथ,
अनत्थदस्सि विसमे निविट्ठं ।
सयं न सेवे पसुतं पमत्तं,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 25

१. ङंससिरिसपे—सी०, स्या०, रो० । २. सञ्जातक्खन्धो—स्या० । ३. विहरे—
सी० । ४. फुस्सये—स्या० ।

५८. बहुस्सुतं धम्मधरं भजेथ,
मित्तं उळारं पटिभानवन्तं ।
अञ्जाय अत्थानि विनेय्य कङ्खं,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
५९. खिड्डं रतिं कामसुखं च लोके,
अनलङ्कुरित्वा अनपेक्खमानो ।
विभूसनट्टाना विरतो सच्चवादी,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
६०. पुत्तं च दारं पितरं च मातरं,
धनानि धञ्जानि च बन्धवानि^१ ।
हित्वान कामानि यथोधिकानि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
६१. सङ्गो एसो परित्तमेत्थ सोख्यं,
अप्पस्सादो दुक्खमेत्थ भिय्यो ।
गळो^२ एसो इति ब्रत्वा मुतीमा^३,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
६२. सन्दालयित्वान संयोजनानि,
जालं व^४ भेत्वा^५ सलिलम्बुचारी ।
अग्गी व दड्डुं अनिवत्तमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
६३. ओक्खित्तचक्खू^६ न च पादलोलो,
गुत्तिन्द्रियो रक्खित्तमानसानो ।
अनवस्सुतो अपरिडय्हमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
६४. ओहारयित्वा गिहिब्यञ्जनानि,
सञ्छन्नपत्तो^७ यथा पारिछत्तो ।

१. बन्धवानि च-रो० । २. गण्डो-स्या० । ३. मतिमा-स्या०; मुतिमा-सी० ।
४. सी० पोत्थके नत्वि । ५. छेत्वा-स्या० । ६. ओक्खित्तचक्खु-स्या० । ७. सञ्छन्नपत्तो-
सी०, स्या०, रो० ।

कासायवत्थो अभिनिक्खमित्वा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

६५. रसेसु गेधं अकरं अलोलो,
अनञ्जपोसी सपदानचारी ।
कुले कुले अप्पटिबद्धचित्तो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

5

६६. पहाय पञ्चावरणानि चेतसो,
उपक्विलेसे व्यपनुज्ज^१ सव्वे ।
अनिस्सितो छेत्वा^२ सिनेहदोसं,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

10

६७. विपिट्टिकत्वान सुखं दुखं^३ च,
पुव्वे व च सोमनस्सदोमनस्सं ।
लद्धानुपेक्खं समथं विसुद्धं,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

६८. आरद्धविरियो परमत्थपत्तिया,
अलीनचित्तो अकुसीतवृत्ति ।
दळ्हनिक्कमो थामवलूपपन्नो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

15

R. 11

६९. पटिसल्लानं ज्ञानमरिञ्चमानो,
धम्मेसु निच्चं अनुधम्मचारी ।
आदीनवं सम्मसिता भवेसु,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

20

७०. तण्हक्खयं पत्थयमप्पमत्तो,
अनेळमूगो^४ सुतवा सतीमा^५ ।
सङ्खातधम्मो नियतो पधानवा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

B. 290

25

१. व्यपनुज्ज - सी०, रो० । २. छेत्व - म० । ३. दुक्खं - स्या० । ४. अनेळमूगो -
स्या०, रो० । ५. सतिमा - स्या० ।

5
10
15
R. 12
20
B. 291

७१. सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो,
वातो व जालम्हि असज्जमानो ।
पदुमं व तोयेन अलिप्पमानो^१,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
७२. सीहो यथा दाठबली^२ पसय्ह,
राजा मिगानं अभिभुय्य चारी ।
सेवेथ पन्तानि सेनासनानि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
७३. मेत्तं उपेक्खं करुणं विमुत्ति^३,
आसेवमानो मुदितं च काले ।
सब्बेन लोकेन अविरुज्झमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
७४. रागं च दोसं च पहाय मोहं,
सन्दालयित्वान संयोजनानि ।
असन्तसं जीवितसङ्खयम्हि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥
७५. भजन्ति सेवन्ति च कारणत्था,
निक्कारणा दुल्लभा अज्ज मित्ता ।
अत्तट्ठपञ्चा^४ असुची मनुस्सा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

४. कसिभारद्वाजसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा मगधेसु विहरति दक्खिणा-
गिरिस्मि एकनाळायं ब्राह्मणगामे । तेन खो पन समयेन कसिभार-
द्वाजस्स ब्राह्मणस्स पञ्चमत्तानि नङ्गलसतानि पयुत्तानि होन्ति
वप्पकाले । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
येन कसिभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो तेनुपसङ्कमि । तेन खो

१. अलिप्पमानो - सी०, स्या०, रो० । २. दाठाबली - सी० । ३. विमुत्तं - स्या० ।
४. अत्तट्ठपञ्चा - स्या० ।

पन समयेन कसिभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स परिवेसना वत्तति। अथ खो भगवा येन परिवेसना तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि।

अद्दसा खो कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं पिण्डाय ठितं। दिस्वान भगवन्तं एतदवोच—“अहं खो, समण, कसामि च वपामि” ५
च; कसित्वा च वपित्वा च भुञ्जामि। त्वं पि, समण, कसस्सु च वपस्सु च; कसित्वा च वपित्वा च भुञ्जस्सु” ति।

“अहं पि खो, ब्राह्मण, कसामि च वपामि च; कसित्वा च वपित्वा च भुञ्जामी” ति।

“न खो पन मयं” पस्साम भोतो गोतमस्स युगं वा नङ्गलं वा १०
फालं वा पाचनं वा बलिबद्धे वा; अथ च पन भवं गोतमो एवमाह—
‘अहं पि खो, ब्राह्मण, कसामि च वपामि च; कसित्वा च वपित्वा
च भुञ्जामी’” ति।

R. 13

अथ खो कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं गाथाय अज्झ-
भासि—

15

७६. “कस्सको पटिजानासि, न च पस्साम ते कसिं।
कसिं नो पुच्छितो ब्रूहि, यथा जानेमु ते कसिं” ॥

७७. “सद्धा बीजं तपो वुट्ठि, पञ्जा मे युगनङ्गलं।
हिरी ईसा मनो योत्तं, सति मे फालपाचनं ॥

७८. “कायगुत्तो वचीगुत्तो, आहारे उदरे यतो।
सच्चं करोमि निदानं,” सोरच्चं मे पमोचनं ॥

20

७९. “विरियं मे धुरधोरय्हं, योगक्खेमाधिवाहनं।
गच्छति अनिवत्तन्तं, यत्थ गन्त्वा न सोचति ॥

८०. “एवमेसा कसी” कट्ठा, सा होति अमतप्फला।

B. 292

एतं कसिं कसित्वान, सब्बदुक्खा पमुच्चती” ति ॥ 25

१. वपामि—स्या०। २. भुञ्जाही—स्या०। ३. मयं समण—स्या०। ४. पापनं—
स्या०। ५. बलिबद्धे—सी०, रो०; बलिबद्धे—स्या०। ६. हिरि—सी०। ७. निदानं—स्या०।
८. वीरियं—म०। ९. एवं मेसा—स्या०। १०. कसि—स्या०। ११. पमुच्चती—स्या०।
खु० १-३६

अथ खो कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो महत्तिया कंसपातिया पायसं^१ वड्ढेत्वा^२ भगवतो उपनामेसि - “भुञ्जतु भवं गोतमो पायसं । कस्सको भवं; यं हि भवं गोतमो अमतप्फलं^३ कसिं कसती” ति ।

८१. “गाथाभिगीतं मे अभोजनेय्यं,
सम्पस्सतं ब्राह्मण नेस धम्मो ।
गाथाभिगीतं पनुदन्ति बुद्धा,
धम्मे सती ब्राह्मण वुत्तिरेसा ॥

८२. “अञ्जेन च केवलिनं महेसिं,
खीणासवं कुक्कुच्चवूपसन्तं^४ ।
अन्नेन पानेन उपट्ठहस्सु,
खेत्तं हि तं पुञ्जपेक्खस्स^५ होती” ति ॥

“अथ कस्स चाहं भो गोतम, इमं पायसं दम्मी” ति ?

“न ख्वाहं^६ तं, ब्राह्मण, पस्सामि सदेवके लोके समारके सन्नह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय, यस्स^७ सो पायसो भुत्तो सम्मा परिणामं गच्छेय्य, अञ्जत्र तथागतस्स वा तथागतसाव-
कस्स वा । तेन हि त्वं, ब्राह्मण, तं पायसं अप्पहरिते वा छड्ढेहि अप्पाणके वा उदके ओपिलापेही” ति ।

अथ खो कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो तं पायसं अप्पाणके उदके ओपिलापेसि । अथ खो सो पायसो उदके पक्खित्तो चिच्चिटायति चिटिचिटायति सन्धूपायति^८ सम्पधूपायति । सेय्यथापि नाम फालो^९ दिवससन्तत्तो^{१०} उदके पक्खित्तो चिच्चिटायति चिटिचिटायति सन्धूपायति सम्पधूपायति; एवमेव सो पायसो उदके पक्खित्तो चिच्चिटायति चिटिचिटायति सन्धूपायति सम्पधूपायति ।

अथ खो कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो संविग्गो लोमहट्ठजातो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा

१. पायसं - स्या०, रो०; सी० पोत्यके नत्वि । २. संवड्ढेत्वा - सी० । ३. अमत-फलं - सी०, रो० । ४. कुक्कुच्चवूपसन्तं - सी०, रो० । ५. पुञ्जपेक्खस्स - सी०, रो० । ६. ख्वाहं - सी० । ७. येन - स्या० । ८. सन्धूमायति - स्या० । ९-९. अयोगुलो दिवससन्तत्तो - स्या०; ० दिवससन्तत्तो - म० ।

भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम !
 सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा
 विवरेय्य, मूब्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं
 धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती^१ ति; एवमेवं भोता^२ गोतमेन
 अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एसाहं भवन्तं^३ गोतमं सरणं 5
 गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च, * लभेय्याहं भोतो गोतमस्स सन्तिके
 पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं” ति।

अलत्थ खो कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो सन्तिके पब्बज्जं,
 अलत्थ उपसम्पदं। अचिरूपसम्पन्नो खो पनायस्मा भारद्वाजो एको
 वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्स- 10
 त्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा^४ अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं —
 ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उप-
 सम्पज्ज विहासि। “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं,
 नापरं इत्थत्ताया” ति अब्भज्जासि। अज्जतरो च^५ पनायस्मा
 भारद्वाजो अरहत्तं अहोसी ति। 15

५. चुन्दसुत्तं

८३. “पुच्छामि मुनिं पट्ठतपज्जं, (इति चुन्दो कम्मरपुत्तो)
 बुद्धं धम्मस्सामि वीततण्हं।
 द्विपदुत्तमं^६ सारथीनं पवरं,
 कति लोके समणा तदिद्ध ब्रूहि” ॥

८४. “चतुरो समणा न^१ पञ्चमत्थि (चुन्दो ति भगवा) 20 R. 16
 ते ते आविकरोमि सक्खिपुट्ठो।
 मग्गजिनो मग्गदेसको च,
 मग्गे जीवति यो च मग्गदूसी” ॥

१. दक्खन्ती — सी०, रो०। २. भो — सी०। ३. भगवन्तं — सी०, रो०। * उपासकं
 मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ति — अयं पाठो स्या० पोत्यके एव अधिको
 दिस्सति। ४. आगारस्मा — स्या०। ५. च खो — सी०, रो०; खो — स्या०। ६. द्विपदुत्तमं —
 सी०, स्या०, रो०। ७. स्या० पोत्यके नत्थि।

B. 294

८५. “कं मग्गजिनं वदन्ति बुद्धा, (इति चुन्दो कम्मरपुत्तो)
मग्गक्खायी' कथं' अतुल्यो होति ।
मग्गे जीवति मे ब्रूहि पुट्ठो,
अथ मे आविकरोहि मग्गदूसि” ॥

5

८६. “यो तिण्णकथङ्कथो विसल्लो,
निब्बानाभिरतो अनानुगिद्धो' ।
लोकस्स सदेवकस्स नेता,
तादिं मग्गजिनं वदन्ति बुद्धा ॥

10

८७. “परमं परमं ति योध अत्वा,
अक्खाति विभजते' इधेव धम्मं ।
तं कङ्खच्छिदं' मुनिं अनेजं,
दुतियं भिक्खुनमाहु मग्गदेसि ॥

15

८८. “यो धम्मपदे सुदेसिते,
मग्गे जीवति सञ्जतो सतीमा ।
अनवज्जपदानि सेवमानो,
ततियं भिक्खुनमाहु मग्गजीवि ॥

20

८९. “छदनं कत्वान सुव्वतानं,
पक्खन्दी कुलदूसको पगव्वभो ।
मायावी असञ्जतो पलापो,
पतिरूपेन' चरं' स मग्गदूसी ॥

R. 17

25

९०. “एते च पटिविज्झि यो गहट्ठो,
सुतवा अरियसावको सपञ्जो ।
सव्वे नेतादिसा ति अत्वा,
इति दिस्वा न हापेति तस्स सद्धा ।
कथं हि दुट्ठेन असम्पदुट्ठं,
सुद्धं असुद्धेन समं करेय्या' ति ॥

१-१. मग्गज्जायी-स्या०; मग्गज्जायी कथं-रो० । २. अननुगिद्धो-सी० । ३. विभजति-सी०, स्या०, रो० । ४. कङ्खच्छिदं-सी०; कङ्खच्छिदं-स्या०, रो० । ५-५. पतिरूपेन च परं-स्या० ।

६. पराभवसुत्तं

एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय
रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।
एकमन्तं ठिता खो सा देवता भगवन्तं गाथाय अज्झभासि—

B. 295

९१. “पराभवन्तं पुरिसं, मयं पुच्छाम गोतम’ ।
भगवन्तं पुट्ठुमागम्म, किं पराभवतो मुखं” ॥

९२. “सुविजानो भवं होति, सुविजानो पराभवो ।
धम्मकामो भवं होति, धम्मदेस्सी पराभवो” ॥

९३. “इति हेतं विजानाम, पठमो सो पराभवो ।
दुतियं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

10

९४. “असन्तस्स पिया होन्ति, सन्ते न कुस्ते पियं ।
असतं धम्मं रोचेति, तं पराभवतो मुखं” ॥

R. 18

९५. “इति हेतं विजानाम, दुतियो सो पराभवो ।
ततियं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

15

९६. “निदासीली सभासीली, अनुट्ठाता च यो नरो ।
अलसो कोधपञ्जाणो, तं पराभवतो मुखं” ॥

९७. “इति हेतं विजानाम, ततियो सो पराभवो ।
चतुत्थं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

९८. “यो मातरं पितरं वा, जिण्णकं गतयोब्बनं ।
पहु सन्तो न भरति, तं पराभवतो मुखं” ॥

20

९९. “इति हेतं विजानाम, चतुत्थो सो पराभवो ।
पञ्चमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

१००. “यो ब्राह्मणं समणं वा, अञ्जं वा पि वनिब्बकं ।
मुसावादेन वञ्चेति, तं पराभवतो मुखं” ॥

25

१. गोतमं—सी०, स्या०, रो० । २. भवन्तं—स्या० । ३. दुविजानो—स्या० । ४.
मातरं वा—सी०, स्या०, रो० । ५. ब्राह्मणं वा—सी०, स्या०, रो० ।

B. 296

१०१. “इति हेतं विजानाम, पञ्चमो सो पराभवो ।
छट्ठमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

R. 19

१०२. “पहूतवित्तो^१ पुरिसो, सहिरञ्जो सभोजनो ।
एको भुञ्जति सादूनि, तं पराभवतो मुखं” ॥

5

१०३. “इति हेतं विजानाम, छट्ठमो सो पराभवो ।
सत्तमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

१०४. “जातित्थद्धो^२ धनत्थद्धो, गोत्तत्थद्धो^३ च यो नरो ।
सञ्जातिं^४ अतिमञ्जेति, तं पराभवतो मुखं” ॥

10

१०५. “इति हेतं विजानाम, सत्तमो सो पराभवो ।
अट्ठमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

१०६. “इत्थिधुत्तो सुराधुत्तो, अक्खधुत्तो च यो नरो ।
लद्धं लद्धं विनासेति, तं पराभवतो मुखं” ॥

१०७. “इति हेतं विजानाम, अट्ठमो सो पराभवो ।
नवमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

15

१०८. “सेहि दारेहि असन्तुट्ठो, वेसियासु पदुस्सति^५ ।
दुस्सति^६ परदारेसु, तं पराभवतो मुखं” ॥

१०९. “इति हेतं विजानाम, नवमो सो पराभवो ।
दसमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

R. 20

११०. “अतीतयोव्वनो पोसो, आनेति तिम्बरुत्थिनि ।
तस्सा इस्सा न सुपतिं, तं पराभवतो मुखं” ॥

20

१११. “इति हेतं विजानाम, दसमो सो पराभवो ।
एकादसमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

११२. “इत्थि^७ सोण्डि विकिरणि, पुरिसं वा पि तादिसं ।
इस्सरियस्मि ठपेति^८, तं पराभवतो मुखं” ॥

१. पहूतवित्तो—स्या० । २-२. जातियद्धो धनयद्धो गोत्तयद्धो—स्या० । ३. सं-
जातिं—रो० । ४. पदुस्सति—सी०, रो० । ५. दुस्सति—सी०, रो० । ६. इत्थि—रो० ।
७. ठपेति—सी०, रो० ।

११३. “इति हेतं विजानाम, एकादसमो सो पराभवो ।
द्वादसमं भगवा ब्रूहि, किं पराभवतो मुखं” ॥

B. 297

११४. “अप्पभोगो महातण्हो, खत्तिये जायते कुले ।
सो च रज्जं पत्थयति, तं पराभवतो मुखं” ॥

११५. “एते पराभवे लोके, पण्डितो समवेक्खिय ।
अरियो दस्सनसम्पन्नो, स लोकं भजते सिवं” ति ॥

5

७. वसलसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा
पत्तचीवरमादाय सावत्थि^१ पिण्डाय पाविसि । तेन खो पन समयेन
अग्गिकभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स निवेसने अग्गि पज्जलितो होति आहुति 10
पग्गहिता । अथ खो भगवा सावत्थियं सपदानं पिण्डाय चरमानो येन
अग्गिकभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि ।

R. 21

अदसा खो अग्गिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं दूरतो व आग-
च्छन्तं । दिस्वान भगवन्तं एतदवोच — “तत्रेव^२, मुण्डक, तत्रेव, सम-
णक, तत्रेव, वसलक, तिट्ठाही” ति ।

15

एवं वुत्ते, भगवा अग्गिकभारद्वाजं ब्राह्मणं एतदवोच —
“जानासि पन त्वं, ब्राह्मण, वसलं वा वसलकरणे वा धम्मे” ति ?

“न ख्वाहं, भो गोतम, जानामि वसलं वा वसलकरणे वा
धम्मे; साधु मे भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु, यथाहं जानेय्यं वसलं
वा वसलकरणे वा धम्मे” ति । “तेन हि, ब्राह्मण, सुणाहि, साधुकं 20
मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति । “एवं, भो” ति खो अग्गिक-
भारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

११६. “कोधनो उपनाही च, पापमक्खी च यो नरो ।
विपन्नदिट्ठि मायावी, तं जञ्जा वसलो इति ॥

B. 298

R. 22

5

10

15

R. 23

20

B. 299

११७. "एकजं वा द्विजं" वा पि, योध पाणं^१ विहिंसति^२ ।
यस्स पाणे दया नत्थि, तं जञ्जा वसलो इति ॥
११८. "यो हन्ति परिरुन्धति"^३, गामानि निगमानि च ।
निग्गाहको समञ्जातो, तं जञ्जा वसलो इति ॥
११९. "गामे वा यदि वा रञ्जे, यं परेसं ममायितं ।
थेय्या अदिन्नमादेति"^४, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२०. "यो हवे इणमादाय, चुज्जमानो" पलायति ।
न हि ते इणमत्थी ति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२१. "यो वे किञ्चिक्खकम्यता, पन्थस्मि वजन्तं" जनं ।
हन्त्वा" किञ्चिक्खमादेति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२२. "अत्तहेतुं परहेतु, धनहेतु च यो नरो ।
सक्खिपुट्ठो मुसा ब्रूति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२३. "यो जातीनं सखीनं" वा, दारेसु पटिदिस्सति"^५ ।
साहसा सम्पियेन वा, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२४. "यो मातरं पितरं वा, जिण्णकं गतयोब्बनं ।
पहु सन्तो न भरति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२५. "यो मातरं पितरं वा, भातरं भगिनिं ससुं ।
हन्ति रोसेति वाचाय, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२६. "यो अत्थं पुच्छितो सन्तो, अनत्थमनुसासति ।
पटिच्छन्नेन मन्तेति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२७. "यो कत्वा पापकं कम्मं, मा मं जञ्जा ति इच्छति ।
यो पटिच्छन्नकम्मन्तो, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१२८. "यो वे परकुलं गत्वा, भुत्वान" सुचिभोजनं ।
आगतं नप्पटिपूजेति"^६, तं जञ्जा वसलो इति ॥

१. दिजं-रो० । २-२. पाणानि हिंसति-सी० । ३. उपरुन्धेति-स्या० । ४. अदिन्नं आदियति-सी०, रो०; अदिन्नं आनेति-स्या० । ५. भुज्जमानो-स्या० । ६. वजन्तं-सी०, स्या०, रो० । ७. हन्ता-स्या० । ८. यो अत्तहेतु-सी०, स्या०, रो० । ९. सखानं-सी०, रो० । १०. पतिदिस्सति-सी०, रो० । ११. भुत्वा च-स्या० । १२. नप्पटि-पूजेति-सी०, रो० ।

१२९. “यो ब्राह्मणं समणं वा, अञ्जं वा पि वनिव्वकं ।
मुसावादेन वञ्चेति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१३०. “यो ब्राह्मणं समणं वा, भत्तकाले उपट्ठिते ।
रोसेति वाचा न च देति, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१३१. “असतं योध पब्रूति, मोहेन पलिगुण्ठितो । 5
किञ्चिक्खं निजिगीसानो’, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१३२. “यो चत्तानं समुक्कंसे, परे’ च मवजानाति’ ।
निहीनो सेन मानेन, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१३३. “रोसको कदरियो च, पापिच्छो मच्छरी सठो । R. 24
अहिरिको अनोत्तप्पी’, तं जञ्जा वसलो इति ॥ 10
१३४. “यो बुद्धं परिभासति, अथ वा तस्स सावकं ।
परिव्वाजं’ गहट्ठं वा, तं जञ्जा वसलो इति ॥
१३५. “यो वे अनरहं’ सन्तो, अरहं पटिजानाति’ ।
चोरो सब्रह्मके लोके, एसो’ खो वसलाधमो ॥
१३६. “एते खो वसला वुत्ता, मया येते’ पकासिता । 15
न जच्चा वसलो होति, न जच्चा होति ब्राह्मणो ।
कम्मुना’ वसलो होति, कम्मुना होति ब्राह्मणो ॥
१३७. “तदमिना पि जानाथ, यथामेदं निदस्सनं ।
चण्डालपुत्तो सोपाको, मातङ्गो इति विस्सुतो ॥
१३८. “सो यसं’ परमं पत्तो’, मातङ्गो यं सुदुल्लभं । 20 B. 300
आगच्छुं’ तस्सुपट्ठानं, खत्तिया ब्राह्मणा बहू ॥
१३९. “देवयानं’ अभिरुह्’’, विरजं सो महापथं ।
कामरागं विराजेत्वा, ब्रह्मलोकूपगो अहु । R. 25
न नं जाति निवारेसि, ब्रह्मलोकूपपत्तिया ॥

१. निजिगिंसानो—सी०, स्या०, रो०। २-२. परञ्चमवजानति—सी०, रो०; ०
अवजानति—स्या०। ३. अनोत्तापी—सी०, रो०। ४. परिव्वाजकं—स्या०। ५. अनरहा—
सी०, रो०। ६. पटिजानति—सी०, स्या०, रो०। ७. एस—रो०। ८. येवो—सी०; वो
ये—रो०। ९. कम्मुना—सी०, रो०। १०-१०. यसप्परमप्पत्तो—स्या०। ११. अगच्छुं—सी०,
स्या०, रो०। १२-१२. सो देवयामारुह—सी०, रो०; सो देवयानं—स्या०।

१४०. “अज्झायककुले^१ जाता, ब्राह्मणा मन्तवन्धवा^२ ।
ते च पापेसु कम्मेसु, अभिण्हमुपदिस्सरे ॥

१४१. “दिट्ठेव धम्मे गारय्हा, सम्पराये च दुग्गति^३ ।
न ने^४ जाति निवारेति, दुग्गच्चा^५ गरहाय वा ॥

१४२. “न जच्चा वसलो होति, न जच्चा होति ब्राह्मणो ।
कम्मुना वसलो होति, कम्मुना होति ब्राह्मणो” ति ॥

एवं वुत्ते, अग्गिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच-
“अभिव्वकन्तं, भो गोतम ... पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु
अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

८. मेत्तसुत्तं

१४३. करणीयमत्थकुसलेन,
यन्तं^६ सन्तं पदं अभिसमेच्च ।
सक्को उजू च सुहुजू^७ च,
सूवचो चस्स मुदु अनतिमानी ॥

१४४. सन्तुस्सको च सुभरो च,
अप्पकिच्चो च सल्लहुकवुत्ति ।
सन्तिन्द्रियो च निपको च,
अप्पगब्भो कुलेस्वननुगिद्धो ॥

१४५. न च खुदं समाचरे^८ किञ्चि,
येन विञ्जू परे उपवदेय्युं ।
सुखिनो वा^९ खेमिनो होन्तु,
सब्बे^{१०} सत्ता^{१०} भवन्तु सुखितत्ता ॥

१४६. ये केचि पाणभूतत्थि,
तसा वा थावरा वनवसेसा ।

१. अज्झायिककुले-स्या० । २. मन्तवन्धुनो-सी० । ३. दुग्गतिं-सी० । ४. ते-
सी० । ५. दुग्गत्या-म० । ६. यन्त-म० । ७. सूजू-सी०, रो० । ८. खुद्माचरे-म० ।
९. व-म० । १०-१०. सब्बसत्ता-म० ।

दीघा वा ये महन्ता^१ वा,
मज्झिमा रस्सका अणुकथूला ॥

१४७. दिट्ठा वा ये च^२ अदिट्ठा,
ये च दूरे वसन्ति अविदूरे ।
भूता वा^३ सम्भवेसी वा,
सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता ॥

5

१४८. न परो परं निकुब्बेथ,
नातिमज्जेथ कत्थचि नं^४ कच्चि^५ ।
व्यारोसना^६ पटिघसज्जा,
नाज्जमज्जस्स दुक्खमिच्छेय्य ॥

10

१४९. माता यथा नियं पुत्तं,
आयुसा एक पुत्तमनुरक्खे ।
एवं पि सब्बभूतेसु,
मानसं भावये अपरिमाणं ॥

१५०. मेत्तं च सब्बलोकस्मि,
मानसं भावये अपरिमाणं ।
उद्धं अधो च तिरियं च,
असम्बाधं अवेरमसपत्तं ॥

15 R. 27

१५१. तिट्ठं चरं निसिन्नो वा,
सयानो वा^७ यावतास्स विगतमिद्धो^८ ।
एतं सति अधिट्ठेय्य,
ब्रह्ममेतं विहारमिधमाहु ॥

B. 302

20

१५२. दिट्ठि च अनुपग्गम्म,
सीलवा दस्सनेन सम्पन्नो ।
कामेसु विनेय्य^९ गेधं,
न हि जातुगव्वसेय्यं पुनरेती ति ॥

25

१. महान्ता-सी०; व महन्ता-म०। २. व-म०। ३. व-म०। ४. न-म०। ५. किञ्चि-
-स्या०। ६. व्यारोसना-रो०। ७. म० पोत्यके नत्थि। ८. वितमिद्धो-म०। ९. विनय-म०।

९. हेमवतसुत्तं

१५३. “अज्ज पन्नरसो उपोसथो, (इति सातागिरो यक्खो)
दिब्बा^१ रत्ति उपट्ठिता ।

अनोमनामं सत्थारं, हन्द पस्साम गोतमं” ॥

१५४. “कच्चि मनो सुपणिहितो, (इति हेमवतो यक्खो)
सब्बभूतेसु तादिनो ।

कच्चि इट्ठे अनिट्ठे च, सङ्कप्पस्स वसीकता” ॥

१५५. “मनो चस्स सुपणिहितो, (इति सातागिरो यक्खो)
सब्बभूतेसु तादिनो ।

अथो इट्ठे अनिट्ठे च, सङ्कप्पस्स वसीकता” ॥

१५६. “कच्चि अदिन्नं नादियति, (इति हेमवतो यक्खो)
कच्चि पाणेसु सञ्जतो ।

कच्चि आरा पमादम्हा, कच्चि ज्ञानं न रिञ्चति” ॥

१५७. “न सो अदिन्नं आदियति, (इति सातागिरो यक्खो)
अथो पाणेसु सञ्जतो ।

अथो आरा पमादम्हा, बुद्धो ज्ञानं न रिञ्चति” ॥

१५८. “कच्चि मुसा न भणति, (इति हेमवतो यक्खो)
कच्चि न खीणव्यप्पथो^२ ।

कच्चि वेभूतियं नाह, कच्चि सम्पं न भासति” ॥

१५९. “मुसा च सो न भणति, (इति सातागिरो यक्खो)
अथो न खीणव्यप्पथो ।

अथो वेभूतियं नाह, मन्ता अत्थं च^३ भासति” ॥

१६०. “कच्चि न रज्जति कामेसु, (इति हेमवतो यक्खो)
कच्चि चित्तं अनाविलं ।

कच्चि मोहं अतिक्कन्तो, कच्चि धम्मेसु चक्खुमा” ॥

१. दिव्या-सी०, स्या०, रो० । २. खीणव्यप्पथो-सी०, रो० । ३. सो-सी०,

१६१. “न सो रज्जति कामेसु, (इति सातागिरो यक्खो)
अथो चित्तं अनाविलं ।
सब्बमोहं^१ अतिक्कन्तो, बुद्धो धम्मेसु चक्खुमा” ॥

१६२. “कच्चि विज्जाय सम्पन्नो, (इति हेमवतो यक्खो)
कच्चि संसुद्धचारणो । 5
कच्चिस्स आसवा खीणा, कच्चि नत्थि पुनब्भवो” ॥

१६३. “विज्जाय चेव^२ सम्पन्नो, (इति सातागिरो यक्खो)
अथो संसुद्धचारणो । R. 29
सब्बस्स^३ आसवा खीणा, नत्थि तस्स पुनब्भवो ॥

१६४. “सम्पन्नं मुनिनो चित्तं, कम्मुना व्यप्पथेन च । 10 B. 304
विज्जाचरणसम्पन्नं, धम्मतो नं पसंसति* ॥

१६५. “सम्पन्नं मुनिनो चित्तं, कम्मुना व्यप्पथेन च ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, धम्मतो अनुमोदसि*” ॥

१६६. “सम्पन्नं मुनिनो चित्तं, कम्मुना व्यप्पथेन च ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, हन्द पस्साम गोतमं ॥ 15

१६७. “एणिजङ्घं कसिं^४ वीरं^५, अप्पाहारं अलोलुपं ।
मुनिं वनस्मिं ज्ञायन्तं, एहि पस्साम गोतमं ॥

१६८. “सीहं वेकचरं^६ नागं, कामेसु अनपेक्खिनं^७ ।
उपसङ्कम्म पुच्छाम, मच्चुपासप्पमोचनं” ॥

१६९. “अक्खातारं पवत्तारं, सब्बधम्मान पारगुं । 20
बुद्धं वेरभयातीतं, मयं पुच्छाम गोतमं ॥

१७०. “किस्मिं लोको समुप्पन्नो, (इति हेमवतो यक्खो)
किस्मिं कुब्बति सन्थवं ।
किस्स लोको उपादाय, किस्मिं लोको विहञ्जति” ॥

१. सब्बं मोहं—सी० । २. मेव—रो० । ३. सब्बस्सि—सी० । ४. अयं गाथा स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ५. अयं गाथा स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ६-६. कीसं धीरं—स्या०; कसिं धीरं—रो० । ७. एकचरं—स्या० । ८. अनपेक्खिनं—रो० । ९. मच्चुपास-पमोजनं—स्या०; मच्चुपासापमोचनं—रो० ।

R. 30

१७१. “छसु’ लोको समुप्पन्नो, (हेमवता ति भगवा)
छसु कुब्बति सन्थवं ।
छन्नमेव उपादाय, छसु लोको विहञ्जति” ॥

5

१७२. “कतमं तं उपादानं, यत्थ लोको विहञ्जति ।
निय्यानं पुच्छितो ब्रूहि, कथं दुक्खा पमुच्चति” ॥

१७३. “पञ्च कामगुणा लोके, मनोछट्ठा पवेदिता ।
एत्थ छन्दं विराजेत्वा, एवं दुक्खा पमुच्चति ॥

१७४. “एतं लोकस्स निय्यानं, अक्खातं वो यथातथं ।
एतं वो अहमक्खामि, एवं दुक्खा पमुच्चति” ॥

B. 305 10

१७५. “को सूध तरति ओघं, कोध तरति अण्णवं ।
अप्पतिट्ठे अनालम्बे, को गम्भीरे न सीदति” ॥

१७६. “सब्बदा सीलसम्पन्नो, पञ्जवा सुसमाहितो ।
अज्झत्तचिन्ती’ सतिमा, ओघं तरति दुत्तरं ॥

15

१७७. “विरतो कामसञ्जाय, सब्बसंयोजनातिगो’ ।
नन्दीभवपरिक्खीणो, सो गम्भीरे न सीदति” ॥

R. 31

१७८. “गम्भीरपञ्जं निपुणत्थदर्स्सि,
अकिञ्चनं कामभवे असत्तं ।
तं पस्सथ सब्बधि विप्पमुत्तं,
दिब्बे’ पथे कममानं’ महेस्सि ॥

20

१७९. “अनोमनामं निपुणत्थदर्स्सि,
पञ्जाददं कामालये असत्तं ।
तं पस्सथ सब्बविदुं सुमेधं,
अरिये पथे कममानं’ महेस्सि ॥

25

१८०. “सुदिट्ठं वत नो अज्ज, सुप्पभातं सुहुट्ठितं ।
यं अद्दसाम सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ॥

१. छसु-सी०, रो० । २. पमुच्चति-स्या० । ३. अज्झत्तसञ्जी-स्या० । ४. सब्बसञ्जोजनातिगो-सी०, रो० । ५. दिब्बे-स्या० । ६. कम्मानं-स्या० ।

१८१. “इमे दससता^१ यक्खा, इद्धिमन्तो यसस्सिनो ।
सब्बे तं सरणं यन्ति, त्वं नो सत्था अनुत्तरो ॥

१८२. “ते मयं विचरिस्साम, गामा गामं नगा नगं ।
नमस्समाना सम्बुद्धं, धम्मस्स च सुधम्मतं” ति ॥

१०. आळवकसुत्तं

एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा आळवियं विहरति आळवकस्स 5
यक्खस्स भवने । अथ खो आळवको यक्खो येन भगवा तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच — “निक्खम, समणा” ति । “साधा-
वुसो” ति भगवा निक्खमि । “पविस, समणा” ति । “साधावुसो”
ति भगवा पाविसि ।

B. 306

R. 32

दुतियं पि खो ... पे० ... ततियं पि खो आळवको यक्खो भगवन्तं 10
एतदवोच — “निक्खम, समणा” ति । “साधावुसो” ति भगवा निक्खमि ।
“पविस, समणा” ति । “साधावुसो” ति भगवा पाविसि ।

चतुत्थं पि खो आळवको यक्खो भगवन्तं एतदवोच — “निक्खम,
समणा” ति ।

“न ख्वाहं तं^२, आवुसो, निक्खमिस्सामि । यं ते करणीयं तं 15
करोही” ति ।

“पञ्चं तं, समण, पुच्छिस्सामि । सच्चे मे न व्याकरिस्ससि,
चित्तं वा ते खिपिस्सामि, हृदयं वा ते फालेस्सामि, पादेसु वा गहेत्वा
पारगङ्गाय खिपिस्सामी” ति ।

“न ख्वाहं तं, आवुसो, पस्सामि सदेवके लोके समारके 20
सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यो मे चित्तं वा
खिपेय्य हृदयं वा फालेय्य पादेसु वा गहेत्वा पारगङ्गाय खिपेय्य ।
अपि च त्वं, आवुसो, पुच्छ यदाकङ्खसी” ति । अथ खो आळवको
यक्खो भगवन्तं गाथाय अज्झभासि —

१८३. "किं सूध वित्तं पुरिसस्स सेट्ठं,
किं सु^१ सुचिण्णं सुखमावहाति ।
किं सु हवे सादुतरं रसानं,
कथं जीवि जीवितमाहु सेट्ठं" ॥
१८४. "सद्धीध वित्तं पुरिसस्स सेट्ठं,
धम्मो सुचिण्णो सुखमावहाति ।
सच्चं हवे सादुतरं रसानं,
पञ्जाजीवि जीवितमाहु सेट्ठं" ॥
१८५. "कथं सु तरति ओघं, कथं सु तरति अण्णवं ।
कथं सु दुक्खमच्चेति, कथं सु परिसुज्झति" ॥
१८६. "सद्धाय तरति ओघं, अप्पमादेन अण्णवं ।
विरियेन^२ दुक्खमच्चेति, पञ्जाय परिसुज्झति" ॥
१८७. "कथं सु लभते पञ्जं, कथं सु विन्दते धनं ।
कथं सु किञ्चित्तिं पप्पोति, कथं मित्तानि गन्थति ।
अस्मा लोका परं लोकं, कथं पेच्च न सोचति" ॥
१८८. "सद्दहानो अरहतं, धम्मं निब्बानपत्तिया ।
सुस्सूसा^३ लभते पञ्जं, अप्पमत्तो विचक्खणो ॥
१८९. "पतिरूपकारी^४ धुरवा, उट्ठाता विन्दते धनं ।
सच्चेन किञ्चित्तिं पप्पोति, ददं मित्तानि गन्थति ॥
१९०. "यस्सेते चतुरो धम्मा, सद्धस्स घरमेसिनो ।
सच्चं धम्मो धिति चागो, स वे पेच्च न सोचति ॥
१९१. "इद्ध अञ्जे पि पुच्छस्सु, पुथू^५ समणब्राह्मणे ।
यदि सच्चा दमा चागा, खन्त्या भिय्योध^६ विज्जति" ॥
१९२. "कथं नु दानि पुच्छेय्यं, पुथू समणब्राह्मणे ।
योहं^७ अज्ज पजानामि, यो^८ अत्थो सम्परायिको ॥

१. सू-सी० । २. वीरियेन-म० । ३. सुस्सूसा-सी०, रो० । ४. पटिरूपकारी-
स्या० । ५. पुथु-सी० । ६. भीयोध-सी० । ७. सोहं-सी०, रो० । ८. यो च-सी० ।

१९३. “अत्थाय वत मे बुद्धो, वासायाळविमागमा^१ ।
योहं अज्ज पजानामि, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥
१९४. “सो अहं विचरिस्सामि, गामा गामं पुरा पुरं ।
नमस्समानो सम्बुद्धं, धम्मस्स च सुधम्मत्तं” ति ॥

R. 34

११. विजयसुत्तं

१९५. चरं वा यदि वा तिट्ठं, निसिन्नो उद वा सयं । 5
समिञ्जेति^२ पसारेति, एसा कायस्स इञ्जना ॥
१९६. अट्ठिनहारुसंयुत्तो^३, तचमंसावलेपनो ।
छविया कायो पटिच्छन्नो, यथाभूतं न दिस्सति ॥
१९७. अन्तपूरो उदरपूरो, यकनपेळस्स^४ वत्थिनो । B. 308
हृदयस्स पप्फासस्स, वक्कस्स पिहकस्स च ॥ 10
१९८. सिङ्घाणिकाय खेळस्स, सेदस्स च मेदस्स च ।
लोहितस्स लसिकाय, पित्तस्स च वसाय च ॥
१९९. अथस्स नवहि सोतेहि, असुची सवति सब्बदा । B. 35
अक्खिम्हा अक्खिगूथको, कण्णम्हा कण्णगूथको ॥
२००. सिङ्घाणिका च नासतो^५, मुखेन वमतेकदा । 16
पित्तं सेम्हं च वमति, कायम्हा सेदजल्लिका ॥
२०१. अथस्स सुसिरं सीसं, मत्थलुङ्गस्स पूरितं ।
सुभतो नं मञ्जति, बालो अविज्जाय पुरक्खतो ॥
२०२. यदा च सो मतो सेति, उद्धुमातो विनीलको ।
अपविद्धो^६ सुसानस्मि, अनपेक्खा होन्ति आतयो ॥ 20
२०३. खादन्ति नं सुवाना^७ च, सिङ्गाला^८ च वका किमी ।
काका गिज्झा च खादन्ति, ये चञ्जे सन्ति पाणिनो^९ ॥

१. वासायाळविमागमी—सी० । २. समिञ्जेति—सी०, स्या०, रो० । ३. अट्ठिनहारुहिसंयुत्तो—स्या० । ४. यकनपेळस्स—सी०, स्या०, रो० । ५. नासतो—सी०, रो० । ६. अपविद्धो—स्या० । ७. सुपाणा—रो० । ८. सिंगाला—सी०, रो० । ९. पाणयो—रो० ।

२०४. सुत्वान बुद्धवचनं, भिक्खु पञ्चाणवा इध ।
सो खो नं परिजानाति, यथाभूतञ्चिह पस्सति ॥
२०५. यथा इदं तथा एतं, यथा एतं तथा इदं ।
अज्झत्तं च बहिद्धा च, काये छन्दं विराजये ॥
२०६. छन्दरागविरत्तो सो, भिक्खु पञ्चाणवा इध ।
अज्झगा अमतं सन्ति, निब्बानं^१ पदमच्चुतं ॥
२०७. द्विपादकोयं^२ असुचि, दुग्गन्धो परिहारति^३ ।
नानाकुणपपरिपूरो, विस्सवन्तो ततो ततो ॥
२०८. एतादिसेन कायेन, यो मञ्जे उण्णमेतवे ।
परं वा अवजानेय्य, किमञ्जत्र अदस्सना ति ॥

१२. मुनिसुत्तं

- R. 309 २०९ सन्थवातो भयं जातं, निकेता जायते रजो ।
अनिकेतमसन्थवं, एतं वे मुनिदस्सनं ॥
२१०. यो जातमुच्छिज्ज न रोपयेय्य,
जायन्तमस्स नानुप्पवेच्छे ।
१५ तमाहु एकं मुनिनं चरन्तं,
अदक्खि सो सन्तिपदं महेसि ॥
२११. सङ्घाय वत्थूनि पमाय^४ बीजं,
सिनेहमस्स नानुप्पवेच्छे ।
स वे मुनी जातिखयन्तदस्सी,
२० तक्कं पहाय न उपेति सङ्घं ॥
- R. 37 २१२. अञ्जाय सब्बानि निवेसनानि,
अनिकामयं अञ्जतरं पि तेसं ।
स वे मुनी वीतगेधो अगिद्धो,
नायूहती पारगतो हि होति ॥

१. निब्बान - स्या०, रो०; निब्बाण - सी० । २. दिपादकोयं - सी०, स्या०, रो० ।
३. परिहीरति - सी०, स्या०, रो० । ४. पहाय - सी० ।

२१३. सब्बाभिभुं सब्बविदुं सुमेधं,
सब्बेसु धम्मेसु अनूपलित्तं ।
सब्बञ्जहं तण्हक्खये विमुत्तं,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥
२१४. पञ्जाबलं सीलवतूपपन्नं, 5
समाहितं ज्ञानरतं सतीमं ।
सज्जा पमुत्तं अखिलं अनासवं,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥
२१५. एकं चरन्तं मुनिमप्पमत्तं, B. 310
निन्दापसंसासु अवेधमानं । 10
सीहं व सद्देसु असन्तसन्तं,
वातं व जालम्हि असज्जमानं ।
पदुमं व तोयेन अलिप्पमानं,
नेतारमञ्जेसमनञ्जनेय्यं ।
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥ 15
२१६. यो ओगहणे थम्भोरिवाभिजायति,
यस्मि परे वाचापरियन्तं वदन्ति ।
तं वीतरागं सुसमाहितिन्द्रियं,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥
२१७. यो वे ठितत्तो तसरं व उज्जु, 20
जिगुच्छति कम्मेहि पापकेहि ।
वीमंसमानो विसमं समञ्च,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥
२१८. यो सञ्जतत्तो न करोति पापं,
दहरो मज्झिमो च मुनिं यतत्तो । 25
अरोसनेय्यो न सो रोसेति कञ्चि,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥ R. 38

१. मुनि-म० । २. मुनि अप्पमत्तं-स्या० । ३. पयं व-म० । ४. अलिप्पमानं-
स्या० । ५. उज्जु-स्या०, रो० । ६. दहरो च-सी०, स्या०, रो० । ७. मुनी-स्या०,
रो० । ८. आरोसनेय्यो-सी० ९. स्या०, रो० पोत्वकेसु नत्थि ।

२१९. यदग्गतो मज्झतो सेसतो वा,
पिण्डं लभेथ परदत्तूपजीवी ।
नालं थुतुं नो^१ पि^२ निपच्चवादी,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥

६ २२०. मुनिं चरन्तं विरतं मेथुनस्मा,
यो योब्बने नोपनिबज्जते^३ क्वचि ।
मदप्पमादा विरतं विप्पमुत्तं^४,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥

B. 311

10

२२१. अञ्जाय लोकं परमत्थदर्स्सि,
ओघं समुद्दं अतितरिय तादिं ।
तं छिन्नगन्धं असितं अनासवं,
तं वा पि धीरा मुनिं वेदयन्ति ॥

15

२२२. असमा उभो दूरविहारवुत्तिनो,
गिही दारपोसी अममो च सुब्बतो ।
परपाणरोधाय गिही असञ्जतो,
निच्चं मुनी रक्खति पाणिने^५ यतो ॥

20

२२३. सिखी यथा नीलगीवो^६ विहङ्गमो,
हंसस्स नोपेति जवं कुदाचनं ।
एवं गिही नानुकरोति भिक्खुनो,
मुनिनो विवित्तस्स वनम्हि ज्ञायतो ति ॥

उरगवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं

उरगो धनियो चेव, विसाणं च तथा कसि ।
चुन्दो पराभवो चेव, वसलो मेत्तभावना ॥
सातागिरो आळवको, विजयो च तथा मुनि ।
द्वादसेतानि सुत्तानि, उरगवग्गो ति वुच्चती ति ॥

—:०:—

१-१. नापि - स्या० । २. उपनिबज्जते - स्या० । ३. विप्पमुत्तं - स्या० । ४. पाणिनो - सी० । ५. नीलगीवो - स्या० ।

२. चूलवग्गो

१. रतनसुत्तं

१. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
सब्बेव भूता सुमना भवन्तु,
अथो पि सक्कच्च सुणन्तु भासितं ॥
२. तस्मा हि भूता निसामेथ सब्बे,
मेत्तं करोथ मानुसिया पजाय ।
दिवा च रत्तो च हरन्ति ये बलिं,
तस्मा हि ने रक्खथ अप्पमत्ता ॥
३. यं किञ्चि वित्तं इध वा हरं वा,
सग्गेसु वा यं रतनं पणीतं ।
न नो समं अत्थि तथागतेन,
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
४. खयं विरागं अमतं पणीतं,
यदज्झगा सक्कमुनी समाहितो ।
न तेन धम्मेन समत्थि किञ्चि,
इदं पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
५. यं बुद्धसेट्ठो परिवण्णयी सुचिं,
समाधिमानन्तरिकञ्जमाहु ।
समाधिना तेन समो न विज्जति,
इदं पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

R. 39,
B. 312

5

10

15

20

B. 313

६. ये पुग्गला अट्ठ सतं पसत्था^१,
 चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ।
 ते दक्खिण्येया सुगतस्स सावका,
 एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

R. 40

5

७. ये सुप्पयुत्ता मनसा दब्हेन,
 निक्कामिनो गोतमसासनम्हि ।
 ते पत्तिपत्ता अमतं विगय्ह,
 लद्धा मुधा निब्बुतिं भुञ्जमाना ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

10

८. यथिन्दखीलो पठवि^२ सितो^३ सिया,
 चतुब्भि वातेहि^४ असम्पकम्पियो ।
 तथूपमं सप्पुरिसं वदामि,
 यो अरियसच्चानि अवेच्च पस्सति ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

15

९. ये अरियसच्चानि विभावयन्ति,
 गम्भीरपञ्चेन सुदेसितानि ।
 किञ्चा पि ते होन्ति भुसं^५ पमत्ता^५,
 न ते भवं अट्ठममादियन्ति ।
 इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
 एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

20

१०. सहावस्स दस्सनसम्पदाय,
 तयस्सु धम्मा जहिता भवन्ति ।
 सक्कायदिट्ठि विचिकिच्छितं च,
 सीलव्वतं वा पि यदत्थि किञ्चि ॥

25

१. पसट्ठा - स्या० । २-२. पयविस्सितो - म० । ३. वातेभि - स्या० । ४-४. भुसप्पमत्ता-
 सी०, स्या०, रो० ।

११. चतूहपायेहि च विप्पमुत्तो,
छच्चाभिठानानि अभब्बो कातुं ।
इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥ B. 314
१२. किञ्चा पि सो कम्मं करोति पापकं,
कायेन वाचा उद^१ चेतसा वा ।
अभब्बो सो तस्स पटिच्छदाय^२,
अभब्बता दिट्ठपदस्स वुत्ता ।
इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥ 5 R. 41
१३. वनप्पगुम्बे यथा फुस्सितग्गे,
गिम्हानमासे पठमस्मि गिम्हे ।
तथूपमं धम्मवरं अदेसयि,
निब्बानगामि परमं हिताय ।
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥ 10
१४. वरो वरञ्जू वरदो वराहरो,
अनुत्तरो धम्मवरं अदेसयि ।
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥ 15
१५. खीणं पुराणं नवं नत्थि सम्भवं,
विरत्तचित्तायतिके भवस्मि ।
ते खीणबीजा अविरुब्धिछन्दा,
निब्बन्ति धीरा यथायं पदीपो ।
इदं पि सङ्खे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥ 20
१६. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे । 25 B. 315

तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
बुद्धं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

१७. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
धम्मं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

१८. यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
सङ्घं नमस्साम सुवत्थि होतु ति ॥

२. आमगन्धसुत्तं

१९. "सामाकचिङ्गूलकचीनकानि" च,
पत्तप्फलं मूलफलं गविप्फलं ।
धम्मेन लद्धं सतमस्नमाना,
न कामकामा अलिकं भणन्ति ॥

२०. "यदस्नमानो" सुकतं सुनिट्ठितं,
परेहि दिन्नं पयतं पणीतं ।
सालीनमन्नं परिभुञ्जमानो,
सो भुञ्जसी" कस्सप आमगन्धं ॥

२१. "न आमगन्धो मम कप्पती ति,
इच्चेव त्वं भाससि ब्रह्मबन्धु ।
सालीनमन्नं परिभुञ्जमानो,
सकुन्तमंसेहि सुसङ्घतेहि ।
पुच्छामि तं कस्सप एतमत्थं,
कथं पकारो" तव आमगन्धो" ॥

१. सामाकचिङ्गूलक० - सी०, स्या०, रो० । २. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. मूलप्फलं - सी०, स्या०, रो० । ४. सतमस्नमाना - सी०; सतमस्समाना - स्या०; सतमञ्जमाना - रो० । ५. यदञ्जमानो - सी०, रो०; यदस्नमानो - स्या० । ६. भुञ्जसी - सी०; भुञ्जती - रो० । ७-७. कयप्पकारो - सी०, रो० ।

२२. “पाणातिपातो वधच्छेदबन्धनं,
थेय्यं मुसावादो निकतिवञ्चनानि^१ च ।
अज्ज्ञेनकुत्तं^२ परदारसेवना,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२३. “ये इध कामेसु असञ्जता जना,
रसेसु गिद्धा असुचिभावमस्सिता^३ ।
नत्थिकदिट्ठि^४ विसमा दुरन्नया,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२४. “ये लूखसा दारुणा^५ पिट्ठिमंसिका,
मित्तद्दुनो निक्करुणातिमानिनो ।
अदानसीला न च देन्ति कस्सचि,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२५. “कोधो मदो थम्भो पच्चुपट्टापना^६,
माया उसूया^७ भस्ससमुस्सयो च ।
मानातिमानो च असब्बि सन्थवो,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२६. “ये पापसीला इणघातसूचका^८,
वोहारकूटा इध पाटिरूपिका ।
नराधमा येध करोन्ति किब्बिसं,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२७. “ये इध पाणेषु असञ्जता जना,
परेसमादाय विहेसमुय्युता ।
दुस्सीललुद्धा^९ फरुसा अनादरा,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२८. “एतेसु गिद्धा विरुद्धातिपातिनो,
निच्चुय्युता पेच्च तमं वजन्ति ये ।

5

R. 43

10

15

20

B. 317

25

१. निकतीवञ्चनानि—सी०, स्या०, रो० । २. अज्ज्ञेनकज्जं—सी०; अज्ज्ञेनकज्जं—
रो० । ३. असुचीकमिस्सिता—सी०, रो०; असुचीकमिस्सिता—स्या०, ४. नत्थीकदिट्ठि—
सी०, स्या० । ५. दारुण—स्या० । ६. पच्चुपट्टापना च—सी०, स्या०, रो० । ७. उसुया—
स्या०, रो० । ८. इणघा च सूचका—स्या०, रो० । ९. दुस्सीललुद्धा—स्या० ।

पतन्ति सत्ता निरयं अवंसिरा,
एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥

२९. न' मच्छमंसानमनासकत्तं',
न नग्गियं न' मुण्डियं जटाजल्लं ।
खराजिनानि' नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना',
ये वा पि लोके अमरा बहू तपा ।
मन्ताहुती यञ्जमुतूपसेवना,
सोधेन्ति मच्चं अवितिण्णकह्वं ॥

३०. यो' तेसु गुत्तो विदितिन्द्रियो चरे,
धम्मे ठितो अज्जवमद्दवे रतो ।
सङ्गातिगो सब्बदुक्खप्पहीनो,
न लिप्पति' दिट्ठसुतेसु धीरो ॥

३१. इच्चेतमत्थं भगवा पुनप्पुनं,
अक्खासि नं' वेदयि मन्तपारगू ।
चित्राहि गाथाहि मुनी' पकासयि',
निरामगन्धो असितो दुरन्नयो ॥

३२. सुत्वान बुद्धस्स सुभासितं पदं,
निरामगन्धं सब्बदुक्खप्पनूदनं' ।
नीचमनो वन्दि तथागतस्स,
तत्थेव पब्बज्जमरोचयित्था ति ॥

३. हिरिसुत्तं

३३. हिरिं तरन्तं विजिगुच्छमानं,
तवाहमस्मि" इति भासमानं ।

१-१. न मच्छमंसं नानासकत्तं - स्या०, रो०; न मच्छमंसं अनासकत्तं - सी० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. खराजिनानि वा - रो० । ४. नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना वा - सी०; नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना - स्या०; नाग्गिहुत्तस्सुपसेवनावया - रो० । ५. सो० - सी०, रो० । ६. लिप्पति - स्या० । ७. तं - सी०, रो० । ८-८. मुनिप्पकासयि - सी०, स्या०, रो० । ९. सब्बदुक्खप्पनूदनं - स्या० । १०. सखाहमस्मि - सी०, स्या०, रो० ।

सय्हानि कम्मानि अनादियन्तं,
नेसो ममं ति इति नं' विजञ्जा ॥

३४. अनन्वयं पियं वाचं, यो मित्तेसु पकुब्बति ।
अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता ॥

३५. न सो मित्तो यो सदा अप्पमतो,
भेदासङ्की रन्धमेवानुपस्सी ।
यस्मिं च सेति उरसी व पुत्तो,
स वे मित्तो यो परेहि अभेज्जो ॥

5

३६. पामुज्जकरणं ठानं, पसंसावहनं सुखं ।
फलानिसंसो भावेति, वहन्तो पोरिसं धुरं ॥

R. 45

10

३७. पविवेकरसं पित्वा^१, रसं उपसमस्स च ।
निदरो होति निप्पापो, धम्मपीतिरसं पिवं ति ॥

४. मङ्गलसुत्तं

एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय
रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा 15
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।
एकमन्तं ठिता खो सा देवता भगवन्तं गाथाय अज्झभासि -

३८. “बहू देवा मनुस्सा च, मङ्गलानि अचिन्तयुं ।
आकङ्खमाना सोत्थानं, ब्रूहि मङ्गलमुत्तमं” ॥

३९. “असेवना च बालानं, पण्डितानं च सेवना ।
पूजा च पूजनेय्यानं”, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥

20 B. 319

४०. “पतिरूपदेसवासो^२ च, पुब्बे च कतपुञ्जता ।
अत्तसम्मापणिधि च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥

R. 46

४१. “बाहुसच्चं च सिप्पं च, विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता च या वाचा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥

25

१. तं - सी० । २. पीत्वा - सी०, रो० । ३. महामङ्गलसुत्तं - रो० । ४. पूजनीयानं -
सी०, स्या०, रो० । ५. पतिरूपदेसवासो - स्या० ।

४२. “मातापितु उपट्ठानं, पुत्तदारस्स सङ्गहो ।
अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
४३. “दानं च धम्मचरिया च, वातकानं च सङ्गहो ।
अनवज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
- 5 ४४. “आरती^१ विरती^२ पापा, मज्जपाना च संयमो^३ ।
अप्पमादो च धम्मेसु, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
४५. “गारवो च निवातो च, सन्तुट्ठि^४ च कतञ्जुता ।
कालेन धम्मस्सवनं^५, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
४६. “खन्ती च सोवचस्सता, समणानं च दस्सनं ।
10 कालेन धम्मसाकच्छा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
४७. “तपो च ब्रह्मचरियं^६ च, अरियसच्चान दस्सनं ।
निब्बानसच्छिकिरिया च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
४८. “फुट्ठस्स लोकधम्मेहि, चित्तं यस्स न कम्पति ।
असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
- 15 ४९. “एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थमपराजिता ।
सब्बत्थ सोत्थि गच्छन्ति, तं तेसं मङ्गलमुत्तमं” ति ॥

५. सूचिलोमसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा गयायं विहरति टङ्कितमञ्चे
सूचिलोमस्स^१ यक्खस्स^२ भवने । तेन खो पन समयेन खरो च यक्खो
सूचिलोमो च यक्खो भगवतो अविदूरे अतिककमन्ति । अथ खो खरो
20 यक्खो सूचिलोमं यक्खं एतदवोच — “एसो समणो” ति ।

“नेसो समणो, समणको एसो । यावाहं^३ जानामि यदि वा
सो^४ समणो, यदि वा सो^५ समणको” ति ।

१-१. आरति विरति - सी०, रो० । २. सञ्जमो - सी०, स्या०, रो० । ३. सन्तुट्ठी -
सी०, स्या०, रो० । ४. धम्मसवनं - सी०, रो० । ५. ब्रह्मचरिया - सी०, रो० । ६-६. सुचि-
लोमयक्खस्स - स्या० । ७. याव - सी०, रो० । ८. स्या० पोत्यके नत्थि । ९. सी०, स्या०,
रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

अथ खो सूचिलोमो यक्खो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उप-
सङ्कमित्वा भगवतो कायं उपनामेसि। अथ खो भगवा कायं अप-
नामेसि। अथ खो सूचिलोमो यक्खो भगवन्तं एतदवोच – “भायसि
मं, समणा” ति ?

“न ख्वाहं तं, आवुसो, भायामि; अपि च ते सम्फस्सो” 5
पापको” ति।

“पञ्चं तं, समण, पुच्छिस्सामि। सचे मे न व्याकरिस्ससि”,
चित्तं वा ते खिपिस्सामि, हृदयं वा ते फालेस्सामि, पादेसु वा गहेत्वा
पारगङ्गाय खिपिस्सामी” ति।

R. 48

“न ख्वाहं तं, आवुसो, पस्सामि सदेवके लोके समारके 10
सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यो मे चित्तं वा
खिपेय्य हृदयं वा फालेय्य पादेसु वा गहेत्वा पारगङ्गाय खिपेय्य;
अपि च त्वं, आवुसो, पुच्छ यदाकङ्खसी” ति।

अथ खो सूचिलोमो यक्खो भगवन्तं गाथाय अज्झभासि –

५०. “रागो च दोसो च कुतोनिदाना, 15
अरती रती लोमहंसो कुतोजा।
कुतो समुट्ठाय मनोवितक्का,
कुमारका धङ्कमिवोस्सजन्ति” ॥

५१. “रागो च दोसो च इतोनिदाना, 20
अरती रती लोमहंसो इतोजा।
इतो समुट्ठाय मनोवितक्का,
कुमारका धङ्कमिवोस्सजन्ति ॥

५२. “स्नेहजा अत्तसम्भूता, निग्रोधस्सेव खन्धजा। 25 B. 321
पुथू विसत्ता कामेसु, मालुवा व विततावने ॥

५३. “ये नं पजानन्ति यतोनिदानं,
ते नं विनोदेन्ति सुणोहि यक्ख’।

१. सम्फस्सो – म०। २. व्याकासि – स्या०; व्याकरिस्ससि – सी०, रो०। ३. यक्खा –

ते' दुत्तरं' ओघमिमं तरन्ति,
अतिण्णपुब्बं अपुनब्भवाया'' ति ॥

६. धम्मचरियसुत्तं

R. 49

५४. धम्मचरियं ब्रह्मचरियं, एतदाहु वसुत्तमं ।
पब्बजितो पि चे होति, अगारा' अनगारियं ॥

5

५५. सो चे मुखरजातिको, विहेसाभिरतो मगो' ।
जीवितं तस्स पापियो, रजं वड्ढेति अत्तनो ॥

५६. कलहाभिरतो भिक्खु, मोहधम्मेन आवुतो' ।
अक्खातं पि न जानाति, धम्मं बुद्धेन देसितं ॥

10

५७. विहेसं भावितत्तानं, अविज्जाय पुरक्खतो ।
सङ्किलेसं न जानाति, मगं निरयगामिनं ॥

५८. विनिपातं समापन्नो, गब्भा गब्भं तमा तमं ।
स वे तादिसको भिक्खु, पेच्च दुक्खं निगच्छति ॥

५९. गूथकूपो' यथा अस्स, सम्पुण्णो गणवस्सिको ।
यो च एवरूपो अस्स, दुब्बिसोधो हि साङ्गणो' ॥

15

६०. यं एवरूपं जानाथ, भिक्खवो गेहनिस्सितं ।
पापिच्छं पापसङ्कप्पं, पापआचारगोचरं ॥

R. 50,

६१. सब्बे समग्गा हुत्वान, अभिनिब्बज्जियाथ' नं ।
कारण्डवं' निद्धमथ, कसम्भुं अपकस्सथ' ॥

B. 322

६२. ततो पलापे'' वाहेथ, अस्समणे समणमानिने ।
निद्धमित्वान पापिच्छे, पापआचारगोचरे ॥

20

६३. सुद्धा सुद्धेहि संवासं, कप्पयव्हो पतिस्सता ।
ततो समग्गा निपका, दुक्खस्सन्तं करिस्सथा ति ॥

१-१. तदुत्तरं-स्या० । २. अगारस्मा-सी०, स्या० । ३. मिगो-स्या० । ४. अवटो-
सी० । ५. गूथकूपो-स्या० । ६. साङ्गणो-स्या० । ७. अभिनिब्बज्जियाथ-सी०, रो०;
अभिनिब्बज्जियाथ-स्या० । ८. कारण्डं व-स्या० । ९. अवकस्सथ-सी०, स्या० । १०.
पलाले-स्या० ।

७. ब्राह्मणधम्मिकसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुला कोसलका ब्राह्मण-
महासाला जिण्णा वुड्ढा महल्लका अद्दगता वयोअनुप्पत्ता येन भगवा
तेनुपसङ्कमिसु ; उपसङ्कमित्वा भगवता सिद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं
कथं साराणीयं^१ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना^२
खो ते ब्राह्मणमहासाला^३ भगवन्तं एतदवोचुं — “सन्दिस्सन्ति नु खो,
भो गोतम, एतरहि ब्राह्मणा पोराणानं^४ ब्राह्मणानं ब्राह्मणधम्मे” ति ?

“न खो, ब्राह्मणा, सन्दिस्सन्ति एतरहि ब्राह्मणा पोराणानं
ब्राह्मणानं ब्राह्मणधम्मे” ति ।

“साधु नो भवं गोतमो पोराणानं ब्राह्मणानं ब्राह्मणधम्मं^५
भासतु, सचे भोतो गोतमस्स अगहू” ति ।

“तेन हि, ब्राह्मणा, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासि-
स्सामी” ति । “एवं, भो” ति खो ते ब्राह्मणमहासाला भगवतो
पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

६४. “इसयो पुव्वका आसुं, सञ्जतत्ता तपस्सिनो ।

पच्च कामगुणे हित्वा, अत्तदत्थमचारिसुं” ॥

६५. “न पसू ब्राह्मणानासुं, न हिरञ्जं न धानियं ।

सज्झायधनधञ्जासुं, ब्रह्मं निधिमपालयुं ॥

६६. “यं नेसं^६ पकतं आसि द्वारभत्तं उपट्ठितं ।

सद्धापकतमेसानं, दातवे तदमञ्जिसुं ॥

६७. “नानारत्तेहि वत्थेहि, सयनेहावसथेहि च ।

फीता जनपदा रट्ठा, ते नमस्सिसु ब्राह्मणे ॥

६८. “अवज्झा ब्राह्मणा आसुं, अजेय्या धम्मरक्खिता ।

न ने^७ कोचि निवारेसि, कुलद्वारेसु सब्बसो ॥

१. साराणीयं — म० । २. ब्राह्मणमहासाला — सी० । ३. वत्तदत्थमचारिसुं — स्या० ।

४. तेसं — रो० । ५. ते — सी० ।

R. 52

5

10

15

R. 53

B. 324 20

25

६९. "अट्टचत्तालीसं^१ वस्सानि, (कोमार) ब्रह्मचरियं चरिसु ते ।
विज्जाचरणपरियेद्वि, अचरं ब्राह्मणा पुरे ॥
७०. "न ब्राह्मणा अञ्जमगमं, न पि भरियं किणिसु ते ।
सम्पियेनेव संवासं, सङ्गन्त्वा समरोचयुं ॥
७१. "अञ्जत्र तम्हा समया, उतुवैरमणि पति ।
अन्तरा मेथुनं धम्मं, नास्सु गच्छन्ति ब्राह्मणा ॥
७२. "ब्रह्मचरियं च सीलं च, अज्जवं मद्दवं तपं ।
सोरच्चं अविहिंसं च, खन्ति चा पि अवण्णयुं ॥
७३. "यो नेसं परमो आसि, ब्रह्मा दळ्हपरक्कमो ।
स वा पि मेथुनं धम्मं, सुपिनन्ते^२ पि^३ नागमा ॥
७४. "तस्स वत्तमनुसिक्खन्ता, इधेके विञ्जुजातिका^४ ।
ब्रह्मचरियं च सीलं च, खन्ति चा पि अवण्णयुं ॥
७५. "तण्डुलं सयनं वत्थं, सप्पितेलं च याचिय ।
धम्मेन समोधानेत्वा, ततो यञ्जमकप्पयुं ॥
७६. "उपट्ठितस्मि यञ्जस्मि, नास्सु गावो हनिसु ते ।
यथा माता पिता भाता, अञ्जे वा पि च ज्ञातका ।
गावो नो परमा मित्ता, यासु जायन्ति ओसधा^५ ॥
७७. "अन्नदा बलदा चेता, वण्णदा सुखदा तथा ।
एतमत्थवसं^६ जत्वा, नास्सु गावो हनिसु ते ॥
७८. "सुखमाला महाकाया, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
ब्राह्मणा सेहि धम्मेहि, किच्चाकिच्चेसु उस्सुका ।
याव लोके अवत्तिंसु, सुखमेधित्थयं पजा ॥
७९. "तेसं आसि विपल्लासो, दिस्वान अणुतो अणु ।
राजिनो च वियाकारं, नारियो^७ समलङ्कता ॥
८०. "रथे चाजञ्जसंयुत्ते^८, सुकते चित्तसिब्बने^९ ।
निवसेने निवेसे च, विभत्ते भागसो मिते ॥

१. अट्टचत्तारीसं—सी०, रो०; अट्टचत्ताळीसं—स्या० । २-२. सुपिनन्तेन—स्या०, रो० । ३. विञ्जुजातिका—सी० । ४. ओसधा—स्या० । ५. एतमत्थं वसं—सी० । ६. नारियो च—स्या०, रो० । ७. वाजञ्जसंयुत्ते—सी० । ८. चित्रसिब्बने—स्या० ।

८१. “गोमण्डलपरिव्यूढं^१, नारीवरगणायुतं^२ ।
उल्लारं मानुसं भोगं, अभिज्झायिसु ब्राह्मणा ॥
८२. “ते तत्थ मन्ते गन्थेत्वा, ओक्काकं तदुपागमुं ।
पहूतधनधञ्जोसि, यजस्सु बहु ते वित्तं ।
यजस्सु बहु ते धनं ॥ 5
८३. “ततो च राजा सञ्जत्तो, ब्राह्मणेहि रथेसभो ।
अस्समेधं पुरिसमेधं, सम्मापासं वाजपेय्यं^३ निरग्गळं^४ ।
एते यागे यजित्वान, ब्राह्मणानमदा धनं ॥ R. 54
८४. “गावो सयनं च वत्थं च, नारियो समलङ्कता ।
रथे चाजञ्जसंयुत्ते, सुकते चित्तसिब्बने ॥ 10
८५. “निवेसनानि रम्मनि, सुविभत्तानि भागसो^५ ।
नानाधञ्जस्स पूरेत्वा, ब्राह्मणानमदा धनं ॥
८६. “ते च तत्थ धनं लद्धा, सन्निधिं समरोचयुं ।
तेसं इच्छावत्तिण्णानं, भिय्यो तण्हा पवड्ढुथ ।
ते तत्थ मन्ते गन्थेत्वा, ओक्काकं पुनमुपागमुं^६ ॥ 15
८७. “यथा आपो च पठवी^७ च, हिरञ्जं धनधानियं ।
एवं गावो मनुस्सानं, परिक्खारो सो हि पाणिनं ।
यजस्सु बहु ते वित्तं, यजस्सु बहु ते धनं ॥
८८. “ततो च राजा सञ्जत्तो, ब्राह्मणेहि रथेसभो ।
नेका^८ सतसहस्सियो, गावो यञ्जे अघातयि^९ ॥ 20
८९. “न पादा न विसाणेन, नास्सु हिंसन्ति केनचि ।
गावो एळकसमाना, सोरता कुम्भदूहना ।
ता विसाणे गहेत्वान, राजा सत्थेन घातयि ॥ B. 325
R. 55
९०. “ततो देवा पितरो च, इन्दो असुररक्खसा ।
अधम्मो इति पक्कन्दुं, यं सत्थं निपती गवे ॥ 25

१. गोमण्डलपरिव्यूढं—सी०, रो०; ० परिव्यूढं—स्या० । २. नारीवरगणायुतं—
स्या० । ३. वाचपेय्यं—रो० । ४. विरग्गळं—सी० । ५. सब्बसो—स्या० । ६. पुनुपागमुं—
सी० । ७. पठवी—म० । ८. सी० पोत्वके नत्थि । ९. अनेका—सी० । १०. अघातयी—
सी० ।

११. “तयो रोगा पुरे आसुं, इच्छा अनसनं जरा ।
पसूनं च समारम्भा, अट्टानवुत्तिमागमुं ॥
१२. “एसो अधम्मो दण्डानं, ओक्कन्तो पुराणो^१ अहु ।
अट्ठसिकायो हञ्जन्ति, धम्मा धंसन्ति^२ याजका ॥
१३. “एवमेसो अणुधम्मो, पोराणो विञ्जुगरहितो ।
यत्थ एदिसकं पस्सति, याजकं^३ गरहती जनो ॥
१४. “एवं धम्मे वियापन्ने, विभिन्ना सुद्वेस्सिका ।
पुथू विभिन्ना खत्तिया, पत्ति भरियावमञ्जथ ॥
१५. “खत्तिया ब्रह्मबन्धू च, ये चञ्जे गोत्तरक्खिता ।
जातिवादं निरंकत्वा, कामानं वसमन्वगुं^४” ति ॥

10

R. 56

एवं वुत्ते, ते ब्राह्मणमहासाला भगवन्तं एतदवोचुं – “अभि-
क्कन्तं, भो गोतम ...पे०... उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे
पाणुपेते सरणं गते” ति ।

८. नावासुत्तं

१६. यस्मा हि धम्मं पुरिसो विजञ्जा,
इन्दं व नं देवता पूजयेय्य ।
सो पूजितो तस्मिं^१ पसन्नचित्तो,
बहुस्सुतो पातुकरोति धम्मं ॥
१७. तदट्ठिकत्वान निसम्म धीरो,
धम्मानुधम्मं पटिपज्जमानो ।
विञ्जू विभावी निपुणो च होति,
यो तादिसं भजति अप्पमत्तो ॥
१८. खुद्दं च बालं उपसेवमानो,
अनागतत्थं च उसूयकं^२ च ।

15

B. 326

20

१. पुराणो – स्या० । २. धंसन्ति – सी०, रो० । ३. यजकं – स्या० । ४. वसमुपा-
गमुं – स्या०, रो० । ५. तस्मिं – सी०, स्या०, रो० । ६. उसूयकं – स्या० ।

- इधेव धम्मं अविभावयित्वा,
अवितिण्णकङ्खो मरणं उपेति ॥
९९. यथा नरो आपगमोतरित्वा,
महोदकं^१ सलिलं सीधसोतं ।
सो बृह्मानो अनुसोतगामी,
किं सो परे सक्खति तारयेतुं ॥ 5
१००. तथेव धम्मं अविभावयित्वा,
बहुस्सुतानं अनिसामयत्थं ।
सयं अजानं अवितिण्णकङ्खो,
किं सो परे सक्खति निज्झपेतुं ॥ R. 57 10
१०१. यथा पि नावं दब्धमारुहित्वा,
पियेन^२ रिक्तेन समङ्गिभूतो ।
सो तारये तत्थ बहू पि अञ्जे,
तत्रूपयञ्जू^३ कुसलो मुतीमा^४ ॥
१०२. एवं पि यो वेदगु भावितत्तो,
बहुस्सुतो होति अवेधधम्मो ।
सो खो परे निज्झपये पजानं,
सोतावधानूपनिसूपपन्ने^५ ॥ 15
१०३. तस्मा हवे सप्पुरिसं भजेथ,
मेधाविनञ्चेव बहुस्सुतं च ।
अञ्जाय अत्थं पटिपज्जमानो,
विञ्जातधम्मो स^६ सुखं लभेथा ति ॥ 20

९. किंसीलसुत्तं

१०४. “किंसीलो किंसमाचारो, कानि कम्मानि ब्रूह्यं ।
नरो सम्मा निविट्ठस्स, उत्तमत्थे च पापुणे” ॥ B. 327

१. महोदिकं—सी०, रो० । २. फियेन—म०, । ३. तत्रूपयञ्जू—सी० । ४. मतिमा
—स्या० । ५. सोतावधानोपनिसूपपन्ने—स्या० । ६. सो—सी०, रो० ।

R. 58

१०५. “बुद्धापचायी^१ अनुसूयको^२ सिया,
कालञ्जू^३ चस्स गरूनं^४ दस्सनाय ।
धम्मि कथं एरयितं खणञ्जू,
सुणेत्य सक्कच्च सुभासितानि ॥

5

१०६. “कालेन गच्छे गरूनं सकासं,
थम्भं निरंकत्वा निवातवुत्ति ।
अत्थं धम्मं संयमं^५ ब्रह्मचरियं,
अनुस्सरे चेव समाचरे च ॥

10

१०७. “धम्मारामो धम्मरतो,
धम्मे ठितो धम्मविनिच्छयञ्जू ।
नेवाचरे धम्मसन्दोसवादं,
तच्छेहि नीयेथ सुभासितेहि ॥

15

१०८. “हस्सं^६ जप्पं परिदेवं पदोसं,
मायाकतं कुहनं^७ गिद्धिमानं ।
सारम्भं^८ कक्कसं कसावं च^९ मुच्छं,
हित्वा चरे वीतमदो ठितत्तो ॥

20

१०९. “विञ्जातसारानि सुभासितानि,
सुतं च विञ्जातसमाधिसारं^{१०} ।
न तस्स पञ्जा च सुतं च वड्ढति,
यो साहसो होति नरो पमत्तो ॥

B. 328

११०. “धम्मे च ये अरियपवेदिते^१ रता,
अनुत्तरा ते वचसा मनसा कम्मुना^२ च ।
ते सन्तिसोरच्चसमाधिसण्ठिता,
सुतस्स पञ्जाय च सारमज्झगू^३ ति ॥

१-१. बुद्धापचायी अनुसुय्यको-सी०, रो०; ० अनुसुय्यको-स्या० । २. कालञ्जू-स्या०, रो० । ३. गरूनं-स्या० । ४. सञ्जमं-सी०, रो० । ५. हस्सं च-स्या० । ६. कुहनं-स्या० । ७-७. सारम्भकक्कसकसाव-स्या०, रो० । ८. विञ्जातं समाधिसारं-रो० । ९. अरियपवेदिते-स्या० । १०. कम्मुना-सी०, रो० ।

१०. उट्टानसुत्तं

१११. उट्ठहथ निसीदथ, को अत्थो सुपितेन वो ।
आतुरानञ्जिह का निदा, सल्लविद्वान रुप्पतं ॥
११२. उट्ठहथ निसीदथ, दब्बहं सिक्खथ सन्तिया । R. 59
मा वो पमत्ते विञ्जाय,
मच्चुराजा अमोहयित्थ वसानुगे ॥ 5
११३. याय देवा मनुस्सा च, सिता तिट्ठन्ति अत्थिका ।
तरथेतं विसत्तिकं, खणो वो' मा उपच्चगा ।
खणातीता हि सोचन्ति, निरयम्हि समप्पिता ॥
११४. पमादो रजो पमादो,^१ पमादानुपत्तितो रजो ।
अप्पमादेन विज्जाय, अब्बहे^२ सल्लमत्तनो ति ॥ 10

११. राहुलसुत्तं

११५. "कच्चि अभिण्हसंवासा, नावजानासि पण्डितं ।
उक्काधारो' मनुस्सानं, कच्चि अपचितो तया" ॥
११६. "नाहं अभिण्हसंवासा, अवजानामि पण्डितं ।
उक्काधारो' मनुस्सानं, निच्चं अपचितो मया" ॥
११७. "पञ्च कामगुणे हित्वा, पियरूपे मनोरमे । 15
सद्वाय घरा निक्खम्म, दुक्खस्सन्तकरो भव ॥ R. 60,
B. 329
११८. "मित्ते भजस्सु कल्याणे, पन्तं च सयनासनं ।
विवित्तं अप्पनिग्घोसं, मत्तञ्जू होहि भोजने ॥
११९. "चीवरे पिण्डपाते च, पच्चये सयनासने ।
एतेसु तण्ह^३ माकासि, मा लोकं पुनरागमि ॥ 20
१२०. "संवुतो पातिमोक्खस्मि, इन्द्रियसु च पञ्चसु ।
सति कायगता त्यत्थु, निव्विदावहुलो भव ॥

१. वे-रो० । २. पमादा-स्या०, रो० । ३. अब्बूळहे-स्या० । ४. ओक्काधारो-
स्या० । ५. तण्ह-स्या० ।

१२१. “निमित्तं परिवज्जेहि, सुभं रागूपसञ्चितं ।
असुभाय चित्तं भावेहि, एकगं सुसमाहितं ॥

१२२. “अनिमित्तं च भावेहि, मानानुसयमुज्जह ।
ततो मानाभिसमया, उपसन्तो चरिस्सती” ति ॥

५ इत्थं सुदं भगवा आयस्मन्तं राहुलं इमाहि गाथाहि अभिण्हं
ओवदती ति ।

१२. निग्रोधकप्पसुत्तं

R. 61

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा आळवियं विहरति अग्गाळवे
चेतिये । तेन खो पन समयेन आयस्मतो वज्झीसस्स उपज्झायो निग्रोध-
कप्पो नाम थेरो अग्गाळवे चेतिये अचिरपरिनिब्बुतो होति । अथ
१० खो आयस्मतो वज्झीसस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो
परिवितक्को उदपादि — “परिनिब्बुतो नु खो मे उपज्झायो उदाहु
नो परिनिब्बुतो” ति ? अथ खो आयस्मा वज्झीसो सायण्हसमयं
पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भग-
वन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा
१५ वज्झीसो भगवन्तं एतदवोच — “इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्ली-
नस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘परिनिब्बुतो नु खो मे
उपज्झायो, उदाहु नो परिनिब्बुतो’ ” ति । अथ खो आयस्मा वज्झीसो
उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा
भगवन्तं गाथाय अज्झभासि —

B. 330

२० १२३. “पुच्छामि सत्थारमनोमपञ्जं,
दिट्ठेव धम्मे यो विचिकिच्छानं छेत्ता ।
अग्गाळवे कालमकासि भिक्खु,
जातो यसस्सी अभिनिब्बुतत्तो ॥

२५ १२४. “निग्रोधकप्पो इति तस्स नामं,
तया कतं भगवा ब्राह्मणस्स ।

सो तं नमस्सं अचरि^१ मुत्यपेक्खो^२,
आरद्धविरियो दब्धधम्मदस्सी ॥

१२५. “तं सावकं सकय^३ मयं पि सब्बे,
अञ्जातुमिच्छाम समन्तचक्खु ।
समवट्ठिता नो सवनाय सोता,
तुवं नो सत्था त्वमनुत्तरोसि ॥

5

१२६. “छिन्देव नो विचिकिच्छं ब्रूहि मेतं,
परिनिव्वुतं वेदय भूरिपञ्ज ।
मज्झेव^४ नो भास समन्तचक्खु,
सक्को व देवान^५ सहस्सनेत्तो ॥

R. 62

10

१२७. “ये केचि गन्था इध मोहमग्गा,
अञ्जाणपक्खा विचिकिच्छठाना ।
तथागतं पत्वा न ते भवन्ति,
चक्खुं हि एतं परमं नरानं ॥

१२८. “नो चे हि जातु पुरिसो किलेसे,
वातो यथा अब्भघनं विहाने ।
तमोवस्स निवुतो सब्बलोको,
न जोतिमन्तो पि नरा तपेय्युं ॥

15

१२९. “धीरा च पज्जोतकरा भवन्ति,
तं तं अहं वीर^६ तथेव मज्जे ।
विपस्सिनं जानमुपागमुम्हा^७,
परिसासु नो आविकरोहि कप्पं ॥

B. 331

20

१३०. “खिप्पं गिरं एरय वग्गु वग्गु,
हंसो^८ व पग्गय्ह सणिकं^९ निकूज^९ ।

१. अचरिं—स्या०; अचरी—सी० । २. मुत्यपेक्खो—सी०, रो० । ३. सकक—सी०, स्या०, रो० । ४. मज्जे च—स्या० । ५. देवानं—सी०, स्या०, रो० । ६. धीर—सी०, स्या०, रो० । ७. जानमुपागमुम्हा—सी०; जानमुपागमुम्हा—स्या०, रो० । ८. हंसा—स्या०, रो० । ९-९. सणिं निकुज्ज—स्या०; सणिं ०—रो० ।

विन्दुस्सरेन सुविकप्पितेन,^१
सब्बेव ते उज्जुगता सुणोम ॥

१३१. "पहीनजातिमरणं असेसं,
निग्गय्ह धोनें^२ वदेस्सामि धम्मं ।
न कामकारो हि पुथुज्जनानं,
सङ्खेय्यकारो च तथागतानं ॥

१३२. "सम्पन्नवेय्याकरणं तवेदं^३,
समुज्जुपञ्चस्स^४ समुग्गहीतं ।
अयमञ्जली पच्छिमो सुप्पणामितो,
मा मोहयी जानमनोमपञ्च ॥

१३३. "परोवरं अरियधम्मं विदित्वा,
मा मोहयी जानमनोमवीर^५ ।
वारिं यथा धम्मनि धम्मतत्तो,
वाचाभिकङ्खामि सुतं^६ पवस्स^७ ॥

१३४. "यदत्थिकं^८ ब्रह्मचरियं अचरी^९,
कप्पायनो कच्चिस्स^{१०} तं अमोघं ।
निब्बायि सो आदु सउपादिसेसो,
यथा विमुत्तो अहु तं सुणोम^{११} ॥

१३५. "अच्छेच्छि तण्हं इध नामरूपे, (इति भगवा)
कण्हस्स सोतं दीघरत्तानुसयितं ।
अतारि जार्तिं^{१२} मरणं असेसं,^{१३}
इच्चब्रवी भगवा पञ्चसेट्ठो ॥

१३६. "एस सुत्वा पसीदामि, वचो ते इसिसत्तम ।
अमोघं किर मे पुट्ठं, न मं वञ्चेसि ब्राह्मणो ॥

१३७. "यथावादी तथाकारी, अहु बुद्धस्स सावको ।
अच्छिदा^{१४} मच्चुनो जालं, ततं^{१५} मायाविनो दब्धं ॥

१. सुविकप्पितेन - सी० । २. धोतं - सी० । ३. त्वयिदं - स्या० । ४. समुज्जपञ्चस्स -
स्या० । ५. मनोमविरिय - सी०, रो० । ६-६. सुतस्सवस्स - स्या०, रो० । ७. यदत्थियं - रो० ।
८. अचारि - सी०, स्या०, रो० । ९. किञ्चिस्स - स्या० । १०. सुणाम - रो० ।
११. जाति - सी०, रो० । १२. अच्छिदा - सी० । १३. तं तं - स्या० ।

१३८. “अद्दसा^१ भगवा आदिं, उपादानस्स कप्पियो ।
अच्चगा वत कप्पायनो, मच्चुधेय्यं सुदुत्तरं” ति ॥

१३. सम्मापरिब्बाजनीयसुत्तं

१३९. “पुच्छामि मुनिं पट्ठतपज्जं,
तिण्णं पारङ्गतं^३ परिनिब्बुतं ठितत्तं ।
निक्खम्म घरा पनुज्ज कामे,
कथं भिक्खु सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य” ॥ B. 64
१४०. “यस्स मङ्गला समूहता, (इति भगवा)
उप्पाता^४ सुपिना च लक्खणा च ।
सो^५ मङ्गलदोसविप्पहीनो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥ 5
१४१. “रागं विनयेथ मानुसेसु,
दिब्बेसु कामेसु चा पि भिक्खु ।
अतिक्कम्म भवं समेच्च धम्मं,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥ 10
१४२. “विपिट्ठिकत्वानं^६ पेसुणानि,
कोधं कदरीयं जहेय्य भिक्खु ।
अनुरोधविरोधविप्पहीनो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥ 15 B. 33
१४३. “हित्वानं^७ पियं च अप्पियं च,
अनुपादाय अनिस्सितो कुहिञ्चि ।
संयोजनियेहि विप्पमुत्तो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥ 20
१४४. “न सो उपधीसु सारमेति,
आदानेसु विनेय्य छन्दरागं ।

१. अद्दस-सी०, स्या०, रो० । २. सम्मापरिब्बाजनियसुत्तं-सी०, स्या०, रो० ।
३. पारगतं-सी०, स्या०, रो० । ४. उप्पदा-सी०, रो० । ५. स-सी०, स्या०, रो० ।
६. विपिट्ठिकत्वा-सी०, स्या०, रो० । ७. हित्वा-सी० ।

सो अनिस्सितो अनञ्जनेय्यो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१४५. "वचसा मनसा च कम्मुना च,
अविरुद्धो सम्मा विदित्वा^१ धम्मं ।
निब्बानपदाभिपत्थयानो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१४६. "यो वन्दति मं ति नुण्णमेय्य,
अक्कुट्ठो पि न सन्धिyeथ भिक्खु ।
लद्धा परभोजनं न मज्जे,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१४७. "लोभं च भवं च विप्पहाय,
विरतो छेदनबन्धना^२ च^३ भिक्खु ।
सो तिण्णकथङ्कथो विसल्लो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१४८. "सारुप्पं अत्तनो विदित्वा,
नो^४ च भिक्खु हिंसेय्य^५ कञ्चि लोके ।
यथातथियं^६ विदित्वा धम्मं,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१४९. "यस्सानुसया न सन्ति केचि,
मूला च^७ अकुसला समूहतासे ।
सो निरासो^८ अनासिसानो^९,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१५०. "आसवखीणो पहीनमानो,
सब्बं रागपथं उपातिवत्तो ।
दन्तो परिनिब्बुतो ठित्तो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥

१. विदित्वान-सी० । २-२. छेदनबन्धनतो-सी०, स्या०, रो० । ३. न-सी०, स्या०, रो० । ४. भिंसेय्य-सी० । ५. ० तथं-स्या० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्व । ७. निरासयो-सी०; निराससो-स्या०, रो० । ८. अनासयानो-सी०; अनाससानो-स्या०, रो० ।

१५१. “सद्धो सुतवा नियामदस्सी,
वग्गगतेसु न वग्गसारि' धीरो ।
लोभं दोसं विनेय्य पटिघं,
सम्मा सो लोके परिव्वजेय्य ॥
१५२. “संसुद्धजिनो विवट्छदो',
धम्मेसु वसी पारगू अनेजो ।
सङ्खारनिरोधव्राणकुसलो,
सम्मा सो लोके परिव्वजेय्य” ॥ 5
१५३. “अतीतेसु अनागतेसु चा पि,
कप्पातीतो अतिच्चसुद्धिपञ्चो ।
सव्वायतनेहि विप्पमुत्तो,
सम्मा सो लोके परिव्वजेय्य ॥ R. 66
10
१५४. “अञ्जाय पदं समेच्च धम्मं,
विवटं दिस्वान पहानमासवानं ।
सव्वुपधीनं' परिकखयानो,
सम्मा सो लोके परिव्वजेय्य” ॥ 15
१५५. “अद्धा हि भगवा तथेव एतं,
यो सो एवंविहारी दन्तो भिक्खु ।
सव्वसंयोजनयोगवीतिवत्तो',
सम्मा सो लोके परिव्वजेय्या” ति ॥ B. 335
20

१४. धम्मिकसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो धम्मिको उपासको पञ्चहि
उपासकसतेहि सद्धिं येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भग-
वन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो धम्मिको
उपासको भगवन्तं गाथाहि अज्झभासि -

25

१. वग्गसारी - सी०, स्या० । २. विवत्तच्छदो - सी०; विवत्तच्छदो - रो०; विवट्छदो -
स्या० । ३. सव्वुपधीनं - सी०, स्या०, रो० । ४. सव्वसंयोजनिये च वीतिवत्तो - सी०, रो०;
सव्वसंयोजनियेवीतिवत्तो - स्या० ।

१५६. "पुच्छामि तं गोतम भूरिपञ्च,
कथङ्करो सावको साधु होति ।
यो वा अगारा अनगारमेति',
अगारिनो वा पनुपासकासे ॥

5 १५७. "तुवञ्चि लोकस्स सदेवकस्स,
गतिं पजानासि परायणं च ।
न चत्थि' तुल्यो निपुणत्थदस्सी,
तुवञ्चि बुद्धं पवरं वदन्ति ॥

R. 67

10 १५८. "सब्बं तुवं ाणमवेच्च धम्मं,
पकासेसि सत्ते अनुकम्पमानो ।
विवट्टच्छदोसि समन्तचक्खु,
विरोचसि विमलो सब्बलोके ॥

15 १५९. "आगञ्छि' ते सन्तिके नागराजा,
एरावणो नाम जिनो ति सुत्वा ।
सो पि तया मन्तयित्वाज्झगमा,
साधू ति सुत्वान पतीतरूपो ॥

B. 336

20 १६०. "राजा पि तं वेस्सवणो कुवेरो,
उपेति धम्मं परिपुच्छमानो ।
तस्सा पि त्वं पुच्छितो ब्रूसि' धीर',
सो चा पि सुत्वान पतीतरूपो ॥

१६१. "ये केचिमे तित्थिया वादसीला,
आजीवका' वा यदि वा निगण्ठा' ।
पञ्जाय तं नातितरन्ति सब्बे,
ठितो वजन्तं विय सीघगामि ॥

25 १६२. "ये केचिमे ब्राह्मणा वादसीला,
बुद्धा' चा' पि ब्राह्मणा सन्ति केचि ।

१. अनगारिमेति - सी० । २. तत्थि - स्या०, रो० । ३. अगच्छि - स्या०, रो० । ४-४. ब्रवीसि - स्या० । ५. आजीविका - सी०, रो० । ६. निगन्था - स्या० । ७-७. बुद्धा वा - स्या० ।

सब्बे तयि' अत्थवद्धा भवन्ति,
ये चा' पि अञ्जे' वादिनो मञ्जमाना ॥

१६३. "अयञ्हि धम्मो निपुणो सुखो च',
योयं तथा भगवा सुप्पवुत्तो ।
तमेव सब्बे' पि सुस्सुसमाना',
तं' नो वद पुच्छितो बुद्धसेट्ठ ॥

5

१६४. "सब्बे पि मे' भिक्खवो सन्निसिन्ना,
उपासका चा पि तथेव' सोतुं ।
सुणन्तु धम्मं विमलेनानुबुद्धं,
सुभासितं वासवस्सेव देवा" ॥

R. 68

10

१६५. "सुणाथ मे भिक्खवो सावयामि वो,
धम्मं धुतं तं च चराथ' सब्बे ।
इरियापथं पब्बजितानुलोमिकं,
सेवेथ नं अत्थदसो' मुतीमा" ॥

१६६. "नो" वे विकाले विचरेय्य भिक्खु,
गामे' च पिण्डाय चरेय्य काले ।
अकालचारिं हि सज्जन्ति सज्जा,
तस्मा विकाले न चरन्ति बुद्धा ॥

15

१६७. "रूपा च सद्दा च रसा च गन्धा,
फस्सा च ये सम्मदयन्ति सत्ते ।
एतेसु धम्मेसु विनेय्य छन्दं,
कालेन सो पविसे पातरासं ॥

B. 337

20

१६८. "पिण्डं च भिक्खु समयेन लद्धा,
एको पटिक्कम्म रहो निसीदे ।

१. तयी-सी०, स्या०, रो०। २. वा-रो०। ३. चञ्जे-सी०; चञ्जे-रो०। ४. व-सी०। ५-५. सुस्सुसमाना-सी०; मयं सुस्सुमाना-स्या०। ६. त्वं-रो०। ७. सब्बेचिमे-रो०। ८. तथेव-स्या०। ९. धराथ-सी०, रो०। १०-१०. अत्थदस्सी मुतीमा-सी०; अत्थदस्सी मतिमा-स्या०; अत्थदस्सी मुतीमा-रो०। ११. न-सी०, रो०। १२. गामं-सी०, रो०।

अज्झत्तचिन्ती न मनो बहिद्धा,
निच्छारये सज्झहितत्तभावो' ॥

१६९. "सचे पि सो सल्लपे सावकेन,
अज्जेन वा केनचि भिक्खुना वा ।
धम्मं पणीतं तमुदाहरेय्य,
न पेसुणं नो पि परूपवादं ॥

१७०. "वादञ्चिह एके पटिसेनियन्ति,
न ते पसंसाम परित्तपज्जे ।
ततो ततो नेव सजन्ति सज्जा,
चित्तञ्चिह ते तत्थ गमेन्ति दूरे ॥

१७१. "पिण्डं विहारं सयनासनं च,
आपं च सङ्घाटिरजूपवाहनं ।
सुत्वान धम्मं सुगतेन देसितं,
सङ्घाय सेवे वरपज्जसावको ॥

१७२. "तस्मा हि पिण्डे सयनासने च,
आपे च सङ्घाटिरजूपवाहने ।
एतेसु धम्मेसु अनूपलित्तो,
भिक्खु यथा पोक्खरे वारिबिन्दु ॥

१७३. "गहट्टवत्तं पन वो वदामि,
यथाकरो सावको साधु होति ।
न हेसं' लब्भा सपरिगहेन,
फस्सेतुं' यो केवलो भिक्खुधम्मो ॥

१७४. "पाणं न हने' न च घातयेय्य,
न चानुजज्जा हनतं परेसं ।
सब्बेसु भूतेसु निघाय दण्डं,
ये थावरा ये च तसन्ति' लोके ॥

१. सज्झहीतत्तभावो-सी०, रो० । २. हेसो-सी०, रो० । ३. फस्सेतु-स्या०, रो० ।

४. हाने-सी० । ५. तसा सन्ति-म० ।

१७५. “ततो अदिन्नं परिवज्जयेय्य,
किञ्चि क्वचि सावको बुज्झमानो ।
न हारये हरतं नानुजञ्जा,
सब्बं अदिन्नं परिवज्जयेय्य ॥

१७६. “अब्रह्मचरियं परिवज्जयेय्य,
अङ्गारकासुं जलितं व विञ्जू ।
असम्भुणन्तो पन ब्रह्मचरियं,
परस्स दारं न अतिक्कमेय्य ॥

5

१७७. “सभग्गतो वा परिसग्गतो वा,
एकस्स वेको^१ न मुसा भणेय्य ।
न भाणये भणतं नानुजञ्जा,
सब्बं अभूतं परिवज्जयेय्य ॥

10

१७८. “मज्जं च पानं न समाचरेय्य,
धम्मं इमं^२ रोचये यो गहट्ठो ।
न पायये पिवतं^३ नानुजञ्जा,
उम्मादनन्तं इति नं विदित्वा ॥

15

१७९. “मदा हि पापानि करोन्ति बाला,
कारेन्ति^४ चञ्जे पि जने पमत्ते ।
एतं अपुञ्जायतनं विवज्जये,
उम्मादनं मोहनं बालकन्तं ॥

R. 70

20

१८०. “पाणं न हने न चादिन्नमादिये,
मुसा न भासे न च मज्जपो सिया ।
अब्रह्मचरिया विरमेय्य मेथुना,
रत्तिं न भुञ्जेय्य विकालभोजनं ॥

१८१. “मालं न धारे न च गन्धमाचरे,
मञ्चे छमायं व सयेथ सन्थते ।

25 B. 339

१. वेको—सी०, स्या०, रो० । २. इदं—स्या० । ३. पिवतं—सी०; पिवितं—स्या०;
पिपतं—रो० । ४. करोन्ति—सी०, रो० ।

एतं हि अट्ठङ्गिकमाहुपोसथं,
बुद्धेन दुक्खन्तगुणा पकासितं ॥

१८२. “ततो च पक्खस्सुपवस्सुपोसथं,
चातुद्दसिं पञ्चदसिं च अट्ठमिं ।
पाटिहारियपक्खं^१ च पसन्नमानसो,
अट्ठङ्गुपेतं सुसमत्तरूपं ॥

१८३. “ततो च पातो उपवुत्थुपोसथो^२,
अन्नेन पानेन च भिक्खुसङ्घं ।
पसन्नचित्तो अनुमोदमानो,
यथारहं संविभजेथ विञ्जू ॥

१८४. “धम्मेन मातापितरो भरेय्य,
पयोजये धम्मिकं सो वणिज्जं ।
एतं गिही वत्तयमप्पमत्तो,
सयम्पभे नाम उपेति देवे” ति ॥

चूळवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं

रतनामगन्धो हिरि च, मङ्गलं सूचिलोमेन ।
धम्मचरियं च ब्राह्मणो, नावा किंसीलमुद्धानं ॥
राहुलो पुन कप्पो च, परिब्राजनियं तथा ।
धम्मिकं च विदुनो आहु, चूळवग्गं ति चुद्दसा ति ॥

—:०:—

१. पाटिहारिकपक्खं - स्या०; पटिहारकपक्खं - रो० । २. उपवुत्थुपोसथो - स्या० ।

३. महावग्गो

१. पव्वज्जासुत्तं

१. पव्वज्जं कित्तयिस्सामि, यथा पव्वजि चक्खुमा । R. 71,
B. 340
यथा वीमंसमानो सो, पव्वज्जं समरोचयि ॥
२. सम्बाधोयं घरावासो, रजस्सायतनं इति ।
अब्भोकासो व' पव्वज्जा, इति दिस्वान पव्वजि ॥
३. पव्वजित्वान कायेन, पापकम्मं विवज्जयि । 5
वचीदुच्चरितं हित्वा, आजीवं परिसोधयि ॥
४. अगमा राजगहं बुद्धो, मगधानं गिरिव्वजं ।
पिण्डाय अभिहारेसि, आकिण्णवरलक्खणो ॥
५. तमद्दसा बिम्बिसारो, पासादस्मि पतिट्ठितो ।
दिस्वा लक्खणसम्पन्नं, इममत्थं अभासथ ॥ 10
६. “इमं भोन्तो निसामेथ, अभिरूपो ब्रह्मा' सुचि ।
चरणेन च' सम्पन्नो, युगमत्तं च पेक्खति ॥
७. “ओक्खित्तचक्खु सतिमा, नायं नीचकुलामिव । R. 72
राजदूताभिधावन्तु, कुहिं भिक्खु गमिस्सति” ॥
८. ते पेसिता राजदूता, पिट्ठितो अनुबन्धिसुं । 15
कुहिं गमिस्सति भिक्खु, कत्थ वासो भविस्सति ॥
९. सपदानं चरमानो, गुत्तद्वारो सुसंबुतो ।
खिप्पं पत्तं अपूरेसि, सम्पजानो पटिस्सतो ॥
१०. पिण्डचारं' चरित्वान', निक्खम्म नगरा मुनि ।
पण्डवं अभिहारेसि, एत्थ वासो भविस्सति ॥ 20

१. च-स्या०, रो० । २. ब्रह्मा-स्या० । ३. चेव-सी०, स्या०, रो० । ४-४.
सपिण्डचारं चरित्वा-सी०, स्या०, रो० ।

११. दिस्वान वासूपगतं, तयो^१ दूता उपाविसुं।
तेसु^२ एको व^३ आगन्त्वा, राजिनो पटिवेदयि ॥

B. 341

१२. “एस भिक्खु महाराज, पण्डवस्स पुरत्थतो^४।
निसिन्नो व्यग्घुसभो व, सीहो व गिरिगब्भरे” ॥

5

१३. सुत्वान दूतवचनं, भद्रयानेन^५ खत्तियो।
तरमानरूपो निव्यासि, येन पण्डवपव्वतो ॥

R. 73

१४. स यानभूमिं यायित्वा, याना ओरुह^६ खत्तियो।
पत्तिको उपसङ्कम्म, आसज्ज नं उपाविसि ॥

10

१५. निसज्ज राजा सम्मोदि, कथं साराणीयं^७ ततो।
कथं सो वीतिसारेत्वा, इममत्थं अभासथ ॥

१६. “युवा च दहरो चासि^८, पठमुप्पत्तिको सुसु^९।
वण्णारोहेन सम्पन्नो, जातिमा विय खत्तियो ॥

१७. “सोभयन्तो अनीकगं, नागसङ्घपुरक्खतो।
ददामि भोगे भुञ्जस्सु, जातिं अक्खाहि^{१०} पुच्छितो” ॥

15

१८. “उजुं जनपदो राज^१, हिमवन्तस्स पस्सतो।
धनविरियेन सम्पन्नो, कोसलेसु^२ निकेतिनो ॥

१९. “आदिच्चा नाम गोत्तेन, साकिया नाम जातिया।
तम्हा कुला पव्वजितोमिह^३, न कामे अभिपत्थयं ॥

२०. “कामेस्वादीनवं दिस्वा, नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो।
पधानाय गमिस्सामि, एत्थ मे रज्जती मनो” ति ॥

R. 74 20

२. पधानसुत्तं

२१. “तं मं पधानपहितत्तं, नदिं नेरज्जरं पति।
विपरक्कम्म ज्ञायन्तं, योगक्खेमस्स पत्तिया ॥

१. ततो-सी०, रो०। २-२. एको च दूतो-सी०, स्या०, रो०। ३. पुरक्खतो-सी०, स्या०। ४. भद्रयानेन-स्या०। ५. सारणीयं-सी०; सारणीयं-म०। ६-६. चा पि पठमुप्पत्तितो सुसु-स्या०; पठमुप्पत्तिया०-सी०, रो०। ७. वक्खहि-सी०; चक्खाहि-रो०। ८. राजा-सी०। ९. कोसलस्स-स्या०। १०. पव्वजितोमिह राज-सी०, रो०।

२२. “नमुची करुणं वाचं, भासमानो उपागमि ।
‘किसो’ त्वमसि दुब्बण्णो, सन्तिके मरणं तव ॥
२३. ‘सहस्सभागो मरणस्स, एकंसो तव जीवितं ।
जीव’ भो’ जीवितं सेय्यो, जीवं पुञ्ञानि काहसि ॥ B. 342
२४. ‘चरतो च ते ब्रह्मचरियं, अग्गिहुत्तं’ च जूहतो । 5
पहूतं चीयते पुञ्ञं, किं पधानेन काहसि ॥
२५. ‘दुग्गो मग्गो पधानाय, दुक्करो दुरभिसम्भवो’” ।
इमा गाथा भणं मारो, अट्ठा बुद्धस्स सन्तिके ॥
२६. तं तथावादिनं मारं, भगवा एतदब्रवी’ । R. 75
“पमत्तबन्धु पापिम, येनत्थेन इधागतो ॥ 10
२७. “अणुमत्तो’ पि’ पुञ्ञेन, अत्थो मय्हं न विज्जति ।
येसं च अत्थो पुञ्ञेन’, ते मारो वत्तुमरहति ॥
२८. “अत्थि सद्धा तथा’ विरियं, पञ्ञा च मम विज्जति ।
एवं मं पहितत्तं पि, किं जीवमनुपुच्छसि ॥
२९. “नदीनमपि’ सोतानि, अयं वातो विसोसये । 15
किं च मे पहितत्तस्स, लोहितं नुपसुस्सये” ॥
३०. “लोहिते सुस्समानमिह, पित्तं सेम्हं च सुस्सति ।
मंसेसु खीयमानेसु, भिय्यो चित्तं पसीदति ।
भिय्यो सति च पञ्ञा च”, समाधि मम तिट्ठति ॥
३१. “तस्स मेवं विहरतो, पत्तस्सुत्तमवेदनं । 20
कामेसु” नापेक्खते चित्तं, पस्स सत्तस्स सुद्धतं ॥
३२. “कामा ते पठमा सेना, दुतिया अरति वुच्चति ।
ततिया खुप्पिपासा ते, चतुत्थी तण्हा पवुच्चति ॥ R. 76
३३. “पञ्चमं” थीनमिद्धं ते, छट्ठा भीरु पवुच्चति ।
सत्तमी विचिकिच्छा ते, मक्खो थम्भो ते अट्ठमो ॥ 25

१. कीसो-स्या० । २. जीवं-सी० । ३. तो-स्या० । ४. अग्गिहुत्तं-स्या० ।

५. एतदब्रवी-सी० । ६-६. अणुमत्तेनपि-सी०, रो० । ७. पुञ्ञानं-सी०, रो० । ८. ततो-सी०, रो०; तपो-स्या० । ९. नदीनमपि-सी०, स्या० । १०. नूपसुस्सये-सी०, स्या०, रो० ।

११. व-सी० । १२. कामे-सी०, स्या०, रो० । १३. पञ्चमी-सी०, रो० ।

B. 343

5

10

R. 77

15

20

R.78

३४. “लाभो सिलोको सक्कारो, मिच्छालद्धो च यो यसो ।
यो चत्तानं समुक्कंसे, परे च अवजानति ॥
३५. “एसा नमुचि ते सेना, कण्हस्साभिप्पहारिनी ।
न नं असूरो जिनाति, जेत्वा च^१ लभते सुखं ॥
३६. “एस मुञ्जं परिहरे, धिरत्थु मम^२ जीवितं ।
सङ्गामे मे मतं सेय्यो, यं चे जीवे पराजितो ॥
३७. “पगाब्हेत्थ न दिस्सन्ति, एके समणब्राह्मणा ।
तं च मगं न जानन्ति, येन गच्छन्ति सुब्बता ॥
३८. “समन्ता धजिनिं दिस्वा, युत्तं मारं सवाहनं ।
युद्धाय पच्चुगच्छामि^३, मा मं ठाना अचावयि ॥
३९. “यं ते तं नप्पसहति, सेनं लोको सदेवको ।
तं ते पञ्चाय भेच्छामि^४, आमं पत्तं व^५ अस्मना^६ ॥
४०. “वसीकरित्वा^७ सङ्कप्पं, सति च सूपतिट्ठितं^८ ।
रट्ठा रट्ठं विचरिस्सं, सावके विनयं पुथू ॥
४१. “ते अप्पमत्ता पहितत्ता, मम सासनकारका ।
अकामस्स ते गमिस्सन्ति, यत्थ गत्त्वा न सोचरे” ॥
४२. “सत्त वस्सानि भगवन्तं, अनुबन्धि^९ पदापदं ।
ओत्तारं नाधिगच्छिस्सं, सम्बुद्धस्स सतीमतो^{१०} ॥
४३. “मेदवण्णं व पासाणं, वायसो अनुपरियगा ।
अपेत्थ मुदुं^{११} विन्देम, अपि अस्सादना सिया ॥
४४. “अलद्धा तत्थ अस्सादं, वायसेत्तो^{१२} अपक्कमि ।
काको व सेलमासज्ज, निद्विज्जापेम गोतमं” ॥
४५. तस्स सोकपरेतस्स, वीणा^{१३} कच्छा अभस्संथ ।
ततो सो दुम्मनो यक्खो, तत्थेवन्तरधायथा ति ॥

१. व-सी० । २. इध-सी०, रो० । ३. पच्चुगच्छामि-स्या० । ४. गच्छामि-सी०, रो० । ५-५. पक्कं व अम्हना-स्या०; पत्तं व अम्हना-रो० । ६. वसिकरित्वा-स्या०, रो० । ७. सुपतिट्ठितं-सी०, रो०; सुपतिट्ठितं-स्या० । ८. अनुबन्धि-सी० । ९. सिरीमतो-स्या० । १०. मुदु-सी० । ११. वायसेत्तो-सी० । १२. विणा-स्या० ।

३. सुभासितसुत्तं

एवं मे सुत्तं । एक समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच —

B. 344

“चतूहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागता वाचा सुभासिता 5
होति, न दुब्भासिता, अनवज्जा च अननुवज्जा च विञ्जूनं । कत-
मेहि चतूहि ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सुभासितंयेव^१ भासति नो दुब्भा-
सितं, धम्मंयेव भासति नो अधम्मं, पियंयेव भासति नो अप्पियं,
सच्चंयेव भासति नो अलिकं । इमेहि खो, भिक्खवे, चतूहि अङ्गेहि
समन्नागता वाचा सुभासिता होति, नो^२ दुब्भासिता, अनवज्जा च 10
अननुवज्जा च विञ्जूनं” ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्वान^३
सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

४६. “सुभासितं उत्तममाहु सन्तो,
धम्मं भणे नाधम्मं तं दुतियं ।
पियं भणे नाप्पियं तं ततियं, 15
सच्चं भणे नालिकं तं चतुत्थं” ति ॥

अथ खो आयस्मा वज्जीसो उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा
येन भगवा तेनज्जलि पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच — “पटिभाति^४
मं भगवा”, पटिभाति मं सुगता” ति । “पटिभातु तं वज्जीसा”
ति भगवा अवोच । अथ खो आयस्मा वज्जीसो भगवन्तं सम्मुखा 20 R. 79
सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवि —

४७. “तमेव वाचं^५ भासेय्य, यायत्तानं न तापये ।
परे च न विहिंसेय्य, सा वे वाचा सुभासिता ॥
४८. “पियवाचमेव भासेय्य, या वाचा पटिनन्दिता ।
यं अनादाय पापानि, परेसं भासते पियं ॥ 25

१. सुभासितञ्जेव — सी०, स्या०, रो० । २. न — सी०, स्या०, रो० । ३. वत्वा —
सी०, रो० । ४-४. सी०, रो० पोत्वकेसु नत्थि । ५. भासं — सी० ।

४९. “सच्चं वे अमता वाचा, एस धम्मो सनन्तनो ।
सच्चे अत्थे च धम्मे च, आहु’ सन्तो पतिट्ठिता ॥

B. 345

५०. “यं बुद्धो भासति वाचं, खेमं निब्बानपत्तिया ।
दुक्खस्सन्तकिरियाय, सा वे वान्नानमुत्तमा” ति ॥

४. सुन्दरिकभारद्वाजसुत्तं

५ एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा कोसलेसु विहरति सुन्दरि-
काय नदिया तीरे । तेन खो पन समयेन सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो
सुन्दरिकाय नदिया तीरे अंगि जुहति, अग्निहुत्तं^१ परिचरति । अथ
खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो अंगि जुहित्वा अग्निहुत्तं परिचरित्वा
उट्ठायासना समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेसि—“को नु खो इमं
१० हव्यसेसं^२ भुञ्जेय्या” ति ? अद्दसा खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो
भगवन्तं अविदूरे अञ्जतरस्मि रुक्खमूले ससीसं पारुत्तं निसिन्नं;
दिस्वान वामेन हत्थेन हव्यसेसं गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन कमण्डलुं
गहेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि ।

R, 80

अथ खो भगवा सुन्दरिकभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स पदसद्देन
१५ सीसं विवरि । अथ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो—“मुण्डो अयं
भवं, मुण्डको अयं भवं” ति ततो व पुन निवत्तितुकामो अहोसि ।
अथ खो सुन्दरिकभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि—“मुण्डा पि
हि इधेकच्चे ब्राह्मणा भवन्ति, यन्नूनाहं उपसङ्गमित्वा जातिं पुच्छेय्यं”
ति । अथ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि;
२० उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोच—“किञ्चो भवं” ति ?

अथ खो भगवा सुन्दरिकभारद्वाजं ब्राह्मणं गाथाहि अञ्जभासि—

५१. “न ब्राह्मणो नोमिह न राजपुत्तो,
न वेस्सायनो उद कोचि नोमिह ।
गोत्तं परिञ्जाय पुथुज्जनानं,
अकिञ्चनो मन्त चरामि लोके ॥

25

१. अहु—स्या० । २. अग्निहुत्तं—स्या० । ३. हव्यसेसं—सी०, रो० ।

५२. "सङ्घाटिवासी अगहो^१ चरामि,
निवृत्तकेसो अभिनिवृत्ततो ।
अलिप्पमानो^२ इध माणवेहि,
अकल्लं^३ मं ब्राह्मण पुच्छसि गोत्तपञ्चं ॥

५३. "पुच्छन्ति वे भो ब्राह्मणा ब्राह्मणेभि सह ब्राह्मणो ५
नो भवं ति ।

५४. "ब्राह्मणो हि^४ चे त्वं ब्रूसि, मं च ब्रूसि अब्राह्मणं ।
तं तं^५ सार्वित्ति पुच्छामि, तिपदं चतुर्वीसतक्खरं ॥

५५. "किं निस्सिता इसयो मनुजा,
खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।
यञ्जमकप्पयिसु^६ पुथू इध लोके ॥

५६. "यदन्तगू वेदगू यञ्जकाले,
यस्साहुति लभे तस्सिज्जेति ब्रूमि" ॥

५७. "अद्धा हि तस्स हुतमिज्जे, (इति ब्राह्मणो)
यं तादिसं वेदगुमद्दसाम ।
तुम्हादिसानञ्चिह अदस्सनेन,
अञ्जो जनो भुञ्जति पूरळासं ॥

५८. "तस्मातिह त्वं ब्राह्मण अत्थेन,
अत्थिको उपसङ्कम्म पुच्छ ।
सन्तं विधूमं अनीघं^७ निरासं,
अप्पेविध अभिविन्दे सुमेधं ॥

५९. "यञ्जे रतोहं^८ भो गोतम,
यञ्जं यिट्ठुकामो^९ नाहं पजानामि ।
अनुसासतु मं भवं,
यत्थ हुतं इज्जते ब्रूहि मे तं" ॥

१. अगिहो-सी०, रो० । २. अलिप्पमानो-स्या० । ३. अकल्ल-सी०, रो० ।

४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६. यञ्जम-
कप्पिसु-स्या० । ७. अनिघं-स्या०, रो० । ८. रताहं-सी०, रो० । ९. यट्ठुकामो-
सी०, रो० ।

“तेन हि त्वं, ब्राह्मण, ओदहस्सु सोतं; धम्मं ते देसे-
स्सामि —

B. 347

६०. “मा जातिं पुच्छी^१ चरणं च पुच्छ,
कट्ठा हवे जायति जातवेदो।
नीचाकुलीनो पि मुनी धितीमा,
आजानियो होति हिरीनिसेधो ॥

5

R. 82

६१. “सच्चेन दन्तो दमसा उपेतो,
वेदन्तगू वूसितब्रह्मचरियो^२।
कालेन तम्हि हव्यं^३ पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो^४ यजेथ ॥

10

६२. “ये कामे हित्वा अगहा^५ चरन्ति,
सुसञ्जतत्ता तसरं व उज्जुं।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥

15

६३. “ये वीतरागा सुसमाहितिन्द्रिया,
चन्दो व राहुग्गहणा^६ पमुत्ता^७।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥

20

६४. “असज्जमाना विचरन्ति लोके,
सदा सता हित्वा ममायितानि।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥

६५. “यो कामे हित्वा अभिभुय्यचारी,
यो वेदि जातीमरणस्स अन्तं।
परिनिब्बुतो उदकरहदो व^८ सीतो,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥

25

१. पुच्छे—सी०; पुच्छ—स्या०, रो०। २. वूसित०—सी०, रो०। ३. हव्यं—सी०, रो०। ४. पुञ्ञपेक्खो—सी०, रो०। ५. अगिहा—सी०, रो०। ६-६. साहुग्गहणा पमुत्तो—स्या०; राहुग्गहणा०—रो०। ७. च—सी०।

६६. "समो समेहि विसमेहि दूरे,
तथागतो होति अनन्तपञ्चो।
अनूपलित्तो इध वा दुरं वा,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥
६७. "यम्हि न माया वसति न मानो,
यो वीतलोभो अममो निरासो।
पनुण्णकोधो अभिनिब्बुतत्तो,
यो ब्राह्मणो सोकमलं अहासि।
तथागतो अरहति पूरळासं ॥ 5
६८. "निवेसनं यो मनसो अहासि,
परिग्गहा यस्स न सन्ति केचि।
अनुपादियानो इध वा दुरं वा,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥ 10 R. 83
६९. "समाहितो यो उदतारि ओघं,
धम्मं चञ्जासि परमाय दिट्ठिया।
खीणासवो अन्तिमदेहधारी,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥ 15
७०. "भवासवा यस्स वची खरा च,
विधूपिता अत्थगता न सन्ति।
स वेदगू सब्बधि विप्पमुत्तो,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥ 20
७१. "सङ्गातिगो यस्स न सन्ति सङ्गा,
यो मानसत्तेसु अमानसत्तो।
दुक्खं परिञ्जाय सखेत्तवत्थुं,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥ 25
७२. "आसं अनिस्साय विवेकदस्सी,
परवेदियं दिट्ठिमुपातिवत्तो।

आरम्मणा यस्स न सन्ति केचि,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥

७३. "परोपरा' यस्स समेच्च धम्मा,
विघूपिता अत्थगता न सन्ति ।
सन्तो उपादानखये' विमुत्तो,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥

५

B. 349

७४. "संयोजनं जातिखयन्तदस्सी,
योपानुदि रागपथं असेसं ।
सुद्धो निदोसो' विमलो अकाचो',
तथागतो अरहति पूरळासं ॥

10

R. 84

७५. "यो अत्तनो' अत्तानं' नानुपस्सति,
समाहितो उज्जुगतो' ठित्तो ।
स वे अनेजो अखिलो अकह्वो,
तथागतो अरहति पूरळासं ॥

15

७६. "मोहन्तरा यस्स न सन्ति केचि,
सब्बेसु धम्मेसु च आणदस्सी ।
सरीरं च अन्तिमं धारेति,
पत्तो च सम्बोधिमनुत्तरं सिवं ।
एत्तावता यक्खस्स सुद्धि,
तथागतो अरहति पूरळासं" ॥

20

७७. "हुतं' च मय्हं हुतमत्थु सच्चं,
यं तादिसं वेदगुनं अलत्थं ।
ब्रह्मा हि सक्खि पटिगण्हातु मे भगवा,
भुञ्जतु मे भगवा पूरळासं" ॥

25

७८. "गाथाभिगीतं मे अभोजनेय्यं,
सम्पस्सतं ब्राह्मण नेस धम्मो ।

१. परोपरा-सी०, रो० । २. उपादानक्खये-सी०, स्या० । ३. निदोसो-सी०, स्या०, रो० । ४. अकामो-सी०, स्या० । ५-५. अत्तनात्तानं-सी०, स्या०, रो० । ६. उज्जुगतो-स्या० । ७. हुतं-सी० ।

गाथाभिगीतं पनुदन्ति बुद्धा,
धम्मे सती ब्राह्मण वृत्तिरेसा ॥

७९. “अञ्जेन च केवलिनं महेसि,
खीणासवं कुक्कुच्चवूपसन्तं ।
अन्नेन पानेन उपट्टहस्सु,
खेत्तञ्जिह तं पुञ्जपेक्खस्स होति” ॥

5

८०. “साधाहं भगवा तथा विजञ्जं,
यो दक्खिणं भुञ्जेय्य मादिसस्स ।
यं यञ्जकाले परियेसमानो,
पप्पुय्य तव सासनं ॥

B. 350

10

८१. “सारम्भा यस्स विगता, चित्तं यस्स अनाविलं ।
विप्पमुत्तो च कामेहि, थिनं यस्स पनूदितं ॥

८२. “सीमन्तानं विनेतारं, जातिमरणकोविदं ।
मुनिं मोनेय्यसम्पन्नं, तादिसं यञ्जमागतं ॥

R. 85

८३. “भकुटिं^१ विनयित्वान, पञ्जलिका नमस्सथ ।
पूजेथ अन्नपानेन, एवं इज्झन्ति दक्खिणा ॥

15

८४. “बुद्धो भवं अरहति पूरळासं, पुञ्जखेत्तमनुत्तरं ।
आयागो सब्बलोकस्स^२, भोतो दिन्नं महप्फलं” ति ॥

अथ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —
“अभिव्वकन्तं, भो गोतम, अभिव्वकन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि,
भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य
मूब्बहस्स वा मगं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा ते लपज्जोतं धारेय्य — चक्खु-
मन्तो रूपानी दक्खन्ती^३ ति^४; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन
धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं^५ गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च
भिव्वसुसङ्गं च । लभेय्याहं भोतो^६ गोतमस्स सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं
उपसम्पदं” ति । अलत्थ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो...पे०...
अरहतं अहोसी ति ।

20

25

१. भूकुटिं — सी० । २. सब्बलोकस्मिं — स्या० । ३-३. दक्खिन्तीति — सी०, रो० ।
४. भगवन्तं — सी० । ५. भो — सी० ।

५. माघसुत्तं

R. 86

B. 351

एवं मे सुतं । एक समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झ-
कूटे पव्वते । अथ खो माघो माणवो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उप-
सङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं
वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो माघो माणवो
5 भगवन्तं एतदवोच -

“अहं हि, भो गोतम, दायको दानपति वदञ्जू याचयोगो;
धम्मेन भोगे परियेसामि; धम्मेन भोगे परियेसित्वा धम्मलद्धेहि
भोगेहि धम्माधिगतेहि एकस्स पि ददामि द्वित्रं पि तिण्णं पि चतुन्नं
पि पञ्चन्नं पि छन्नं पि सत्तन्नं पि अट्ठन्नं पि नवन्नं पि दसन्नं पि
10 ददामि, वीसाय पि तिसाय पि चत्तालीसाय^१ पि पञ्चासाय पि ददामि,
सतस्स पि ददामि, भिय्यो पि ददामि । कच्चाहं, भो गोतम, एवं
ददन्तो एवं यजन्तो^२ बहुं पुञ्जं पसवामी” ति ?

“तग्घ त्वं, माणव, एवं ददन्तो एवं यजन्तो बहुं पुञ्जं
पसवसि । यो खो, माणव, दायको दानपति वदञ्जू याचयोगो;
15 धम्मेन भोगे परियेसति; धम्मेन भोगे परियेसित्वा धम्मलद्धेहि
भोगेहि धम्माधिगतेहि एकस्स पि ददाति ...पे०... सतस्स पि ददाति,
भिय्यो पि ददाति, बहुं सो^३ पुञ्जं पसवती” ति । अथ खो माघो
माणवो भगवन्तं गाथाय अज्झभासि -

R. 87

20

८५. “पुच्छामहं^४ गोतमं वदञ्जुं, (इति माघो माणवो)
कासायवासि अगहं^५ चरन्तं ।
यो^{*} याचयोगो दानपति^{*} गहट्ठो^{*},
पुञ्जत्थिको यजति पुञ्जपेक्खो^६ ।
ददं परेसं इध अन्नपानं,
कथं^७ हुतं^८ यजमानस्स सुज्जे” ॥

१. चत्तालीसाय - स्या०; चत्तारीसाय - सी०, रो० । २. यजेन्तो - स्या० । ३. याचयोगो - सी० । ४. सी० पोत्यके नत्थि । ५. पुच्छामहम्मो - सी०, रो० । ६. अगिहं - सी०, रो० । * - * सी० पोत्यके नत्थि । ७. दानपती - सी०, स्या०, रो० । ८. पुञ्जपेक्खो - सी०, रो० । ९-९. कत्थं हुतं - सी०; कत्थं हुतं - रो० ।

८६. “यो याचयोगो दानपति' गहट्ठो, (माघा ति भगवा)
 पुञ्ञत्थिको यजति पुञ्ञपेक्खो ।
 ददं परेसं इध अन्नपानं,
 आराधये दक्खिण्येभि तादि' ॥
८७. “यो याचयोगो दानपति गहट्ठो, (इति माघो माणवो) 5 B. 352
 पुञ्ञत्थिको यजति पुञ्ञपेक्खो ।
 ददं परेसं इध अन्नपानं,
 अक्खाहि मे भगवा दक्खिण्ये' ॥
८८. “ये वे असत्ता' विचरन्ति लोके,
 अकिञ्चना केवलिनो यतत्ता । 10
 कालेन तेसु हव्यं' पवेच्छे,
 यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥
८९. “ये सब्बसंयोजनबन्धनच्छिदा,
 दन्ता विमुत्ता अनीघा' निरासा ।
 कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे, 15
 यो' ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ' ॥
९०. “ये सब्बसंयोजनविप्पमुत्ता,
 दन्ता विमुत्ता अनीघा निरासा ।
 कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
 यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥ 20
९१. “रागं च दोसं च पहाय मोहं,
 खीणासवा वूसितब्रह्मचरिया' ।
 कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
 यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥
९२. “येसु न माया वसति न मानो, 25 R. 88
 खीणासवा' वूसितब्रह्मचरिया' ।

१. दानपती—सी०, स्या०, रो० । २. अलगा—स्या० । ३. हव्यं—सी०, रो० । ४. अनिघा—स्या०, रो० । ५—५. स्या० पौत्यके नत्थि । ६. वूसित०—सी०, रो० । ७—७. ये वीत-लोभा अममा निरासा—सी०, रो० ।

कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ ॥

B. 353

९३. "ये' वीतलोभा अममा निरासा,
खीणासवा वूसितब्रह्मचरिया ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ' ॥

5

९४. "ये वे न तण्हासु उपातिपन्ना,
वितरेय्य ओघं अममा चरन्ति ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ ॥

10

९५. "येसं तण्हा नत्थि कुहिञ्चि लोके,
भवाभवाय इध वा हुरं वा ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ ॥

15

९६. "ये कामे हित्वा अगहा चरन्ति,
सुसञ्जतत्ता तसरं व' उज्जुं ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ ॥

20

९७. "ये वीतरागा सुसमाहितिन्द्रिया,
चन्दो व राहुग्गहणा' पमुत्ता' ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ ॥

25

९८. "समिताविनो वीतरागा अकोपा,
येसं गती' नत्थिध विप्पहाय ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्जपेक्खो यजेथ ॥

१-१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. च-सी० । ३-३. राहुग्गहणा पमुत्तो-स्या०;
राहुग्गहना०-रो० । ४. गति-सी०

९९. "जहित्वा^१ जातिमरणं असेसं,
कथङ्कथि^२ सब्बमुपातिवत्ता ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥
१००. "ये अत्तदीपा विचरन्ति लोके,
अकिञ्चना सब्बधि विप्पमुत्ता ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥
१०१. "ये हेत्थ^३ जानन्ति यथा तथा^४ इदं,
अयमन्तिमा नत्थि पुनब्भवो ति ।
कालेन तेसु हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ ॥
१०२. "यो वेदगू ज्ञानरतो सतीमा,
सम्बोधिपत्तो सरणं बहून्^५ ।
कालेन तम्हि^६ हव्यं पवेच्छे,
यो ब्राह्मणो पुञ्ञपेक्खो यजेथ" ॥
१०३. "अद्धा अमोघा मम पुच्छना अहु,
अक्खासि मे भगवा दक्खिण्ये ।
त्वञ्हेत्थ जानासि यथा तथा इदं,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥
१०४. "यो याचयोगो दानपति गहट्ठो, (इति माघो माणवो)
पुञ्ञत्थिको यजति पुञ्ञपेक्खो ।
ददं परेसं इध अन्नपानं,
अक्खाहि मे भगवा यञ्ञसम्पदं" ॥
१०५. "यजस्सु यजमानो माघा ति भगवा,
सब्बत्थ च विप्पसादेहि चित्तं ।

5 B. 354

10

15 R. 89

20

25

१. जहित्वा-सी०, स्या०, रो०। २. कथं कथं-स्या०, रो०। ३. एत्थ-सी०।

४. यथा-सी०। ५. बहून्-सी०, स्या०, रो०। ६. तेसु-स्या०।

आरम्मणं यजमानस्स यञ्जो^१,
एत्थप्पतिट्ठाय^२ जहाति दोसं ॥

१०६. “सो वीतरागो पविनेय्य^३ दोसं,
मेत्तं^४ चित्तं भावयमप्पमाणं ।

५ रत्तिन्दिवं सततमप्पमत्तो,
सब्बा दिसा फरति^५ अप्पमञ्जं” ॥

B. 355

१०७. “को सुज्झति मुच्चति^६ वज्झती च,
केनत्तना गच्छति ब्रह्मलोकं ।
अजानतो मे मुनि ब्रूहि पुट्ठो,
१० भगवा हि मे सक्खि ब्रह्मज्जदिट्ठो ।
तुवं^७ हि नो ब्रह्मसमोसि^८ सच्चं,
कथं उपपज्जति ब्रह्मलोकं जुतिमं” ॥

१०८. “यो यजति तिविधं यञ्जसम्पदं, (माघा ति भगवा)
आराधये दक्खिण्येभि तादि ।

R. 90 15

एवं यजित्वा सम्मा याचयोगो,
उपपज्जति ब्रह्मलोकं ति ब्रूमी” ति ॥

एवं वुत्ते, माघो माणवो भगवन्तं एतदवोच — “अभिव्वकन्तं,
भो गोतम ...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

६. सभियसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने
२० कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन सभियस्स परिब्बाजकस्स
पुराणसालोहिताय देवताय पञ्हा उद्दिट्ठा होन्ति — “यो ते, सभिय,
समणो वा ब्राह्मणो वा इमे पञ्हे पुट्ठो व्याकरोति तस्स सन्तिके
ब्रह्मचरियं चरेय्यासी” ति ।

अथ खो सभियो परिब्बाजको तस्सा देवताय सन्तिके ते
२५ पञ्हे उग्गहेत्वा ये ते समणब्राह्मणा सङ्घिनो गणिनो गणाचरिया

१. यञ्जं - रो० । २. एत्थ पतिट्ठाय - सी०, स्या०, रो० । ३. चविनेय्य - स्या०;
पटिनेय्य - सी० । ४. मेत्तं - स्या० । ५. फरते - सी०, स्या०, रो० । ६. मुच्चति - स्या० ।
७. त्वं - स्या० । ८. ब्रह्मसमोति - सी०, रो० । ९. जुतिमा - सी०; जुतीमा - रो० ।

आता यसस्सिनो तित्थकरा साधुसम्मता बहुजनस्स, सेय्यथीदं—पूरणो कस्सपो मक्खलिगोसालो अजितो केसकम्बलो^१ पकुधो^२ कच्चानो^३ सञ्जयो^४ बेलट्टपुत्तो^५ निगण्ठो^६ नाटपुत्तो^७, ते उपसङ्कमित्वा ते पञ्हे पुच्छति। ते सभियेन परिब्बाजकेन पञ्हे पुट्ठा न सम्पायन्ति; असम्पायन्ता^८ कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोन्ति। अपि च ५ सभियंयेव परिब्बाजकं पटिपुच्छन्ति।

B. 356

R. 91

अथ खो सभियस्स परिब्बाजकस्स एतदहोसि—“ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा सङ्घिनो गणिनो गणाचरिया आता यसस्सिनो तित्थकरा साधुसम्मता बहुजनस्स, सेय्यथीदं—पूरणो कस्सपो ...पे०... निगण्ठो नाटपुत्तो, ते मया पञ्हे पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता १० कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोन्ति; अपि च मञ्जेवेत्थ पटिपुच्छन्ति। यन्नूनाहं हीनायावत्तित्वा कामे परिभुञ्जेय्यं” ति।

अथ खो सभियस्स परिब्बाजकस्स एतदहोसि—“अयं^९ पि खो^{१०} समणो गोतमो सङ्घी चैव गणी च गणाचरियो च^{११} आतो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स; यन्नूनाहं समणं गोतमं उपसङ्क- १५ मित्वा इमे पञ्हे पुच्छेय्यं” ति।

अथ खो सभियस्स परिब्बाजकस्स एतदहोसि—“ये पि” खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा जिण्णा बुद्धा^{१२} महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता थेरा रत्तञ्जू चिरपव्वजिता सङ्घिनो गणिनो गणाचरिया आता यसस्सिनो तित्थकरा साधुसम्मता बहुजनस्स, सेय्यथीदं— २० पूरणो कस्सपो ...पे०... निगण्ठो नाटपुत्तो, ते पि मया पञ्हे पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोन्ति, अपि च मञ्जेवेत्थ पटिपुच्छन्ति; किं पन मे समणो गोतमो इमे पञ्हे पुट्ठो व्याकरिस्सति! समणो हि गोतमो दहरो चैव जातिया नवो च पव्वज्जाया^{१३}” ति।

25

१. केसकम्बलि—रो०। २. ककुधो—सी०; पकुधो—स्या०। ३. कच्चायनो—सी०, स्या०, रो०। ४. सञ्जयो—म०। ५. बेल्लट्टपुत्तो—सी०; बेलट्टपुत्तो—स्या०; बेलट्टपुत्तो—रो०। ६-६. ० नाटपुत्तो—सी०; निगण्ठो—स्या०; नाटपुत्तो—रो०। ७. असम्पायन्ता—सी०। ८-८. अयं पि—सी०, रो०; अयं खो—स्या०। ९. स्या० पोत्थके नत्थि। १०. स्या० पोत्थके नत्थि। ११. बुद्धा—सी०, रो०।

अथ खो सभियस्स परिब्बाजकस्स एतदहोसि - “समणो खो^१ दहरो ति न^२ उज्जातब्बो^३ न परिभोतब्बो। दहरो पि चेस^४ समणो^५ गोतमो^६ महिद्धिको होति महानुभावो, यन्नूनाहं समणं गोतमं उपसङ्कमित्वा इमे पञ्हे पुच्छेय्यं” ति।

R. 92 5

B. 357

अथ खो सभियो परिब्बाजको येन राजगहं तेन चारिकं पक्कामि। अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन राजगहं वेळुवनं कलन्दक-निवापो, येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सिद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^७ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सभियो परिब्बाजको भगवन्तं

10 गाथाय अज्झभासि -

१०९. “कह्वी वेचिकिच्छी आगमं, (इति सभियो)
पञ्हे पुच्छितुं अभिकह्वमानो।
तेसन्तकरो भवाहि पञ्हे^८ मे^९ पुट्ठो,
अनुपुब्बं अनुधम्मं व्याकरोहि मे” ॥

15

११०. “दूरतो आगतोसि सभिय, (इति भगवा)
पञ्हे पुच्छितुं अभिकह्वमानो।
तेसन्तकरो भवामि पञ्हे ते पुट्ठो,
अनुपुब्बं अनुधम्मं व्याकरोमि ते” ॥

20

१११. “पुच्छ मं सभिय पञ्हं,
यं किञ्चि मनसिच्छसि।
तस्स तस्सेव पञ्हस्स,
अहं अन्तं करोमि ते” ति ॥

अथ खो सभियस्स परिब्बाजकस्स एतदहोसि - “अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं^{१०} वत, भो ! यं वताहं अज्जेसु समणब्राह्मणेसु ओकासकम्ममत्तं^{११} पि नालत्थं तं मे इदं समणेन गोतमेन ओकासकम्मं

25

१. खो गोतमो - स्या०। २-२. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्व। ३. चे - सी०, स्या०, रो०। ४-४. होति सो च होती - सी०; होति सो च - स्या०; होति सो च होति - रो०। ५. साराणीयं - म० ६-६. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्व। ७. ओकासमत्तं - सी०, रो०।

कतं" ति। अत्तमनो पमुदितो उदग्गो पीतिसोमनस्सजातो भगवन्तं पञ्चं अपुच्छि' -

११२. "किं पत्तिनमाहु भिक्खुनं, (इति सभियो)

सोरतं केन कथं च दन्तमाहु।

बुद्धो ति कथं पवुच्चति,

पुट्ठो मे भगवा व्याकरोहि" ॥

5

११३. "पज्जेन कतेन अत्तना, (सभिया ति भगवा)

R. 93

परिनिब्बानगतो' वितिण्णकङ्खो।

विभवं च भवं च विप्पहाय,

वुसितवा खीणपुनब्भवो स भिक्खु ॥

10

११४. "सब्बत्थ उपेक्खको सतिमा,

B. 358

न सो हिंसति कञ्चि' सब्बलोके।

तिण्णो समणो अनाविलो,

उस्सदा यस्स न सन्ति सोरतो सो ॥

११५. "यस्सिन्द्रियाणि भावितानि,

15

अज्झत्तं बहिद्धा च सब्बलोके।

निब्विज्झ इमं परं च लोकं,

कालं कङ्खति भावितो स दन्तो ॥

११६. "कप्पानि विचेय्य केवलानि,

संसारं' दुभयं चुतूपपातं।

20

विगतरजमनङ्गणं विसुद्धं,

पत्तं जातिखयं तमाहु बुद्धं" ति ॥

अथ खो सभियो परिब्बाजको भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा अत्तमनो पमुदितो' उदग्गो पीतिसोमनस्सजातो भगवन्तं उत्तरिं पञ्चं अपुच्छि -

25

११७. "किं पत्तिनमाहु ब्राह्मणं, (इति सभियो)

समणं केन कथं च न्हातको ति।

१. पुच्छि-सी०, रो०। २. परिनिब्बानगतो-सी०। ३. किञ्चि-सी०; स्या०
बोत्थके नत्थि। ४. संसार-सी०। ५. पमुदितो-सी०, रो०।

नागो ति कथं पवुच्चति,
पुट्ठो मे भगवा व्याकरोहि” ॥

११८. “बाह्वत्वा^१ सब्बपापकानि^२, (सभिया ति भगवा)
विमलो साधुसमाहितो ठितत्तो ।
संसारमतिच्च केवली सो,
असितो^३ तादि पवुच्चते^४ स^५ ब्रह्मा ॥

5

R. 94

११९. “समितावि पहाय पुञ्ञपापं,
विरजो अत्वा इमं परं च लोकं ।
जातिमरणं उपातिवत्तो,
समणो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

10

B. 359

१२०. “निन्हाय^६ सब्बपापकानि,
अज्झत्तं^७ बहिद्धा च सब्बलोके ।
देवमनुस्सेसु कप्पियेसु,
कप्पं नेति तमाहु न्हातको” ति ॥

15

१२१. “आगुं^८ न करोति किञ्चि लोके,
सब्बसंयोगे विसज्ज बन्धनानि ।
सब्बत्थं न सज्जती^९ विमुत्तो^{१०},
नागो तादि पवुच्चते तथत्ता” ति ॥

अथ खो सभियो परिव्वाजको...पे०... भगवन्तं उत्तरिं पञ्चं

20 अपुच्छि -

१२२. “कं खेत्तजिनं वदन्ति बुद्धा, (इति सभियो)
कुसलं केन कथं च पण्डितो ति ।
मुनि नाम कथं पवुच्चति,
पुट्ठो मे भगवा व्याकरोहि” ॥

25

१२३. “खेत्तानि विचेय्य केवलानि, (सभिया ति भगवा)
दिब्बं^{१०} मानुसकं च ब्रह्मखेत्तं ।

१. बाह्वत्वा-सी०, स्या०, रो० । २. सब्बपापानि-सी० । ३. अनिस्सितो-स्या० ।
४-४. पवुच्चति-सी०; पवुच्चते-रो० । ५. निन्नहाय-स्या०, रो० । ६. अज्झत्त-सी०;
अज्झत्तं च-स्या० । ७. अगुं-रो० । ८. सज्जति-सी० । ९. विप्पमुत्तो-स्या० ।
१०. दिब्बं-रो० ।

सब्बखेत्तमूलबन्धना पमुत्तो,
खेत्तजिनो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

१२४. “कोसानि विचेय्य केवलानि,
दिब्बं मानुसकं च ब्रह्मकोसं ।
सब्बकोसमूलबन्धना पमुत्तो,
कुसलो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

5

१२५. “दुभयानि^१ विचेय्य पण्डरानि,
अज्झत्तं बहिद्धा च सुद्धिपञ्चो^२ ।
कण्हं^३ सुक्कं उपातिवत्तो,
पण्डितो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

R. 95

10

१२६. “असत्तं च सत्तं च अत्वा धम्मं,
अज्झत्तं बहिद्धा च सब्बलोके ।
देवमनुस्सेहि पूजनीयो,
सङ्गं^४ जालमतिच्च सो मुनी” ति ॥

B. 360

अथ खो सभियो परिव्वाजको ...पे०... भगवन्तं उत्तरि पञ्चं 15
अपुच्छि -

१२७. “किं पत्तिनमाहु वेदगुं, (इति सभियो)
अनुविदितं केन कथं च विरियवा ति ।
आजानियो किन्ति नाम होति,
पुट्ठो मे भगवा व्याकरोहि” ॥

20

१२८. “वेदानि विचेय्य केवलानि, (सभिया ति भगवा)
समणानं यानिधत्थि^५ ब्राह्मणानं ।
सब्बवेदनासु वीतरागो,
सब्बं वेदमतिच्च वेदगू सो ॥

१२९. “अनुविच्च पपञ्चनामरूपं,
अज्झत्तं बहिद्धा च रोगमूलं ।

25

१. तदुभयानि - सी० । २. सुद्धिपञ्चो - स्या० । ३. कण्ह - सी०, स्या०; कण्हा -
रो० । ४. पूजियो सो - सी०, स्या०, रो० । ५. सङ्ग - स्या० । ६. यानिपत्थि - सी०,
स्या०, रो० ।

सब्बरोगमूलबन्धना पमुत्तो,
अनुविदितो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

१३०. “विरतो इध^१ सब्बपापकेहि,
निरयदुक्खं अतिच्च विरियवा सो ।
सो विरियवा^२ पधानवा,
धीरो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

१३१. “यस्सस्सु लुनानि^३ बन्धनानि,
अज्झत्तं बहिद्धा च सङ्गमूलं ।
सब्बसङ्गमूलबन्धना पमुत्तो,
आजानियो^४ तादि पवुच्चते तथत्ता” ति ॥

अथ खो सभियो परिव्वाजको ...पे०... भगवन्तं उत्तरि पञ्चं
अपुच्छि -

१३२. “किं पत्तिनमाहु सोत्तियं, (इति सभियो)
अरियं केन कथं च चरणवा ति ।
परिव्वाजको किन्ति नाम होति,
पुट्ठो मे भगवा व्याकरोहि” ॥

१३३. “सुत्वा सब्बधम्मं अभिञ्जाय लोके, (सभिया ति भगवा)
सावज्जानवज्जं यदत्थि किञ्चि ।
अभिभुं अकथङ्कथिं विमुत्तं,
अनिघं^५ सब्बधिमाहु सोत्तियो ति ॥

१३४. “छेत्वा आसंवानि आलयानि,
विद्धा सो न उपेति गब्भसेय्यं ।
सञ्जं तिविधं पनुज्ज पङ्कं,
कप्पं नेति तमाहु अरियो ति ॥

१३५. “यो इध चरणेसु पत्तिपत्तो,
कुसलो सब्बदा आजानाति^६ धम्मं ।

१. स्या० पोत्थके नत्वि । २. वीरियवा-म० । ३. लूनानि-स्या०; लुतानि-सी०, रो० । ४. आजानीयो-सी० । ५. अनीघं-सी०, स्या० । ६. अजानि-स्या०, रो० ।

सव्वत्थ न सज्जति' विमुत्तचित्तो',
पटिघा यस्स न सन्ति चरणवा सो ॥

१३६. "दुक्खवेपक्कं' यदत्थि कम्मं,
उद्धमधो तिरियं वा' पि मज्झे ।
परिव्वाजयित्वा' परिञ्जचारी,
मायं मानमथो पि लोभकोधं ।
परियन्तमकासि नामरूपं,
तं परिव्वाजकमाहु पत्तिपत्तं" ति ॥

5

R. 97

अथ खो सभियो परिव्वाजको भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा
अनुमोदित्वा अत्तमनो पमुदितो उदग्गो पीतिसोमनस्सजातो उट्ठाया- 10
सना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा
भगवन्तं सम्मुखा सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवि -

१३७. "यानि च तीणि यानि च सट्ठि,
समणप्पवादसितानि' भूरिपञ्ज ।
सञ्जक्खरसञ्जनिस्सितानि,
ओसरणानि' विनेय्य ओघतमगा ॥

B. 362

15

१३८. "अन्तगूसि पारगू' दुक्खस्स,
अरहासि सम्मासम्बुद्धो खीणासवं तं मज्जे ।
जुतिमा मुतिमा पहूतपञ्जो,
दुक्खस्सन्तकर' अतारेसि" मं ॥

20

१३९. "यं मे कल्लितमञ्जासि,
विचिकिच्छा" मं तारयि" नमो ते ।
मुनि मोनपथेसु पत्तिपत्तं,
अखिल आदिच्चबन्धु सोरतोसि ॥

१. सज्जती - स्या०, रो० । २. विमुत्तो - सी०, रो० । ३. दुक्खं वे पक्कं - रो० ।
४. वा - स्या०, रो० । ५. परिवज्जयिता - रो० । ६. समणप्पवादनिस्सितानि - स्या० ।
७. ओसरणानि - रो० । ८. पारगूसि - स्या० । ९. दुक्खस्सन्तकरं - स्या०, रो०; ० करा -
सी० । १०. अतारयि - रो० । ११. विचिकिच्छं - सी०, स्या०, रो० । १२. अतारयि - सी०,
स्या०, रो० । १३. पत्तिपत्तं - सी० ।

१४०. “या मे कङ्खा पुरे आसि, तं मे व्याकासि चक्खुमा ।
अद्धा मुनीसि सम्बुद्धो, नत्थि नीवरणा तव ॥

१४१. “उपायासा च ते सब्बे, विद्धस्ता विनळीकता ।
सीतिभूतो दमप्पत्तो, धितिमा सच्चनिककमो ॥

१४२. “तस्स ते नागनागस्स, महावीरस्स भासतो ।
सब्बे देवानुमोदन्ति, उभो नारदपव्वता ॥

१४३. “नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
सदेवकस्मि लोकस्मि, नत्थि ते पटिपुग्गलो ॥

१४४. “तुवं बुद्धो तुवं सत्था, तुवं माराभिभू मुनि ।
तुवं अनुसये छेत्वा, तिण्णो तारेसि मं पजं ॥

१४५. “उपधी ते समतिक्कन्ता, आसवा ते पदालिता ।
सीहोसि अनुपादानो, पहीनभयभेरवो ॥

१४६. “पुण्डरीकं यथा वग्गु, तोये^१ न उपलिम्पति^२ ।
एवं पुञ्जे च पापे च, उभये त्वं न लिम्पसि ।
पादे वीर पसारेहि, सभियो वन्दति सत्थुनो^३” ति ॥

अथ खो सभियो परिब्बाजको भगवतो पादेसु सिरसा
निपतित्वा भगवन्तं एतदवोच - “अभिककन्तं, भन्ते ...पे०... एसाहं
भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च; लभेय्याहं, भन्ते,
भगवतो सन्तिके पव्वज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं” ति ।

“यो खो, सभिय, अञ्जतित्थियपुव्वो इमस्मि धम्मविनये
आकङ्खति पव्वज्जं आकङ्खति उपसम्पदं, सो चत्तारो मासे परिवसति;
चतुन्नं मासानं अच्चयेन आरद्धचित्ता^४ भिक्खू पव्वाजेन्ति उपसम्पादेन्ति
भिक्खुभावाय । अपि च^५ मेत्थ^५ पुग्गलवेमत्तता विदिता” ति ॥

“सचे, भन्ते, अञ्जतित्थियपुव्वा इमस्मि धम्मविनये आक-
ङ्खन्ता पव्वज्जं आकङ्खन्ता उपसम्पदं चत्तारो मासे परिवसन्ति,
चतुन्नं मासानं अच्चयेन आरद्धचित्ता भिक्खू पव्वाजेन्ति उपसम्पादेन्ति
भिक्खुभावाय, अहं चत्तारि वस्सानि परिवसिस्सामि^६; चतुन्नं वस्सानं

१. तोयेन - सी० । २. उपलिम्पति - सी०, रो० । ३. परिवुट्ठ परिवसं आरद्ध-
चित्ता - स्या० । ४-४. चेत्थ - स्या० । ५. परिवसामि - स्या० ।

अच्चयेन आरद्धचित्ता भिक्खू पब्बाजेन्तु उपसम्पादेन्तु भिक्खुभावाया”
ति । अलत्थ खो सभियो परिब्बाजको भगवतो सन्तिके पव्वज्जं
अलत्थ उपसम्पदं ... पे० ... अञ्जतरो खो पनायस्मा सभियो अरहतं
अहोसी ति ।

७. सेलसुत्तं

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा अङ्गुत्तरापेसु चारिकं चर- 5
मानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अद्भुतेळसेहि भिक्खुसतेहि येन आपणं
नाम अङ्गुत्तरापानं निगमो तदवसरि । अस्सोसि खो केणियो जटिलो
“समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पव्वजितो अङ्गुत्तरा- R. 100
पेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अद्भुतेळसेहि भिक्खु-
सतेहि आपणं अनुप्पत्तो; तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो 10 B. 364
कित्ति सद्दो अब्भुगगतो — ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो
विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि
सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं
सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणि पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा
पवेदेति, सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं 15
सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति;
साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती” ति ।

अथ खो केणियो जटिलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उप-
सङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं
वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो केणियं जटिलं 20
भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि ।
अथ खो केणियो जटिलो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो
समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच — “अधि-
वासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घे ।” ति ।
एवं वुत्ते, भगवा केणियं जटिलं एतदवोच — “महा खो, केणिय, 25
भिक्खुसङ्घो अद्भुतेळसानि भिक्खुसतानि; त्वं च ब्राह्मणेसु अभि-
प्पसन्नो” ति ।

दुतियं पि खो केणियो जटिलो भगवन्तं एतदवोच - “किञ्चा
पि, भो गोतम, महा भिक्खुसङ्घो अट्ठतेळसानि भिक्खुसतानि, अहं
च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो; अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय
भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । दुतियं पि खो भगवा केणियं जटिलं
५ एतदवोच - “महा खो, केणिय, भिक्खुसङ्घो अट्ठतेळसानि भिक्खु-
सतानि; त्वं च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो” ति ।

R. 101

ततियं पि खो केणियो जटिलो भगवन्तं एतदवोच - “किञ्चा
पि, भो गोतम, महा भिक्खुसङ्घो अट्ठतेळसानि भिक्खुसतानि, अहं
च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो, अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय
१० भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।
अथ खो केणियो जटिलो भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना
येन सको अस्समो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मित्तामच्चे आति-
सालोहिते आमन्तेसि - “सुणन्तु मे भवन्तो मित्तामच्चा आति-
सालोहिता, समणो मे गोतमो निमन्तितो स्वातनाय भत्तं सद्धिं
१५ भिक्खुसङ्घेन, येन मे कायवेय्यावटिकं करेय्याथा” ति । “एवं,
भो” ति खो केणियस्स जटिलस्स मित्तामच्चा आतिसालोहिता
केणियस्स जटिलस्स पटिस्सुत्वा अप्पेकच्चे उद्धनानि खणन्ति, अप्पे-
कच्चे कट्टानि फालेन्ति, अप्पेकच्चे भाजनानि धोवन्ति, अप्पेकच्चे
उदकमणिकं पतिट्ठपेन्ति, अप्पेकच्चे आसनानि पञ्जापेन्ति ।
२० केणियो पन जटिलो सामंयेव मण्डलमाळं पटियादेति ।

B. 365

तेन खो पन समयेन सेलो ब्राह्मणो आपणे पटिवसति, तिण्णं
वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं
पदको वेय्याकरणो लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो, तीणि च
माणवकसतानि मन्ते वाचेति ।

२५ तेन खो पन समयेन केणियो जटिलो सेले ब्राह्मणे अभिप्पसन्नो
होति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो तीहि माणवकसतेहि परिवुतो जङ्घा-
विहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन केणियस्स जटिलस्स

१. अधिवासेत्वेव - सी०, रो० । २. भोन्तो - सी०, स्या०, रो० । ३. भवं गोतमो -
सी० । ४. करेय्या - सी० । ५. समञ्जेव - सी०, रो० । ६. मण्डलमाळं - सी०, स्या०,
रो० । ७. लोकायत - सी० । ८. रो० पोत्यके नत्थि ।

अस्समो तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो सेलो ब्राह्मणो केणियस्स' जटिलस्स
अस्समे' अप्पेकच्चे उद्धनानि खणन्ते...पे०... अप्पेकच्चे आसानानि
पञ्चापेन्ते, केणियं पन जटिलं सामंयेव मण्डलमाळं पटियादेन्तं ।
दिस्वान केणियं जटिलं एतदवोच—“किं नु खो भोतो केणियस्स
आवाहो वा भविस्सति, विवाहो वा भविस्सति, महायञ्जो वा पच्चु- 5
पट्टितो, राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो निमन्तितो स्वातनाय
सद्धि बलकायेना” ति ?

R. 102

“न मे भो', सेल, आवाहो वा भविस्सति विवाहो' वा,
ना पि' राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो निमन्तितो स्वातनाय
सद्धि बलकायेन; अपि च खो मे महायञ्जो पच्चुपट्टितो । अत्थि 10
समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो अङ्गुत्तरापेसु चारिकं
चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धि अट्ठतेल्लसेहि भिक्खुसतेहि आपणं
अनुप्पत्तो, तं खो पन भवन्तं” गोतमं...पे०... बुद्धो भगवा ति । सो
मे निमन्तितो स्वातनाय भत्तं सद्धि भिक्खुसङ्घेना” ति ।

B. 366

“बुद्धो ति', भो केणिय, वदेसि” ?

15

“बुद्धो ति, भो सेल, वदामि” ।

“बुद्धो ति, भो केणिय, वदेसि” ?

“बुद्धो ति, भो सेल, वदामी” ति ।

अथ खो सेलस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि—“धोसो पि खो
एसो दुल्लभो लोकस्मि यदिदं बुद्धो ति । आगतानि खो पनम्हाकं 20
मन्तेसु द्वित्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स
द्वेव गतियो भवन्ति अनञ्जा । सचे अगारं अज्झावसति राजा होति
चक्कवत्ति धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरिय-
प्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्त रतनानि भवन्ति, सेय्यथीदं
—चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं 25
परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा

१-१. केणियस्समिये जटिले—सी०, रो० । २. रो० पोत्यके नत्थि । ३-३. नपि
विवाहो भविस्सति नपि—सी०, स्या०, रो० । ४. भगवन्तं—रो० । ५-५. बुद्धो ति खो-
रो० । ६. पन अस्माकं—सी०, स्या०, रो० ।

R. 103

वीरङ्गरूपा^१ परसेनप्पमद्दना । सो इमं पठविं^२ सागरपरियन्तं अदण्डेन
असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति । सचे खो पन अगारस्मा
अनगारियं पव्वजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्छदो^३ ।
कहं पन, भो केणिय, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति अरहं
५ सम्मासम्बुद्धो^४ ति ?

एवं वुत्ते, केणियो जटिलो दक्खिणं बाहुं पग्गहेत्वा सेलं
ब्राह्मणं एतदवोच - “येनेसा, भो सेल, नीलवनराजी” ति । अथ
खो सेलो ब्राह्मणो तीहि माणवकसतेहि सद्धिं येन भगवा तेनुपसङ्कमि ।
अथ खो सेलो ब्राह्मणो ते माणवके आमन्तेसि - “अप्पसद्दा भोन्तो
१० आगच्छन्तु, पदे पदं निक्खिपन्ता । दुरासदा हि ते भगवन्तो^५ सीहा
व एकचरा । यदा चाहं, भो, समणेन गोतमेन सद्धिं मन्तेय्युं, मा मे
भोन्तो अन्तरन्तरा कथं ओपातेथ; कथापरियोसानं मे भवन्तो
आगमेन्तू” ति ।

B. 367

अथ खो सेलो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-
१५ मित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^६ वीति-
सारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सेलो ब्राह्मणो
भगवतो काये द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि समन्नेसि^७ । अद्दसा खो
सेलो ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि येभुय्येन
ठपेत्वा द्वे । द्वीसु महापुरिसलक्खणेषु कङ्खति विचिकिच्छति नाधि-
२० मुच्चति न सम्पसीदति - कोसोहिते च वत्थगुह्ये, पट्ठतजिह्वताय^८
चा ति ।

R. 104

अथ खो भगवतो एतदहोसि - “पस्सति खो मे अयं सेलो
ब्राह्मणो द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि येभुय्येन ठपेत्वा द्वे । द्वीसु महा-
पुरिसलक्खणेषु कङ्खति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति -
२५ कोसोहिते च वत्थगुह्ये, पट्ठतजिह्वताय चा” ति । अथ खो भगवा
तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खारि^९ यथा अद्दस सेलो ब्राह्मणो
भगवतो कोसोहितं वत्थगुह्यं । अथ खो भगवा जिह्वं निन्नामेत्वा

१. विरङ्गरूपा - स्या० । २. पठविं - म० । ३. विवट्छदो - सी०,
रो०; विवट्छदो - स्या० । ४. भवन्तो - स्या० । ५. साराणीयं - म० । ६. सम्मन्नेसि -
सी०, स्या०, रो० । ७. पट्ठतजिह्वताय - स्या० । ८. अभिसङ्खारेसि - स्या० ।

उभो पि कण्णसोतानि अनुमसि पटिमसि, उभो पि नासिकसोतानि अनुमसि पटिमसि, केवलं पि नलाटमण्डलं जिह्वाय छादेसि ।

अथ खो सेलस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “समन्नागतो खो समणो गोतमो द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणेहि’ परिपुण्णेहि, नो अपुरि-
पुण्णेहि । नो च खो नं जानामि बुद्धो वा नो वा । सुतं खो पन’ 5
मेतं’ ब्राह्मणानं बुद्धानं’ महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं
— ‘ये ते भवन्ति’ अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, ते सके वण्णे भञ्जमाने
अत्तानं पातुकरोन्ती’ ति । यन्नूनाहं समणं गोतमं सम्मुखा सारुप्पाहि
गाथाहि अभित्थवेय्यं” ति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो भगवन्तं सम्मुखा
सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवि — 10

१४७. “परिपुण्णकायो सुरुचि, सुजातो चारुदस्सनो ।
सुवण्णवण्णोसि भगवा, सुसुक्कदाठोसि’ विरियवा ॥

१४८. “नरस्स हि सुजातस्स, ये भवन्ति वियञ्जना ।
सब्बे ते तव कार्यास्मि, महापुरिसलक्खणा ॥

१४९. “पसन्ननेत्तो सुमुखो, ब्रह्मा उजु पतापवा । 15
मज्झे समणसङ्घस्स, आदिच्चो व विरोचसि’ ॥

१५०. “कल्याणदस्सनो भिक्खु, कञ्चनसन्निभत्तचो’ । B. 368
किं ते समणभावेन, एवं उत्तमवणिणो ॥

१५१. “राजा अरहसि भवितुं, चक्कवत्ती रथेसभो । R. 105
चातुरन्तो विजितावी, जम्बुसण्डस्स इस्सरो ॥ 20

१५२. “खत्तिया भोगिराजानो’, अनुयन्ता’ भवन्तु ते’ ।
राजाभिराजा मनुजिन्दो, रज्जं कारेहि गोतम’ ॥

१५३. “राजाहमस्मि सेला ति, (भगवा)
धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, चक्कं अप्पटिवत्तियं” ॥ 25

१. द्वत्तिसाय महा० — स्या० । २-२. पनेतं — स्या० । ३. बुद्धानं — सी०, रो० । ४. भगवन्तो — स्या० । ५. सुसुक्कदाठोसि — स्या० । ६. विरोचति — सी० । ७. काञ्चनसन्नि-
भत्तचो — स्या० । ८. भोगिराजानो — सी०, स्या०, रो० । ९-९. अनुयुक्ता भवन्ति ते — सी०,
रो०; ० भवन्ति ते — स्या० । १०. अप्पटिवत्तियं — सी०, स्या०, रो० ।

१५४. "सम्बुद्धो पटिजानासि, (इति सेलो ब्राह्मणो)
धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, इति भाससि गोतम ॥
१५५. "को नु सेनापति भोतो, सावको सत्थुरन्वयो' ।
को ते तमनुवत्तेति', धम्मचक्कं पवत्तितं" ॥
१५६. "मया पवत्तितं चक्कं, (सेला ति भगवा)
धम्मचक्कं अनुत्तरं ।
सारिपुत्तो अनुवत्तेति, अनुजातो तथागतं ॥
१५७. "अभिञ्जेय्यं अभिञ्जातं, भावेतब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं मे, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मण ॥
१५८. "विनयस्सु मयि' कङ्खं, अधिमुच्चस्सु' ब्राह्मण ।
दुल्लभं दस्सनं होति, सम्बुद्धानं अभिण्हसो ॥
१५९. "येसं वे' दुल्लभो लोके, पातुभावो अभिण्हसो ।
सोहं ब्राह्मण सम्बुद्धो, सल्लकत्तो अनुत्तरो ॥
१६०. "ब्रह्मभूतो अतितुलो, मारसेनप्पमद्दतो ।
सब्बामित्ते वसीकत्वा, मोदामि अकुतोभयो" ॥
१६१. "इमं भवन्तो" निसामेथ, यथा भासति चक्खुमा ।
सल्लकत्तो महावीरो, सीहो व नदती वने ॥
१६२. "ब्रह्मभूतं अतितुलं, मारसेनप्पमद्दनं ।
को दिस्वा नप्पसीदेय्य, अपि कण्हाभिजातिको ॥
१६३. "यो मं इच्छति अन्वेतु, यो वा निच्छति गच्छतु ।
इधाहं पब्बजिस्सामि, वरपञ्जस्स सन्तिके" ॥
१६४. "एवं चे रुच्चति भोतो, सम्मासम्बुद्धसासने' ।
मयं पि पब्बजिस्साम, वरपञ्जस्स सन्तिके" ॥
१६५. "ब्राह्मणा तिसता इमे, याचन्ति पञ्जलीकता ।
ब्रह्मचरियं चरिस्सामि, भगवा तव सन्तिके" ॥

१. सत्थु अन्वयो-सी०; २. इमं अनुवत्ते ति-स्या०, रो०। ३. मयी-सी०, रो०। ४. अधिमुच्चस्सु-स्या०। ५. यस्स-स्या०। ६. वो-रो०। ७. भोन्तो-सी०, स्या०, रो०। ८. एतं-सी०, रो०। ९. ० सासनं-सी०, स्या०, रो०।

१६६. “स्वाक्खातं ब्रह्मचरियं, (सेला ति भगवा)

सन्दिट्टिकमकालिकं ।

यत्थ अमोघा पब्बज्जा, अप्पमत्तस्स सिक्खतो” ति ॥

अलत्थ खो सेलो ब्राह्मणो सपरिसो भगवतो सन्तिके पब्बज्जं,
अलत्थ उपसम्पदं । अथ खो केणियो जटिलो तस्सा रत्तिया अच्चयेन ५
सके अस्समे पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं
आरोचापेसि — “कालो, भो गोतम, निट्ठितं भत्तं” ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन
केणियस्स जटिलस्स अस्समो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते
आसने निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । १०

अथ खो केणियो जटिलो बुद्धप्पमुखं^१ भिक्खुसङ्घं पणीतेन
खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो
केणियो जटिलो भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं^२ नीचं
आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो केणियं
जटिलं भगवा इमाहि गाथाहि अनुमोदि — १५

१६७. “अग्गिहुत्तमुखा^३ यञ्जा, सावित्ती^४ छन्दसो मुखं ।

राजा मुखं मनुस्सानं, नदीनं सागरो मुखं ॥

१६८. “नक्खत्तानं मुखं चन्दो, आदिच्चो तपतं मुखं ।

पुञ्जं आकङ्खमानानं, सङ्घो वे यजतं मुखं” ति ॥

अथ खो भगवा केणियं जटिलं इमाहि गाथाहि अनुमोदित्वा २० R. 108
उट्ठायासना पक्कामि । अथ खो आयस्मा सेलो सपरिसो एको
वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव ...पे०...
अञ्जतरो खो पनायस्मा सेलो सपरिसो अरहतं अहोसि ।

अथ खो आयस्मा सेलो सपरिसो येन भगवा तेनुपसङ्कमि,
उपसङ्कमित्वा एकंसं चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा २५
भगवन्तं गाथाय^५ अज्झभासि —

१. बुद्ध पमुखं—सी०, रो० । २. अद्वूपगत्वा अञ्जतरं—सी०; (अद्वुपगत्वा)
अञ्जतरं—रो० । ३. अग्गिहुत्तं मुखा—स्या० । ४. सावित्ति—स्या० । ५. गाथाहि—
सी०, रो० ।

१६९. "यं तं सरणमागम्ह^१, इतो अट्टमि चक्खुम^२ ।
सत्तरत्तेन भगवा, दन्तम्ह^३ तव सासने ॥
१७०. "तुवं बुद्धो तुवं सत्था, तुवं माराभिभू मुनि ।
तुवं अनुसये छेत्वा, तिण्णो तारेसिमं पजं ॥
१७१. "उपधी ते समतिक्कन्ता, आसवा ते पदालिता ।
सीहोसि अनुपादानो, पहीनभयभेरवो ॥
१७२. "भिक्षवो तिसता इमे, तिट्ठन्ति पञ्जलीकता ।
पादे वीर पसारेहि, नागा वन्दन्तु सत्थुनो^४ ति ॥

८. सल्लसुत्तं

१७३. अनिमित्तमनञ्जातं, मच्चानं इध जीवितं ।
कसिरं च परित्तं च, तं च दुक्खेन संयुतं^५ ॥
१७४. न हि सो उपक्कमो अत्थि, येन जाता न मिय्यरे^६
जरं पि पत्वा मरणं, एवंघम्मा हि पाणिनो ॥
१७५. फलानमिव पक्कानं, पातो पतनतो^७ भयं ।
एवं जातानं^८ मच्चानं, निच्चं मरणतो भयं ॥
१७६. यथा पि कुम्भकारस्स, कता मत्तिकभाजना ।
सब्बे भेदनपरियन्ता^९, एवं मच्चान जीवितं ॥
१७७. दहरा च महन्ता च, ये बाला ये पण्डिता ।
सब्बे मच्चुवसं यन्ति, सब्बे मच्चुपरायणा ॥
१७८. तेसं मच्चुपरेतानं, गच्छतं परलोकतो ।
न पिता तायते पुत्तं, आती वा पन आतके ॥
१७९. पेक्खतंयेव आतीनं^{१०}, पस्स लालपतं^{११} पुथु ।
एकमेको व^{१२} मच्चानं, गोवज्झो विय नीयति^{१३} ॥

१. सरणमागम्म—सी०, स्या०, रो०। २. चक्खुमा—सी०, स्या०, रो०। ३. दन्तम्हा—स्या०। ४. सञ्जुता—सी०; सञ्जुतं—स्या०, रो०। ५. मीयरे—सी०। ६. पपतना—रो०। ७. जातानं—सी०, रो०। ८. भेदपरियन्ता—स्या०। ९. मच्चुपरायणा—सी०, स्या०, रो०। १०. लालप्पतं—स्या०। ११. च—सी०। १२. निव्यति—सी०, स्या०, रो०।

१८०. एवमब्भाहतो लोको, मच्चुना च जराय च । R. 110
तस्मा धीरा न सोचन्ति, विदित्वा लोकपरियायं ॥
१८१. यस्स मगं न जानासि, आगतस्स गतस्स वा ।
उभो अन्ते असम्पस्सं, निरत्थं परिदेवसि ॥
१८२. परिदेवयमानो चे, किञ्चिदत्थं^१ उदब्बहे । 5
सम्मूब्बो हिंसमत्तानं, कयिरा^२ चे नं विचक्खणो ॥
१८३. न हि रुण्णेन सोकेन, सन्ति पप्पोति चेतसो ।
भिय्यस्सुप्पज्जते दुक्खं, सरीरं चुपहञ्जति^३ ॥
१८४. किसो^४ विवण्णो भवति, हिंसमत्तानमत्तना ।
न तेन पेता पालेन्ति, निरत्था परिदेवना ॥ 10
१८५. सोकमप्पजहं जन्तु, भिय्यो दुक्खं निगच्छति । B. 372
अनुत्थुनन्तो कालङ्कतं^५, सोकस्स वसमन्वगू ॥
१८६. अञ्जे पि पस्स गमिने, यथाकम्मूपगे^६ नरे ।
मच्चुनो वसमागम्म, फन्दन्तेविध पाणिनो ॥
१८७. येन येन हि मञ्जन्ति, ततो तं होति अञ्जथा । 15
एतादिसो विनाभावो, पस्स लोकस्स परियायं ॥ R. 111
१८८. अपि^७ वस्ससतं जीवे, भिय्यो वा पन माणवो ।
जातिसङ्घा विना होति, जहाति इध जीवितं ॥
१८९. तस्मा अरहतो सुत्वा, विनेय्य परिदेवितं ।
पेतं कालङ्कतं दिस्वा^८, नेसो^९ लब्भा मया इति ॥ 20
१९०. यथा सरणमादित्तं, वारिना परिनिब्बये^{१०} ।
एवं पि धीरो सपञ्जो, पण्डितो कुसलो नरो ।
खिप्पमुप्पतितं सोकं, वातो तूलं^{११} व धंसये ॥
१९१. परिदेवं पजप्पं च, दोमनस्सं च अत्तनो ।
अत्तनो सुखमेसानो, अब्बहे^{१२} सल्लमत्तनो ॥ 25

१. किञ्चि अत्थं—सी०; किञ्चि अत्थं—स्या०; किञ्चिदत्थं—रो०। २. कयिर—
स्या०, रो०। ३. उपहञ्जति—रो०। ४. कीसो—स्या०। ५. कालकतं—सी०, स्या०,
रो०। ६. यथाकम्मूपगे—म०। ७. अपि चे—रो०। ८. दित्वा—स्या०। ९. नेसो—सी०,
रो०। १०. परिनिब्बुतो—सी०। ११. तुलं—स्या०। १२. अब्बुक्कहे—स्या०।

१९२. अब्बुहसल्लो^१ असितो, सन्ति पप्पुय्य चेतसो ।
सब्बसोकं अतिक्कन्तो, असोको होति निब्बुतो ति ॥

९. वासेट्टसुत्तं^२

R. 112

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा इच्छानङ्गले^३ विहरति इच्छा-
नङ्गलवनसण्डे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला अभिञ्जाता अभि-
ञ्जाता ब्राह्मणमहासाला इच्छानङ्गले पटिवसन्ति, सेय्यथीदं—चङ्की
ब्राह्मणो तारुक्खो ब्राह्मणो पोक्खरसाति ब्राह्मणो जाणुस्सोणि
ब्राह्मणो तोदेय्यो^४ ब्राह्मणो अञ्जे च अभिञ्जाता अभिञ्जाता
ब्राह्मणमहासाला । अथ खो वासेट्टभारद्वाजानं माणवानं जङ्घाविहारं
अनुचङ्कमन्तानं^५ अनुविचरन्तानं^६ अयमन्तराकथा उदपादि—“कथं,
१० भो, ब्राह्मणो होती” ति ?

B. 373

भारद्वाजो माणवो एवमाह—“यतो खो, भो^७, उभतो सुजातो
होति” मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामह-
युगा अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो^८ जातिवादेन, एत्तावता खो^९ भो^{१०}
ब्राह्मणो होती” ति ।

15

वासेट्टो माणवो एवमाह—“यतो खो, भो, सीलवा च होति
वत्तसम्पन्नो^{११} च, एत्तावता खो, भो, ब्राह्मणो होती” ति । नेव खो
असक्खि भारद्वाजो माणवो वासेट्टं माणवं सञ्जापेतुं, न पन असक्खि
वासेट्टो माणवो भारद्वाजं माणवं^{१२} सञ्जापेतुं ।

अथ खो वासेट्टो माणवो भारद्वाजं माणवं आमन्तेसि—
२० “अयं खो,^{१३} भो भारद्वाज, समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पव्व-
जितो इच्छानङ्गले विहरति इच्छानङ्गलवनसण्डे; तं खो पन भवन्तं
गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगतो—‘इति पि...पे०... बुद्धो
भगवा’ ति । आयाम, भो भारद्वाज, येन समणो गोतमो तेनुपसङ्गमि-

१. अब्बुहसल्लो—रो० । २. वासेट्टिसुत्तं—सी० । ३. इच्छानङ्गले—रो० । ४. तोदेय्य—सी०, स्या०, रो० । ५-५. अनुचङ्कममानानं अनुविचरमानानं—सी०, रो० । ६. रो० पोत्यके नत्थि । ७. स्या० पोत्यके नत्थि । ८. अनुपकुट्ठो—स्या० । ९. स्या० पोत्यके नत्थि । १०. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ११. वत्तसम्पन्नो—सी०, स्या० । १२. माणवं च—सी० । १३. सी० पोत्यके नत्थि ।

स्साम; उपसङ्कमित्वा समणं गोतमं एतमत्थं पुच्छिस्साम। यथा नो समणो गोतमो व्याकरिस्सति तथा नं धारेस्सामा” ति। “एवं, भो” ति खो भारद्वाजो माणवो वासेट्टस्स माणवस्स पच्चस्सोसि।

R. 113

अथ खो वासेट्टभारद्वाजा^१ माणवा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं 5 वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्नो खो वासेट्टो माणवो भगवन्तं गाथाहि अज्झभासि—

१९३. “अनुज्जातपटिज्जाता, तेविज्जा मयमस्सुभो^२।

अहं पोक्खरसातिस्स, तारुक्खस्साय^३ माणवो ॥

१९४. “तेविज्जानं यदक्खातं, तत्र केवलिनोस्मसे।

10

पदकस्म^४ वेय्याकरणा^५, जप्पे आचरियसादिसा ॥

१९५. “तेसं नो जातिवादस्मि^६, विवादो अत्थि गोतम।

B. 374

जातिया ब्राह्मणो होति, भारद्वाजो इति भासति।

अहं च कम्मना^७ ब्रूमि, एवं जानाहि चक्खुम ॥

१९६. “ते न सक्कोम सज्जापेतुं^८, अज्जमज्जं मयं उभो।

15

भवन्तं पुट्ठुमागम्हा, सम्बुद्धं इति विस्सुतं ॥

१९७. “चन्दं यथा खयातीतं, पेच्च पज्जलिका जना।

वन्दमाना नमस्सन्ति, एवं लोकस्मि गोतमं” ॥

R. 114

१९८. “चक्खुं लोके समुप्पन्नं, मयं पुच्छाम गोतमं।

जातिया” ब्राह्मणो होति, उदाहु भवति कम्मना।

20

अजानतं नो पब्रूहि, यथा जानेमु ब्राह्मणं” ॥

१९९. “तेसं वो अहं व्यक्खिस्सं,” (वासेट्टा ति भगवा)

अनुपुब्बं यथातथं।

जातिविभङ्गं पाणानं, अज्जमज्जा हि जातियो ॥

१. वासेट्ट भारद्वाज—स्या०। २. मयमस्सु भो—स्या०। ३. तारुक्खस्साय—स्या०। ४. पदकस्मा—सी०, स्या०, रो०। ५. वेय्याकरणा च—स्या०। ६. जातिवादमिह—स्या०। ७. कम्मना—सी०, रो०। ८. सज्जापेतुं—सी०; सज्जातुं—स्या०; सज्जातुं—रो०। ९. भगवन्तं—सी०। १०. गोतम—स्या०। ११. जातियो—स्या०। १२. व्यक्खिस्सं—सी०, रो०।

२००. "तिणख्वे पि जानाथ, न चा पि पटिजानरे।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥
२०१. "ततो कीटे पटङ्गे^१ च, याव कुन्थकिपिल्लिके।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥
२०२. "चतुप्पदे पि जानाथ, खुदके च महल्लके।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥
२०३. "पादूदरे पि जानाथ, उरगे दीघपिट्टिके।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥
२०४. "ततो मच्छे पि जानाथ, उदके वारिगोचरे।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥
२०५. "ततो पक्खी^२ पि^३ जानाथ, पत्तयाने विहङ्गमे।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥
२०६. "यथा एतासु जातीसु, लिङ्गं जातिमयं पुथु।
एवं नत्थि मनुस्सेसु, लिङ्गं जातिमयं पुथु ॥
२०७. "न केसेहि न सीसेन,^४ न कण्णेहि न अक्खिभि^५।
न मुखेन न नासाय, न ओट्टेहि भमूहि^६ वा ॥
२०८. "न गीवाय न अंसेहि, न उदरेन न पिट्ठिया।
न सोणिया न उरसा, न^७ सम्बाधे^८ न मेथुने^९ ॥
२०९. "न हत्थेहि न पादेहि, नाङ्गुलीहि नखेहि वा।
न जङ्घाहि न ऊरुहि, न वण्णेन सरेन वा।
लिङ्गं जातिमयं नेव, यथा अञ्जासु जातिसु ॥
२१०. "पच्चत्तं च^१ सरीरेसु, मनुस्सेस्वेतं न विज्जति।
वोकारं च मनुस्सेसु, समञ्जाय पवुच्चति ॥
२११. "यो हि कोचि मनुस्सेसु, गोरक्खं उपजीवति।
एवं वासेट्ठ जानाहि, कस्सको सो^२ न ब्राह्मणो ॥

१. जातिसो-सी०। २. पटङ्गे-सी०, रो०। ३-३. पक्खिभि-सी०। ४. सीसेहि-
स्या०। ५. अक्खिहि-सी०, स्या०, रो०। ६. हमूहि-सी०। ७-७. सम्बाधे-सी०;
न सम्बाधा-स्या०। ८. मेथुना-स्या०। ९. स-सी०, स्या०, रो०।

२१२. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, पुथुसिप्पेन जीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, सिप्पिको सो न ब्राह्मणो ॥ R. 116
२१३. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, बोहारं उपजीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, वाणिजो सो न ब्राह्मणो ॥
२१४. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, परपेस्सेन जीवति । 5
एवं वासेदु जानाहि, पेस्सिको सो न ब्राह्मणो ॥
२१५. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, अदिन्नं उपजीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, चोरो एसो न ब्राह्मणो ॥
२१६. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, इस्सत्थं उपजीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, योधाजीवो न ब्राह्मणो ॥ 10
२१७. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, पोरोहिच्चेन जीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, याजको एो न ब्राह्मणो ॥
२१८. “यो हि कोचि मनुस्सेसु, गामं रट्ठं च भुञ्जति । B. 379
एवं वासेदु जानाहि, राजा एसो न ब्राह्मणो ॥
२१९. “न चाहं ब्राह्मणं ब्रूमि, योनिजं मत्तिसम्भवं । 15
भोवादि नाम सो होति, सचे होति सकिञ्चनो । R. 117
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२०. “सब्बसंसोजनं छेत्वा, सो वे न परितस्सति ।
सङ्गातिगं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२१. “छेत्वा नद्धि वरत्तं च, सन्दानं सहनुक्कमं । 20
उक्खित्तपलिघं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२२. “अक्कोसं वधवन्धं च, अदुट्ठो यो तितिक्खति ।
खन्तीबलं बलानीकं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२३. “अक्कोधनं वतवन्तं, सीलवन्तं अनुस्सदं ।
दन्तं अन्तिमसारीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥ 25

१. पुरोहिच्चेन—सी० । २. बाहं—सी० । ३. मत्तिसम्भवं—स्या० । ४. सवे—
स्या०, रो० । ५—५. सी० पोत्थके नत्थि । ६. सब्बं संयोजनं—स्या० । ७. नद्धि—सी० ।
८. सन्धानं—स्या० । ९. वतवन्तं—स्या० ।

R. 118

10

B. 377

15

20

25

२२४. “वारि पोक्खरपत्तेव, आरगोरिव सासपो ।
यो न लिप्पति^१ कामेसु, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२५. “यो दुक्खस्स पजानाति, इधेव खयमत्तनो ।
पन्नभारं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२६. “गम्भीरपञ्जं मेघाविं, मग्गामग्गस्स कोविदं ।
उत्तमत्थमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२७. “असंसद्वं गहद्वेहि, अनागारेहि चूभयं ।
अनोकसारिमप्पिच्छं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२८. “निधाय दण्डं भूतेसु, तसेसु थावरेसु च ।
यो न हन्ति न घातेति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२२९. “अविरुद्धं विरुद्धेसु, अत्तदण्डेसु निब्बुतं ।
सादानेसु अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३०. “यस्स रागो च दोसो च, मानो मक्खो च पातितो ।
सासपोरिव आरग्गा, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३१. “अक्ककसं विञ्जपनिं,^२ गिरं सच्चमुदीरये ।
याय नाभिसजे कच्चिं^३, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३२. “योधं^४ दीधं वं^५ रस्सं वा, अणुं थूलं सुभासुभं ।
लोके अदिन्नं नादियति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३३. “आसा यस्स न विज्जन्ति, अस्मि लोके परमिह च ।
निरासायं^६ विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३४. “यस्सालया न विज्जन्ति, अञ्जाय अकथङ्कथी ।
अमतोगधमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३५. “योधं^७ पुञ्जं च पापं च, उभो सङ्गमुपच्चगा ।
असोकं विरजं सुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३६. “चन्दं व विमलं सुद्धं, विप्पसन्नमनाविलं ।
नन्दीभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

१. लिप्पति—सी०, रो० । २. विञ्जपनिं—रो० । ३. किञ्चि—स्या० । ४-४. यो च दीधं—सी०; यो च दीधं च—स्या०; यो च दीधं व—रो० । ५. निरासायं—सी०, स्या०, रो० । ६. यो च—स्या०; येध—रो० ।

२३७. “योमं पलिपथं दुग्गं, संसारं^१ मोहमच्चगा ।
तिण्णो पारङ्गतो^२ ज्ञायी, अनेजो अकथङ्कथी ।
अनुपादाय निब्बुतो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२३८. “योध कामे पहन्त्वान, अनागारो परिब्बजे ।
कामभवपरिक्खीणं,^३ तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥ 5
२३९. “योध तण्हं पहन्त्वान, अनागारो परिब्बजे ।
तण्हाभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४०. “हित्वा मानुसकं योगं, दिव्वं योगं उपच्चगा ।
सव्वयोगविसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४१. “हित्वा रतिं च अरतिं,^४ सीतिभूतं निरूपधि । 10
सव्वलोकाभिभुं वीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४२. “चुतिं यो वेदि सत्तानं, उपपत्तिं च सव्वसो । B. 378
असत्तं सुगतं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४३. “यस्स गतिं न जानन्ति, देवा गन्धव्वमानुसा ।
खीणासवं अरहन्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥ 15
२४४. “यस्स पुरे च पच्छा च, मज्झे च नत्थि किञ्चनं ।
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४५. “उसभं पवरं वीरं,^५ महेसिं विजिताविनं ।
अनेजं न्हातकं^६ बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४६. “पुव्वेनिवासं यो वेदि, सग्गापायं च पस्सति । 20
अथो जातिकक्खयं पत्तो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥
२४७. “समञ्जा हेसा लोकस्मि, नामगोत्तं पकप्पितं । R.120
सम्मच्च्चा समुदागतं, तत्थ तत्थ पकप्पितं* ॥
२४८. “दीघरत्तमनुसयितं, दिट्ठिगतमजानतं ।
अजानन्ता नो^७ पब्रुवन्ति, जातिया होति ब्राह्मणो ॥ 25

१. संसार—सी० । २. पारगतो—स्या०, रो० । ३. कामरागपरिक्खीणं—स्या० ।

४. अरतिं च—सी०, स्या०, रो० । ५. वीरं—स्या० । ६. नहातकं—सी०, रो० । * तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ति सी० पोत्यके अधिको दिस्सति । ७. सी० पोत्यके नत्थि । ८. पब्रूहन्ति—स्या०; पब्रुवन्ति—रो० ।

२४९. “न जच्चा ब्राह्मणो होति, न जच्चा होति अब्राह्मणो ।
कम्मुना ब्राह्मणो होति, कम्मुना होति अब्राह्मणो ॥
२५०. “कस्सको कम्मुना होति, सिप्पिको होति कम्मुना ।
वाणिजो कम्मुना होति, पेस्सिको होति कम्मुना ॥
- 5 २५१. “चोरो पि कम्मुना होति, योधाजीवो पि कम्मुना ।
याजको कम्मुना होति, राजा पि होति कम्मुना ॥
- B. 379 २५२. “एवमेतं यथाभूतं, कम्मं पस्सन्ति पण्डिता ।
पटिच्चसमुप्पाददस्सा^१, कम्मविपाककोविदा ॥
- 10 २५३. “कम्मुना वत्तति लोको, कम्मुना वत्तति पजा ।
कम्मनिबन्धना सत्ता, रथस्साणीव^२ यायतो^३ ॥
- R. 121 २५४. “तपेन ब्रह्मचरियेन, संयमेन दमेन च ।
एतेन ब्राह्मणो होति, एतं ब्राह्मणमुत्तमं ॥
२५५. “तीहि विज्जाहि सम्पन्नो, सन्तो खीणपुनब्भवो ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, ब्रह्मा सक्को विजानतं” ति ॥
- 15 एवं वुत्ते, वासेट्ठभारद्वाजा माणवा भगवन्तं एतदवोचुं—
“अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासके नो भवं गोतमो धारेतु
अज्जतग्गे पाणुपेते सरणं गते” ति ।

१०. कोकालिकसुत्तं^१

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो कोकालिको भिक्खु येन भगवा
20 तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
एकमन्तं निसिन्नो खो कोकालिको भिक्खु भगवन्तं एतदवोच—
“पापिच्छा, भन्ते, सारिपुत्तमोग्गल्लाना, पापिकानं इच्छानं वसं
गता” ति ।

१. पटिच्चसमुप्पाददसा—सी०, रो० । २—२. रथस्साणि यायतो—सी० । ३. कोका-
लियसुत्तं—सी०, रो० ।

एवं वुत्ते, भगवा कोकालिकं भिक्खुं एतदवोच — “मा हेवं, कोकालिक, मा हेवं, कोकालिक ! पसादेहि, कोकालिक, सारिपुत्त-मोग्गल्लानेसु चित्तं । पेसला सारिपुत्तमोग्गल्लाना” ति ।

दुतियं पि खो ...पे०... ततियं पि खो कोकालिको भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “किञ्चा पि मे, भन्ते, भगवा सद्वायिको पच्च-यिको, अथ खो पापिच्छा व सारिपुत्तमोग्गल्लाना, पापिकानं इच्छानं वसं गता” ति । ततियं पि खो भगवा कोकालिकं भिक्खुं एतदवोच — “मा हेवं, कोकालिक, मा हेवं, कोकालिक ! पसादेहि, कोकालिक, सारिपुत्तमोग्गल्लानेसु चित्तं । पेसला सारिपुत्तमोग्गल्लाना” ति ।

5 R. 122

B. 380

अथ खो कोकालिको भिक्खु उट्ठायासना भगवन्तं अभि-वादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अचिरप्पक्कन्तस्स^१ च^२ कोकालिकस्स भिक्खुनो सासपमत्तीहि पिळकाहि सब्बो कायो फुटो^३ अहोसि ; सास-पमत्तियो हुत्वा मुग्गमत्तियो अहेसुं ; मुग्गमत्तियो हुत्वा कळायमत्तियो अहेसुं ; कळायमत्तियो हुत्वा कोलट्ठिमत्तियो अहेसुं ; कोलट्ठिमत्तियो हुत्वा कोलमत्तियो अहेसुं ; कोलमत्तियो हुत्वा आमलकमत्तियो^४ अहेसुं ; आमलकमत्तियो हुत्वा वेळुवसलाटुकमत्तियो^५ अहेसुं ; वेळुवसलाटुकमत्तियो हुत्वा बिल्लमत्तियो^६ अहेसुं ; बिल्लमत्तियो हुत्वा पभिज्जिसु ; पुब्बं च लोहितं च पग्घरिसु । अथ खो कोकालिको भिक्खु तेनेवावाधेन कालमकासि । कालङ्कतो च कोकालिको भिक्खु पदुमं निरयं उप-पज्जि^७ सारिपुत्तमोग्गल्लानेसु चित्तं आघातेत्वा ।

20

अथ खो ब्रह्मा सहम्पति अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्त-वण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं, ठितो खो ब्रह्मा सहम्पति भगवन्तं एतदवोच — “कोकालिको, भन्ते, भिक्खु कालङ्कतो ; कालङ्कतो च, भन्ते, कोकालिको भिक्खु पदुमं निरयं उपपन्नो सारिपुत्तमोग्गल्लानेसु चित्तं आघातेत्वा” ति । इदम-वोच ब्रह्मा सहम्पति ; इदं वत्वा भगवन्तं^८ अभिवादेत्वा^९ पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

R. 123

25

१ - १. अचिरप्पक्कन्तस्सेव - स्या० । २. फुटो - स्या०, रो० । ३. वेळुवसलाटुकमत्तियो - स्या० । ४. बिल्लिमत्तियो - सी०, रो० ; बिल्लमत्तियो - स्या० । ५. उपपज्जति - स्या० । ६. पदुम - सी०, स्या०, रो० । ७-७. स्या० पोत्थके नत्थि ।

अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया अच्चयेन भिक्खू आमन्तेसि -
 “इमं, भिक्खवे, रत्तिं ब्रह्मा सहम्पति अभिक्कन्ताय रत्तिया...पे०...
 इदमवोच, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पति, इदं वत्वा मं पदक्खिणं कत्वा
 तत्थेवन्तरघायी” ति ।

5 एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच - “कीवदीघं
 नु खो, भन्ते, पटुमे^१ निरये आयुप्पमाणं” ति ?

“दीघं खो, भिक्खु, पटुमे निरये आयुप्पमाणं; तं न सुकरं
 सङ्घातुं एत्तकानि वस्सानि इति वा एत्तकानि वस्ससतानि इति वा
 10 एत्तकानि वस्ससहस्सानि इति वा एत्तकानि वस्ससतसहस्सानि
 इति वा” ति ।

“सक्का पन, भन्ते, उपमा^२ कातुं” ति ?

“सक्का, भिक्खू” ति भगवा अवोच -

“सेय्यथापि, भिक्खु, वीसतिखारिको कोसलको तिलवाहो;
 ततो पुरिसो वस्ससतस्स वस्ससतस्स^३ अच्चयेन एकमेकं तिलं उद्ध-
 15 रेय्य । खिप्पतरं खो सो भिक्खु वीसतिखारिको कोसलको तिलवाहो
 इमिना उपक्कमेन परिक्खयं^४ परियादानं गच्छेय्य, नत्वेव एको अब्बुदो
 निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अब्बुदा निरया एवमेको निर-
 व्वुदो निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति निरव्वुदा निरया एवमेको
 अववो निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अववा निरया एवमेको
 20 अहहो निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अहहा निरया एवमेको
 अटटो निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अटटा निरया एवमेको
 कुमुदो निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति कुमुदा निरया एवमेको
 सोगन्धिको निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति सोगन्धिका निरया
 एवमेको उप्पलको निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति उप्पलका
 25 निरया एवमेको पुण्डरीको निरयो । सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति
 पुण्डरीका निरया एवमेको पटुमो^५ निरयो । पटुमं खो पन भिक्खु
 निरयं कोकालिको भिक्खु उपपन्नो^६ सारिपुत्तमोग्गल्लानेसु चित्तं

१. स्या० पोत्यके नत्थि; मं अभिवादेत्वा - सी०, रो० । २. पटुम - स्या० । ३.
 उपमं - सी०, स्या० । ४. वस्ससहस्सस्स - सी०; वस्ससहस्स वस्ससतसहस्सस्स - स्या० ।
 ५. स्या० पोत्यके नत्थि । ६. उपपन्नो - सी० ।

आघातेत्वा' ति। इदमवोच भगवा, इदं वत्वान' सुगतो अथापरं
एतदवोच सत्था—

२५६. “पुरिसस्स हि जातस्स, कुठारी जायते मुखे।
याय छिन्दति अत्तानं, बालो दुब्भासितं भणं ॥

२५७. “यो निन्दियं पसंसति,
तं वा निन्दति यो पसंसियो।
विचिनाति मुखेन सो कलिं,
कलिना तेन सुखं न विन्दति ॥

5

२५८. “अप्पमत्तो अयं कलि,
यो अक्खेसु धनपराजयो'।
सब्बस्सा पि सहा पि अत्तना,
अयमेव महत्तरो' कलि।
यो सुगतेसु मनं पदोसये ॥

B. 382

10

२५९. “सतं सहस्सानं निरब्बुदानं,
छत्तिसति' पञ्च च अब्बुदानि।
यमरियगरही निरयं उपेति,
वाचं मनं च पणिधाय पापकं ॥

15

R. 125

२६०. “अभूतवादी निरयं उपेति,
यो वा पि कत्वा न करोमिचाह'।
उभो पि ते पेच्च समा भवन्ति,
निहीनकम्मा मनुजा परत्थ ॥

20

२६१. “यो अप्पदुट्ठस्स नरस्स दुस्सति,
सुद्धस्स पोसस्स अनङ्गणस्स।
तमेव बालं पच्चेति पापं,
सुखुमो रजो पटिवातं व खित्तो ॥

25

२६२. “यो लोभगुणे अनुयुत्तो,
सो वचसा परिभासति अञ्जे'।

१. वत्वा—सी०, रो०। २. धनपराजयो—स्या०। ३. महत्तरो—सी०। ४. छत्तिसं च
—स्या० रो०। ५. करोमीति चाह—सी०, स्या०, रो०। ६. अञ्जो—सी०।

असद्धो कदरियो अवदञ्जू,
मच्छरि पेसुणियं' अनुयुत्तो ॥

२६३. "मुखदुग्ग विभूत अनरिय',
भूनहु' पापक दुक्कटकारि ।
पुरिसन्त कली अवजात,
मा बहुभाणिध नेरयिकोसि ॥

5

B. 383

२६४. "रजमाकिरसी अहिताय,
सन्ते गरहसि किब्बिसकारी ।
बहूनि' दुच्चरितानि चरित्वा,
गच्छसि' खो पपतं चिररत्तं ॥

10

२६५. "न हि नस्सति कस्सचि कम्मं,
एति हतं लभतेव सुवामि ।
दुक्खं मन्दो परलोके,
अत्तनि पस्सति किब्बिसकारी' ॥

R. 126

15

२६६. "अयोसङ्कुसमाहतट्टानं,
तिण्हधारमयसूलमुपेति ।
अथ तत्तअयोगुल्लसन्निभं,
भोजनमत्थि तथा पतिरूपं' ॥

२६७. "न हि वग्गु वदन्ति वदन्ता,
नाभिजवन्ति न ताणमुपेन्ति ।
अङ्गारे सन्थते सयन्ति',
गिनिसम्पज्जलितं' पविसन्ति ॥

20

२६८. "जालेन च ओनहियान,"
तत्थ हनन्ति अयोमयकूटेहि' ।

१. पेसुनियस्मिं-सी०, स्या०, रो० २. मनरियं-सी०; मनरिय-स्या०, रो० ।
३. भूनहत-स्या० । ४. बहूनि च-सी०, रो० । ५. गच्छसि-सी०, रो० । ६. किब्बिस-
कारी-स्या० । ७. तत्तं अयोगुल्लसन्निभं-स्या० । ८. पटिरूपं-स्या० । ९. सन्ति-सी०,
स्या०, रो० । १०. अग्निनिसमं जलितं-सी०, रो०; अग्निनिसमं पज्जलितं-स्या० । ११.
ओनहियाना-सी०, स्या०, रो० । १२. अयोमयकूटेभि-म० ।

अन्धं व तिमिसमायन्ति,
तं विततं हि' यथा महिकायो ॥

२६९. "अथ लोहमयं पन कुम्भि,
गिनिसम्पज्जलितं पविसन्ति ।
पच्चन्ति हि तासु चिररत्तं,
अग्गिनिसमासु समुप्पिलवाते" ॥

5

२७०. "अथ पुब्बलोहितमिस्से,
तत्थ किं पच्चति किब्बिसकारी ।
ययं दिसकं' अधिसेति,
तत्थ किलिस्सति' सम्फुसमानो" ॥

10

२७१. "पुळवावसथे सलिलस्मि,
तत्थ किं पच्चति किब्बिसकारी ।
गन्तुं न हि तीरमपत्थि,
सब्बसमा हि समन्तकपल्ला ॥

B. 384

२७२. "असिपत्तवनं पन तिण्हं,
तं पविसन्ति समुच्छिदगत्ता' ।
जिब्बं बलिसेन गहेत्वा,
आरजयारजया' विहनन्ति ॥

15

R. 127

२७३. "अथ वेतरणिं' पन दुग्गं,
तिण्हधारखुरधारमुपेन्ति' ।
तत्थ मन्दा पपतन्ति,
पापकरा' पापानि करित्वा" ॥

20

२७४. "खादन्ति हि तत्थ रुदन्ते,
सामा सबला काकोलगणा च ।

१. स्या० पोत्वके नत्थि । २. समुप्पिलवासो - सी०; समुप्पिलवासा - स्या०, रो० ।
३. दिसतं - सी०, स्या०, रो० । ४. किलिज्जति - रो० । ५. सम्फुस्समानो - स्या० ।
६. समच्छिदगत्ता - सी०, रो०; समुच्छिन्नगत्ता - स्या० । ७. आरजयारजया - सी०, स्या०,
रो० । ८. वेतरणिं - स्या० । ९. तिण्हधारं खुर० - सी०, स्या०, रो० । १०. पापकरा -
स्या० । ११. कत्वा - स्या० ।

सोणा सिङ्गाला^१ पटिगिद्धा,^२
कुलला वायसा च वितुदन्ति ॥

२७५. "किच्छा वतयं" इध वुत्ति,
यो जनो फुसति^३ किब्बिसकारी ।
तस्मा इध जीवितसेसे,
किच्चकरो सिया नरो न चप्पमज्जे^४ ॥

२७६. "ते गणिता विदूहि तिलवाहा,
ये पदुमे निरये उपनीता ।
नहुतानि हि कोटियो पञ्च भवन्ति,
द्वादस कोटिसतानि पुनञ्जा ॥

२७७. "याव दुखा^५ निरया इध वुत्ता,
तत्थ पि ताव चिरं वसितब्बं ।
तस्मा सुचिपेसलसाधुगुणेषु,
वाचं मनं सततं^६ परिरक्खे" ति ॥

११. नालकसुत्तं

२७८. आनन्दजाते तिदसगणे पतीते,
सक्कं^७ च^८ इन्दं सुचिवसने च देवे ।
दुस्सं गहेत्वा अतिरिव थोमयन्ते,
असितो इसि अद्दस दिवाविहारे ॥

२७९. दिस्वान देवे मुदितमने^९ उदग्गे,
चित्तिं^{१०} करित्वान^{११} इदमवोच^{१२} तत्थ ।
"किं देवसङ्घो अतिरिव कल्यरूपो,
दुस्सं गहेत्वा रमयथ^{१३}" किं पटिच्च ॥

१. सिङ्गाला-सी०, रो० । २. पटिगिद्धा-स्या०, रो० । ३. वतयं-सी०, स्या०, रो० । ४. पस्सति-सी०, स्या०, रो० । ५. चप्पमज्जे-सी०; चमज्जे-स्या०, रो० । ६. दुक्खा-सी०, स्या०, रो० । ७. पकतं-स्या० । ८-८. सक्कच्च-सी०, रो० । ९. पमुदितमने-स्या० १०. वित्तिं-रो० । ११-११. करित्वा इदमवोचासि-सी०, रो०; करि-त्वा०-स्या० । १२. भमयथा-सी०; भमयथ-रो० ।

२८०. “यदा पि आसी असुरेहि सङ्गमो,
जयो सुरानं असुरा पराजिता” ॥
तदा पि नेतादिसो लोमहंसनो,
किमब्भुतं^१ दट्ठु मरु पमोदिता ॥
२८१. “सेलेन्ति^२ गायन्ति च वादयन्ति च,
भुजानि फोटेन्ति^३ च नच्चयन्ति च ।
पुच्छामि वोहं मेरुमुद्धवासिने,^४
धुनाथ मे संसयं खिप्प^५ मारिसा” ॥
२८२. “सो बोधिसत्तो रतनवरो अतुल्यो,
मनुस्सलोके हितसुखत्थाय” जातो ।
सक्यान गामे जनपदे लुम्बिनेय्ये,
तेनम्ह तुट्ठा अतिरिव कल्यरूपा ॥
२८३. “सो सब्बसत्तुत्तमो अंगपुग्गलो,
नरासभो सब्बपजानमुत्तमो ।
वत्तेस्सति चक्कमिसिब्बहे वने,
नदं व सीहो बलवा मिगाभिभू” ॥
२८४. तं सद्दं सुत्वा तुरितमवसरी^६ सो,
सुद्धोदनस्स तद भवनं^७ उपाविसि” ।
निसज्ज तत्थ इदमवोचासि” सक्ये,
“कुहिं कुमारो अहमपि दट्ठुकामो” ॥
२८५. ततो कुमारं जलितमिव सुवण्णं,
उक्कामुखे व सुकुसलसम्पहट्ठं ।
दद्वल्लमानं सिरिया अनोमवण्णं,
दस्सेसु पुत्तं असितव्हयस्स सक्या ॥
२८६. दिस्वा कुमारं सिखिमिव पज्जलन्तं,
तारासभं व नभसिगमं विसुद्धं ।

5

B. 386

10

15

R. 129

20

25

१. पराजितो-स्या० । २. किमब्भूतं-स्या० । ३. सेलेन्ति-सी० । ४. फोटेन्ति-
सी०, रो० । ५. मेरुमुद्धवासिनो-सी० । ६. खिप्पं-स्या० । ७. हितसुखत्थाय-सी०, स्या०,
रो० । ८. मिगाधिभू-सी०, रो० । ९. तुरितमवसरी-सी०; तुसिता अवसरी-रो० ।
१०-१०. भवनमुपागमि-सी०; भवनं उपागमि-रो० । ११. इदमवोचापि-स्या० ।

सुरियं तपन्तं सरदरिवब्भमुत्तं,^१
आनन्दजातो विपुलमलत्थ पीतिं ॥

२८७. अनेकसाखं च सहस्समण्डलं,
छत्तं मरू धारयुमन्तलिक्खे^२ ।
सुवण्णदण्डा वीतिपतन्ति चामरा,
न दिस्सरे चामरछत्तगाहका ॥

B. 387

२८८. दिस्वा जटी कण्हसिरिव्हयो इसिं,
सुवण्णनिक्खं^३ विय पण्डुकम्बले ।
सेतं च छत्तं धरियन्तं^४ मुद्धनि,
उदग्गचित्तो सुमनो पटिग्गहे ॥

10

२८९. पटिग्गहेत्वा पन सक्कपुद्गवं,
जिगीसतो^५ लक्खणमन्तपारगू ।
पसन्नचित्तो गिरमब्भुदीरयि,
“अनुत्तरायं द्विपदानमुत्तमो” ॥

15

२९०. अथत्तनो गमनमनुस्सरन्तो,
अकल्यरूपो गळयति अस्सुकानि ।
दिस्वान सक्कया इसिमवोचुं रुदन्तं,
“नो चे कुमारे भविस्सति अन्तरायो” ॥

R. 130

२९१. दिस्वान सक्के इसिमवोच अकल्ये,
“नाहं कुमारे अहितमनुस्सरामि ।
न चापिमस्स भविस्सति अन्तरायो,
न ओरकायं अधिमानसा” भवाथ ॥

20

२९२. “सम्बोधियगं फुसिस्सतायं कुमारो,
सो धम्मचक्कं परमविसुद्धदस्सी ।
वत्तेस्सतायं बहुजनहितानुकम्पी,
वित्थारिकस्स भविस्सति ब्रह्मचरियं ॥

25

१. सारदरिवब्भमुत्तं—स्या० । २. धारय्युमन्तलिक्खे—स्या० । ३. सुवण्णनेक्खं—रो० ।
४. धारयन्तं—सी०; धारयन्त—स्या० । ५. जिगीसतो—सी०, स्या०, रो० । ६. द्विपदान-
मुत्तमो—सी०, स्या०, रो० । ७. अधिमानसा—सी०, स्या०, रो० ।

२९३. “ममं च आयु न चिरमिधावसेसो,
अथन्तरा मे भविस्सति कालकिरिया ।
सोहं न सोस्सं^१ असमधुरस्स धम्मं,
तेनमिह अट्ठो व्यसनंगतो^२ अधावी” ॥

२९४. “सो साकियानं विपुलं जनेत्वा^३ पीतिं,
अन्तेपुरम्हा निग्गमा^४ ब्रह्मचारी ।
सो भागिनेय्यं सयं अनुकम्पमानो,
समादपेसि असमधुरस्स धम्मे ॥

5 B. 388

२९५. “बुद्धो ति घोसं यद^५ परतो सुणासि,
सम्बोधिपत्तो विवरति^६ धम्ममगं ।
गन्त्वान तत्थ समयं^७ परिपुच्छमानो^८,
चरस्सु तस्मिं भगवति ब्रह्मचरियं” ॥

10

२९६. तेनानुसिट्ठो हितमनेन^९ तादिना,
अनागते परमविसुद्धदस्सिना ।
सो नालको^{१०} उपचितपुञ्जसञ्चयो,
जिनं पतिक्खं परिवसि रक्खतिन्द्रियो ॥

15

R. 131

२९७. सुत्वान घोसं जिनवरचक्कवत्तने,
गन्त्वान दिस्वा इसिनिसभं पसन्नो ।
मोनेय्यसेट्ठं मुनिपवरं^{११} अपुच्छि,
समागते असिताब्ध्यस्स^{१२} सासने ति ॥

20

वत्थुगाथा निट्ठिता ।

२९८. “अञ्जातमेतं वचनं, असितस्स यथातथं ।
तं तं गोतम पुच्छामि”, सब्बधम्मान पारुणं ॥

२९९. “अनगारियुपेतस्स, भिक्खाचरियं जिगीसतो ।
मुनिं^{१४} पब्रूहि मे पुट्ठो, मोनेय्यं उत्तमं पदं” ॥

१. सुस्सं—सी०, स्या०, रो० । २. व्यसनंगतो—सी०, रो०; व्यसनंगतो—स्या० ।
३. जनेत्व—सी०, रो०; जनेत्वान—स्या० । ४. निग्गमा—सी०; निग्गमा—स्या०;
निरगम—रो० । ५. यदि—स्या० । ६. विवरति—सी०, रो० । ७. सयं—सी०, स्या०,
रो० । ८. परिपुच्छमानो—सी०, रो० । ९. हितमनसेन—सी०, रो० । १०. नालको—स्या० ।
११. मुनिवरं—स्या० । १२. असिताब्ध्यस्स—सी०, स्या०, रो० । १३. पुच्छाम—सी०, रो० ।
१४. मुनिं—स्या० ।

B. 389

5

R. 132

10

15

20

R. 133

25

३००. "मोनेय्यं ते उपञ्चिअस्सं, (इति भगवा)
दुक्करं दुरभिसम्भवं ।
हन्द ते नं पवक्खामि, सन्थम्भस्सु दब्धो भव ॥
३०१. "समानभागं' कुब्बेथ, गामे अक्कुट्टवन्दितं' ।
मनोपदोसं रक्खेय्य, सन्तो अनुण्णतो' चरे' ॥
३०२. "उच्चावचा निच्छरन्ति, दाये अग्गिसिखूपमा ।
नारियो मुनिं पलोभेन्ति, तासु तं मा पलोभयुं" ॥
३०३. "विरतो मेथुना धम्मा, हित्वा कामे परोपरे" ।
अविरुद्धो असारत्तो, पाणेषु तसथावरे ॥
३०४. "यथा अहं तथा एते, यथा एते तथा अहं ।
अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्य न घातये ॥
३०५. "हित्वा इच्छं च लोभं च, यत्थ सत्तो पुथुज्जनो ।
चक्खुमा पटिपज्जेय्य, तरेय्य नरकं इमं ॥
३०६. "ऊनूदरो' मिताहारो, अप्पिच्छस्स अलोलुपो ।
सदा' इच्छाय निच्छातो', अनिच्छो होति निब्बुतो ॥
३०७. "स पिण्डचारं चरित्वा, वनन्तमभिहारये ।
उपट्टितो रक्खमूलस्मिं, आसनूपगतो मुनि ॥
३०८. "स ज्ञानपसुतो धीरो, वनन्ते रमितो सिया ।
ज्ञायेथ रक्खमूलस्मिं, अत्तानमभितोसयं ॥
३०९. "ततो रत्या विवसाने', गामन्तमभिहारये ।
अब्भानं नाभिनन्देय्य, अभिहारं च गामतो ॥
३१०. "न मुनी गाममागम्म, कुलेसु सहसा चरे ।
घासेसनं छिन्नकथो, न वाचं पयुतं भणे ॥
३११. "अलत्थं यदिदं साधु, नालत्थं कुसलं" इति" ।
उभयेनेव सो तादी, रक्खंवुपनिवत्तति" ॥

१. समानभावं-सी०, स्या०, रो० । २. अक्कुट्टवन्दितं-स्या० । ३-३. अनुण्ण-
गोचरो-स्या० । ४. पलोभेय्यु-स्या० । ५. परोपरे-सी०, रो०; वरावरे-स्या० । ६.
ओनूदरो-स्या० । ७. सवे-सी०, रो० । ८. निच्छातो-सी० । ९. विवसाने-सी०, स्या०,
रो० । १०-१०. कुसला मिति-स्या०, रो० । ११. रक्खंवुपनिवत्तति-स्या० ।

३१२. "स पत्तपाणि विचरन्तो, अमूगो मूगसम्मतो ।
अप्पं दानं न हीळेय्य,^१ दातारं नावजानिया ॥
३१३. "उच्चावचा हि पटिपदा, समणेन पकासिता ।
न पारं दिगुणं यन्ति, नयिदं एकगुणं^२ मुत्तं^३ ॥
३१४. "यस्स च विसता नत्थि, छिन्नसोतस्स भिक्खुनो ।
किच्चाकिच्चप्पहीनस्स, परिळाहो^४ न विज्जति ॥
३१५. "मोनेय्यं ते उपञ्जिस्सं,^५ खुरधारूपमो भवे ।
जिव्हाय तालुमाहच्च, उदरे सञ्जतो सिया ॥
३१६. "अलीनचित्तो च सिया, न चा पि बहु चिन्तये ।
निरामगन्धो असितो, ब्रह्मचरियपरायणो^६ ॥
३१७. "एकासनस्स सिक्खेथ, समणूपासनस्स^७ च ।
एकत्तं मोनमक्खातं, एको चे^८ अभिरमिस्ससि ।
अथ भाहिस्सि^९ दसदिसा ॥
३१८. "सुत्वा धीरानं निग्घोसं,^{१०} ज्ञायीनं कामचागिनं ।
ततो हिरिं च सद्धं च, भिय्यो कुब्बेथ मामको ॥
३१९. "तं नदीहि विजानाथ, सोब्भेसु पदरेसु च ।
सणन्ता यन्ति कुसोब्भा,^{११} तुण्ही यन्ति^{१२} महोदधी ॥
३२०. "यदूनकं तं सणति,^{१३} यं पूरं सन्तमेव तं ।
अड्डकुम्भूपमो वालो, रहदो पूरो व पण्डितो ॥
३२१. "यं समणो बहुं^{१४} भासति, उपेतं अत्थसञ्जितं ।
जानं सो धम्मं देसेति, जानं सो बहु भासति ॥
३२२. "यो च जानं संयतत्तो,^{१५} जानं न बहु भासति ।
स मुनी मोनमरहति, स मुनी मोनमज्झगा^{१६} ति ॥

१. हीलेय्य—सी० । २-२. एकगुणमुत्तं—स्या० । ३. परिळाहो—सी० । ४. उपञ्जि-
स्संति भगवा—सी०, स्या०, रो० । ५. ब्रह्मचरियपरायणो—सी०, स्या०, रो० । ६. समणो-
पासनस्स—स्या०, रो० । ७. वे—सी०, स्या०, रो० । ८. भासिहि—सी०, स्या०, रो० ।
९. निग्घोसं—म० । १०. कुसुब्भा—सी०; कुसुब्भा—स्या०; कुसोब्भा—रो० ।
११. याति—रो० । १२. सनति—सी०, स्या०, रो० । १३. बहु—सी०, स्या०, रो० । १४.
संयतत्तो—सी० । १५. मोनमज्झगा—स्या० ।

१२. द्वयतानुपस्सनासुत्तं

R. 135

B. 391

एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बा-
 रामे मिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन भगवा तदद्दुपोसथे
 पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे
 निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसङ्घं अनु-
 5 विलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि -

“ये ते, भिक्खवे, कुसला धम्मा अरिया निय्यानिका सम्बोध-
 गामिनो,^१ तेसं वो, भिक्खवे, कुसलानं धम्मानं अरियानं निय्यानि-
 कानं सम्बोधगामीनं का उपनिसा सवनाया’ ति इति चे, भिक्खवे,
 पुच्छितारो अस्सु, ते एवमस्सु वचनीया - ‘यावदेव द्वयतानं धम्मानं
 10 यथाभूतं आणाय’ ति । किं च द्वयतं वदेथ ?

(१) इदं दुक्खं, अयं दुक्खसमुदयो ति अयमेकानुपस्सना ।
 अयं दुक्खनिरोधो, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति, अयं दुत्तिया-
 नुपस्सना । एवं सम्मा द्वयतानुपस्सिनो खो,^२ भिक्खवे, भिक्खुनो
 अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो द्विन्नं फलानं अञ्जतरं
 15 फलं पाटिकङ्खं - दिट्ठेव धम्मे अञ्जा, सति वा उपादिसेसे अनागा-
 मिता’ ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्वान^३ सुगतो अथापरं एतदवोच
 सत्था -

३२३. “ये दुक्खं नप्पजानन्ति, अथो दुक्खस्स सम्भवं ।
 20 यत्थ च सब्बसो दुक्खं, असेसं उपरुज्झति ।
 तं च मगं न जानन्ति, दुक्खूपसमगामिनं ॥

R. 136

३२४. “चेतोविमुत्तिहीना ते, अथो पञ्चाविमुत्तिया ।
 अभव्वा ते अन्तकिरियाय, ते वे जातिजरूपगा ॥

३२५. “ये च दुक्खं पजानन्ति, अथो दुक्खस्स सम्भवं ।
 25 यत्थ च सब्बसो दुक्खं, असेसं उपरुज्झति ।
 तं च मगं पजानन्ति, दुक्खूपसमगामिनं ॥

१. सम्बोधगामिनो - स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. वत्वा - सी०, रो० ।

३२६. “चेतोविमुत्तिसम्पन्ना, अथो पञ्चाविमुत्तिया ।

भव्वा ते अन्तकिरियाय, न ते जातिजरूपगा” ति ॥

(२) “‘सिया अञ्जेन पि परियायेन सम्मा द्वयतानुपस्सना’
ति, इति चे, भिक्खवे, पुच्छितारो अस्सु; ‘सिया’ तिस्सु वचनीया ।
कथं च सिया? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं उपधिपच्चया ति, 5
अयमेकानुपस्सना । उपधीनं त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स
सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ...पे०... सति वा उपादि-
सेसे अनागामिता” ति ।

B. 392

इदमवोच भगवा । इदं वत्वान सुगतो अथापरं एतदवोच
सत्था —

10

३२७. “उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा,
ये केचि लोकस्मिन्नेकरूपा ।
यो वे अविद्धा उपधि करोति,
पुनप्पुनं दुक्खमुपेति मन्दो ।
तस्मा पजानं उपधि न कयिरा,
दुक्खस्स जातिप्पभवानुपस्सी” ति ॥

15 R. 137

(३) “‘सिया अञ्जेन पि परियायेन सम्मा द्वयतानुपस्सना’
ति, इति चे, भिक्खवे, पुच्छितारो अस्सु; ‘सिया’ तिस्सु वचनीया ।
कथं च सिया? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं अविज्जापच्चया
ति, अयमेकानुपस्सना । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि 20
दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ...पे०... सति
वा उपादिसेसे अनागामिता” ति ।

इमवोच भगवा । इदं वत्वान सुगतो अथापरं एतदवोच
सत्था —

३२८. “जातिमरणसंसारं, ये वजन्ति पुनप्पुनं ।
इत्थभावञ्जथाभावं, अविज्जायेव सा गति ॥

25

३२९. “अविज्जा हायं महामोहो, येनिदं^१ संसितं^२ चिरं ।
विज्जागता च^३ ये^४ सत्ता, न^५ ते गच्छन्ति^६ पुनब्भवं^७” ति ॥

१. हयं—सी०, रो० । २-२. यदिदं सस्सतं—स्या० । ३-३. च ये—रो०; येव—
स्या० । ४-४. ना गच्छन्ति—सी०, रो० ।

(४) सिया अञ्जेन पि...पे०... कथं च सिया ? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं सङ्खारपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना । सङ्खारानं त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

5 ३३०. “यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति, सब्बं सङ्खारपच्चया ।
सङ्खारानं निरोधेन, नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ॥

R. 138

३३१. “एतमादीनवं अत्वा, दुक्खं सङ्खारपच्चया ।
सब्बसङ्खारसमथा, सञ्ज्ञानं^१ उपरोधना ।
एवं दुक्खक्खयो होति, एतं अत्वा यथातथं ॥

10 ३३२. “सम्मदसा वेदगुनो, सम्मदञ्जाय पण्डिता ।
अभिभुय्य मारसंयोगं, न^२ गच्छन्ति^३ पुनव्वभवं” ति ॥

B. 393

(५) सिया अञ्जेन पि...पे०... कथं च सिया ? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं विञ्जाणपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना । विञ्जाणस्स त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं
15 दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

३३३. “यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति, सब्बं विञ्जाणपच्चया ।
विञ्जाणस्स निरोधेन, नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ॥

३३४. “एतमादीनवं अत्वा, दुक्खं विञ्जाणपच्चया ।
विञ्जाणूपसमा भिक्खु, निच्छातो परिनिव्वुतो” ति ॥

20 (६) सिया अञ्जेन पि...पे०... कथं च सिया ? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं फस्सपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना । फस्सस्स त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

३३५. “तेसं फस्सपरेतानं, भवसोतानुसारिनं ।

R. 139 25

कुम्मगगपटिपन्नानं^४, आरा संयोजनक्खयो ॥

३३६. “थे च फस्सं परिञ्जाय, अञ्जायुपसमे^५ रता ।

ते वे^६ फस्साभिसमया, निच्छाता परिनिव्वुता” ति ॥

१. सञ्ज्ञाया - रो० । २-२. नागच्छन्ति - सी०, रो० । ३. कुम्मगं पटिपन्नानं - स्या० । ४. पञ्जायउपसमे - स्या० । ५. पि - स्या० ।

(७) सिया अञ्जेन पि ...पे०... कथं च सिया? यं किञ्चि
दुक्खं सम्भोति सव्वं वेदनापच्चया ति, अयमेकानुपस्सना। वेदनानं
त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतिया-
नुपस्सना। एवं सम्मा ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

३३७. “सुखं वा यदि वा दुक्खं, अदुक्खमसुखं सह। 5
अज्झत्तं च बहिद्धा च, यं किञ्चि अत्थि वेदितं ॥

३३८. “एतं दुक्खं ति अत्वान, मोसधम्मं पलोकिनं^१।
फुस्स फुस्स वयं पस्सं, एवं तत्थ विजानति^२।
वेदनानं खया^३ भिक्खु, निच्छातो परिनिव्वुतो^४” ति^५ ॥

(८) सिया अञ्जेन पि ...पे०... कथं च सिया? यं किञ्चि 10 B. 394
दुक्खं सम्भोति सव्वं तण्हापच्चया ति, अयमेकानुपस्सना। तण्हाय
त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतिया-
नुपस्सना। एवं सम्मा ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

३३९. “तण्हादुतियो पुरिसो, दीघमद्धान संसरं।
इत्थभावञ्जथाभावं, संसारं नातिवत्तति ॥ 15 R. 140

३४०. “एतमादीनवं अत्वा, तण्हं^६ दुक्खस्स सम्भवं।
वीततण्हो अनादानो, सतो भिक्खु परिव्वजे^७” ति ॥

(९) सिया अञ्जेन पि ...पे०... कथं च सिया? यं किञ्चि
दुक्खं सम्भोति सव्वं उपादानपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना। उपा-
दानानं^१ त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं 20
दुतियानुपस्सना। एवं सम्मा ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

३४१. “उपादानपच्चया भवो, भूतो दुक्खं निगच्छति।
जातस्स मरणं होति, एसो दुक्खस्स सम्भवो ॥

३४२. “तस्मा उपादानक्खया^२, सम्मदञ्जाय पण्डिता।
जातिक्खयं अभिञ्जाय, न गच्छन्ति पुनद्वभवं^३” ति ॥ 25

१. एवं - सी०। २. पलोकिता - सी०। ३. विरज्जति - सी०, रो०। ४-४. खयायेव
नत्थि दुक्खस्स सम्भवोति - स्या०। ५. तण्हा - सी०, स्या०, रो०। ६. उपादानस्स - स्या०।
७. उपादानक्खया - सी०।

(१०) सिया अञ्जेन पि ...पे०... कथं च सिया ? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं आरम्भपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना । आरम्भानं त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

५ ३४३. “यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति, सब्बं आरम्भपच्चया ।
आरम्भानं निरोधेन, नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ॥

R, 141

३४४. “एतमादीनवं जत्वा, दुक्खं आरम्भपच्चया ।
सव्वारम्भं पटिनिस्सज्ज, अनारम्भे विमुत्तिनो ॥

10

३४५. “उच्छिन्नभवतण्हस्स, सन्तचित्तस्स भिक्खुनो ।
विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि तस्स पुनब्भवो” ति ॥

B, 395

(११) सिया अञ्जेन पि ...पे०... कथं च सिया ? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं आहारपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना । आहारानं त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

15 ३४६. “यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति, सब्बं आहारपच्चया ।
आहारानं निरोधेन, नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ॥

३४७. “एतमादीनवं जत्वा, दुक्खं आहारपच्चया ।
सव्वाहारं परिञ्जाय, सव्वाहारमनिस्सितो ॥

20

३४८. “आरोग्यं सम्मदञ्जाय, आसवानं परिकखया ।
सङ्खाय सेवी धम्मट्ठो, सङ्ख्यं नोपेति वेदगू” ति ॥

(१२) सिया अञ्जेन पि ...पे०... कथं च सिया ? यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति सब्बं इज्जितपच्चया ति, अयमेकानुपस्सना । इज्जितानं त्वेव असेसविरागनिरोधा नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ...पे०... अथापरं एतदवोच सत्था -

R, 142 25

३४९. “यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति, सब्बं इज्जितपच्चया ।
इज्जितानं निरोधेन, नत्थि दुक्खस्स सम्भवो ॥

३५०. “एतमादीनवं गत्वा, दुक्खं इज्जितपच्चया ।
तस्मा हि^१ एजं वोस्सज्ज, सङ्खारे उपरुन्धिय^२ ।
अनेजो अनुपादानो, सतो^३ भिक्खु परिव्वजे” ति ॥

(१३) सिया अज्जेन पि ... पे० ... कथं च सिया ? निस्सितस्स
चलितं होती ति, अयमेकानुपस्सना । अनिस्सितो न चलती ति, अयं ५
दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ... पे० ... अथापरं एतदवोच सत्था -

३५१. “अनिस्सितो न चलति, निस्सितो च उपादियं ।
इत्थभावञ्चथाभावं, संसारं नातिवत्तति ॥

३५२. “एतमादीनवं गत्वा, निस्सयेसु महब्भयं ।
अनिस्सितो अनुपादानो, सतो भिक्खु परिव्वजे” ति ॥ 10

(१४) सिया अज्जेन पि ... पे० ... कथं च सिया ? रूपेहि,
भिक्खवे, अरूपा^४ सन्ततरा ति, अयमेकानुपस्सना । अरूपेहि निरोधो
सन्ततरो ति, अयं दुतियानुपस्सना । एवं सम्मा ... पे० ... अथापरं एतद-
वोच सत्था -

B. 396

३५३. “ये च रूपपगा सत्ता, ये च अरूपट्ठायिनो^५ ।
निरोधं अप्पजानन्ता, आगन्तारो पुनब्भवं ॥

15

R 143

३५४. “ये च रूपे परिज्जाय, अरूपेसु असण्ठिता^६ ।
निरोधे ये^७ विमुच्चन्ति^८, ते जना मच्चुहायिनो” ति ॥

(१५) सिया अज्जेन पि ... पे० ... कथं च सिया ? यं, भिक्खवे,
सदेवकस्स लोकस्स समारकस्स सन्नहकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय 20
सदेवमनुस्साय इदं सच्चं ति उपनिज्जायितं तदमरियानं एतं मुसा
ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं^६, अयमेकानुपस्सना । यं, भिक्खवे,
सदेवकस्स ... पे० ... सदेवमनुस्साय इदं मुसा ति उपनिज्जायितं, तद-
मरियानं एतं सच्चं ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं, अयं दुतियानु-
पस्सना । एवं सम्मा ... पे० ... अथापरं एतदवोच सत्था -

25

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. उपरुन्धिया - स्या० । ३. ततो - स्या० । ४.
आरूपा - सी०, रो० । ५. आरूपवासिनो - सी०, रो० । ६. सुसण्ठिता - सी०, स्या०, रो० ।
७-७. येवमुच्चन्ति - स्या० । ८. सुदिट्ठं - सी०, रो० ।

३६२. “पस्स धम्मं दुराजानं, सम्पमूळहेत्थविद्दसु ।
निवुतानं तमो होति, अन्धकारो अपस्सतं ॥
३६३. “सतं च विवटं होति, आलोको पस्सतामिव ।
सन्तिके न विजानन्ति, मगा धम्मस्स कोविदा ॥
३६४. “भवरागपरेतेहि, भवसोतानुसारिभि ।
मारधेय्यानुपन्नेहि^१, नायं धम्मो सुसम्बुधो ॥
३६५. “को नु अञ्जत्र मरियेहि, पदं सम्बुद्धुमरहति^२ ।
यं पदं सम्मदञ्जाय, परिनिव्वन्ति अनासवा” ति ॥

5

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभि-
नन्दुं ति । इमस्मिं च^३ पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने सट्ठिमत्तानं^४
भिक्खूनं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसू ति ।

तस्सुद्धानं

सच्चं उपधि अविज्जा च, सङ्खारे^५ विज्जाणपञ्चमं ।
फस्सवेदनिया तण्हा, उपादानारम्भाहारा^६ ।
इज्जितं चलितं^७ रूपं, सच्चं दुक्खेन सोळसा ति ॥

B. 398

महावग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं

पव्वज्जा च^८ पधानं च, सुभासितं च सुन्दरि^९ ।
माघसुत्तं^{१०} सभियो च, सेलो सल्लं च^{११} वुच्चति^{१२} ॥
वासेट्ठो चा पि कोकालि, नालको^{१३} द्वयतानुपस्सना^{१४} ।
द्वादसेतानि सुत्तानि, महावग्गो ति वुच्चती ति ॥

15

—:०:—

१. मारधेय्यानुपन्नेहि—स्या० । २. सम्बुद्धमरहति—स्या० । ३. खो—सी०, रो० ।
४. सङ्खार—सी०, स्या० । ५. उपादानारम्भा आहारा—सी० । ६. फन्दितं—सी०, स्या० ।
७-७. पधाना च सुभा च सुन्दरी तथा—स्या० । ८. माघसुत्त—स्या० । ९-९. पवुच्चति—
सी०, स्या० । १०. नाल—सी० । ११. द्वयतानुपस्सनं—स्या० ।

४. अट्टकवग्गो

१. कामसुत्तं

B. 399,
R. 146

१. कामं कामयमानस्स, तस्स चे तं समिज्जति ।
अद्धा पीतिमनो होति, लद्धा मच्चो यदिच्छति ॥
२. तस्स चे कामयानस्स, छन्दजातस्स जन्तुनो ।
ते कामा परिहायन्ति, सल्लविद्धो व रूपति ॥
३. यो कामे परिवज्जेति, सप्पस्सेव पदा सिरो ।
सोमं^१ विसत्तिकं लोके, सतो समतिवत्तति ॥
४. खेतं वत्थुं हिरञ्जं^२ वा, गवस्सं^३ दासपोरिसं ।
थियो बन्धू पुथु^४ कामे, यो नरो अनुगिज्जति ॥
५. अबला नं बलीयन्ति, महन्तेनं परिस्सया ।
ततो नं दुक्खमन्वेति, नावं भिन्नमिवोदकं ॥
६. तस्मा जन्तु सदा सतो, कामानि परिवज्जये ।
ते पहाय तरे ओघं, नावं सित्वा^५ वं पारगू ति ॥

२. गुहट्टकसुत्तं

R. 147

15

B. 400

७. सत्तो गुहायं बहुनाभिच्छन्नो,
तिट्ठं नरो मोहनस्मिं पगाळ्हो ।
दूरे विवेका हि तथाविधो सो,
कामा हि लोके न हि सुप्पहाया ॥
८. इच्छानिदाना भवसातवद्धा^१,
ते दुप्पमुञ्चा न हि अञ्जमोक्खा ।

१. सो इमं—सी०, रो० । २-२. हिरञ्जञ्च गवास्सं—स्या०; ० गवास्सं—सी०, रो० । ३. पुथू—स्या० । ४-४. सिञ्चित्व—सी० । ५. भवसतवन्धा—स्या० ।

पच्छा पुरे वा पि अपेक्खमाना^१,
इमेव कामे पुरिमेव जप्पं ॥

९. कामेसु गिद्धा पसुता पमूळहा^२,
अवदानिया ते विसमे निविट्ठा ।
दुक्खूपनीता परिदेवयन्ति,
किंसू भविस्साम इतो चुतासे ॥

5

१०. तस्मा हि सिक्खेथ इधेव जन्तु,
यं किञ्चि जञ्जा विसमं ति लोके ।
न तस्स हेतू विसमं चरेय्य,
अप्पञ्चिदं^३ जीवितमाहु धीरा ॥

10

११. पस्सामि लोके परिफन्दमानं,
पजं इमं तण्हगतं भवेसु ।
हीना नरा मच्चुमुखे लपन्ति,
अवीततण्हासे भवाभवेसु ॥

१२. ममायिते पस्सथ फन्दमाने,
मच्छेव अप्पोदके खीणसोते ।
एतं^४ पि^५ दिस्वा अममो चरेय्य,
भवेसु आसत्तिमकुब्बमानो ॥

15

१३. उभोसु अन्तेसु विनेय्य छन्दं,
फस्सं परिञ्जाय अनानुगिद्धो ।
यदत्तगरही तदकुब्बमानो,
न लिप्पती^६ दिट्ठसुतेसु धीरो ॥

20

१४. सञ्जं परिञ्जा वितरेय्य ओघं,
परिग्गहेसु मुनि नोपलित्तो ।
अब्बूळहसल्लो चरमप्पमत्तो,
नासीसती^७ लोकमिमं परं चा ति ॥

R. 148

25

१. अपेक्खमाना—सी०, रो० । २. पमूळहो—सी० । ३. अप्पञ्चि तं—सी०, स्या०, रो० । ४-४. तेतम्मि—स्या० । ५. लिप्पती—स्या० । ६. नासिसति—सी०, स्या०; नासि-सती—रो० ।

३. दुट्ठकसुत्तं

B. 401

१५. वदन्ति^१ वे दुट्ठमना पि एके,
अथो पि वे सच्चमना वदन्ति ।
वादं च जातं मुनि नो उपेति,
तस्मा मुनी नत्थि खिलो कुहिञ्चि ॥

5

१६. सकञ्चि दिट्ठि कथमच्चयेय्य,
छन्दानुनीतो रुचिया निविट्ठो ।
सयं समत्तानि पकुब्बमानो,
यथा हि जानेय्य तथा वदेय्य ॥

10

१७. यो अत्तनो सीलवतानि जन्तु,
अनानुपुट्ठो व^३ परेस पाव^३ ।
अनरियधम्मं कुसला तमाहु,
यो आतुमानं सयमेव पाव ॥

15

१८. सन्तो च भिक्खु अभिनिव्वुत्ततो,
इतिहन्ति सीलेसु अकत्थमानो ।
तमरियधम्मं कुसला वदन्ति,
यस्सुस्सदा नत्थि कुहिञ्चि लोके ॥

20

१९. पकप्पिता सङ्खता यस्स धम्मा,
पुरक्खता^४ सन्ति अवीवदाता ।
यदत्तनि पस्सति आनिसंसं,
तं निस्सितो कुप्पपटिच्च सन्ति ॥

R. 149

२०. दिट्ठीनिवेसा न हि स्वातिवत्ता,
धम्मेसु निच्छेय्य समुग्गहीतं ।
तस्मा नरो तेसु निवेसनेसु,
निरस्सती आदियती^५ च^५ धम्मं ॥

B. 402 25

२१. धोनस्स हि नत्थि कुहिञ्चि लोके,
पकप्पिता दिट्ठि भवाभवेसु ।

१. वेदन्ति - स्या० । २. च - सी०, स्या०, रो० । ३. पावा - सी०, स्या०, रो० ।
४. पुरेक्खता - सी० । ५-५. आदियतिच्च - सी०, स्या०, रो० ।

मायं च मानं च पहाय धो नो,
स केन गच्छेय्य अनूपयो सो ॥

२२. उपयो हि धम्मेषु उपेति वादं,
अनूपयं केन कथं वदेय्य ।
अत्ता^१ नरत्ता^१ न हि तस्स अत्थि,
अधोसि सो दिट्ठिमिधेव सब्बं ति ॥

5

४. सुद्धट्टकसुत्तं

२३. पस्सामि सुद्धं परमं अरोगं,
दिट्ठेन संसुद्धिं नरस्स होति ।
एवाभिजानं^२ परमं ति ब्रत्वा,
सुद्धानुपस्सी ति^३ पच्चेति ब्राणं ॥

10

२४. दिट्ठेन चे सुद्धिं नरस्स होति,
ब्राणेन वा सो पजहाति दुक्खं ।
अञ्जनेन सो सुज्झति सोपधीको,
दिट्ठी हि नं पाव तथा वदानं ॥

२५. न ब्राह्मणो अञ्जतो सुद्धिमाह,
दिट्ठे सुते सीलवते मुते वा ।
पुञ्जे च पापे च अनूपलित्तो,
अत्तञ्जहो नयिध पकुब्बमानो ॥

15

२६. पुरिमं पहाय अपरं सितासे,
एजानुगा ते न तरन्ति सङ्गं ।
ते उग्गहायन्ति निरस्सजन्ति,
कपीव साखं पमुञ्चं^४ गहायं^५ ॥

R. 150

20

२७. सयं समादाय वतानि जन्तु,
उच्चावचं गच्छति सञ्जसत्तो^१ ।

B. 403

१-१. अत्तं निरत्तं—सी०, स्या०, रो० । २. एताभिजानं—सी०, रो० । ३. पि-
स्या०; सी० पोत्वके नत्वि । ४-४. पमुखं गहाय—स्या०; ० गहाय—रो० । ५. सञ्जसत्तो-
स्या० ।

विद्वा च वेदेहि समेच्च धम्मं,
न उच्चावचं गच्छति भूरिपञ्चो' ॥

२८. स सब्बधम्मेषु विसेनिभूतो,
यं किञ्चि दिट्ठं व सुतं मुतं वा ।
तमेव दस्सिं विवटं चरन्तं,
केनीध लोकस्मिं' विकप्पयेय्य ॥

२९. न कप्पयन्ति न पुरेक्खरोन्ति' ,
अच्चन्तसुद्धी ति न ते वदन्ति ।
आदानगन्थं गथितं' विसज्ज,
आसं न कुब्बन्ति कुहिञ्चि लोके ॥

३०. सीमातिगो ब्राह्मणो तस्स नत्थि,
अत्वा व दिस्वा व समुग्गहीतं ।
न रागरागी न विरागरत्तो',
तस्सीध नत्थी परमुग्गहीतं ति ॥

५. परमट्ठकसुत्तं

३१. परमं ति दिट्ठीसु परिब्वसानो,
यदुत्तरि' कुरुते जन्तु लोके ।
हीना ति अञ्जे ततो सब्बमाहु,
तस्मा विवादानि अवीतिवत्तो ॥

३२. यदत्तनी पस्सति आनिसंसं,
दिट्ठे सुते सीलवते' मुते वा ।
तदेव सो तत्थ समुग्गहाय,
निहीनतो पस्सति सब्बमञ्जं ॥

३३. तं वा पि गन्थं कुसला वदन्ति,
यं निस्सितो पस्सति हीनमञ्जं ।

१. भूरिपञ्चे—सी० । २. लोकस्मिं—स्या० । ३. पुरेक्खरोन्ति—स्या० । ४. गथितं—
स्या० । ५. विरागरत्तो—सी०, रो० । ६. यदुत्तरिं—सी०, स्या०, रो० । ७. सीलवते—स्या० ।

तस्मा हि दिट्ठं व सुतं मुतं वा,
सीलव्वतं भिक्खु न निस्सयेय्य ॥

३४. दिट्ठि पि लोकस्मि न कप्पयेय्य,
आणेन वा सीलवतेन वा पि ।
समोति अत्तानमनूपनेय्य,
हीनो न मञ्जेथ विसेसि वा पि ॥

5

३५. अत्तं पहाय अनुपादियानो,
आणे पि सो निस्सयं नो करोति ।
स वे वियत्तेसु न वग्गसारी,
दिट्ठि पि सो न पच्चेति किञ्चि ॥

10

३६. यस्सुभयन्ते पणिधीध नत्थि,
भवाभवाय^१ इध वा हुरं वा ।
निवेसना तस्स^२ न सन्ति केचि,
धम्मेसु निच्छेय्य समुग्गहीतं^३ ॥

३७. तस्सीध दिट्ठे व सुते मुते वा,
पकप्पिता नत्थि अणू पि सञ्जा ।
तं ब्राह्मणं दिट्ठिमनादियानं,
केनीध लोकस्मि विकप्पयेय्य ॥

15

३८. न कप्पयन्ति न पुरेक्खरोन्ति,
धम्मा पि तेसं न पटिच्छितासे ।
न ब्राह्मणो सीलवतेन नेय्यो,
पारङ्गतो न पच्चेति तादी ति ॥

20

R. 152

६. जरासुतं

३९. अप्पं वत जीवितं इदं,
ओरं वस्ससता पि मिय्यति ।

B. 405

१. भवाभवाया - सी० । २. यस्स - स्या० । ३. समुग्गहीता - सी०, रो० । ४.
दिट्ठिमनारियानं - सी० ।

यो^१ चे पि अतिच्च जीवति,
अथ खो सो जरसा पि मिय्यति ॥

४०. सोचन्ति जना ममायिते,
न हि सन्ति^२ निच्चा परिग्गहा ।
विनाभावसन्तमेविदं,
इति दिस्वा नागारमावसे ॥

४१. मरणेन पि तं पहीयति,^३
यं पुरिसो ममिदं ति मञ्जति ।
एतं^४ पि विदित्वा पण्डितो,
न ममत्ताय^५ नमेथ मामको ॥

४२. सुपिनेन यथा पि सङ्गतं,
पटिबुद्धो पुरिसो न पस्सति ।
एवं पि पियायितं जनं,
पेतं कालकतं न पस्सति ॥

४३. दिट्ठा पि सुता पि ते जना,
येसं नाममिदं पवुच्चति ।
नामंयेवावसिस्सति,^६
अक्खेय्यं पेतस्स जन्तुनो ॥

४४. सोकप्परिदेवमच्छरं,^७
न जहन्ति गिद्धा ममायिते ।
तस्मा मुनयो परिग्गहं,
हित्वा अचरिंसु खेमदस्सिनो ॥

४५. पतिलीनचरस्स^८ भिक्खुनो,
भजमानस्स विवित्तमासनं^९ ।
सामग्गियमाहु तस्स तं,
यो अत्तानं भवने न दस्सये ॥

१. स-स्या० । २. सन्ता-सी०, रो० । ३. पहीयति-स्या० । ४. एवं-सी०, रो० । ५. पमत्ताय-सी०, रो० । ६. नाममेवा०-सी०, स्या०, रो० । ७. सोकपरिदेव मच्छरं-सी०, स्या०, रो० । ८. पटिलीनचरस्स-स्या० । ९. विवित्तमानसं-सी०, रो० ।

४६. सब्बत्थ मुनी अनिस्सितो,
न पियं कुब्बति नो पि अप्पियं ।
तस्मिं परिदेवमच्छरं,
पण्णे वारि यथा न लिम्पति' ॥
४७. उदबिन्दु यथा पि पोक्खरे, 5
पदुमे वारि यथा न लिम्पति ।
एवं मुनि नोपलिम्पति,
यदिदं दिट्ठसुत्तं^३ मुत्तेसु वा ॥
४८. धोनो न हि तेन मञ्जति,
यदिदं दिट्ठसुत्तं^३ मुत्तेसु वा । 10
नाञ्जेन विसुद्धिमिच्छति,
न हि सो रज्जति नो विरज्जती ति ॥

७. तिस्समेत्तेय्यसुत्तं

४९. "मेथुनमनुयुत्तस्स, (इच्चायस्मा तिस्सो' मेत्तेय्यो)
विघातं ब्रूहि मारिस ।
सुत्वान तव सासनं, विवेके सिक्खिस्सामसे ॥ 15
५०. "मेथुनमनुयुत्तस्स, (मेत्तेय्या ति भगवा)
मुस्सते वा पि सासनं ।
मिच्छा च पटिपज्जति, एतं तस्मिं अनारियं ॥ R. 154
५१. "एको पुब्बे चरित्वान, मेथुनं यो निसेवति ।
यानं भन्तं व तं लोके, हीनमाहु पृथुज्जनं ॥ B. 407
५२. "यसो कित्ति' च या पुब्बे, हायते वा पि तस्स सा ।
एतं पि दिस्वा सिक्खेथ, मेथुनं विप्पहातवे ॥ 20
५३. "सङ्कप्पेहि परेतो सो", कपणो विय ज्ञायति ।
सुत्वा परेसं निग्घोसं, मङ्कु होति तथाविधो ॥

१. लिप्पति - सी०, रो० । २. दिट्ठं सुत्तं - स्या० । ३. तिस्स - स्या० । ४. कित्तिं - सी०; कित्ती - स्या०, रो० । ५. यो - सी०, रो० ।

५४. "अथ सत्थानि कुरुते, परवादेहि चोदितो ।
एस ख्वस्स महागेधो, मोसवज्जं पगाहति ॥
५५. "पण्डितो ति समञ्जातो, एकचरियं अधिट्ठितो ।
अथा पि मेथुने युत्तो, मन्दो व परिकिस्सति" ॥
५६. "एतमादीनवं अत्वा, मुनि पुब्बापरे इध ।
एकचरियं दब्धं कयिरा,^१ न निसेवेथ मेथुनं ॥
५७. "विवेकञ्जेव^२ सिक्खेथ, एतदरियानमुत्तमं ।
न तेन सेट्ठो मञ्जेथ, स वे निब्बानसन्तिके ॥
५८. "रित्तस्स मुनिनो चरतो, कामेसु अनपेक्खिनो ।
ओघतिण्णस्स पिहयन्ति, कामेसु गधिता^३ पजा" ति ॥

८. पसूरसुत्तं

५९. इधेव सुद्धी^४ इति वादयन्ति,
नाञ्जेसु धम्मेसु विसुद्धिमाहु ।
यं निस्सिता तत्थ सुभं वदाना,
पच्चेकसच्चेसु पुथू निविट्ठा ॥
६०. ते वादकामा परिसं विगय्ह,
बालं दहन्ती मिथु अञ्जमञ्जं ।
वदन्ति ते अञ्जसिता कथोज्जं,
पसंसकामा कुसला वदाना ॥
६१. युत्तो कथायं परिसाय मज्झे,
पसंसमिच्छं विनिघाति होति ।
अपाहर्तस्मि पन मडकु होति,
निन्दाय सो कुप्पति रन्धमेसी^५ ॥
६२. यमस्स वादं परिहीनमाहु,
अपाहतं पञ्चविमंसकासे^६ ।

१. परिकिलिस्सति - सी० । २. कयिराय - सी० । ३. विवेकं येव - सी०, रो० ।
४. गधिता - सी०, रो० । ५. सुद्धिं - सी०, रो० । ६. वादयन्ति - सी०, रो० । ७. रन्धमेसि
- सी० । ८. पञ्चविमंसकासे - सी०; पञ्चविमंसकाये - रो० ।

परिदेवति सोचति हीनवादो,
उपच्चगा मं ति अनुत्थुना ति ॥

६३. एते विवादा समणेषु जाता,
एतेसु उग्धाति निघाति' होति ।
एतं' पि' दिस्वा विरमे कथोज्जं,
न हञ्जदत्थत्थिपसंसलाभा' ॥

5

६४. पसंसितो वा पन तत्थ होति,
अक्खाय वादं परिसाय मज्झे ।
सो हस्सती उण्णमती' च' तेन,
पप्पुय्य तमत्थं' यथा मनो अहु ॥

10

६५. या उण्णती सास्स विघातभूमि,
मानातिमानं वदते पनेसो ।
एतं पि दिस्वा न' विवादयेथ',
न हि तेन सुद्धि कुसला वदन्ति ॥

६६. सूरु यथा राजखादाय' पुट्ठो,
अभिगज्जमेति पटिसूरमिच्छं ।
येनेव सो तेन पलेहि सूर,
पुब्बेव नत्थि यदिदं युधाय ॥

15

६७. ये दिट्ठिमुग्गह् विवादयन्ति,
इदमेव सच्चं ति च वादयन्ति ।
ते त्वं वदस्सू न हि तेध अत्थि,
वादम्हि जाते पटिसेनिकत्ता ॥

B. 409

20

६८. विसेनिकत्वा पन ये चरन्ति,
दिट्ठीहिं दिट्ठि अविरुज्झमाना ।
तेसु त्वं किं लभेथो पसूर,
येसीध नत्थी परमुग्गहीतं ॥

25

१. निग्धाति - स्या० । २-२. एवम्पि - सी० । ३.० पसंसलाभो - स्या० । ४-४. उण्ण-
मतिच्च - सी०, स्या०, रो० । ५. तं अत्थं - स्या० । ६-६. विरमे कथोज्जं - स्या० । ७.
राजखादाय - स्या० ।

R. 157

६९. अथ त्वं पवितक्कमागमा,
मनसा दिट्ठिगतानि चिन्तयन्तो ।
धोनेन युगं समागमा,
न हि त्वं सक्खसि^१ सम्पयातवे ति ॥

९. मागण्डियसुत्तं^२

5

७०. “दिस्वान तण्हं अरतिं रगं^३ च,
नाहोसि छन्दो अपि मेथुनस्मि ।
किमेविदं मुत्तकरीसपुण्णं,
पादा पि नं सम्फुसितुं न इच्छे” ॥

10

७१. “एतादिसं चे रतनं न इच्छसि,
नारिं नरिन्देहि बहूहि पत्थितं ।
दिट्ठिगतं^४ सीलवतं^५ नु जीवितं,
भवूपपत्तिं च वदेसि कीदिसं” ॥

15

७२. “इदं वदामी ति न तस्स होति, (मागण्डिया ति भगवा)
धम्मसे नु निच्छेय्य समुग्गहीतं ।
पस्सं च दिट्ठीसु अनुग्गहाय,
अज्झत्तसन्ति पचिनं अदस्सं^६” ॥

B. 410

७३. “विनिच्छया यानि पक्कपितानि, (इति मागण्डियो)
ते वे मुनी ब्रूसि अनुग्गहाय ।
अज्झत्तसन्ती ति यमेतमत्थं,
कथं नु धीरेहि पवेदितं तं” ॥

20

७४. “न दिट्ठिया न सुतिया न आणेन, (मागण्डिया ति भगवा)
सीलव्वतेना पि न सुद्धिमाह^७ ।
अदिट्ठिया अस्सुतिया अत्राणा^८,
असीलता अब्बता नो पि तेन ।

R. 158

१. सक्खसि—सी०, रो० । २. मागण्डियसुत्तं—सी०, स्या०, रो० । ३-३. च रागं—
स्या० । ४. दिट्ठिगतं—स्या०, रो० । ५. सीलवता—सी०, रो० । ६. अदस्सं—स्या० । ७.
सुद्धिमाह—सी० । ८. अत्राणा—सी० ।

एते च निस्सज्ज^१ अनुग्गहाय,
सन्तो अनिस्साय भवं न जप्पे^२ ॥

७५. “नो चे किर दिट्ठिया न सुतिया न ब्राणेन, (इति मागण्डियो)
सीलव्वतेना पि न सुद्धमाह ।
अदिट्ठिया अस्सुतिया अब्राणा,
असीलता अव्वता नो पि तेन ।
मज्झामहं मोमुहमेव धम्मं,
दिट्ठिया एके पच्चेन्ति सुद्धिं^३ ॥

5

७६. “दिट्ठं^४ च निस्साय अनुपुच्छमानो, (मागण्डिया ति भगवा)
समुग्गहीतेसु पमोहमागा^५ ।
इतो च नादक्खि अणुं पि सज्जं,
तस्मा तुवं मोमुहतो दहासि^६ ॥

10

७७. “समो विसेसी उद वा निहीनो,
यो मज्जती सो विवदेथ तेन ।
तीसु विधासु अविकम्पमानो,
समो विसेसी ति न तस्स होति ॥

15

७८. “सच्चं ति सो ब्राह्मणो किं वदेय्य,
मुसा ति वा सो विवदेथ केन ।
यस्मिं समं विसमं वा^७ पि नत्थि,
स केन वादं पटिसंयुजेय्य ॥

20

७९. “ओकं पहाय अनिकेतसारी,
गामे अकुब्बं मुनि सन्थवानि ।
कामेहिं रिक्तो अपुरेक्खरानो,
कथं न विग्गय्ह जनेन कयिरा ॥

B. 411

८०. “येहि विवित्तो विचरेय्य लोके,
न तानि उग्गय्ह वदेय्य नागो ।
जलम्बुजं^८ कण्डकं^९ वारिजं यथा,
जलेन पङ्केन चनूपलित्तं ।

25

R. 159

१. निस्सज्ज—स्या० । २. समोह मागा—स्या० । ३. दस्ससि—सी० । ४. चा—
री० । ५-५. एलम्बुजं कण्टक—स्या०; एलम्बुजं ०—सी०, रो० ।

एवं मुनी सन्तिवादो^१ अगिद्धो,
कामे च लोके च अनूपलित्तो ॥

८१. "न वेदगू दिट्ठियायको^२ न मुतिया,
स मानमेति न हि तम्मयो सो ।
न कम्मना^३ नो पि सुतेन नेय्यो,
अनूपनीतो स^४ निवेसनेसु ॥

८२. "सञ्जाविरत्तस्स न सन्ति गन्था,
पञ्जाविमुत्तस्स न सन्ति मोहा ।
सञ्जं च दिट्ठि च ये अग्गहेसुं,
ते घट्टयन्ता^५ विचरन्ति लोके" ति ॥

१०. पुराभेदसुत्तं

८३. "कथंदस्सी कथंसीलो, उपसन्तो ति वुच्चति ।
तं मे गोतम पब्रूहि, पुच्छितो उत्तमं नरं" ॥

८४. "वीततण्हो पुरा भेदा, (इति भगवा)
पुब्बमन्तमनिस्सितो ।
वेमज्जे नुपसह्वेय्यो^६, तस्स नत्थि पुरक्खतं" ॥

८५. "अक्कोधनो असन्तासी, अविकल्थी अकुक्कुचो ।
मन्तभाणी^७ अनुद्धतो, स वे^८ वाचायतो मुनि ॥

८६. "निरासत्ति अनागते, अतीतं नानुसोचति ।
विवेकदस्सी फस्सेसु, दिट्ठीसु च न नीयति" ॥

८७. "पतिलीनो" अकुहको, अपिहालु अमच्छरी ।
अप्पगब्भो अजेगुच्छो, पेसुणेय्ये च नो युतो ॥

८८. "सातियेसु अनस्सावी, अतिमाने च नो युतो ।
सण्हो च पटिभानवा,^९ न सद्दो न विरज्जति ॥

१. सन्तिवादो - स्या० । २. दिट्ठया - स्या०, रो० । ३. कम्मना - सी०, रो० । ४. सो - सी०, रो० । ५. घट्टयन्ता - स्या० । ६. नूपसह्वेय्यो - सी०, रो० । ७. पुरेक्खतं - स्या०, रो० । ८. मन्ताभाणी - स्या० । ९. वे - सी० । १०. निव्यति - स्या०, रो० । ११. पटि-लीनो - स्या० । १२. पटिभानवा - स्या० ।

८९. “लाभकम्या न सिक्खति, अलाभे च न कुप्पति।
अविरुद्धो च तण्हाय, रसेसु नानुगिज्झति ॥
९०. “उपेक्खको^१ सदा सतो, न लोके मञ्जते समं।
न विसेसी न नीचेय्यो, तस्स नो सन्ति उस्सदा ॥
९१. “यस्स निस्सयना^२ नत्थि, जत्वा धम्मं अनिस्सितो। 5
भवाय विभवाय वा, तण्हा यस्स न विज्जति ॥
९२. “तं ब्रूमि उपसन्तो ति, कामेसु अनपेक्खनं।
गन्था तस्स न विज्जन्ति, अतरी^३ सो विसत्तिकं ॥
९३. “न तस्स पुत्ता पसवो, खेत्तं वत्थुं^४ च^५ विज्जति। R. 161
अत्ता^६ वा पि निरत्ता^७ वा, न तस्मि उपलब्धमिति ॥ 10
९४. “येन नं वज्जुं^८ पुथुज्जना, अथो समणब्राह्मणा।
तं तस्स अपुरक्खतं^९, तस्मा वादेसु नेजति ॥
९५. “वीतगेधो अमच्छरी, न उस्सेसु वदते मुनि।
न समेसु न ओमेसु, कप्पं नेति अकप्पियो ॥
९६. “यस्स लोके सकं नत्थि, असता च न सोचति। 15
धम्मेसु च न गच्छति, स वे सन्तो ति वुच्चती” ति ॥

११. कलहविवादसुत्तं

९७. “कुतोपहूता कलहा विवादा, R. 413
परिदेवसोका सहमच्छरा च।
मानातिमाना सहपेसुणा च,
कुतोपहूता ते तदिह ब्रूहि” ॥ 20
९८. “पियापहूता^१ कलहा विवादा,
परिदेवसोका सहमच्छरा च। R. 162
मानातिमाना सहपेसुणा च,

१. उपेक्खको—सी०, रो०। २. निस्सयता—सी०, स्या०, रो०। ३. अतारि—सी०, स्या०, रो०। ४-४. वत्थु न—सी०; वत्थुं न—रो०। ५. अत्तं—सी०, स्या०, रो०। ६. निरत्तं—स्या०, रो०। ७-७. नं वज्जु—सी०; वज्जु—रो०। ८. अपुरेक्खतं—सी०, रो०। ९. पियापहूता—सी०, रो०।

मच्छेरयुत्ता^१ कलहा विवादा ।
विवादजातेसु च पेसुणानि^२ ॥

९९. “पिया सु^३ लोकस्मिं कुतोनिदाना,
ये चा^४ पि लोभा विचरन्ति लोके ।
आसा च निट्ठा च कुतोनिदाना,
ये सम्परायाय नरस्स होन्ति^५” ॥

१००. “छन्दानिदानानि पियानि लोके,
ये चा पि लोभा विचरन्ति लोके ।
आसा च निट्ठा च इतोनिदाना,
ये सम्परायाय नरस्स होन्ति^६” ॥

१०१. “छन्दो नु लोकस्मिं कुतोनिदानो,
विनिच्छया चा पि कुतोपहूता ।
कोधो मोसवज्जं च कथङ्कथा च,
ये वा पि धम्मा समणेन वुत्ता^७” ॥

१०२. “सातं असातं ति यमाहु लोके,
तमूपनिस्साय प्होति छन्दो ।
रूपेसु दिस्वा विभवं भवं च,
विनिच्छयं कुब्बति^८ जन्तु लोके ॥

१०३. “कोधो मोसवज्जं च कथङ्कथा च,
एते पि धम्मा द्वयमेव सन्ते ।
कथङ्कथी आणपथाय सिक्खे,
अत्वा पवुत्ता समणेन धम्मा^९” ॥

१०४. “सातं असातं च कुतोनिदाना,
किस्मिं असन्ते न भवन्ति हेते ।
विभवं भवं चा पि यमेतमत्यं,
एतं मे पब्रूहि यतोनिदानं^{१०}” ॥

१. माच्छरिययुत - सी०, रो० । २. नु - स्या० । ३. वा - सी०, स्या०, रो० । ४. कुय्ते - सी०, स्या०, रो० ।

१०५. “फस्सनिदानं सातं असातं,
फस्से असन्ते न भवन्ति हेते ।
विभवं भवं चा पि यमेतमत्थं,
एतं ते पब्रूमि इतोनिदानं” ॥ R. 163
१०६. “फस्सो नु लोकस्मिं कुतोनिदानो,
परिग्गहा चा पि कुतोपहूता ।
किंस्मिं असन्ते न ममत्तमत्थि,
किंस्मिं विभूते न फुसन्ति फस्सा” ॥ 5
१०७. “नामं च रूपं च पटिच्च फस्सो,
इच्छानिदानानि परिग्गहानि ।
इच्छायसन्त्या न ममत्तमत्थि,
रूपे विभूते न फुसन्ति फस्सा” ॥ 10
१०८. “कथंसमेतस्स विभोति रूपं,
सुखं दुखं चा पि कथं विभोति ।
एतं मे पब्रूहि यथा विभोति,
तं जानियामा ति मे मनो अहु” ॥ 15
१०९. “न सञ्जसञ्जी न विसञ्जसञ्जी,
नो पि असञ्जी न विभूतसञ्जी ।
एवंसमेतस्स विभोति रूपं,
सञ्जानिदाना हि पपञ्चसङ्खा” ॥ 20
११०. “यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो,
अञ्जं तं पुच्छाम तदिद्ध ब्रूहि ।
एत्तावतगं नु वदन्ति हेके,
यक्खस्स सुद्धि इध पण्डितासे ।
उदाहु अञ्जं पि वदन्ति एत्तो ॥ 25
१११. “एत्तावतगं पि वदन्ति हेके,
यक्खस्स सुद्धि इध पण्डितासे ।

B. 415

25

१. लोकस्मिं—सी०, स्या०, रो०। २. वा—स्या०, रो०। ३. कस्मिं—स्या०। ४. फस्सा—सी०, रो०। ५. इच्छान०—सी०, रो०। ६. वा—सी०, स्या०, रो०। ७. जानिस्समा—सी०। ८. अकित्तयि—स्या०। ९. नो—सी०, स्या०, रो०।

R. 164

तेसं पनेके^१ समयं वदन्ति,
अनुपादिसेसे कुसला वदाना ॥

११२. “एते च ब्रत्वा उपनिस्सिता ति,
ब्रत्वा मुनी निस्सये सो विमंसी ।
ब्रत्वा विमुत्तो न विवादमेति,
भवाभवाय न समेति धीरो” ति ॥

5

१२. चूलव्यूहसुत्तं^१

११३. सकंसकंदिट्ठिपरिव्वसाना,
विग्गय्ह नाना कुसला वदन्ति ।
यो एवं जानाति स वेदि धम्मं,
इदं पटिक्कोसमकेवली सो ॥

10

११४. एवं पि विग्गय्ह विवादयन्ति,
बालो परो अक्कुसलो^२ ति चाहु ।
सच्चो नु वादो कतमो इमेसं,
सब्बेव हीमे कुसला वदाना ॥

B. 416 15

११५. परस्स चे^३ धम्ममनानुजानं,
बालोमको^४ होति निहीनपञ्जो ।
सब्बेव बाला सुनिहीनपञ्जा,
सब्बेविमे^५ दिट्ठिपरिव्वसाना ॥

११६. सन्दिट्ठिया चेव^६ न^७ वीवदाता,
संसुद्धपञ्जा कुसला मुतीमा^८ ।
न तेसं कोचि परिहीनपञ्जो^९,
दिट्ठी हि तेसं पि तथा समत्ता ॥

20

१. पुनेके - स्या०, रो० । २. चूलव्यूहसुत्तं - स्या०, रो०; चूलव्यूहसुत्तं - सी० ।
३. विवादयन्ति - सी०, रो० । ४. अक्कुसलो - सी०, स्या०, रो० । ५. वे - स्या०, रो० ।
६. मगो - सी०, स्या०, रो० । ७. सब्बेविमे - सी० । ८-८. वे पन - सी०, स्या०, रो० । ९.
मतीमा - स्या० । १०. निहीनपञ्जो - स्या० ।

११७. न बाहमेतं तथियन्ति^१ ब्रूमि,
यमाहु बाला^२ मिथु अञ्जमञ्जं ।
सकंसकंदिट्टिमकंसु सच्चं,
तस्मा हि बालो ति परं दहन्ति ॥

११८. यमाहु सच्चं तथियन्ति एके,
तमाहु अञ्जे^३ तुच्छं मुसा ति ।
एवं पि विग्गय्ह विवादयन्ति,
कस्मा न एकं समणा वदन्ति ॥

5

११९. एकं हि सच्चं न दुतीयमत्थि,
यस्मि पजा नो विवदे पजानं ।
नाना ते सच्चानि सयं थुनन्ति,
तस्मा न एकं समणा वदन्ति ॥

10

१२०. कस्मा नु सच्चानि वदन्ति नाना,
पवादियासे कुसला वदाना ।
सच्चानि सुतानि बहूनि नाना,
उदाहु ते तक्कमनुस्सरन्ति ॥

15

१२१. न हेव सच्चानि बहूनि नाना,
अञ्जत्र सञ्जाय निच्चानि लोके ।
तक्कं च दिट्ठीसु पक्कप्पयित्वा,
सच्चं मुसा ति द्वयधम्ममाहु ॥

20

१२२. दिट्ठे सुते सीलवते^४ मुते वा,
एते च निस्साय विमानदस्सी ।
विनिच्छये ठत्वा प्हस्समानो,
बालो परो अक्कुसलो ति चाह ॥

B, 417

१२३. येनेव बालो ति परं दहाति,
तेनातुमानं कुसलो ति चाह ।

25

१. तथिवन्ति - स्या० । २. बालो - सी०, स्या० । ३. अञ्जेपि - स्या० । ४. सील-
वते - स्या० ।

R. 166

5

10

15

20

B. 418

सयमत्तना सो कुसलो वदानो,
अञ्जं विमाने ति तदेव^१ पाव^२ ॥

१२४. अतिसारदिट्ठिया^३ व^४ सो समत्तो,
मानेन मत्तो परिपुण्णमानी ।
सयमेव सामं मनसाभिसित्तो,
दिट्ठी हि सा तस्स तथा समत्ता ॥

१२५. परस्स चे हि वचसा निहीनो,
तुमो सहा होति निहीनपञ्जो ।
अथ चे सयं वेदगू होति धीरो,
न कोचि बालो समणेषु अत्थि ॥

१२६. अञ्जं इतो याभिवदन्ति धम्मं,
अपरद्धा सुद्धिमकेवली ते^५ ।
एवं पि^६ तित्थ्या पुथुसो वदन्ति,
सन्दिट्ठिरागेन हि तेभिरत्ता^७ ॥

१२७. इधेव सुद्धि इति वादयन्ति,
नाञ्जेसु धम्मेसु विसुद्धिमाहु ।
एवं पि तित्थ्या पुथुसो निविट्ठा,
सकायने तत्थ दब्बं वदाना ॥

१२८. सकायने वा^८ पि दब्बं वदानो,
कमेत्थ बालो ति परं दहेय्य ।
सयमेव सो मेधगमावहेय्य^९,
परं वदं बालमसुद्धिधम्मं ॥

१२९. विनिच्छये ठत्वा सयं पमाय,
उद्धं स^{१०} लोक्स्मि विवादमेति ।

१-१. तथेव पावा-सी०, रो०; तदेव पावा-स्या० । २-२. अतिसारदिट्ठिया-सी०, स्या०; अति संरदिट्ठिया-रो० । ३. नो-सी०, रो० । ४. हि-सी०, रो० । ५. त्या०-स्या० । ६. चा-सी०, रो० । ७. मेधकमावहेय्य-सी०, रो० । ८. बालमसुद्धिधम्म-सी०, रो० । ९. सो-सी०, स्या०, रो० ।

हित्वान सव्वानि विनिच्छयानि,
न' मेघगं कुव्वति' जन्तु लोके ति ॥

१३. महाव्यूहसुत्तं^१

१३०. ये केचिमे दिट्ठिपरिब्वसाना,
इदमेव सच्चं ति विवादयन्ति^२ ।
सव्वेव ते निन्दमन्वानयन्ति,
अथो पसंसं पि लभन्ति तत्थ ॥ R. 167
१३१. अप्पं हि एतं न अलं समाय,
दुवे विवादस्स फलानि ब्रूमि ।
एतं^३ पि दिस्वा न विवादयेथ,^४
खेमाभिपस्सं अविवादभूमिं ॥ 5
१३२. या काचिमा सम्मुतियो^५ पुथुज्जा,
सव्वा व एता न उपेति विट्ठा ।
अनूपयो सो उपयं किमेय्य,
दिट्ठे सुते खन्तिमकुव्वमानो ॥ 10
१३३. सीलुत्तमा सञ्जमेनाहु सुद्धि,
वत्तं^६ समादाय उपट्ठितासे ।
इधेव सिक्खेम अथस्स सुद्धि,
भवूपनीता कुसला वदाना ॥ 15
१३४. सचे चुतो सीलवततो^७ होति,
पवेधती^८ कम्म^९ विराधयित्वा ।
पजप्पती^{१०} पत्थयती च^{११} सुद्धि,
सत्था व हीनो पवसं घरम्हा ॥ 20

१-१. न मेघकं कुरुते - सी०, रो० ; ०कुरुते - स्या० । २. महाव्यूहसुत्तं - सी०, स्या०, रो० । ३. विवादयन्ति - सी०, रो० । ४. एवं - सी०, रो० । ५. विवादयेथ - सी०, रो० । ६. सम्मुतियो - स्या० । ७. वत्तं - स्या० । ८. सीलवतातो - स्या०, रो० । ९. सवेधती - रो० ; सवेधति - सी० । १०. कम्म - सी०, रो० । ११. सजप्पति - सी० ; सजप्पती - रो० । १२. घ - सी०, रो० ।

B. 419

१३५. सीलब्धतं वा पि पहाय सव्वं,
कम्मं^१ च सावज्जनवज्जमेतं^२ ।
सुद्धिं^३ असुद्धिं^४ ति^५ अपत्थयानो,
विरतो चरे सन्तिमनुग्गहाय ॥

R. 168 5

१३६. तमूपनिस्सायं^६ जिगुच्छितं वा,
अथवा पि दिट्ठं व^७ सुतं भुतं वा ।
उद्धंसरा सुद्धिमनुत्थुनन्ति,
अवीततण्हासे भवाभवेसु ॥

10

१३७. पत्थयमानस्स हि जप्पितानि,
पवेधितं^८ वा पि^९ पकप्पितेसु ।
चुतूपपातो इध यस्स नत्थि,
स केन वेधेय्य कुहिं व^{१०} जप्पे ॥

15

१३८. यमाहु धम्मं परमं ति एके,
तमेव हीनं ति पनाहु अञ्जे ।
सच्चो नु वादो कतमो इमेसं,
सव्वेव हीमे कुसला वदाना ॥

20

१३९. सकञ्जिह धम्मं परिपुण्णमाहु,
अञ्जस्स धम्मं पन हीनमाहु ।
एवं पि विगगय्ह विवादयन्ति,
सकं सकं सम्मुतिमाहु^{११} सच्चं ॥

25

१४०. परस्स चे वम्भयितेन हीनो,
न कोचि धम्मेसु विसेसि अस्स ।
पुथू हि अञ्जस्स वदन्ति धम्मं,
निहीनतो सम्हि दळ्हं वदाना ॥

१४१. सद्धम्मपूजां^{१२} पि नेसं^{१३} तथेव,
यथा पसंसन्ति सकायनानि ।

१. धम्मं—स्या० । २. सावज्जनवज्जमेतं—सी०, रो० । ३-३. सुद्धी अमुद्धीति—
स्या० । ४. तमूपनिस्साय—रो० । ५. च—सी० । ६-६. संबोधितं चा पि—सी०, रो० ।
७. चि—सी०, स्या०, रो० । ८. सम्मुतिमाहु—स्या० । ९-९. स धम्मपूजा च पना—
स्या०; सद्धम्मपूजा च पना—सी०, रो० ।

सब्बेव^१ वादा तथिया^२ भवेय्यं,
सुद्धी हि नेसं पच्चत्तमेव ॥

१४२. न ब्राह्मणस्स परनेय्यमत्थि,
धम्मेषु निच्छेय्य समुग्गहीतं ।
तस्मा विवादानि उपातिवत्तो,
न हि सेट्ठतो पस्सति धम्ममञ्जं ॥

B. 420

5

१४३. जानामि पस्सामि तथेव एतं,
दिट्ठिया एके पच्चेन्ति सुद्धि ।
अदक्खि चे किञ्चि^३ तुमस्स तेन,
अतिसित्वा अञ्जेन वदन्ति सुद्धि ॥

R. 169

10

१४४. पस्सं नरो दक्खति^४ नामरूपं,
दिस्वान वा अस्सति तानिमेव^५ ।
कामं बहुं पस्सतु अप्पकं वा,
न हि तेन सुद्धि कुसला वदन्ति ॥

१४५. निविस्सवादी न हि सुब्बिनायो,
पकप्पितं दिट्ठि पुरेक्खरानो ।
यं निस्सितो तत्थ सुभं वदानो,
सुद्धिवदो तत्थ तथद्दसा सो ॥

15

१४६. न ब्राह्मणो कप्पमुपेति सङ्ख्वा^६,
न दिट्ठिसारी न पि आणबन्धु ।
अत्वा च सो सम्मुतियो^७ पुथुज्जा,
उपेक्खती^८ उग्गहणन्ति^९ मञ्जे ॥

20

१४७. विस्सज्जं^{१०} गन्थानि मुनीध लोके,
विवादजातेसु न वग्गसारी ।
सन्तो असन्तेसु उपेक्खको सो,
अनुग्गहो उग्गहणन्ति मञ्जे ॥

25

१-१. सब्बेपवादा तथिवा-सी०, स्या०, रो० । २. किमिह-सी० । ३. दक्खति-
सी०; दक्खति-रो० । ४. तानिचेव-स्या० । ५. सङ्ख्वं-सी०, स्या०, रो० । ६. सम्म-
तियो-स्या० । ७. उपेक्खति-सी०, स्या० । ८-८. उग्गहणं तमञ्जे-रो० । ९. विसज्ज-
सी०, स्या०, रो० ।

१४८. पुब्बासवे हित्वा नवे अकुब्बं,
न छन्दगू नो' पि निविस्सवादो' ।
स विप्पमुत्तो दिट्ठिगतेहि धीरो,
न लिम्पति लोके अनत्तगरही ॥

B. 421, 5
R. 170

१४९. स सब्बधम्मेषु विसेनिभूतो,
यं किञ्चि दिट्ठं व सुतं मुतं वा ।
स' पन्नभारो' मुनि विप्पमुत्तो',
न कप्पियो नूपरतो न पत्थियो ति' ॥

१४. तुवटकसुत्तं

१५०. "पुच्छामि तं आदिच्चबन्धु',
विवेकं सन्तिपदं च महेसि' ।
कथं दिस्वा निब्बाति भिक्खु,
अनुपादियानो लोकास्मि किञ्चि" ॥

१५१. "मूलं पपञ्चसङ्खाय, (इति भगवा)
मन्ता अस्मी ति सब्बमुपरुद्धे' ।
या काचि तण्हा अज्झत्तं,
तासं विनया सदा सतो सिक्खे ॥

१५२. "यं किञ्चि धम्ममभिजञ्जा,
अज्झत्तं अथवा पि बहिद्धा ।
न तेन थामं' कुब्बेथ,
न हि सा निब्बुति सतं वुत्ता ॥

१५३. "सेय्यो न तेन मज्जेय्य,
नीचेय्यो अथवा पि सरिक्खो ।

१-१. ना पि निविस्सवादो - स्या०; ० निविस्सवादो - सी०, रो० । २-२. सम्पन्नभारो -
स्या० । ३. विप्पमुत्तो - सी०, रो० । ४. ति भगवा ति - सी०, स्या०, रो० । ५. आदि-
च्चबन्धु - सी०, स्या०, रो० । ६. महेसि - सी०, स्या०, रो० । ७. सब्बमुपरुद्धे - स्या० ।
८. मानं - सी०, रो० ।

फुट्टो^१ अनेकरूपेहि,
नातुमानं^२ विकप्पयं तिट्ठे ॥

१५४. “अज्झत्तमेवुपसमे,
न अज्झतो भिक्खु सन्तिमेसेय्य ।
अज्झत्तं उपसन्तस्स,
नत्थि अत्ता^३ कुतो निरत्ता^४ वा ॥

5

१५५ “मज्झे यथा समुद्दस्स,
ऊमि नो जायती ठितो होति ।
एवं ठितो अनेजस्स,
उस्सदं भिक्खु न करेय्य कुहिज्जिच” ॥

B. 422,
R. 171

10

१५६. “अकित्तयी विवटचक्खु,
सक्खिधम्मं परिस्सयविनयं ।
पटिपदं^५ वदेहि भद्दन्ते,
पातिमोक्खं अथवा पि समाधि” ॥

१५७. “चक्खूहि नेव लोलस्स,
गामकथाय आवरये सोतं ।
रसे^६ च^७ नानुगिज्झेय्य,
न च ममायेथ किज्जिच लोकरिस्मि ॥

15

१५८. “फस्सेन यदा फुट्टस्स,
परिदेवं भिक्खु न करेय्य कुहिज्जिच ।
भवं च नाभिजप्पेय्य,
भेरवेसु च न सम्पवेधेय्य ॥

20

१५९. “अन्नानमथो पानानं,
खादनीयानं अथो पि वत्थानं ।
लद्धा न सन्निधिं^८ कयिरा,
न च परित्तसे तानि अलभमानो ॥

25

१. फुट्टो—सी०, स्या०, रो० । २. नातिमानं—सी० । ३. अत्तं—सी०, रो० । ४.
निरत्तं—सी०, स्या०, रो० । ५. पटिपदं च—स्या० । ६-६. रसेन—रो० । ७. सन्नधि—सी० ।

१६०. "ज्ञायी न पादलोलस्स,
विरमे कुक्कुच्चा^१ नप्पमज्जेय्य ।
अथासनेसु^२ सयनेसु,
अप्पसद्देसु भिक्खु विहरेय्य ॥
- 5 १६१. "निदं न बहुलीकरेय्य,
जागरियं भजेय्य आतापी ।
तन्दि मायं हस्सं खिड्डं,
मेथुनं विप्पजहे सविभूसं ॥
- B. 423,
B. 172 10 १६२. "आथब्बणं सुपिनं लक्खणं,
नो विदहे अथो पि नक्खत्तं ।
विरुत्तं च गब्भकरणं,
तिकिच्छं मामको न सेवेय्य ॥
- 15 १६३. "निन्दाय नप्पवेधेय्य,
न उण्णमेय्य पसंसितो भिक्खु ।
लोभं सह मच्छरियेन,
कोधं पेसुणियं च पनुदेय्य ॥
- 20 १६४. "कयविककये न तिट्ठेय्य,
उपवादं भिक्खु न करेय्य कुहिञ्चि ।
गामे च नाभिसज्जेय्य,
लाभकम्या जनं न लपयेय्य ॥
- 25 १६५. "न च कत्थिता सिया भिक्खु,
न च वाचं पयुत्तं भासेय्य ।
पागब्भियं न सिक्खेय्य,
कथं विग्गाहिकं न कथयेय्य^३ ॥
१६६. "मोसवज्जे न नीयेथ^४,
सम्पजानो सठानि न कयिरा ।
अथ जीवितेन पञ्जाय,
सीलव्वतेन नाञ्जमतिमञ्जे ॥

१. कुक्कुच्चं—सी०, रो० । २. अथवा आसनेसु—स्या० । ३. कथयेय्य—स्या० ।
४. नीयेथ—सी०; निययेथ—स्या०, रो० ।

१६७. “सुत्वा रुसितो बहुं वाचं,
समणानं वा' पुथुजनानं' ।
फरुसेन ने न' पटिवज्जा',
न हि सन्तो पटिसेनिकरोन्ति ॥

१६८. “एतं च धम्ममज्जाय,
विचिनं भिक्खु सदा सतो सिक्खे ।
सन्ती ति निब्बुतिं अत्वा,
सासने गोतमस्स न' पमज्जेय्य' ॥

5

R. 173

१६९. “अभिभू हि सो अनभिभूतो,
सक्खिधम्ममनीतिहमदस्सी ।
तस्मा हि तस्स भगवतो सासने,
अप्पमत्तो सदा नमस्समनुसिक्खे' ति' ॥

B. 424

10

१५. अत्तदण्डसुत्तं

१७०. “अत्तदण्डा भयं जातं, जनं पस्सथ मेघगं' ।
संवेगं कित्तयिस्सामि, यथा संविजितं' मया ॥

१७१. “फन्दमानं पजं दिस्वा, मच्छे अप्पोदके यथा ।
अज्जमज्जेहि व्यारुद्धे, दिस्वा मं भयमाविसि' ॥

15

१७२. “समन्तमसारो लोको, दिसा सब्बा समेरिता ।
इच्छं भवनमत्तनो, नादुसांसि अनोसितं ॥

१७३. “ओसानेत्वेव व्यारुद्धे, दिस्वा मे अरती अहु ।
अथेत्य सल्लमद्दक्खि, दुद्दसं हृदयनिस्सितं ॥

20

१७४. “येन सल्लेन ओतिण्णो, दिसा सब्बा विधावति ।
तमेव सल्लमब्बुहं, न धावति न सीदति ॥

R. 174

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. पुथुवचनानं—सी०, स्या०, रो० । ३-३. नप्पटिवज्जा—
स्या०; न पटिवज्जा—सी०, रो० । ४-४. नप्पमज्जेय्य—सी०, स्या०, रो० । ५. ति
भगवाति—सी०, स्या०, रो० । ६. मेघकं—सी०, रो० । ७. संविदितं—सी०, रो० । ८.
व्यारुद्धे—सी०, रो० । ९. भयमाविसि—स्या० ।

१७५. "तत्थ सिक्खानुगीयन्ति, यानि लोके गघितानि^१ ।
न तेसु पसुतो सिया, निब्बिज्झ^२ सब्बसो कामे ।
सिक्खे निब्बानमत्तनो ॥

१७६. "सच्चो सिया अप्पगम्भो, अमायो रित्तपेसुणो ।
अक्कोधनो लोभपापं^३, वेविच्छं वितरे मुनि ॥

१७७. "निदं तन्दं सहे थीनं, पमादेन न संवसे ।
अतिमाने न तिद्वेय्य, निब्बानमनसो नरो ॥

१७८. "मोसवज्जे न नीयेथ, रूपे स्नेहं न कुब्बये ।
मानं च परिजानेय्य, साहसा विरतो चरे ॥

१७९. "पुराणं नाभिनन्देय्य, नवे खन्ति^४ न^५ कुब्बये ।
हिय्यमाने^६ न सोचेय्य, आकासं न सितो सिया ॥

१८०. "गेधं ब्रूमि महोघो ति, आजवं ब्रूमि जप्पनं ।
आरम्मणं पकप्पनं, कामपङ्को दुरच्चयो ॥

१८१. "सच्चा अवोक्कम्म मुनि, थले तिद्वति ब्राह्मणो ।
सब्बं^७ सो पटिनिस्सज्ज, स वे सन्तो ति वुच्चति ॥

१८२. "स वे विद्वा स वेदगू, अत्वा धम्मं अनिस्सितो ।
सम्मा सो लोके इरियानो, न पिहेतीध कस्सचि ॥

१८३. "योध कामे अच्चतरि,^८ सज्जं लोके दुरच्चयं ।
न सो सोचति नाज्जेति, छिन्नसोतो अबन्धनो ॥

१८४. "यं पुब्बे तं विसोसेहि,^९ पच्छा ते माहु किञ्चनं ।
मज्जे चे नो गहेस्ससि, उपसन्तो चरिस्ससि ॥

१८५. "सब्बसो नामरूपस्मि, यस्स नत्थि ममायितं ।
असता च न सोचति, स वे लोके न जीयति^{१०} ॥

१८६. "यस्स नत्थि इदं मे ति, परेसं वा^{११} पि किञ्चनं ।
ममत्तं सो^{१२} असंविन्दं, नत्थि मे ति न सोचति ॥

१. गघितानि—सी०, रो० । २. निब्बिज्झ—सी०, स्या० । ३. लोभपापकं—स्या० ।
४-४. अन्तिम—स्या० । ५. हीयमाने—सी०, रो० । ६. सब्ब—स्या० । ७. अच्चतरि—
स्या० । ८. विसोसेहि—सी०, रो० । ९. जिय्यति—सी०, स्या०, रो० । १०. चा०—स्या० ।
११. यो—सी० ।

- १८७ "अनिट्ठुरी" अननुगिद्धो, अनेजो सब्बधी समो ।
तमानिसंसं पन्नूमि, पुच्छितो अविकम्पितं ॥
१८८. "अनेजस्स विजानतो, नत्थि काचि निसङ्घति" । R. 176
विरतो सो वियारब्भा, खेमं पस्सति सब्बधि ॥
१८९. "न समेसु न ओमेषु, न उस्सेसु वदते मुनि । 5
सन्तो सो वीतमच्छरो", नादेति न निरस्सती" ति ॥

१६. सारिपुत्तसुत्तं

१९०. "न मे दिट्ठो इतो पुब्बे", (इच्चायस्मा सारिपुत्तो) B. 426
न सुतो उद कस्सचि ।
एवं वग्गुवदो सत्था, तुसिता गणिमागतो ॥
१९१. "सदेवकस्स लोकस्स, यथा दिस्सति चक्खुमा । 10
सब्बं तमं विनोदेत्वा, एको" व रतिमज्झगा" ॥
१९२. "तं बुद्धं असितं तादिं, अकुहं गणिमागतं ।
बहूनमिध" बद्धानं, अत्थि पच्चेन आगमं ॥
१९३. "भिक्षुनो विजिगुच्छतो, भजतो रिक्तामासनं ।
रुक्खमूलं सुसानं वा, पब्बतानं गुहासु वा ॥ 15
१९४. "उच्चावचेषु सयनेसु, कीवन्तो" तत्थ भेरवा । R. 177
येहिं भिक्षु न वेधेय्य, निग्घोसे सयनासने ॥
१९५. "कती परिस्सया लोके, गच्छतो अगतं" दिसं ।
ये भिक्षु अभिसम्भवे, पन्तम्हि सयनासने ॥
१९६. "क्यास्स व्यप्पथयो अस्सु, क्यास्सस्सु" इध गोचरा । 20
कानि सीलब्बतानास्सु," पहित्तस्स भिक्षुनो ॥
१९७. "कं सो सिक्खं समादाय, एकोदि निपको सतो ।
कम्मरो रजतस्सेव, निद्धमे मलमत्तनो" ॥

१. अनुट्ठुरि-स्या० । २. अविकम्पितं-सी०, रो० । ३. निसङ्घति-सी०, रो० ।

४. वीतमच्छरो-सी० । ५. पुब्बो-सी० । ६-६. एकोचरतिमज्झगा-सी०, रो० । ७. बहुनमिध-सी०, स्या०, रो० । ८. गीवन्तो-स्या० । ९. अगतं-सी०, रो० । १०. क्यास्स-स्या० । ११. सीलब्बतानस्स-स्या०; सीलब्बतानस्सु-सी०, रो० ।

१९८. "विजिगुच्छमानस्स यदिदं फासु, (सारिपुत्ता ति भगवा)
रित्तासनं सयनं सेवतो चे ।
सम्बोधिकामस्स यथानुधम्मं,
तं ते पक्खामि यथा पजानं ॥
- 5 १९९. "पञ्चन्नं' धीरो भयानं न भाये,
भिक्षु सतो सपरियन्तचारी ।
डंसाधिपातानं सरीसपानं',
मनुस्सफस्सानं चतुप्पदानं ॥
- B. 427 २००. "परधम्मिकानं पि न सन्तसेय्य,
10 दिस्वा पि तेसं बहुभेरवानि ।
अथापरानि अभिसम्भवेय्य,
परिस्सयानि कुसलानुएसी ॥
- R. 178 २०१. "आतङ्कफस्सेन खुदाय फुट्ठो,
15 सीतं अतुण्हं' अधिवासयेय्य ।
सो तेहि फुट्ठो बहुधा अनोको,
विरियं परक्कम्मदळ्हं करेय्य ॥
- 20 २०२. "थेय्यं न कारे' न मुसा भणेय्य,
मेत्ताय फस्से तसथावरानि ।
यदाविलत्तं मनसो विजञ्जा,
कण्हस्स पक्खो ति विनोदयेय्य ॥
- 25 २०३. "कोधातिमानस्स वसं न गच्छे,
मूलं पि तेसं पलिखञ्ज तिट्ठे ।
अथप्पियं वा पन अप्पियं वा,
अद्धा भवन्तो अभिसम्भवेय्य ॥
२०४. "पञ्जं पुरक्खत्वा कल्याणपीति,
विक्खम्भये तानि परिस्सयानि ।

१. पञ्चन्न-सी०, स्या०, रो० । २. सिरिसपानं-सी०, स्या०, रो० । ३. अञ्चुण्हं-
सी०, स्या०, रो० । ४. करेय्य-सी०, स्या०, रो० ।

अरतिं सहेथ सयनम्हि पन्ते,
चतुरो सहेथ परिदेवधम्मे ॥

२०५. “किंसू असिस्सामि कुवं वा असिस्सं^१,
दुक्खं वत सेत्थ क्वज्ज^२ सेस्सं ।
एते वितक्के परिदेवनेय्ये,
विनयेथ सेखो^३ अनिकेतचारी^४ ॥

5

२०६. “अन्नं च लद्धा वसनं च काले,
मत्तं सो जज्जा इध तोसनत्थं ।
सो तेसु गुत्तो यतचारि गामे,
रुसितो पि वाचं फरुसं न वज्जा ॥

10

२०७. “ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो,
झानानुयुत्तो बहुजागरस्स ।
उपेक्खमारब्भ^५ समाहितत्तो,
तक्कासयं कुक्कुच्चियूपछिन्दे ॥

B. 428

R. 179

२०८. “चुदितो वचीभि सतिमाभिनन्दे,
सब्रह्मचारीसु खिलं पभिन्दे ।
वाचं पमुञ्चे कुसलं नातिवेलं,
जनवादधम्माय न चेतयेय्य ॥

15

२०९. “अथापरं पञ्च रजानि लोके,
येसं सतीमा^५ विनयाय सिक्खे ।
रूपेसु सद्देसु अथो रसेसु,
गन्धेसु फस्सेसु सहेथ रागं ॥

20

२१०. “एतेसु धम्मेसु विनेय्य छन्दं,
भिक्षु सतीमा सुविमुत्तचित्तो ।
कालेन सो सम्मा धम्मं परिवीमंसमानो,
एकोदिभूतो विहने तमं सो ति ॥

25

अट्टकवग्गो चतुत्थो ।

१. असिस्सं—स्या० । २. कुवज्ज—सी०, स्या०, रो० । ३-३. सेक्खो अनिकेत-
सारी—स्या०; ० अनिकेतसारी—रो० । ४. उपेक्खमारब्भ—सी०, रो० । ५. सतिमा—सी०,
स्या०, म० ।

तस्सुद्धानं

कामं गुहं च दुट्ठा च, सुद्धं च परमा जरा ।

मेत्तेय्यो च पसूरो च, मागण्डि पुराभेदनं ॥

कलहं द्वे च व्यूहानि, पुनदेव तुवट्टकं ।

अत्तदण्डवरं सुत्तं, थेरपुट्ठेन सोळस ।

इति एतानि सुत्तानि, सब्बानट्ठकवग्गिका ति ॥

5

—:०:—

५. पारायनवग्गो

१. वत्थुगाथा

१. कोसलानं पुरा रम्मा, अगमा^१ दक्खिणापथं । B. 429
आकिञ्चञ्जं पत्थयानो, ब्राह्मणो मन्तपारगू ॥
२. सो अस्सकस्स विसये, अलकस्स^२ समासने । R. 180
वसि गोधावरीकूले, उञ्छेन च फलेन च ॥
३. तस्सेव उपनिस्साय, गामो च विपुलो अहु । 5
ततो जातेन आयेन, महायञ्जमकप्पयि ॥
४. महायञ्जं यजित्वान, पुन पाविसि अस्समं ।
तस्मि पटिपविट्ठमि^३, अञ्जो आगञ्छि ब्राह्मणो ॥
५. उग्घट्टपादो तसितो, पङ्कदन्तो रजस्सिरो । 10
सो च नं उपसङ्कम्म, सतानि पञ्च याचति ॥
६. तमेनं वावरी दिस्वा, आसनेन निमन्तयि ।
सुखं च कुसलं पुच्छि, इदं वचनमब्रवि ॥
७. “यं खो मम^४ देय्यधम्मं, सब्बं^५ विसज्जितं^६ मया ।
अनुजानाहि मे ब्रह्मे, नत्थि पञ्चसतानि मे” ॥
८. “सचे मे याचमानस्स, भवं नानुपदस्सति । 15
सत्तमे दिवसे तुय्हं, मुद्धा फलतु सत्तधा” ॥
९. अभिसङ्खरित्वा कुहको, भेरवं सो अकित्तयि । R. 181
तस्स तं वचनं सुत्वा, वावरी दुक्खितो अहु ॥
१०. उस्सुस्सति अनाहारो, सोकसल्लसमप्पितो ।
अथो पि एवं चित्तस्स, ज्ञाने न रमती मनो ॥ 20

१. अगमा—स्या० । २. मुलकस्स—स्या०; अलकस्स—सी० । ३. पतिपविट्ठमि—सी०, स्या०, रो० । ४. मम—सी०, स्या०, रो० । ५. सब्ब—रो० । ६. विसज्जितं—सी०, रो० ।

B. 430

5

10

R. 182

15

20

११. उत्रस्तं^१ दुक्खितं दिस्वा, देवता अत्थकामिनी ।
बावरिं उपसङ्कम्म, इदं वचनमब्रवि ॥
१२. “न सो मुद्धं पजानाति, कुहको सो धनत्थिको ।
मुद्धनि मुद्धपाते^२ वा^३, जाणं तस्स न विज्जति” ॥
१३. “भोती चरहि जानासि, तं मे अक्खाहि पुच्छिता ।
मुद्धं मुद्धाधिपातं च, तं सुणोम वचो तव” ॥
१४. “अहम्पेतं न जानामि, जाणमेत्थ^४ न विज्जति ।
मुद्धनि^५ मुद्धाधिपाते^६ च, जिनाणं हेत्थ^७ दस्सनं” ॥
१५. “अथ को चरहि जानाति, अस्मि पठविमण्डले^८ ।
मुद्धं मुद्धाधिपातं च, तं मे अक्खाहि देवते” ॥
१६. “पुरा कपिलवत्थुम्हा, निक्खन्तो लोकनायको ।
अपच्चो ओक्काकराजस्स, सक्कपुत्तो पभङ्करो ॥
१७. “सो हि ब्राह्मण सम्बुद्धो, सब्बधम्मान पारगू ।
सब्बाभिञ्जावलप्पत्तो, सब्बधम्मेषु चक्खुमा ।
सब्बकम्मक्खयं^९ पत्तो, विमुत्तो उपधिकक्खये ॥
१८. “बुद्धो सो भगवा लोके, धम्मं देसेति चक्खुमा ।
तं त्वं गन्त्वान पुच्छस्सु, सो ते तं व्याकरिस्सति” ॥
१९. सम्बुद्धो ति वचो सुत्वा, उदग्गो बावरी अहु ।
सोकस्स तनुको आसि, पीति च विपुलं लभि ॥
२०. सो बावरी अत्तमनो उदग्गो,
तं देवतं पुच्छति वेदजातो ।
“कतमम्हि गामे निगमम्हि वा पन^{१०},
कतमम्हि वा जनपदे लोकनाथो ।
यत्थ^{११} गन्त्वान पस्सेमु,” सम्बुद्धं द्विपदुत्तमं^{१२}” ॥

१. उत्रस्तं—स्या०, रो० । २-२. मुद्धाधिपाते च—स्या० । ३. जाणमेत्थ—रो०;
जाणमेत्थ—सी० । ४-४. मुद्धं मुद्धाधिपातो—सी०, स्या०, रो० । ५. हेत—सी०, स्या०,
रो० । ६. पुयुविमण्डले—सी०; पुयविमण्डले—रो०; पयविमण्डले—म० । ७. सब्ब-
धम्मक्खयं—सी०, रो० । ८. व्याकरिस्सति—सी०, रो० । ९. पुन—सी०, रो० । १०-१०.
यत्थ गन्त्वा नमस्सेमु—सी०, स्या०, रो० । ११. द्विपदुत्तमं—सी०, स्या०, रो० ।

२१. “सावत्थियं कोसलगन्दिरे जिनो,
पहूतपञ्चो वरभूरिमेधसो ।
सो सक्कपुत्तो विधुरो अनासवो,
मुद्धाधिपातस्स विदू नरासभो” ॥
२२. ततो आमन्तयी सिस्से, ब्राह्मणे मन्तपारगे । 5 B. 431
“एथ माणवा अक्खिस्सं, सुणाथ^१ वचनं मम ॥ R. 183
२३. “यस्सेसो दुल्लभो लोके, पातुभावो अभिण्हसो ।
स्वाज्ज लोकमिह उप्पन्नो, सम्बुद्धो इति विस्सुतो ।
खिप्पं गन्त्वान सावत्थि, पस्सव्हो द्विपदुत्तमं” ॥
२४. “कथं चरहि जानेमु, दिस्वा बुद्धो ति ब्राह्मण । 10
अजानतं नो पब्रूहि, यथा जानेमु तं मयं” ॥
२५. “आगतानि हि मन्तेसु, महापुरिसलक्खणा ।
द्वत्तिसानि^२ च व्याक्खाता^३, समत्ता^४ अनुपुब्बसो ॥
२६. “यस्सेते होन्ति गत्तेसु, महापुरिसलक्खणा ।
द्वेयेव^५ तस्स गतियो, ततिया हि न विज्जति ॥ 15
२७. “सचे अगारं आवसति, विजेय्य पठविं इमं ।
अदण्डेन असत्थेन, धम्मेन मनुसासति ॥
२८. “सचे च सो पब्बजति, अगारा अनगारियं ।
विवट्छदो^६ सम्बुद्धो, अरहा भवति अनुत्तरो ॥
२९. “जातिं^७ गोत्तं च लक्खणं, मन्ते सिस्से पुनापरे । 20 R. 184
मुद्धं मुद्धाधिपातं च, मनसायेव पुच्छथ ॥
३०. “अनावरणदस्सावी, यदि बुद्धो भविस्सति ।
मनसा पुच्छते पञ्हे, वाचाय विस्सजेस्सति” ॥
३१. वावरिस्स वचो सुत्वा, सिस्सा सोळस ब्राह्मणा । 25
अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू ॥

१. सुणोय - सी०, स्या०, रो० । २. द्वत्तिसा - सी०, स्या०, रो० । ३. व्याक्खाता - सी०; व्यक्खाता - स्या०; व्यायाता - रो० । ४. समत्ता - सी० । ५. द्वे च - सी०; दुवे व - स्या०, रो० । ६. विवट्छदो - सी० रो०; विवट्छदो - स्या० । ७. जाति - स्या० ।

B. 432

5

R. 185 10

15

20

R. 186

३२. धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको ।
तोदेय्यकप्पा^१ दुभयो, जतुकणी च पण्डितो ॥
३३. भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चा पि ब्राह्मणो ।
मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि ॥
३४. पच्चेकगणिनो सब्बे, सब्बलोकस्स विस्सुता ।
ज्ञायी ज्ञानरता धीरा, पुब्बवासनवासिता ॥
३५. बावरिं अभिवादेत्वा, कत्वा च नं पदक्खिणं ।
जटाजिनधरा सब्बे, पक्कामुं उत्तरामुखा ॥
३६. अळकस्स पतिट्ठानं, पुरिमाहिस्सति^२ तदा ।
उज्जेनिञ्चा पि गोणद्वं, वेदिसं वनसब्बहयं ॥
३७. कोसम्बिञ्चा^३ पि^४ साकेतं, सार्वत्थि च पुरुत्तमं ।
सेतव्यं^५ कपिलवत्थुं, कुसिनारं च मन्दिरं ॥
३८. पावं च भोगनगरं, वेसारिं मागधं पुरं ।
पासाणकं चेतियं च, रमणीयं मनोरमं ॥
३९. तसितोवुदकं सीतं, महालाभं व वाणिजो ।
छायं घम्माभितत्तो व,^६ तुरिता पव्वतमारुहुं ॥
४०. भगवा^७ तम्हि समये, भिक्खुसङ्घपुरक्खतो ।
भिक्खूनं धम्मं देसेति, सीहो व नदती वने ॥
४१. अजितो अद्दस बुद्धं^८, सतरंसि^९ व भाणुमं ।
चन्दं यथा पन्नरसे, पारिपूर्^{१०} उपागतं ॥
४२. अथस्स गत्ते दिस्वान, परिपूरं^{११} च व्यञ्जनं^{१२} ।
एकमन्तं ठितो हट्ठो, मनोपञ्हे अपुच्छथ ॥
४३. “आदिस्स जम्मनं ब्रूहि, गोत्तं ब्रूहि सलक्खणं ।
मन्तेसु पारमिं ब्रूहि, कति^{१३} वाचेति ब्राह्मणो” ॥

१. कप्पो-सी०, रो० । २. पुरिमं माहिस्सति-सी०, रो०; पुरं माहिस्सति-स्या० । ३-३. कोसम्भिं वा पि-स्या० । ४. सेतव्यं-सी०, रो० । ५. च-स्या० । ६. भगवा च-सी०, स्या०, रो० । ७-७. सम्बुद्धं ०-सी०; सम्बुद्धं वीतरंसि-स्या०, रो० । ८. परिपूरिं-सी० । ९-९. परिपूरं वियञ्जनं-स्या०; व्यञ्जनं-सी०, रो० । १०. कती-स्या० ।

४४. “वीसं वस्ससतं आयु, सो च गोत्तेन बावरी ।
तीणिस्स^१ लक्खणा गत्ते, तिण्णं वेदान पारगू ॥
४५. “लक्खणे इतिहासे च, सनिघण्डुसकेटुभे ।
पञ्चसतानि वाचेति, सधम्मं पारमि गतो” ॥ B. 433
४६. “लक्खणानं पविचयं, बावरिस्स नरुत्तम ।
कङ्खच्छिद^२ पकासेहि, मा नो कङ्खायितं अहु” ॥ 5
४७. “मुखं जिह्वाय छादेति, उण्णस्स^३ भमुकन्तरे ।
कोसोहितं वत्थगुहं, एवं जानाहि माणव” ॥
४८. पुच्छज्झि^४ किञ्चि^५ असुणन्तो, सुत्वा पञ्हे वियाकते^६ ।
विचिन्तेति जनो सब्बो, वेदजातो कतञ्जली ॥ 10
४९. “को नु देवो वा ब्रह्मा वा, इन्दो वा पि सुजम्पति ।
मनसा पुच्छिते पञ्हे, कमेतं पटिभासति ॥
५०. “मुद्धं मुद्धाधिपातं च, बावरी परिपुच्छति ।
तं व्याकरोहि भगवा, कङ्खं विनय नो इसे” ॥ R. 187
५१. “अविज्जा मुद्धा ति जानाहि^७, विज्जा मुद्धाधिपातिनी” । 15
सद्धासतिसमाधीहि, छन्दविरियेन संयुता” ॥
५२. ततो वेदेन महता, सन्थम्भित्वान^८ माणवो ।
एकंसं अजिनं कत्वा, पादेसु सिरसा पति ॥
५३. “बावरी ब्राह्मणो भोतो, सह सिस्सेहि मारिस्स ।
उदग्गचित्तो सुमनो, पादे वन्दति चक्खुम” ॥ 20
५४. “सुखितो बावरी होतु, सह सिस्सेहि ब्राह्मणो ।
त्वं चा” पि सुखितो होहि, चिरं जीवाहि माणव ॥
५५. “बावरिस्स च तुहं वा, सब्बेसं सब्बसंसयं ।
कतावकासा पुच्छहो, यं किञ्चि मनसिच्छथ” ॥

१. तीणस्स - सी०, रो० । २. तण्हच्छित - सी०, स्या०, रो० । ३. उण्णास्स -
स्या० । ४. कञ्चि - स्या०, रो० । ५. व्याकते - स्या०; व्याकते - रो० । ६. विजानाहि -
स्या० । ७. मुद्धाधिपातनी - स्या० । ८. सन्थम्भेत्वान - स्या० । ९. चक्खुमा - सी०, रो० ।
१०. वा - स्या० ।

५६. सम्बुद्धेन कतोकासो, निसीदित्वान पञ्जली ।
अजितो पठमं पञ्हं, तत्थ पुच्छि तथागतं ॥

२. अजितमाणवपुच्छा (१)

B. 434,
R. 188

5

५७. “केनस्सु निवुतो लोको, (इच्चायस्मा अजितो)
केनस्सु नप्पकासति ।
किस्साभिलेपनं ब्रूसि, किंसु तस्स महब्भयं” ॥

५८. “अविज्जाय निवुतो लोको, (अजिता ति भगवा)
वेविच्छा पमादा नप्पकासति ।
जप्पाभिलेपनं ब्रूमि, दुक्खमस्स महब्भयं” ॥

10

५९. “सवन्ति सब्बधि सोता, (इच्चायस्मा अजितो)
सोतानं किं निवारणं ।
सोतानं संवरं ब्रूहि, केन सोता पिधिय्यरे” ॥

६०. “यानि सोतानि लोकास्मि, (अजिता ति भगवा)
सति तेसं निवारणं ।
सोतानं संवरं ब्रूमि, पञ्चायेते पिधिय्यरे” ॥

15

६१. “पञ्चा चेव सति यं च, (इच्चायस्मा अजितो)
नामरूपं च मारिस ।
एतं मे पुट्ठो पब्रूहि, कत्थेतं उपरुज्झति” ॥

20

६२. “यमेतं पञ्हं अपुच्छि, अजित तं वदामि ते ।
यत्थ नामं च रूपं च, असेसं उपरुज्झति ।
विज्जाणस्स निरोधेन, एत्थेतं उपरुज्झति” ॥

R. 189

६३. “ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेखा पुथू इध ।
तेसं मे निपको इरियं, पुट्ठो पब्रूहि मारिस” ॥

६४. “कामेसु नाभिगिज्जेय्य, मनसानाविलो सिया ।
कुसलो सब्बधम्मानं, सतो भिक्खु परिव्वजे” ति ॥

१. पिधिय्यरे-स्या०, रो०; पिथिय्यरे-सी० । २. निवारण-सी० । ३-३. सती
चेव-सी०; सती च-स्या०, रो० ।

३. तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छा (२)

६५. “कोध सन्तुसितो लोके, (इच्चायस्मा तिस्समेत्तेय्यो)
कस्स नो सन्ति इज्जिता ।
को उभन्तमभिज्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति ।
कं ब्रूसि महापुरिसो ति, को इध सिब्बिनिमच्चगा” ॥
६६. “कामेसु ब्रह्मचरियवा, (मेत्तेय्या ति भगवा) 5
वीततण्हो सदा सतो ।
सङ्ख्खाय निब्बुतो भिक्खु, तस्स नो सन्ति इज्जिता ॥
६७. “सो उभन्तमभिज्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति ।
तं ब्रूमि महापुरिसो ति, सो इध सिब्बिनिमच्चगा” ति ॥

B. 435

४. पुण्यकमाणवपुच्छा (३)

६८. “अनेजं मूलदस्सावि, (इच्चायस्मा पुण्यको)
अत्थि पञ्हेन आगमं ।
किंनिस्सिता इसयो मनुजा,
खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।
यज्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं” ॥
६९. “ये केचिमे इसयो मनुजा, (पुण्यका ति भगवा)
खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।
यज्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
आसीसमाना पुण्यक इत्थत्तं ।
जरं सिता यज्जमकप्पयिसु” ॥
७०. “ये केचिमे इसयो मनुजा, (इच्चायस्मा पुण्यको)
खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।

10 R. 190

15

20

B. 436

१. लिप्पति—स्या० । २. सिब्बिनिमच्चगा—सी०, स्या०, रो० । ३. अत्थी—स्या० ।
४. यज्जमकप्पयिसु—स्या० । ५-५. आसीसमाना पुण्यक इत्यभावं—सी०, रो०; आसीसमाना
पुण्यक इत्थत्तं—स्या० ।

यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
कच्चिस्सु^१ ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता ।
अतारुं^२ जातिं च जरं च मारिस,
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं^३ ॥

५ ७१. “आसीसन्ति थोमयन्ति, अभिजप्पन्ति जुहन्ति^४ ।
(पुण्णका ति भगवा)

कामाभिजप्पन्ति पटिच्च लाभं,
ते याजयोगा भवरागरत्ता ।
नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमि^५ ॥

१० ७२. “ते चे नातरिसु याजयोगा, (इच्चायस्मा पुण्णको)
यञ्जेहि जातिं च जरं च मारिस ।
अथ को चरहि देवमनुस्सलोके,
अतारि जातिं च जरं च मारिस ।
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं^६ ॥

R. 191 15 ७३. “सङ्घाय लोकस्मिं^७ परोपरानि^८, (पुण्णका ति भगवा)
यस्सिञ्जितं नत्थि कुहिञ्चि लोके ।
सन्तो विधूमो अनीघो निरासो,
अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमी^९ ति ॥

५. मेत्तगूमाणवपुच्छा (४)

२० ७४. “पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं, (इच्चायस्मा मेत्तगू)
मञ्जामि तं वेदगुं भावितत्तं ।
कुतो नु दुक्खा^{१०} समुदागता इमे^{११},
ये केचि लोकस्मिमनेकरूपा^{१२} ॥

B. 437 ७५. “दुक्खस्स वे मं पभवं अपुच्छसि, (मेत्तगू ति भगवा)
तं ते पवक्खामि यथा पजानं ।

१. कच्चिंसु - सी०, रो० । २. अतारु - सी०, स्या०, रो० । ३. जुहन्ति - रो० ।
४-४. लोकस्मिं परोवरानि - सी०, स्या०, रो० । ५-५. दुक्खाय सदा गता इमे - सी०, रो० ;
० समुपागतामे - स्या० ।

उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा,
ये केचि लोकस्मिन्नेकरूपा ॥

७६. “यो वे अविद्वा उपधिं करोति,
पुनप्पुनं दुक्खमुपेति मन्दो ।
तस्मा^१ पजानं^२ उपधिं न कयिरा,
दुक्खस्स जातिप्पभवानुपस्सी” ॥

5

७७. “यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो,
अञ्जं तं^३ पुच्छाम^४ तदिद्ध ब्रूहि ।
कथं नु धीरा वितरन्ति ओघं,
जातिं^५ जरं सोकपरिद्वं च ।
तं मे मुनि साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ॥

10

७८. “कित्तयिस्सामि ते धम्मं, (मेतगू ति भगवा)
दिट्ठे^६ धम्मे अनीतिहं ।

R. 192

यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं” ॥

15

७९. “तञ्चाहं अभिनन्दामि, महेसि^७ धम्ममुत्तमं ।
यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं” ॥

८०. “यं किञ्चि सम्पजानासि, (मेतगू ति भगवा)
उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ।
एतेसु नन्दि च निवेसनं च,
पनुज्ज विञ्जाणं भवे न तिट्ठे ॥

20

८१. “एवंविहारी सतो अप्पमत्तो,
भिक्षु चरं हित्वा ममायितानि ।
जातिं जरं सोकपरिद्वं च,
इधेव विद्वा पजहेय्य दुक्खं” ॥

25

८२. “एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तितं गोतमनूपधीकं ।

B. 438

१-१. तस्माहि जानं-सी०, रो० । २. स्या० पोत्यके नत्वि । ३. पुच्छामि-सी०, रो० । ४. जाति-सी०, स्या०, रो० । ५. दिट्ठेव-सी० । ६. महेसी-सी० ।

अद्धा हि भगवा पहासि दुक्खं,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥

८३. “ते चा पि नूनप्पजहेय्यु’ दुक्खं,
ये त्वं मुनि अट्ठितं ओवदेय्य ।
तं तं नमस्सामि समेच्च नाग,
अप्पेव मं भगवा अट्ठितं ओवदेय्य” ॥

८४. “यं ब्राह्मणं वेदगुमाभिजज्जा’,
अकिञ्चनं कामभवे असत्तं ।
अद्धा हि सो ओघमिमं अतारि,
तिण्णो च पारं अखिलो अकङ्खो ॥

८५. “विद्धा च यो’ वेदगू नरो इध,
भवाभवे सङ्गमिमं विसज्ज ।
सो वीततण्हो अनीघो निरासो,
अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमी” ति ॥

६. धोतकमाणवपुच्छा (५)

८६. “पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं, (इच्चायस्मा धोतको)
वाचाभिकङ्खामि महेसि तुय्हं ।
तव सुत्वान निग्घोसं, सिक्खे निब्बानमत्तनो” ॥

८७. “तेनहातप्पं करोहि, (धोतका ति भगवा)
इधेव निपको सतो ।
इतो सुत्वान निग्घोसं, सिक्खे निब्बानमत्तनो” ॥

८८. “पस्सामहं देवमनुस्सलोके,
अकिञ्चनं ब्राह्मणमिरियमानं ।
तं तं नमस्सामि समन्तचक्खु,
पमुञ्च मं सक्क कथङ्कथाहि” ॥

१. नून पजहेय्य - सी०; नून पजहेय्यु - स्या०, रो० । २. वेदगुमाभिजज्जा - सी०;
वेदगुं अभिजज्जं - स्या०, रो० । ३. सो - स्या०, रो० ।

८९. “नाहं सहिस्सामि^१ पमोचनाय,
कथङ्कथि^२ धोतक कञ्चि लोके ।
धम्मं च सेट्ठं अभिजानमानो^३,
एवं तुवं ओघमिमं तरेसि” ॥
९०. “अनुसास ब्रह्मे करुणायमानो, 5
विवेकधम्मं यमहं विजञ्जं ।
यथाहं आकासो व^४ अब्यापज्जमानो,
इधेव सन्तो असितो चरेय्यं” ॥
९१. “कित्तियिस्सामि ते सन्ति, (धोतका ति भगवा) R. 194
दिट्ठे धम्मे अनीतिहं । 10
यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं” ॥
९२. “तञ्चाहं अभिनन्दामि, महेसि सन्तिमुत्तमं ।
यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं” ॥
९३. “यं किञ्चि सम्पजानासि, (धोतका ति भगवा) 15
उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ।
एतं^५ विदित्वा^६ सङ्गो ति लोके,
भवाभवाय माकासि तण्हं” ति ॥

७. उपसीवमाणवपुच्छा (६)

९४. “एको अहं सक्क महन्तमोघं, (इच्चायस्मा उपसीवो)
अनिस्सितो नो विसहामि तारितुं ।
आरम्मणं ब्रूहि समन्तचक्खु, 20
यं निस्सितो ओघमिमं तरेय्यं” ॥
९५. “आकिञ्चञ्जं पेक्खमानो सतिमा, (उपसीवा ति भगवा) B. 440
नत्थी ति निस्साय तरस्सु ओघं ।

१. गमिस्सामि—सी०, रो०; समिस्सामि—स्या० । २. कथं कथी—सी० । ३. आजानमानो—सी०, स्या०, रो० । ४. च—स्या० । ५. एवं—स्या० । ६. विदित्वान—रो० । ७. तरेय्य—सी०, स्या०, रो० ।

कामे पहाय विरतो कथाहिं,
तण्हक्खयं नत्तमहाभिपस्स” ॥

९६. “सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (इच्छायस्मा उपसीवो)
आकिञ्चञ्जं निस्सितो हित्वा^१ मञ्जं ।
सञ्जाविमोक्खे^२ परमे विमुत्तो,
तिट्ठे नु सो तत्थ अनानुयायी^३” ॥

R. 195 5

९७. “सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (उपसीवा ति भगवा)
आकिञ्चञ्जं निस्सितो हित्वा मञ्जं ।
सञ्जाविमोक्खे परमे विमुत्तो,
तिट्ठेय्य सो तत्थ अनानुयायी” ॥

10

९८. “तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी,
पूगं पि वस्सानं समन्तचक्खु ।
तत्थेव सो सीतिसिया विमुत्तो,
चवेथे^४ विञ्जाणं तथाविधस्स” ॥

15

९९. “अच्ची यथा वातवेगेन खित्ता^५, (उपसीवा ति भगवा)
अत्थं पलेति न उपेति सङ्खं ।
एवं मुनी नामकाया विमुत्तो,
अत्थं पलेति न उपेति सङ्खं” ॥

१००. “अत्थङ्गतो सो उद वा सो नत्थि,
उदाहु वे सस्सतिया अरोगो ।
तं मे मुनी साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ॥

20

B. 441

१०१. “अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थि, (उपसीवा ति भगवा)
येन नं वज्जुं^६ तं तस्स नत्थि ।
सब्बेसु धम्मेसु समोहतेसु^७,
समूहता वादपथा पि सब्बे” ति ॥

25

१. रत्तमहा० - स्या० । २. हित्वा - सी०, स्या०, रो० । ३. सञ्जाविमोक्खे - सी०,
रो० । ४. अनानुयायी - स्या० । ५. भवेथ - स्या०, रो० । ६. खित्तं - स्या०; खित्तो - सी० ।
७. वज्जु - सी०, स्या०, रो० । ८. समूहतेसु - सी०, स्या०, रो० ।

८. नन्दमाणवपुच्छा (७)

१०२. “सन्ति लोके मुनयो, (इच्छायस्मा नन्दो)

R. 196

जना वदन्ति तयिदं कथं सु।

आणूपपन्नं नो' मुनि' वदन्ति,

उदाहु वे जीवितेनूपपन्नं” ॥

१०३. “न दिट्ठिया न सुतिया न आणेन, (न सीलब्बतेन) ५

मुनीध नन्द कुसला वदन्ति।

विसेनिकत्वा' अनीघा' निरासा,

चरन्ति' ये ते मुनयो ति ब्रूमि” ॥

१०४. “ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्छायस्मा नन्दो)

दिट्ठस्सुतेना' पि' वदन्ति सुद्धि।

10

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,

अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि।

कच्चिस्सु ते भगवा तत्थ यता चरन्ता,

अतारु जातिं च जरं च मारिस।

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं” ॥

15

१०५. “ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)

B. 442

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,

अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि।

किञ्चा पि ते तत्थ यता चरन्ति,

20

न तर्हि सु जातिजरं ति ब्रूमि” ॥

१०६. “ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्छायस्मा नन्दो)

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,

अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि।

25

१-१. मुनि नो-स्या०। २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ३. विसेनिकत्वा-सी०।

४. अनिघा-स्या०, रो०। ५. वदन्ति-स्या०। ६-६. दिट्ठेन सुतेनापि-सी०, रो०;

दिट्ठे सुतेनापि-स्या०।

R. 197

ते' चे मुनि ब्रूसि अनोधतिण्णे,
अथ को चरहि देवमनुस्सलोके।
अतारि जातिं च जरं च मारिस,
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं'' ॥

5 १०७. "नाहं सब्बे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)
जातिजराय निवुता ति ब्रूमि।
ये सीध दिट्ठं व सुतं मुतं वा,
सीलब्बतं वा पि पहाय सब्बं।
अनेकरूपं पि पहाय सब्बं,
10 तण्हं परिञ्जाय अनासवामे'।
ते वे नरा ओधतिण्णा ति ब्रूमि'' ॥

१०८. "एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तितं गोतमनूपधीकं।
ये सीध दिट्ठं व सुतं मुतं वा,
15 सीलब्बतं वा पि पहाय सब्बं।
अनेकरूपं पि पहाय सब्बं,
तण्हं परिञ्जाय अनासवासे।
अहं पि ते ओधतिण्णा ति ब्रूमी'' ति ॥

१. हेमकमाणवपुच्छा (८)

B. 443

20

१०९. "ये मे पुब्बे वियाकंसु, (इच्चायस्मा हेमको)
हुरं गोतमसासना'।

इच्चासि इति भविस्सति, सब्बं तं इतिहीतिहं।
सब्बं तं तक्कवड्डनं, नाहं तत्थ अभिरमि'' ॥

R. 198

११०. "त्वं च मे धम्ममक्खाहि, तण्हानिग्घातनं मुनि।
यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं'' ॥

25

१११. "इध दिट्ठसुतमुतविञ्जातेसु', पियरूपेसु हेमक।
छन्दरागविनोदनं, निब्बानपदमच्चुतं ॥

१. स-सी०, रो०। २. अनासवाये-स्या०। ३. गोतमसासनं-रो०। ४. अभि-
रमि-सी०। ५. दिट्ठसुतमुतं विञ्जातेसु-सी०, स्या०, रो०।

११२. “एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
उपसन्ता च ते सदा, तिण्णा लोके विसत्तिकं” ति ॥

१०. तोदेय्यमाणवपुच्छा (९)

११३. “यस्मिं कामा न वसन्ति, (इच्छायस्मा तोदेय्यो)
तण्हा यस्स न विज्जति ।
कथङ्कथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स कीदिसो” ॥ ५
११४. “यस्मिं कामा न वसन्ति, (तोदेय्या ति भगवा)
तण्हा यस्स न विज्जति ।
कथङ्कथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स नापरो” ॥
११५. “निराससो सो उद आससानो,
पञ्जाणवा सो उद पञ्जकप्पी । 10
मुनिं अहं सक्क यथा विजञ्जं,
तं मे वियाचिक्ख समन्तचक्खु” ॥
११६. “निराससो सो न च आससानो,
पञ्जाणवा सो न च पञ्जकप्पी ।
एवं पि तोदेय्य मुनिं विजान, 15
अकिञ्चनं कामभवे असत्तं” ति ॥

B. 444,
R. 199

११. कप्पमाणवपुच्छा (१०)

११७. “मज्झे सरस्मिं तिट्ठतं, (इच्छायस्मा कप्पो)
ओघे जाते महब्भये ।
जरामच्चुपरेतानं, दीपं पब्रूहि मारिस ।
त्वं च मे दीपमक्खाहि, यथायिदं नापरं सिया” ॥ 20
११८. “मज्झे सरस्मिं तिट्ठतं, (कप्पा ति भगवा)
ओघे जाते महब्भये ।
जरामच्चुपरेतानं दीपं पब्रूमि कप्प ते ॥

१. सता-स्या०; दसा-सी०, रो० । २-२. न सो-सी०, रो० । ३. यथायिदं

११९. “अकिञ्चनं अनादानं, एतं दीपं अनापरं ।
निब्बानं इति नं ब्रूमि, जरामच्चुपरिक्खयं ॥
१२०. “एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
न ते मारवसानुगा, न ते मारस्स पट्ठगू” ति ॥

१२. जतुकण्णिमाणवपुच्छा (११)

R. 200 5

१२१. “सुत्वानहं वीरमकामकामि, (इच्चायस्मा जतुकण्णि^१)
ओघातिगं पट्ठुमकाममागमं ।
सन्तिपदं^२ ब्रूहि सहजनेत्तं,
यथातच्छं भगवा ब्रूहि मे तं ॥

B. 445

10

१२२. “भगवा हि कामे अभिभुय्य इरियति^३,
आदिच्चो व पठवि तेजी तेजसा ।
परित्तपञ्जस्स मे भूरिपञ्ज,
आचिक्ख धम्मं यमहं विजञ्जं ।
जातिजराय इध विप्पहानं” ॥

15

१२३. “कामेसु विनय गेधं, (जतुकण्णी ति भगवा)
नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो ।
उग्गहीतं^४ निरत्तं वा, मा ते विज्जित्थ किञ्चनं ॥

१२४. “यं पुब्बे तं विसोसेहि, पच्छा ते माहु किञ्चनं ।
मज्झे चे नो गहेस्ससि, उपसन्तो चरिस्ससि ॥

20

१२५. “सव्वसो नामरूपस्मि, वीतगेधस्स ब्राह्मण ।
आसवास्स न विज्जन्ति, येहि मच्चुवसं वजे” ति ॥

१३. भद्रावुधमाणवपुच्छा (१२)

१२६. “ओकञ्जहं तण्हच्छिदं अनेजं, (इच्चायस्मा भद्रावुधो)
नन्दिञ्जहं ओघतिण्णं विमुत्तं ।

१. पट्ठगू-स्या० । २. जतुकण्णी-स्या०, रो० । ३. सन्ती०-स्या०, रो० । ४. सहजनेत्त-सी०, स्या०, रो० । ५. इरीयति-सी० । ६. उग्गहितं-सी०, स्या० ।

कप्पञ्जहं अभियाचे सुमेधं,
सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो ॥

१२७. “नानाजना जनपदेहि सङ्गता,
तव वीर वाक्यं अभिकङ्खमाना ।
तेसं तुवं साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ॥

5

१२८. “आदानतण्हं विनयेथ सब्बं, (भद्रावुघा ति भगवा)
उद्धं अधो तिरियञ्चा पि मज्झे ।
यं यञ्हि लोकस्मिमुपादयन्ति,
तेनेव मारो अन्वेति जन्तुं ॥

10

१२९. “तस्मा पजानं न उपादियेथ,
भिक्खु सतो किञ्चनं सब्बलोके ।
आदानसत्ते इति पेक्खमानो,
पजं इमं मच्चुधेय्ये^१ विसत्तं” ति ॥

B. 446

१४. उदयमाणवपुच्छा (१३)

१३०. “ज्ञायिं विरजमासीनं^२, (इच्चायस्मा उदयो)
कतकिच्चं अनासवं ।
पारगुं सब्बधम्मानं, अत्थि पञ्हेन आगमं ।
अञ्जाविमोक्खं^३ पब्रूहि, अविज्जाय पभेदनं” ॥

15

१३१. “पहानं कामच्छन्दानं, (उदया ति भगवा)
दोमनस्सान चूभयं ।
थीनस्स^४ च पनूदनं, कुक्कुच्चानं निवारणं ॥

20

R. 202

१३२. “उपेक्खासतिसंसुद्धं^५, धम्मतक्कपुरेजवं ।
अञ्जाविमोक्खं पब्रूमि, अविज्जाय पभेदनं” ॥

१३३. “किंसु संयोजनो लोको, किंसु तस्स विचारणं^६ ।
किस्सस्स विप्पहानेन, निब्बानं इति वुच्चति” ॥

25

१. मच्चुधेय्यं—स्या० । २. विरजमासिनं—स्या० । ३. अञ्जाविमोक्खं—रो०; अञ्जं
विमोक्खं—स्या० । ४. थीनस्स—म० । ५. उपेक्खासतिसंसुद्धं—सी०, रो० । ६. विचारणा—
सी०, स्या०, रो० ।

१३४. “नन्दिसंयोजनो लोको, वितक्कस्स विचारणं ।
तण्हाय विप्पहानेन, निब्बानं इति वुच्चति” ॥
१३५. “कथं सतस्स चरतो, विज्जाणं उपरुज्झति ।
भगवन्तं पुट्ठुमागम्म, तं सुणोम वचो तव” ॥
१३६. “अज्झत्तं च बहिद्धा च, वेदनं नाभिनन्दतो ।
एवं सतस्स चरतो, विज्जाणं उपरुज्झती” ति ॥

१५. पोसालमाणवपुच्छा (१४)

B. 447

१३७. “यो अतीतं आदिसति, (इच्चायस्मा पोसालो)
अनेजो छिन्नसंसयो ।
पारगुं सब्बधम्मानं, अत्थि पज्जेन आगमं ॥

R. 203 10

१३८. “विभूतरूपसज्जिस्स, सब्बकायप्पहायिनो ।
अज्झत्तं च बहिद्धा च, नत्थि किञ्ची ति पस्सतो ।
आणं सक्कानुपुच्छामि, कथं नेय्यो तथाविधो” ॥
१३९. “विज्जाणद्वितियो सब्बा, (पोसाला ति भगवा)
अभिजानं तथागतो ।
तिट्ठन्तमेनं जानाति, विमुत्तं तप्परायणं” ॥
१४०. “आकिञ्चज्जसम्भवं अत्वा, नन्दी संयोजनं इति ।
एवमेतं अभिज्जाय, ततो तत्थ विपस्सति ।
एतं आणं तथं तस्स, ब्राह्मणस्स वुसीमतो” ति ॥

१६. मोघराजमाणवपुच्छा (१५)

१४१. “द्वाहं सक्कं अपुच्छिस्सं, (इच्चायस्मा मोघराजा)
न मे व्याकासिं चक्खुमा ।
यावततियं च देवीसि, व्याकरोती” ति मे सुतं ॥

20

१. भवन्तं-स्या०, रो० । २. तप्परायणं-सी०, स्या०, रो० । ३. अकिञ्चज्जा सम्भवं-सी०, स्या०, रो० । ४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. नन्दि-स्या० । ६. एवमेवं-सी०, स्या०, रो० । ७. एवं-स्या० । ८. सक्क-स्या० । ९. व्याकासि-सी०, रो० । १०. देवीसि-स्या०, रो० । ११. व्याकरोती-स्या० ।

१४२. “अयं लोको परो लोको, ब्रह्मलोको सदेवको ।
दिद्विं ते नाभिजानाति^१, गोतमस्स यसस्सिनो ॥
१४३. “एवं^२ अभिवकन्तदस्साविं, अत्थि पञ्हेन आगमं ।
कथं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सति” ॥ R. 204
१४४. “सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु, मोघराज^३ सदा सतो । 5 B. 448
अत्तानुदिद्विं ऊहच्च, एवं मच्चुतरो सिया ।
एवं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सती” ति ॥

१७. पिङ्ग्यमाणवपुच्छा (१६)

१४५. “जिण्णोहमस्मि^४ अवलो वीतवण्णो^५, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)
नेत्ता न सुद्धा सवनं न फासु ।
माहं^६ नस्सं^७ मोमुहो अन्तरा^८ व^९, 10
आचिक्ख धम्मं यमहं विजञ्जं ।
जातिजराय इध विप्पहानं” ॥
१४६. “दिस्वान रूपेसु विहञ्जमाने, (पिङ्गिया ति भगवा)
रुप्पन्ति रूपेसु जना पमत्ता ।
तस्मा तुवं पिङ्गिय अप्पमत्तो, 15
जहस्सु रूपं अपुनब्भवाय” ॥
१४७. “दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो,
उद्धं अधो दस दिसा इमायो ।
न तुय्हं अदिद्वं असुतं^{१०} अमुतं^{११},
अथो अविञ्जातं किञ्चनमत्थि^{१२} लोके । 20
आचिक्ख धम्मं यमहं विजञ्जं,
जातिजराय इध विप्पहानं” ॥ R. 205
१४८. “तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो, (पिङ्गिया ति भगवा)
सन्तापजाते जरसा परेते ।

१. नाभिजानामि—सी०, स्या०, रो० । २. एतं—सी०, रो० । ३. मोघराजा—
सी०, स्या०, रो० । ४. जिण्णोहस्मी—स्या० । ५. विवण्णो—स्या० । ६-६. माहम्पनस्सं—
स्या० । ७-७. अन्तसावा—सी०; अन्तराय—स्या०, रो० । ८-८. ० अमुतं वा—सी०;
असुतामुतं वा—स्या०, रो० । ९. किञ्चि अत्थि—स्या० ।

तस्मा तुवं पिङ्गिय अप्पमतो,
जहस्सु तण्हं अपुनब्भवाया" ति ॥

१८. पारायनत्थुतिगाथा

B. 449

इदमवोच भगवा मगधेसु विहरन्तो पासाणके' चेति ये,
परिचारकसोळसानं' ब्राह्मणानं अज्झिट्ठो पुट्ठो' पुट्ठो' पञ्हे' व्याकासि ।
५ एकमेकस्स चे पि पञ्हेस्स अत्थमज्जाय धम्ममज्जाय धम्मानुधम्मं
पटिपज्जेय्य, गच्छेय्येव जरामरणस्स पारं । पारङ्गमनीया इमे धम्मा
ति, तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्स पारायनन्तेव' अधिवचनं ।

१४९. अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू ।
धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको ॥

10

१५०. तोदेय्यकप्पा दुभयो, जतुकण्णी च पण्डितो ।
भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चा पि ब्राह्मणो ।
मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि ॥

R. 206

१५१. एते बुद्धं उपागच्छुं, सम्पन्नचरणं इसि ।
पुच्छन्ता निपुणे पञ्हे, बुद्धसेट्ठं उपागमुं ॥

15

१५२. तेसं बुद्धो पव्याकासि', पञ्हे पुट्ठो यथातथं ।
पञ्हानं वेय्याकरणे', तोसेसि ब्राह्मणे मुनि ॥

१५३. ते तोसिता चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।
ब्रह्मचरियमचरिसु, वरपञ्जस्स सन्तिके ॥

20

१५४. एकमेकस्स पञ्हेस्स, यथा बुद्धेन देसितं ।
तथा यो पटिपज्जेय्य, गच्छे पारं अपारतो ॥

१५५. अपारा पारं गच्छेय्य, भावेन्तो मग्गमुत्तमं ।
मग्गो सो पारं' गमनाय, तस्मा पारायनं' इति ॥

१. पासाण-स्या० । २. परिचारकसोळसानं-रो०; परिचारिकसोळसानं-स्या० ।
३-३. स्या० पोत्वके नत्थि । ४. पञ्हे-सी०, रो० । ५. पारायनन्तेव-सी०, स्या० ।
६. व्याकासि-स्या०; व्याकासि-सी०, रो० । ७. वेय्याकरणे-सी०, रो० । ८. पर-
स्या० । ९. पारायनं-स्या० ।

१९. पारायनानुगीतिगाथा

१५६. “पारायनमनुगायिस्सं, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)
यथाद्वक्खि तथाक्खासि, विमलो भूरिमेधसो ।
निक्कामो निब्बनो^१ नागो^२, किस्स हेतु मुसा भणे ॥
१५७. “पहीनमलमोहस्स, मानमक्खप्पहायिनो ।
हन्दाहं कित्तयिस्सामि, गिरं वण्णूपसञ्चितं ॥ B. 450
5
१५८. “तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खु,
लोकन्तगू सब्बभवातिवत्तो ।
अनासवो सब्बदुक्खपहीनो^३,
सच्चव्हयो ब्रह्मे^४ उपासितो मे ॥ R. 207
१५९. “दिजो यथा कुब्बनकं पहाय,
बहुप्फलं काननमावसेय्य ।
एवं पहं अप्पदस्से पहाय,
महोदधिं हंसोरिव^५ अज्झपत्तो ॥ 10
१६०. “येमे पुब्बे वियाकंसु, हुरं गोतमसासना^६ ।
इच्चासि इति भविस्सति ।
सब्बं तं इतिहितिहं, सब्बं तं तक्कवड्डनं ॥ 15
१६१. “एको तमनुदासिनो, जुतिमा^७ सो पभङ्करो ।
गोतमो भूरिपञ्चाणो, गोतमो भूरिमेधसो ॥
१६२. “यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिकं ।
तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा क्वचि^८” ॥ 20
१६३. “किं नु तम्हा विप्पवससि, मुहुत्तमपि पिङ्गिय ।
गोतमा भूरिपञ्चाणा, गोतमा भूरिमेधसा ॥
१६४. “यो ते धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिकं ।
तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा क्वचि^८” ॥ R. 208

१. निब्बुतो—स्या० । २. नायो—सी०, रो० । ३. सब्बदुक्खप्पहानो—स्या० । ४. ब्रह्म—रो० । ५. हंस०—सी०, स्या०, रो० । ६. गोतमसासनं—सी०, रो० । ७. जातिमा—सी०, रो० ।

१६५. "नाहं तम्हा विप्पवसामि, मुहुत्तमपि ब्राह्मण ।
 गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा ॥
१६६. "यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिकं ।
 तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा क्वचि ॥

B. 451 5

१६७. "पस्सामि नं मनसा चक्खुना व,
 रत्तिन्दिवं ब्राह्मण अप्पमत्तो ।
 नमस्समानो विवसेमि' रत्ति,
 तेनेव मञ्जामि अविप्पवासं ॥

10

१६८. "सद्धा च पीति च मनो सति च,
 नापेन्ति मे' गोतमसासनम्हा ।
 यं यं दिसं वजति भूरिपञ्जो,
 स तेन तेनेव नतोहमस्मि ॥

15

१६९. "जिण्णस्स मे दुब्बलथामकस्स,
 तेनेव कायो न पलेति तत्थ ।
 सङ्कप्पयन्ताय' वजामि निच्चं,
 मनो हि मे ब्राह्मण तेन युत्तो ॥

R. 209

20

१७०. "पङ्के सयानो परिफन्दमानो, दीपा दीपं उपप्लवि' ।
 अथदसांसि सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं" ॥

१७१. "यथा अहू वक्कलि मुत्तसद्धो,
 भद्रावुधो आळवि गोतमो च ।
 एवमेव त्वं पि पमुच्चस्सु' सद्धं,
 गमिस्ससि त्वं पिङ्गिय मच्चुधेय्यस्स' पारं" ॥

25

१७२. "एस भिय्यो पसीदामि, सुत्वान मुनिनो वचो ।
 विवट्टच्छदो सम्बुद्धो, अखिलो पटिभानवा ॥
१७३. "अधिदेवे अभिञ्जाय, सब्बं वेदि वरोवरं' ।
 पञ्हानन्तकरो सत्था, कङ्खीनं पटिजानतं ॥

१. विवसामि-स्या०; ववसेमि-सी० । २. नामेन्ति-सी०, स्या०, रो० । ३. सङ्कप्पयन्ताय-सी०, रो० । ४. उपप्लविं-स्या० । ५. पमुच्चयस्सु-रो० । ६. मच्चुधेय्य-सी०, रो० । ७. परोवरं-सी०, स्या०, रो० ।

१७४. “असंहीरं असङ्कुप्यं, यस्स नत्थि उपमा क्वचि ।
 अद्धा गमिस्सामि न मेत्थ कद्धा,
 एवं मं धारेहि’ अधिमुत्तचित्तं” ति ॥

पारायनवग्गो पञ्चमो ।
 निट्ठितो सुत्तनिपातो
 अट्ठभाणवारपरिमाणाय पालिया ।

—:०:—

सुत्तुद्दानं^१

B. 452

१. उरगो धनियो पि च, खग्गविसाणो कसि च^२ ।
चुन्दो भवो पुनदेव, वसलो च करणीयं च ।
हेमवतो अथ यक्खो, विजयसुत्तं^३ मुनिसुत्तवरं ति^४ ॥
२. पठमकट्टवरो^५ वरवग्गो,
द्वादससुत्तधरो सुविभत्तो ।
देसितो चक्खुमता विमलेन,
सुय्यति वग्गवरो उरगो ति ॥
३. रतनामगन्धो हिरिमङ्गलनामो,
सुचिलोमकपिलो^६ च ब्राह्मणधम्मो ।
नावा किंसीलउट्टहनो^७ च,
राहुलो च पुन पि वङ्गीसो ॥
४. सम्मापरिव्वाजनीयो पि चेत्य^८,
धम्मिकसुत्तवरो सुविभत्तो ।
चुद्दससुत्तधरो दुतियम्हि,
चूळकवग्गवरो ति तमाहु ॥
५. पब्बज्जपधानसुभासितनामो^९,
पूरळासो^{१०} पुनदेव^{११} माघो च ।
सभियं^{१२} केणियमेव सल्लनामो,
वासेट्टवरो कालिको^{१३} पि^{१४} च ॥
६. नालकसुत्तवरो सुविभत्तो,
तं अनुपस्सी तथा पुनदेव ।
द्वादससुत्तधरो ततियम्हि,
सुय्यति वग्गवरो महानामो ॥

१. इमा उद्दानगाथायो सी०, रो० पोत्यकेसु न सन्ति । २. स्या० पोत्यके नत्थि । ३-३. विजयं सुत्तवरं मुनि-स्या० । ४-४. सट्ठोपठमकट्टवरो वग्गो-स्या० । ५. सूचि०-स्या० । ६. सीलउट्टानो-स्या० । ७-७. च तत्थ-स्या० । ८. पब्बजपधान०-स्या० । ९-९. पुरणासो पुनरेव-स्या० । १०. सभिय-स्या० । ११-११. कौकालिकोपि-स्या० ।

७. कामगुहटुकदुटुकनामा^१,
सुद्धवरो^२ परमटुकनामो ।
जरा मेत्तियवरो^३ सुविभत्तो,
पसूरभागण्डिया^४ पुराभेदो^५ ॥
८. कलहविवादो उभो वियुहा च,
तुवटकअत्तदण्डसारिपुत्ता^६ ।
सोळससुत्तधरो चतुत्थम्हि,
अटुकवग्गवरो ति तमाहु ॥
९. मगधे जनपदे रमणीये,
देसवरे कतपुञ्जनिवेसे ।
पासाणकचेत्तियवरे सुविभत्ते,
वसि भगवा गणसेट्ठो ॥
१०. उभयवासमागतियम्हि^७,
द्वादसयोजनिया परिसाय ।
सोळसब्राह्मणानं किर पुट्ठो,
पुच्छाय सोळसपञ्चकम्मिया ।
निप्पकासयि धम्ममदासि ॥
११. अत्थपकासकव्यञ्जनपुण्णं,
धम्ममदेसेसि परखेमजनियं ।
लोकहिताय जिनो द्विपदग्गो^८,
सुत्तवरं बहुधम्मविचित्रं ।
सव्वकिलेसपमोचनहेतुं^९,
देसयि सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥
१२. व्यञ्जनमत्थपदं^{१०} समयुत्तं,
अक्खरसञ्जितओपमगाळ्हं^{११} ।

5 B. 453

10

15

20

25

१. कामगुहटुकदुटुकनामो - स्या० । २. सुद्धवरो - स्या० । ३. जरामेत्ति सुत्तवरो - स्या० । ४-४. ० यो च पूरभेदो - स्या० । ५. ० पुत्ता च - स्या० । ६. उभयं वा पुण्ण-समागतं यम्हि - स्या० । ७. द्विपदग्गो - स्या० । ८. सव्वकिलेसमोचनहेतुं - स्या० । ९. ० पद - स्या० । १०. ० मग्गाळ्हं - स्या० ।

लोकविचारणञ्जाणपभग्गं,
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

१३. रागमले अमलं विमलग्गं,
दोसमले अमलं विमलग्गं ।
मोहमले अमलं विमलग्गं,
लोकविचारणञ्जाणपभग्गं ।
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

5

B. 454

१४. क्लेसमले अमलं विमलग्गं,
दुच्चरितमले अमलं विमलग्गं ।
लोकविचारणञ्जाणपभग्गं,
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

10

१५. आसवबन्धनयोगाकिलेसं^१,
नीवरणानि च तीणि^२ मलानि ।
तस्स किलेसपमोचनहेतुं,
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

15

१६. निम्मलसब्बकिलेसपनूदं,
रागविरागमनेजमसोकं ।
सन्तपणीतसुदुद्दसधम्मं,
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

20

१७. रागं च दोसकमभञ्जितसन्तं^३,
योनिचतुग्गतिपञ्चविञ्जाणं ।
तण्हारतच्छेदनताणलतापमोक्खं^४,
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

१८. गम्भीरदुद्दससण्हनिपुणं,
पण्डितवेदनियं^५ निपुणत्थं ।
लोकविचारणञ्जाणपभग्गं,
देसिय सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

25

१. ० योगकिलेसं - स्या० । २. तीणि च - स्या० । ३. दोसं च भञ्जितसन्तं - स्या० ।
४. तण्हातलरतच्छेदनताणपमोक्खं - स्या० । ५. पण्डितवेदनिय - स्या० ।

१९. नवङ्गकुसुममालगीवेय्यं^१,
इन्द्रियज्ञानविमोक्खविभत्तं ।
अट्टङ्गमग्गधरं^२ वरयानं,
देसयि सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

२०. सोमुपमं विमलं परिसुद्धं,
अण्णवमूपमरतनसुचित्तं^३ ।
पुप्फसमं रविमूपमतेजं,
देसयि सुत्तवरं द्विपदग्गो ॥

5 B. 455

२१. खेमसिवं सुखसीतलसन्तं,
मच्चुतताणपरं^४ परमत्थं^५ ।
तस्स सुनिब्बुतदस्सनहेतुं,
देसयि सुत्तवरं द्विपदग्गो ति ॥

10

सुत्तनिपातपालि समत्ता ।

—:०:—

१. नवङ्गकुसुमधुवलवेभरणं — स्या० । २. अट्टङ्गिकमग्गवरं — स्या० । ३. अण्णव-
मुपपमा० — स्या० । ४-४. मच्चुत्ताणपरमत्थं — स्या० ।

खुदकपाठो

विसेसपदानं

अनुक्कमणिका

अ		करीसं	४
		कसी	९
अट्ट पुग्गला	७	किलोमकं	४
अट्ठि	४	केसा	४
अट्ठिमिञ्जं	४		
अत्तसम्मापणिधि	५	ख	
अदिन्नादाना वेरमणिसिक्खापदं	३	खन्ती	५
अनवज्जानि कम्मनि	५	खीणवीजा	८
अनाथपिण्डिकस्स आरामो, जेतवनं, सावत्थियं	५	खेळो	४
अन्तगुणं	४		
अन्तलिक्खे	६, ८, ९	ग	
अन्तं	४	गब्भसेय्यं	१२
अब्रह्मचरिया वेरमणिसिक्खापदं	३	गिम्हानमासे	८
अमत्तं	७	गोतमसासनं	७
अरियसच्चानि	५, ७	गोरक्खा	९
— चत्तारि	४		
अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो	४	च	
अस्सु	४	चक्कवत्तिमुखं	११
आ		चतूहपायेहि विप्पमुत्तो	८
आहारट्टितिका सत्ता	४	चत्तारि अरियसच्चानि	४
इ		— युगानि	७
इणस्स पमोक्खाय	१०	चोरो	१०
इन्दखीलो	७		
इस्सरियं, पदेसरज्जं	११	छ	
उ		छ अज्जत्तिकानि आयतनानि	४
उच्चासयनमहासयना वेरमणिसिक्खापदं	४	ज	
उदरियं	४	जातरूपरजतपटिग्गहणा वेरमणिसिक्खापदं	४
क		जेटवनं, अनाथपिण्डिकस्स आरामो,	
कम्मनि, अनवज्जानि	५	सावत्थियं	५

अ	नहार	प	४
ब्रातकानं सङ्गहो	५		
आतिथम्मो	१०	पच्चेकबोधि	११
		पञ्चुपादानक्खन्धा	४
त		पटिघसञ्जा	१२
तचो	४	पटिसम्भदा	११
तथागतो	६	पदीपो	८
तथागतं देवमनुस्सपूजितं	९	पदेसरज्जं इस्सरियं	११
तपो	५	पप्फासं	४
तिरोकुट्टेसु	९	पमोक्खाय, इणस्स	१०
तिस्सो वेदना	४	पाणातिपाता वेरमणिसिक्खापदं	३
		पित्तं	४
द		पिहकं	४
दन्ता	४	पुग्गला, अट्ट	७
दमेन	११	पुब्बो	४
दसङ्गेहि समन्नागतो अरहा	४	पेतो	९, १०
दस्सनं, समणानं	५		
दानं	५, ११	ब	
दायादा	१०	बाहुसच्चं	५
दुब्भिक्षे	१०	बुद्धभूमि	११
देवता	५	बुद्धो	६, ९
देवरज्जं	११	बुद्धं सरणं गच्छामि	३
देवलोके	११	बोज्झङ्गा, सत्ता	४
देवा	५	ब्रह्मचरियं	५
द्वारवाहासु तिट्ठन्ति	९	ब्रह्मं	१२
ध		भ	
धम्मचरिया	५	भवं	७
धम्मवरं	८	भुम्मानि	६, ८, ९
धम्मं सरणं गच्छामि	३		
न		म	
नखा	४	मज्जपाना	५
नच्चगीतवादितविसूकदस्सना		मत्थलुङ्गं	४
वेरमणिसिक्खापदं	३	मातापितुउपट्टानं	५
नव सत्तावासा	४	मालागन्धविलेपनं वेरमणिसिक्खापदं	४
नागा	१०	मुत्तं	४
निब्बानगामी	८	मुसावादा वेरमणिसिक्खापदं	३
निब्बानसच्छिकिरिया	५	मेत्तं	६, १२
निब्बानसम्पत्ति	११	मेदो	४
निब्बुत्ति	७	मंसं	४

गाथायो

३

	य		सक्यमुनी	६
यकनं		४	सग्गेसु	६
यक्खा		१०	सङ्गहो, आतकानं	५
	र		सङ्घं सरणं गच्छामि	३
रूपं		४	सत्त बोज्झङ्गा	४
	ल		सत्ता, आहारद्वितिका	४
लसिका		४	सन्धिसिङ्घाटकेसु	९
लोकधम्मोहि		६	समणानं दस्सनं	५
लोमा		४	समाधिना	६
लोहितं		४	सागरं	९
	व		सावकपारमी	११
वक्कं		४	सावका, सुगतस्स	७
वणिज्जा		९	सावत्वियं	५
वनप्पगुम्बे		८	—अनाथपिण्डकस्स आरामो, जेतवनं	५
वसा		४	सिङ्घाणिका	४
वाचा		८	सिप्पं	५
विकालभोजना वेरमणिसिक्खापदं		३	सीलब्धतं	७
विचिकिच्छित्तं		७	सीलेन	११
विज्जा		११	सुगतस्स सावका	७
विनयो		५	सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना वेरमणिसिक्खापदं	३
विण्णमुत्तो, चतूहपायेहि		८	सेम्हं	४
विमुत्ति		११	सेदो	४
विमोक्खा		११	संयमनेन	११
वेदना, तिस्सो		४		
	स		हृदयं	४
सक्कायदिट्ठी		७	हिरञ्जेन	९

ह

गाथायो

	अ		उ	
अदासि मे अकासि मे		१०	उन्नमे उदकं वुट्ठं	१०
अप्पिया वा पि दायदा		१०		
अयं च खो दक्खिणा दिप्पा		१०	ए	
असाधारणमञ्जेसं		११	एतादिसानि कत्वान	६
असेवना च वालानं		५	एवं ददन्ति आतीनं	९
	आ		एवं महत्थिका एसा	११
आरती विरती पापा		५	एस देवमनुस्सानं	११
			एसो निधि मुनिहितो	११

क	करणीयमत्यकुसलेन किञ्चा पि सो कम्मं करोति पापकं	११ ८	पदेसरज्जं इस्सरियं पहते अन्नपानमिह	११ ९
ख	खन्ती च सोवचस्सता खयं विरागं अमतं पणीतं खीणं पुराणं नवं नत्थि सम्भवं	५ ६ ८	फुट्टस्स लोकधम्ममेहि	६
ग	गारवो च निवातो च	५	फ	
च	चतूहपायेहि च विप्पमुत्तो चिरं जीवन्तु नो आती चेतियमिह च सङ्गे वा	८ ९ ११	ब	५ ५
त	तपो च ब्रह्मचरियं च तावस्सुनिहितो सन्तो तिट्ठं चरं निसिञ्चो व तिरोकुट्टेसु तिट्ठन्ति तस्मा हि भूता निसामेथ सव्वे ते च तत्थ समागन्त्वा	५ १० १२ ९ ६ ९	म	५ १२ ११ ११ १२
द	दानं च धम्मचरिया च दिट्ठा वा ये व अदिट्ठा दिट्ठि च अनुपगम्म	५ १२ १२	य	१० ७ ११ ६ ६ ६, ८, ९ ७ १२ ७ ७
न	न च खुदमाचरे किञ्चि न परो परं निकुब्बेय न हि तत्थ कसी अत्थि न हि रुण्णं वा सोको वा निधि वा ठाना चवति निधि निधेति पुरिसो	१२ १२ ९ १० १० १०	र	१०
प	पटिसम्भदा विमोक्खा च पतिरूपदेसवासो च	११ ५	व	८ ८
			स	१२ ११ ७ १०
			सन्तुस्सको च सुभरो च सुवण्णता सुसरता सहावस्स दस्सनसम्पदाय सो जातिधम्मो च अयं निदस्सितो	

धम्मपदं

विसेसपदानं

अनुक्कमणिका

अ

अग्गि, रागसमो	४०
अग्गिसिखूपमो	४५
अच्चुतं ठानं	३८
अजिनसाटिया	५४
अट्टङ्गिको	४२
अट्टीनं नगरं	३१
अतिक्कमं दुक्खस्स	३५
अत्ता हि अत्तनो नाथो	३२, ५३
अनत्ता धम्मा	४३
अनिच्चा सह्वारा	४३
अनेकजातिसंसारं	३२
अन्तलिक्खे	२९
अन्धकारेण ओनद्धा पदीपं न गवेसथ	३१
अन्धभूतो लोको	३४
अभिसम्बधानो मरीचिधम्मं	२१
अमतपदं	१९
अमतं	५३
—पदं	२८
अरञ्जे	२६
अरहतं	३३
अरहन्तो	२६
अरहन्तं स्त्रीणासवं	५७
अरियप्पवेदिते धम्मे	२४
अरियभूमि दिब्बं	३९
अरियसच्चाणि चत्तारि	३५
अरियो	४२
अरियो ति पबुच्चति	४२
अरियं चट्ठङ्गिकं मगं, दुक्खूपसमगामिनं	३५
अविज्जा	४०

असुभानुर्पास्सि	१८
असुभं भावयते	५०
अस्मा लोका	३८
अस्सा	२६
अस्सो	३१
अहिंसका मुनयो	३८
अहिंसा	४१, ४५
—सब्बपाणानं	४२

आ

आजानीया सिन्धवा	४७
आदिच्चो	५४
आभस्सरा देवा	३६
आरद्धवीरियं	१७
आरामस्सचेत्थानि	३५
आलया	५६
आसवक्खया	४१
आसवा	२६, ३८, ४१, ४४

इ

इच्छादोसा पजा	५१
इन्दखीलूपमो	२६
इन्द्रियगुत्ति	५३
इन्द्रियेसु	१७, १८

उ

उक्कुटिकप्पधानं रजोजल्लं	३०
उदयब्बयं, खन्धानं	५३
उद्धंसोतो	३८
उपपत्ति	५६
उपसम्पदा, कुसलस्स	३५

उसुकारा	२४, ३१	गहकूटं विसङ्कतं	३२
ओ		गही, दोससमो	४०
ओषतिण्णो	५२	गामे	२६
ओघो	१९	गावो	१९, ३०
क		गोतमसावका	४४, ४५
कबळं	४७	गोतैन	५४
कलि	३६	गोपालो	३०
कहापणवस्सेन	३५	गोपो	१९
काकसूरेन	४०	घ	
कामगुणे	५२	घानेन संवरो	५१
कामभवपरिक्खीणं	५६	च	
कायदुच्चरितं	३९	चक्खुना संवरो	५१
कायप्पकोप्पकोपं	३९	चत्तारि अरियसच्चानि	३५
कायमिमं कुम्भूपमं	२१	चन्दनं तगरमल्लिका	२२
—फेणूपमं	२१	चन्दिमा	५४
कायस्स भेदा	३०	चित्तकतं विम्बं	३१
कायेन संवरो	५१	चित्तमिदं नगरूपं	२१
किच्छो बुद्धानमुप्पादो	३४	चित्तं विसङ्खारगतं	३२
किच्छं सद्धम्मस्सवनं	३४	—सम्मापणिहितं	२१
कुञ्जरा	४७	चुति, सत्तानं	५६
कुञ्जरो, धनपालो	४७	ज	
कुम्भूपमं कायमिमं	२१	जच्चा	५४
कुसलस्स उपसम्पदा	३५	जटा	३०, ५४
कोसज्जं	४०	जरा	३०, ३१, ४८
ख		जातिजरं	३९, ५०
खत्तिये	४४	जालं, मोहसमं	४०
खन्ती	३५	जिघच्छा	३६
खन्धसमा दुक्खा	३६	जिह्वाय संवरो	५१
खन्धानं उदयब्बयं	५३	झ	
खीणासवा	२५	ज्ञानं	५२
खीणासवं अरहन्तं	५७	ज्ञायी	१९, ४२, ५६
खीरं सज्जु	२४	—ब्राह्मणो	५४
ग		ठ	
गन्धब्बमानुसा	५७	ठानं, अच्चुतं	३८
गन्धब्बो	२७	त	
गब्भमुपेति पुनप्पुत्तं	४७	तगरमल्लिका चन्दनं	२२
गहकारं गवेस्तो	३२		

तगरं	२२
तच्छका	२४, ३१
तण्हस्खयरतो	३५
तण्हस्खयो	५१
तण्हा	३४, ४८
तण्हादोसा पजा	५१
तण्हाभवपरिक्खीणं	५६
तण्हासमा नदी	४०
तथागता निप्पपञ्चा	४१
तपो	३५
तिण्णो पारगतो	५६
तितिक्खा	३५
तेज्जनं	२४, ३१

थ

थण्डिलसायिका	३०
थेरो इति पवुच्चति	४१

द

दण्डं	२९, ३०, ४६, ५५
दमो	४१
दारुजं	४९
दिट्ठि, पापिकं	३३
दिब्बं अरियभूमिं	३९
— योगं	५६
दीपं	१९
दुक्कटं	४६
दुक्खसमुप्पादं	३५
दुक्खस्स अतिकमं	३५
दुक्खा, खन्धसमा	३६
— सङ्खारा	४३
दुक्खं	३५
दुग्गतिं	१८, ३९, ४६
दूरक्खं दुन्निवारयं	२०
देवलोकं	३४
देवा	२०, २७, ३४, ३९, ५२, ५७
—आभस्सरा	३६
दोसदोसा पजा	५१
दोससमो गहो	४०
दोसो	१९, ५२, ५३, ५५
द्विपदानं	४२

घ

घनपालो कुञ्जरो	४७
धम्मगता सति	४४
धम्मदानं	५१
धम्मपदं	२१
धम्मरति	५१
धम्मरसो	५१
धम्मा, अनत्ता	४३
— मनोपुब्बङ्गमा	१७
धम्मे अरियप्पवेदिते	२४
धम्मो	३५, ४१, ५४

न

नगरूपमं चित्तमिदं	२१
नगरं, अट्ठीनं	३१
—पच्चन्तं	४६
नग्गचरिया	३०
नदी, तण्हासमा	४०
नन्दीभवपरिक्खीणं	५६
नप्पसहेय्यमच्चु	२९
न मुण्डकेन समणो	४१
नरं व्यासत्तमनसं	२२
नानासका	३०
नामरूपं	३८, ५२
नावं	५२
निप्पपञ्चा, तथागता	४१
निब्बानगमनं मग्गं	४४
निब्बानसन्तिके	५२
निब्बानं	१९, ३०, ३५, ३८, ४३
—परमं सुखं	३६
निरयम्हि	४६
नेत्तिका	२४, ३१

प

पङ्का	३०
पच्चन्तं नगरं	४६
पजा, इच्छादोसा	५१
—तण्हा दोसा	५१
—दोसदोसा	५१
—पपञ्चाभिरता	४१

समणो	३०, ३५, ४१	सुकतं	४६
समाधि	३१, ४०, ५२	सुखो, समग्गानं	३५
समाधिलाभेन	४२	सुगतो	४३, ५६
समिन्ति	४७	सुग्गति	१९, ४६
समुद्दमज्जे	२९	सुञ्जागारं	५३
सम्पन्नविज्जाचरणा	३१	सुरामेरयपानं	४०
सम्पन्नो, सीलेन	४५	सूपरसं	२३
सम्बुद्धानं	३४	सेखो	२१
सम्बोधिज्जेसु	२५	सोतापत्तिफलं	३४
सम्मदञ्जा विमुत्तो	२२, २६	सोतेन संवरो	५१
सम्मादिट्ठिसमादाना	४६	सोत्थिये	४४
सम्मापणिहितं चित्तं	२१	संयमो	४१
सम्मासम्बुद्धदेसितं	५४	संयोजनं	२०, ३८
सम्मासम्बुद्धसावको	२३, ३५	संवच्छरं	२७
सयनासनं	३५	संवरो कायेन	५१
सल्लकन्तनं	४२	—धानेन	५१
सामग्गी, सङ्खस्स	३५	—चक्खुना	५१
सारथि	२६, ३८	—जिह्वाय	५१
सालमिवोत्ततं मालुवा	३२	—पतिमोक्खे	५३
सावके	३६	—मनसा	५१
सावको बुद्धस्स	२४	—वाचाय	५१
सासनं	३३	—सोतेन	५१
—बुद्धान	३५	संसारो	२६, ५६
सिन्धवा, आजानीया	४७		
सीलब्धतं	४२		
सीलेन सम्पन्नो	४५		
सीलं	३१, ४८		

ह

उपमायो

अग्निदद्दो व तप्पति	३०	उसीरत्थो व वीरणं	४८
अग्निदुत्तं व ब्राह्मणो	५४	उसुकारो व तेजनं	२०
अब्भा मुत्तो व चन्दिमा	३३, ५३	कुसो यथा दुग्गहितो	४६
अभिवट्टं व वीरणं	४८	चक्कं व वहतो पदं	१७
अयसा व मलं	३९	चन्दं व विमलं सुद्धं	५६
अस्सो भद्रो कसामिव	३०	छाया व अनपायिनी	१७
अस्सं भद्रं व वाणिजो	५३	जिण्णकोञ्चा व शायन्ति	
आकासे व सकुन्तानं गति तेसं दुरस्सया	२६	खीणमच्छे व पल्लले	३२
आरम्भेरिव सासपो	५५	इहं अग्गीव गच्छति	२०
उदबिन्दु व पोक्खरा	४८	नक्खत्तपथं व चन्दिमा	३७

नलं व सोतो व	४८	वातो सेलं व पव्वतं	१८
नागो व सङ्गामे	४७	वारिजो व थले खित्तो	२०
निक्खं जम्बोनदस्सेव	३९	वारिपोक्खरपत्ते व	५५
निव्वानस्सेव सन्तिके	२०	सकुणो जालमुत्तो व	३४
पङ्के सन्नो व कुञ्जरो	४७	सज्जुखीरं व	२४
पण्डुपलासो व	३८	सयंकतं मक्कटो व जालं	५०
फलमिच्छं व वनस्मि वानरो	४८	ससो व वन्धितो	४९
महावराहो व निवापपुट्टो	४७	सासपोरिव आरग्गा	५५
मातङ्गरञ्जे व नागो	४८	सुत्तं गामं महोषो व	२२, ४४
मालुवा विय	४८	हत्थिप्पभिन्नं विय अङ्कुसग्गहो	४७
वच्छो खीरपको व	४३	हिमवन्तो व पव्वतो	४५
वाणिजो व भयं मग्गं	२९	हंसा व पल्ललं हित्वा	२६
वातो रुक्खं व दुव्वलं	१७		

अ

गाथायो

अकक्कसं विञ्जापनिं	५६	अनुपुब्बेन मेघावी	३९
अकतं दुक्कटं सेय्यो	४६	अनूपवादो अनूपघातो	३५
अक्कोच्छि मं अवधि मं	१७	अनेकजातिससारं	३२
अक्कोधनं वतवन्तं	५५	अन्धभूतो अयं लोको	३४
अक्कोधेन जिने कोधं	३८	अपि दिव्वेसु कामेसु	३५
अक्कोसं वधवन्धं च	५५	अपुञ्जलभो च गन्ती च पापिका	४६
अचरित्वा ब्रह्मचरियं	३२	अप्पका ते मनुस्सेसु	२५
अचिरं वतयं कायो	२१	अप्पमत्तो अयं गन्धो	२२
अञ्जा हि लाभूपनिसा	२४	अप्पमत्तो पमत्तेसु	२०
अट्टीनं नगरं कतं	३१	अप्पमादरता होथ	४७
अत्तदत्थं परत्थेन	३३	अप्पमादरतो भिक्खु	२०
अत्तना चोदयत्तानं	५३	अप्पमादेन मघवा	२०
अत्तना हि कतं पापं	३२, ३३	अप्पमादो अमतपदं	१९
अत्तानमेव पठमं	३२	अप्पलाभो पि चे भिक्खु	५२
अत्तानं चे तथा कयिरा	३२	अप्पस्सुतायं पुरिसो	३२
अत्तानं चे पियं जञ्जा	३२	अप्पं पि चे संहितं भासमानो	१९
अत्ता हवे जितं सेय्यो	२७	अभये भयदस्सिनो	४६
अत्ता हि अत्तनो नाथो	३२, ५३	अभित्थरेथ कल्याणो	२८
अत्थमिह जातमिह सुखा सहाया	४८	अभिवादनसीलस्स	२७
अथ पापनि कम्मनि	३०	अभूतवादी निरयं उपेति	४५
अथवास्स अगारानि	३०	अयसा व मलं समुट्ठितं	३९
अनवट्ठितचित्तस्स	२१	अयोगे युञ्जमत्तानं	३७
अनवस्सुत चित्तस्स	२१	अलङ्कृतो चेपि समं चरेय्य	३०
अनिक्कसावो कासावं	१८	अलज्जिताये लज्जन्ति	४६

अवज्जे वज्जमतिनो
अविरुद्धं विरुद्धेसु
असज्जायमला मन्ता
असम्भं भावनमिच्छेय्य
असारे सारमतिनो
असाहसेन धम्मने
असुभानुपस्सि विहरन्तं
असंसदुं गहट्टेहि
अस्सद्धो अकतञ्जू च
अस्सो यथा भद्रो कसानिविट्ठो
अहिंसका ये मुनयो
अहं नागो व सङ्गामे

आ

आकासे व पदं नत्थि
आरोग्यपरमा लाभा
आसा यस्स न विज्जति

इ

इदं पुरे चित्तमचारि चारिकं
इध तप्पति पेच्च तप्पति
इध नन्दति पेच्च नन्दति
इध मोदति पेच्च मोदति
इध वस्सं वसिस्सामि
इध सोचति पेच्च सोचति

उ

उच्छिन्न सिनेहमत्तनो
उट्ठानकालमिह अनुट्ठहानो
उट्ठानवतो सतीमतो
उट्ठानेनप्पमादेन
उत्तिट्ठे नप्पमज्जेय्य
उदकं हि नयन्ति नेत्तिका
उपनीतवयो च दानिसि
उय्युञ्जन्ति सतीमन्तो
उसभं पवरं वीरं

ए

एकस्स चरितं सेय्यो
एकासनं एकसेय्यं
एकं धम्मं अतीतस्स
एतच्चिह तुम्हे पटिपन्ना

४६ एतमत्यवसं अत्वा
५५ एतं खो सरणं खेम
४० एतं दळ्हं वन्धनमाहु धीरा
२४ एय पस्सयिमं लोकं
१८ एवं भो पुरिस जानाहि
४१ एवं विसेसतो अत्वा
१८ एवं सङ्कारभूतेसु
५५ एसो व मग्गो नत्थञ्जो

ओ

ओवदेय्यानुसासेय्य

क

कण्हं धम्मं विप्पहाय
कयिरा च कयिराधेनं
कामतो जायती सोको
कायप्पकोपं रक्खेय्य
कायेन संवरो साधु
कायेन संवुता धीरा
कासावकण्ठा बहवो
किञ्छो मनुस्सपटिलाभो
कि ते जटाहि दुम्भेध
कुम्भूपमं कायमिमं विदित्वा
कुसो यथा दुग्गहितो
को इमं पठवि विजेस्सति
कोवं जहे विप्पजहेय्य मानं
को नु हासो किमानन्दो

ख

खन्ती परमं तपो तितिक्षा

ग

गतद्धिनो विसोकस्स
गम्भमेकं उप्पज्जन्ति
गम्भीरपञ्जं मेघावि
गहकारक दिट्ठोसि
गामे वा यदि वारञ्जे

च

४८ चक्खुना संवरो साधु
४५ चत्तारि ठानानि नरो पमतो
३४ चन्दनं तगरं वा पि

४४
३५
५०
३३
४०
१९
२३
४२
२४
२५
४६
३७
३९
५१
३९
४५
३४
५४
२१
४६
२१
३८
३१
३५
२५
२९
५५
३२
२६
५१
४५
२२

चन्दं व विमलं मुदं
चरञ्चे नाधिगच्छेय्य
चरन्ति बाला दुम्भेधा
चिरप्पवासि पुरिसं
चुति यो वेदि सत्तानं

छ

छन्दजातो अनक्खाते
छिन्द सोतं परक्कम
छेत्वा नद्धि वरत्तं च

ज

जयं वेरं पसवति
जिघच्छा परमा रोगा
जीरन्ति वे राजपथा मुचिता

झ

झाय भिक्खु मा पमादो
झायि विरजमासीनं

त

तण्हाय जायती सोको
ततो मला मलतरं
तत्राभिरतिमिच्छेय्य
तत्रायमादि भवति
तथेव कतपुञ्जं पि
तसिणाय पुरक्खता पजा
तस्मा पियं न कयिराय
तिणदोसानि खेत्तानि
तुम्हेहि किञ्चमातप्पं
ते झायिनो साततिका
ते तादिसे पूजयतो
तेसं सम्पन्नसीलानं
तं च कम्मं कतं
तं पुत्तपसुसम्मत्तं
तं वो वदामि भद्दं

द

ददाति वे यथासदं
दन्तं नयन्ति समित्ति
दिवा तपति आदिच्चो
दिसो दिसं यं तं कयिरा

५६ दीघा जागरतो रत्ति
२३ दुक्खं दुक्खसमुप्पादं
२३ दुग्धिग्गाहस्स लहुनो
३८ दुप्पब्बज्जं दुरभिरमं
५६ दुल्लभो पुरिसाजज्जो
दूरङ्गमं एकचरं
दूरे सन्तो पकासेन्ति

ध

५५ धनपालो नाम कुञ्जरो
धम्मपीति मुखं सेति
धम्मारावो धम्मरतो
धम्मं चरे मुचरितं
धीरं च पञ्जं च बहुस्सुतं च

न

न अत्तहेतु न परस्स हेतु
५२ न अन्तलिक्खे न समुद्मज्जे
५४ न कहापणवस्सेन
नगरं यथा पच्चन्तं
न चाहु न च भविससति
न चाहं ब्राह्मणं ब्रूमि
न जटाहि न गोत्तेन
न तावता धम्मधरो
न तेन अरियो होति
न तेन थेरो सो होति
न तेन पण्डितो होति
न तेन भिक्खु सो होति
न तेन होति धम्मट्ठो
न तं कम्मं कतं साधु
न तं दळ्हं बन्धनमाहु धीरा
न तं माता पिता कयिरा
नत्थि ज्ञानं अपञ्जस्स
नत्थि राग समो अग्गि
न नग्गचरिया न जटा न पङ्क
न परेसं विलोमानि
न पुप्फगन्धो पटिवातमेति
४० न ब्राह्मणस्स पहरेय्य
४७ न ब्राह्मणस्सेतदकिञ्चि सेय्यो
५४ न भजे पापके मित्ते
२१ न मुण्डकेन समणो

२३
३५
२०
४५
३५
२०
४५
४७
२४
५२
३३
३७
२५
२९
३५
४६
३८
५५
५४
४१
४२
४१
४१
४२
४१
४१
२३
४९
२१
५२
४०
३०
२२
२२
५४
५४
२४
४१

न मोनेन मुनी होति
 न वाक्करणमत्तेन
 न वे कदरिया देवलोके वजन्ति
 न सन्ति पुत्ता ताणाय
 न सीलब्धतमत्तेन
 न हि एतेहि यानेहि
 न हि पापं कतं कम्मं
 न हि वेरेन वेरानि
 निक्खं जम्बोनदस्सेव
 निट्ठङ्गतो असन्तासी
 निधाय दण्डं भूतेसु
 निधीनं व पवत्तारं
 नेतं खो सरणं खेमं
 नेव देवो न गन्धब्बो
 नो चे लभेय निपकं सहायं

प

पञ्च छिन्दे पञ्च जहे
 पठविसमो नो विरुज्जति
 पण्डुपलासो व दानिसि
 पथव्या एकरज्जेन
 पमादमनुयुज्जन्ति
 पमादं अप्पमादेन
 परदुक्खपधानेन
 परवज्जानुपस्सिस्स
 परिजिण्णमिदं रूपं
 परे च न विजानन्ति
 पविवेकरसं पित्वा
 पस्स चित्तकतं बिम्बं
 पाणिमिह चे वणो नास्स
 पापानि परिवज्जेति
 पापो पि पस्सति भद्रं
 पापं चे पुरिसो कयिरा
 पामोज्जबहुलो भिक्खु
 पियतो जायती सोको
 पुञ्जं चे पुरिसो कयिरा
 पुत्ता मत्थि धनमत्थि
 पुप्फानि हेव पचिनन्तं
 पुब्बेनिवासं यो वेदि
 पूजारहे पूजयतो

४२ पेमतो जायती सोको
 ४१ पोरामेतं अतुल
 ३४ पंसुकूलधरं जन्तुं

४४

४२

४७

२४

१७

३९

५०

५५

२४

३५

२७

४८

फ

फन्दनं चपलं चित्तं
 फुसामि नेक्खम्ममुखं
 फेणूपमं कायमिमं विदित्वा

ब

बहुं पि चे संहितं भासमानो
 बहुं वे सरणं यन्ति
 बालसङ्गतचारी हि
 बाहितपापो ति ब्राह्मणो

भ

भद्रो पि पस्सति पापं

म

५२

२६

३९

३४

२०

२०

४४

४१

३१

१७

३६

३१

२९

४२

२८

२८

५३

३७

२८

२३

२२

५७

३६

मग्गानट्ठङ्गिको सेट्ठो
 मधुवा मज्जति वालो
 मनुजस्स पमत्तचारिनो
 मनोपकोपं रक्खेय्य
 मनोपुब्बङ्गमा धम्मा
 ममेव कतमज्जन्तु
 मल्लित्थिया दुच्चरितं
 मातरं पितरं हत्त्वा
 मा पमादमनुयुज्जेथ
 मा पियेहि समागच्छि
 माप्पमज्जेथ पापस्स
 माप्पमज्जेथ पुञ्जस्स
 मावोच फरुसं कञ्चि
 मासे मासे कुसग्गेन
 मासे मासे सहस्सेन
 मित्ते भजस्सु कल्याणे
 मिद्धी यदा होति महग्घसो च
 मुञ्च पुरे मुञ्च पच्छतो
 मुत्तामुखपरिच्चागा
 मुहुत्तमपि चे विञ्जू
 मेत्ताविहारी यो भिक्खु

य

यतो यतो सम्मसति

३७

३८

५५

२०

४२

२१

१९

३५

३७

५४

२८

४२

२३

४८

३९

१७

२४

४०

४४

२०

३७

२८

२८

३०

२३

२७

५३

४७

५०

४४

२३

५२

५३

यथा अगारं दुच्छन्नं	१८	यो च गाथा सतं भासे	२७
यथा अगारं सुच्छन्नं	१८	यो च पुब्बे पमज्जित्वा	३३
यथा दण्डेन गोपालो	३०	यो च बुद्धं च धम्मं च	३५
यथा पि पुष्करासिम्हा	२२	यो च वन्तकसावस्स	१८
यथा पि भमरो पुष्कं	२२	यो च वस्ससतं जन्तु	२७
यथा पि मूले अनुपद्दवे दल्लहे	४९	यो च वस्ससतं जीवे	२७, २८
यथा पि रहदो गम्भीरो	२५	यो च समेति पापानि	४२
यथा पि रुचिरं पुष्कं	२२	यो चेतं सहते जम्मि	४८
यथा बुब्बुल्लकं पस्से	३३	यो दण्डेन अदण्डेसु	३०
यथा सङ्कारधानास्मि	२२	यो दुक्खस्स पजानाति	५५
यदा द्वयेसु धम्मोसु	५४	योध कामे पहन्त्वान	५६
यम्हा धम्मं विजानेय्य	५४	योध तण्हं पहन्त्वान	५६
यम्हि सच्चं च धम्मो च	४१	योध दीधं व रस्स वा	५६
यस्स अच्चन्तदुस्सील्यं	३२	योध पुज्जं च पापं च	४२, ५६
यस्स कायेन वाचाय	५४	यो निब्बनयो वनाधि मुत्तो	४९
यस्स गतिं न जानन्ति	५७	यो पाणमतिपातेति	४०
यस्स चेतं समुच्छिन्नं	४०, ४१	यो बालो मज्जति बाल्यं	२३
यस्स छत्तिंसति सोता	४९	यो मुखसंयतो भिक्खु	५२
यस्स जालिनी विसत्तिका	३४	यो वे उप्पतितं कोधं	३८
यस्स जितं नावजीयति	३४	यो सहस्सं सहस्सेन	२७
यस्स पापं कतं कम्मं	३३	यो सासनं अरहतं	३३
यस्स पारं अपारं वा	५४	यो हवे दहरो भिक्खु	५३
यस्स पुरे च पच्छा च	५७	यं एसा सहते जम्मी	४८
यस्स रागो च दोसो च	५५	यं किञ्चि यिट्ठं च हुतं च लोके	२७
यस्सालया न विज्जन्ति	५६	यं किञ्चि सिधिलं कम्मं	४६
यस्सासवापरिक्खीणा	२६	यं च विज्जू पसंसन्ति	३९
यस्सिन्द्रियानि समथङ्गतानि	२६	यं हि किच्चं अपविद्धं	४४
यानिमानि अपत्थानि	३१		
यावजीवं पि चे बालो	२३		
यावदेव अनत्थाय	२४		
याव हि वनथो न छिज्जति	४३		
ये च खो सम्मदक्खाते	२५		
ये ज्ञानपसुता धीरा	३४		
ये रागरत्तानुपतन्ति सोतं	५०		
येसं च सुसमारद्धा	४४		
येसं सन्निचयो नत्थि	२६		
येसं सम्बोधियङ्गोसु	२५		
यो अप्पदुदुस्स नरस्स दुस्सति	२९		
यो इमं पलिपथं दुग्गं	५६		
योगा वे जायती भूरि	४३		

र

रतिया जायती सोको	३७
रमणीयानि अरज्जानि	२६
राजतो व उपसगं	३०

व

वचीपकोपं रक्खेय्य	२९
वज्जं च वज्जतो अत्वा	४६
वनं छिन्दथ मा रुक्खं	४३
वरमस्सतरा दन्ता	४७
वस्सिका विय पुष्फानि	५३
वाचानुरक्खी मनसा सुसंबुतो	४३
वाणिजो व भयं मग्गं	२९

वारिजो व थले खित्तो
वारि पोक्खरपत्ते व
वितक्कमयितस्स जन्तुनो
वितक्कूपसमे च यो रतो
वीत्ततण्हो अनादानो
वेदनं फरुसं जानि

स

सचे नेरेसि अत्तानं
सचे लभेय निपकं सहायं
सच्चं भणे न कुञ्जेय्य
सदा जागरमानानं
सद्धो सीलेन सम्पन्नो
सन्तकायो सन्तवाचो
सन्तं तस्स मनं होति
सब्बत्थ वे सप्पुरिसा चजन्ति
सब्बदानं धम्मदानं जिनाति
सब्बपापस्स अकरणं
सब्बसो नामरूपस्मिं
सब्बसंयोजनं छेत्वा
सब्बाभिभू सब्बविदूहमस्मि
सब्बे तसन्ति दण्डस
सब्बे धम्मा अनत्ता ति
सब्बे सङ्खारा अनिच्चा ति
सब्बे सङ्खारा दुक्खा ति
सरितानि सिनेहितानि च
सलामं नातिमञ्जेय्य
सवन्ति सब्बधि सोता
सहस्समपि चे गाथा
सहस्समपि चे वाचा
सारं च सारतो ज्ञत्वा

२० साहु दस्सनमरियानं
५५ सिञ्च भिक्खु इमं नावं
५० सीलदस्सनसम्पन्नं
५० सुकरानि असाधूनि
५० सुखकामानि भूतानि
३० सुखा मत्तेय्यता लोके
सुखो बुद्धानमुप्पादो
सुखं याव जरा सीलं
सुजीवं अहिरिकेन
सुञ्जागारं पविट्ठस्स
सुदस्सं वज्जमञ्जेसं
सुदुद्दसं सुनिपुणं
सुप्पबुद्धं पबुज्झन्ति
सुभानुपस्सिं विहरन्तं
सुरामेरयपानं च
सुमुखं वत जीवाम
सेखो पठविं विजेस्सति
सेय्यो अयोगुळो भुत्तो
सेलो यथा एकवनो
सो करोहि दीपमत्तनो

३६
५२
३७
३३
२९
४८
३५
४८
४०
५३
४०
२०
४४, ४५
१७
४०
३६
२१
४५
२५
३९

ह

हृत्यसंयतो पादसंयतो
हनन्ति भोगा दुम्मेधं
हित्वा मानुसकं योगं
हित्वा रतिं च अरतिं च
हिरीनिसेधो पुरिसो
हिरीमता च दुज्जीवं
हीनं धम्मं न सेवेय्य
हंसादिच्चपथे यन्ति

५२
५१
५६
५६
३०
४०
३३
३४

उदानं

विसेसपदानं

अनुवकमणिका

अ

अक्कुलो पक्कुलो	६८	१७, १८, १११-११३,
अग्गतो पाटलिपुत्तस्स अन्तरायो	१७१	११६, ११८, ११९, १२२,
अग्गि जुहन्ति	६९	१२९, १३३, १३५, १४२,
अचिरवती	१२५, १२७	१४६, १४८, १५०-१५२,
अचेलका, सत्त	१४०	१५४-१५८, १६२, १६३,
अच्छरासतानि, पञ्च	८८	१७०
— पञ्चमत्तानि	८७	अनिच्चसञ्जा
अजकलापस्स यक्खस्स	६७	१०५
अजपालनिघोषो	६५	अनिच्चा भवा
अजातं	१६२	१०१
अज्झगा	११८	अनुत्तरं सम्मासम्बोधि
अञ्जतिवियया	७५, ७६	१६७
— परिब्बाजका	११३	अनुधम्मचारिनो सावका
अञ्जापटिवेधो	१२६	१३८
अञ्जासिकोण्डञ्जो, आयस्सा	१५७	— साविका
अञ्जं जीवं अञ्जं सरीरं	१४२	१३९
अट्ट अच्छरिया अम्भुता धम्मा,	१२९	अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया
धम्मविनये	१२९	१२७, १६७
अट्टङ्गिको मग्गो, अरियो	१२८	अनुपिया
अट्टमो अच्छरियो अम्भुतो धम्मो,	१२९	८३
धम्मविनये	१२९	अनुपुब्बकिरिया
अणुमत्तसु वज्जेसु भयदस्सावी	१०४	१२६
अनन्तवा लोको	१४२	अनुपुब्बपटिपदा
अनागामिनियो उपासिकायो	१६०	१२६
अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो	१२८, १२९	अनुपुब्बसिक्खा
अनागामी	१२८, १२९	१२६
अनाथपिण्डकस्स आरामो, जेतवनं,		अनुरुद्धो, आयस्सा
सावत्थियं ६६-६९, ७४-७८,		६६
८६, ८८, ८९, ९३, ९४,		अनुलोमपटिलोमं पटिच्चसमुप्पादं
		६४
		अनुलोमं पटिच्चसमुप्पादं
		६३
		अन्तरघरं
		७०, ७१
		अन्तवा लोको
		१४२
		अन्तेपुरं दण्डं होति, उदेनस्स
		१६०
		अप्पातङ्कं
		७९, ८०
		अप्पाबाधं
		७९, ८०
		अप्पिच्छकया
		१०४, १०५
		अप्पोदकपायसेन
		१०७
		अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिञ्जो
		१२३, १२७
		अभिञ्जाय
		१०४, १०५
		अभतं
		१६३
		अम्बवनं
		८३, १०२, १०३

अय्यो महाकच्चानो	१३१	आगति	१६२
अरञ्जकुटिकायं	१०६	आगन्तुका भिक्षू	९०—९२
अरहत्तमग्नं	७०	आचारगोचरसम्पन्नो	१०४, १०५
— समापन्ना	१४१	आदीनवो, चतुर्थो	१६९
अरहताय पटिपन्नो	१२८, १२९	—ततियो	१६९
अरहा	७०, ८९, ११६, १२८, १२९, १४१, १५२	—दुतियो	१६९
अरियो अट्टङ्गिको मग्गो	१२८	—पञ्चमो	१६९
— तुण्हीभावो	७४, ९८, ९९	—षष्ठो	१६९
अरूपसञ्जी	१५०	आनन्दो, आयस्मा	९०, ९२, ९३, ११९, १२३, १३२, १३४, १३६, १३७, १५२, १५९, १६५—१६७, १७१
अवन्तिदक्खिणापयो अप्पभिक्षुको होति	१३१	आनापानस्सति	१०५
अवन्तीसु	१२९	आनिसंसो, चतुर्थो	१७०
अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो	६४	—ततियो	१७०
अविज्जापच्चया सङ्खारा	६३, ६५	—दुतियो	१७०
अविज्जाय असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो	६५	—पञ्चमो	१७०
असङ्खतं	१६३	—षष्ठो	१७०
असमणं समणपटिञ्जं	१२३	आनेज्जो समाधि	९२, ९३
असयंकारो अपरंकारो अधिच्च समुप्पन्नो		आपो	१६२
अत्ता च लोको च	१४६, १४८	—न गाधति	७२
असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं		—आयस्मा अज्जासिकोण्डज्जे	१५७
अत्ता च लोको च	१४७, १४९	—अनुरद्धो	६६
असस्सतो अत्ता च लोको च	१४६, १४८	—आनन्दो	९०, ९२, ९३, ११९, १२३, १३२—१३४, १३६, १३७, १५२, १५९, १६५—१६७, १७१
असस्सतो लोको	१४२	— उपसेनो	११६
असस्सतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च	१४६, १४८	— कङ्गारेवतो	१३३
असिप्पजीवी	१००	— चुन्दको	१६६
असुभा	१०५	— चुन्दो कम्मरपुत्तो	१६८
असुरकज्जा सुजा	९६	— चूळपन्थको	१३५
असुरा	१२६, १२८	— दब्बो मल्लपुत्तो	१७६
असेसविरागनिरोधो निब्बानं	१०१	— नन्दो	६६, ८८, ८९
असंसग्गकया	१०४, १०५	— नागसमालो	१७३, १७४
अस्समणो समणपटिञ्जं	१२७	— पिण्डोलभारद्वाजो	१११
अस्मिमानसमुग्घाताय	१०५	— पिलिन्दवच्छो	९४, ९५
अस्ससिप्पं	९९	— भदियो	८३, ८४
अहिं दण्ढेन हनन्ति	७५		
आ			
आकासानञ्चायतनं	१६२		
आकिञ्चायतनं	१६२		

— महाकच्चानो	६६, १२९-१३२	इमस्मिं सति इदं होति	६३, ६५
	१५८	इमस्स निरोधा इदं निरुज्जति	६४, ६५
— महाकप्पिनो	६६	इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति	६३, ६५
— महाकस्सपो	६६, ६७, ९५, ९६		
— महाकोट्टिको	६६	ई	
— महाचुन्दो	६६	ईसादन्तस्स	१११
— महामोगल्लानो	६६, ८१, ८२, १०८, १०९, १२३, १२४	उ	
— मेघियो	१०२, १०४	उत्तरि करणीयं	१०३
— यसोजो	९०, ९१	उत्तरेसु जनपदेसु	७०
— रेवतो	६६	उदकतो पाटलिपुत्तस्स अन्तरायो	१७१
— लकुण्डकभदियो	१५४, १५५, १५६	उदकमणिको	१६८, १६९
— सङ्गामजि	६८	उदयत्थगामिनियो पञ्चाय	१०५
— सारिपुत्तो	६६, ८२, ९३, १०८, १०९, ११२, ११६, १५४	उदेनस्स अन्तेपुरं दद्धं होति	१६०
— सुभूति	१५०	—पञ्च इत्थिसतानि कालङ्कृतानि होन्ति	१६०
— सुणो	१३२	—सामावतीपमुखानि	१६०
आरञ्जिको	११२	उदेनो, राजा	१६०
आरामो अनाथपिण्डकस्स, जेतवनं,		उदेनं चेतियं, बेसालियं	१३६, १३७
सावत्थियं	६६, ६८, ६९, ७४-७८, ८६, ८८-९०, ९३, ९४, ९७, ९८, १११-११३, ११६, ११८, ११९, १२२, १२९, १३३, १३५, १४२, १४६, १४८, १५०-१५२, १५४-१५८, १६२, १६३, १७०	उपक्कितकवादेन	८८
आवसयागारं	१६९	उपट्ठाको	१०२
— सब्बसन्धरि सन्धतं	१६८	उपट्ठानसालायं	७४
		उपधि	१०१
इ		उपपत्ति	१६२
इच्छानङ्गलको उपासको	७६	उपवत्तने, मल्लानं सालवने	१०६
इत्थि जीविता वीरोपेस्सति	११४	उपसेनो, आयस्मा	११६
इद्धिपादा, चत्तारो	१२८, १३६	उपादाननिरोधा भवनिरोधो	६४, ६५
इद्धिया, चत्तारो	१३७	उपादानपञ्चया भवो	६३, ६५
इन्द्रियानि, पञ्च	१२८	उपासको	७८, ८१, ११०, १११, १२१
इमस्मिं असति इदं न होति	६४, ६५	—इच्छानङ्गलको	७६
		—पाटलिगामियो	१६८-१७०
		—सोणो कुटिकण्णो	१२९, १३०, १३१
		उपासिका	११०, १११
		उपासिकायो अनागामिनियो	१६०
		—सकदागामिनियो	१६०
		—सोतापन्ना	१६०
		उपोसथं	१२४, १३४
		उरुवेलायं	६३-६५, ७३, १००
		उल्लम्पं	१७२, १७३

ए

एकन्तनिबिदाय	१०५
एकन्तपरिपुष्णं ब्रह्मचरियं	१२९, १३०
एकसाटका, सत्त	१४०
एसेवन्तो दुक्खस्स	७१, १६२, १६३

क

कङ्खा	६३, ६४
कङ्खारेवतो, आयस्मा	१३३
कङ्खावितरणविमुद्धि	१३३
कटुकाहि वेदनाहि	७८-८०
कटुकं दुक्खं	८६
कथा, धम्मी	७४, ९८, ९९
कपणविसिखा	६७
कपोतकन्दरा, राजगहे	१०८
कप्पं तिष्ठतु	१३६
कम्मारपुत्तो, चुन्दो	१६५
करणीयं, उत्तरि	१०३
करेरिमण्डलमाळे	९७, ९८
करोथ थूपां	७२
कलन्दकनिवापे, वेळुवने, राजगहे	६७, ९५,

१०८, ११६, ११९,

१३३, १५०, १७६

कामगुणेहि, पञ्चहि	१४१
कामवितक्कं	१०३, १०४
कामसुखं	७४
कायगता सति	९४
कावेय्यसिप्पं	९९
कासिकचन्दनं पच्चनुभोन्तेन	१४१
काळीगोधाय पुत्तो	८३, ८४
किमिकाळा नदी	१०२
कुक्कुट्टा नदी	१६५, १६६
कुट्टो सुप्पबुद्धो	११९, १२०, १२१
कुण्डधानवने, कुण्डिकायं	७९
कुण्डिकायं	७९
कुमारका	७५
कुररघरे	१२९
कुल्लं	१७२, १७३
कुसिनारा	१०६, १६५
कूटागारसाला, महावने, वेसालियं	९१, ९३,

११४, १३६

केवट्टा मच्छविलोपे - ९०

कोट्टागारे ७७

कोलियधीता, सुप्पवासा ७९-८२

कोलियपुत्तो ७९-८१

कौसम्बियं ११०, १६०

— घोसितारामे ११०, १६०

कोसलेसु १०७, १३४, १७३

कोसियो ९६

ख

खत्तियपरिसा १६९, १७०

खरा वेदना ७८-८०

खरं दुक्खं ८६

खीणसंयोजना बुद्धा . . . ब्राह्मणा ६७

खीणासवो ११६

खेत्तविज्जासिप्पं ९९

ग

गङ्गा नदी १२७, १२९,

१७२, १७३

— समतित्तिका काकपेय्या १७२

गणनासिप्पं ९९

गणिका १५०, १५१

गति १६२

गन्धद्वा १२६, १२८

गया ६९

गयासीसे ६९

गहपतिपरिसा १६९, १७०

गावी तरुणवच्छा जीविता वोरपेसि ७१, १२१

गोतम ६६

गोतमकं चेतियं, वेसालियं १३६, १३७

गोतमतित्थं १७२

गोतमद्वारं १७२

गोतमो सक्कपुत्तो १५९

—समणो १२०

गोपालको १०७

घ

घटिया ओदनं उद्धरित्वा ९६

घोसितारामे, कौसम्बियं ११०, १६०

च

चक्खुना, दिब्बेन	१०९
चतुग्गुणं सङ्घाटि	१६५, १६६
चतुत्थो आदीनवो	१६९
—आनिसंसो	१७०
चत्तारो इद्धिपादा	१२८, १३६, १३७
—धम्मा	१०५
—सतिपट्टाना	१२८
—सम्मप्पधाना	१२८
चन्दिमा	७२
चागं	१२२
चापालं चेतियं, वेसालियं	१३६, १३७ १४०
चालिकायं	१०२
चालिके पव्वते	१०२
चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चय—	
भेसज्जपरिक्खारानं	७०, ७५, ७६, ११३, १५२

चुति	१६२
चुतूपपातो	१६३
चुन्दको, आयस्मा	१६६
—भिक्षु	१६७
चुन्दस्स कम्ममारपुत्तस्स अम्बवने	१६४
चूलपन्थको, आयस्मा	१३५
चेतसा	११८
चेतियं उदेनं, वेसालियं	१३६, १३७
—गोतमको, वेसालियं	१३६, १३७
—चापालं, वेसालियं	१३६, १३७, १४०
—बहुपुत्तं, वेसालियं	१३६, १३७
—सत्तम्बं, वेसालियं	१३६, १३७
—सारन्ददं, वेसालियं	१३६, १३७
चेतिये अजकलापके, पावायं	६७
चेतोविमुत्ति	८९, १०४
चोरा	१७३, १७४

छ

छमायं	१७३
छमु फस्सायतनेसु	९४

ज

जङ्घाविहारं	१०२
-------------	-----

जटिला	६९
—सत्त	१४०
जनपदकल्याणी साकियानि	८७, ८८
जनपदेसु, उत्तरेसु	७०
जन्तुगामं	१०२
जातरूपरजतं सादियन्तेन	१४१
जातरूपं	१२५, १२८
जातवेदसो	१७४
जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेव—	
दुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्जन्ति	६४, ६५
जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेव—	
दुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति	६३, ६५
जातिसंसारो विक्खीणो	११६
जीविता बोरोपेत्वा	११३
जुहन्ति अग्निं	६९
जेतवनं, अनाथपिण्डकस्स आरामो,	

सावत्थियं	६६, ६८, ६९,
७४-७८, ८६, ८८-९०, ९३,	
९४, ९७, ९८, १११-११३, ११६,	
११८, ११९, १२२, १२९, १३३,	
१३५, १४२, १४६, १४८, १५०-१५२,	
१५४-१५८, १६२, १६३, १७०	

झ

झायमानेसु तेलप्पदीपेसु	१५१
झायिनो	१३३

ठ

ठित्ति	१६२
--------	-----

त

तक्किकानं	१५३
तगरसिखी पच्चेकवुद्धो	१२१
तण्हक्खयसुखस्सेते	७४
तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो	६४, ६५
तण्हापच्चया उपादानं	६३, ६५
तत्तियो आदीनवो	१६९
—आनिसंसो	१७०
तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं	१२१
तथागतो	१३९, १५२,
	१६५, १६७

तयो अन्तराया, पाटलिपुत्तस्स	१७१
तावर्तिसा देवा	८७, ८८, १७१
तिट्ठु कप्पं	१३६
—भगवा कप्पं	१३७
—सुगतो कप्पो	१३६, १३७
तिण्णं धम्मानं पाटिमोगो	८१
संयोजनानं पटिक्खया सोतापन्नो	१२१
तित्थियसावकेहि	११०, १११
तित्थयेहि	११०, १११
तित्थेन	१७२
तिब्बा वेदना	७८-८०
तिब्बं दुक्खं	८६
तिमि	१२६, १२८
तिमिङ्गलो	१२६, १२८
तिमितिमिङ्गलो	१२६, १२८
तुण्हीभावो, अरियो	७४, ९८ ९९
तुसितं	११९
तेचीवरिको	११२
तेजो	१६२
—न गाघति	७२
तेलप्पदीपेसु झायमानेसु	१५१
तेलप्पदीपं	१६८, १६९
तेलं	७७
तं जीवं तं सरीरं	१४२

थ

थरुसिप्पं	९९
थूणेय्यका ब्राह्मणगहपतिका	१५९
थूणं नाम, मल्लानं ब्राह्मणगामो	१५९
थूपं करोय	७२

द

दण्डेहि	१५०, १५१
दब्बो मल्लपुत्तो, आयस्मा	१७६, १७७
दलिह्विसिखा	६७
दसवग्गं भिक्खुसङ्घं सन्निपातेत्वा	
सोणं उपसम्पादेसि	१३१
दहरमाणविका पजापति	७७
दानकथं	१२०
दारुचीरियो बाहियो	६९, ७० ७१, ७२

दिट्ठं दिट्ठमत्तं	७१
दिट्ठेव धम्मे	१०५
—सयं अभिञ्जा	८९
दिब्बाय सोतघातुया	९६, १०९
दिब्बेन चक्खुना	१०९
दुक्खक्खन्धस्स निरोधो	६४, ६५
—समुदयो	६३, ६५
दुक्खस्स, एसेवन्तो	७१, १६२, १६३
दुक्खाहि वेदनाहि	७८, ७९
दुक्खं, कटुकं	८६
—खरं	८६
—तिब्बं	८६
—वेदनं	८६
—दुग्धाति	१६९
—दुत्तियो आदीनवो	१६९
—अनिसंसो	१७०
देवता	७९, १७०, १७२
—नीचा	१७०
—पुराणसालोहिता	७०
—मज्झिमा	१७०
—महेसक्खा	१७०
देवतासतानि, पञ्चमत्तानि	६७ ९५, ९६
देवदत्तो	१३३
—सङ्घं भिन्दिस्सति	१३४
देवदुन्दुभियो फालिमु	१४०
देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं ब्रह्मचरियं	१३९
देवानभिन्दो सक्को	८७, ९६
देवानं तावर्तिसानं, सहव्यतं	१२२
देवी मल्लिका	११८
देवा, तावर्तिसा	८७, ८८ १७१
द्वे पिण्डपाता समसमफला	१६७

ध

धनुसिप्पं	९९
धम्मचक्खु	१२०
धम्मदेसना, सामुक्कंसिका	१२०
धम्मधरा सावका	१३८
साविका	१३९
धम्मविनये	११६, १२६
—अट्ट अञ्छरिया अब्भुता धम्मा	१२९

—अट्टमो अच्छरियो अब्भुतो धम्मो	१२९
—एकरसो विमुत्तिरसो	१२८
धम्मविनयो महत्तं भूतानं आवासो	१२८
धम्मविनयं तथागतप्पवेदितं	१२१
धम्मसेनापति	८२
धम्मा, चतारो	१०५
धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना सावका	१३८
—साविका	१३९
धम्हा, पञ्च	१०४, १०५
—ब्राह्मणकारणा	६६
धम्मी कथा	७४, ९८, ९९
धम्मे, दिट्ठेव	१०५
धम्मेसु, पञ्चसु	१०५
धम्मं सरणं	१२१
धारयन्तेन मालागन्धविलेपनं	१४१

न

न उभयमन्तरेन	७१
नज्जा, नेरञ्जराय	६३-६५, ७३, १००
नदी, किमिकाळा	१०२
—कुक्कुट्टा	१६५, १६६
—गङ्गा	१७३
—वग्गुमुदा	९१, ९२
नन्दो, आयस्मा	६६, ८८, ८९
—मातुच्छापुत्तो	८६, ८७
न हरं	७१
न होति तथागतो परं मरणा	१४३
नागराजा मुचल्लिन्दो	७३
नागसमालो, आयस्मा	१७३, १७४
नागो	७१, १०९, १२६, १२८
नानाखन्तिका समणब्राह्मणपरिव्वाजका	१४२, १४३, १४६-१४९
नानातिथियसमणब्राह्मणपरिव्वाजका	१४२, १४३, १४६-१४९
नानादिट्ठिका समणब्राह्मणपरिव्वाजका	१४२, १४३, १४६-१४९
नानादिट्ठिनिस्सयनिस्सता ०	१४२, १४३, १४६-१४९
नानारुचिका ०	१४२, १४३, १४६-१४९

नामगोत्तानि	१२५, १२७
नामगोत्तानि	१२५, १२७
नामरूपनिरोधा सञ्जायतननिरोधो	६४-६५
नामरूपपञ्चया सञ्जायतनं	६३, ६५
नावं	१७२, १७३
निगण्ठा, सत्त	१४०
निब्बानधातु	१२७
निब्बानं	७९, ८०, १०४, १०५
निरयं	११५, १२१
निरोधधम्मं	१२०
निरोधो	१०४, १०५, १२०
— दुक्खक्खन्धस्स	६४, ६५
— सञ्जा	१७६
नीचा देवता	१७०
नेरञ्जराय, नज्जा	६४, ६५, ७३, १००
नेवसञ्जानासञ्जायतनं	१६२
नेव सस्सतो नासस्सतो अत्ता	
च लोको च	१४६, १४८
नेवासिकेहि भिक्खूहि	९०, ९१
नेविध	७१

प

पक्कुलो अक्कुलो	६८
पच्चक्खाय, सिक्खं	८६
पच्चनुभोत्तेन, कासिकचन्दनं	१४१
पच्चेकबुद्धं, तगरसिखि	१२१
पच्छिमं पिण्डपातं	१६७
पजापति, दहरमाणविका	७७
पजाय, सस्समणब्राह्मणिया	१६४
पञ्च अच्छरासतं	८८, ८९
— इत्थिसतानि कालङ्कृतानि होन्ति	
उदेनस्स	१६०
— धम्मा	१०४, १०५
— बलानि	१२८
पञ्चमत्तानि अच्छरासतानि	८७
— देवतासतानि	६७, ९५, ९६
— सकटसतानि	१६५
पञ्चहि कामगुणेहि	१४१
पञ्चमो आदीनवो	१६९
— आनिसंसो	१७०

पञ्चिन्द्रियानि	१२८	पाटलिपुत्रस्स तयो अन्तराया	१७१
पञ्चमे आदीनवा	१६९	पाटलिपुत्रं	१७१
पञ्जा	१२२	पातिमोक्खसंवरसंबुतो	१०४, १०५
पञ्जाकथा	१०४, १०५	पातिमोक्खं	१२३, १२४
पञ्जाविमुत्ति	८९	पापिमन्तं, मारं	१३९
पटिच्चसमुप्पादं	६३, ६४	पाललेय्यकं	११०
पटिपन्नो अनागामिफलसच्छिकिरियाय	१२८, १२९	पावायं	६७
— अरहत्ताय	१२८, १२९	— अजकलापके चेतिये	६७
— सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय	१२९	पिण्डपाता, द्वे, समसमफला	१६७
पटिवाहाय, बज्जीनं	१७०	पिण्डपातिको	११२
पटिसल्लाना	७४, ९७, ९९, ११९	पिण्डपातो	९६
पठमाभिसम्बुद्धो	६३-६५, ७३, १००	पिण्डपातं, पच्छिमं	१६७
पठमो आदीनवो	१६९	पिण्डोलभारद्वाजो, आयस्मा	१११
— आनिसंसो	१७०	पिप्पलिगुहायं, राजगहे	६७, ९५
पठवी	१६२	पिलिन्दवच्छो, आयस्मा	९४, ९५
— न गाघति	७२	पिसाचो	६८
पण्णकुटियो	९१	पुत्तो, काळीगोघाय	८३, ८४
पत्तं	९६, १७४	पुब्बारामे भिगारमातुपासादे, सावत्थियं	८३, १२३, १४०, १७४
— भिन्दिमु	१७३, १७४	पुब्बेनिवासं	९५
पन्नलोमो	८५	पुराणदुतियका, सङ्गामजिस्स	६८
पपञ्चसञ्जासङ्खापहानं	१५८	पुराणसालोहिता देवता	७०
पब्बते, चालिके	१०२	पुरिसकिच्चं	११४
पवत्ते	१२९	पेसकारवण्णं	९६
परलोको	१६२	पेसकारविसिखा	६७
परदत्तवुत्तो	८५	पंसुकूलिको	११२
परिखाकूपा	११३, ११४	पंसुपिसाचकं	१०९
परिनिब्बानकालो, भगवतो	१३८, १३९, १७६		
परिब्बाजका	७५, ७६		
— अञ्जतित्तियया	११३		
— सत्त	१४०		
परिब्बाजको	७७, ७८		
परिब्बाजिका, सुन्दरी	११३		
परियुद्धितचित्तो, मारेन	१३७		
परंकतो अत्ता च लोको च	१४६, १४८		
परंकतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च	१४७, १४९		
पवत्ते पब्बते	१२९		
पवाळं	१२५, १२८		
पविवेककथा	१०४, १०५		
पाटलिगामिया उपासका	१६८, १६९, १७०		
पाटलिगामो	१६८, १७०		
		फ	
		फालिमु, देवदुन्दुभियो	१४०
		फस्सनिरोधो वेदनानिरोधो	६४, ६५
		फस्सपञ्चया वेदना	६३, ६६
		फस्सायतनेसु, छमु	९४
		फामुविहारं	७९, ८०
		ब	
		बलानि, पञ्च	१२८
		बलं, लहुट्टानं	७९, ८०
		बहुपुत्तं चेतियं, बेसालियं	१३६, १३७
		बहुस्सुता सावका	१३८
		— साविका	१३९

बाधेन्ति, मच्छके	१२२
बा हियो दारुचीरियो	६९-७२
बुद्धचक्खु	१००
बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं	८१, ८२, १०७, १७२
बुद्धानं सासनं	११२, १३०
बुद्धो	१०६
बोज्झङ्गा, सत्त	१२८
बोधिरुक्खमूले	६३, ६४, १००, ११९
बोधिसत्तमातरो	११९
व्यापादवितक्को	१०३, १०४
व्यापादस्स	१०५
ब्रह्मचरियं	८३, ८४, ८६, १००, १३३, १३९
— एकन्तपरिपुण्णं	१२९, १३०
— एकन्तपरिसुद्धं	१२९, १३०
— सङ्गलिखितं	१२९, १३०
ब्रह्मचारिपटिञ्जो, अब्रह्मचारी	१२३, १२७
ब्रह्मञ्जं	११४
ब्रह्मवादं	६६
ब्रह्मना	१५७
ब्राह्मणकारणा घम्मा	६६
ब्राह्मणगृहपतिका, धूणेय्यका	१५९
ब्राह्मणजातिको	६६
ब्राह्मणपरिसं	१६९, १७०
ब्राह्मणो	४७, ६६, ६८, ६९, ७२, ९५, १००
— बृंहङ्कजातिको	६६

भ

भगवतो परिनिब्बानकालो	१३८, १३९
भक्तवादेन	८८
भत्तानि, सत्त	८०-८२
भट्सालमूलं	११०
भट्टियो, आयस्मा	८३, ८४
भवनिरोधो जातिनिरोधो	६४, ६५
भवपच्चया जाति	६३, ६५
भवा, अनिच्चा	१०१
भेदा, कायस्स	१७०
भिक्खु, चुन्दको	१६७
भिक्खुसङ्घं, बुद्धप्पमुखं	८१, ८२, १०७, १७२
— सरणं	१२१
भिक्खु, आगन्तुका	९०-९२

भिक्खूतं, वग्गमुदातीरियानं	९१, ९२
— वसलवादेन समुदाचरति	९४
भिक्खूहि, नेवासिकेहि	९०, ९१
भिन्दिसु, पत्तं	१७३, १७४

म

मगधमहामत्ता सुनीधवस्सकारा	१७०-१७२
मगधेसु	१६८
मग्गं	१२०
मच्चु	७९
मच्चुराजस्स	७८, १३५
मच्छके बाधेन्ति	१२२
मच्छविलोपे केवट्टा	९०
मज्झिमा देवता	१७०
मज्जकं	७२
मणि	१२५, १२८
मण्डलमाळो	९८, ९९
मल्लपुत्तस्स दव्वस्स	१७७
मल्लिका देवी	११८
मल्लेसु	१५९, १६४
मसारगल्लं	१२५, १२८
महाकच्चानो, अय्यो	१३१
— आयस्मा	६६, १२९-१३२
महाकप्पिनो, आयस्मा	१५८
महाकस्सपो, आयस्मा	६६, ६७, ९५, ९६
महाकोट्टिको, आयस्मा	६६
महाचुन्दो, आयस्मा	६६
महाभूमिचालो अहोसि	१४०
महामोगल्लानो, आयस्मा	६६, ८१, ८२, १०८, १०९, १२३, १२४
महावने, कूटागारसालायं, बेसालियं	९१, ९२, १३६
महासमुद्धो	१२५-१२७
महिद्धिको समणो	१०८
मही	१२५, १२७
महेसक्खा देवा	१७०
माणवकवर्णं	७३
मातुच्छापुत्तो नन्दो	८६, ८७
मानो	९५
माया	९५
मारबन्धना	११६

मारसेनं	६५
मारसेन परियुद्धितचित्तो	१३७
मारो	१०१, १०६
मारं पापिमन्तं	१३९
मालागन्धविलेपनं धारयन्तेन	१४१
मिगारमाता विसाखा	८३
मिगारमातुपासादे, पुब्बारामे, सावत्थियं	८३, १२३, १४०, १७४
मियुभेदतो पाटलिपुत्तस्स अन्तरायो	१७१
मुचल्लिन्दमूले	७३
मुचल्लिन्दो नागराजा	७३
मुण्डका समणका	१५९
मुत्तमुत्तं, मुत्ते	७१
मुत्ता	१२५, १२८
मुद्दासिपं	९९
मुनि	७२, १५८
मेघियो, आयस्मा	१०२-१०५
मेत्ता	१०५
मोहजेहि	१००

य

यक्खस्स, अजकलापस्स	६७
यक्खो	१०८, १०९
यमुना	१२५, १२७
यसोज्जप्पमुखानि पञ्चमत्तानि भिक्खुसत्तानि	९०
यसोजो, आयस्मा	९०, ९१

र

रक्खितवनसण्डो	११०
रजतं	१२५, १२८
रत्तीसु हेमन्तिकामु	६९
रथसिपं	९९
रथियाय रथियं	११४
राजगहे	६७, ९४, ९५, १०८, ११६, १२१, १३३, १५०, १५१, १७६
— कपोतकन्दरा	१०८
— पिप्पलिगुहायं	६७, ९५
— वेळुवने, कलन्दकनिवापे	६७, ९५, १०८, ११६, ११९, १३३, १५०, १७६
राजमहामत्तो	११०, १११
राजा उदेनो	१६०

— पसेनदि कोसलो	७४, ७७, ८३, ११३, ११८, १४०, १४१
राजा मागधो, सेनियो, विम्बिसारो	७४
रक्खमूलगतो	८३, ८५
रेवतो, आयस्मा	६६

ल

लकुण्डकभदियो, आयस्मा	१५४-१५६
लहट्टानं बलं	७९, ८०
लेखासिपं	९९
लोकायतसिपं	९९
लोको	१६२, १६४
— अनन्तवा	१४२
— अन्तवा	१४२
— असस्सतो	१४२
— सस्सतो	१४२
लोकं, सगं	१७०
लोहितकुम्भियं	८२
लोहितज्जो	१२५, १२८

व

वग्गुमुदातीरियानं भिक्खून्	९१, ९२
वग्गुमुदा नदी	९१, ९२
वज्जी	९१
वज्जीनं पटिवाहाय	१७०
वण्णसंवत्तनिकं	१६७
वत्थूनि	१७०, १७१
वायो	१६२
— न गाघति	७२
विक्खीणो जातिसंसारो	११६
विज्झाणञ्चायतनं	१६२
विज्झाणनिरोधा नामरूपनिरोधो	६४, ६५
विज्झाणपच्चया नामरूपं	६३, ६५
विज्जातमत्तं, विज्जाते	७१
वितक्कुपच्छेदाय	१०५
विनीता सावका	१३८
— साविका	१३९
विण्णमोक्खं	१००
विण्णालेसुं, सङ्घाटि	१७३, १७४
विमुत्तिकथा	१०४, १०५
विमुत्तिव्राणदस्सनकथा	१०४, १०५

विमुक्तिसुखपटिसंवेदी	६३-६५, ७३, १००	सम्पकथं	१२०
वियत्ता सावका	१३८	सम्पसंवत्तनिकं	१६७
—साविका	१३९	सम्पं लोकं	१७०
विरागाय	१०४, १०५	सङ्गल्लिखितं ब्रह्मचरियं	१२९, १३०
विरियारम्भकथा	१०४, १०५	सङ्गानसिप्पं	९९
विसाखा मिगरमाता	८३, १७६	सङ्गारनिरोधा विञ्जाणनिरोधो	६४, ६५
विसाखाय मिगारमानुया नत्ता	१७४	सङ्गारपच्चया विञ्जाणं	६३, ६५
विसारदा सावका	१३८	सङ्गो	१२५, १२८
—साविका	१३९	सङ्गामज्जि, आयस्मा	६८
विहिंसावितक्को	१०३, १०४	सङ्गामज्जिस्स पुराणदुतियका	६८
वूसितब्रह्मचरियो	६६	सङ्गकम्मानि	१३४
वेदना कटुका	७८-८०	सङ्गाटिया	१७४
—खरा	७८-८०	सङ्गाटि, चतुग्गुणं	१६५, १६६
—तिब्बा	७८-८०	—विप्फालेसुं	१७३, १७४
—दुक्खा	७८-८०	सच्चं	६९
वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो	६४, ६५	सञ्जानिरोधो	१७६
वेदनापच्चया तण्हा	६३, ६५	सति	१६३
वेदनं, दुक्खं	८६	—कायगता	९४
वेदन्तगू	६६	सतिपट्टाना, चत्तारो	१२८
वेदितब्बं, सीलं	१४१	सत्त अचेलका	१४०
वेसालियं, गोतमकं चेतियं	१३६, १३७	—एकसाटका	१४०
—चापालं चेतियं	१३६, १३७, १४०	—जटिला	१४०
—बहुपुत्तं चेतियं	१३६, १३७	—निगण्ठा	१४०
—महावने, कूटागारसाला	९१, ९३, ११४, १३६	—परिव्वाजका	१४०
—सत्तम्बं चेतियं	१३६, १३७	—बोज्झङ्गा	१२८
—सारन्ददं चेतियं	१३६, १३७	—भत्तानि	८०-८२
वेसाली	९१, १३६, १३७	सत्तम्बं चेतियं, वेसालियं	१३६, १३७
वेळुरियो	१२५, १२८	सत्था	१५०, १५१, १६७
वळुवने, कलन्दकनिवापे, राजगहे	६७, ९४, ९५, १०८, ११६, ११९, १३३, १५०, १७६	सद्धं	१२१
वोरोपेत्वा जीविता	११३	सन्तुट्टिकथा	१०४, १०५
		सप्पि	७७, १०७
		सब्बसन्धरिं आवसथागारं सन्धरित्वा	१६८
		सब्बुपादानक्खयो	१०१
		सब्रह्मके	१६४
		समणका मुण्डका	१५९
		समणपटिञ्जो, अस्समणो	१२३, १२७
		समणपरिसं	१६९, १७०
		समणब्राह्मणपरिव्वाजका, नानाखन्तिका	१४२, १४३, १४६-१४९
		—नानादिट्टिका	१४२, १४३, १४६-१४९
स			
सकटसत्तानि	१६५		
सकदागामिनियो उपासिकायो	१६०		
सकदागामिफलसञ्छिकिरियाय			
पटिपन्नो	१२८, १२९		
सकदागामी	१२८, १२९		
सक्को देवानमिन्दो	८७, ९६		
सक्यपुत्तिया समणा	११४, ११५		
सक्यपुत्तो गोतमो	१५९		

-नानादिट्टिनिस्सयनिस्सिता	१४२, १४३, १४६-१४९
-नानारुचिका	१४२, १४३, १४६, १४९
समणब्राह्मणा	१४६-१४९
समणा सक्कपुत्तिया	११४, ११५
समणो	७७, ९५, १००, १०९
-गोतमो	१२०
-महिद्धिको	१०८
समसमफला द्वे पिण्डपाता	१६७
समाधि	६३, ६५, ७३, ९३, ९५, १०८
समाधि, आनेञ्जो	९२, ९३
समाधिकया	१०४, १०५
समापन्ना, अरहत्तमग्गं	१४१
समारके	१६४
समुदयधम्मं	१२०
समुदयो, दुक्खक्खन्धस्स	६३, ६५
सम्बोधाय	१०४, १०५
सम्बोधिपरायणो	१२१
सम्मप्पधाना, चत्तारो	१२८
सम्मासम्बुद्धो	७०, ११६, १३१, १५२, १५३
सम्मासम्बोधि, अनुत्तरं	१६७
सयंकतो अत्ता च लोको च	१४६, १४८
सयंकतो च परंकतो च अत्ता च लोको च	१४६, १४८
सयंकतं च परंकतं च सुखदुक्खं	
अत्ता च लोको च	१४७, १४९
सयंकतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च	१४६, १४९
सरभू, महानदी	१२५, १२७
सस्सतो अत्ता च लोको च	१४६, १४८
सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको	१४६, १४८
सस्सतो लोको	१४२
सस्सतं च असस्सतं च सुखदुक्खं अत्ता च लोको च	१४६, १४८
सस्सतं सुखदुक्खं अत्ता च लोको च	१४६, १४८
सस्समणब्राह्मणिया पजाय	१६४
सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो	६४, ६५
सळायतनपच्चया फस्सो	६३, ६५
साकियानी, जनपदकल्याणी	८७, ८८
सादियन्तेन, जातरूपरजतं	१४१
सामञ्जं	११४

सामावती पमुखानि, उदेनस्स	१६०
सामीचिप्पटिपन्ना सावका	१३८
-साविका	१३९
सामुक्कंसिका धम्मदेसना	१२०
सारन्ददं चेतियं, बैसालियं	१३६, १३७
सारिपुत्तो, आयस्मा	६६, ८२, ९३, १०८, १०९, ११२, ११६, १५४
सावकसङ्घो	७९, ८०
सावका	१३८, १५३
-अनुधम्मचारिनो	१३७, १३८
-धम्मधरा	१३७, १३८
-धम्मनुधम्मप्पटिपन्ना	१३७, १३८
सावकानं सिक्खापदं पञ्चत्तं	१२६
सावका, बहुस्सुता	१३७, १३८
-विनीता	१३७, १३८
-वियत्ता	१३७, १३८
-विसारदा	१३७, १३८
-सामीचिप्पटिपन्ना	१३८
सावत्थि	६६, ६८, ६९, ७३, ७५-७८, ८३, ८६, ९०, ९१, ९३, ९४, ९७, ९८, १११, ११४, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२९, १३३, १३५, १३९, १४०, १४२, १४३, १४६-१५२, १५४-१५८, १६२, १६३, १७४, १७५, १७७
सावत्थियं, जेतवनं, अनाथपिण्डकस्स आरामो	६६, ६८, ६९, ७४-७८, ८६, ८८-९०, ९३, ९४, ९७, ९८, १११-११३, ११६, ११८, ११९, १२२, १२९, १३२, १३३, १३५, १४२, १४६, १४८, १५०-१५२, १५४, १५८, १६२, १६३, १७०,
-पुब्बारामे, निगारमातुपासादे	८२, १२३, १४०, १४४
साविका	१३९
-अनुधम्मचारिनियो	१३९

—धम्मधरा	१३९	सुप्पवासा कोलियधीता	७९-८२
—धम्मनुधम्मप्पटिपन्ना	१३९	सुप्पारके	७०
—बहुस्सुता	१३९	सुभूति, आयस्मा	१५०
—विनीता	१३९	सूकरमद्वं	१६४, १६५
—वियत्ता	१३९	—सोम्भे निखणाहि	१६४
—विसारदा	१३९	सेनासनं	९०, ९१, १३२
—सामीचिप्पटिपन्ना	१३९	—संसमेत्वा	१३२
सासनं, बुद्धानं	११२, १३०	सोणो, आयस्मा	१३६
सिक्खं पच्चक्खाय	८६	—कुटिकण्णो, उपासको	१२९-१३१
सिङ्घाटकं सिङ्घाटकेन	११४	सोतधातुया, दिब्बाय	९६, १०९
सिप्पं	९९	सोतापत्तिफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्नो	१२८, १२९
सिला	१२५, १२८	सोतापन्ना उपासिकायो	१६०
सीमन्तरिका	१०७, १०८	सोतापन्नो	१२८, १२९
सीलकथा	१०४, १०५, १२०	सोळस अट्ठकवग्गिकानि सरेन अभणि	१३२
सीलं	१२२	संसामेत्वा, सेनासनं	१३२
—वेदितव्वं	१४१		
सुखसंवत्तनिकं	१६७	ह	
सुगतो	७१	हत्थि	११०, १११
सुगतिं	१७०	हत्थिकलभो	११०, १११
सुजा असुरकञ्जा	९६	हत्थिच्छापो	११०, १११
सुञ्जागारगतो	८३-८५	हत्थिनागो	११०, १११
सुञ्जागारं	१७०	हत्थिनी	११०, १११
सुतं	१२२	हत्थिसिप्पं	९९
सुनीधवस्सकारा भगधमहामत्ता	१७०-१७२	हुंहुंज्जातिको ब्राह्मणो	६६
सुन्दरी परिब्बाजिका	११३	हेमन्तिकासु रत्तीसु	६९
सुप्पबुद्धो कुट्टी	११९-१२१	होति च न च होति तथागतो परं मरणा	१४३
		होति तथागतो परं मरणा	१४३

उपमाथो

कोञ्चो खीरपको व निन्नगं	१७४
पव्वतो व ठितो	९३
पव्वतो व न वेघती	९३
वच्छो खीरपको व मातरं	१५६
सुरियो व ओभासयमन्तलिकखं	६५
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मिञ्जेय्य	८७, ८८, ९२, १७२
सेय्यथापि नाम सप्पिस्स वा तेलस्स वा ज्ञायमानस्स ड्य्हमानस्स नेव छारिका पञ्जायति न मसि	१७६, १७७
सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पटिग्गहेय्य	१२०
सेय्यथापि निक्कुञ्जितं वा उक्कुञ्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य	१२०
सेय्यथापि पलट्टमक्कटी कण्णनासच्छिन्ना	८८
हत्थी सेय्यथापि उदुक्खलो	१४५
— — कुम्भो	१४५
— — कोट्टो	१४५
— — खीलो	१४५
— — धूणो	१४५
— — नङ्गलीसा	१४५
— — मुसलो	१४५
— — सम्मज्जनी	१४५
— — सुप्पो	१४५

गाथायो

अ

अच्छेच्छि वट्टं व्यगा निरासं	१५५
अधिचेतसो अप्पमज्जतो	११२
अनञ्जपोसिमञ्जातं	६७
अनुपवादो अनुपघातो	११२
अभूतवादी निरयं उपेति	११५
अभेदि कायो निरोधि सञ्जा	१७६
अयोधनहतस्सेव	१७७
अयं लोको सन्तापजातो	१००
अरक्खितेन कायेन	१०६
असातं सातरूपेन	८२
असिप्पजीवी लहु अत्यकामो	१००
अहङ्कारपसुतायं पजा	१४९
अहु पुब्बे तदा नाहु	१४२

आ

आर्यान्ति नाभिन्नन्दति	९६
------------------------	----

इ

इमेसु किर सज्जन्ति	१४५, १४८
--------------------	----------

उ

उच्छिन्नभवतण्हस्स	११६
उद्धं अधो सब्बधि विप्पमुत्तो	१५४
उपसन्तसन्तचित्तस्स	११६
उपातिधावन्ति न सारमेन्ति	१५२

ए

एते च विद्धा मनसो वितक्के	१०६
एतं च सल्लं पटिकच्च पस्सतो	१५०
एतं नागस्स नागेन	१११
एवमेतं यथाभूतं	१०१
एवं ओभासितमेव तक्किकानं	१५३

ओ

ओभासति ताव सो किमि	१५३
--------------------	-----

क

कामन्धा जालसञ्छन्ना	१५६
कामेसु सत्ता कामसङ्गसत्ता	१५६
किं कयिरा उदपानेन	१६०

ख

खुदा वितक्का सुखुमा वितक्का	१०६
-----------------------------	-----

ग

गन्तवान् बुद्धो नदिकं कुकुट्टं	१६६
गामे अरञ्जे सुखदुक्खफुट्ठो	७६

च

चक्खुमा विसमानीव	१२२
चुन्दस्स भत्तं भुञ्जित्वा	१६५

छ

छन्नमतिवस्सति	१२९
---------------	-----

ठ

ठितेन कायेन ठितेन चेतसा	१३५
-------------------------	-----

त

ततो नं अनुकम्पन्ति	१७२
तस्मा रक्खितचित्तस्स	१०६
तस्मा हि ते सुखिनो वीतसोका	१७६
तुदन्ति वाचाय जना असञ्जता	११५
तुलमतुलञ्च सम्भवं	१४०

द

ददतो पुञ्जं पवड्ढति	१६८
दिसो दिसं यं तं कयिरा	१०८
दिस्वा आदीनवं लोके	१३३
दुद्दसं अनतं नाम	१६३

न

न उदकेन सुचीं ह्योति	६९
न तत्थ चन्दिमा भाति	७२
न वायमेय्य सब्बत्थ	१४२
नेलङ्गो सेतपच्छादो	१५७
न्हत्वा च पिबित्वा चुदतारि सत्था	१६७

प

परिमुट्ठा पण्डिताभासा	१३४
पिण्डपातिकस्स भिक्खुनो	९७, ९८
पियरूपस्सादगघितासे	७८

व	या तत्त्व देवता आसुं	१७२
बाह्रित्वा पापके धम्मे	६७	११९
म	ये केचि भूता भविस्सन्ति ये वा पि	१७५
मानुपेता अयं पजा	१५०	१७३
मोहसम्बन्धनो लोको	१६१	७९
य	ये वे दिवा च रत्तो च	६६
यत्थ आपो च पठवी	७२	७४
यथा पि पब्बतो सेलो	९३	११६
यदा सकेसु धम्मेसु	६८	स
यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा	६३-६५	१२२
यम्ही न माया वसती न मानो	९५	१२२
यस्मि पदेसे कप्पेति	१७२	९४
यस्स जितो कामकण्टको	९३	१७४
यस्स नित्तिणो पङ्को	९०	८६
यस्सन्तरतो न सन्ति कोपा	८५	११८
यस्स पपञ्चा ठिति च नत्थि	१५८	८३
यस्स मूलं छमा नत्थि	१५७	१३४
यस्स वितक्का विधूपिता	१५०	७५
यस्स सिया सब्बदा सति	१५८	७३
यस्स सेलूपमं चित्तं	१०९	७८
या काचि कङ्गा इध वा दुरं वा	१३३	७३
		७७
		१६७

इतिवृत्तकं

विसेसपदानं

अनुक्कमणिका

अ

अकतं	२०७	अनुग्गहा, द्वे	२४८, २५१
अकुसलमूलानि, तीणि	२१३	अनुजातो पुत्तो	२२५
अकुसलवितक्का, तयो	२३१, २३७	अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय	२०१
अगुत्तद्वारताय, इन्द्रियेसु	१९८	अनुत्तरं योगक्खेमं	१८९, १९०
अग्गप्पसादा, तयो	२४१	अनुपादिसेसा निब्बानधातु	२०७, २०८
अग्गी, तयो	२४४	अनेकविहितं पुब्बेनिवासं	२४९
अजातं	२०७	अनेके विक्कट्ठकप्पे	२४८
अजेळका	२०६	—संवट्टविक्कट्ठकप्पे	२४८
अज्झत्तिकानं आयतनानं	२५८	अन्तरामला, तयो	२३८
अज्जलिकरणीयो सावकसङ्घो	२४१	अन्तिमदेहधरो	२५१
अज्जा, दिट्ठेव धम्मे	२०९	अपदा सत्ता	२४१
अज्जाताविन्द्रियं	२१८	अप्पटिविरता अदिन्नादाना	२२५
अज्जिन्द्रियं	२१८	—कामेसुमिच्छाचारा	२२५
अट्ठ पुरिसपुग्गला	२४१	—पाणातिपाता	२२५
अतपनीया धम्मा, द्वे	२००	—मुसावादा	२२५
अतिकम्मं, दुक्खस्स	१९४	—सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना	२२५
अतिजातो पुत्तो	२२५	अव्यापज्जरतो तथागतो	२०३
अतीतो अट्ठा	२१९	अव्यापज्जारामो तथागतो	२०३
—पटिविरतो	२२५, २२६	अव्यापादवितक्को	२३८
अदुक्खमसुखा वेदना	२१४	अभिसम्बुद्धो, तथागतं	२६३
अट्ठा, अतीतो	२१९	अभूतं	२०७
—अनागतो	२१९	अमतञ्जुताय, भोजने	१९८
—तयो	२१९	अयोगुल्लो	२४३
—पच्चुप्पन्नो	२१९	अरहतो	२०३-२०५, २५९
अधिवचनं तथागतस्सेतं	२५९	अरहा खीणासवो	२४६
अनज्जातज्जस्सामीतिन्द्रियं	२१८	अरहं	२०८
अनवज्जत्तिपटिसंयुत्तो वितक्को	२३१	—सम्मासम्बुद्धो	२३५
अनागतो, अट्ठा	२१९	अरियञ्चट्ठङ्गिकं मग्गं	१९४
अनागामिताय	१८३-१८५	अरियसञ्चानि	१९४
अनिच्चा दुक्खा	२२९	अरूपधातु	२१३
		अरूपिणो सत्ता	२४१

अलंसमक्खातारो भिक्खू	२५४
अवजातो	२२६
—पुत्तो	२२५
अविज्जा	२०५, २२२, २३७
अविज्जानीवरणं	१८८
अविज्जामूलिका	२०५
अविज्जासवो	२१५, २१६
अविहिंसावितक्को	२३८
अवुट्टिकसमो	२२६
असङ्गतं	२०७
असञ्जिनो सत्ता	२४१
असुभानुपस्सीनं	२३६
अस्समेघं	१९७

आ

आचरियभरिया	२०६
आचारगोचरसम्पन्नो	२४७
आदिकल्याणं धम्मं	२३५, २५७
आनापानस्सति	२३५
आपायिको, देवदत्तो	२४०
आमिसदानं	२४७, २५१
आमिसयागो	२५१
आमिससंविभागो	२४८, २५१
आमिसानुग्गहो	२४८, २५१
आयतनानं, अज्झत्तिकानं	२५८
आसवा, तयो	२१५, २१६
—खयो	२१६, २४७, २५२, २५३
आसवो	२१६, २४९
आहुनेय्यो सावकसङ्घो	२४१

इ

इणट्ठा	२४२
इतिभवाभवहेतु तट्ठुप्पादो	२५५
इन्द्रियानि, तीणि	२१८
इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारताय	१९८

उ

उत्तमपुरिसो	२४६, २४७
उद्धच्चकुक्कुच्चं	२६१, २६२

ए

एकनीवरणं	१८८
एकसंयोजनं	१८९
एकं जाति	२४८
एवमाहारो	२४८
एवंगोत्तो	२४८
एवंनामो	२४८
एवंवण्णो	२४८
एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी	२४९
एसना, तिस्सो	२१५

ओ

ओत्तपं	२०६
ओवादका भिक्खू	२५४

क

कच्छेहि	२३३
कम्मानं विपाको	१९३
कल्याणधम्मो	२४७
कल्याणपञ्जो	२४७
कल्याणमित्ता	१९०
कल्याणमित्तो	१९०
कल्याणमुत्तिका सत्ता	२२९
कल्याणसीलो	२४६, २४७
कामगुणानं पञ्चत्वेतं	२५९
कामतण्हा	२१६
कामयोगयुत्तो	२४६
कामयोगविसंयुत्तो	२४६
कामवितक्को	२३७, २५९
कामासवो	२१५, २१६
कामूपपत्तियो, तिस्सो	२४५
कामेसना	२१५
कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो	२२५, २२६
कायदुच्चरितं	२१९, २२२, २२३
कायमोनेय्यं	२२१
कायसुचरितं	२२०, २२३, २२४, २४९
कायसोचेय्यं	२२०
कुक्कुटसूकरा	२०६
कुसलवितक्का, तयो	२३८
केवली	२४६, २४७

कोवुपायासस्तेतं	२५९
कोषं	१८४, १८७, १८८

ख

खये आणं	२५३
खयो आसवानं	२१६, २४७, २५२, २५३
खीणासवो, अरहा	२४६
खेमो वितक्को	२०३

ग

गरूनं दारा	२०६
गिज्झकूटस्स	१९४
गिरिव्वजे	१९४
गुत्तद्वारताय, इन्द्रियेसु	१९८

घ

घानं	१९९
------	-----

च

चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा	१९३
चक्खु	१९९
चक्खुना, दिब्बेन	२४९
चक्खूनि, तीणि	२१८
चतस्सो जातियो	२४८
चतुप्पदा सत्ता	२४१
चत्तारि अप्पानि चैव मुलभानि	२५२
—पुरिसयुगानि	२४१
चत्तारो तण्हुप्पादा	२५५
चत्तालीसं जातियो	२४८
चीवरपिण्डपातसेनासनगिलान-	
पञ्चयभेसज्जपरिक्खारेहि	२५७
चीवरहेतु तण्हुप्पादो	२५५
चेतोविमुत्ति	१९६, २४७, २४९
चोराभिनीता	२४२

छ

छन्दं	२०५
-------	-----

ज

जातियो, चतस्सो	२४८
—चत्तालीसं	२४८
—तिस्सो	२४८

—तिसं	२४८
-------	-----

—दस	२४८
-----	-----

—द्वे	२४८
-------	-----

—पञ्च	२४८
-------	-----

—पञ्चासं	२४८
----------	-----

—वीसं	२४८
-------	-----

जातिसतसहस्सं	२४८
--------------	-----

जातिसतं	२४८
---------	-----

जातिसहस्सं	२४८
------------	-----

जाति, एकं	२४८
-----------	-----

जिव्हा	१९९
--------	-----

झ

झायी	२०१, २०९
------	----------

ञ

आणं, खये	२५३
----------	-----

आणं, पठमं	२५३
-----------	-----

ट

तण्हक्खयो	२४१
-----------	-----

तण्हा	१८९
-------	-----

—तिस्सो	२१६
---------	-----

तण्हायेतं	२५८
-----------	-----

तण्हुप्पादा, चत्तारो	२५५
----------------------	-----

तण्हुप्पादो, इतिभवामवहेतु	२५५
---------------------------	-----

—चीवरहेतु	२५५
-----------	-----

—पिण्डपातहेतु	२५५
---------------	-----

—सेनासनहेतु	२५५
-------------	-----

तण्हं	२१४
-------	-----

तथाकारी तथागतो	२६३
----------------	-----

तथागतप्पवेदिते धम्मविनये	२३४
--------------------------	-----

तथागतसावकसङ्घो	२४१
----------------	-----

तथागस्सेतं अधिवचनं	२५९
--------------------	-----

तथागतेन अभिसम्बुद्धो	२६३
----------------------	-----

तथागतो २०३-२०५, २३५, २४०, २५१	
-------------------------------	--

—अव्यापज्जरतो	२०३
---------------	-----

—अव्यापज्झारामो	२०३
-----------------	-----

—तथाकारी	२६३
----------	-----

—पविवेकरतो	२०३
------------	-----

—पविवेकारामो	२०३
--------------	-----

तथावादी यथाकारी तथागता	२६३	दानानि, द्वे	२४७, २५१
तपनीया धम्मा द्वे	१९९	दानं	१९३, २१८
तयो अकुसलवितक्का	२३१, २३७, २३८	दारा, गरूनं	२०६
—अग्गप्पसादा	२४१	दिट्ठिया	२००, २०१
—अग्गी	२४४	दिट्ठेव धम्मे अञ्जा	२०९
—अद्धा	२१९	दिब्बचक्खु	२१८
—अन्तरामला	२३८	दिब्बेन चक्खुना	२४९
—आसवा	२१५	द्विपदा सत्ता	२४१
—देवेसु देवसद्धा निच्छरन्ति	२३२	दुक्खसन्धस्स	२४२
—धम्मा सेखस्स भिक्खुनो अपरिहानाय	२३०	दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा	२५३, २५४
—धम्मा सेखस्स भिक्खुनो परिहानाय	२३०	दुक्खनिरोधो	२५२, २५३
—पुग्गला	२२६, २२७	दुक्खसमुदयो	२५२, २५३
—पुत्ता	२२५	दुक्खसमुत्पादं	१९४
तित्सो एसना	२१५	दुक्खस्स अतिककमं	१९४
—कामूपपत्तियो	२४५	दुक्खा, अनिच्चा	२२९
—जातियो	२४८	—वेदना	२१४
—तण्हा	२१६	दुक्खं	१९४, २५२, २५३
—धातुयो	२१३	दुग्गति	१९१, १९८, २०५, २०६, २२३, २३२
—निस्सरणिया धातुयो	२२४	दुतिया विज्जा	२४९
—वेदना	२१४	देवकाया	२३३
तिसं जातियो	२४८	देवता	२३३
तीणि अकुसलमूलानि	२१३	देवदत्तो, आपायिको	२४०
—इन्द्रियानि	२१८	देवमनुस्सा	२११
—चक्खूनि	२१८	देवलोकास्मि	२५७
—दुच्चरितानि	२१९	देवा, निम्मानरतिनो	२४५
—पुञ्जकिरियवत्थूनि	२१७	—परनिम्मितवसवत्तिनो	२४५
—मोनेय्यानि	२२०	—वसवत्तिनो	२४५
—सुखानि	२२८	दोसक्खयो	२०८
—सुचरितानि	२२०	दोसग्गि	२४४
—सोचेय्यानि	२२०	दोसो	१८३, १८६, १८७, २१३, २२१, २२२, २३९
तेविज्जं ब्राह्मणं	२४८, २५०	द्वे अनग्गहा	२४८, २५१
थ		—जातियो	२४८
धीनमिदं	२०१, २६१, २६२	—दानानि	२४७, २५१
द		—धम्मा अतपनीया	२००
दक्खिण्यो सावकसङ्घो	२४१	—तपनीया	१९९
दक्खिणं	१९५	—निब्बानधातुयो	२०७
दमस्स	१९३	—यागा	२५१
दस जातियो	२४८	—संविभागा	२४८, २५१
दानमयं पुञ्जकिरियवत्थु	२१७		

ध

धम्मदानं	२४७, २५१
धम्मदेसना	२०५
धम्मयागो	२५१
धम्मराजा, धम्मिको, चक्कवती	१९३
धम्मविनयो	२४६, २४७, २५७, २५८
धम्मविनये, तथागतप्पवेदिते	२३४
धम्मसंविभागे	२४८, २५१
धम्मनुग्गहो	२४८, २५१
धम्मनं, बोधिपक्खियानं	२४७
धम्मे	२४२
धम्मे सम्मासम्बुद्धदेसिते	२५८
धातुया	२३६
धातुयो, तिस्सो	२१३
—निस्सरणिया तिस्सो	२२४
धम्मं, आदिकल्याणं	२३५, २५७
—परियोसानकल्याणं	२३५, २५७
—पस्सन्तो मं पस्सती	२४३
— मज्झे कल्याणं	२३५, २५७
— सरणं	२२५, २२६

न

नामरूपस्मि	२०६
निब्बानधातु, अनुपादिसेसा	२०७, २०८
निब्बानधातुयो, द्वे	२०७
निब्बानधातु, सउपादिसेसा	२०७, २०८
निब्बानं	२०१, २०२, २०९, २४१
निम्मानरतिनो देवा	२४५
निरग्गळं	१९७
निरयं	१९१, २००, २२८, २३२
निरोधधातु	२१३
निरोधो	२४१
नेक्खम्मवितक्को	२३८
नेवसञ्जिनासञ्जिनो सत्ता	२४१
न्हापनेन	२५६

प

पच्चुपट्टितकामा	२४५
पच्चुप्पन्नो अद्धा	२१९
पजाय, सस्समणब्राह्मणिया	२६३

पञ्च जातियो	२४८
पञ्चल्लेतं कामगुणानं	२५९
पञ्चल्लं ओरग्गभागियानं संयोजनानं	२५८
पञ्चिन्द्रियानि	२०८
पञ्जा	२०६, २१७
पञ्जाक्खन्धो	२१७, २५४
पञ्जाचक्खु	२१८
पञ्जाविमुत्ति	२४७, २४९, २५४
पञ्जासम्पन्ना भिक्खू	२५४
पञ्जासं जातियो	२४८
पटिपदा, दुक्खनिरोधगामिनी	२५२, २५३
पटिविरतो, अदिन्नादाना	२२५, २२६
— कामेसुमिच्छाचारा	२२५, २२६
— पाणातिपाता	२२५, २२६
—मुसावादा	२२५, २२६
—सुरामेरयमज्जपमादद्धाना	२२५, २२६
पठमा विज्जा	२४९
पठमिं सत्तसण्डं	१९७
पठमं आणं	२१८, २५३
पदेसवस्सी	२२६
परनिम्मितवसवत्तिनो देवा	२४५
परानुदयतापटिसंयुतो वितक्को	२३१
परिक्खीणभवसंयोजनो	२०८, २३५
परियोसानकल्याणं धम्मं	२३५, २५७
पवत्तयि, ब्रह्मचक्कं	२६४
पविवेकरतो	२०४
— तथागतो	२०३
पविवेकारामो	२०४
— तथागतो	२०३
पविवेको वितक्को	२०३
पाणातिपाता अप्पटिविरतो	२२५
— पटिविरतो	२२५, २२६
पातिमोक्खसंवरसंबुता	२४६, २६१
पारगतो	२५९
पाहुनेय्यो सावकसङ्घो	२४१
पिण्डपातहेतु तण्हुप्पादो	२५५
पिण्डयालोपो	२५२
पुमाला, तयो	२२६, २२७
पुञ्जकिरियवत्थु दानमयं	२१७

— भावनामयं	२१७
— सीलमयं	२१७
— तीणि	२१७
पुत्ता, तयो	२२५
— अतिजातो	२२५
— अनुजातो	२२५
— अवजातो	२२५
पुब्बेनिवासं	२४८, २५०
— अनेकविहितं	२४९
पुरिसपुग्गला, अट्ठ	२४१
पुरिसमेवं	१९७
पुरिसयुगानि, चत्तारि	२४१
पूतिमुत्तं	२५२
पंसुकूलं	२५२

ब

बहुप्पदा, सत्ता	२४१
बुद्धो	२२१, २४२
बोधिपक्खियानं धम्मानं	२४७
व्यापादवितक्को	२३८, २५९, २६०
ब्रह्मचक्कं पवत्तयि	२६४
ब्रह्मचरियेसना	२१५
ब्रह्मचरियं	२०१, २०२
ब्रह्मञ्जत्थं	२५३
ब्रह्मविमानं	१९३
ब्रह्मा	१९३, २५६
ब्रह्मना	२३७
ब्राह्मणगहपतिकाहि	२५७
ब्राह्मणसम्मता	२५३
ब्राह्मणो	२२२, २२३, २३२, २३४, २५३
— याचयोगो	२५१
ब्राह्मणं, तेविज्जं	२४८, २५०

भ

भवतण्हा	२१६
भवनिरोधाय	२११
भवयोगयुत्तो	२४६
भवसंयोजनक्खया	२१९
भवारामा	२११
भवासवो	२१५, २१६
भवेसना	२१५

भावनामयं, पुञ्जकरियवत्थु	२१७
भिक्षु अलंसमक्खातारो	२५४
भिक्षु ओवादका	२५४
— पञ्जासम्पन्ना	२५४
— विञ्जापका	२५४
— विमुत्तित्राणदस्सनसम्पन्ना	२५४
— विमुत्तिसम्पन्ना	२५४
— सद्धम्मस्स दस्सनम्पहं	२५४
— सन्दस्सका	२५४
— समादपका	२५४
— समाधिसम्पन्ना	२५४
— समुत्तेजका	२५४
— सम्पहंसका	२५४
— सीलसम्पन्ना	२५४
भिसक्को	२५१
भेसज्जानं	२५२
भोजने अमत्तञ्जुताय	१९८
— मत्तञ्जुताय	१९९

म

मक्खं	१८४, १८५, १८८
मगधानं	१९४
मग्गं, अरियञ्चट्ठङ्गिकं	१९४
मच्चुराजं	२२२
मज्जेकल्याणं धम्मं	२३५, २५७
मत्तञ्जुताय, भोजने	१९९
मनसिकारो, योनिसो	१८९
मनो	१९९
मनोदुच्चरितं	२१९, २२२, २२३
मनोमोनेय्यं	२२१
मनोसुच्चरितेन	२२३, २२४, २४९
मनोसुच्चरितं	२२०
मनोसोचेय्यं	२२०
महाब्रह्मा	१९३
मंसचक्खु	२१८
मातुच्छा	२०६
मातुलानी	२०६
मानं	१८५, १८६
मारज्जहं	२०९
मारपासो	२२१

मारो	२१६, २२१, २३४
माला	२३३
मालागन्धविलेपनं	२२७
मिच्छादिट्टिकम्मसमादाना	२२२, २४९
मिच्छादिट्टिका	२२२, २४९
मुनी, योगातिगो	२१४, २३७
मुसावादा अप्पटिविरता	२२५
—पटिविरतो	२२५, २२६

मेत्तचित्तं	२१८
मेत्ता	१९६
मोहक्खयो	२०८
मोहग्गि	२४४

य

यजमानानं	१९७
यथाकारी तथावादी, तथागतो	२६३
यथावादी तथाकारी, तथागतो	२६३
याचयोगो, ब्राह्मणो	२५१
यागा, द्वे	२५१
यानं	२२७
योगक्खेमं अनुत्तरं	१८९, १९०, २५९
योगातिगो मुनी	२१४, २३७
योनिंसो मनसिकारो	१८९

र

रणञ्जहा	२५५
रहदो	२४४
रागक्खयो	२०८
राग्गि	२४४
रागानुसयो	२३६
राजाभिनीता	२४२
राजिसयो	१९७
रक्खमूलं	२५२
रूपधातु	२१३
रूपिनो सत्ता	२४१
रूपेहि	२२४

ल

लाभसक्कारसिलोकपटिसंयुत्तो वितक्को	२३१
लाभो	२३९
लोकनिरोधगामिनी पटिपदा	

तथागतेन अभिसम्बुद्धो	२६३
लोकनिरोधो तथागतेन अभिसम्बुद्धो	२६३
लोकन्तगू	२५९
लोकसमुदयो	२६३
लोकस्मा तथागतो विसंयुत्तो	२६३
लोको तथागतेन अभिसम्बुद्धो	२६३
लोकं, सगं	१९२, २२३, २२४, २२८, २४९

व

वचीदुच्चरितं	२१९, २२२, २२३
वचीमोनेय्यं	२२१
वचीसुचरितेन समन्नागता	२४९
वचीसुचरितं	२२०, २२३, २२४
वचीसोचेय्यं	२२०
वत्थं	२२७, २३३, २५६
वसवत्तिनो देवा	२४५
वाजपेय्यं यञ्जं	१९७
विचिकिच्छा	२५९, २६२
विज्जा	२०५, २३७
— दुतिया	२४९
— पठमा	२४९
विज्जाणं	२२९, २४५
विज्जापका भिक्खू	२५४
वितक्को, अनवञ्जत्तिपटिसंयुत्तो	२३१
— खेमो	२०३
— परानुद्दयतापटिसंयुत्तो	२३१
— पविवेको	२०३
— लाभसक्कारसिलोकपटिसंयुत्तो	२३१
विपाको	१९५
— कम्मानं	१९३
विभवतण्हा	२१६
विमुत्तिक्खन्धो	२५४
विमुत्तिज्जाणदस्सनक्खन्धो	२५४
विमुत्तिज्जाणदस्सनसम्पन्ना भिक्खू	२५४
विमुत्तिसम्पन्ना भिक्खू	२५४
विमुत्तो, सम्मदञ्जा	२०८, २३५
विरागधम्मं	२२९
विरागो	२४१
विरियारम्भस्सेतं अधिवचनं	२५९
विवट्टकण्णे अनेके	२४८

सीलक्खन्धो	२१७, २५४	सेनासनहेतु तण्हप्पादो	२५५
सीलमयं पुञ्ञकिरियवत्थु	२१७	सेनासनं	२५२
सीलसम्पन्ना भिक्खू	२५४	सेय्यावसथपदीपेय्यं	२२७
सीलवा	२२५	सोचेय्यानि, तीणि	२२०
सीलं	२००, २०१, २१७, २२८	सोणसिङ्गाला	२०६
सुखानि, तीणि	२२८	सोतं	१९९
सुखा वेदना	२१४	संयोजनक्खया	१९४
सुगतस्स सासने	२३६	संयोजनानं, पञ्चन्नं ओरम्भागियानं	२५८
सुगति	१९२, १९८, १९९, २०६, २२३, २२८, २३४, २४९	संयोजनं	१९७, २०१, २१४, २५३
सुगतं	२५७	संवट्टकप्पे अनेके	२४८
सुचरितानि, तीणि	२२०	संवट्टविवट्टकप्पे, अनेके	२४८
सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना अप्पटिविरतो	२२५	— सत्त	१९३
सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतो	२२५, २२६	संविभागा, द्वे	२४८, २५१
सेखो	१८९, १९०, २१८, २५३	ह	
—सत्थुसावको	२३५	हिरी	२०६
		हीनाधिमुत्तिका	२२९

उपमायो

आदिच्चो व विरोचति	२१७
यथा पि मेघो थनयित्वा गज्जयित्वा पवस्सति	२२७
समेति वृष्टीव रजं समूहतं	२३८
सेय्यथापि, भिक्खवे, छवालातं उभतोपदितं मज्जे गूथगतं नेव गामे कटुत्थं फरति न अरञ्जे	२४२
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो नदिया सोतेन ओवुद्दहेय्य पियरूपसातरूपेन । तमेनं चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो दिस्वा एवं वदेय्य—किञ्चा पि खो त्वं, अम्भो पुरिस, नदिया सोतेन ओवुद्दहसि पियरूपसातरूपेन ।	२५८
सेय्यथापि, भिक्खवे, या काचि तारकरूपानं पभा सब्बा ता चन्दिया पभाय कलं नाग्घन्ति सोळासि, चन्दपभायेव ता अधिग्गहेत्वा भासते च तपते च विरोचति च	१९६
सेय्यथापि, भिक्खवे, रत्तिया पच्चूससमयं ओसधितारका भासते च तपते च विरोचति च	१९६
सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नभं अब्भुस्सक्कमानो सब्बं आकासगतं तमगतं अभिविहृच्च भासते च तपते च विरोचति च	१९६
सेलो यथा पव्वतमुद्धनिट्ठितो	२०४

गाथायो

अ		इमाय अनुकम्पाय	उ
अकत्वा कुसलं कम्मं	१९९, २००, २२०		२३५
अकरोन्तो पि चे पापं	२२८	उद्धं तिरियं अपाचीनं	२६२
अक्खेय्यसज्जिनो सत्ता	२१९		ए
अक्खेय्यं च परिज्जाय	२१९	एकच्चानं न ददाति	२२७
अगगतो वे पसन्नानं	२४२	एकधम्मं अतीतस्स	१९५
अग्गस्मि दानं ददतं	२४२	एकस्सेकेन कप्पेन	१९४
अग्गस्स दाता मेधावी	२४२	एकं पि चे पाणमदुट्ठचित्तो	१९७
अग्गे धम्मे पसन्नानं	२४२	एतमादीनवं अत्वा	१८९, २४५, २५६
अजातं असमुप्पन्नं	२०७	एताहि तीहि विज्जाहि	२५०
अड्य्हमानेन कायेन	१९९	एते खो पुत्ता लोकास्मि	२२६
अतिजातं अनुजातं	२२६	एते तयो देवमनुस्ससेट्ठा	२३६
अदुट्ठस्स हि यो दुब्भे	२४०	एते धम्मे भावयित्वा	१९३, २१८
अनत्थजननो दोसो	२३९	एवमेव, इधेकच्चो	२२७
अनत्थजननो मोहो	२३९	एवमेव तथागतं	२४०
अनत्थजननो लोभो	२३९	एवं कुसीतमागम्म	२३०
अनवज्जेन तुट्ठस्स	२५२	एवं चे सत्ता जानेय्युं	१९५
अनवज्जत्तिसंयुत्तो	२३१	एवं विहारिमातापि	२६३
अनातापी अनोत्तापी	२०१	एवं विहारी आतापी	२०३
अनुबन्धो पि चे अस्स	२४३	एस खीणासवो बुद्धो	२६४
अनेजो सो अनेजस्स	२४४	एस मग्गो महत्तेहि	२०२
अन्नं च दत्त्वा बहुनो	१९५	एस सो भगवा बुद्धो	२६४
अप्पमादरता सत्ता	२०९		क
अप्पमादं पसंसन्ति	१९४	कम्मरामो भस्मारामो	२३०
अभिज्जत्थं परिज्जत्थं	२०२	कल्याणमित्तो यो भिक्खु	१९०
अभूतवादी निरयं उपेति	२११	कामनिस्सरणं अत्वा	२२४
अरियद्दसा वेदगुनो	२४४, २४६	कामयोगेन संयुत्ता	२४६
असुभानुपस्सी कार्यास्मि	२३७	कामेसना भवेसना	२१५
		कायदुच्चरितं कत्वा	१९९, २१९
आ		कायदुच्चरितं हित्वा	२००, २२०, २३४
आपायिको नेरयिको	१९०	कायमुनिं वचीमुनिं	२२१
आहारनेत्तिप्पभवं	२०७	कायसुचिं वचीसुचिं	२४०
इ		कायेन अमत्तधातुं	२२५
इति देवा मनुस्सा च	२६४	कायेन अमत्तं धातुं	२१३
इति हेतं नमस्सन्ति	२३३, २६४	कायेन कुसलं कत्वा	२३४
इतो भो सुगतिं गच्छ	२३४	कायं च भिदुरं अत्वा	२२९
इध धम्मं चरित्वान	२५७	कासावकण्ठा बह्वी	२११, २४३
इमं हि चायं समये	१९२		

कुम्भगं पटिपन्नो सो	२६१	तेहि धम्मोहि सम्पन्नं	२४७
कुहा थद्धा लपा सिङ्गी	२५८	तं ज्ञायिनं साततिकं	२३२
ग		द	
गिहिभोगा परिहीनो	२४३	दन्तो दमयतं सेट्ठो	२६४
च		दिट्ठे धम्मे च यो अत्थो	१९४
चक्खु सोतं च घानं च	१९८, १९९	दिस्वा विजितसङ्गमं	२३३
चरं वा यदि वा तिट्ठं	२३७, २६१	दुट्ठो अत्थं न जानाति	२३९
चेतो विमुत्तिसम्पन्ना	२५४	दुवे इमा चक्खुमता पकासिता	२०८
चेतो विमुत्तिहीना ते	२५४	दोसग्गि पन मेत्ताय	२४४
ज		ध	
जागरन्ता सुणाथेतं	२१०	धम्मारामो धम्मरतो	२३७
जातं भूतं समुप्पन्नं	२०७	न	
ड		नत्वञ्जो एकधम्मो पि	१८८
ड्य्हमानेन कायेन	१९८	न त्वेविदं कुसीतेन	२५३
त		नमो ते पुरिसाजञ्ज	२३३
तगरं च पलासेन	२२८	न समणे न ब्राह्मणे	२२७
तण्हादुतियो पुरिसो	१८९, २५५	निककुहा निल्लपा धीरा	२५८
तण्हायोगेन संयुत्ता	२१६	प	
ततो अञ्ज्जा विमुत्तस्स	२१९, २५३	पच्चुपट्टितकामा च	२४५
ततो औपधिकं पुञ्जं	२३४	पञ्जाय परिहानेन	२०६
तथागतस्स बुद्धस्स	२०५	पञ्जा हि सेट्ठा लोकास्मि	२०६
तथागतं बुद्धमस्य्हसाहिं	२०४	पण्डितो ति समञ्ज्जातो	२४०
तमोनुदं पारगतं महेसि	२०४	पट्टुचित्तं ज्ञत्वान	१९१
तयो वितक्के कुसले वितक्कये	२३८	परिपुण्णसिक्खं अपहानधम्मं	२०९
तस्मा छन्दं च लोभं च	२०५	पविचित्तेहि अरियेहि	२३०
तस्मा पत्तपुटस्सेव	२२८	पसन्नचित्तं ज्ञत्वान	१९२
तस्मा सदा ज्ञानरता समाहिता	२०९	पापकेन च सीलेन	२००
तस्मा हवे जागरियं भजेथ	२१०	पापकं पस्सय चेतं	२०५
तस्मा हि अप्पकिच्चस्स	२३१	पामोज्जकरणं ठानं	२५५
तस्मा हि ने नमस्सेय्य	२५६	पियरूपसातगधितं	२४५
तादिसं मित्तं कुब्बेथ	२४१	पुञ्जमेव सो सिक्खेय्य	१९३, २१८
ताय नं पारिचरियाय	२५६	पुब्बेनिवासं यो वेदि	२५०
ते च सग्गता तत्थ	१९५	पूतिमच्छं कुसग्गेन	२८८
ते जोतयन्ति सद्धम्मं	२५५	ब	
ते निब्बापेत्वा निपका	२४४	बहुस्सुतो पुञ्जकरो	२२४
ते वड्डयन्ति निरयं	२४४	ब्रह्मा ति मातापितरो	२५६
तेसं देवा च मनुस्सा च	२०६		

भ

भद्रकेन च सीलेन	२०१
भोजनमिह अमत्तञ्जू	१९८
भोजनमिह च मत्तञ्जू	१९९

म

मा जातु कोचि लोकास्मि	२४०
मानुपेता अयं पजा	१८६
मिच्छा मनं पणिधाय	२२३
मूळहो अत्यं न जानाति	२३९
मेत्तस्स चित्तस्स सुभावितस्स	१९७
मोहमि पन सम्मूळहे	२४४
मंसचक्खु दिब्बचक्खु	२१८
मंसचक्खुस्स उप्पादो	२१८

य

यतो च अरियसच्चानि	१९४
यतो च होति पापिच्छे	२०५
यतं चरे यतं तिट्ठे	२६२
यत्थ चेता निरुज्झन्ति	२१४-२१६
यथा पि मेघो थनयित्वा	२२७
यथा हरित्वा निक्खिपेय्य	१९२
यदा देवो देवकाया	२३४
यमाहु दानं परमं अनुत्तरं	२४८
यस्स कामासवो स्त्रीणो	२१६
यस्स कायेन वाचाय	२४६
यस्स धम्मा सुभाविता	२४७
यस्स रागो च दोसो च	२२१, २२२
यस्स सक्करियमानस्स	२३२
या काचिमा दुग्गतियो	२०५
यादिसं कुरुते मित्तं	२२८
ये एतदञ्जाय पदं असङ्गतं	२०८
ये च कामे पहन्त्वान	२४६
ये च खो छिन्नसंसया	२४६
ये च तण्हं पहन्त्वान	२१६
ये च दुक्खं पजानन्ति	२५४
ये च मानं पहन्त्वान	१८६
ये च मोहं पहन्त्वान	१८८
ये च रत्तिन्दिवा युत्ता	२४४
ये च रूपपगा सत्ता	२५५

ये च रूपे परिञ्जाय	२२५
ये चस्स धम्मा अक्खाता	२५२
ये चेव भासन्ति सुणन्ति चूभयं	२४८
ये दुक्खं नप्पजानन्ति	२५४
येन कोधेन कुद्धासे	१८४, १८८
येन दोसेन दुट्ठासे	१८३, १८७
येन मक्खेन मक्खासे	१८५, १८८
येन मानेन मत्तासे	१८५
येन मोहेन मूळहासे	१८४, १८७
येन लोभेन लुद्धासे	१८३, १८६
ये भूतं भूततो दिस्वा	२१२
ये सत्तसण्डं पठवि विजित्वा	१९७
ये सत्यवाहेन अनुत्तरेन	२३६
ये सन्तचित्ता निपका	२०९
येसं चे हिरिओत्तपणं	२०७
येसं वे सासनं सुत्वा	२५५
यो च चरं वा तिट्ठं वा	२६१
यो च दोसं पहन्त्वान	२३९
यो च धम्ममभिञ्जाय	२४४
यो च पुत्तपसुं हित्वा	२३१
यो च मेतं भावयति	१९७
यो च मोहं पहन्त्वान	२३९
यो च लोभं पहन्त्वान	२३९
यो च सतिमा निपको ज्ञायी	२०१
यो जागरो च सतिमा सम्पजानो	२१०
यो दुक्खस्स पजानाति	२४७
यो धम्मायं अयजी अमच्छरी	२५१
यो न हन्ति न घातेति	१९७
यो निसो मनसिकारो	१८९
यो सब्बं सब्बतो अत्वा	१८५
यो सुखं दुक्खतो अद्	२१४

र

रागमि दहति मच्चे	२४४
रूपधातुं परिञ्जाय	२१३

ल

लुद्धो अत्यं न जानाति	२३९
लोभो दोसो च मोहो च	२१३

व

विनेय्य मच्छेरमलं	१९५
-------------------	-----

स

सङ्गातिगो मच्चुजहो निरूपधि	२२२	सागारा अनगारा च	२५७
सत्तसङ्गणहीनस्स	२४५	सागारेसु च चीवरं	२५७
सत्था हि लोके पठमो महेसि	२३६	सा ते सद्वा निविट्टस्स	२३४
सब्बरागविरत्तस्स	२१५	सीलं रक्खेय्य मेघावी	२२८
सब्बलोके अभिञ्जाय	२६४	सीलं समाधि पञ्जा च	२१७
समाहितो सम्पजानो	२१४-२१६	मुखा सङ्खस्स सामग्गी	१९१
समुदं विसकुम्भेन	२४०	सुगतं पन निस्साय	२५७
सम्मा मनं पणिघाय	२२४	सुभिक्षवाचो पुरिसो	२२७
स वे अक्खेय्यसम्पन्नो	२१९	सेखस्स सिक्खमानस्स	२१८, २५३
स वे इन्द्रियसम्पन्नो	२१९	सेय्यो अयोगुळो भुत्तो	२४३
स वे भूतपरिञ्जो	२१२	सेलो यथा पब्बतमुद्धनिट्ठितो	२०४
स वे सब्बाभिभू धीरो	२६४	सेवमानो सेवमानं	२२८
स वे समुदो भिक्खु	२१४	सो खो पनायं अक्खातो	१९४
स वे सम्मद्दसो भिक्खु	२२४, २३७	सो पमाणमनुचिण्णो	२४०
स सत्तक्खत्तुं परमं	१९४	संवरत्थं पहानत्थं	२०२
सहा पि दुक्खेन जहेय्य कामे	२५९	संवेजनीयट्ठानेसु	२०३
		संसग्गा वनथो जातो	२३०

सुत्तनिपातो

विसेसपदानं

अनुक्कमणिका

अ

अकेवली	४०४, ४०६	अद्भुतेळसानि भिक्खुसतानि	३५३, ३५५
अक्खघुत्तो	२८६	अण्णवं	२९४, २९६
अक्खिगूयको	२९७	अत्तदण्डा	४१३
अक्खेसु धनपराजयो	३७१	अत्तदीपा	३४३
अग्गालवे चेतिये, आळवियं	३१८	अत्तमानि, अनत्तनि	३८६
अग्गिकभारद्वाजो ब्राह्मणो	२८७	अदण्डेन	४२१
अग्गिहुत्तस्सुपसेवना	३०६	—अभिविजिय	३५६
अग्गिहुत्तमुखा यज्जा	३५९	अदिन्नं	३६३, ३६६
अग्गिहुत्तं	३३१	—आदियति	२९२
—परिचरति	३३४	अनत्तनि, अत्तमानि	३८५
अग्गि जुहति	३३४	अनवयो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु	३५४
अघातयि गावो, यज्जे	३१३	अनागामिता, सति वा उपादिसेसे	३८६
अङ्गारे, सन्धते	३७२	अनायपिण्डकस्स आरामो, जेतवनं सावत्थियं	२८५, २८७, ३०७, ३२३, ३३२, ३६८
अङ्गुतरापो	३५३, ३५५	अनिच्छो होति निब्बुतो	३७८
अच्चन्तसुद्धी	३९२	अनिस्सितो न चलति	३८५
अजितो, आयस्मा	४२१, ४२२, ४२४, ४३८	अनुतीरे, महिया	३७१
—केसकम्बलो	३४५	अनुसया	३७१
अजिनं	४२३	अनुसये छेत्वा	३६०
अजेय्या ब्राह्मणा	३११	अनेजं समाधि	३६७
अज्जवं	३१२	अनेळमूगो	२७९
अज्जत्तं तण्हा	४१०	अनोत्तप्पी	२८९
अज्झायककुले	२९०	अनोमनामं सत्थारं	२९२, २९४
अज्जतित्थियपुब्बो	३५२	अन्तरन्तरा कथं	३५६
अज्जा, दिट्ठेव धम्मे	३८०	अन्तिमसारीरं	३६५
अटटो निरयो	३७०	अप्पसद्दा	३५६
अट्टचत्तालीस वस्सानि (कोमार) ब्रह्मचरियं		अबन्धनो, छिन्नसोतो	४१४
चरिसु	३१२	अववो निरयो	३७०
अट्ट पुग्गला	३०२	अव्वुदो निरयो	३७०
अट्टमी	३२८	अब्राह्मणो, कम्मुना होति	३६८

अब्राह्मणो, न जच्चा होति
 अभूतवादी निरयं उपेति
 अमतफला
 अमतं
 अमरा
 अमोघा पब्बज्जा
 अमोसधम्मं निब्बानं
 अयोमयकूटेहि
 अयोसङ्कु
 अयं लोको परो लोको
 अरति
 अरहा
 अरियसच्चान दस्सनं
 अरियसच्चानि
 अरियसावको
 अरूपेहि निरोधो
 अवज्झा ब्राह्मणा
 अविज्जा
 अविज्जापच्चया सङ्खारा
 अविहिंसा
 असत्थेन
 —अभिविजिय
 असम्भि सन्थवो
 असिताब्ध्यस्स सासने
 असितो इसि
 —ब्रह्मचरियपरायणो
 असिपत्तवनं
 असुद्धि
 असुभाय चित्तं भावेहि
 असुरक्खसा
 असुरा पराजिता
 असुरो
 असेसविरागनिरोधा
 असोको होति निब्बुतो
 अस्सकस्स विसये
 अस्समेधं
 अस्समो
 अस्सरतनं

३६८
 ३७१
 २८१
 ३०१
 ३०६
 ३५८, ३५९
 ३८६
 ३७२
 ३७२
 ४३७
 ३०९, ३३१, ३६७, ३९८
 २८३, २८९, २९६, ३५१,
 ३५३, ३५६, ३५७,
 ३५९, ३६७, ४२१
 ३०८
 ३०२
 २८४
 ३८५
 ३११
 ३८१, ४२३
 ३८१
 ४०३
 ४२१
 ३५६
 ३०५
 ३७७
 ३७४
 ३७९
 ३७३
 ४०८
 ३१८
 ३१३
 ३७५
 ३७५
 ३८१-३८४
 ३६२
 ४१९
 ३१३
 ३५४, ३५५, ३५९, ४१९
 ३५५

अहहो निरयो
 अहिरिको
 अलकस्स पतिट्ठानं
 — समासने
 आ
 आचरियपाचरियानं
 आजवं
 आजीवका
 आदिकल्याणं धम्मं
 आदिच्चवन्धु
 आदिच्चा, गोत्तेन
 आदिच्चो तपतं मुखं
 आदियति, अदिशं
 आदीनवं
 —कामगुणेषु
 आपणं
 आपो
 आमलकमत्तियो
 आयस्मा अजितो
 — उदयो
 — उपसीवो
 — कप्पो
 — जतुकणी
 — तिस्समेत्तेय्यो
 — तोदेय्यकप्पो
 — धोतको
 — नन्दो
 — पिङ्गियो
 — पुण्णको
 — पोसालो
 — भद्रावुधो
 — मेत्तगू
 — मोघराजा
 — राहुलो
 — वज्जीसो
 — सारिपुत्तो
 — सेलो
 — हेमको
 आयुप्पामाणं, पटुमे निरयं

आ

३७०
 २८९
 ४२२
 ४१९
 ३५७
 ४१७
 ३२४
 ३५३
 ३५१, ४१०
 ३३०
 ३५९
 २९२
 ३८५
 २७६
 ३५३-३५५
 ३१३, ३२६
 ३६९
 ४२१, ४२२, ४२४, ४३८
 ४२२, ४३५, ४३८
 ४२२, ४२९, ४३०, ४३८
 ४३३
 ४३४
 ३९५, ४२१, ४२५, ४३८
 ४२२, ४३३, ४३८
 ४२२, ४२८, ४२९, ४३८
 ४३१, ४३२, ४३८
 ४३७, ४३९, ४४०
 ४२१, ४२५, ४२६, ४३८
 ४३६
 ४२२, ४३४, ४३५, ४३८, ४४०
 ४२१, ४२६, ४२७, ४३८
 ४२२, ४३६, ४३७, ४३८
 ४१८
 ३१८, ३३३
 ४१५
 ३५९
 ४२२, ४३२, ४३८
 ३७०

आयुसा एकपुत्तमनुरक्खे	२९१
आरती विरती पापा	३०८
आरम्भपच्चया	३८४
आरामो, अनाथपिण्डकस्स, जेतवनं, सावत्थियं	२८५, २८७, ३०७, ३११, ३२३, ३३३, ३६८
आवाहो	३५५
आसनानि पञ्जापेत्ति	३५४
आसनं	३५९
आसवा	२९३, ३२२, ३५०, ३५२, ३६०, ३६६, ३८४, ४३४
आहारपच्चया	३८४
आळवकस्स यक्खस्स भवने	२९५
आळवी	२९५, ३१८, ४४०
इ	
इच्छा	३१४, ३७८
इच्छानङ्गलवनसण्डे	३६२
इच्छानङ्गले	३६२
इच्छानिदाना	३८८, ४०३
इञ्जितपच्चया	३८४, ३८५
इञ्जिता	४२५
इणघातसूचका	३०५
इतिहासपञ्चमानं	३५४
इतिहासो	४२३
इत्थभावञ्जथाभावं	३८५
इत्थिधुत्तो	२८६
इत्थिरतनं	३५५
इदं मे ति	४१४
इद्धाभिसङ्गारं	३५६
इन्दो	३१३, ३१४, ३७४, ४२३
इन्द्रियानि	३४७
इन्द्रियेसु, पञ्चसु	३१७
इसयो	३११, ३३५, ४२५
इसि, असितो	३७४
इस्सत्थं	३६५
इस्सरो, जम्बुसण्डस्स	३५७
ई	
ईसा	२८१
उ	
उच्चावचा पटिपदा	३७९

उच्चावचेसु सयनेसु	४१५
उच्छिन्नभवत्तण्हस्स	३८४
उज्जेनी	४२२
उत्तमं पदं, मोनेय्यं	३७७
उदकमणिकं	३५४
उदयो, आयस्मा	४२२, ४३५, ४३८
उद्धनानि खणत्ति	३५४
उद्धुमातो	२९७
उपज्झायो निग्रोधकण्णो, वज्झीसस्स आयस्मतो	३१८
उपधिनिदाना दुक्खा	४२७
उपधी	२७४, ३५२, ३६०
उपनाही	२८७
उपवादं	४१२
उपसम्पदं	२८३, ३३९, ३५२, ३५३
उपसीवो, आयस्मा	४२२, ४२९, ४३०, ४३८
उपादानक्खया	३८३
उपादानपच्चया भवो	३८३
उपादानं	२९४
उपासको, धम्मिको	३२३
उपेक्खं	२८०
उपोसथो पन्नरसो	२९२
उपोसथं	३२८
उप्पलको निरयो	३७०
उभतो सुजातो	३६२
उरगे दीघपिट्टिके	३६४
उसूया	३०५

ए

एकनाळायं ब्राह्मणगामे	२८०
एकानुपस्सना	३८०, ३८१, ३८३-३८६
एकासनस्स	३७९
एरावणो	३२४
एस धम्मो सनन्तनो	३३४
एळकसमाना गावो	३१३

ओ

ओक्काकराजो	३१३, ४२०
ओषं	२९४, २९६, ३१०, ३४२

क

कच्छा	३३२
-------	-----

कट्टानि फालेन्ति	३५४	काकोलगणा	३७३
कण्णगूथको, कण्णम्हा	२९७	कामगुणे, पञ्च	२७७, २९४, ३११, ३१७
कण्हस्साभिप्पहारिनो	३३२	कामभवपरिक्खीणो	३६७
कथाय, धम्मिया	३५३	कामरागं	२८९
कथं, अन्तरन्तरा	३५६	कामसञ्जाय	२९४
कथं विग्गाहिकं न कथयेय्य	४१२	कामेसु दिब्बेसु	३२१
कदरियो	२८९	कामं	२९२, ३१४, ३३१, ३३९, ३६७, ३८८, ३८९, ४००, ४२५, ४३४
कपिलवत्थु	४२०, ४२२	कायगुत्तो	२८१
कप्पो, आयस्मा	४३२	कायो फुटो अहोसि, सब्बो	३६९
कम्मनिबन्धना सत्ता	३६८	कारण्डवं	३१०
कम्मरपुत्तो, चुन्दो	२८३, २८४	कालकतं पेतं	३९४
कम्मुना चोरो पि होति	३६८	कालेन धम्मसाकच्छा	३०८
— ब्राह्मणो होति	३६८	कासायवत्थो	२७९
— वत्तति पजा	३६८	किणिसु, न भरियं	३१२
— लोको	३६८	कित्तिसद्दो, कल्याणो	३६२
— वसलो होति	२८९, २९०	किमी	२९७
— होति अब्राह्मणो	३६८	कीटे	३६४
— कस्सको	३६८	कुक्कुच्चा	४१२
— पेस्सिको	३६८	कुटि	२७२
— ब्राह्मणो	२८९, २९०	कुन्धकिपिल्लिके	३६४
— याजको	३६८	कुमुदो निरयो	३७०
— योधाजीवो	३६८	कुम्भि, लोहमयं	३७३
— राजा	३६८	कुलला	३७४
— वाणिजो	३६८	कुसला धम्मा, अरिया	३८०
— सिप्पिको	३६८	— — निर्यायानिका	३८०
कयविककये न तिद्वेय्य	४१२	— — सम्बोधगामिनो	३८०
करुणं	२८०	कुसिनारा	४२२
कलन्दकनिवापो, वेळुवनं, राजगहे	३४४, ३४६	केणियो जटिलो	३५३-३५६, ३५९
कलि	३७१	केवली	२८२, ३४८
कल्याणपीति	४१६	कोकालिको भिक्षु	३६९, ३७०
कल्याणो कित्तिसद्दो	३६२	कोधातिमानस्स वसं न गच्छे	४१६
कसम्भुं	३१०	कोधो	२६९, २८७, ३०५, ४०२, ४१२
कसामि	२८१	कोमार ब्रह्मचरियं चरिसु,	
कसिभारद्वाजो ब्राह्मणो	२८०-२८३	अट्टचत्तालीस वस्सानि	३१२
कसिं	२८१	कोलट्टिमत्तियो	३६९
कस्सको	२८१, २८२, ३६४	कोलमत्तियो	३६९
— कम्मुना होति	३६८	कोसम्बी	४२२
कस्सप	३०४	कोसलका ब्राह्मणमहासाला	३११
कळायमत्तियो	३६९		
काका	२९७		

कोसलमन्दिरं	४२१
कोसलानं पुरा	४१९
कोसलेसु	३३४
कोसोहिते वत्थगुह्ये	३५६
कंसपातिया पायसं	२८२

ख

खग्गविसाणकप्पो	२७४-२८०
खणन्ति, उद्धनानि	३५४
खत्तियो	२८७, २८९, ३१४, ३३०, ३३५, ३५७, ४२५
खन्ती	२९६, ३०८, ३१२, ४०७
खन्तीबलं	३६५
खन्धजा, निग्रोधस्सेव	३०९
खयं	३०१
खराजिनानि	३०६
खरो यक्खो	३०८
खिप्पिस्सामि, पारगङ्गाय	२९५, ३०९
खीणपुनब्भवो	३६८
खीणबीजा	३०३
खीणासवो	२९३, ३३७, ३४१, ३६७
खीणं पुराणं	३०३
खुप्पिपासा	३३१
खेत्तं	२८२, ३८८, ४०१
खेळस्स	२९७

ग

गणाचरिया समणब्राह्मणा	३४४
गणिनो समणब्राह्मणा	३४४
गण्डो	२७७
गतियो, द्वेव	३५५
गतिं	३६७
गत्ते, तीणि लक्खणा	४२३
गन्धब्बमानुसा	३६७
गन्धमाचरे	३२७
गन्धो	३२५, ३८६, ४१७
गम्भसेय्यं	२७३, ३५०
गयायं	३०८
गवस्सं	३८८
गवे सत्थं निपती	३१३
गहपतिरतनं	३५५

गामानि निगमानि	२८८
गामे नाभिसज्जेय्य	४१२
गामे, सक्कान	३७५
गामो	२९७, ४१७, ४१९, ४२०
गावो	३१३
—एळकसमाना	३१३
—तो परमा मित्ता	३१२
—यज्जे अघातयि	३१३
—सत्थेन घातयि, राजा	३१३
गिज्झकूटे पव्वते, राजगहे	३४०
गिज्झा	२९७
गिनि	२७२
गिरिब्वजं, मगधानं	३२९
गुहासु	४१५
गेधं	४१४
गोतमसासनं	३०२, ४१३, ४३२, ४३९, ४४०
गोतमो	२८२, २८३, २९२, २९३, ३११, ३१४, ३२४, ३३९, ३५३, ३५४, ३५६, ३५८, ३६८, ३७७, ४००, ४२७, ४३२, ४३७, ४३९, ४४०
—सङ्घी गणी च गणाचरियो	३४५
—समणो	३४६, ३५४, ३५५, ३५७, ३६२, ३६८
गोतमं सरणं	२८३
गोतत्थद्वो नरो	२८६
गोत्तरक्खिता	३१४
गोत्तेन, आदिच्चा	३३०
—बावरी	४२३
गोतं	३३४, ४२१, ४२२
गोघरणिyo	२७३
गोधावरीकूले	४१९
गोनद्धं	४२२
गोपी	२७२, २७४
गोपो, धनियो	२७१-२७३
गोमा	२७४
गोरक्खं	३६४
गोवज्झो	३६०

च

चक्करतनं	३५५
चक्कवत्ति, धम्मिको धम्मराजा	३५५

चक्कवत्ती	३५७	जङ्घाहि	३६४
चक्कं अनुवत्तेति, सारिपुत्तो	३५८	जटाजल्लं	३०६
—वत्तेमि, धम्ममेन	३५७, ३५८	जटाजिनघरो	४२२
चङ्की ब्राह्मणो	३६२	जटिलो, केणियो	३५४, ३५५
चण्डालपुत्तो सोपाको मातङ्गो	२८९	जटी, कण्हसिरिव्हयो इसि	३७६
चतुरो धम्मा	२९६	जतुकण्णि, आयस्मा	४२२, ४३४, ४३८
चत्तारि युगानि	३०२	जनपदत्वावरियप्पत्तो	३५५
चत्तारो मासे परिवसति	३५२	जनपदे, लुम्बिनेय्ये	३७५
चन्दो, नक्खत्तानं मुखं	३५९	जनपदं	४२०
चरणं	३३६, ३५०	जप्पे आचरियसादिसा	३६३
चलितं, निस्सितस्स	३८५	जप्पं	३१६
चातुर्दसि	३२८	जम्बु सण्डस्स इस्सरो	३५७
चातुरन्तो विजितावी	३५५	जरा	३१४, ४२६, ४२७, ४३१, ४३२
चामरछत्तगाहका	३७६	जरामच्चु	४३३
चामरा	३७६	जाणुस्सोणि ब्राह्मणो	३६२
चित्तं भावेहि, असुभाय	३१८	जाति	४२१
चीवरं	३१७, ३५९	जातिक्खयं	३६७, ३८३
चुति, सत्तानं	३६७	जातिक्खयन्तदस्सी	३३८
चुतूपपातो	३४७, ४०८	जातिक्खयं	३४७
चुन्दो कम्मारपुत्तो	२८३, २८४	जातिजराय	४३४, ४३७
चेतियं, अग्गाळवं, बेसालियं	३१८	जातिजरूपगा	३८०, ३८१
—पासाणकं, बेसालियं	४२२, ४३८	जातिजरं	४२८
चेतोविमुत्तिसम्पन्ना	३८१	जातित्थद्धो नरो	२८६
चेतोविमुत्तिहीना	३८०	जातिप्पभवानुपस्सी	३८१
चोरो	३६५	जातिमरणं	३४३
—पि कम्मुना होति	३६८	जातिया, साकिया	३३०
		—होति ब्राह्मणो	३६३, ३६७
छत्तं	३७६	जातिवादं	३१४, ३६२, ३६३
—सेतं	३७६	जातविभङ्गं, पाणानं	३६३
छन्दरागं	३२१	जाति ३२०, ३३३, ४२६, ४२७, ४३१, ४३२	
छन्दविरियं	४२३	जातुगम्भसेय्यं	२९१
छन्दसो मुखं सावित्ती	३५९	जानं धम्मं देसेति	३७९
छन्दानिदानानि	४०२	जालं	३७२
छमायं	३२७	—मच्चुनो	३२०
छिन्नसोतस्स भिक्खुनो	३७९	जिनो	३२४, ३७७, ४२०, ४२१
छिन्नसोतो अबन्धनो	४१४	जीवितेन, पञ्चाय	४१२
छेत्वा, अनुसये	३६०	जुहति, अग्नि	३३४
		जेतवनं, अनाथपिण्डकस्स आरामो, सावत्थियं	२८५, २८७, ३०३, ३११, ३२३, ३३३, ३६८, ३६९
जङ्घाविहारं	३५४, ३६२		

झ

ज्ञानपसुतो धीरो	३७८
ज्ञानानुयुत्तो	४१७
ज्ञानं	४१९
ज्ञायी	३६७, ३७९, ४१२
ज्ञायेथ, रुक्खमूर्लास्मि	३७८

ञ

जाणेन	४३१
जातकानं सङ्गहो	३०८
जाता समणब्राह्मणा	३४५
जातिसालोहिता	३५४
जाती	३६०

ट

टङ्कितमञ्चे, सुचिलोमस्स यक्खस्स भवने	३०८
--------------------------------------	-----

ड

डंसाधिपातानं	४१६
--------------	-----

त

तक्कवड्डुनं	४३२, ४३९
तक्कं	२९८, ४०५
तण्डुलं	३१२
तण्हक्खयं	२७९, २९९, ४३९, ४४०
तण्हा	२६९, ३३१, ३४२, ४०१, ४३२, ४३३, ४३६
— अज्झत्तं	४१०
तण्हादुतियो पुरिसो	३८३
तण्हापच्चया	३८३
तण्हाभवपरिक्खीणं	३६७
तण्हं दुक्खस्स सम्भवं	३८३
तत्तअयोगुळं	३७२
तयागतसावको	२८२
तयागतो	२८२, ३०४, ३०६, ३१९, ३२०, ३३६-३३८
तपत्तं मुखं, आदिच्चो	३५९
तपस्सिनो	३११
तपो	३०८, ३१२, ३६८
— वुट्ठि	२८१
तयो रोगा	३१४

तस्मा वुट्ठोस्मि

ताक्खो ब्राह्मणो	३६२, ३६३
तिण्णं वेदान पारगू	४२३
तिण्हधारखुरधारं	३७३
तिण्हधारं	३७२
तित्थकरा समणब्राह्मणा	३४५
तित्थिया	३२४, ४०६
तिदसगणे	३७४
तिम्बरुत्थानि	२८६
तिलवाहा	३७४
तिविधं यञ्जसम्पदं	३४४
तिसता ब्राह्मणा	३५८
तिस्समेत्तेय्यो, आयस्मा	३९५, ४२१, ४२५, ४३८
तीणि माणवकसतानि मन्ते वाचेति	३५४
— लक्खणा, गत्ते	४२३
तीहि विज्जाहि	३६८
तेविज्जा	३६३
तोदेय्यकप्पा, आयस्मा	४२२, ४३८
तोदेय्यो, आयस्मा	४३३
तोदेय्यो ब्राह्मणो	३६२

थ

थम्भो	३०५, ३३१
थिनं	३३९
थीनमिद्धं	३३१
थीनस्स	४३५
थेय्यं	३०५
— न कारे	४१६

द

दक्खिणागिरिस्मि, राजगहे	२८०
दक्खिणापथं	४१९
दण्डं	२७४, ३२६, ३६६
दन्तं	३६५
दमो	२९६, ३६८
दस्सनं, अरियसच्चान	३०८
— समणानं	३०८
दासपोरिसं	३८८
दिट्ठि	२९१, ३९०, ३९३, ३९७, ३९८, ४०४-४०६, ४०९, ४३१, ४३७

दिट्ठेन संसुद्धि नरस्स होति	३९१	धम्मचक्रं	३७६
दिट्ठेव धम्मे अञ्जा	३८०	धम्मचरियं	३१०
दिब्बेसु कामेसु	३२१	धम्मपदे, सुदेसिते	२८४
दिब्बं मानुसकं ब्रह्मकोसं	३४९	धम्ममग्गं विवरति	३७७
—ब्रह्मखेतं	३४८	धम्मरक्खिता ब्राह्मणा	३११
—योगं	३६७	धम्मराजा, धम्मिको, चक्रवर्त्ति	३५५, ३५७, ३५८
दीघपिट्ठिके उरगे	३६४	धम्मविनये	३५२
दुक्खक्खयो	३८२	धम्मस्स कोविदा	३८७
दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा	३८०	धम्मस्सार्मि बुद्धं	२८३
दुक्खनिरोधो	३८०	धम्मा	३८६
दुक्खसमुदयो	३८०	—चतुरो	२९६
दुक्खस्स सम्भवो	३८१-३८४	धम्मापरियायस्स	४३८
दुक्खा, उपधिनिदाना	४२७	धम्मिको उपासको	३२३
दुक्खूपसमगामिनं मग्गं	३८०	धम्मिया कथाय	३५३
दुक्खं	३८०	धम्मेन अभिविजिय	३५६
दुखा, निरया	३७४	धम्मेन चक्रं वर्त्तेमि	३५७, ३५८
दुग्गं, वेतरणि	३७३	धम्मे, वसलकरणे	२८७
दुतियानुपस्सना	३८१-३८६	धम्मेसु चक्खुमा	२९२
दुद्धखीरो	२७१	धम्मो	२९६, ३३९
दुस्सं	३७४	धम्मं, आदिकल्याणं	३५३
दूता	३३०	—परियोसानकल्याणं	३५३
देवता	३०७, ३३५, ४२०, ४२५	—बुद्धेन देसितं	३१०
देवमनुस्सानं सत्या	३५३	—मज्जेकल्याणं	३५३
देवयानं	२८९	—सरणं	२८३
देवसङ्घो	३७४	—सात्वं सब्बञ्जनं	३५३
देवा	३०७, ३१३, ३१९, ३२५, ३५२, ३६४, ४२३	—सुगतं देसितं	३२६
—मनुस्सा	३१७	धिति	२९६
देवे, सुचिक्खने	३७४	धीरो ज्ञानपसुतो	३७८
द्वयतानुपस्सना	३८१	धेनुपा	२७३
—सम्मा	३८६	घोतको, आयस्मा	४२२, ४२८, ४२९, ४३८
द्वयतानुपस्सिनो भिक्खुनो	३८०	घोतो	३९१
द्वातिसमहापुरिसलक्खणानि	३५५-३५७		
द्वेव गतियो	३५५		
		न	
		न कारे येय्यं	४१६
		न कुब्बये नवे खन्ति	४१४
		—रूपे स्नेहं	४१४
		नक्खत्तानं मुखं चन्दो	३५९
		नक्खत्तं	४१२
		नखेहि	३६४
		नग्गियं	३०६
धनत्थद्धो नरो	२८६		
धनधानियं	३१३		
धनपराजयो, अक्खेसु	३७१		
धनियो गोपो	२७१-२७३		

ध

नङ्गलसतानि	२८०	नागो	२९३, ३४८
नङ्गलं	२८१	नाटपुत्तो, निगण्ठो	३४५
न चलती अनिस्सितो	३८५	नाभिनन्देय्य, पुराणं	४१४
न जच्चा ब्राह्मणो होति	३६८	नाभिसज्जेय्य, गामे	४१२
— वसलो होति	२८९, २९०	नामगोतं	३६७
— होति अब्राह्मणो	३६८	नामरूपं	४०९, ४१४, ४२९, ४३४
— ब्राह्मणो	२८९, २९०	नामं	४०३
न जाति निवारैसि, ब्रह्मलोकूपगत्तिया	२८९	नायं धम्मो सुसम्बुद्धो	३८७
न तिट्ठेय्य कयविककये	४१२	नारदपञ्चता	३५२
नत्थि दुक्खस्स सम्भवो	३८२	नालको	३७७
— पुनम्भवो	३४३	नावं	३८८
— मे ति	४१४	नावं सित्वा व पारगू	३८८
नदिया, सुन्दरिकाय	३३४	नासाय	३६४
नदि, नेरञ्जरं	३३०	नास्सु गावो हनिंस्सु ते, उपट्ठितस्मि यञ्जस्मि	३१२
नदीनं सागरो मुखं	३५९	निकतिवञ्चनानि	३०५
नदीहि	३७९	निगण्ठा	३२४
न धानियं ब्राह्मणानासुं	३११	निगण्ठो नाटपुत्तो	३४५
न नीयेथ मोसवज्जे	४१२, ४१४	निगमं	४२०
नन्दिसंयोजनो लोको	४३६	निग्रोधस्सेव खन्धजा	३०९
नन्दि	४२७, ४३४	निहासीली सभासीली	२८५
नन्दीभवपरिक्खीणं	३६६	निब्बाणं, अमोसधम्मं	३८६
नन्दो आयस्मा	४२२, ४३१, ४३२, ४३८	निब्बानगामि	३०३
न पसू ब्राह्मणानासुं	३११	निब्बानपत्तिया	२९६
न पारं दिगुणं यन्ति	३७९	निब्बानपदमच्चुतं	४३२
न भरियं किण्णिमु	३१२	निब्बानपदं	३२२
नमुचो	३३१, ३३२	निब्बानसच्छिकिरियाय	३०८
न मुसा भण्येय्य	४१६	निब्बानं	४३४, ४३५
नयिदं एकगुणं मुतं	३७९	निब्बुतो अनिच्छो होति	३७८
नरो गोतत्वद्धो	२८५	— अनुपादाय	३६७
— जातित्वद्धो	२८६	— होति, असोको	३६२
— धनत्वद्धो	२८६	निरग्गलं	३१३
नलाटमण्डलं	३५७	निरब्बुदो निरयो	३७०
नवे खान्ति न कुब्बये	४१४	निरयम्हि	३१७
नवं नत्थि सम्भवं	३०३	निरया दुखा	३७४
न सन्तसेय्य परधम्मिकानं	४१६	निरयो अट्ठो	३७०
न सिक्खेय पागम्भियं	४१२	— अवबो	३७०
न सोचेय्य हिय्यमाने	४१४	— अब्बुदो	३७०
न हि नस्सति कस्सचि कम्मं	३७२	— अहहो	३७०
न हिरञ्जं ब्राह्मणानासुं	३११	— उप्पलको	३७०
नागराजा	३२४	— कुमुदो	३७०

— निरब्बुदो	३७०
— पदुमो	३६९, ३७०, ३७४
— पुण्डरीको	३७०
— सोगन्धिको	३७०
निरयं	३७०
— उपेति, अभूतवादी	३७१
निरोधो, अरूपेहि	३८५
— विञ्जाणस्स	४२४
निवृतो लोको	४२४
निस्सितस्स चलितं	३८५
नीचं आसनं	३५९
नीवरणं	३५२
नेक्खमं	४३४
नेरञ्जरं नदिं	३३०

प

पकुधो कच्चानो	३४५
पग्घरिमु, लोहितं	३६९
पच्चये	३१७
पच्चुपट्टापना	३०५
पजा, कम्मुना वत्तति	३६८
पजाय, सस्समणन्नाह्मणिया	२८२, ३८५, ३८६
पजं	३५३
पञ्चकामगुणे	२९४, ३११, ३१७
पञ्चदसि	३२८
पञ्चसु इन्द्रियेसु	३१७
पञ्जा	३३१, ४२४
पञ्जाजीवि	२९६
पञ्जाबलं	२९९
पञ्जाय, जीवितेन	४१२
पञ्जा युगनङ्गलं	२८१
पञ्जाविमुत्ति	३८१, ४००
पटङ्गे	३६४
पटिगिद्धा	३७४
पटिधं	३३३
पटिच्चसमुप्पादस्स	३६८
पठवि, सागरपरियन्तं	३५६
पठवी	३१३
पणीतं	३०१
— रतनं	३०२, ३०३

पण्डवपण्डतो	३३०
पण्डितो, जातुकण्णी	४२२, ४३८
पतिट्ठानं, अळकस्स	४२२
पदको	३५४, ३६३
पदुमे निरये, आयुप्पमाणं	३७०
पदुमो निरयो	३६९, ३७०, ३७४
पदुस्सति, वेसियासु	२८६
पदं, सन्तं	२९०
पन्नरसो उपोसथो	२९२
पपञ्चनामरूपं	३४९
पपञ्चसङ्खाय मूलं	४१०
पफासस्स	२९७
पव्वजितो	३५५
— सक्ककुला	३५३, ३६३
पव्वज्जा, अमोघा	३५८
पव्वज्जं	२८३, ३३९, ३५२, ३५३
पव्वते गिञ्झकूटे	३४०
पव्वतं	४१५, ४२२
परदत्तूपजीवी	३००
परदारसेवना	३०५
परधम्मिकानं न सन्तसेय्य	४१६
परपेस्सेन	३६५
परलोकतो	३६०
परसेनप्पमद्दना पुत्ता	३५६
पराजिता, असुरा	३७५
परिक्खया, आसवानं	३८४
परिचरति, अग्निद्वुत्तं	३३४
परिजानेय्य, मानं	४१४
परिणायकरतनं सत्तमं	३५५
परिनिब्बुतो	३२२, ३८२, ३८३
परिव्वाजको, सभियो	३४५, ३४६, ३४८-३५३
परिभासति, बुद्धं	२८९
परियोसानकल्याणं धम्मं	३५३
परिसाय	३९६
परिळाहो	३७९
पलिपथं दुग्गं संसारं	३६७
पविवेकरसं	३०७
पवेणियो	२७३
पसादेहि, सारिपुत्तमोग्गल्लानेसु चित्तं	३६९
पसूर	३९७

पहातब्बं पहीनं	३५८	पुरा, कोसलानं	४१९
पहृतजिह्वताय	३५६	पुराणसालोहिताय देवताय, सभियस्स	
पागग्भिन्नं न सिक्खेय्य	४१२	परिव्वाजकस्स	३४४
पाचनं	२८१	पुराणं, खीणं	३०३
पाट्टहारियपक्खं	३२८	— नाभिनन्देय्य	४१४
पाणातिपातो	३०५	पुरिसदम्मसारथि	३५३
पाणानं, जातिविभङ्गं	३६३	पुरिसमेधं	३१३
पातिमोक्खं	३१७, ४११	पुरिसो, तण्हादुतियो	३८३
पापमक्खी	२८७	पुरी, माहिस्सती	४२२
पापिच्छा सारिपुत्तमोग्ललाना	३६८, ३६९	पूरणो कस्सपो	३४५
पापं	३६६	पेता	३६१
पायसं, कंसपातिया	२८२	पेतं कालकतं	३९४
पारगङ्गाय स्त्रिपिस्सामि	२९५, ३०९	पेसला, सारिपुत्तमोग्ललाना	३६९
पारगू, तिण्णं वेदान	४२३	पेसुणं	३२१, ३२६, ३७२, ४१२
पारमी, मन्तेसु	४२२	पेस्सिको	३६५
पारायनन्तेव	४३८	— होति कम्मुना	३६८
पावा	४२२	पोक्खरसाति	३६२, ३६३
पासाणकं चेतियं, बेसालियं	४२२, ४३८	पोराणानं ब्राह्मणानं ब्राह्मणधम्मं	३११
पिङ्गीयो, आयस्मा	४३७, ४३९, ४४०	पोरोहिच्चेन	३६५
— महाइसि	४२२, ४३८	पोसालो, आयस्मा	४३६
पिण्डं	३२५, ३२६, ३२९	— ब्राह्मणो	४२२, ४३८
पितरो	३१३	फ	
पितामहयुगा, सत्तमा	३६२		
पित्तं	२९७, ३३१		
पिहकस्स	३९७		
पिळकाहि, सासपमत्तेहि	३६९		
पीति	४४०		
पुग्गला, अट्ट	३०२		
पुञ्ञं	३६६		
— आकङ्क्षमानानं, सङ्घो वे यजतं मुखं	३५९	ब	
पुण्डरीको निरयो	३७०		
पुण्णको, आयस्मा	४२१, ४२५, ४२६, ४३८		
पुत्ता भवन्ति, परसेनप्पमद्दना	३५६		
— वीरङ्गरूपा	३५६		
— सूरा	३५५		
पुयुसिप्पेन	३६५		
पुनब्भवो	३४३, ३८१-३८५	बलकायेन	३५५
पुब्बन्तं	४००	बलानीकं	३६५
पुब्बारामे, मिगारमातुपासादे, सावत्थियं	३८०	बलिबद्धे	२८१
पुब्बेनिवासं	३६७	बावरी	४१९-४२२
		बाहुसच्चं	३०७
		बिम्बिसारो, राजा, सेनियो, भागधो	३२९, ३५५
		बिल्लमत्तियो	३६९
		बीजं, सट्ठा	२८१, २९८
		बुद्धवचनं	२९८
		बुद्धस्स सावको	३२०

बुद्धा, विकाले न चरन्ति	३२५
बुद्धेनादिच्चवन्धुना	४३८
बुद्धो ति घोंसं	३७७
बुद्धं धम्मस्सामि	२८३
— परिभासति	२८९
बेलट्टपुत्तो सञ्जयो	३४५
बेल्लुवसलाटुकमत्तियो	३६९
बोधिसत्तो	३७५
व्यग्घुसभो	३३०
ब्रह्मचरियपरायणो असितो	३७९
ब्रह्मचरियं	२७४, ३०८, ३१०, ३१२, ३१६, ३२०, ३३१, ३४१, ३४४, ३५३, ३५८, ३६८, ३७६, ३७७, ४३८
ब्रह्मवन्धु	३०४, ३१४
ब्रह्मभूतो	३५८
ब्रह्ममेतं	२९१
ब्रह्मलोकूपगो	२८९
ब्रह्मलोकूपपत्तिया, न जाति निवारेसि	२८९
ब्रह्मलोको	३४४, ४३७
ब्रह्मा	३१२, ३३८, ३४८, ३६८— ३७०, ४२३, ४३९
ब्राह्मणगामे, एकनाळायं	२८०
ब्राह्मणधम्मे, पौराणानं ब्राह्मणानं	३११
ब्राह्मणमहासाला, कोसलका	३११, ३१४, ३६२
ब्राह्मणा, तिसता	३५८
— सोळस	४२१, ४३८
ब्राह्मणो	२८२, २८९, २९०, ३११, ३२४, ३३४, ३३५, ३४४, ३४७, ३६८, ४०९, ४२५
ब्राह्मणो अग्गिकभारद्वाजो	२८७
— कम्मुना	३६३, ३६८
— कसिभारद्वाजो	२८१-२८३
— चङ्की	३६२
— जच्चा न होति	३६७
— जाणुस्सोणि	३६२
— ताक्खो	३६२
— तोदेय्यो	३६२
— पोक्खरसाति	३६२
— पासालो	४२२, ४३८

— मन्तपारगू	४१९, ४२१
— सुन्दरिकभारद्वाजो	३३४, ३३९
— सेलो	३५५-३५९
— होति जातिया	३६३, ३६७
ब्राह्मणं समणं	२८५

भ

भञ्जमाने वेय्याकरणस्मि	३८७
भणेर्य, न मुसा	४१६
भट्टयानेन	३३०
भद्रावुधो, आयस्मा	४२२, ४३४, ४३५, ४३८, ४४०
भमूहि	३६४
भवने सुच्चिलोमस्स यक्खस्स, ढङ्कितमञ्चे	३०८
भवनं, सुद्धोदनस्स	३७५
भवरागपरेत्तेहि	३८७
भवसोतानुसारिभि	३८७
भवाभवाय	३८९, ३९०, ३९३, ४०४, ४०८
भवासवा	३३७
भवूपपत्ति	३९८
भवं	३४७
भस्ससमुस्सयो	३०५
भागिनेय्यं	३७७
भारद्वाजो माणवो	३६२, ३६३
भिक्षवे, तिसता	३६०
भिक्षु, कोकालिको	३६८-३७०
भिक्षुनो छिन्नसोतस्स	३७९
— द्वयतानुपस्सिनो	३८०
भिक्षुसतानि, अट्टतेळसानि	३५३, ३५५
भिक्षूनं, सट्ठिमत्तानं	३८७
भिसपुष्कं	२६९
भुम्मानि	३०१, ३०३, ३०४
भूनहु	३७२
भोगनगरं	४२२

म

मक्खलिगोसालो	३४५
मक्खो	३३१, ३६६
मगधानं गिरिव्वजं	३२९
मगघो	२८०, ४२२
मगं, दुक्खूपसमगामिनं	३८०

मच्चुनो	३६१	माघो माणवो	३४०, ३४१, ३४३, ३४४
— जालं	३२०	माणवकसतेहि तीहि	३५६
मच्चुपरायणा	३६०	माणवा, बासेट्टुभारद्वाजा	३६२, ३६३, ३६८
मच्चुपासप्पमोचनं	३९३	माणवो भारद्वाजो	३६२, ३६३
मच्चुमुखे	३८९	— माघो	३४०, ३४१, ३४४
मच्चुराजा	३१७, ४३७	मातङ्गो, चण्डालपुत्तो सोपाको	२८९
मच्चुवसं	३६०, ४३४	मानुसकं ब्रह्मकोसं दिव्वं	३४९
मच्चुहायिनो	३८५	— ब्रह्मखेत्तं दिव्वं	३४८
मच्छमंसानमनासकत्तं	३०६	माया	३०५, ३३७, ३४१, ३९१
मच्छरि	२८९, ३७२	मायाकत्तं	३१६
मच्छे	३६४	मायावी	२८४, २८७, ३२०
मज्जपाना	३०८	मारधेय्यानुपपन्नेहि	३८७
मज्जं	३२७	मारवसानुगा	४३४
मज्जेकल्याणं धम्मं	३५३	मारसेनप्पमद्दो	३५८
मज्जे	३२७	मारसंयोगं	३८२
मणिरत्तनं	३५५	माराभिभू मुनि	३५२, ३६०
मण्डलमाळं	३५४	मारो	२७४, ३३१, ४३५
मद्दवं	३१२	मालं न धारे	३२७
मनुस्सफस्सानं	४१६	माहिस्सती पुरी	४२२
मनोयोत्तं	२८१	मिगारमातुपासादे, पुब्बारामे, सावत्थियं	३८०
मनोवितक्का	३०९	मुखं मनुस्सानं, राजा	३५९
मन्तपारगू, ब्राह्मणो	३०६, ४१९, ४२१	मुग्गमत्तियो	३६९
मन्तवन्धवा	२९०	मुण्डको	२८७, ३३४
मन्ते वाचेति तीणि माणवकसतानि	३५४	मुण्डियं	३०६
मन्तेसु	३५५	मुण्डो	३३४
— पारमी	४२२	मुत्तकरीसपुण्णं	३९८
मन्तं	४२१	मुद्धा	४२१
ममत्तं सो असंबिन्दं	४१४	मुद्धाधिपातो	४२१
मरणं	३२०	मुनि	२९३, २९८-३००, ३२१, ३२९, ३४८, ३४९, ३५१, ३७८, ३९०, ३९४-३९६, ३९९, ४०१, ४०४, ४०९, ४१४, ४२७, ४२८, ४३०, ४३२, ४३८
मरू	३७६	— माराभिभू	३६०
महाइसि पिङ्गियो	४२२, ४३८	मुनि मोनेय्यसम्पन्नं	३३९
महापुरिसलक्खणं	४२१	मुनी मोनमज्झगा	३७९
महापुरिसो	४२५	— मोनमरहति	३७९
महामुनि	२७३	मुसा	२९२
महायज्जो	३५५, ४१९	मुसावादेन	२८९
महावीरो	३५२, ३५८	— वज्जेति	२८५
महिया अनुतीरे	२७१		
महेसि	२८२, २९८, ३३९, ३६७		
महोदकं	३१५		
मागण्डियो	३९८, ३९९		

मुसावादो	३०५
मूलं पपञ्चसङ्ख्याय	४१०
मेत्तगु, आयस्मा	४२१, ४२६, ४२७, ४३८
मेत्ताय फस्से तसथावरानि	४१६
मेत्तं	२८०, ३४४
मेदस्स	२९७
मेहं	३७५
मोघराजा, आयस्मा	४२२, ४३६-४३८
मोनपथेसु	३५१
मोनेय्यसम्पन्नं मुनि	३३९
मोनेय्यं	३७८, ३७९
— उत्तमं पदं	३७७
मोसधम्मं	३८३, ३८६
मोसवज्जे न नीयेथ	४१२, ४१४
मोसवज्जं	४०२
मंसभोजनं	३०५
मंसेसु	३३१

य

यक्खस्स सुचिलोमस्स भवने, टङ्कितमञ्चे	३०८
यक्खो	२९५, ३३२, ३३८, ४०३
यक्खो खरो	३०८
— सातागिरो	२९२, २९३
— सूचिलोमो	३०९
— हेमवतो	२९२, २९३
यजमानस्स	३४४
यज्जमुत्तपसेवना	३०६
यज्जसम्पदं	३४३, ३४४
यज्जस्मि, नास्सु गावो हनिमु ते	३१२
यज्जा, अग्निद्वत्तमुखा	३५९
यज्जे गावो अघातयि	३१३
यज्जं	३३५, ३३९, ४२५, ४२६
याजको	३६५, ३८६
याजयोगा	४२६
याना	३३०
युगनङ्गलं, पञ्जा	२८१
युगानि, चत्तारि	३०२
युगं	२८१
योगक्खेमस्स	३३०
योगं, दिव्वं	३६७

योवाजीवो	३६५, ३६८
----------	----------

र

रट्ठं	३३२
रतनानि, सत्त	३५५
रतनं	३०१, ३९८
— पणीतं	३०२, ३०३
रति	३०९, ३६०
रात्तेहि वत्थेहि	३११
रथे	३१२
राजगहं	३२९, ३४०, ३४४, ३४६
राजपुत्तो	३३४
राजा मागधो, सेनियो, बिम्बिसारो	३५५
— मुखं मनुस्सानं	३५९
— सत्थेन घातयि गावो	३१३
— होति कम्मुना	३६८
राहुलं, आयस्मन्तं	३१८
रक्खमूलस्मि ज्ञायथ	३७८
रूपे, विभूते	४०३
रूपे स्नेहं न कुब्बये	४१४
रूपेहि अरूपा सन्ततरा	३८५
रूपं	३२५, ३८६, ४०२, ४०३, ४१७, ४३७
रोगमूलं	३४९
रोगा, तयो	३१४
रोसको	२८९

ल

लक्खणा, तीणि, गत्ते	४२३
लसिकाय	२९७
लामकम्या जनं न लपयेय्य	४१२
लिङ्गं	३६४
लुम्बिनेय्ये जनपदे	३७५
लोकधम्मोहि	३०८
लोकनाथो	४२०
लोकविदू	३५३
लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो	३५४
लोको	२८२, ३८५, ४००, ४०१
— कम्मुना वत्तति	३६८
— नन्दि संयोजनो	४३६
— निवुतो	४२४

— सदेवको
— सन्तुसितो
लोमहंसो
लोहमयं कुम्भ
लोहितस्स
लोहितं पग्घरिमु

२९५, ३०९, ३८१
४२५
३०९
३७३
२९७
३६९

व

वका
वक्कलि
वक्कस्स
वङ्गीसो, आयस्मा
वचीगुत्तो
वचीदुच्चरितं
वञ्चेति, मुसावादेन
वण्णेन सरेन
वत्थगुह्मे कोसोहिते
वत्थु
वत्थं
वछेदवन्धनं
वसनं
वसलक
वसलकरणे धम्मे
वसलो
वसा
वाजपेय्यं
वाणिजो

२९७
४४०
२९७
३३३
२८१
३२९
२८५
३६४
३५६
३८८, ४०१
३१२, ३१३, ४११
३०५
४१७
२८७
२८७
२८८, २८९
२७३
३१३
३१

— कम्मुना होति
वातातपे डंससरीसपे
वायसा
वासवस्स
वासेट्ठभारद्वाजा माणवा
वासेट्ठो माणवो
विकाले न चरन्ति बुद्धा
विक्खीणो जातिसंसारो
विचिकिञ्छा
विचिकिञ्छितं
विज्जा
विज्जागता
विज्जाचरणपरियेद्धि

३६८
२७७
३७४
३२५
३६२, ३६८
३६२-३६५, ३६८
३२५
३८४
३३१
३०२
२९३, ४२३
३८१
३१२

विज्जाचरणसम्पन्नो
विज्जाहि, तीहि
विज्जाणपच्चया
विज्जाणस्स निरोधो
विज्जाणं
वितक्का, विधूपिता
विद्धा
विनयो

२९३, ३५३
३६८
३८२
४२४
४२७, ४३०, ४३६
२७०
४१४
३०७, ३५८, ४१०, ४१७,
४२३, ४३४

विनीलको
विपन्नदिट्ठि
विपस्सी
विप्पमुत्तो, संयोजनियेहि
विभवं
विभूतसञ्जी
विभूते रूपे
विमुत्ति
विमोक्खो
विवरति, धम्ममगं
विवाहो
विसञ्जसञ्जी
विसये, अस्सकस्स
विहूनन्ति, आरजयारजया
विहारं
वीततण्हो
वीरङ्गरूपा पुत्ता भवन्ति
बुद्धि, तपो
वेतरणि, दुग्गं
वेदगू
वेदजातो
वेदनानं खया
वेदानि
वेदानं पारगू
वेदिसा
वेदेहि
वेय्याकरणो
वेसालियं, पासाणकं चेतियं
— अग्गालवं चेतियं
वेसाली

२९७
२८७
३१९
३२१
३४७
४०३
४०३
२८०, ३८४
४३३
३७७
३५५
४०३
४१९
३७३
३२६
३८३
३५६
२८१
३७३
३१५, ३४३, ३८२, ३८४,
४००, ४१४, ४२८,
४२३
३८३
३४९
३५४
४२२
३९२
३५४, ३६३, ३८७
४२२, ४३८
३१८
४२३

वेसियासु पदुस्सति	२८६
वेस्सवणो कुवेरो	३२४
वेस्सायनो	३३४
वेळुवनं, फलन्दकनिवापो, राजगहे	३४४, ३४६
वोहारकूटा	३०५
वोहारं	३६५

स

सक्कायदिट्ठि	३०२
सक्को	३१९, ३७४, ४२८, ४२९
सक्यकुला	३५५
—पव्वजितो	३५३, ३६२
सक्यपुत्तो	३५३, ३५५, ४२०, ४२१
सक्यमुनी	३०१
सक्या	३७६
सक्यानं गामे	३७५
सग्गापायं	३६७
सग्गेसु	३०१
सङ्खान्तधम्मो	२७९
सङ्खारपच्चया	३८२
सङ्खारा	३८५
सङ्खारानं निरोधेन	३८२
सङ्खाटि	३२६
सङ्खाटिवासी	३३५
सङ्खिनो समणब्राह्मणा	३४४
सञ्जयो बेलट्टपुत्तो	३४५
सञ्जसञ्जी	४०३
सञ्जानिदाना	४०३
सञ्जानं	३८२
सञ्जाविमोक्खे	४३०
सञ्जाविरत्तस्स	४००
सट्ठिमत्तानं भिक्खून्	३८७
सणन्ता यन्ति कुसोब्भा, तुण्ही यन्ति	३७९
महोदधी	३३१, ४२४
सति	३३१, ४२४
—वा उपादिसेसे अनागामिता	३८०, ३८१, ३८६
सत्तमा पितामहयुगा	३६२
सत्तमं परिणायकरतनं	३५५
सत्तरतनसमभ्रागतो	३५५
सत्त रतनानि	३५५

सत्ता	३८५
—कम्मनिबन्धना	३६८
सत्तानं उपपत्ति	३६७
—चुति	३६७
सत्था	२७३, ३५२, ३६०, ३८०— ३८३, ३८५, ३८६
—देवमनुस्सानं	३५३
सत्थारं, अनोमनामं	२९२
सत्थं निपती गावे	३१३
सदेवको ब्रह्मलोको	४३७
सद्धा	२९६, ३७९, ४४०
—वीजं	२८१
सद्धायिको	३६९
सद्धासतिसमाधि	४२३
सनन्तनो, एस धम्मो	३३४
सनिषण्डकेटुभो	३५४, ४२३
सन्तं पदं	२९०
सन्ति	३६२, ३९०, ४०८, ४१३
सन्तिपदं	२९८
सन्तिसोरच्चसमाधिसण्ठिता	३१६
सन्तुसितो लोको	४२५
सन्तो	३६८
सन्थते अङ्गारे	३७२
सन्थवानि	३९९
सन्थवो असम्भि	३०५
सन्दिट्ठिरागेन	४०६
सप्पितेलं	३१२
सव्वयोगविसंयुतं	३६७
सव्वे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता	२९०, २९१
सव्वो कायो फुटो अहोसि	३६९
सभियस्स परिव्व्राजकस्स पुराणसालो-	
हिताय देवताय	३४४
सभियो परिव्व्राजको	३४५-३५३
समञ्जा	३६७
समणको	२८७, ३०
समणब्राह्मणा	२८५, २९६, ३३२, ३४४, ३४६, ४०१, ४३२
—गणाचरिया	३४४
—गणिनो	३४४
—आता	३४५

— तित्थकरा	३४५	सागरपरियन्तं पठवि	३५६
— यस्सिनो	३४५	सागरो मुखं नदीनं	३५९
— सङ्घिनो	३४४	सातागिरो यक्खो	२९२, २९३
— साधुसम्मता बहुजनस्स	३४५	सात्थं सब्बज्जनं धम्मं	३५३
समणसङ्घो	३५७	साधुसम्मता बहुजनस्स, समणब्राह्मणा	३४५
समणानं दस्सनं	३०८	सामा	३७३
समणूपासनस्स	३७९	सामाकच्चिङ्गूलकचीनकानि	३०४
समणो	२८३, २८९, ३०८, ३४४, ३४७, ३७९, ३९७, ४०५, ४०६, ४१३	सारथीनं	२८३
समणो गौतमो	३४६, ३५४, ३५५, ३५७, ३६२, ३६३	सारिपुत्तो, आयस्मा	४१५, ४१६
समन्तचक्खु	३२४, ३२९, ४२८	सारिपुत्तमोग्गलाना, पापिच्छा	३६८, ३६९
समादाय सिक्खं	४१५	— पेसला	३६९
समाधि	३०१, ३३१, ४११	सारिपुत्तमोग्गलानेसु चित्तं आघातेत्वा	३७०
समासने, अळकस्स	४१९	— —पसादेहि	३६९
सम्पजानो सठानि न कयिरा	४१२	सारिपुत्तो अनुवत्तेति चक्कं	३५८
सम्बुद्धो	२९४, २९५, २९७, ३५८, ३६३, ४२०, ४२१, ४२४, ४४०	सारुप्पाहि गाथाहि	३५७
सम्बोधिकामस्स	४१६	सालीनमन्नं	३०४
सम्बोधिपत्तो	३४३, ३७७	सावका, सुगतस्स	३०२
सम्बोधिमनुत्तरं सिवं	३३८	सावको	२८९, ३१९, ३२०, ३२४, ३२६, ३५८
सम्बोधिगमं	३७६	सावत्थियं, जेतवनं, अनाथपिण्डकस्स	
सम्मा द्वयतानुपस्सना	३८६	आरामो	२८५, २८७, ३०७, ३११, ३२३, ३३३, ३६८, ३८०, ४२१, ४२२
सम्मापासं	३१३	— पुञ्जारामे, मिगारमातुपासादे	३८०
सम्मासम्बुद्धसासने	३५८	सावत्थी	२८५, २८७, ३०७, ३११, ३२३, ३३३, ३६८, ३८०, ४२१, ४२२
सम्मासम्बुद्धो	३५१, ३५३, ३५६, ३५७	सावित्तिं	३३५
सयनासनं	३१७, ३२६, ४१५	सावित्ती छन्दसो मुखं	३५९
सयनेहावसथेहि	३११	सासने असितान्हयस्स	३७
सयनं	३१२, ३१३	— गोतमस्स	४१३
सरीसपानं	४१६	सासनं	३६०, ३९६
सल्लकत्तो	३५८	सापमत्तीहि पिळकाहि	३६९
सल्लं	२७७	सासपो	३६६
स सन्तो ति वुच्चति	४१४	सिक्खा	४१४
सहम्पति ब्रह्मा	३६९, ३७०	सिक्खं समादाय	४१५
सहस्सनेत्तो	३१९	सिङ्गाला	२९७, ३७४
साकिया जातिया	३३०	सिङ्घाणिकाय	२९७
साकियानं	३७७	सिप्पिको	३६५
साकेतो	४२२	— होति कम्मुना	३६८
साक्खरूपभेदानं	३५४		

सिप्पं	३०७	सेनापति	३५८
सिब्बिनिमच्चगा	४२५	सेम्हं	३३१
सिवं सम्बोधिमनुत्तरं	३३८	सेलो, आयस्मा	३५९
सीलव्वतेन नाञ्जमतिमञ्जे	४१२	— ब्राह्मणो	३५४-३५९
सीलव्वतं	३०२, ३९३, ३९८, ३९९, ४०८, ४१५, ४३१, ४३२	सोगन्धिको निरयो	३७०
सीहो	२९३, ३३०	सोणो	३६४, ३७४
सीहोसि अनुपादानो	३६०	सोतानं संवरं	४२४
सुखुमो रजो पटिवातं व खित्तो	३७१	सोतेहि	२९७
सुगतस्स सावका	३०२	सोत्तियो	३५०
सुगतेन देसितं धम्मं	३२६	सोरच्चं	३१२
सुगतो	३३३, ३५३, ३६७, ३७१, ३८०, ३८१, ३८६	सोवच्चस्सता	३०८
सुचिलोमस्स यक्खस्स भवने, टङ्कितमञ्चे	३०८	सोळस ब्राह्मणा	४२१, ४३८
सुचिवसने देवे	३७४	संयमेन	३६८
सुजम्पति, इन्दो	४२३	संयोजनक्खयो	३८२
सुजातो, उभतो	३६२	संयोजनवन्धनच्छिदा	३४१
सुति	४३१	संयोजनियेहि विप्पमुत्तो	३२१
सुदेसिते धम्मपदे	२८४	संयोजनं	२७८, २८०, २९४, ३२३, ३३८, ४३५
सुद्धि	३९६, ३९८, ४०६, ४०८, ४३१	संवरं, सोतानं	४२४
सुद्धोदनस्स भवनं	३७५	संसारं	३४७, ३४८, ३८३, ३८५
सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो	३२९, ३३९	स्वाक्खातं ब्रह्मचरियं	३५९
सुन्दरिका नदी	३३४		
सुराघुत्तो	२८६		
सुवण्णदण्डा	३७६		
सुवाना	२९७		
सुसम्बुद्धो नायं धम्मो	३८७		
सुसानं	२९७, ४१५		
सुचिलोमो यक्खो	३०९		
सेखो	४१७, ४२४		
सेतव्यो	४२२		
सेतं छत्तं	३७६		
सेदस्स	२९७		

ह

हत्थिरतनं	३५५
हव्यं	३३४, ३३६, ३४२, ३४३
हिय्यमाने न सोचेय्य	४१४
हिरञ्जं	३१३, ३८८
हिरी	२८१, ३०६, ३७९
— ईसा	२८१
हेमको	४२२, ४३२, ४३८
हेमवत्तो यक्खो	२९२-२९४
हंसस्स नोपेति जवं कुदाचनं	३००

उपमायो

अग्निस्त्रूपमा	३७८
अगी व ददुं	२७८
अच्ची यथा वातवेगेन खित्ता	४३०
अञ्जा दिद्रेव धम्मे	३८६
अङ्गकुम्भूपमो बालो	३७९
अन्धं व तिमिसमायन्ति	३७३
आकासो व अव्यापज्जमानो	४२९
आचरियसादिसा जप्पे	३६३
आदिच्चो व पठवि तेजो तेजसा	४३४
आदिच्चो व विरोचसि	३५७
आरग्गेरिव सासपो	३६६
उक्कामुखे व सुकुसलसम्पहट्ठं	३७५
उदविन्दु यथा पि पोक्खरे पदुमे वारि यथा न लिम्पति	३९५
उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराणं	२६९-२७१
उरसी व पुत्तो	३०७
उसभोरिव छेत्वा बन्धनानि	२७३
कपी व साखं पमुञ्चं गहायं	३९१
कम्ममारो रजतस्सेव निद्वमे मलमत्तनो	४१५
खुरधारूपमो भवे	३७९
गूथकूपो यथा अस्स	३१०
गोवज्जे विय नीयति	३६०
धम्माभितत्तो व छायं	४२२
चन्दो व राहुगहणा पमुत्तो	३३६, ३४२
चन्दं यथा पत्तरसे पारिपूरि उपागतं	४२२
चन्दं व विमलं	३६६
जलम्बुजं कण्डकं वारिजं यथा जलेन पङ्केन चनूपलितं	३९९
जलितमिव सुवण्णं	३७५
जालं व भेत्वा	२७८
तारासभं व नभसिगमं विसुद्धं	३७५
तसरं व उज्जु	२९९
तसितोवुदके सीतं	४२२
दिद्रेव धम्मे अञ्जा	३८६
नदं व सीहो बलवा मिगाभिभू	३७५
नल्लसेतुं व सुदुब्बलं महोघो	२६९
नागो पूतिलतं व दालयित्वा	२७३
नागो व यूथानि विवज्जयित्वा	२७७

नावं भिन्नमिवोदकं	३८८
पण्णे वारि यथा न लिम्पति	३९५
पदीपो यथायं	३०३
पदुमं व तोयेन अलिपमानो	२८०, २९९
पुण्डरीकं यथा वग्गु, तोये न उपलिम्पति	३५२
बन्धनानि उसभोरिव छेत्वा	२७३
भगवन्तो सीहा व एकचरा	३५६
भाणुमं सतरंसिं व	४२२
मच्छे अप्पोदके यथा	४१३
मच्छेव अप्पोदके खीणसोते	३८९
मज्जे यथा समुद्स्स ऊमि नो जायती ठितो होति	४११
महालाभं व वाणिजो	४२२
महोदधि हंसोरिव	४३९
मातङ्गरञ्जे व नागो	२७६
माता यथा नियं पुत्तं	२९१
मालुवा व विततावने	३०९
मिगो अरञ्जमिह यथा अबद्धो	२७५
यथा पि नावं दळ्हमारुहित्वा	३१५
यथायं पदीपो	३०३
यथिन्दस्खीलो पठविं सितो सिया	३०२
रथस्साणीव यायतो	३६८
रहदो पुरो व पण्डितो	३७९
राजा व रट्टं विजितं	२७६
रुक्खंबुपनिवत्तति	३७८
वनप्पगुम्बे यथा फुस्सितग्गे गिम्हानमासे पठमस्मि गिम्हे	३०३
वातो व जालमिह असज्जमानो	२८०, २९९
वातो तूलं व धंसये	३६१
वारि पोक्खरपत्तेव	३६६
वारि यथा घम्मनि घम्मतत्तो	३२०
विचिनं पुब्बमिव उदुम्बरेसु	२७०
वंसक्कळीरी व असज्जमानो	२७५
वंसो विसालो व यथा विसत्तो	२७५
सतरंसिं व भाणुमं	४२२
सत्था व हीनो पवसं घरम्हा	४०७
सल्लविद्धो व रूपति	३८८
सासपोरिव आरग्गा	३६६
सिखिमिव पज्जलन्तं	३७५

सिखी यथा नीलगीवो विहङ्गमो	३००
सीहो यथा दाठवली पस्यह	२८०
सीहो व नदती वने	३५८, ४२२
सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो	२८०, २९९
सुरियं तपन्तं सरदरिवम्भमुतं	३७६
सुवण्णनिक्खं विय पण्डुकम्बले	३७६
सेय्यथापि नाम कालो दिवसन्ततो उदके पक्खित्तो चिच्चिटायति चिटि-	
चिटायति सन्धूपायति सम्पधूपायति	२८२
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अटटा निरया एवमेको कुमुदो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अववा निरया एवमेको कुमुदो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अब्बुदा निरया एवमेको निरब्बुदो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति अहहा निरया एवमेको अटटो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति उप्पलका निरया एवमेको पुण्डरीको निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति कुमुदा निरया एवमेको सोगन्धिको निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति खारिको कोसलको तिलवाहो, ततो पुरिसो	
वस्ससतस्स वस्ससतस्स अच्चयेन एकमेकं तिलं उद्वरेय्य । खिप्पतरं	
खो सो भिक्खु वीसतिखारिको कोसलको तिलवाहो इमिना उपक्कमेन	
परिक्खयं परियादानं गच्छेय्य, नत्वेव एको अब्बुदो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति निरब्बुदा निरया एवमेको अववो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति पुण्डरीका निरया एवमेको पटुमो निरयो	३७०
सेय्यथापि, भिक्खु, वीसति सोगन्धिका निरया एवमेको उप्पलको निरयो	३७०
सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य,	
मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खु-	
मन्तो रूपानि दक्खन्ति	२८३, ३३९
हंसो व पग्गय्ह सणिकं निकूज	३१९

गाथायो

अ

अकक्कसं विञ्जार्पनि ३६६
 अकिञ्चनं अनादानं ४३४
 अकित्तयी विवटचक्खु ४११
 अक्कोधनो असन्तासी ४००
 अक्कोधनो विगतखिलोहमस्मि २७२
 अक्कोधनं वतवन्तं ३६५
 अक्कोसं वधवन्धनं च ३६५
 अक्खातारं पवत्तारं २९३
 अगमा राजगहं बुद्धो ३२९
 अग्निहुत्तमुत्ता यञ्जा ३५९
 अच्छी यथा वातवेगेन खित्ता ४३०
 अच्छेच्छि तण्हं इध नामरूपे ३२०
 अजितो अद्दस बुद्धं ४२२
 अजितो तिस्समेत्तेय्यो ४३८
 अज्जपन्नरसो उपोसयो २९२
 अज्जत्तमेवुपसमे ४११
 अज्जत्तं च बहिद्धा च ४३६
 अज्जायककुले जाता २९०
 अज्जत्र तम्हा समया ३१२
 अज्जातमेतं वचनं असितस्स यथातथं ३७७
 अज्जाय पदं समेच्च धम्मं ३२३
 अज्जाय लोकं परमत्वदस्सि ३००
 अज्जाय सब्बानि निवेसनानि २९८
 अज्जेन च केवलिनं महेसि २८२, ३३९
 अज्जे पि पस्स गमिने ३६१
 अज्जं इतो याभिवदन्ति ४०६
 अट्टचत्तालिसं वस्सानि ३१२
 अट्टानतं सङ्गणिकारतस्स २७७
 अट्टिनहारसंयुत्तो २९७
 अणुमत्तो पि पुज्जेन ३३१
 अतिसारदिट्ठिया व सो समत्तो ४०६
 अतीतयोव्वनो पोसो २८६
 अतीतेसु अनागतेसु चा पि ३२३
 अत्तदण्डा भयं जातं ४१३
 अत्तवेतनमतोहमस्मि २७२
 अत्तहेतु परहेतु २८८
 अत्तं पहाय अनुपादियानो ३९३

अत्यङ्गतस्स न पमाणमत्थि ४३०
 अत्यङ्गतो सो उद वा सो नत्थि ४३०
 अत्याय वत मे बुद्धो २९७
 अत्थि वसा अत्थि धेनुपा २७३
 अत्थि सद्धा तथा विरियं ३३१
 अथ को चरहि जानाति ४२०
 अथत्तो गमनमनुस्सरन्तो ३७६
 अथ त्वं पवितक्कमागमा ३९८
 अथ पुव्वलोहितमिस्से ३७३
 अथ लोहमयं पन कुम्भ ३७३
 अथ वेतरणि पन दुगं ३७३
 अथ सत्थानि कुहे ३९६
 अथस्स गत्ते दिस्वान ४२२
 अथस्स नवहि सोतेहि २९७
 अथस्स सुसिरं सीसं २९७
 अथापरं पञ्च रज्जानि लोके ४१७
 अद्दसा भगवा आदिं ३२१
 अद्धा अमोवा मम पुच्छना अहु ३४३
 अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं २७६
 अद्धा हि तस्स हुतमिज्जे ३३५
 अद्धा हि भगवा तथेव एतं ३२३
 अधिदेवे अभिञ्जाय ४४०
 अनगारियुपेतस्स ३७७
 अनत्तिन अत्तमार्नि ३८६
 अनन्वयं पियं वाचं ३०७
 अनावरणदस्सावी ४२१
 अनिट्ठुरी अननुगिद्धो ४१५
 अनिमित्तमनञ्जातं ३६०
 अनिमित्तं च भावेहि ३१८
 अनिस्सितो न चलति ३८५
 अनुञ्जातपटिञ्जाता ३६३
 अनुविच्च पपञ्चनामरूपं ३४९
 अनुसास ब्रह्मो कुर्यायमानो ४२९
 अनेकसाखं च सहस्समण्डलं ३७६
 अनेजस्स विजानतो ४१५
 अनेजं मूलदस्सावि ४२५
 अनोमनामं निपुणत्वदस्सि २९४
 अन्तगूसि पारगू दुक्खस्स ३५१

अन्तपूरो उदरपूरो
 अन्धकमकसा न विज्जरे
 अन्नदा बलदा चेता
 अन्नानमथो पानानं
 अन्नं च लद्धा वसनं च काले
 अपारा पारं गच्छेय्य
 अपि वस्ससतं जीवे
 अप्पभोगो महातण्हो
 अप्पमत्तो अयं कलि
 अप्पं वत जीवितं इदं
 अप्पं हि एतं न अलं समाय
 अबला न बलीयन्ति
 अब्बुल्लहसल्लो असितो
 अब्रह्मचरियं परिवज्जयेय्य
 अभिज्जेय्यं अभिज्जातं
 अभिभू हि सो अनभिभूतो
 अभिसङ्गुरित्वा कुहको
 अभूतवादी निरयं उपेति
 अमोसधम्मं निब्बानं
 अयञ्चिह् धम्मो निपुणो सुखो च
 अयोसङ्कुसमाहतट्टानं
 अयं लोको परो लोको
 अलत्थं यदिदं साधु
 अलद्धा तत्थ अस्सादं
 अलीनचित्तो च सिया
 अवज्जा ब्राह्मणा आसुं
 अविज्जा मुद्धा ति जानाहि
 अविज्जाय निवृतो लोको
 अविज्जा हायं महामोहो
 अवरुद्ध विरुद्धेसु
 असज्जमाना विचरन्ति लोके
 असतं च सतं च अत्वा धम्मं
 असतं योध पब्रूति
 असन्तस्स पिपा होन्ति
 असमा उभो दूरविहारवुत्तिनो
 असिपत्तवनं पन तिण्हं
 असेवना च बालानं
 असंसट्ठं गहट्टेहि
 असंहीरं असङ्कुप्पं
 अहम्पेतं न जानामि

२९७ अळकस्स पतिट्टानं
 २७२
 ३१२ आ
 ४११ आकिञ्चञ्जसम्भवं अत्वा
 ४१७ आकिञ्चञ्जं पेक्खमानो सतिमा
 ४३८ आगञ्छि ते सन्तिके नागराजा
 ३६१ आगतानि हि मन्तेसु
 २८७ आगुं न करोति किञ्चि लोके
 ३७१ आतङ्कफस्सेन खुदाय फुट्ठो
 ३९३ आथब्बणं सुपिनं लक्खणं
 ४०७ आदानतण्हं विनयेय सब्बं
 ३८८ आदिच्चा नाम गोत्तेन
 ३६२ आदिस्स जम्भनं ब्रूहि
 ३२७ आनन्दजाते तिदसगणे पतीते
 ३५८ आमन्तना होति सहायमज्जे
 ४१३ आरती विरती पापा
 ४१९ आरद्धविरियो परमत्यपत्तिया
 ३७१ आरोग्यं सम्मदञ्जाय
 ३८६ आसवस्त्रीणो पहीनमानो
 ३२५ आसा यस्स न विज्जन्ति
 ३७२ आसीसन्ति थोमयन्ति
 ४३७ आसं अनिस्साय विवेकदस्सी

इ

३७८ इह्व अञ्जे पि पुच्छसु
 ३३२ इच्चेतमत्थं भगवा पुनप्पुनं
 ३७९ इच्छानिदाना भवसातवद्धा
 ३११ इतिहेतं विजानाम
 ४२३ इती च गण्डो च उपद्द्वो च
 ४२४ इत्यधुत्तो सुराधुत्तो
 ३८१ इत्थि सोण्डि विकिरणि
 ३६६ इदं वदामी ति न तस्स होति
 ३३६ इध दिट्ठमुत्तमुत्तविज्जातेसु
 ३४९ इधेव मुद्धी इति वादयन्ति
 २८९ इमे दससता यक्खा
 २८५ इमं भवन्तो निसामेय्
 ३०० इमं भोन्तो निसामेय
 ३७३ इसयो पुब्बका आसुं

उ

४४१ उग्घट्टपादो तसितो
 ४२० उच्चावचा निच्छरन्ति

४२२

४३६

४२९

३२४

४२१

३४८

४१६

४१२

४३५

३३०

४२२

३७४

२७५

३०८

२७९

३८४

३२२

३६६

४२६

३३७

२९६

३०६

३८८

२८५, २८६

२७७

२८६

२८६

३९८

४३२

३९६, ४०६

३९५

३५८

३२८

३११

४१९

३७८

उच्चावचा हि पटिपदा
 उच्चावचेसु सयनेसु
 उच्छिन्नभवतण्हस्स
 उजुं जनपदो राज
 उट्टुहथ निसीदथ
 उअस्तं दुक्खितं दिस्वा
 उदबिन्दु यथा पि पोक्खरे
 उपट्ठितस्मि यञ्जस्मि
 उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा
 उपधी ते समतिक्कन्ता
 उपयो हि धम्मेषु उपेति वादं
 उपादानपच्चया भवो
 उपायासा च ते सब्बे
 उपेक्खको सदा सतो
 उपेक्खासतिसमुद्धं
 उभोसु अन्तेसु विनेय्य छन्दं
 उसभोरिव छेत्वा बन्धनानि
 उसभं पवरं वीरं
 उस्सुस्सति अनाहारो

ऊ

ऊनूदरो मिताहारो

ए

एकजं वा द्विजं वा पि
 एकमेकस्स पण्हस्स
 एकासनस्स सिक्खेय
 एको अहं सक्क महन्तमोघं
 एको तमनुदासिनो
 एको पुब्बे चरित्वान
 एकं चरन्तं मुनिमण्णमत्तं
 एकं हि सच्चं न दुतीयमत्थि
 एणिजङ्घं किसं वीरं
 एतदञ्जाय ये सता
 एतमादीनवं अत्वा
 एतादिसं चे रतनं न इच्छसि
 एतादिसानि कत्त्वान
 एतादिसेन कायेन
 एताभिनन्दामि वचो मेहसिनो
 एते खो बसला वुत्ता
 एते च अत्वा उपनिस्सिता ति
 एते च पटिविज्जि यो गहट्ठो

३७९ एते पराभवे लोके
 ४१५ एते बुद्धं उपागच्छुं
 ३८४ एते विवादा समणेषु जाता
 ३३० एतेसु गिद्धा विरुद्धातिपातिनो
 ३१७ एतेसु धम्मेषु विनेय्य छन्दं
 ४२० एतं च धम्ममञ्जाय
 ३९५ एतं दुक्खं ति अत्वान
 ३१२ एतं लोकस्स निय्यानं
 ३८१ एतावतगं पि वदन्ति हेके
 ३५२, ३६० एवमब्भाहतो लोको
 ३९१ एवमेतं यथाभूतं
 ३८३ एवमेसा कसी कट्ठा
 ३५२ एवमेसो अणुधम्मो
 ४०१ एवं अभिक्कन्तदस्सावि
 ४३५ एवं चे रुच्चति भोतो
 ३८९ एवं दुत्तियेन सहा ममस्स
 २७३ एवं धम्मे वियापन्ने
 ३६७ एवं पि यो वेदगु भावितत्तो
 ४१९ एवं पि विग्गह्य विवादयन्ति
 ३७८ एस भिक्खु महाराज
 २८८ एस भिय्यो पसीदामि
 ४३८ एस मुञ्जं परिहरे
 ३७९ एस सुत्वा पसीदामि
 ४२९ एसा नमुचि ते सेना
 ४३९ एसो अधम्मो दण्डानं

ओ

ओकञ्जहं तण्हच्छिदं अनेजं
 ओकं पहाय अनिकेतसारी
 ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो
 ओक्खित्तचक्खु सतिमा
 ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो
 ओरोपयित्वा गिहिब्यञ्जनानि
 ओसानेत्वेव व्यारुद्धे
 ओहारयित्वा गिहिब्यञ्जनानि

क

कङ्क्री वेचिकिच्छी आगमं
 कच्चि अदिन्नं नादियति
 कच्चि अभिण्हसंवासा

२८७
 ४३८
 ३९७
 ३०५
 ४१७
 ४१३
 ३८३
 २९४
 ४०३
 ३६१
 ३६८
 २८१
 ३१४
 ४३७
 ३५८
 २७६
 ३१४
 ३१५
 ४०४
 ४२७
 ३३०
 ४४०
 ३३२
 ३२०
 ३३२
 ३१४
 ४३४
 ३९९
 ४१७
 ३२९
 २७८
 २७५
 ४१३
 २७८
 ३४६
 २९२
 ३१७

कच्चि न रज्जति कामेसु	२९२	कि पत्तिनमाहु ब्राह्मणं	३४४
कच्चि मनो सुपणिहितो	२९२	कि पत्तिनमाहु भिक्षुनं	३४४
कच्चि मुसा न भणन्ति	२९२	कि पत्तिनमाहु वेदगुं	३४९
कच्चि विज्जाय सम्पन्नो	२९३	कि पत्तिनमाहु सोत्तियं	३५०
कतमं तं उपादानं	२९४	किसीलो किंसमाचारो	३१५
कती परिस्सया लोके	४१५	किमु संयोजनो लोको	४३५
कयं चरहि जानेमु	४२१	किमु असिस्सामि कुवं वा असिस्सं	४१७
कयंदस्सी कयंसीलो	४००	किमुव वित्तं पुरिसस्स सेट्ठं	२९६
कयं नु दानि पुच्छेय्यं	२९६	कुतोपहूता कलहा विवादा	४०१
कयं सतस्स चरतो	४३६	केनस्सु निवुतो लोको	४२४
कयंसमेतस्स विभोति रूपं	४०३	कोधनो उपनाही च	२८७
कयं सु तरति ओवं	२९६	कोध सन्तुसितो लोके	४२५
कयं सु लभते पज्जं	२९६	कोधातिमानस्स वसं न गच्छे	४१६
कप्पानि विचेय्य केवलानि	३४७	कोवो मदो धम्मो पच्चुपट्टापना	३०५
कम्मुना वत्तति लोको	३६८	कोवो मोसवज्जं च कयङ्कया च	४०२
कयविककये न तिट्ठेय्य	४१२	को नु अज्जव मरियेहि	३८७
करणीयमत्यकुसलेन	२९०	को नु देवो वा ब्रह्मा वा	४२३
कलहाभिरतो भिक्षु	३१०	को नु सेनापति भोतो	३५८
कल्याणदस्सनो भिक्षु	३५७	कोसम्बिज्जा पि साकेतं	४२२
कस्मा नु सच्चानि वदन्ति नाना	४०५	कोसलानं पुरा रम्मा	४१९
कस्सको कम्मुना होति	२६८	कोसानि विचेय्य केवलानि	३४९
कस्सको पटिजानासि	२८१	को सुज्जति मुच्चति वज्जती च	३४४
कामा ते पठमा सेना	३३१	को सूव तरति ओवं	२९४
कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा	२७६	कं खेत्तजिनं वदन्ति	३४८
कामेसु गिद्धा पसुता पमूळहा	३८९	कं मग्गजिनं वदन्ति	२८४
कामेसु नाभिगिज्जेय्य	४२४	कं सो सिक्खं समादाय	४१५
कामेसु ब्रह्मचरियवा	४२५	क्यास्स व्यप्पययो अस्सु	४१५
कामेसु विनय गेधं	४३४		
कामेस्वादीनवं दिस्वा	३३०		
कामं कामयमानस्स	३३१		
कायगुत्तो वचीगुत्तो	२८१		
कालेन गच्छे गह्वरं सकासं	३१६		
किच्छा वतयं इध वुत्ति	३७४		
किज्जा पि सो कम्मं करोति पापकं	३०३		
कित्तयिस्सामि ते धम्मं	४२७		
कित्तयिस्सामि ते सन्ति	४२९		
किसो विवण्णो भवति	३६१		
किस्मि लोको समुप्पन्नो	२९३		
कि निस्सिता इसयो मनुजा	३३५		
कि न तम्हा विप्पवससि	४३९		
		ख	
		खत्तिया ब्रह्मवन्धू च	३१४
		खत्तिया भोगिराजानो	३५७
		खन्ती च सोवचस्सता	३०८
		खयं विरागं अमतं पणीतं	३०१
		खादन्ति नं सुवाना च	२९७
		खादन्ति हि तत्थ रुदन्ते	३७३
		खिडुं रति काममुखं च लोके	२७८
		खिड्वा रती होति सहायमज्जे	२७५
		खिप्पं गिरं एरय वग्गु वग्गुं	३१९
		खीणं पुराणं नवं नत्थि सम्भवं	३०३
		खीला निखाता असम्पवेधी	२७३

खुद् च बालं उपसेवमानो
खेत्तानि विचेय्य केवलानि
खेत्तं वत्थुं हिरञ्जं वा

ग

गम्भीरपञ्चं निपुणत्थदर्स्सि
गम्भीरपञ्चं मेघावि
गहट्टवत्तं पन वो वदामि
गाथाभिगीतं मे अभोजनेय्यं
गामे वा यदि वा रञ्जे
गारवो च निवातो च
गावो सयनं च वत्थं च
गूथकूपो यथा अस्स
गेधं ब्रूमि महोवो ति
गोपी च अहं च अस्सवा
गोपी मम अस्सवा अलोला
गोमण्डलपरिव्यूळहं

च

चक्खु लोके समुप्पन्नं
चक्खूहि नेव लोलस्स
चतुप्पदे पि जानाथ
चतुरो समणा न पञ्चमत्थि
चतूहपायेहि च विप्पमुत्तो
चन्दं यथा खयातीतं
चन्दं व विमलं सुद्धं
चरतो च ते ब्रह्मचरियं
चरं वा यदि वा तिट्ठं
चातुद्दिसो अप्पट्ठिघो च होति
चित्तं मम अस्सवं विमुत्तं
चीवरे पिण्डपाते च
चुत्ति यो वेदि सत्तानं
चुदितो वचीभि सतिमाभिनन्दे
चेतोविमुत्तिसम्पन्ना
चेतोविमुत्तिहीना ते
चोरो पि कम्मुना होति

छ

छदनं कत्वानं सुव्वतानं
छन्दरागविरत्तो सो
छन्दानिदानानि पियानि लोके

३१४ छन्दो नु लोकास्मि कुतोनिदानो
३४८ छमु लोको समुप्पन्नो
३८८ छिन्देव नो विचिकिच्छं ब्रूहि मतं
छेत्वा आसवानि आलयाणि
छेत्वा नद्धि वरत्तं च

ज

२९४ जहित्वा जातिमरणं असेसं
३६६ जातित्यद्धो धनत्यद्धो
३२६ जातिमरणं संसारं ये
२८२, ३३८ जातिं गोत्तं च लक्खणं
२८८ जानामि पस्सामि तथेव एतं
३०८ जालेन च ओनहियान
३१३ जिणस्स मे दुव्वलथामकस्स
३१० जिणोहमस्मि अबलो वीतवण्णो
४१४
२७४
२७२
३१३

झ

४३५ झायि विरजमासीनं
४१२ झायी न पादलोलस्स

त

४२७, ४२९ तञ्चाहं अभिनन्दामि
३१२ तण्डुलं सयनं वत्थं
२७९ तण्हक्खयं पत्थयमप्पमतो
३८३ तण्हादुतियो पुरिसो
४३७ तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो
३२७ ततो अदिन्नं परिवज्जयेय्य
४२१ ततो आमन्तयी सिस्से
३६४ ततो कीटे पटङ्गे च
३७५ ततो कुमारं जलितमिव सुवण्णं
३२८ ततो च पक्खस्सुपवस्सुपोसयं
३२८ ततो च पातो उपबुत्थुपोसयो
३१३ ततो च राजा सञ्जत्तो
३१३ ततो देवा पितरो च
३६४ ततो पक्खी पि जानाथ
३१० ततो पलापे बाहेय
३६४ ततो मच्छे पि जानाथ
३७८ ततो रत्या विवसाने
४२३ ततो वेदेन महता
४१४ तत्थ सिक्खानुगीयन्ति
३१५ तथेव धम्मं अविभावयित्वा

तदट्टिकत्वान निसम्म धीरो	३१४	ते दुत्तरं ओवमिमं तरन्ति	३१०
तदमिना पि जानाथ	३८९	ते न सक्कोम सञ्जापेतुं	३६३
तपेन ब्रह्मचरियेन	३६८	तेनहातपं करोहि	४२८
तपो च ब्रह्मचरियं च	३०८	तेनानुसिट्ठो हितमनेन तादिना	३७७
तमद्दसा बिम्बिसारो	३२९	ते पेसिता राजहूता	३२८
तमूपनिस्साय जिगुच्छितं वा	४०८	ते मयं विचरिस्साम	२९५
तमेनं बावरी दिस्वा	४१९	ते वादकामा परिसं विगय्ह	३९६
तमेव वाचं भासेय्य	३३३	तेविज्जानं यदक्खातं	३६३
तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खु	४३९	तेसं आसि विपल्लासो	३१२
तयो रोगापुरे आसुं	३१४	तेसं नो जातिवादास्मि	३६३
तसितोवुदकं सीतं	४२२	तेसं फस्सपरेतानं	३८२
तस्मा अरहतो सुत्वा	३६१	तेसं बुद्धो पब्बाकासि	४३८
तस्मा उपादानक्खया	३८३	तेसं मच्चुपरेतानं	३६०
तस्मा जन्तु सदा सतो	३८८	तेसं वो अहं व्यक्खिस्सं	३६३
तस्मातिह त्वं ब्राह्मण अत्येन	३३५	तोदेय्यकप्पा दुभयो	४३८
तस्मा पजानं न उपादियेय	४३५	तं तथावादिनं मारं	३३१
तस्मा हवे सप्पुरिसं भजेय	३१५	तं नदीहि विजानाथ	३७९
तस्मा हि पिण्डे सयनासने च	३२६	तं बुद्धं असितं तादि	४१५
तस्मा हि भूता निसामेय सब्बे	३०१	तं ब्रूमि उपसन्तो ति	४०१
तस्मा हि सिक्खेय इधेव जन्तु	३८९	तं मं पवानपहितत्तं	३३०
तस्स चे कामयमानस्स	३८८	तं वा पि गन्थं कुसळा वदन्ति	३९२
तस्स ते नागनागस्स	३५२	तं सद्धं सुत्वा तुरितमवसरी सो	३७५
तस्स मेवं विहरतो	३३१	तं सावकं सकय मयं पि सब्बे	३१९
तस्स वत्तमनुसिक्खन्ता	३१२	त्वं च मे धम्ममक्खाहि	४३२
तस्स सोकपरेतस्स	३३२		
तस्सीध दिट्ठे व सुते मुते वा	३९३		
तस्सेव उपनिस्साय	४१९		
तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी	४३०		
तिट्ठं चरं निसिन्नो वा	२९१		
तिणहक्खे पि जानाथ	३६४		
तीहि विज्जाहि सम्पन्नो	३६८		
तुवञ्जिह लोकस्स सदेवकस्स	३२४		
तुवं बुद्धो तुवं सत्था	३५२, ३६०		
ते अप्पमत्ता पहितत्ता	३३३		
ते गणिता विट्ठहि तिलवाहा	३७४		
ते चा पि नूनप्पजहेय्य दुक्खं	४२८		
ते च तत्थ धनं तद्धा	३१३		
ते चे नातारिस्सु याजयोगा	४२६		
ते तत्थ मन्ते गन्धेत्वा	३१३		
ते तोसिता चक्खुमता	४३८		
		थ	
		थेय्यं न कारे न मुसा भगेय्य	४१६
		द	
		दहरा च महन्ता च	३६०
		दानं च धम्मचरिया च	३०८
		दिजो यथा कुब्बनकं पहाय	४३९
		दिट्ठा पि सुता पि ते जना	३९४
		दिट्ठा वा ये च अदिट्ठा	३९१
		दिट्ठि च अनुपगम्म	२९१
		दिट्ठि पि लोकास्मि न कप्पवेय्य	३९३
		दिट्ठोनिवेसा न हि स्वातिवत्ता	३९०
		दिट्ठोविसूकानि उपात्तिवत्तो	२७७
		दिट्ठेन चे सुद्धि नरस्स होति	३९१
		दिट्ठेव धम्मे गारय्हा	२९०
		दिट्ठे सुते सीलवते मुते वा	४०५

दिट्ठं च निस्साय अनुपुच्छमानो
 दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो
 दिस्वा कुमारं सिखिमिव पज्जलन्तं
 दिस्वा जटी कण्हसिरिह्यो इसि
 दिस्वान तण्हं अरतिं रगं च
 दिस्वान देवे मुदितमने उदग्गे
 दिस्वान रूपेसु बिहञ्जमाने
 दिस्वान वासूपगतं
 दिस्वान सक्के इसिमवोच अकल्ये
 दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानि
 दीघरत्तमनुसयितं
 दुक्खवेपक्कं यदत्थि कम्मं
 दुक्खस्स वे मं पभवं अपुच्छि
 दुग्गे मग्गे पधानाय
 दुभयानि विचेय्य पण्डरानि
 दुस्सङ्गहा पब्बजिता पि एके
 दूरतो आगतोसि सभिय
 देवयानं अभिरुह्य
 द्वाहं सक्कं अपुच्छिस्सं
 द्विपादकोयं असुचि

ध

धम्मचरियं ब्रह्मचरियं
 धम्मरामो धम्मरतो
 धम्मे च ये अरियपवेदिते
 धम्मेन मातापितरो भरेय्य
 धीरा च पज्जोतकरा भवन्ति
 धोतको उपसीवो च
 धोनस्स हि नत्थि कुहिञ्चि लोके
 धोनो न हि तेन मञ्जति

न

न आमगन्धो मम कप्पती ति
 न कप्पयन्ति न पुरेक्खरोन्ति
 न केसेहि न सीसेन
 नक्खत्तानं मुखं चन्दो
 न गीवाय न अंसेहि
 न च कत्थिता सिया भिक्खु
 न च खुद्दं समाचरे किञ्चि

३९९ न चाहं ब्राह्मणं ब्रूमि ३६५
 ४३७ न जच्चा ब्राह्मणो होति ३६८
 ३७५ न जच्चा वसलो होति २९०
 ३७६ न तस्स पुत्ता पसवो ४०१
 ३९८ नत्थि वसा नत्थि धेनुपा २७३
 ३७४ न दिट्ठिया न सुतिया न आणेन ३९८, ४३१
 ४३७ नदीनमपि सोतानि ३३१
 ३३० नन्दति पुत्तेहि पुत्तिमा २७४
 ३७६ नन्दिसंयोजनो लोको ४३६
 २७६ न परो परं निकुब्बेय २९१
 ३६७ न पसू ब्राह्मणानासुं ३११
 ३५१ न पादा न विसाणेन ३१३
 ४२६ न ब्राह्मणस्स परनेय्यमत्थि ४०९
 ३३१ न ब्राह्मणा अञ्जमगमुं ३१२
 ३४९ न ब्राह्मणो अञ्जतो सुद्धिमाह ३९१
 २७५ न ब्राह्मणो कप्पमुपेति सङ्गा ४०९
 ३४६ न ब्राह्मणो नोमिह न राजपुत्तो ३३४
 २८९ न मच्छमंसानमनाकत्तं ३०६
 ४३६ नमुची करुणं वाचं ३३१
 २९८ न मूनी गाममागम्म ३७८
 न मे दिट्ठो इतो पुब्बे ४१५
 नमो ते पुरिसाजञ्ज ३५२
 नरस्स सुजातस्स ३५७
 न वाहमेतं तथियन्ति ब्रूमि ४०५
 ३१६ न वेदगू दिट्ठियायोको न मुतिया ४००
 ३१६ न सञ्जसञ्जी न विसञ्जसञ्जी ४०३
 ३२८ न समेसु न ओमेसु ४१५
 ३१९ न सो अदिशं आदियति २९२
 ४२२ न सो उपधीसु सारमेति ३२१
 ३९० न सो मित्तो यो सेदा अप्पमत्तो ३०७
 ३९५ न सो मुद्धं पजानाति ४२०
 न सो रज्जति कामेसु २९३
 न हत्थेहि न पादेहि ३६४
 ३०४ न हि नस्सति कस्सचि कम्मं ३७२
 ३९२, ३९३ न हि रुण्णेन सोकेन ३६१
 ३६४ न हि वग्गु वदन्ति वदन्ता ३७२
 ३५९ न हि सो उपक्कमो अत्थि ३६०
 ३६४ न हेव सच्चानि बहूनि नाना ४०५
 ४१२ नागो व यूथानि विवज्जयित्वा २७७
 २९० नानाजना जनपदेहि सङ्गता ४३५

नानारत्तेहि वत्थेहि
नामं च रूपं च पटिच्च फस्सो
नाहं अभिण्हसंवासा
नाहं तम्हा विप्पवसामि
नाहं भतकोस्मि कस्सचि
नाहं सब्बे समणब्राह्मणासे
नाहं सहिस्सामि पमोचनाय
निग्रोधकप्पो इति तस्स नामं
निदासीली सभासीली
निदं तन्दि सहे धीनं
निदं न बहुलीकरेय्य
निधाय दण्डं भूतेसु
निन्दाय नप्पवेधेय्य
निन्नं च थलं च पूरयन्तो
निन्हाय सब्बपापकानि
निमित्तं परिवज्जेहि
निरासत्ति अनागते
निराससो सो उद आससानो
निराससो सो न च आससानो
निल्लोलुपो निक्कुहो निप्पिपासो
निविस्सवादी न हि सुब्बिनायो
निवेसनानि रम्मानि
निवेसनं यो मनसो अहासि
निसज्ज राजा सम्मोदि
नो चे किर दिट्ठिया न सुतिया न आणेन
नो चे लभेय निपकं सहायं
नो चे हि जातु पुरिसो किल्लेसे
नो वे विकाले विचरेय्य भिक्खु

प

पकप्पिता सङ्गाता यस्स धम्मा
पक्कोदनो दुद्धखीरोहमस्मि
पगाळहेत्य न दिस्सन्ति
पङ्के सयानो परिफन्दमानो
पच्चत्तं च सरीरेसु
पच्चेकगणिनो सब्बे
पज्जेन कतेन अत्तना
पञ्च कामगुणा लोके
पञ्च कामगुणे हित्वा
पञ्चन्नं धीरो भयानं न भाये

३११ पञ्चमं धीनमिदं ते
४०३ पञ्जा चेव सति यं च
३१७ पञ्जाबलं सीलवत्तूपपन्नं
४४० पञ्जं पुरक्खत्वा कल्याणपीति
२७२ पटिग्गहेत्वा पन सक्कपुज्जवं
४३२ पटिदेवं पजप्पं च
४२९ पटिसल्लानं ज्ञानमरिञ्चमानो
३१८ पण्डितो ति समञ्जातो
२८५ पतिरूपकारी धुरवा
४१४ पतिरूपदेसवासो
४१२ पतिलीनचरस्स भिक्खुनो
३६६ पतिलीनो अकुहको
४१२ पत्थयमानस्स हि जप्पितानि
२७३ पव्वजित्वान कायेन
३४८ पव्वज्जं कित्तियिस्सामि
३१८ पमादो रजो पमादो
४०० परधम्मिकानं पि न सन्तसेय्य
४३३ परमं ति दिट्ठिसु परिव्वसानो
४३३ परमं परमं ति योव अत्वा
२७७ परस्स चे धम्ममनानुजानं
४०९ परस्स चे बम्भयितेन हीनो
३१३ परस्स चे हि वचसा निहीनो
३३७ पराभवन्तं पुरिसं
३३० परिदेवयमानो चे
३९९ परिपुण्णकायो सुहचि
२७६ परोपरा यस्स समेच्च धम्मा
३१९ परोवरं अरियधम्मं विदित्वा
३२५ पविवेकरसं पित्वा
पसन्ननेत्तो सुमुखो
पसंसितो वा पन तत्थ होति
३९० पस्सामहं देवमनुस्सलोके
२७१ पस्सामि मं मनसा चक्खुना वा
३३२ पस्सामि लोके परिफन्दमानं
४४० पस्सामि सुदं परमं अरोगं
३६४ पस्सं धम्मं दुराजानं
४२२ पस्सं नरो दक्खति नामरूपं
३४७ पहानं कामच्छन्दानं
२९४ पहाय पञ्चावरणानि चेतसो
३१७ पहीनजातिमरणं असेसं
४१६ पहीनमलमोहस्स

३३१
४२४
२९९
४१६
३७६
३६१
२७९
३९६
२९६
३०७
३९४
४००
४०८
३२९
३२९
३१७
४१६
३९२
२८४
४०४
४०८
४०६
२८५
३६१
३५७
३३८
३२०
३०७
३५७
३९७
४२८
४४०
३८९
३९१
३८७
४०९
४३५
२७९
३२०
४३९

पहूतवित्तो पुरिसो
पाणातिपातो वधछेदबन्धनं
पाणं न हने
पादूरे पि जानाथ
पाप सहायं परिवज्जयेय
पामुज्जकरणं ठानं
पारायनमनुगायिस्सं
पावं च भोगनगरं
पिण्डचारं चरित्वान
पिण्डं च भिक्खु समयेन लद्धा
पिण्डं विहारं सयनासनं च
पियप्पहृता कलहा विवादा
पियवाचमेव भासेय्य
पिया सु लोकास्मि कुतोनिदाना
पुच्छञ्चि किञ्चि असुणन्तो
पुच्छ मं सभिय पञ्चं
पुच्छामहं गोतमं वदञ्जुं
पुच्छामि तं आदिच्चबन्धुं
पुच्छामि तं गोतम भूरिपज्ज
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मे तं
पुच्छामि मुनि पहूतपज्जं
पुच्छामि सत्थारमनोमपज्जं
पुण्डरीकं यथा वग्गु
पुत्तं च दारं पितरं च मातरं
पुब्बासवे हित्वा न वे अकुब्बं
पुब्बेनिवासं यो वेदि
पुरा कपिलवत्युम्हा
पुराणं नाभिनन्देय्य
पुरिमं पहाय अपरं सितसे
पुरिस्स हि जातस्स
पुळ्ळावसये सलिलस्मि
पेक्खतंयेव आतीनं

फ

फन्दमानं पजं दिस्वा
फलानमिव पक्कानं
फस्सनिदानं सातं असातं
फस्सेन यदा फुट्टस्स
फस्सो नु लोकास्मि कुतोनिदानो
फुट्टस्स लोकधम्मेहि

२८६
३०५
३२६, ३२७
३६४
२७७
३०७
४३९
४२२
३२९
३२५
३२६
४०१
३३३
४०२
४२३
३४६
३४०
४१०
३२४
४२६, ४२८
२८३, ३२१
३१८
३५२
२७८
४१०
३६७
४२०
४१४
३९१
३७१
३७३
३६०

ब

बद्धा हि भिसी सुसङ्गता
बहुस्सुतं धम्मधरं भजेय
बहू देवा मनुस्सा च
बावरिस्स च तुय्हं वा
बावरिस्स वचो सुत्वा
बावारी अभिवादेत्वा
बावरी ब्राह्मणो भोतो
बाहित्वा सब्बपापकानि
बाहुसच्चं च सिप्यं च
बुद्धो ति घोसं यद परतो सुणासि
बुद्धो भवं अरहति पूरळासं
बुद्धो सो भगवा लोके
ब्रह्मचरियं च सीलं च
ब्रह्मभूतो अतितुलो
ब्रह्मभूतं अतितुलं
ब्राह्मणा तिसता इमे
ब्राह्मणो हि चे त्वं ब्रूसि

भ

भकुटि विनयित्वान
भगवा तम्हि समये
भगवा हि कामे अभिभुय्य इरियति
भजन्ति सेवन्ति च कारणत्वा
भद्राबुधो उदयो च
भवरागपरेतेहि
भवासवा यस्स वची खरा च
भिक्खवो तिसता इमे
भिक्खुनो विजिगुच्छतो
भोती चरहि जानासि

म

मज्जं च पानं च समाचरेय्य
मज्जे यथा समुद्दस्स
मज्जे सरस्मि तिट्ठतं
मदा हि पापानि करोन्ति वाला
ममायिते पस्सथ फन्दमाने
ममं च आयु न चिरमिधावसेसो
मया पवत्तितं चककं
मरणेन पि तं पहीयति

२७२
२७८
३०७
४२३
४२१
४२२
४२३
३४८
३०७
३७७
३३९
४२०
३१२
३५८
३५८
३५८
३३५
३३९
४२२
४३४
२८०
४२२
३८७
३३७
३६०
४१५
४२०
३२७
४११
४३३
३२७
३८९
३७७
३५८
३९४

महायज्ञं यजित्वान
मा जातिं पुच्छि चरणं च पुच्छ
मातापितु उपट्टानं
माता यथा नियं पुतं
मालं न धारे न गन्धमाचरे
मिगो अरञ्जमिह यथा अबद्धो
मित्ते भजस्सु कल्याणे
मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो
मुखदुग्ग विभूत अनरिय
मुखं जिह्वाय छादेति
मुद्धं मुद्धाधिपातं च
मुनिं चरन्तं विरतं मेयुनस्मा
मुसा च सो न भणति
मूलं पपञ्चसङ्गाय
मेत्तं उपेक्खं करुणं विमुत्ति
मेत्तं च सव्वलोकस्मि
मेथुनमनुयुत्तस्स
मेदवण्णं व पासाणं
मोनेय्यं ते उपञ्जिस्सं
मोहन्तरा यस्स न सन्ति केचि
मोसवज्जे न नीयेथ

४१९
३३६
३०८
२९१
३२७
२७५
३१७
२७४
३७२
४२३
४२३
३००
२९२
४१०
२८०
३९१
३९५
३३२
३७८, ३७९
३३८
४१२, ४१४

य

यजस्सु यजमानो माथा ति भगवा
यज्जे रतोहं भो गोतम
यथा अहं तथा एते
यथा अहु वक्कलि मुत्तसद्धो
यथा आपो च पठवी च
यथा इदं तथा एतं
यथा एतासु जातीसु
यथा नरो आपगमोतरित्वा
यथा पि कुम्भकारस्स
यथा पि नावं दळ्हमारुहित्वा
यथावादी तथाकारी
यथा सरणमादित्तं
यथिन्द्रखीलो पठवि सितो सिया
यदग्गतो मज्झतो सेसतो वा
यदत्तनी पस्सति आनिसंसं
यदत्थिकं ब्रह्मचरियं अचरी
यदन्तगू वेदगू यज्जकाले

३४३
३३५
३७८
४४०
३१३
२९८
३६४
३१५
३६०
३१५
३२०
३६१
३०२
३००
३९२
३२०
३३५

यदस्नमानो सुकतं मुनिट्ठितं
यदा च सो मतो सेति
यदा पि आसी अमुरोहि सङ्गमो
यदूनकं तं सणति
यमस्स वादं परिहीनमाहु
यमाहु धम्मं परमं ति एके
यमाहु सच्चं तथियन्ति एके
यमेतं पञ्चं अपुच्छि
यमिह न माया वसति न मानो
यसो किति च या पुब्बे
यस्मा हि धम्मं पुरिसो विजज्जा
यस्मि कामा न वसन्ति
यस्स गतिं न जानन्ति
यस्स च विसता नत्थि
यस्स दरथजा न सन्ति केचि
यस्स नत्थि इदं मे ति
यस्स निस्सयना नत्थि
यस्सन्तरो न सन्ति कोपा
यस्स पुरे च पच्छा च
यस्स मग्गं न जानासि
यस्स मङ्गला समूहता
यस्स रागो च दोसो च
यस्स लोके सकं नत्थि
यस्स वनथजा न सन्ति केचि
यस्स वितक्का विधूपिता
यस्सस्सु लुनानि वन्धनानि
यस्सानुसया न सन्ति केचि
यस्सालया न विज्जन्ति
यस्सिन्द्रियानि भावितानि
यस्सूभयन्ते पणिधीध नत्थि
यस्सेते चतुरो धम्मा
यस्सेते होन्ति गत्तेसु
यस्सेसो दुल्लभो लोके
या उण्णती सास्स विघातभूमि
या काचिमा सम्मुतियो पुथुज्जा
यानि च तीणि यानि च सट्ठि
यानि सोतानि लोकस्मि
यानीध भूतानि समागतानि
या मे कङ्खा पुरे आसि
याय देवा मनुस्सा च

३०४
२९७
३७५
३७९
३९६
४०८
४०५
४२४
३३७
३९५
३१४
४३३
३६७
३७९
२७१
४१४
४०१
२७०
३६७
३६१
३२१
३६६
४०१
२७१
२७०
३५०
२७१, ३२२
३६६
३४७
३६८
२९६
४२१
४२१
३९७
४०७
३५१
४२४
३०१, ३०३, ३०४
३५२
३१७

याव दुखा निरया इध वुत्ता	३७४	येहि विवित्तो विचरेय्य	३९९
युत्तो कथायं परिसाय मज्जे	३९६	ये हेत्व जानन्ति	३४३
युवा च दहरो चासि	३३०	यो अतीतं आदिसति	४३६
ये अत्तदीपा विचरन्ति लोके	३४३	यो अत्तनो अत्तानं	३३८
ये अरियसच्चानि विभावयन्ति	३०२	यो अत्तनो सीलवतानि	३९०
ये इध कामेसु असञ्जता जना	३०५	यो अत्वं पुच्छितो	२८८
ये इध पाणेसु असञ्जता जना	३०५	यो अप्पदुट्ठस्स नरस्स	३७१
ये कामे हित्वा अगहा चरन्ति	३३६, ३४२	यो इध चरणेसु	३५०
ये केचि गन्था इध मोहमग्गा	३१९	यो उप्पतितं विनेति	२६९
ये केचि पाणभूतत्थि	२९०	यो ओगहणे घम्भोरिवाभिजायति	२९९
ये केचिमे इसयो मनुजा	४२५	यो कत्वा पापकं	२८८
ये केचिमे तित्थिया वादसीला	३२४	यो कामे परिवज्जेति	३८८
ये केचिमे दिट्ठिपरिब्रसाना	४०७	यो कामे हित्वा	३३६
ये केचिमे ब्राह्मणा वादसीला	३२४	यो च जानं संयततो	३७९
ये केचिमे समणब्राह्मणासे	४३१	यो चत्तानं समुक्कसे	२८९
ये च दुक्खं पजानन्ति	३८०	यो जातुमुच्छिज्ज न	२९८
ये च फस्सं परिज्जाय	३८२	यो आतीनं सखीनं	२८८
ये च रूपपगा सत्ता	३८५	यो तण्हमुदच्छिदा असेसं	२६९
ये च रूपे परिज्जाय	३८५	यो तिण्णकयङ्कयो	२८४
ये च सङ्खातधम्मासे	४२४	यो ते धम्ममदेसेसि	४३९
ये दिट्ठिमुग्गय्ह विवादयन्ति	३९७	यो तेसु गुत्तो विदितिन्द्रियो	३०६
ये दुक्खं नप्पजानन्ति	३८०	यो दुक्खस्स पजानाति	३६६
ये नं वज्जुं पुयुज्जना	४०१	योध कामे अच्चतरि	४१४
येन येन हि मज्जन्ति	३६१, ३८६	योध कामे पहल्लवान	३६७
येन सल्लेन ओतिण्णो	४१३	योध तण्हं पहल्लवान	३६७
येनेव बालो ति परं दहाति	४०५	योध दीधं व रस्सं	३६६
ये नं पजानन्ति यतोनिदानं	३०९	योध पुज्जं च पापं च	३६६
ये पापसीला इणघातसूचका	३०५	यो धम्मपदे सुदेसिते	२८४
ये पुग्गला अट्ठ सतं वसत्था	३०२	यो नाच्चसारी न पच्चसारी	२७०, २७१
ये मे पुब्बे वियाकंसु	४३२, ४३९	यो नाज्जगमा भवेसु सारं	२७१
ये वीतरागा सुसमाहितिन्द्रिया	३३६, ३४२	यो निन्दियं पसंसति	३७०
ये वीतलोभा अममा निरासा	३४२	यो नीवरणे पहाय	२७१
ये वे असत्ता विचरन्ति लोके	३४१	यो नेसं परमो आसि	३१२
ये वे न तण्हामु उपातिपन्ना	३४२	यो बुद्धं परिभासति	२८९
ये सब्बसंयोजनवन्धनच्छिदा	३४१	यो ब्राह्मणं समणं वा	२८५, २८९
ये सब्बसंयोजनविप्पमुत्ता	३४१	यो मातरं पितरं वा	२८५, २८८
येसु न माया वसति	३४१	यो मानमुदब्बधी	२६९
ये सुप्पयुत्ता मनसा	३०२	यो मे धम्ममदेसेसि	४३९, ४४०
येसं तण्हा नत्थि	३४२	यो मं इच्छति अन्वेतु	३५८
येसं वे दुल्लभो लोके	३५८	योमं पालिपयं	३६७

यो यजति तिविधं	३४४
यो याचयोगो दानपति	३४१, ३४३
यो रागमुदच्छिदा	२६९
यो लोभगुणे अनुयुक्तो	३७१
यो वन्दति मं ति	३२२
यो वे अनरहं	२८९
यो वे अविद्धा उर्षधि	४२७
यो वे किञ्चिक्लकम्यता	२८८
यो वे ठिततो तसरं	२९९
यो वेदगू ज्ञानरतो	३४३
यो वे परकुलं गन्त्वा	२८८
यो सञ्जततो न करोति	२९९
यो हन्ति परिरुधति	२८८
यो हवे इणमादाय	२८८
यो हि कोचि मनुस्सेसु	३६४, ३६५
यं एवरूपं जानाथ	३१०
यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति	३८२, ३८४
यं किञ्चि धम्ममभिजञ्जा	४१०
यं किञ्चि वित्तं इध वा हुरं वा	३०१
यं किञ्चि सम्पजानासि	४२७, ४२९
यं खो माम देय्यधम्मं	४१८
यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो	४०३, ४२७
यं तं सरणमागम्ह	३६०
यं ते तं नप्पसहति	३३२
यं नेसं पकतं आसि	३११
यं परे सुखतो आहु	३८६
यं पुब्बे तं विसोसेहि	४१४, ४३४
यं बुद्धसेट्ठो परिवण्णयी सुचि	३०१
यं बुद्धो भासति वाचं	३३४
यं ब्राह्मणं वेदगुमाभिजञ्जा	४२८
यं मे कट्ठितमञ्जासि	३५१
यं समणो बहुं भासति	३७९

र

रजमाकिरसी अहिताय	३७२
रथे चाजञ्जसंयुत्ते	३१२
रसेसु गेधं अकरं	२७९
रागो च दोसो च	३०९
रागं च दोसं च	२८०, ३४१
रागं विनयेथ मानुसेसु	३२१

खु० नि०-६७

राजा अरहसि भवितुं	३५७
राजा पि तं वेस्सवणो	३२४
राजाहमस्मि सेला	३५७
रित्तस्स मुनिनो चरतो	३९६
रूपा च सदा च	३२५
रूपा सदा रसा	३८६
रोसको कदरियो च	२८९

ल

लक्खणानं पविचयं	४२३
लक्खणे इतिहासे च	४२३
लाभकम्या न सिक्खति	४०१
लाभा वत नो अनप्पका	२७३
लाभो सिलोको सक्कारो	३३२
लोभं च भवं च विप्पहाय	३२२
लोहिते सुस्समानम्हि	३३१

व

वचसा मनसा च	३२२
वदन्ति वेदुदुमना	३९०
वनप्पगुम्बे यथा फुस्सितग्गे	३०३
वरो वरञ्जू वरदो वराहको	३०३
वसीकरित्वा सङ्कप्पं	३३२
वादञ्जिह् एके पटिसेनियन्ति	३२६
वारि पोक्खरपत्ते व	३६६
विजिगुच्छमानस्स यदिदं	४१६
विज्जाय चेव सम्पन्नो	२९३
विज्जाणट्ठितियो सब्बा	४३६
विज्जातसारानि सुभासितानि	३१६
विद्धा च यो वेदगू	४२८
विनयस्सु मयि कल्लं	३५८
विनिच्छया यानि पकप्पितानि	३९८
विनिच्छये ठत्वा सयं	४०६
विनिपातं समापन्नो	३१०
विपिट्टिकत्वान पेसुणानि	३२१
विपिट्टिकत्वान सुखं	२७९
विभूतरूपसञ्जिस्स	४३६
विरतो इध सब्बपापकेहि	३५०
विरतो कामसञ्जाय	२९४
विरतो मेयुना धम्मा	३७८
विरियं मे धुरधोरय्हं	२८१

विवेकञ्जेव सिक्खेय
विसेनिकत्वा पन ये
विस्सञ्ज गन्थानि मुनीध
विहेसं भावित्तानं
वीतगेधो अमच्छरी
वीततण्हो पुरा भेदा
वीसं वस्ससतं आयु
बुद्धापचायी अनुसूयको
वेदानि विचरेय्य केवलानि
वंसो विसालो व यथा

स

सकञ्चि दिट्ठि कथमच्चयेय्य
सकञ्चि धम्मं परिपुण्णमाहु
सकायने वा पि दळ्हं वदानो
सकंसकंदिट्ठिपरिव्वसाना
मुखं ति विट्ठमरियेहि
सङ्कप्पेहि परेतो सो
सङ्खाय वत्थूनि पमाय
सङ्खाय लोकस्मि परोपरानि
सङ्गातिगो यस्स न सन्ति सङ्गा
सङ्गी एसो परित्तमेत्थ सोख्यं
सङ्गाटिवासी अगहो चरामि
सचे अगारं आवसति
सचे च सो पव्वजति
सचे चुतो सीलवततो होति
सचे पि सो सल्लपे सावकेन
सचे मे याचमानस्स
सचे लभेय निपकं
सच्चा अवोक्कम्म मुनि
सच्चेन दन्तो दमसा उपेतो
सच्चो सिया अप्पगम्भो
सच्चं ति सो ब्राह्मणो
सच्चं वे अमता वाचा
स ज्ञानपसुतो धीरो
सञ्जाविरत्तस्स न सन्ति
सञ्जं परिञ्जा वितरेय्य
सतं च विवटं होति
सतं सहस्सानं निरब्बुदानं
सत्त वस्सानि भगवन्तं

३९६ सत्तो गुहायं बहुनाभिछन्नो
३९७ सदेवकस्स लोकस्स
४०९ सद्दहानो अरहत्तं
३१० सद्धम्मपूजा पि नेसं तथेव
४०१ सद्धा च पीति च
४०० सद्धाय तरति ओघं
४२३ सद्धीघ वित्तं पुरिसस्स
३१६ सद्धो सुतवा नियामदस्सी
३४९ सन्ति लोके मुनयो
२७५ सन्तुस्सको च सुभरो च
सन्तो च भिक्खु
सन्थवातो भयं जातं
सन्दालयित्वान संयोजनानि
सन्दिट्ठिया चेव न वीवदाता
सपत्तपाणि विचरन्तो
सपदानं चरमानो
स पिण्डचारं चरित्वा
सब्वत्थ उपेक्खको सतिमा
सब्वत्थ मुनी अनिस्सितो
सब्वदा सीलसम्पन्नो
सब्वसो नामरूपस्मि
सब्वभिमुं सब्वविदुं
सब्वे पि मे भिक्खवो
सब्वे समग्गा हुत्वान
सब्वेसु कामेसु यो वीतरागो
सब्वेसु भूतेसु निधाय दण्डं
सब्वं तुवं आणमवेच्च धम्मं
सब्वसंयोजनं छेत्वा
सभग्गतो वा परिसग्गतो वा
समञ्जा हेसा लोकस्मि
समन्तमसारो लोको
समन्ता धर्जिनि दिस्वा
समानभागं कुब्बेय
समाहितो यो उदतारि
समिताविनो वीतरागा
समितावि पहाय पुञ्जपापं
समो विसेसी उद वा
समो समेहि विसमेहि
सम्पन्नवेय्याकरणं तवेदं
सम्पन्नं मुनिनो चित्तं

३८८
३८६
२९६
४०८
४४०
२९६
२९६
३२३
४३१
२९०
३९०
२९८
२७८
४०४
३७९
३२९
३७८
३४७
३९५
२९४
४१४, ४३४
२९९
३२५
३१०
४३०
२७४
३२४
३६५
३२७
३६७
४१३
३३२
३७८
३३७
३४२
३४८
३९९
३३७
३२०
२९३

सम्बाधोयं घरावासो	३२९	मुत्वान बुद्धवचनं	२९८
सम्बुद्धेन कतोकासो	४२४	मुत्वान बुद्धस्स सुभासितं	३०६
सम्बुद्धो ति वचो सुत्वा	४२०	मुत्वानहं वीरमकामकामि	४३४
सम्बुद्धो पटिजानासि	३५८	मुत्वा रुसितो बहुं	४१३
सम्बोधिपगं फुसिस्सतायं	३७६	मुत्वा सब्बधम्मं	३५०
सम्मद्दसा वेदगुनो	३८२	मुदिट्ठं वत नो अज्ज	२९४
स यानभूमिं यायित्वा	३३०	मुद्धा मुद्धेहि संवासं	३१०
सयं समादाय वतानि जन्तु	३९१	मुपिनेन यथा पि सङ्गतं	३९४
सवन्ति सब्बधि सोता	४२४	सुभासितं उत्तममाहु सन्तो	३३३
स वे विद्वा स वेदगू	४१४	सुविजानो भवं होति	२८५
स सब्बधम्मेषु विसेनिभूतो	३९२, ४१०	सूरो यथा राजत्तादाय	३९७
सहस्सभागो मरणस्स	३३१	सेय्यो न तेन मज्जेय्य	४१०
सहावस्स दस्सनसम्पदाय	३०२	सेहि दारेहि असन्तुट्ठो	२८६
सातियेषु अनस्सावी	४००	सेळेन्ति गायन्ति च	३७५
सातं असातं च कुतोनिदाना	४०२	सो अस्सकस्स विसये	४१९
सातं असातं ति	४०२	सो अहं विचरिस्सामि	२९७
साधाहं भगवा तथा	३३९	सो उभन्तमभिञ्जाय	४२५
सामाकचिङ्गूलकचीनकानि च	३०४	सोकप्परिदेवमच्छरं	३९४
सारम्भा यस्स विगता	३३९	सोकमण्यजहं जन्तु	३६१
सारुप्यं अत्तनो विदित्वा	३२२	सोचति पुत्तेहि पुत्तिमा	२७४
सावत्थियं कोसलमन्दिरे	४२१	सोचन्ति जना ममापिते	३९४
सिखी यथा नीलगीवो	३००	सो चे मुखरजातिको	३१०
सिङ्घाणिका च नासतो	२९७	सो बावरी अत्तमनो	४२०
सिङ्घाणिकाय खेळस्स	२९७	सो बोधिसत्तो रतनवरो	३७५
सीतं च उप्पहं च	२७७	सोभयन्तो अनीकगं	३३०
सीमन्तानं विनेतारं	३३९	सो यसं परमं पत्तो	२८९
सीमातिगो ब्राह्मणो तस्स	३९२	सो वीतरागो पविनेय्य	३४४
सीलब्धतं वा पि पहाय	४०८	सो सब्बसत्तुत्तमो	३७५
सीलुत्तमा सञ्जमेनाहु	४०७	सो साकियानं विपुलं	३७७
सीहो यथा दाठबली	२८०	सो हि ब्राह्मण सम्बुद्धो	४२०
सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो	२८०	संयोजनं जातिस्सयन्तदस्सी	३३८
सीहं वेकचरं नागं	२९३	संवुतो पातिमोक्खास्मि	३१७
सुखितो बावरी होतु	४२३	संसग्गजातस्स भवन्ति	२७४
सुखुमाला महाकाया	३१२	संमुद्धजिनो विवट्ठच्छदो	३२३
सुखं वा यदि वा दुक्खं	३८३	स्नेहजा अत्तसम्भूता	३०९
सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु	४३७	स्वाक्खातं ब्रह्मचरियं	३५९
सुणाय मे भिक्खवो	३२५		
सुत्वा धीरानं निग्घोसं	३७९		
सुत्वान धोसं	३७७		
सुत्वान दूतवचनं	३३०		

ह

हस्सं जण्यं परिदेवं	३१६
हित्वा इच्छं च लोभं	३७८

हित्वान् पियं च
 हित्वा मानुसकं योगं
 हित्वा रतिं च अरतिं

३२१ | हिरिं तरन्तं विजिगुच्छमानं
 ३६७ हुतं च मय्यहं हुतमत्यु
 ३६७

३०६

३३८

—: ० :—

सुद्धिपण्णं

पिट्ठे	पन्थियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो	पिट्ठे	पन्थियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
२९	१३	जगतिप्पदेसा	जगतिप्पदेसो	२९८	११	R. 309	B. 309
५२	१	पादसंयता	पादसंयतो	३११	७	ब्राह्मणानं	ब्राह्मणानं
१०५	१७	पाटिकद्धं	पाटिकद्धं	३२१	१५	B. 33	B. 333
१२८	२७	सकदागामी०	सकदागामि०	३३७	५	×	B. 348
१२८	२८	अनागामि	अनागामी	३३९	२३	रूपानी	रूपानि
१९४	२	अप्पमादा	अप्पमादो	३५५	२	आसानानि	आसनानि
२११	३	अभूतवादी	अभूतवादी	३६५	३	बोहारं	बोहारं
२३१	१६	B. 24	B. 245	३६५	१३	B. 379	B. 376
२३६	२१	असुभानपस्सीनं	असुभानुपस्सीनं	३६५	१२	एो	एसो
२४०	२१	B. 87	R. 87	३६५	१८	सब्बसंसोजनं	सब्बसंयोजनं
२९०	१०	R. 62	R. 26	३८०	२६	दुक्खपसमगामिनं	दुक्खूपसमगामिनं

—:०:—

5

मुद्रक—सम्मेलन मुद्रणालय, इलाहाबाद
प्रकाशक—भिक्षु जगदीश काश्यप, मन्त्री, पालि प्रकाशन मण्डल
बिहार, नालन्दा (पटना)

5

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY

GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.

S. B., 14B. N. DELHI.